

VIKTORAS AŠMENSKAS

GENOCIDAS IR
REZISTENCIJA

GENEROLAS

Vėtra

VIKTORAS
AŠMENSKAS

GENEROLAS

LIETUVOS
GYVENTOJŲ
GENOCIDO IR
REZISTENCIJOS
TYRIMO
CENTRAS

VILNIUS
1997

UDK 947.45.083:929 Noreika
Aš-15

Mokslinis redaktorius
dr. ARVYDAS ANUŠAUSKAS

ISBN 9986-757-08-8

© **Viktoras Ašmenskas, 1997**

© **Meninis apipavidalinimas**

Alfonso Žviliaus, 1997

Ižangos žodis

Pradedant rašyti apie Lietuvos tautinę tarybą, jos kūrėją kpt. Joną Noreiką slapyvardžiu Generolas Vėtra ir kitus vienminčius, reikia išsamiau aptarti tautos genocidą ir jo vykdytojus, pakalbėti apie 1941 m. birželio 22-28 d. sukilimą, jo priežastis bei Lietuvos valstybingumo atstatymą, apie grėsmę Lietuvai, kurią numatė Lietuvos diplomatai dar 1939 metais.

Lietuva, nors ir Vakarams nepritariant, po Ribentropo-Molotovo pakto atitenka bolševikinės diktatūros įtakos sferai. 1940 m. birželį sovietai, pasinaudodami slaptuoju SSRS ir hitlerinės Vokietijos paktu, pažeidžia tarptautinės teisės normas ir apgaulės būdu, naudodami smurtą, okupuoja Lietuvą, surengia falsifikuotus rinkimus į seimą, kuris „pasiprašo“ SSRS tautų priimti Lietuvą į jų tarpą. Surengę šį spektaklį, bolševikai tarėsi „įgiję“ laisvas rankas Pabaltijyje. Tautos genocidas prasidėjo nuo pat pirmųjų okupacijos dienų. Kiekvienas lietuvis inteligentas pasidarė potencialiu bolševikinės santvarkos priešu.

Prasidėjo tautos genocidas - masiniai areštai, kankinimai, žudymai, trėmimai - jau vien dėl to, kad nepriklausomoje Lietuvoje buvo gausu patriotų šaulių, karininkų, tautininkų, krikščionių demokratų, socialdemokratų, ateitininkų, skautų, dvasininkų, policininkų, ūkininkų, darbininkų. Tauta neteko nuosavybės teisės, buvo paniekintos tarptautinės teisės normos.

Tauta, kentusi tokią priepasaudą, neteisybę, smurtą, žudynes, kančias kalėjimuose, trėmimus, negalėjo taikstyti su bolševikų vykdytu genocidu ir 1941 m. birželio 22-28 d. sukilo.

Bolševikinė valdžia žlugo. 1941 m. birželio 23 d. sukilėlių Laikinoji vyriausybė skelbia Lietuvos valstybingumo atstatymą. Per keletą dienų pradėjo veikti visos valstybinės struktūros.

Kpt. Jonas Noreika nelieka įvykių šešėlyje. Pirmomis sukilimo dienomis su kitais Žemaitijos vyrais jis prisijungia prie LAF (Lietuvių aktyvistų fronto) gretų, ištraukia į nepriklausomybės atstatymo darbą. 1941 m. rugpjūčio 3 d. J. Noreika perima Šiaulių apskr. viršininko

pareigas. Po poros dienų likviduojama Lietuvos laikinoji vyriausybė, o rugsėjo 26 d. uždaromas LAF.

Karo metais bolševikai noriai prisimindavo 1941 m. sukilimo rezultatus ir, šmeiždami šio laikotarpio istoriją, traktavo ją kaip žydų tautos genocido laikotarpį, primesdami jį sukilėliams. Iš tikrųjų taip nebuvo ir negalėjo būti, nes tą savaitę sukilėliai nevykdė jokių žudymo akcijų ir Laikinoji vyriausybė taip pat draudė ką nors panašaus daryti, o užpavienius atsitiktinius atvejus negalima kaltinti partizanų sukilėlių. Sukilėliams buvo aiškiai nurodyta net 1940-1941 m. nusikaltėlius lietuvių tautai izoliuoti ir perduoti teisėtvarkos organams, kurie teisme spręstą, kaip su jais pasielgti.

Vokiečiai, vykdydami savo ideologiją, nuo pat pirmų karo dienų be jokio teismo šaudė bolševikus, žydus. Jų karo vadovybė išleido potvarkius, kuriais buvo griežčiausiai suvaržyta žydų gyvenimo ir judėjimo laisvė.

Šios knygos tikslas yra iškelti šių baisių istorinių tiesą ir neleisti, kad būtų nepelnytai šmeižiama visa lietuvių tauta. Šiam tikslui knygoje panaudojamos ir pokario spaudos skiltys.

J. Noreikos manymu, jei Lietuvos generalinio tarėjo struktūrose būtų daugiau dorų patriotų, vadovaujant stipriam pogrindžiui būtų galima padėti laviruoti tautai ir išsaugoti jos žmones, turtą šviesesnei ateičiai ir, kai bus palankus politinis momentas, dar kartą sukilti prieš prispaudėjus. Jo tikėjimo nepriklausomybės rytojumi nesusilpnino nei Lietuvos universitetų uždarymas, nei inteligentijos trėmimas į Štuthofo koncentracijos stovyklą.

Daugelio žmonių viltys buvo nukreiptos į Vakarus. 1944 m. vasarą artėjant Rytų pabaisai, norėdami išvengti represijų, nemažai mūsų inteligentų pasitraukė į Vakarus.

Kas vadovaus tautai, jei visi pasitrauks iš Lietuvos į Vakarus? - taip kėlė klausimą gen. M. Pečiulionis, plk. lt. M. Mačiokas, plk.

lt. J. Jankauskas, plk. lt. J. Vitkus ir daug kitų šviesuolių, tarp jų ir J. Noreika.

1945 m. ištrūkęs iš Štuthof, J. Noreika dar galėjo suspėti pasitraukti, tačiau jis gelbsti sergantį likimo draugą prof. Vladą Jurgutį. Paskui pats suserga ir vos išgijęs atsiduria bolševikinės armijos eilėse. Ten mėtomas iš vieno pulko į kitą tarnauja Raudonojoje armijoje, kol pagaliau grįžta į Vilnių. Grįžęs į Lietuvą, jau randa įsiveržusius Rytų atėjūnus su jau žinomomis pasaulinės proletariato diktatūros idėjomis.

J. Noreika mėgina atkurti tautos valstybingumą: kuria Lietuvos tautinę tarybą (LTT), pagrindžio ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę ir rengiasi visuotiniam tautos sukilimui. Užmezga ryšius su veikiančiomis pagrindžio karinėmis grupuotėmis, su žinomais Lietuvos visuomenės veikėjais, mokslininkais, rašytojais. Šešėliniu būdu su savo LTT organizatoriais mėgina parinkti kandidatus būsimai vyriausybei, kartais jiems to net nežinant. Ieško konsultantų: konsultuojasi dėl būsimos Lietuvos valdžios formų, rengia įsakymus, direktyvas, instrukcijas, atsišaukimą į laisvas pasaulio tautas, stengiasi užmegzti ryšius su užsieniu.

Žydai kaltina J. Noreiką, neva jis, kaip Šiaulių apskrities viršininkas, prisidėjęs prie žydų genocido. Tai netiesa. Nei archyvuose, nei J. Noreikos byloje nėra jokių liudijimų, kad jis būtų prisidėjęs prie žydų naikinimo.

Žydų genocido klausimu esu tokios nuomonės kaip ir gerb. ekonomistė Ginaitė, tai yra, reikėtų visiems būti santūresniems, atidžiau spręsti šiuos klausimus, pripažįstant vieni kitų klaidas.

Vokiečiams uždarius LAF, buvo įkurtas Lietuvių frontas, organizacija, kuri tęsė darbą būdama pogrindyje. J. Noreikai buvo pavesta LF vadovauti ne tik Šiaulių, bet ir Mažeikių apskr. Jis pirmiausia vykdė LF politiką.

MGB archyvuose, jų dokumentuose, apklausos protokoluose MGB tardytojai partizanus vadina „banditais“. Aš šioje knygoje rašau tiesiai - partizanai. Arba minėtieji tardytojai rašo: „... šmeižtas prieš sovietus“, suprantama, nenorėdami pripažinti tikrųjų MGB nedorybių. Manau, kad skaitytojai susigaudys, kas ir kaip. Kadangi dokumentai buvo rašomi rusų kalba, juose dar viena bėda - dažnai iškraipyti ir vietovių

pavadinimai, ir pavardės. Būsiu dėkingas visiems tiems, kurie atkreips dėmesį ir praneš autoriui, kad tas klaidas būtų galima ateityje ištaisyti.

Dėkingas būsiu ir visiems tiems, kurie atsiųs savo pastabiu dėl kai kurių faktų, įvykių.

Pabaigoje pateikta MGB pažyma apie kpt. Jono Noreikos-Generolo Vėtros žūties priežastis dar kartą parodo, kokių priemonių imdavosi MGB, kad sunaikinu tuos, kurie trokšta Laisvės.

Mes žinome, koks likimas tų žmonių, kurie buvo patekę į sovietinę mėsmałą. Gen. št. mjr. Vytautas Bulviaus, kpt. Juozas Kuilius, vyr.

lt. Juozas Sadzevičius, av. lt. Leonas Žemkalnis, Jurgis Guobis, adv. Aleksas Kamantauskas, mokyt. Stasys Mockuitis, mokyt. Antanas Skripkauskas sušaudyti 1941 m. Kpt. Jono Noreikos-Generolo Vėtros, jo bendražygių Zigmo Šerkšno-Laukaičio, Jono Semaškos bei kitų karžygių - kpt. L. Taunio, lt. B. Abramavičiaus, lt. A. Bacevičiaus, gen. I. Žemaičio, mjr. Z. Drungos, V. Staniškio, inž. plk. lt. J. Vitkaus-Kazimieraičio, K. Veverškio, J. Lukšos, A. Ramanausko-Vanago, mjr. Vaivados ir kitų laisvės kovotojų - partizanų gyvybės aukos težadina mūsų jaunimui meilę tautai ir ryžtą kovojant dėl Lietuvos laisvės.

Knygoje rašoma ne tik apie Generolą Vėtrą ir jo adjutantą, joje taip pat pateikta Lietuvos tautinės tarybos veiklos panorama.

Už knygos išleidimą esu dėkingas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui bei Krašto apsaugos ministerijai. Taip pat dėkoju Skaistei Brazauskaitei, Česlovui Dirkei, Stasiui Grunskiui, Aurelijai Malinauskaitei, Broniui Samuoliui, Boleslovui Tallat-Kelpšai ir Reginai Valevičienei, padėjusiems parengti šią knygą.

Autorius

I. SOVIETAI OKUPOUJA LIETUVĄ

Ribentropo-Molotovo pakto vienas iš sandėrių - slaptas papildomas protokolas

1939 m. antroje pusėje vyko gana ilgos derybos tarp SSRS ir Anglijos, kuriose, kaip manoma, SSRS norėjo gauti mandatą - pasiekti, kad jai būtų suteikta teisė įtraukti Baltijos valstybes, tarp jų ir Lietuvą, savo įtakos sferon. Anglai tam priešinosi. Derybos užsitarė. Ir Hitleris, ir Stalinas slapta rengėsi tarpusavio karui. Hitleris, praradęs Vokietijos kolonijas, ieškojo Vokietijai erdvės, numatęs plėstis bolševikinės imperijos neapreptuose plotuose. O Stalinas, turėdamas tikslą įgyvendinti pasaulinę revoliuciją ir matydamas, kaip sparčiai plečiasi hitlerinė Vokietijos valstybė, patraukdama į savo pusę vis daugiau šalininkų, suprato, kad atėjo metas pradėti įgyvendinti komunizmo idėjas.

Niekas nenorėjo tikėti, kad susitars du mirtini priešai. Puikus masalas pasidalyti Lenkiją bolševikams aptemdė akis.

Visi žinojo, kad vokiečiai rengiasi žygiuoti į Rytus ieškodami sau erdvės, o bolševikai tikėjosi sutramdyti Hitlerį puldami Vakarų ir taip praplėsti bolševizmo sienas. Vokiečių minties strategija - žaibiškai užimti Lenkiją, šiai net nesuspėjus sulaukti iš Vakarų karinės pagalbos, o po to pasinaudojus atokvėpiu Rytų fronte ir smogus mirtiną smūgį Prancūzijai bei Anglijai, visus ginklus nukreipti prieš Maskvą, kurią numatė pasiekti per 4 mėnesius. Vokiečiams pasilikus Lietuvą sau, kelias iki Maskvos sutrumpėtų 300 km.

1. Po Anglijos-SSRS pasitarimų fiasko, sužinojęs tikruosius SSRS kėslus, Hitleris nutarė užbėgti įvykiams už akių pasiūlydamas Stalinui taip trokštamas garantijas Pabaltijo kraštuose.

2. 1939 m. derybose su SSRS Vakarai, kaip žinoma, buvo prieš Baltijos valstybių perleidimą sovietų įtakos sferai. Tuo tarpu vokiečiai, suuođę tokius sovietų kėslus, dar prieš pradėdami Antrąjį pasaulinį karą nutarė pasiūlyti sovietams Latviją ir Estiją.

3. Vėliau ir Lietuvą perleido SSRS įtakos zonon, iš pradžių, kaip žinoma, pasilikdami sau dalį Suvalkijos, vadinamąjį Suvalkų trikampį, už kurį vėliau išsiderėjo 7 milijonus aukso rublių.

4. Aukodamas Pabaltijį, Hitleris tikėjosi, kad po metų kitų jis ne tik susigražins Lietuvą, Latviją, Estiją, bet pasieks ir SSRS žūtį, kartu užsitikrins sau visą Rusijos imperiją.

1939 m. gegužės 3 d. parodydamas nuolankumą vokiečiams, Stalinas paskubomis pakeičia užsienio reikalų ministrą: atleidžia iš šių pareigų Litvinovą ir į jo vietą paskiria Molotovą, kuris vėliau, 1939 m. rugpjūčio 23 d., SSRS vyriausybės įgaliotas, ir pasirašė slaptą papildomą protokolą, padalijusį Rytų Europą į dvi interesų sferas.

Sovietai okupuoja Lietuvą

1939 m. spalio 3 d., išsikvietę į Maskvą Lietuvos užsienio reikalų ministrą J. Urbšį, parodo jam sovietų numatytų Lietuvos sienų žemėlapi. Derybų metu Stalinas be užuominų pareikalavo, kad Lietuva turi pasirašyti dvi sutartis, būtent:

1) Vilniaus ir Vilniaus srities Lietuvos Respublikai perdavimo sutartį ir

2) Savitarpio pagalbos sutartį, pagal kurią turi būti įvesta į Lietuvą 50 tūkst. sovietų kariuomenės.

Lietuvos vyriausybė, apsvarsčiusi sovietų pasiūlymą, spalio 7 d. pasiunčia į Maskvą papildytą delegaciją, kurioje yra ir ministro pirmininko pavaduotojas K. Bizauskas, ir gen. S. Raštikis. Po spalio 8 d. įvykusio posėdžio jau buvo aišku, kad Lietuva turi priimti besąlyginius sovietų reikalavimus.

1939 m. lapkričio 2 d. Nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Prancūzijai Petras Klimas, pasitaręs su Nepaprastuoju

pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru Italijai Stasiu Lozoraičiu bei Nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru Anglijai B. Balučiu, pasiuntė į Kauną slaptą memorandumą, kuriame atsargumo dėlei buvo siūloma iš Lietuvos atstovų sudaryti Lietuvos diplomatų tarybą, kaip Lietuvos vyriausybės antrininę, nedelsiant pasirūpinti Lietuvos valstybės aukso laikymu užsienio bankuose bei kito turto saugumu. Diplomatai suprato, kad, nors su SSRS ir pasirašytas nepuolimo paktas, ja pasitikėti nebegalima - Lenkija parklupdyta, karas jau vyksta...

1940 m. birželio 12 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Juozas Urbšys slapta telegrama pranešė visiems nepriklausomos Lietuvos Respublikos atstovams užsienyje, kad dėl kaimynų agresijos Lietuvos reikalai pavedami ginti trijų įgaliotųjų pasiuntinių užsienyje tarnybai: šefas - S. Lozoraitis (Italijoje), jo pavaduotojai - P. Klimas (Prancūzijoje) ir J. Šaulys (Šveicarijoje).

1940 m. birželio 14-15 d. pirmą val. nakties Lietuvos prezidentūroje įvyksta paskutinis Lietuvos Ministrų Tarybos posėdis, į kurį buvo pakviestas ir gen. V. Vitkauskas, gen. štabo viršininkas gen. S. Pundzevičius ir apie 4 val. spėjęs atvykti gen. S. Raštikis. Posėdyje - vienas klausimas: svarstoma ką tik gauta užsienio reikalų ministro J. Urbšio telegrama iš Maskvos apie sovietų ultimatumą Lietuvai, kuriame reikalaujama:

1) atiduoti teismui buvusį vidaus reikalų ministrą gen. K. Skučą ir buvusį Saugumo departamento direktorių Povilaitį;

2) tučtuojau sudaryti naują vyriausybę.

Terminas - 1940 m. birželio 15 d. 10 val.

Prezidentas A. Smetona buvo tos nuomonės, kad reikia priešintis. Jį palaikė krašto apsaugos ministras generolas K. Musteikis ir ministras K. Šakenis. Tačiau gen. S. Raštikis, gen. V. Vitkauskas ir gen. S. Pundzevičius siūlė ultimatumą priimti. Tuo posėdis 7 val.

ryto ir baigėsi nepriėmus net protesto notos. Taip buvo palaidota Lietuvos nepriklausomybė.

Prezidentas, pavedęs A. Merkiui vadovauti kraštui, nedelsiant susisiekė su šeima ir lydėmą sūnaus Juliaus su šeima bei žento

pik. A. Valiusio su šeima kartu su krašto apsaugos ministru gen. K. Musteikiu atvyko į pasienį. Pakeliui, trumpam stabtelėjus Marijampolėje, gen. K. Musteikis įsakė DLK Vytenio pėstininkų pulko vadui gen. št. plk. A. Gausui dengti Prezidento A. Smetonos pasitraukimą. Deja, iš Kauno pasiųstoji delegacija, susidedanti iš ministro E. Galvanausko, b. gen. K. Tallat-Kelpšos, gen. št. plk.

P. Žiliaus, vykstanti pas Prezidentą A. Smetoną, nurodė šio pulko vadui gen. št. plk. A. Gaušui pulką gražinti į Marijampolės kareivines. Delegacija atkakliai mėgino A. Smetoną sugražinti atgal į Lietuvą.

Vos tik „draugiška“ kariuomenė įžengė į mūsų šalį, sovietai, padedami penktosios kolonos, pradėjo sukti genocido smagratį. Lietuva, „savarankiškai“ išrinkdama liaudies seimą ir perkrikštyta naujuoju LSSR vardu, palaidojo savo nepriklausomybę. Buvusių Lietuvos Respublikos vadovų žeminimasis prieš okupantus bolševikus neapsaugojo tautos nuo nelaimių. Sudarydamas naują vyriausybę, J. Paleckis tampa prezidentu. Sovietų valdžia buvo numačiusi iš karto likviduoti politinio aktyvo visuomenės dalį ir, vos tik paskelbus sovietų valdžią Lietuvoje, į vadovaujančias vidaus reikalų, pasienio, saugumo, kariuomenės tarnybas vadovais paskiria „vyresniusius brolius“ arba tuos, kurie 1940 metais okupacinę kariuomenę sutiko su gėlėmis. „Vyresnieji broliai“ turėjo mokyti, kaip susidoroti su liaudies priešais - lietuvių tauta. Kartu su generaliniu gubernatoriumi V. Dekanozovu į Lietuvą atvyko ir pirmosios enkavedistų (NKVD) grupės. Iš kalėjimo paleistas generalinis sekretorius Antanas Sniečkus paskiriamas vadovauti Lietuvos saugumui, o vėliau, jam perėjus dirbti į LKP(b) centro komitetą, vadovauti Lietuvos saugumui iš Maskvos buvo atsiųstas mjr. P. Gladkovas (P. Gladkovas atsiųstas iš Vakarų Gudijos, Balstogės). 1941 m. kovo mėn. saugumas buvo išskirtas iš NKVD sistemos ir tapo NKGB.

Prieš pat prasidedant SSRS-Vokietijos karui, NKVD sistemoje dirbo: milicijoje 3 tūkstančiai, kalėjimuose 1 tūkstantis, pasienio milicijoje 0,6 tūkstančio, pačiame NKVD aparate 700 darbuotojų.

Reikia neužmiršti, kad visose miestų įmonėse, mokyklose, kiekviename kolektyve, net vaikų darželiuose saugumas turėjo savo agentų. 1941 m. gegužės 15 d. apskaitose slaptųjų bendradarbių Lietuvoje buvo 3672 žmonės (Arvydas Anušauskas. *Lietuvių tautos sovietinis naikinimas*. P. 69), be miestų (Kaunas, Vilnius, Šiauliai, Panevėžys ir kt.). Tad reikia manyti, kad slaptųjų agentų Lietuvoje buvo ne mažiau kaip 5-6 tūkstančiai.

NKVD-NKGB - tai labiausiai rusiška įstaiga. Iš ministerijos 12 skyrių viršininkų ir jų pavaduotojų buvo tik 1 lietuvis (Gailevičius). Apskrityse vadovavo vietiniai komunistai, o pavaduotojai - atsiųsti iš Maskvos, jie faktiškai „dirigavo“ visai veiklai. Vilniaus m. valdyboje iš 74 komunistų darbuotojų buvo: 57 rusai, 7 ukrainiečiai, 5 žydai, 3 kitų tautybių ir tik 2 lietuviai.

Tautos žmonės buvo suskaldyti į dvi stovyklas - darbo žmonės ir liaudies priešai. Jau 1940 m. spalio mėn. Lietuvos kalėjimuose buvo 4,6 tūkstančio kalinių, o karo išvakarėse - 6 tūkstančiai, iš jų 87% - politiniai, kaltinami pagal RSFSR BK 58 str.

Kalėjimuose mušdavo, kankindavo. Skausmingiausia bolševikinio genocido apraiška tautai buvo masiniai žmonių trėmimai. Šeimas išskirdavo jau vagonuose: vyrus be teismo perkeldavo į kitus vagonus ir veždavo į pataisos darbų stovyklas, ten sufabrikudavo politines bylas, apkaltindami „tėvynės išdavimu“.

1940 m. liepos 16 d. J. Paleckis pasirašė M. Gedvilo pateiktą raštą - ištremti iš Lietuvos Respublikos Ministrą pirmininką A. Merkį ir užsienio reikalų ministrą J. Urbšį kartu su jų šeimų nariais, kuriuos greitai atskyrė nuo savųjų, kaip pavojingus sovietinei santvarkai, o 1940 m. spalio 3 d. jie kreipėsi į VKP(b) CK, siūlydami išvežti iš Lietuvos dar 500 dvarininkų.

II. LIETUVA 1940-1941 m.

Genocido vykdytojai

Lietuvių tautos genocidas prasidėjo įvedus sovietų valdžią. Genocidui vykdyti Maskva iš savo „rezervų“ pasiuntė į Lietuvą savus „išmuštrintus“ kadrus. Atsiųstiems kadrams patiko Lietuva ir jie nėrėsi iš kailio savo darbais įrodinėdami paklusnumą ir atsidavimą Maskvai.

Sovietų valdžia 1940 m. į Lietuvą atgabena apie 150 000 savo karių. Geležinė uždanga pradeda užsiskleisti prasidėjus priverstiniam Stalino, kaip tėvų tėvo, mokslininko, vadų vado, garbinimui ir žmonių verbavimui. Žmonių sekimas vyko įvairiausiomis priemonėmis ir metodais, net per mokyklas ir vaikų darželius. Pagrindinis tikslas - sukiršinti vienus prieš kitus ir įvaryti MGB kulto baime, nepasitikėjimą vienas kitu, vykdant provokacijas, tikrinant susirašinėjimus, telefoninius pokalbius ir t.t. Kiekvienas taurus lietuvis, buvęs šaulys, tautininkas, karys, mokytojas, buvo traktuojami kaip potencialūs sovietų priešininkai. Prasidėjo sąmoningas tautos naikinimas: per trumpą laiką buvo planuojama ištremti apie 700 000 gyventojų.

Pagrindiniu smūgiu buvo numatyta likviduoti visų buvusių partijų ir organizacijų vadovus: tautininkus, krikščionis demokratų, jaunalietuvių, trockininkus, eserų, šaulius, skautus bei įvairaus rango policijos darbuotojus.

1940 m. ištremtųjų iš Lietuvos sąrašuose buvo: buvęs Lietuvos Prezidentas A. Stulginskis, Seimo pirmininkas K. Šakenis, buvę ministrai S. Šilingas, J. Tonkūnas, S. Stanišauskas, veikėjai: prof. I. Tamošaitis, prof. P. Dovydaitis, pasiuntinys Aukštuolis, plk. Giedraitis, plk. Dundulis, plk. ltn. Žutautas, plk. Černius, mjr. J. Pranculis, mjr. Matelis, mjr. Čaplikas, Č. Vabalas, rašytojai: V. Balčiūnas, A. Gričius, J. Dovydaitis ir kt.

Tautos genocido planas buvo parengtas 1940 m. liepos 7 d. Pagal šį planą buvo numatyta organizuoti penkias kontroliuotojų grupes, teikiančias žinių:

I gr. (4 žmonės) - apie tautininkus, vadovas Fridis Krastinas.

II gr. (2 žmonės) - apie voldemarininkus, vadovas Icikas Dembo.

III gr. (1 žm.) - apie trockininkus, eserus, vadovas Finkelšteinas.

IV gr. (4 žmonės) - apie krikščionis demokratų, vadovė Judita Komodaitė.

V gr. (3 žmonės) - apie liaudininkus, socialdemokratų, vadovas Kazys Macevičius.

Visas grupes kontroliavo (atsakingas) Danielis Todesas (jo tėvus vokiečių okupacijos metu išgelbėjo mano sesuo Valė Ašmenskaitė, padedant Žemaitijos Kalvarijų kunigams). NKGB 2-ojo skyriaus viršininkas Alfonsas Gailevičius, parengęs kratų instrukcijas, nuo liepos 8 d. pasiunčia stropiai parengtus darbuotojus patikrinti numatytų asmenų adresus, instruodamas laikytis kuo griežčiausio atsargumo. Lenkų pabėgėlius buvo nutarta areštuoti 1940 m. liepos 8 d. A. Sniečkus aprūpina 30-čia automašinu. KBG darbuotojas E. Rozauskas parengia arešto orderius ir kartu su Kauno kalėjimo viršininku - vietas kaliniams priimti. Be to, E. Rozauskui buvo pavesta parengti specialiųjų tardytojų grupę ir pradėti antisovietinių veikėjų tardymą. Areštų pradžia numatyta vienu nustatytu laiku Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Ukmergėje, Marijampolėje, Panevėžyje ir kituose apskričių miestuose. Šitaip buvo „išvalytas“ kelias kandidatams prieš rinkimus į Lietuvos liaudies seimą.

1941 m. LSSR saugumo ministras majoras P. Gladkovas, vykdydamas SSRS NKGB 1941 m. gegužės 10 d. direktyvą Nr. 7, gegužės 23 d. sudarė lietuvių tautos trėmimo operatyvinį štabą iš šių asmenų:

- 1) LSSR NKGB saugumo mjr. Bykovas (vadovas),
- 2) LSSR NKGB saugumo ltn. Cholevas,
- 3) LSSR žvalgybos skyriaus viršininko pav. NKGB kpt. Bakulinas,

- 4) 2-ojo skyriaus viršininko pav. NKGB ltn. Medvedevas,
- 5) Kontržvalgybos skyriaus NKGB seržantas Popovas,
- 6) LSSR NKVD viršininkas NKGB ltn. Gerasimovičius,
- 7) 3-iojo skyriaus viršininko pav. Ivanovas.

Trėmimo operacijai parengti ir jai vadovauti vietose iš NKGB ir NKVD darbuotojų buvo sudaryti apskričių štabai - operatyviniai „trejetai“: 21 apskrityje - po 3 atstovus, Vilniuje - 5 atstovai, Kauno, Vilniaus, Šiaulių kelių-transporto skyriaus - po 3 atstovus. Iš viso - 77 atstovai, iš jų tik 12 NKVD darbuotojų lietuviškomis pavardėmis: Bartkevičius (Vilkaviškio), Gurauskas (Zarasų), Petriką, Balsys (Mažeikių NKVD A/S viršininkas), Janulevičius (Raseinių NKVD viršininkas), Taurinskas (Telšių NKVD A/S viršininkas), Lisas (Ukmergės NKVD A/S viršininkas), Vičas (Šiaulių NKVD A/S viršininkas), Viščiulis (Šakių gr. NKVD viršininkas), Vildžiūnas (Vilniaus m. VRK valdybos viršininkas), Zavadskas (Lazdijų gr. NKVD A/S viršininkas).

Atstovai privalėjo sukurpti būsimiems tremtiniams bylas, kuriose turėjo būti liudytojų parodymai arba piliečių pareiškimai, paliudyti liudytojų (*Atgimimas*, 1989 m. balandžio 28 d.).

Saugumo duomenimis, 1941 m. birželio 14 d. Lietuvos „išvadavimo“ metinių proga jau buvo išvežta 16,2 tūkstančio asmenų. L. Kerulio (Čikaga) surinktais duomenimis, išvežtųjų sąrašuose, sudarytuose Lietuvos raudonojo kryžiaus vokiečių okupacijos metais, rasta 19,3 tūkstančio lietuvių tremtinių pavardžių. Reikia manyti, kad sąrašas nėra pilnas, nes, be lietuvių, buvo išvežta lenkų, žydų, rusų. Visi, tyrinėjusieji 1940-1941 m. sovietinį genocidą, yra padarę išvadą, kad 1940-1941 m. įkalinta, išvežta į darbo stovyklas ir ištremta, nužudyta Lietuvoje ne mažiau kaip 30 tūkstančių gyventojų (dr. A. Anusausko pateiktais duomenimis, sovietai lietuvių sunaikinę apie 32 260).

Rezistencijos kovų pradžia

Kai kurie naivuoliai, neperprasdami tikrųjų bolševikų kėslių, manė, kad jie nėra tokie baisūs, kad valstybingumas būsiąs išlaikytas, t.y. kariuomenė, nors ir pertvarkyta, bus savarankiška, vyriausybė ir naujasis seimas ir toliau tvarkysis savarankiškai, leisdami savo įstatymus, o Maskva tuos mūsų veiksmus tik ir laimins iš viršaus. Bene labiausiai priešišškai nusiteikusi prieš 1940 m. birželio 15 d. sovietų invaziją buvo kariuomenė ir studentija. Viskas įvyko taip staiga, netikėtai, kad inteligentija neteko amo. Vilniuje, Kaune pasirodė rusų tankai, kuriuos su gėlėmis sutiko iš padugnių pasaulio išlindę komunistai (daugiausia žydai), padlaižiai, kriminalistai. Tik oro uoste pasirodžius sovietiniams lėktuvams, milžiniškoms pabaisoms, suvokta, kad vyksta tikra Lietuvos okupacija. Liepos 11-13 d. visuomenę sukrėtė žinios apie politikos veikėjų A. Merkio, K. Bizausko, J. Urbšio, dr. L. Bistro, Dielininkaičio, dr. Leimono, dr. Skrupskelio dingimą. Iš viso dingo apie 2000 žmonių. 1940 m. liepos - rugpjūčio mėn. prasideda sovietizacija: uždaromi visi buvę dienraščiai, išsklaidomos partijos, per radiją mokoma rusiškų dainų („Katiuša“ ir kt.), visur brukami VKP(b) partijos istorijos mokslai, nacionalizuojamas bažnyčios ir vienuolynų turtas, uždraustos partijos, išskyrus komunistų.

Tautos inteligentija, matydama, kaip žalojami ir naikinami jos nariai, mėgino ieškoti būdų, kaip kovoti su prispaudėjais, savo gretose būrė vienminčius ir rengėsi žūt būtinei kovai su mirtinu tautos priešu - bolševikais bei jų pakalikais.

Smetonos režimo metais ateitininkų organizacijos veikė slaptai (valstybės saugumas apie jas žinojo). Įsitvirtinus sovietinei santvarkai Lietuvoje, jos pasitraukė dar giliau į pogrindį.

Vos tik bolševikai pradėjo rodyti savo „iltis“, tuojau pasirodė ir pirmieji pasipriešinimo daigai: 1940 m. rudenį mokytojų suvažiavime buvo sugiedotas tautos himnas, Miroslavo valsčiuje susirinkimo metu taip pat išdrįsta giedoti tautos giesmę.

Komunistų partijos Alytaus apskr. sekretorius rašo komunistų partijos CK sekretoriui A. Sniečkui, kad apskrityje veikia liaudies priešai: platinami kontrrevoliuciniai atsišaukimai, ant tvorų ir sienų atsiranda mokinių rašyti antisovietiniai lapeliai, visuotinai švenčiamos Kalėdų šventės, boikotuojami rinkimai į LSSR aukščiausiąją tarybą.

Nors LSSR VR komisaras ir buvo išsiuntinėjęs nurodymus visų apskričių viršininkams imtis atitinkamų sekimo ir apsaugos priemonių, 1940 m. Vėlinių išvakarėse visuomenė ir studentai NKVD organams pateikė pirmąją kartesnę piliulę, papuošdami Lietuvos karių kapus Vilniuje.

Nepaisant ankstesnių ideologinių prieštaravimų tarp atskirų studentų korporacijų, buvo sukurta slapta visuotinė studentų koalicija.

Uždarius Universiteto visuomenines organizacijas, jų turtas turėjo būti perduotas komjaunimo organizacijoms. Vadovai visokiais būdais išsisukinėjo tai daryti. Prasidėjo studentų, buvusių korporacijų vadovų, areštai. Po 1940 m. Vėlinių Kaune buvo areštuota nemaža dalis studentų atstovybės, tai:

- Jonas Gručinskas, korporacija „Plienas”,
- V. Ramanauskas, korporacija „Ramovė”,
- J. Švitrys, ateitininkų korporacija „Sūduva”.

Studentai, susirinkę į koalicijos atstovų pasitarimą, priėjo prie išvados, kad reikia rengtis kovai su okupantais.

Rengimasis 1941 m. sukilimui

1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne gen. štabo plk. lt. Kazys Škirpa kuria Lietuvių aktyvistų frontą. LAF įkūrėjai: K. Škirpa, E. Galvanauskas, R. Skipitis, dr. Karvelis, Dirmeikis, S. Yla, Juozas Pyragius, Jonas Pyragius, inž. Brunius, A. Danta, J. Našliūnas, St. Puodžius, Juozas Dženkaitis, Jonas Dženkaitis, A.V. Valiukėnas, B. Raila, A. Maceina, dr. M. Brakas, M. Kavolis, plk. Ambraziejus,

kun. Barauskas, J. Katilius, dr. Ancevičius ir dr. Jurkūnas, P. Skurauskas (P. Narutis. *Tautos sukilimas*. P. 162).

Beveik tuo pačiu metu susikuria Lietuvių aktyvistų frontas (LAF) ir Lietuvoje. Kaune sudaromas LAF - komitetas, kuriam vadovauja iniciatoriai: inž. A. Damušis, inž. plk. ltn. J. Vėbra, nariai: plk. ltn. M. Mačiokas, ltn. Jacevičius, V. Vileišis, A. Juška, A. Sapalas, L. Prapuolenis (kaip Berlyno atstovas), P. Narutis, B. Stasiukaitis, J. Rudokas, V. Stonis, R. Šatas.

Tuo pat metu Vilniuje įkuriamas LAF karinis štabas. Jam vadovauja gen. št. mjr. Vytautas Bulvičius, prof. J. Padalis, kpt. J. Kilius, J. Kasickas, kpt. B. Balčiūnas, M. Naujokaitis, A. Kamantauskas, V. Statkus, ltn. L. Žemkalnis, O. Žadvylas iš Žemaitijos, mažeikietis A. Kenstavičius, av. plk. ltn. M. Mačiokas ir av. plk. ltn. Tautvila iš Kauno.

Nelaimei, 1941 m. balandžio 19 d. areštuojamas vienas iš organizacijos dalyvių ekonomistas J. Morkūnas, gegužės 22 d. - mokyt. S. Mockaitis, gegužės 28 d. - mokyt. A. Skripkauskas, birželio 11 d. į pinkles patenka ats. av. ltn. L. Žemkalnis, o po jo jau nenutrūkstama grandine ir kiti, iš viso 16 žmonių, tarp jų ir sukilimo vadovas gen. št. mjr. V. Bulvičius. Visus suimtuosius prasidėjus karui suspėta išvežti į Gorkį ir ten 1941 m. lapkričio 26-28 d. Maskvos karinės apygardos karinis tribunolas nuteisė:

gen. št. mjr. V. Bulvičių, kpt. J. Kilių, vyr. ltn. J. Sadzevičių, ats. av. ltn. L. Žemkalnį, gelžk. J. Guobį, advok. A. Kamantauską, mokyt. S. Mockaitį, mokyt. A. Skripkauską sušaudyti. Mirties nuosprendis įvykdytas 1941 m. gruodžio 11 d.

Visus kitus, kaip ltn. J. Valkiūną, teisininką V. Nasovičių, kpt. J. Vabalą, kpt. I. Indriūną, mokyt. A. Petkelį, ekonomistą buhalterį J. Morkūną, ats. jaun. ltn. B. Puodžiūną nuteisė įvairiom bausmėm laisvės atėmimu (7-20 metų). Ekon. ats. jaun. ltn. A. Vainorių išteisino.

Štabo viršininko pavaduotojas M. Naujokaitis-Kurmis sunkiai sužeistas pateko į Tauragės, vėliau Kauno kalėjimo ligoninę, prasidėjus karui buvo partizanų išlaisvintas (mirė 1977 m. JAV).

Be minėtų organizacijų, kurių dalis jungėsi į LAF, buvo: Lietuvos laisvės armija - LLA, Lietuvos išlaisvinimo sąjunga - LIS, Lietuvos apsaugos gvardija - LAG, Lietuvos aktyvistų partizanų sąjunga - LAPS, Laisvosios Lietuvos sąjunga - LLS, Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga - LLKS, Lietuvos vienybės sąjunga - LVS, Šiaulių mirtininkų batalionas - ŠMB.

Iš studentų koalicijos buvo sudaryta studentų LAF vadovybė: Pilypas Narutis (Žukauskas), Jurgis Valiulis (Karolis Druga), ltn. Jucevičius, inž. Juozas Milvydas, Vilius Vileišis, Vytautas Stonis, Antanas Naudžiūnas, Jonas Pajaujis, Bronius Stasiukaitis. Pastarasis palaikė ryšį su Stasiu Tulinsku, Antanu Šapalu, Stepu Petruševičiumi, Jonu Boruta (P. Narutis. *Tautos sukilimas.?* 166-167).

Kauno LAF štabą sudarė: Pilypas Narutis, Bronius Stasiukaitis (pavad.), Juozas Rudokas, Vytautas Stonis, Rimas Šatas, Antanas Jacevičius, V. Vileišis, Artūras Juška, Juozas Milvydas, Antanas Šapalas, Leonas Prapuolenis, inž. Adolfas Damušis, inž. plk. Juozas Vėbra, av. plk. ltn. M. Mačiokas, Petras Jurkštas.

Ir Berlyno LAF, ir Vilniaus LAF tarpusavio ryšiams palaikyti turėjo atskirus ryšių kanalus. LAF Lietuvoje nesukūrė iš naujo. Čia jau buvusios organizacijos tik susijungė LAF vardu bendrai kovai - atstatyti Lietuvos nepriklausomybę (P. Narutis. *Tautos sukilimas*. P. 163).

Neareštuotieji Vilniaus karinio štabo nariai: Vytautas Staškus, Jonas Masiliūnas, dr. Pranas Padalis, Juozas Kazickas, kpt. Pranas Gužaitis, kpt. Balčiūnas ir Kaune esantys plk. Tautvila, plk. Mačiokas.

Atleistas iš kariuomenės kpt. Jonas Noreika atvyko į Žemaitiją pas savo žmoną, į Barstyčius, o rudenį persikėlė į Mardosų kaimą (Plungės valsč.), kur žmona įsidarbino mokykloje. Kpt. J. Noreika, gyvendamas Žemaitijoje, Mardosuose ir Barstyčiuose, irgi palaikė gerus ryšius su LAF. Jis artimai bendravo su V. Kiliumi. Matyt, J. Noreika žinojo apie LAF tikslus geriau nei kiti LAF nariai. Ten gyvendamas J. Noreika susipažino su buvusiu Lietuvos pasienio

policijos pareigūnu Kaziu Šilgaliu, kuris, prieš užimant vokiečiams Klaipėdos kraštą, ten dirbo policijos pasienio ruože, netoli savo tėviškės. Gerai pažindamas savo pasienio ruožą, jis žinojo kiekvieną pasienio krūmą ir todėl J. Noreika ne kartą buvo jo palydėtas iki sienos, kurią jau saugojo Rusijos pasieniečiai, ir kai grįždavo Šilgalis, vėl jį palydėdavo iki Mardosų. Klaipėdos krašte susitikdavo su tik jam vienam žinomais asmenimis ir gaudavo iš jų nuorodas bei visas žinias apie būsimojo karo pradžią (iš K. Šilgalio pasakojimų).

1941 m. birželio 22-28 d. sukilimas ir jo reikšmė

1941 m. birželio 14-15 d. tragedija, pirmasis masinis lietuvių tautos žiedo trėmimas į Sibirą, ne vienam atvėrė akis, net tiems, kurie laukė bolševikų. Apimti baimės žmonės nemiegojo naktimis ir laukė karo pradžios, tikėdamiesi išsivaduoti iš tautos genocido pančių. Ne vienas likęs be ištremtų šeimos narių ar netekęs artimųjų, jautė tą neteisybės kartėlį ir laukė sukilimo kaip išganymo.

1941 m. birželio 22 d. naktį Vokietijos pasiuntinys Maskvoje Šulenbergas įteikia notą, kuria Vokietija skelbia karą sovietams. Brėkštant Vokietijos armija peržengia sieną ir visu frontu atakuoja bolševikų Raudonąją armiją, kuri tokiam staigiam puolimui nebuvo pasirengusi, nes pasitikėjo Vokietijos-Sovietų Sąjungos nepuolimo paktu (Ribentropo-Molotovo susitarimu ir jo slaptais priedais). Lietuvos pasienyje užsiliepsnoja valstiečių trobos, pasienio miestai. Netikėtai užpulta rusų pasienio kariuomenė kai kur dar mėgina priešintis, bet įvykiai juos aplenkia. Vokiečių motociklininkai veržiasi keliais takeliais į priekį. Auštant kauniečius prikelia duslūs, nuo aerodromo pusės girdimi bombų sproginiai. Į dangų kyla juodi dūmai. Po kurio laiko gatvėse pasirodo besiblaškanti rusų kariuomenės grupės, kurios galvotūrkčiais bėga Rytų kryptimi.

LAF budintys (savanoriai sukilėliai) partizanai pradeda vykdyti iš anksto numatytus uždavinius.

Visus sujungė laisvės troškimas, nepaisant nei įsitikinimų, nei tikybos. Kilo keršto banga prieš tuos, kurie vienokiu ar kitokiu būdu prisidėjo prie trėmimų, areštavimų ir įkalinimų ar žudynių organizavimo. Tačiau protas diktavo - rimties! Kiekvienas padarytas nusikaltimas turi būti įvertintas teismo institucijų ir tik jo nutarimu galima bausti kaltininką. LAF instrukcijos, draudžiančios vadovautis keršto motyvais, drausmino sukilėlius.

Kaune sukilimas plečiasi: užimtas paštas, telegrafas, nutrūksta ryšiai tarp sovietų kariuomenės dalinių.

Paleidžiamas gandas, kad vokiečiai išmetė desantą. Karių gretose kyla didžiausia panika. Greitai nuginkluojama vietos milicija. Dalis pareigūnų pereina sukilėlių pusėn. Ypač puikiai savo pareigas atlieka universiteto LAF daliniai. Žaliakalnyje sudaromas pagrindinis Štabas, kuris išikuria senelių prieglaudoje. Mėginama apsaugoti tiltus. Užimami pirmieji ginklų sandėliai Žaliakalnyje, Šančiuose, Linksmadvaryje. Dalijami ginklai. Sukilėlių gretos staigiai didėja. Nuginkluojamos mažesnės besitraukiančių raudonarmiečių grupelės ir pavieniai kareiviai. Jaunuoliai tiesiog įžūliai stabdo bėgančius sovietų karius ir prašo: „Dziadzia, vam ružjo nenužno? Otdaite nam“. Dauguma kareivių nesipriešina ir, geruoju atidavę ginklą, patys, tarytum atsikratę „nereikalingo“ balasto, lengviau atsidusę, panikos apimti bėga ten, kur mato didesnes atsitraukiančiųjų mases.

Taip tęsiasi visą dieną. Apie pietus iš fronto atrieda sanitarinės mašinos su sužeistaisiais. Dega Vilkaviškis, Marijampolė, Tauragė, Kretinga, Lazdijai. Tarp besitraukiančių karių šmėžuoja ir komunistų partijos veikėjų aktyvistų voros. Išlaisvinamas kalėjimas, tačiau dalį kalinių NKVD suspėjo evakuoti traukiniais.

Keista: vyksta karas, o žmonių akyse - džiaugsmas: mes išgelbėti, jau bolševikai daugiau netrems į Sibirą mūsų tėvynainių. Žmonės grįžta iš miškų į savo butus, lenda iš slaptų landynių, kuriose laukdami karo kai kurie jau buvo ištūnoję visą savaitę.

Savanorių gretos vis didėja. Susikuria atskiri Žaliakalnio, Chemijos instituto, Šančių policijos nuvadų Nr. 1, Nr. 4, Vilijampolės

Veterinarijos akademijos štabai. Niekieno nevaikomi buriasi sukilėliai. Niekas neklausia, už kokią partiją tu atėjai kovoti. Visų vienas tikslas - Lietuva, visus vienija Lietuva, visus jungia aukojimasis Lietuvai! Prie namų kai kur jau plevėsuoja vėliavos. Žmonės vėl jungiasi į vieną šeimą kaip broliai, seserys.

Birželio 23 d. rytą L. Prapuolenis per radiją paskelbia pasauliui, kad Lietuva su sostine Vilniumi skelbia savo nepriklausomybę, sudaroma Lietuvos laikinoji vyriausybė:

1) Ministras pirmininkas gen. št. plk. ltn. Kazys Škirpa (o jo neišleidus iš Berlyno pakviestas prof. Kazys Ambrazevičius),

2) jo pavaduotojas J. Masiliūnas,

3) vidaus reikalų ministras Vladas Nasevičius, jį suėmus ir išvežus į SSRS, pakviestas gen. št. plk. J. Šlepetys,

4) krašto apsaugos ministras generolas Stasys Raštikis,

5) užsienio reikalų ministras Rapolas Skipitis,

6) žemės ūkio ministras prof. Balys Vitkus,

7) švietimo ministras prof. Kazys Ambrazevičius,

8) pramonės ministras dr. inž. Adolfas Damušis,

9) prekybos ministras Vytautas Statkus, jį ištrėmus į Sibirą pakviestas Pranas Vainauskas,

10) teisingumo ministru pakviestas M. Mackevičius,

11) darbo ir socialinio aprūpinimo ministras dr. Juozas Pajaujis,

12) komunalinio ūkio ministras archit. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (Albinas Gražiūnas. *Lietuva dviejų okupacijų replėse. 1940-1944 m.* P. 111).

Į ministerijų įstaigas grįžta dar likę neišvežti darbuotojai. Grįžta fabričių savininkai. Panašiai atkuriamos valstybinės funkcijos ir Vilniuje. Gatvėse vyksta susirinkimai. Himno garsai ir plazdančios vėliavos prie namų ir Gedimino kalne ne vienam lietuviui išspaudė džiaugsmo ašaras.

Visoje Lietuvoje - miestuose, miesteliuose, bažnytkaimiuose, valsčiuose ir kaimuose sukilo visi ir žaibiškai atsikratė bolševizmo šmėklos, kuri norėjo praryti visą kraštą, jo žmones ištrėmdama žūčiai į Sibiro taigų platybes.

Deja, visos šviesesnės ateities viltys sužlunga. Ižygiavo naujas „išvaduotojas“. Vokiškasis nacionalizmas šaukte šaukė: „Jūs gausite tai, ko užsitarnausite vokiečiams kuriant naująją Europą“. Lietuvos laikinoji vyriausybė, egzistavusi vos 1 mėnesį ir 12 dienų, įsitikino, kad iš mūsų tautos reikalaujama per daug didelių aukų, ir todėl atsistatydinusi užleido vietą tarėjams.

Lietuva ne tik ryžtingai sukilo prieš raudonąjį slibiną, bet ir parodė pasauliui, jog nepakenčia atėjūnų, pasikėsinusių į žmonių nuosavybę, žemę, pagaliau į teisę laisviems gyventi savo tėvynėje. Tai įrodymas, kad mes nekenčiame okupanto, kad buvome priverstinai inkorporuoti į „brolišku“ respublikų sąjungą. Dar neižengus vokiečių kariuomenei, Laikinoji vyriausybė į bolševikų vadovų vietas paskyrė savus žmones, per trumpą laiką atkūrė ne tik visas valstybines struktūras, bet ir suspėjo grąžinti tikriesiems šeiminkams jų tėvų, senelių, prosenelių žemes.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus Vokietijos-Sovietų Sąjungos karui, J. Noreika tuojau pat prisidėjo prie sovietų valdžios sunaikinimo - vadovavo Lietuvos sukilėliams partizanams Telšių apskrityje. Gyvendamas Telšiuose, vadovavo Telšių apskr. LAF organizacijai ir aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Pirmomis karo dienomis persikėlęs į Telšius, susitiko su Telšių apskr. komendantu aviacijos majoru Svilu ir Telšių apskr. viršininku Ramanausku (buvusiu Lietuvos policijos mokyklos viršininku, jis turėjo netoli Telšių ūkį). Šie pakvietė J. Noreiką į Telšių miesto inteligentų susirinkimą, vykusį jo kabinete dalyvaujant apie 30 visuomenės veikėjų.

Pasitarime svarstyta:

- išlaisvinimo nuo bolševikų šventės rengimas;
- mitingo rezoliucijos rengimas;
- mitingo organizavimas pirmąjį liepos sekmadienį.

Šventei organizuoti išrinktas 12 asmenų komitetas, į kurį pateko ir J. Noreika. Mitinge J. Noreika pasakė ugingą kalbą, kurioje, paminėjęs sovietų padarytas skriaudas lietuvių tautai, tvirtino, kad sovietai, kaip smurtininkai, karą pralaimėsia, o Lietuva po karų vėl

bus laisva ir nepriklausoma. Be J. Noreikos, buvo dar pora kalbėtojų. Šiame mitinge buvo priimta J. Noreikos parengta rezoliucija, kurioje Telšių gyventojai sveikina sudarytą Lietuvos laikinąją vyriausybę, vadovaujamą prof. Ambrazevičiaus, ir reiškia jai pasitikėjimą. Visi organizacinio komiteto nariai, surinkę 300 parašų, nuvyko į Kauną įteikti šią rezoliuciją Lietuvos vyriausybei. Čia, sužinojęs apie nesutarimus tarp Lietuvių aktyvistų fronto ir Lietuvos nacionalistų partijos (LNP), J. Noreika pasiūlė rasti kompromisą ir susitaikyti. Tačiau užsispyrę LNP nariai nenorėjo daryti jokių nuolaidų. Kaune kpt. J. Noreika susitiko su Laikinosios vyriausybės vidaus reikalų ministru plk. Šlepečiu, kuris pasiūlė jam Šiaulių apskr. viršininko pareigas, ir 1941 m. rugpjūčio 3 d. įsakymu buvo į jas paskirtas.

III. KAPITONAS JONAS NOREIKA - HITLERINĖS SANTVARKOS PRIEŠAS

Lietuvos valstybingumo praradimas

Vos tik vokiečiams užėjus, Lietuvoje buvo atstatytos valstybinės struktūros: sudaryta Lietuvos laikinoji vyriausybė, apskrityse ir valsčiuose veikė savivaldybės, policija, teisėtvarkos organai, funkcionavo geležinkelio ir kelių transportas, ryšių, medicinos tarnybos, likę prieškariniai valdininkai grįžo į savo buvusį darbą, žemės ūkyje atstatytos nuosavybės teisės, bažnyčiose atgijo dvasinių vertybių kūrėjai. Tačiau išengus vokiečių kariuomenei, po savaitės Lietuvos savanorius partizanus vokiečiai nuginklavo.

Vokiečiai neįvertino mūsų tautos lūkesčių kovoje dėl nepriklausomybės atstatymo, nesiskaitė su mūsų Laikinąja vyriausybe ir per savo paskirtus karo komendantus Lietuvoje pradėjo įgyvendinti savus reikalavimus. Buvo priversta atsistatydinti Lietuvos laikinoji vyriausybė. 1941 m. rugsėjo 26 d. generalinis komisaras Lietuvai dr. Rentelnas įsakė išformuoti Lietuvos aktyvistų frontą. Jos vadovai buvo išvežti į Vokietiją (*I laisvę*, 1943 m. sausio 2 d.). Nepadėjo nė LAF išleistas memorandumas dėl Lietuvos valstybingumo, nukreiptas prieš vokiečių civilinę valdžią mūsų krašte, adresuotas „didžiajam imperijos vadui“ Hitleriui ir vyriausiajam kariuomenės vadui gen.

plk. Brauchičiui (Brauchitsch). Jame minima, kad LAF buvo įkurtas bolševikų okupacijos metais kaip karinė organizacija, kurios uždavinys - per ginkluotą sukilimą atstatyti nepriklausomą Lietuvą. Sukilėliai partizanai surengė ginkluotą sukilimą ir įvykdė visus vokiečių kariuomenės vadovybės uždavinius. Memorandume LAF prašo leisti savo veiklą toliau tęsti, nes:

- sukilimo dėka sudariusi Lietuvos laikinąją vyriausybę, LAF lietuvių tautos prijungimą prie SSRS vertina kaip neteisėtą - falsifikuotą faktą. Būdama suvereni valstybė, Lietuva nenutraukia

savo egzistavimo ir turi teisę bet kuriuo metu išstoti iš SSRS (SSRS konstitucijos 15, 17str.);

— 1941 m. birželio 23 d. Lietuvos laikinoji vyriausybė paskelbė Lietuvos valstybės atstatymą, todėl Lietuva negali būti laikoma SSRS dalimi;

— 1941 m. liepos 23 d. kreipimesi į lietuvius Vokietijos reicho komisaras traktuoja buvusią Lietuvos nepriklausomą respubliką kaip sritį;

— vokiečių kariuomenė, įžengusi į Lietuvą, čia rado nemažą vokiečių atžvilgiu lojaliai nusiteikusių piliečių;

-vokiečių tauta paskelbė „kryžiaus karą“ prieš bolševikus, LAF taip pat svarbiausiu savo uždaviniu laiko kovą su bolševikais;

— vokiečių civilinė valdžia sustabdė Lietuvos vyriausybės darbus, sunaikino visa tai, kas buvo pradėta bolševikų paimto Lietuvos ir jos gyventojų turto gražinimo klausimu;

— generalinio komisaro įsakyme derliaus nuėmimo klausimu neatsižvelgiama į lietuvių ūkininkų reikalus. Geriausių ūkius vokiečių civilinė valdžia pasiliko savo žinioje;

— ekonominė ir moralinė padėtis tapo nepakeliama, nes asmeninė iniciatyva ekonomikos srityje persekiojama taip pat, kaip buvo persekiojama bolševikų okupacijos metais. Visa tai lietuviams nesuprantama, kai jų gyvenimui nori vadovauti bolševikiniais metodais ne bolševikų šalininkai, bet jų priešai;

— priverčiamasis lietuvių trėmimas Vokietijon primena neseniai lietuvių pergyventus trėmimus į Sibirą, kuriuos vykdė bolševikai;

— Lietuvos pramonę žlugdo žemos kainos, blogėja lietuvių, pasitraukusių Vokietijon, gyvenimo sąlygos;

— lietuvius labai jaudina Lietuvos aukštųjų mokyklų likimas, nes ištrėmus į Sibirą mūsų specialistus, mokslo darbuotojus, Lietuvai skubiai reikia užpildyti šią spragą. Tuo tarpu dabar net neleidžiama leisti laikraščių lietuvių kalba;

— Kauno karo muziejaus aikštėje uždrausta groti Lietuvos himną;

— Vilniuje nuo Gedimino pilies bokšto nuimta Lietuvos nacionalinė vėliava;

- neleidžiama švęsti nacionalinių švenčių;
- LAF yra įpareigotas informuoti apie susidariusią padėtį ir apie vokiečių civilinės valdžios veiklą Lietuvoje. LAF, dirbusi kaip organizacija, visą laiką kontaktavo su vokiečių valdžia, todėl turi teisę kreiptis į vokiečių kariuomenės vadovybę ir didįjį vadą Hitlerį. Kartu LAF prašo aukščiausiosios vadovybės atkreipti dėmesį į tai, kad memorandume nurodyti nenormalumai Lietuvoje galėtų būti pašalinti, jeigu būtų pripažintas tolesnis Lietuvos valstybės gyvavimas ir jei Lietuvoje būtų sava valdžia. Tai toks karštas lietuvių tautos noras.

Memorandumą pasirašė LAF vadovybė: L. Prapuolenis, gen. št. plk. ltn. M. Mačiokas, div. gen. S. Pundzevičius, dr. inž. Damušis, plk. ltn. inž. Vėbra, gen. Nagis-Nagevičius, inž. plk. ltn. N. Tautvilas, dr. Vencius, plk. D. Talevičius, dr. J. Ambrazevičius, mjr. A. Andriūnas, adv. D. Toliušis, gen. M. Mieželis, M. Naujokaitis, dr. P. Podalskis, gen. št. plk. J. Kraunaitis, J. Deksnys, A. Vainoras, gen. št. plk. ltn. J. Jankauskas, P. Malinauskas, J. Zostaukas, P. Žukauskas, plk. Bobelis, J. Kalinauskas, P. Vilutis, J. Bagdonavičius, kpt. A. Tindžiulis, A. Baronas, J. Rudokas, gen. M. Pečiulionis.

1941 m. rugsėjo 20 d. LAF įgaliotinis Kaune Leonas Prapuolenis įteikia Reicho vyriausybei šį memorandumą apie padėtį Lietuvoje, sudarius krašte vokiečių civilinę valdžią. Pasirašydama šį memorandumą, LAF vadovybė nesitikėjo „išmaldos“ iš vokiečių aukščiausios valdžios. Be to, nepasisekus susijungti LAF ir LNP (Lietuvos nacionalistų partijai) ir vokiečiams uždraudus LAF veiklą, LAF, sutikdamas nenugalimų kliūčių iš „Geležinio vilko“ pusės, laikinai sustabdė savo veiklą, kviesdamas savo narius likti ištikimus aktyvistų idealams.

1941 m. rugsėjo 28 d. LAF aukščiausioji vadovybė pasirašo aktą apie savo veiklos nutraukimą, vildamasi, jog ateityje aiškės tolesnis tikrasis kelias.

Aktą pasirašė:

L. Prapuolenis, gen. št. plk. ltn. M. Mačiokas, gen. št. plk. J. Kraunaitis, inž. A. Damušis, inž. plk. ltn. J. Vėbra, gen. št. plk. ltn. J. Jankauskas, M. Naujokaitis, plk. ltn. V. Tautvilas, kpt. A. Tindziulis (vardas, pavardė neįskaitoma), Kukauskas, P. Vilutis, P. Malinauskas.

Vokiečiai ir toliau pradeda spausti Lietuvą. LAF likvidavus, 1942 m. gruodžio 31 d. išeina paskutinis (Nr. 466) iki tol ėjęs LAF leidinys „Į laisvę“.

Vokiečių okupacijos metais aktyviai veikė LLA. Vietoj LAF jo iniciatyva tuoj buvo įkurtas pagrindyje Lietuvių frontas - LF ir jo karinis sektorius „Kęstutis“, kuriam vadovavo gen. št. plk. ltn. J. Jankauskas ir gen. št. plk. ltn. M. Mačiokas.

Tiek LLA, tiek „Kęstučio“ grupuotės veikė ir Šiaulių apygardoje, kur joms vadovavo Šiaulių apskr. viršininkas LF atstovas Jonas Noreika. Ltn. J. Stonis, 1942 m. susitikęs su J. Noreika Šiauliuose, perdavė jam LF vyriausiosios vadovybės pavedimą: be Šiaulių apskr., vadovauti ir Mažeikių apskr. pagrindžiui. Buvo planuojama, kad ateityje kpt. J. Noreika perims vadovavimą ir visos Žemaitijos LF pagrindžiui.

Vokiečių okupacijos metu veikė nemaža pagrindžio organizacijų. LLA ir LF buvo mėginama sujungti į vieną stiprią organizaciją, tačiau tam priešinosi LLA įkūrėjai (K. Veverškis, A. Kubilius) ir iki bolševikų antrosios okupacijos nepavyko rasti bendros kalbos.

Pagrindžio organizacijos - Lietuvių frontas, Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga, Lietuvos laisvės armija - leido savo leidinius: LF biuletenius ir politinę apžvalgą, laikraščius lapelius: „Į laisvę“, „Nepriklausoma Lietuva“, „Laisvės kovotojas“ ir kt.

Didelis smūgis Lietuvai buvo suduotas 1943 metais, kai buvo uždarytos aukštosios mokyklos ir išvežta į Vokietijos koncentracijos stovyklas 46 Lietuvos švietuliai.

Nors tuo metu veikė vokiečių civilinė valdžia, kuriai talkininkavo kolaborantai, tačiau tarp jų buvo ir puikių patriotų, kurie dirbo ministrais, apskričių viršininkais, policijoje, saugume, bendra-

darbiavo su pagrindžiu arba net jam vadovavo. Kai kurie iš jų pateko į vokiečių valdžios nemalonę: buvo areštuoti ir išvežti į Štuthofo koncentracijos stovyklą (gen. št. plk. lt. J. Narakas, gen. št. plk. lt. M. Mačiokas, kpt. J. Noreika ir kr.).

Kapitono Jono Noreikos veikla 1941-1943 m.

Nuo 1941 m. rugpjūčio 3 d., kai J. Noreika buvo paskirtas į Šiaulių apskr. viršininko pareigas, Lietuvoje dar veikė Laikinoji vyriausybė, kuri kiekvieną dieną buvo vis labiau spaudžiama vokiečių karinės valdžios. 1941 m. rugpjūčio 5 d. Lietuvos laikinoji vyriausybė nušalinama ir įvedama vokiečių civilinė valdžia. 1941 m. birželio 28 d. fiurerio įsakymu paskirti Ostlando komisarijai.

1941 m. liepos 17 d. fiurerio įsakymu paskirta:

Reicho komisaras rytams Lozė (Lohse) su buveine Rygoje.

Reicho komisaras Lietuvai dr. Rentelnas (Renteln) su buveine Kaune.

Generalinis komisaras Šiaulių m. ir apygardai Gevekė (Geweke).

Generalinis komisaras Vilniaus apygardai Vulfas (Wulf).

Generalinis komisaras Vilniaus miestui Hingstas (Hingst).

Generalinis komisaras Kauno apygardai Lencenas (Lenzen).

Generalinis komisaras Kauno miestui Krameris (Kramer).

1941 m. lapkričio 19 d. įsteigta Panevėžio apygarda (komisaras Naumas (Naum)).

1941 m. birželio 24 d. Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto nutarimu buvo panaikintas 1940 m. lapkričio 12 d. LSSR AT įsakas dėl vietinių valstybės valdžios organų sudarymo apskrityse, valsčiuose, miestuose, miesteliuose, apylinkėse ir atstatytas anksčiau galiojęs Vietos savivaldybės įstatymas (*Vyriausybės žinios*, Nr. 256, 2419). To meto Šiaulių apskr. viršininkas Urbutis ant šio nutarimo deda rezoliuciją: visiems valsčių viršaičiams, miestų burmistrams, policijos nuovadoms reikia vadovautis. (Dok. Nr. 1. LCVA F. R 1099. Ap. 1. B. 8. L. 3.)

Vos išengus vokiečių kariuomenei, buvo paskelbtas jos vado pasirašytas atsišaukimas į vietinius gyventojus, kuriame pareiškama, kad aukščiausioji valdžia atitenka vokiečių kariuomenės vadams, ir reikalaujama gražinti ginklus, kaip SSRS kariuomenės nuosavybę, bei pranešti, kur yra sovietų ginklai. Užpuolusieji vokiečių kareivius, už sabotažą, už palaikymą SSRS kareivių, komisarų ir kitų asmenų, dirbančių sovietų naudai, yra baudžiami mirties bausme. Draudžiama vaikščioti nakties metu nuo 22 iki 6 val., miestuose nuo 23 iki 5 val., žydams nuo 20 iki 6 val. (Dok. Nr. 2. F. R 1099. Ap. 1. B. 8. L 1-2.)

Dokumente Nr. 3 skelbiama, kad susitarus su karo komendantu Šiaulių apskr. viršininkas skelbia:

- nuo 1941 m. liepos 25 d. žydai ant krūtinės kairėje pusėje turi nešioti Dovydo žvaigždę;

- viešosiose vietose žydams leidžiama vaikščioti nuo 6 iki 20 val.;

- nuo liepos 25 d. iki rugpjūčio 15 d. žydai turi persikelti gyventi į viršaičių nurodytas vietas;

- žydai, turį miesteliuose nekilnojamąjį turta, privalo jį likviduoti, pirmiausia susikeisdami su tais gyventojais, į kurių namus jie bus įkeldinti;

- draudžiama savintis žydų paliktą turta;

- likęs žydų turtas yra savivaldybių surašomas ir globojamas iki atskirotvarkio. (Dok. Nr. 3. F. R 1099. Ap. 1. B. 1. L. 166.)

Iš dokumento Nr. 4, skirto apskričių viršininkams, kuri parašė vadovaudamasis Generalinio komisaro 1942 m. gegužės 7 d. potvarkiu Generalinio tarėjo pavaduotojas 1941 m. liepos 28 d., matyti, kad ne visos apskrityse esančios įstaigos yra pavaldžios apskrities viršininkui. Nepavaldi ir policija, ir saugumas, ir aukštosios mokyklos. Vadinas, apskrities viršininko galia yra ribojama. (F. R 1099. Ap. 1. B. 22. L. 10.)

1941 m. rugpjūčio 6 d. Šiaulių apskr. viršininkas J. Noreika, vadovaudamasis Generalinio tarėjo pavaduotojo raštu, duoda nurodymus viršaičiams ir burmistrams globoti pabėgusių komunistų

ir žydų turta, jų sodus ir daržus. Persikraustydami į kitas vietas, žydai savo nuožiūra galėjo pasiimti kilnojamoji turta. (Dok. Nr. 5. F. R 1099. Ap. 1. B. 1. L. 113.)

Iš visko matyti, jog J. Noreika, būdamas Šiaulių apskrities viršininku, neturėjo didelės galios, kaip mes išivaizduotume, ir įsakymus rašė tik vadovaudamasis Lietuvos vyriausiojo komisaro dr. Rentelno, Šiaulių apygardos komisaro Gevekės arba karo komendanto nurodymais. Daugelis įsakymų lietė žydų geto, jų turto apskaitos klausimus.

Archyvuose nėra medžiagos, kuri kompromituotų J. Noreiką kaip asmeniškai vykdžiusį žydų genocidą. Jis pats nėra niekuomet davęs įsakymo žudyti žydus, nedalyvavo jų žudynių akcijose. Jo mažametė duktė Dalia Noreikaitė, anot šiauliečio S. Grunskio pasakojimo, dalydavo gatvėje praeinantiems žydams motinos iškeptas bandeles. Jis pats stengėsi pagelbėti ūkininkams atiduodant duoklę okupantams.

1942 m. liepos 4 d. J. Noreika savo rašte Vaiguvos policijos punkto vedėjui rašo, kad pil. Ulitai Metlevaitei iškelta byla dėl spekuliacijos, ir mini apie josios išaugintų maisto produktų pardavimą. Byla buvo nutraukta ir prekės gražintos. (Dok. Nr. 7. F. R 1099. Ap. 1. B. 28 L 494.)

1942 m. lapkričio 11 d. J. Noreika nurodo Šiaulių valsč. policijos punkto viršininkui, kad sugrąžintų Andrijavo dvaro valdytojui Šarūnui gyvulius ir inventorių. (Dok. Nr. 15. F. R 1099. Ap. 1. B. 28. L 855.)

1942 m. balandžio 17 d. J. Noreika reikalauja, kad Meškuičių policijos vedėjas gražintų Šiaulių gyventojui pil. Jonui Saliūnui sulaikytuosius miltus. (Dok. Nr. 8. F. R 1099. Ap. 1. B. 28. L. 45.)

J. Noreika sakydavo: „Reikia parinkti sąžiningus tarnautojus, kad galėtume, nenuskriausdami savęs ir savo tautiečių, padėti saviems ūkininkams atiduoti duoklę vokiečiams“.

Būtent už tokią veiklą vokiečių gestapas 1943 m. vasario 23 d. suėmė J. Noreiką ir netrukus, tarpininkaujant vietos inteligentijai

ir jam pasirašius, kad nepabėgs, buvo paleistas, bet vėliau vėl suimtas ir išvežtas į Štuthofą koncentracijos stovyklą.

Pakeliui į Štuthofą

1943 m. vasario 23 d. J. Noreikai į darbą paskambino Šiaulių srities komisaro politinio skyriaus viršininkas Brounas (Broun) ir jam čia atvykus pareiškė: už vokiečių civilinės valdžios įsakymų nevykdymą ir už tendencingo straipsnio parašymą (jis nebuvo išspausdintas) apie savo išpūdžius keliaujant per Vokietijos miestus (ekskursijoje dalyvavo apie 30 žmonių) 1943 m. vasario 23 d. generalinio komisaro nurodymu J. Noreika atleidžiamas iš Šiaulių apskrities viršininko pareigų ir areštuojamas. J. Noreika Šiaulių kalėjime išbuvo iki kovo 3 d. Tarpininkaujant inteligentijos atstovams ir davus pasižadėjimą, kad niekur neišvyks, iš Šiaulių kalėjimo J. Noreika buvo paleistas. Po dviejų savaitių kovo 17 d. vėl areštuotas savo bute.

J. Noreika buvo nuvežtas į gestapo būstinę Kaune. Ten jis rado jau ir daugiau atvežtųjų iš Vilniaus. Kitą dieną visa 17-18 vilniečių grupė automobiliu buvo išvežta į Tilžę. Pakeliui Marijampolėje išodino dar 5 žmones, kurie iki šiol buvo sėdėję Marijampolės kalėjime. Tilžę pasiekė tą pačią dieną, o po 10 dienų išvežė tolyn - į Štuthofą koncentracijos stovyklą (40 km nuo Dancigo). Kovo 25 d. Štuthofą pasiekė 17 žmonių grupė, o kovo 26 d. - kita grupė - iš 29 žmonių, joje buvo ir J. Noreika.

Pateikiami abu Lietuvos įkaltų, įkaltų Štuthofą koncentracijos stovykloje, sąrašai (vertimas iš vokiečių kalbos), paimti iš kun. Stasio Ylos „Žmonės ir žvėrys dievų miške“ - sąrašo eil. Nr., pavardė, vardas, gimimo diena, mėnuo, metai, kalinio eil. Nr. Taigi politiniai kaliniai, išvežti iš Kauno į Štuthofą koncentracijos stovyklą, atvyko čia 1943 m. kovo 25 d. (lietuviai):

Eil. Nr.	Pavardė, vardas, gimimo data	Kalinio eil. Nr.
4.	Kuprėnas Kazys, gimė 1915 m. rugsėjo 9 d.	Stov. Nr. 21243.
5.	Žukauskas Pilypas, gimė 1920 m. gegužės 26 d.	Stov. Nr. 21244.
6.	Bauba Kazys, gimė 1908 m. gruodžio 26 d.	Kai. Nr. 21245.
7.	Stanevičius Vytautas, gimė 1913 m. lapkričio 29 d.	Kai. Nr. 21246.
8.	Meilus Vytautas, gimė 1903 m. balandžio 13 d.	Kai. Nr. 21247.
9.	Katinauskas Jonas, gimė 1930 m. sausio 5 d.	Kai. Nr. 21248.
10.	Kučinskas Antanas, gimė 1900 m. spalio 14 d.	Kai. Nr. 21249.
11.	Pečeliūnas Mykolas, gimė 1908 m. gruodžio 8 d.	Kai. Nr. 21250.
12.	Narakas Juozas, gimė 1899 m. gruodžio 5 d.	Kai. Nr. 21251.
13.	Germantas Pranas, gimė 1903 m. gruodžio 5 d.	Kai. Nr. 21252.
14.	Puodžius Stasys, gimė 1896 m. kovo 13 d.	Kai. Nr. 21253.
15.	Mačiokas Mikas, gimė 1899 m. kovo 17 d.	Kai. Nr. 21254.
16.	Starkus Antanas, gimė 1901 m. sausio 7 d.	Kai. Nr. 21255.
17.	Yla Stasys, gimė 1908 m. sausio 5 d.	Kai. Nr. 21256.
18.	Kriaučiūnas Mečys, gimė 1905 m. kovo 1 d.	Kai. Nr. 21257.
19.	Mackevičius Mečislovas, gimė 1905 m. balandžio 1 d.	Kai. Nr. 21258.
20.	Brėdikis Juozas, gimė 1905 m. vasario 17 d.	Kai. Nr. 21259.

Lietuviai politiniai kaliniai, išvežti į Štuthofo koncentracijos stovyklą, čia atvyko 1943 m. kovo 26 d.:

Eil. Nr.	Pavardė, vardas, gimimo data	Kalinio eil. Nr.
1.	Valenta Juozas, gimė 1912 m. balandžio 18 d.	Nr. 21309.
2.	Tumėnas Algirdas, gimė 1909 m. balandžio 23 d.	Nr. 21310.
3.	Rakunas Kazys, gimė 1900 m. rugpjūčio 13 d.	Nr. 21311.
4.	Kantvilas Aleksandras, gimė 1920 m. sausio 9 d.	Nr. 21312.
5.	Čiuberskis Jonas, gimė 1914 m. sausio 20 d.	Nr. 21313.
6.	Grigas Bronius, gimė 1902 m. liepos 5 d.	Nr. 21314.
7.	Buragas Petras, gimė 1899 m. gegužės 8 d.	Nr. 21315.
8.	Liudžius Antanas, gimė 1900 m. balandžio 3 d.	Nr. 21316.
9.	Blažys Vincas, gimė 1895 m. rugsėjo 30 d.	Nr. 21317.
10.	Mackonis Rapolas, gimė 1900 m. lapkričio 16 d.	Nr. 21318.
11.	Sruoga Balys, gimė 1896 m. vasario 2 d.	Nr. 21319.
12.	Tumėnas Vytautas, gimė 1908 m. vasario 23 d.	Nr. 21320.
13.	Jurgutis Vladas, gimė 1885 m. spalio 24 d.	Nr. 21321.

14.	Jonas Malinauskas, gimė 1908 m. gegužės 6 d.	Nr. 21322.
15.	Šernas Jonas, gimė 1910 m. spalio 18 d.	Nr. 21323.
16.	Butkus Vladas, gimė 1908 m. lapkričio 20 d.	Nr. 21324.
17.	Kiškis Petras, gimė 1908 m. rugpjūčio 15 d.	Nr. 21325.
18.	Valiukevičius Jurgis, gimė 1919 m. gruodžio 6 d.	Nr. 21326.
19.	Masiulis Petras, gimė 1894 m. spalio 20 d.	Nr. 21327.
20.	Darginavičius Adolfas, gimė 1896 m. balandžio 17 d.	Nr. 21328.
21.	Darginavičius Vladas, gimė 1918 m. vasario 18 d.	Nr. 21329.
22.	Noreika Jonas, gimė 1910 m. spalio 8 d.	Nr. 21330.
23.	Kerpė Petras, gimė 1890 m. vasario 4 d.	Nr. 21331.
24.	Lipniūnas Alfonsas, gimė 1905 m. kovo 12 d.	Nr. 21332.
25.	Rimašauskas Jonas, gimė 1920 m. spalio 14 d.	Nr. 21333.
26.	Budrys Ignacas, gimė 1885 m. vasario 4 d.	Nr. 21334.
27.	Januševičius Antanas, gimė 1892 m. lapkričio 23 d.	Nr. 21335.
28.	Masaitis Žygimantas, gimė 1905 d. sausio 27 d.	Nr. 21336.
29.	Puskunigis Leonas, gimė 1910 m. kovo 25 d.	Nr. 21337.

Prie šių sąrašų vėliau buvo pridėti 5 lietuviai ir 3 latviai.

Lietuviai:

pik. Šiurna, plk. Andriušaitis, plk. Grudzinskas, plk. Urbonas,
ltn. Ptašinskas.

Latviai: Čekstė, Kalninė, Sėja. (S. Yla. *Žmonės ir žvėrys dievų miške*. P. 2.)

Štuthofio koncentracijos stovykloje

1943 m. kovo 25-26 d. į Štuthofą pateko, kaip minėjau, 46 inteligentai, atvežti iš Lietuvos, tarp jų ir Jonas Noreika. Pakeliui iš Šiaulių prie J. Noreikos grupės Kaune prijungė vilniečius. Keista, bet Kaune juos pakvietė į SS valgyklą. Pernakvojus kitą dieną išvežė toliau. Pakeliui prijungė dar marijampoliečius ir visus nuvežė į Tilžę, kur juos taip pat žmoniškai priėmė: pusryčiavo, pietavo ir vakarieniavo valgykloje. Po 10 dienų iš Tilžės išvyko į Vakarus ir kovo 26 d. pasiekė Štuthofą. Apie Štuthofio kalinių išgyvenimus yra nemažai parašyta. Buvęs Štuthofio kalinys prof. Balys Sruoga savo išleistoje knygoje „Dievų miškas“ aprašo koncentracijos stovyklos

buitį: mitybą, drausmę, palaikomą lazdomis, beteisius kalinius, sunkius darbus, vagystes.

Štuthofe visus bendra tvarka nuvedė į pirtį, nurengė ir atėmė rūbus, pinigus bei kitas vertybes, visiems politiniams kaliniams išdavė raudono trikampio ženklą (politinis kalinys), dryžuotus skarmalus ir medines klumpes. Per tą laiką, kol apskuto visas plaukuotas vietas, visus apkraustė dar ir kriminalistai, atimdami maistą bei paskutinius rūbus. Taip visi liko pusnuogiai. Apsigyveno antrame bloke. Bloko šeimininkas buvo Estneris, o jo pavaduotojas - bloko raštininkas Fabro - tirolietis.

Štuthofa stovykla užėmė 120 ha žemės plotą - 1350 m ilgio ir 900 m pločio. Štuthofas yra 33 km nuo Dancigo ir 1,5 km nuo Dancigo įlankos.

Koncentracijos stovyklos komendantas majoras Hopė buvo tarytum ne žmogus, o žvėris.

Lietuvių inteligentų grupė buvo laikoma kartu vienuose barakuose. Ne visi buvo tarp savęs pažįstami, bet greitai susižinodavo vienas su kitu - biografijas, specialybes, užsiėmimą laisvėje. Stovykloje buvo daug lenkų, iš jų nemaža kariškių. Santykiai tarp lietuvių ir lenkų iš pradžių buvo nekokie, bet, sužinoję apie mūsų intelektualus, jie pradėjo pagarbiau žiūrėti į lietuvius.

Didžiausias vargas ir bėdos prasidėjo tada, kai įsiviešpatavo utėlės, vidurių šiltinė, viduriavimai ir kitos ligos, o ligoninėje vietų neužteko.

1943 m. kovo 28 d. buvo sekmadienis. Mūsų vyrai iki pietų (sekmadieniais dirbo tik iki pietų) įsijungė į dirbančiųjų gretas, o jau antrą darbo dieną gydytojas ltn. V. Stonis grįžo iš darbo su perskelta galva už nepaklusnumą „valdžiai“. Kiekvieno kalinio maisto davinys buvo toks: 375 g duonos, 400 g bulvių, 25 g margarino, burokėlių, marmelado, 50 g sūrio, 60 g cukraus, 2 kg daržovių, 37 g skrudintų daržovių, kava mėnesiui, 1 l nugriebto pieno (Stasys Yla. *Žmonės ir žvėrys dievų miške*. P. 31).

Vėliau iš lietuvių kalinių tarpo į savo raštines SS pasiėmė du buhalterius, du ekonomistus ir vieną sąskaitininką, kitus, kaip

neturinčius specialybės, paskyrė į miško komandą. Stovykloje dirbo įvairius darbus: krematoriumo kolona, prie vandentiekio, stalių darbai, žyvro pakrovimas statybos darbams prie Vyslos kanalo į automašinas, triušių termoje, kelių statyboje, kiti dirbo variklių gamykloje netoli Vyslos kanalo. Minėtuose darbuose kurį laiką dirbo J. Noreika, Grigas, M. Mačiokas, P. Narutis.

Antrą sekmadienį - balandžio 4 d. - kariuomenės diena. Nors kaliniai nedirba, bet į darbą išvaro teisininkus, profesorius, kunigus, kurie turėdavo nešti rąstus 500 m atstumu, o atgal - bėgte. Ar J. Noreika, kaip teisininkas, pateko į šį darbą, S. Yla savo knygoje „Žmonės ir žvėrys dievų miške“ nemini. Grįžus iš darbo, prof. V. Jurgučio nugara buvo kaip akėčiomis išakėta ne nuo rąstų nešimo, bet nuo kapo bizūnų (S. Yla. *Žmonės ir žvėrys dievų miške*. P. 81-82). J. Noreika, kaip ir kiti likimo draugai, jau pirmomis dienomis pamatė, kaip nacistai vertina nepalankų fašistams žmogų, kaip prisiplakėliai kaliniai muša lazdomis savo likimo draugus, juos skundžia, kokių vaidmenį vaidina grupelė iškrypėlių, savanaudžių, kurie iš beginklio žmogaus atima viską, ką jis dar turi.

Blogas maistas, fizinis darbas stovykloje palaužė ne vieno lietuvių sveikatą. Buvę stiprūs vyrai virto „klipatomis“, vos bepavelką kojas. Silpnesnius paskyrė nešioti maisto bakus (50 kg).

Pati stovykla, anot B. Sruogos, buvo statyta lenkams sunaikinti. Iš 3000 nuvykusių dirbti į Policą po 3 mėn. liko tik 2000, trečdalis „išgaravo“. Dar Tilžėje prof. Jurgučiu prižiūrėtojai buvo prasitarę, kad Štuthofe jų laukia mirtis. Iš senesnių kalinių sužinojo, kad, esant tokiai tvarkai, lietuviai per 3-4 savaites turėjo išmirti. Vėliau buvo sužinota, kad iki inteligentų atvažiavimo jau buvo mirę 400 lietuvių. Štuthofas - tai tik maža dalelė visų Vokietijos koncentracijos stovyklų su be perstojo veikiančiomis krosnimis, kuriose buvo deginami žydų ir kitų kalinių „klipatų“ lavonai. Grįžę iš darbo, pavargę kaliniai vietoj poilsio vakare dar buvo varomi bendron rikiuotėn. Prasidėjo fizinis išsekimas ir ligos.

Nežmoniškas sąlygas dar sunkino ir vietinė kriminalistų „valdžia“. Jie mėgo į darbą paleisti savo kumščius arba strėnas „taisydavo“

lazdomis. Reikėdavo keltis 5 valandą ryto, o kol išdalydavo maistą, jau laikas būdavo darban eiti.

Susirgusius priimdavo į ligoninę, bet tik su didesne negu 39 laipsniai temperatūra. Nuo 1944 m. pradėjo priimti ir turinčius mažiau negu 37 laipsnius temperatūros. Užtat padaugėjo sergančiųjų. Į vieną lovą ligoninėje guldė po 2-3 ligonius. Prasidėjo ligos: dizenterija, šiltinė ir kt. Galima išsivaizduoti Štuthofio gyvenimą, jei per pirmąsias penkias savaites 1943 m. iš 46 lietuvių kalinių mirė net 9, tai:

1) balandžio 14 d. - majoras Stasys Puodžius (nuo plaučių uždegimo),

2) balandžio 18 d. - Žygimantas Masaitis (užmuštas),

3) balandžio 19 d. - Algirdas Tumėnas,

4) balandžio 20 d. - advokatas Petras Kerpė (turėdamas didelę temperatūrą, kentė troškulį ir duoną keitė į „mineralinį vandenį“),

5) gegužės 2 d. - Vilniaus vicemeras Bronius Grigas,

6) gegužės 14 d. - gimnazijos direktorius Kazys Bauba (užmuštas lenta),

7) gegužės 15 d. - Vilniaus mokslų akademijos sekretorius Vytautas Tumėnas,

8) gegužės 15 d. - agronomas Ignas Budrys,

9) birželio 7 d. - Antanas Januševičius (mirė nuo dėmėtiosios šiltinės).

1943 m. balandžio 28 d. vakare vokiečių pareigūnas išrikiuoja čia 25 iš 46 lietuvių (dalis jų buvo mirę, gulėjo ligoninėje arba buvo visai bejėgiai) ir praneša:

„Nuo ryt dirbsite biuruose:

- 2 paskirti į paštą (A. Lipniūnas ir J. Rimašauskas),

- 2 į rūbų kamerą (J. Katinauskas, A. Stanevičius),

- 1 į nuosavybės skyrių,

- 4 į nuutėlinimo kamerą (Vladas Butkus, Antanas Januševičius, Julius Šurna, Jonas Šernas),

- 3 į statybos biurą (VI. Jurgutis, K. Kuprėnas, J. Noreika),

- 1 į raportų skyrių (B. Sruoga),
- 1 į darbo priemonių (A. Kučinskas),
- 1 į apsaugos (VI. Pečeliūnas),
- 5 prie daržų (M. Kriaučiūnas, M. Mačiokas, P. Masiulis, J. Malinauskas, V. Valiukevičius, o kiti - kitur)".

Balandžio 18 d. dar atvežė žurnalistų, redaktorių, spaustuvininkų. Prasidėjo epidemijos.

1943 m. gegužės 31 d. stovyklos viršininkas, išrikiavęs lietuvius, pranešė: „Nuo šios dienos jūs esate garbės kaliniai“. Visi gavo naujus rūbus, dviejų aukštų lovas, barake atsirado radijo garsiakalbis, į darbą eiti neprivaloma. Tačiau reikėjo užpildyti anketas prašant gauti darbo. Vyrai kaip susitarę rašo: „Jokio darbo iš vokiečių valdžios neprašome ir į jokias algas nepretenduojame“. Viršininkas, atėjęs po trijų savaičių, visus iškoneveikė už parodytą užsispyrimą.

Lietuva, sužinojusi apie didelį lietuvių mirtingumą Štuthofe, pakėlė triukšmą, t.y. tarėjai kreipėsi į buvusį Vokietijos karo atašė Lietuvai, vyriausiąjį karo komendantą gen. mjr. Justą, su kuriuo 1946 m. vasarą ar pavasarį man yra tekę sėdėti Vilniaus MGB rūsiuose gretimose kamerose. Galbūt jo dėka vokiečiai padarė negirdėtą nuolaidą ir 1943 m. gegužės 31 d. išleido įsakymą, kuriuo lietuviai inteligentai buvo atleisti nuo fizinių darbų ir skiriami stovyklos tarnautojais: raštininkais, sandėlininkais, gydytojais, sanitarais, bibliotekininkais. Vėliau vokiečiai išleido dar vieną įsakymą: mūsų kaliniai galėjo atsisakyti darbo, gavo teisę susirašinėti su namiškiais ir gauti iš jų arba iš Raudonojo Kryžiaus siuntinius. Maisto norma 1940-1942 m. buvo 1000 kai, o 1944 m. - 1800-2000 kai. Pietums du kartus per savaitę duodavo 750 g žirnių sriubos.

Štuthofe nuolatos buvo apie 250-300 lietuvių, išmėtytų po įvairius barakus. Ten buvo net du kunigai: kun. S. Yla ir kun. A. Lipniūnas. 1943 m. kalinių padaugėjo iki 1000. 1944 m. pabaigoje iš Šiaulių ir Kauno atvežė daug žydžių. Kai atvežė dar ir iš Vengrijos, jų buvo apie 30 000. 1943 m. atvežus lietuvius, Štuthofe buvo 20 000 kalinių, 1944 m. pradžioje - 40 000, o 1944 m. rugpjūčio-

gruodžio mėn. - 50 000-60 000 kalinių. Kaliniai nelaikomi žmonėmis, jie visi buvo pasmerkti mirčiai. Lietuviai, iš pat pradžių patekę į Himlerio sukurtą pragarą, dar lenkų buvo gąsdinami, kad jie greitai būsią sušaudyti, tad visą laiką gyveno šiomis mintimis, kol pagaliau gyvenimo sąlygos buvo pagerintos, nors tvarka, drausmė iki pat galo buvo palaikoma lazdomis ir muštu.

Kun. Stasys Yla tarytum papildė B. Sruogos „Dievų mišką“, nes jis rašo kitu laiku. Tai - tik maža dalelė visų Vokietijos koncentracijos stovyklų, kuriose be perstojo veikė krosnys, degindamos ne tik žydų, bet ir kitų kalinių kūnus.

Lituviai pradėjo burtis. Gyvenimo klaikumo ir laisvės ilgesio pažadinti ėmė reikštis ir kūrybiniai talentai. Pirmus nedrausius bandymus jie perskaitydavo nedideliame būrelyje, vėliau B. Sruogos buvo suburti į literatų grupę, pasivadinusią „Aitvaro“ vardu.

Barake įsikūrė Štuthofio „Akademija“, kuriai vadovavo prof. Vladas Jurgutis, padedamas J. Noreikos. Čia buvo skaitomos paskaitos įvairiausia tematika. Kai kurie pradėjo savarankiškai mokytis anglų kalbos, iš jų V. Jurgutis, J. Noreika, A. Kučas. Prie prof. V. Jurgučio labiausiai prisirišo Jonas Noreika, jaunas, bet nepaprastai imlaus proto. Išsitarnavęs Lietuvoje kapitono laipsnį ir kartu baigęs teisę, jis juto, kad trūksta visapusiško išsilavinimo. J. Noreika ir V. Jurgutis pasidarė neatskiriami draugai. Abu sėdėdavo prie knygų, drauge po keletą valandų vaikštinėdavo kieme. Šių dviejų žmonių bičiulystė, prasidėjusi mokslo metais, išliko iki galo. J. Noreika įrodė turįs nepaprastai kilnų būdą: neklausė patarimų ir nepasekė atsišliejusiujų pavyzdžiu, kai evakuacijos metu šiltinės palaužtas V. Jurgutis liko vienui vienas ir turėjo žūti. Šiuo sunkiausiu metu jį gelbėjo Jonas Noreika, niekur nuo jo neatsitraukdamas (Stasys Yla. *Žmonės ir žvėrys dievų miške*. P. 233-237).

1945 m. sausio 24 d. Štuthofio koncentracijos stovykla gavo įsakymą pasiruošti evakuotis į Vakarų. Sniegas trukdė žygiuoti. Nesuspėjančius žygiuoti su kolona SS sargybiniai be gailesčio šaudė. Kaliniai buvo suskirstyti kolonomis iki 1000 kalinių. Lietuviai

kolonoje, kurioje buvo daug sergančių, iš 1600 kalinių liko tik pusė. Duonos tedavė tik 250-300 g. Kolonos klaidžiojo pirmyn ir atgal, kol pagaliau pamatė rusų tankus. Štai ką rašo Štuthofa kalinys kun. Stasys Yla apie Joną Noreiką minėtos knygos skyrelyje „Paskutinis atodūsis“ (p. 553-554):

„Dalis draugų įstrigo tarp dviejų geležinių uždangų. Jų padėtis buvo nepavydėtina. Vieno žodžiais tariant, „kūnas palaužtas, dvasia prislėgta. Svetima padangė nemaloni, ne. Nėra artimųjų, nėra draugų, o kurie buvo - šunkeliais nuklydo. Nenoriu jų net prisiminti. Dieve, kada man leisi grįžti į savo žemę, joje dirbti ir numirti“.

Vienas iš jų tikrai grįžo mirti su kitais mirštančiais už tėvynę. Tai buvo Jonas Noreika. Dar Štuthofa tomis dienomis, kai tūkstančiai traukėsi į Vakarus, jis kalbėjo savo draugui Naručiiui: „Visi nepasitrauks. Didesnė dalis liks, kentės ir kovos. Kodėl mes turėtume bėgti? Ne, mes turime būti kartu su jais. Kartu kentėt, kovot ir, jei reikės, mirt“.

Šį jo ryžtą, tada dar tolimą, atrodė, pakeis iš Vakarų gauta žinia. Jo žmona ir dukrelė buvo pasitraukusios... Jos gan dažnai jam rašė, tikėdamos pačios ir jam žadindamos viltį netrukus susitikti ir vėl gyventi kartu kaip seniau. S. Yla rašo:

„Vieną laišką jis parodė ir man. Žmona rašė: „Meilė gili, kaip vandenyno gelmės, skaidri, kaip dangaus mėlynė, tyra, kaip iš dangaus nukritusi snieguole... Niekas mums jos neatims, niekas“. Kol aš skaičiau, jis išikniaubęs žiūrėjo į anglų kalbos vadovėlį. Gražindamas pasidžiaugiau jų meile. Jis pakėlė galvą, pasižiūrėjo dar kartą į laišką ir nieko nepasakė. Tik jo lūpose ir veide pastebėjau susirūpinimo ir graudesio virpesius. Mudviejų lovos buvo greta, antrame aukšte. Skyrė tik takas. Matydavau, kaip vakarais jis užsidengia rankomis veidą ir kiek ilgėliau užtrunka. Tarpais jo ranka pakildavo, pirštai išiveldavo į plaukų garbanas ir vėl išnirdavo. Tai buvo nesąmoningi, nekontroliuojami judesiai. Atrodė, kad jis gyveno gilia mintimi, jausmais. Tai buvo jo malda. Per mišias jį matydavau labai susitelkusį, tačiau laisvą ir atvirą, kuris nieko nenori slėpti, ką išgyvena, išpažįsta, ką garbina.

Man norėjosi arčiau pažinti tą jo ryšį su Dievu. Kartą paprašiau, kad jis parašytų malda. Jis tuo susidomėjo, bet nieko nepasakė. Po kelių dienų - tai buvo 1944 m. sausio 27 d. - jis man pakišo prirašytą lapą. Skaičiau keletą kartų. Viena vieta man atrodė išsiskirianti iš viso turinio.

„Kruvinoj kovoj, granatų išraustoj duobėj, uždusisio kario paskutinis atodūsis šaukia Tave. Mylimoji, prie lango rymanti, krūpteli ir šaukia Tavo vardą, išgirdusi žinią baisią. Palydi žemė ir dangus, palydi šauksmą tą". Pamaniau, kad tai bus įsipynęs koks stipresnis įspūdis ar įsijautimas.

Praėjo metai ir mes išsiskyrėme. Klajojom pamario laukais, o jis viename kaime slaugė prof. V. Jurgutį. Atėjo rusai ir juodu paėmė: vieną į ligoninę, paskui į Lietuvą, o antrą į kariuomenę. Kai mes skirstėmės iš Pucko, jis su „išlaisvintoju" būriu buvo pasiūstas į Štetiną. Iš ten galėjo pasitraukti į Vakarus pas mylimą žmoną ir dukrele. Bet jis nepasuko pas jas. Nesitraukė iš bolševikų kariuomenės, tikėdamasis greičiau patekti į Lietuvą. Jis savą žemę tikrai pasiekė. Numetęs į šalį sovietinį ginklą, jis paėmė į rankas savąjį, prieš ketverius metus užkastą Žemaitijoje. Įsijungė į partizanų kovą, sukūrė vieną jų apygardą, jai vadovavo ir bandė sujungti visus jos kovotojus. Ši žygį įpusėjęs, pateko priešui į nagus ir su keletu draugų buvo sušaudyti. Paskutinis jo atodūsis buvo turbūt toks, kaip maldoj įrašyta: „Mylimoji, rymanti ir vis tebelaukianti, gal krūptels išgirdusi šią baisią žinią, kurią nuo jos lig šiol slėpėme. Dabar težino ir teneliūsta - jis išpildė Tėvo valią savo žemėj..." Tai visai teisingai parašyta. Jis iš tikrųjų gyvenime buvo toks. Dar ir dabar, praėjus daugiau kaip penkiasdešimčiai metų, prisimenu mudviejų susitikimus ir iki šiol man neišnyksta iš akių jo ramus, tiesus žvilgsnis ir kupinas gyvenimo prasmės, spindintis jo veidas. Būdamas teisininkas, jis suprato, kas jo laukė, tačiau tėvynės meilė buvo jam brangesnė už viską. O tai yra tikroji žmogaus auka".

Pateikiu ir jo parašytą malda, įteiktą kun. Stasiui Ylai, iš knygos „Žmonės ir žvėrys dievų miške" (p. 353-355): „Kur tik akis užma-

to, kur benuklysta mintis, visuomet matau, visur pažįstu aš Tave. Ar diena išaušta, atskleisdama kalnus ir lygumas, ar žydinčių bangų kvapas nubanguoja per pievas, ar paukštis miško glūdumoje suklyksta, - visur matau ir girdžiu Tave.

Kalėjimo rūsy nykstančio žmogaus kaulėtos rankos tiesias į Tave. Kruvinoj kovoje, granatų išraustoj duobėj, uždusio kario paskutinis atodūsis šaukia Tave. Mylimoji, prie lango rymanti, krūpteli ir šaukia Tavo vardą, išgirdusi žinią baisią. Palydi žemė ir dangus, palydi šauksmą tą. Nuo marių iki marių, nuo vieno žvaigždyno krašto iki kito girdisi Tavo vardas, o Dieve.

Mano širdis dreba, kaip audroje siūbuojamas medžio lapas. Nežinau, nei kur pradžia, nei kur pabaiga. Norėtuši, o kaip baisiai norėtuši aprėpti visą žemę. Visą žemę sutalpinti į savo širdį. Kad Tavo vardas vis aidėtų ir aidėtų. Kad galėčiau ilsėtis, kad galėčiau nurimti.

Toks didelis troškimas, toks galingas ir nepasotinamas jausmas širdy. O galia mana tokia menkutė, kaip skruzdėlės ant pravažiuojamo kelio. Kiekviena praeinanti pėda gali sutrinti, sumindžioti. Kas būčiau, jei Tavo Vardas neskambėtų. Kas liktų iš manęs, jei nežinočiau, kad turiu Tėvą, savo rankoje laikantį mane. Jei savo gyslose nejausčiau tos ugnies, kuri buvo visos gyvybės, viso judėjimo, viso gyvenimo ir viso pasaulio pradžia. Mano Dieve, štai esu toks, kokį mane pašaukei. Matai, ar vertas aš prašyti leisti ir man vykdyti Tavo valią žemėje. Šaukti Tavo vardą, kartoti Tavo žodį. Be Tavęs viskas beprasmiška. Pragaras be Tavęs. Ir dreba širdis, Tavo vardą šaukdama. Leisk būti arti, leisk išsvagusiam sušilti Tavo meilės ugnį, o Dieve" (Jonas Noreika).

IV. GRĮŽTA SOVIETAI

Pokario nuotaikos

1944 metų pabaigoje artėjant raudonojo slibino kariaunai prie Lietuvos sienų, Rytų pusėje vis daugiau buvo matyti gaisrų pašvaisčių. Vokiečiai tvarkingai traukėsi į savo „Faterlandą“, vienur kitur stabtelėdami vis dar mėgino sulaukyti tą laviną, kuri artėjo naikindama pakeliui viską, kas buvo likę mums brangaus. Iš miško pradėjo rodytis mažos raudonųjų gaujų grupelės, kurios, vietinių tėvynės išdavikų padedamos, nurodinėjo einančioms už pirmųjų smogiamųjų dalinių pečių „Smerš“ grupuotėms lietuvių patriotus. „Smerš“ be gailėsčio suiminėjo nesusėjęs pasitraukti ar pasislėpti tauriuosius tėvynainius: karininkus, šaulius, policijos pareigūnus, mokytojus, kunigus, buvusius partijų vadovus ir arba šaudė juos vietoje, arba patardę vežėsi su savimi ir pakeliui su jais susidorojo. Mažai kam iš jų pavyko grįžti.

Nemaža dalis inteligentijos, įsitikinusi rusų skelbiamos naujosios demokratijos apgaule ir prisimindama 1940-1941 metais MGB įvykdytos genocido politikos mūsų tautos atžvilgiu rezultatus - Rainius, Pravieniškes, Panevėžį, Zarasus ir daugelio vietovių žemės lopinėlius, prisigėrusius mūsų tėvynainių kraujo, prisimindama išvežtųjų į Sibirą ir jų artimųjų ašaromis prižliugusius dirvonus, galvotrūkčiais, kas kaip galėjo - pėsti, vežimais, dviračiais, traukiniais ar kartu su kariškomis besitraukiančių vokiečių mašinomis - bėgo nuo XX amžiaus maro, kad išgelbėtų savo gyvybę, palikdami turta, vaikus, tėvus, artimuosius, draugus. Tačiau ne visiems tai pavyko. Kai kurie pirmieji atsidūrė už grotų. Dalis Lietuvos sūnų kitaip manė. Suprato, kad į tą susidariusį vakuumą ateis atėjūnai, persikėlėliai, kurie nebus mūsų draugai ir kurie tik padės tautos išgamoms dar labiau užgniaužti laisvės balsą. O kas vadovaus tėvynės atgimimo kovai? Kas įkvėps meilę savo kraštui, vaikams? Supratęs, kad nors kova bus nelygi, ilga, žiauri, bet ne beprasmiška, į Lietuvą

veržėsi grįžti J. Noreika. Lietuvoje tebegyvenę patriotai generolas M. Pečiulionis, plk. J. Vitkus, gen. št. plk. ltn. J. Jankauskas, būsimasis partizanų generolas kpt. J. Žemaitis, mjr. V. Drunga, J. Lukša, A. Ramanauskas-Vanagas ir kiti liko Lietuvoje, kad galėtų vadovauti pagrindžio ginkluotosioms pajėgoms.

Jau pirmomis pokario dienomis instinktyviai pajutę tą gresiantį pavojų, pavieniai vyrai, merginos spruko į saugesnes vietas - miestus, miškus, pas kaimynus, išsirenginėjo slaptavietes kiemuose, soduose, daržuose, krūmuose, namuose. Jie rinko pakelėse išmėtytus ginklus, šovinius, sanitarines priemones, rūbus. Taip prasidėjo žiūbūtinė partizaninė kova su prispaudėjais. Vėliau jie būrėsi į atskiras gruputes, į atskirus didesnius padalinius, iš savo tarpo rinkosi vadus. Ir taip pamažu tai vienur, tai kitur atsirado jau tvarkingi koviniai vienetai, gali pasipriešinti ne tik „sribams“, bet ir reguliariosios kariuomenės daliniams, o kartu sudrausminti ir „pamokyti“ pavienius raudonosios valdžios vadus bei „istreibitelius“ - naikintojus. Žuvusiųjų vieton stėjo naujos ginkluotos formuotės. Tai vertė MGB kurti vis naujus kovos su Lietuvos partizanais planus. Jie stengėsi užverbuoti kuo daugiau net atsitiktinai jų akiratin patekusių nekaltų žmonių arba infiltruoti į partizanų eiles „savus“ žmones. Lietuva nebuvo pakankamai pasirengusi visiškai konspiracijai. Tiesa, vokiečių okupacijos metais buvo išvystyta plati pagrindžio veikla: sukurta LLA, „Lietuvos frontas“, „Laisvės kovotojas“ ir daugelis kitų kovos organizacijų, kurios išleido nemaža spaudinių, bet to meto konspiracija buvo gana silpna, nes kai kur vokiečiai į tai žiūrėjo pro pirštus, suprasdami ir matydami, kad mūsų tautos didžiausias priešas - komunizmas. Pagrindžio ryšiai, buvę daugiausia apskrityse, miestuose, vadovams pasitraukus sutriko ir viską reikėjo pradėti iš naujo.

Tuo tarpu „raudonieji“ pradėjo suvedinėti sąskaitas su kaimynais, su buožėmis, kurie vokiečių okupacijos metais buvo atsiėmę savo žemes. Žmonės žuvo visiškai nekaltai. Prisimenu pasakojimą, kaip Kaune vienas generolo Velykio likerio gamyklos darbuotojas,

pasigrobęs keletą dėžių likerio, paslėpė jas savo gyvenamojo namo rūsyje ir laukė „išvaduotojų“. Vos tik sutiko pirmuosius rusų karius, pasikvietė juos į savo namus, pavaišino, pagirdė ir vis skundėsi, kaip juos, darbininkus, skriaudė „pilvočiai“ - buržuaziniai vadovai. Rusas kareivis nebūtų rusas, jei išsipagiriojęs negrižtų pas geradarių ir vėl „paprasytų“ pavaišinti. Galų gale visos atsargos baigėsi. Kai minėtasis darbininkas kariams pasakė, kad jau viskas išgerta, kareiviai nepatikėjo ir, reikalaudami gėralų, savo „geradarių“ mušė tol, kol pagaliau jį užmušė.

„Smerš“, kaip minėta, visur ieškojo „priešų - šnipų“. Kiekvienas lietuvis buvo potencialus sovietų valdžios priešas, nesvarbu ar tai buvo buožė, ar mažžemis, gyveno neblogai, be to, buvo išvežtojo į Sibirą ar suimtojo giminė, draugas, kaimynas arba buvęs karininkas, šaulys, policininkas ar visuomenės veikėjas ir, neduok Dieve, viršaitis ar seniūnas.

Prisimenu, kai 1944 m. buvau savo tėviškėje Skirkuose Suvalkijoje, Šakių apskr., mūsų namuose buvo apsistojęs „Smerš“ padalinys. Rugiapjūtės metu grįždamas iš laukų pastebėjau kieme bričkose sėdinčią moteriškę ir netolimais lyg niekur nieko stoviniuojantį su šautuvu raudonarmietį. Iš tolo pažinau, kad tai buvo Vievio šaulių būrio vadė mokytoja Domicėlė Kastaitienė, kuri man artėjant pridėjusi pirštą prie lūpų parodė, kad tylėčiau. Aš ją supratau ir tik mamai vėliau pasakiau, kas ji esanti ir kad nuneštų jai pieno ar ką nors užvalgyti. Kieme mačiau keletą apžėlusių vyrų, kurie nešė katilą, matyt, ruošė „pietus“. Jie iš tolo mane atpažinę pasisveikino linktelėdami galvas. Aš juos irgi atpažinau - tai buvo ūkininkai iš Vievio valsčiaus (dabar jų pavardžių neatsimenu). Koks jų likimas - nežinau. Girdėjau, kad gerb. mokytoją Kastaitienę sušaudė.

Pirmas susipažinimas su „Smerš“, įeinant į savo namus, buvo: „Ar buvai šaulys? Ar buvai tautininkas? Ko čia atvažiavai?“

Reikėjo atsakyti, kad aš nebuvau nei šaulys, nei tautininkas, nei kariškis. Čia, į nuošaliają tėviškę, atsikėliau laikinai ir, kai tik karo padėtis nusistovės, grįšiu į tą patį darbą, kuriame dirbau ir 1940-1941 sovietiniais metais, - į Trakų žemės ūkio statybos skyrių.

„Smerš“ majoras apsiraminio, nes ant stalo mama atnešė butelį, kumpio, juolab kad pas mus gyveno rusų pabėgėlių šeima iš Smolensko, kuri buvo vežama į Vokietiją, o aš juos išgelbėjau nuo išvežimo ir atvežiau į tėviškės ūkį. Rusų šeima už tai mane gerbė ir, matyt, palankiai apie mane atsiliepė. Tačiau vėliau, jau 1948 m., šios rusų šeimos jaunuolis, nenorėdamas eiti į Raudonąją armiją, įstojo į „sribų“ gretas ir davė blogą charakteristiką apie mano pamotės vyrą, dėl to abu juodu išvežė į Sibirą, ten jiedu ir mirė.

Labai daug kas nukentėjo rodę savo gerą širdį ir pardavę ar vaišinę degtinę. Nuo tokių kariai neatstodavo, varinėdavo šeiminius po kaimą ieškoti daugiau degtinės.

Vėliau, išvažiuvus „Smerš“ grupei iš mūsų ūkio, pas mus apsi- stojo prieštankinio padalinio štabas. Sode užkastoje dėžėje kareiviai atrado mano šeimos rūbus ir viską išgrobstė. Dalinio viršilai nusiskundžiau, kad kai kurie mano daiktai, palikti prie Vievio, tikriausiai taip pat bus „dingę“, nes išvažiudamas iš Trakų dalį turto buvau palikęs pas šeimininkę toli nuo čia, apie Vievį, išsitaręs, kad ten, be žmonos palto su lapės apykakle, buvo mano civilinio lakūno uniforma. Viršila, pamatęs mano susirūpinimą, pasitiksino, kaip atrodo ta sodyba, ir po to pasakė: „Jūsų niekas nepaimta - nepaliesta“. Paaiškėjo, kad tas pats dalinys anksčiau stovėjo tame pačiame Pievaičių km. netoli Vievio. Šeimininkė man pasakojo, kad du kareiviai, atėję pas Mikalaušką, nuėjo į svirną, kuriame, be mano minėtų daiktų, buvo palikta ir dalis knygų, taip pat „Lietuvos archyvas“, „Žydai už Stalino pečių“ ir kt. Matyt, jiems patiko atradus „pažįstamų“, bet žinodami, kad tai draudžiamos knygos, klausė šeimininkės, kieno jos. Šeimininkė pasakė, kad tai vieno inžinieriaus. Viršila įsakė tas knygas sudeginti, o šeimininkams atsisakius tai daryti, sudegino patys, kad tam inžinieriui bei šeimininkams kartu nebūtų „bėdos“.

Kartą užėjęs vakare pas mane į svirną, kuriame miegodavau, tas viršila pasakė: „Manau, kad tu geras žmogus, tau reikia iš čia greičiau išvažiuoti į didelį miestą ir ten dirbti savo darbą“. Kitą dieną, atėjęs

į rugių lauką, tas viršila pakartojo savo perspėjimą sakdamas: „Ar prisimeni, ką vakar kalbėjome? Jei mane išduosi, man bus blogai, bet neužmiršk, ir tau bus blogai“.

Aš su šeima greitai dingau. Išvykau į Kauną.

Jautėme, kad karą vokiečiai pralaimi. Vilkaviškio, Šakių miesteliai buvo sugriauti, ir nors frontas trumpam lyg ir buvo nurimęs, jis vis artėjo prie Vokietijos sienų.

Pradėjo veikti sovietinės valdžios įstaigos ir įmonės. Buvo išleistas įsakymas visiems grįžti į savo buvusias darbovietes. Prasidėjo prievartiniai vyrų gaudymai į kariuomenę. Vėl kilo masinis nepasitenkinimas. Vyrų vengė stoti į kariuomenę arba pabėgę iš jos pradėjo slapstytis. Reikėjo gelbėti ir save.

Sovietams grįžus, ūkininkus apėmė neviltingas: vos paėmę duoklę, sovietai jos ir vėl reikalavo. Kai kurie ūkininkai palikę ūkius bėgo į kitas vietas, į miestus ar Klaipėdos kraštą.

Partizaninės kovos pradžia

Tų, kurie mėgino išvažiuoti į Vakarų ir jiems tai nepavyko, grįžus atgal į gimtuosius tėviškės namus gyvenimo sąlygos buvo apverktinos. Teko atsisveikinti su šeimomis ir sprukti į miškus, slapstytis pavieniui arba stoti į partizanų gretas. Kitas partizanų gretų papildymo šaltinis - visuotinė vyrų mobilizacija. Niekas nenorėjo stoti į Raudonosios armijos gretas ir kovoti nežinia dėl ko. Prievarta kariuomenėn paimti vyrai bėgo iš jos pasitaikius menkiausiai progai: jie pabėgdavo varant grupes per miškus į kariuomenės surinkimo punktus arba net tiesiog perbėgdavo iš kariuomenės į miškus su ginklais, eidami sargybinio ar patrulio pareigas. Vakarai be pertraukos varė propagandą apie tai, kad gali kilti trečiasis pasaulinis karas tarp buvusių sąjungininkų - Sovietų Sąjungos, viena vertus, ir Anglijos ir Amerikos, kita vertus. Tai kėlė vilties kibirkštėlę Lietuvos laisvės armijos ir kitų organizacijų vadovams. Kuriant naujas politines grupuotes bei ginkluotas pagrindžio grupuotes, prireikė leisti atskirus leidinius: Tauro apygardos partizanai leido

„Laisvės žvalga“, Dzūkų grupuotė - „Laisvės varpa“. Šie leidiniai vietos gyventojams žiebė viltį ir skatino drąsą - nepasiduoti prieš, klaidinančio visuomenę savo pažadais apie giedrą rytojų, užgaidoms. Mjr. J. Semaška su grupe vyrų, prasiskynęs kelią į laisvę iš Liepojos apsupimo, prasiskverbė į Žemaitiją ir čia išsijungė į Žemaičių legioną, kuris veikė Telšių, Šiaulių ir Mažeikių apskrityse.

Buvo daugybė MGB agentų bei „infiltruota“ savųjų į partizanų eiles, o tai pražudė daug kovotojų bei jų vadų. „Stribų“ būriai, kuriems vadovavo atsiųstieji patyrę rusų NKVD karininkai, pasienio bei reguliariosios kariuomenės padedami, vis labiau sunkino partizanų veiklą. Tai įpareigojo partizanus ieškoti glaudesnių ryšių tarp atskirų grupių ir kurti bendrą vadovybę.

Kapitonas Jonas Noreika Raudonojoje armijoje

1945 m. kovo 11 d. Raudonajai armijai išlaisvinus Štuthof kalinius, J. Noreika galėjo mėginti pasitraukti į Vakarų, tačiau jį kankino tėvynės ilgesys. Matydamas ir žinodamas, kiek daug lietuvių pasitraukė į Vakarų, be abejojimo, samprotavo: „O kas liks Lietuvoje, kas suburs ir skatins tėvynainius toliau kovoti dėl laisvos nepriklausomos Lietuvos?“

Beklaidžiojant su išvartytais į Rytus Štuthof kaliniais, J. Noreikai pavyko kartu su silpstančiu prof. V. Jurgučiu pasitraukti iš kolonos ir pasislėpti. Profesorius staiga susirgo šiltine ir J. Noreika liko jį slaugyti. Artimas bendradarbiavimas su profesorium tarytum įpareigojo J. Noreiką nepalikti likimo draugo. Buvę Štuthof kaliniai, iš jų ir J. Noreika su prof. V. Jurgučiu neturėjo jokių dokumentų, todėl apsistojo Endau gyvenvietėje (30 km nuo Laujenburgo) nustatyta tvarka laukdami tolesnio valdžios nurodymo. Slaugydamas prof. V. Jurgutį kovo 20-23 d. J. Noreika taip pat susirgo šiltine ir išgulėjo iki balandžio 30 d.

Sovietai, išlaisvinę likusius Štuthof kalinius, rinko iš jų dar galinčius judėti ir po sveikatos patikrinimo 1945 m. gegužės 5 d.,

pažeidę tarptautinės teisės normas, juos prievarta mobilizavo ir pasiuntė į raudonarmiečių gretas.

Vienoje kolonoje koncentracijos stovykloje išbuvęs su prof. V. Jurgučiu, J. Noreika išsiskyrė su juo tik tada, kai buvo paimtas į kariuomenę. Sovietų valdžios įsakymu J. Noreika ir V. Jurgutis atvyko į Laujenburgą, iš čia traukiniu juos pervežė į Štolcą (persiuntimo punktas) ir gegužės 5 d. J. Noreiką išsiuntė į Raudonąją armiją, o prof. V. Jurgutį, dėl jo amžiaus netinkantį karinei tarnybai, išsiuntė į Lietuvą.

Iš pradžių J. Noreiką paskyrė į atsargos šaulių pulką. Gegužės pabaigoje iš atsargos pulko perkėlė į 1261-ąjį Suvorovo ordino šaulių pulką (pulko vadas papulk. Semionovas). 1945 m. birželio pabaigoje šį pulką išformavus, J. Noreiką perkėlė į 732-ąjį šaulių pulką (kiek J. Noreika prisiminė, šis pulkas įėjo į 235-ąją diviziją). Pulkas stovėjo Trocborne (40 km nuo Holšteino). Iki pat paleidimo iš karinės tarnybos J. Noreika visą laiką tarnavo eiliniu. (B. b. 9792/3. T. 1. L. 169.) O šios karinės grupuotės tikslas buvo apsaugoti nuo Hitlerio kariuomenės likučių. Pagaliau J. Noreiką demobilizavo 1945 m. lapkričio 27 d. ir jis atvyko į Vilnių.

Kapitonas Jonas Noreika įsikuria Vilniuje

1945 m. lapkričio 27 d. J. Noreika atvažiavo į Vilnių ir, žinodamas prof. Vlado Jurgučio adresą, apsistojo pas jį ir gyveno iki gruodžio 10 d. Niekur nedirbo, ilsėjosi po sunkių išgyvenimų, globojamas draugo.

Po poros savaičių gavęs išsinuomoti butą Vilniuje (Vivulskio 31), persikelia į naują vietą. Tai buvo kuklus kambarėlis. Savo baldų neturėjo, buto šeimininkė sušalpė kukliais būtiniausiai baldais: lova, rašomuoju stalu. Iš pradžių vilkėjo kareiviškais rūbais: palaidine, auliniais batais, kelnėmis ir miline. Palengva savo turta padidino išigydamas civilinį kostiumą, pusbačius.

Rekomendavus Štuthofo kaliniui advokatui Petriui Kiškiui, J. Noreika įsidarbino Mokslų akademijoje ir čia išdirbo juriskonsultu iki pat arešto.

Nuo 1945 m. gruodžio 15 d. iki 1946 m. sausio 15 d., be savo tiesioginio darbo, dar dirbo Vilniaus šv. Jokūbo ligoninėje turto metrikacijoje. Šį darbą jam pasiūlė ligoninės vyr. gydytojo pavaduotojas Višinskas, kuris anksčiau, dar J. Noreikai viršininkaujant Šiauliuose, 1941 m. dirbo Kuršėnų valsčiaus sekretorium.

Šv. Jokūbo ligoninėje J. Noreikai jau buvo pažįstama gydytoja Vitartienė, kuri gyveno taip pat Vivulskio 31. Pažįstamas buvo gydytojas Laucevičius - pirmosios ligoninės direktorius, gydytojas Diktoraitis, su kuriuo buvo susipažinęs Šiauliuose pas advokatą Vaitekūną. Su gydytoju Kojelių susipažino tik atėjęs ten laikinai dirbti; su Dongaile Mickeliūnaite, kuri dirbo buhalterė, J. Noreika susitiko Mickevičienės bute Vilniuje. Dar 1941 m. jos tėvas Jonas Mickeliūnas, tolimas J. Noreikos giminaitis, su šeima buvo išvažiavęs į Vokietiją. 1943 m. grįžo atgal į Lietuvą, o 1945 m. buvo areštuotas. Čia minėta J. Noreikos giminaitė D. Mickeliūnaite, dar tebegyvendama Šiauliuose, žinojo apie J. Noreikos antisovietinę veiklą ir, kalbėdamasi jau pokario metais, įsitikino, kad buvęs J. Noreikos laisvės troškimas neišblėso. J. Noreika lyg nujausdamas prašė Mickeliūnaitės apie tai, taip pat ir apie jo tiesioginį ano meto darbą niekam nepasakoti. Po tų susitikimų ir vėliau J. Noreika su Mickeliūnaite nebesusitiko.

Areštavus J. Noreiką, tardymo metu jį „perkartinėjo“ apie visus tuos, su kuriais jam teko susitikti grįžus iš Štuthofo. Tačiau J. Noreika visko išsigynė, esą per trumpai tedirbęs, kad galėtų darbe kalbėtis antisovietinėmis temomis. Tik su gydytoju Kojelių J. Noreika buvo kiek kalbėjęs apie tarptautinę padėtį. Jei ne Ona Poškienė ir S. Gorodeckis, tai J. Noreika gal ir būtų mėginęs su Kojelių arčiau susipažinti ir pasidalyti antisovietinėmis mintimis. J. Noreika buvo atsargus, juolab kad antisovietinei veiklai Kojelis galėjo būti panaudotas ir kaip medikas.

V. MĖGINIMAI ATKURTI LIETUVOS VALSTYBINGUMĄ

Kapitonas Jonas Noreika ieško rezistentų

Vos ištrūkęs iš Štuthofio koncentracijos stovyklos siaubo ir prąjęs bolševikų „filtravimo“ punktus bei sovietinės rezervinės kariuomenės pulkus, dar pakankamai „neapšilęs“ J. Noreika susidūrė su atėjūnų sovietų daromomis skriaudomis Lietuvai. Jis mato jaunimo ryžtą nestoti į Raudonosios armijos gretas. Vengdami tarnauti svetimiesiems, šie traukia į miškus pas partizanus, kurie jau veikė mažais būriais, neturėdami nei vadų, nei bendros vadovybės, ir kentė negandas. Kpt. Jonas Noreika ryžtasi sukurti bendrą ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę, kuri koordinuotų tų karinių grupuočių veiklą. Kaip teisininkas, jis manė, kad, karui pasibaigus, vis tiek kada nors bus pasirašyta taikos sutartis ir, galimas daiktas, bus atstatyta Lietuvos valstybė su buvusiomis valstybinėmis sienomis, nors puikiai suprato, kad ryškiai skirtingos pažiūros į demokratijos esmę Vakaruose nėra pasikeitusios, o sovietų skelbiama demokratija, prisidengusi „kariniais antpečiais“ ir varoma propaganda, lieka vien apgaule bei Vakarų mulkinimu. Proletariato diktatūra iš tikrųjų pasilieka ir toliau. Nors sovietai, kaip buvo žadėję, panaikino net ir kominterno struktūras, bolševikų ideologija - pasaulinio proletariato diktatūros idėja - dar neišblėso.

Susiklosčius tokiai situacijai, J. Noreika pradėjo intensyviai ieškoti „gyvų“ partizanų, pogrindžio veikėjų, kad galėtų iš esmės įsitikinti, kokia iš tikrųjų yra faktinė padėtis, ir tik tada daryti prielaidas ateičiai, kaip jam - tėvynės patriotui - reikia elgtis. J. Noreikos manymu, reikėtų tausoti gyvąją jėgą ir nutraukus ginkluotą priešinimąsi organizuoti sukilimą, kuris turėtų įvykti vos prasidėjus Vakarų-Rytų karui.

Dar gruodžio mėn. grįžęs į Lietuvą ir sužinojęs buvusio Štuthofio kalinio plk. lt. Petro Masiulio adresą, J. Noreika skuba pasidalyti

su juo, kaip kariškiu, šitomis mintimis ir ką nors sužinoti apie partizaninį judėjimą Lietuvoje. Užsukęs pas plk. ltn. Petrą Masiulį, gyvenantį Liejyklos 9-6, rado jį namuose. Prisiminus praeitį Štuthofio koncentracijos stovykloje, aptarus Lietuvos politinę ir tarptautinę padėtį, J. Noreika pasiteiravo P. Masiulio, ar jis žinąs ką nors apie partizaninį judėjimą Lietuvoje ir ar neturiš ten savo pažįstamų. P. Masiulis sakėsi smulkmenų nežinąs ir pažįstamų, kurie galėtų nušviesti tikrąją dabartinę padėtį apie partizanus, neturiš, tačiau paguodė, kad apie tai gal ką nors žino jo sūnus Padas (studentas fizikas), kuris dabar yra kitame kambaryje.

Pakviestas tėvo, atėjo jaunas žvalus jaunuolis ir prisistatė J. Noreikai. Į pakartotą J. Noreikos klausimą studentas Tadas atsakė, kad jis pats mažai ką gališ pasakyti apie partizaninį judėjimą, bet pažadėjo atvesti pas J. Noreiką į jo darbo kabinetą žmogų, kuris iš tikrųjų galėtų išsamiau papasakoti apie partizanus, nes jis kurį laiką buvo jų gretose.

Po kelių dienų Tadas Masiulis iš tikrųjų atvedė pas J. Noreiką žmogų ir pristatė: „Zigmas Laukaitis“.

Z. Laukaitis J. Noreikai papasakojo, kad Pietų Lietuvoje, Dzūkijoje, Alytaus apskr. veikia partizanų grupuotė, kuriai vadovauja inž. plk. ltn. Juozas Vitkus, slapyvardžiu Kazimieraitis. Z. Laukaitis apšvietė J. Noreiką ir apie bolševikų partiją, ir apie jų aktyvo veiklą. Išgirdęs šiuos pasakojimus, J. Noreika paprašė, kad Z. Laukaitis šio pasikalbėjimo turinį perduotų plk. J. Vitkui ir kartu jam praneštų, kad J. Noreika būtinai norėtų susitikti su J. Vitkumi. Z. Laukaitis priminė J. Noreikai, kad partizanams trūksta popieriaus, ir prašė, kad jis pasirūpintų gauti ir popieriaus, ir dauginimo priemonių.

Vėliau Z. Laukaitis atvedė J. Noreikai Marcinkonių vid. mokyklos mokytoją Kęstutį Valentukevičių, kuris nuolat susitikinėjo su J. Vitkumi. Be to, Laukaitis smulkiau papasakojo apie plk. Vitkaus vaidmenį partizanų pogrindyje ir apie jo suorganizuotą Dzūkijos partizanų rinktinę.

Mokslų akademijoje J. Noreika netikėtai susitiko savo gerą pažįstamą buvusią šiaulietę poetę Oną Lukauskaitę-Poškienę, su kuria

pasidalijo praeities smulkmenomis apie bendrus pažįstamus šiauriečius ir jai prisipažino, kad, žinodamas apie dabartinę rezistencijos ir partizaninę veiklą Lietuvoje, jis noris sukurti bendrą vadovavimo centrą kovai su bolševikų valdžia Lietuvoje. O. Lukauskaitė-Poškienė šiai nuomonei pritarė ir pasisiūlė jį suvesti su žmogumi, gerai žinančiu pagrindžio reikalus. Tai buvo Stasys Gorodeckis.

Netrukus Stasį Gorodeckį Onutė atvedė į J. Noreikos kabinetą ir juos supažindino.

Stasys Gorodeckis papasakojo, kad jis palaikė ryšius su Lietuvos pasipriešinimo judėjimu ir kad jo centras Kaune 1945 m. pabaigoje buvo likviduotas. Taip pat jis pranešė ir inž. V. Ašmensko žinią, jog Marijampolėje likviduotas Suvalkijos Tauro apygardos partizanų štabas, kurio žinioje buvo kelios rinktinės. Tuo pačiu metu buvo likviduotas ir įkurtasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas - LIK, kurio vadovybėje buvo ir geri V. Ašmensko pažįstami: plk. lt. L. Butkevičius ir aviacijos kpt. Taunys-Kovas.

Vėliau iš Zigmo Laukaičio J. Noreika sužinojo apie Žemaitijoje veikiančias partizanų gruputes, kurioms vadovauja mjr. Jonas Semaška.

Lietuvos tautinės tarybos (LTT) kūrimas

1946 m. sausio viduryje susirinkę Onos Poškienės bute Giedraičių 10a (Vilniuje), Jonas Noreika, Stasys Gorodeckis ir Ona Lukauskaitė-Poškienė nutarė įkurti centrą, kuris būtų pavadintas Lietuvos tautine taryba ir sujungtų visas veikiančias pagrindžio organizacijas, taip pat parengtų Lietuvos valstybingumo atkūrimo struktūras. LTT žinioje veiktų ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė (LGPVV), kuri vadovautų visoms Lietuvoje veikiančioms ginkluotosioms grupuotėms. Buvo įkurtas organizacinis štabas iš trijų asmenų. Kad štabą būtų sunkiau iššifruoti, nutarta iš pradžių LTT nebeplėsti, o pasitenkinti tik šiuo trejetu, tačiau ir politikos, ir kariniais klausimais tartis su žinomais Lietuvos politikais ir visuo-

menės veikėjais, kurie taptų būsimos vyriausybės „šešėliniais“ nariais, apie tai nieko nežinodami. Visą atsakomybę už LTT ir LGPVV organizavimą trejetas prisiėmė sau. Visus dokumentus - nurodymus, įsakymus, direktyvas, instrukcijas, apžvalgas, atsišaukimus - pagal paskirtį turėjo pasirašyti taip: politinė tematika - Lietuvos tautinės tarybos generalinis sekretorius Stasys Gorodeckis Radžiūno slapyvardžiu, o įsakymus ar instrukcijas kariniais klausimais - Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas kpt. Jonas Noreika Generolo Vėtros slapyvardžiu. Visus bendrus klausimus aptardavo trise - J. Noreika, kaip centro įkvėpėjas ir LGPVV vadas, LTT gen. sekretorius S. Gorodeckis ir Ona Lukauskaitė-Poškienė. Svarbesniais ir principiniais klausimais buvo numatyta tartis ir su P. Juodeliu, ir su K. Šalkauskiu.

Galutines vadovavimo formas, struktūras bei asmenybių parinkimą turėjo nuspręsti visos Lietuvos antisovietinio pagrindžio dalyvių suvažiavimas, numatytas balandžio mėnesį.

Organizacinis trejetas turėjo numatyti visų „šešėlinių“ asmenų kandidatūras. Pats kpt. J. Noreika į vyriausiąją valdžią nepretendavo. Būdamas atsakingas už visą organizacinę veiklą, jis ieškojo šiai vietai tinkamų kandidatų.

Pasidalijus naujausiomis žiniomis bei samprotavimais apie padėtį Lietuvoje ir apie pastarojo laikotarpio tarptautinius įvykius, šiame pasitarime buvo įkurtas štabas ir suredaguotas tekstas - „Atsišaukimas į lietuvių tautą“, pasirašytas Lietuvos tautinės tarybos vardu. Atsišaukime reikalaujama, kad visi, kurie dirba tokiose ūkio, administracinėse, vyriausybiniuose ir kultūrinėse įstaigose, kuriose darbas susijęs su laisvajai Lietuvai naudingumu darbu, tegu dirba ir toliau, o tiems, kurie dirbo bolševikams naudingą darbą, siūloma jį nutraukti.

Antrajame posėdyje, kuris taip pat vyko O. Lukauskaitės-Poškienės bute, buvo išleistas pirmasis Lietuvos tautinės tarybos įsakymas-direktyva Nr. 5 (Nr. 5, kad atrodytų, jog mūsų centras gyvuoja jau seniai). Direktyva savo turiniu buvo daugiau instrukcinio pobūdžio (nurodoma, kad partizanai per rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą

turėtų susilaikyti nuo aktyvių veiksmų ir taupyti savo jėgas būsimam tautos sukilimui. Kartu ten išspausdinta ir tarptautinė apžvalga, pasirašyta LTT generalinio sekretoriaus Radžiūno vardu. Tai kaip ir anksčiau per savo ryšininkus buvo perduota partizanams. J. Noreika mano, kad svarbiausias centro uždavinys - išleisti įsakymus, parengti direktyvas, atsišaukimus, nutraukti ginkluotąjį pasipriešinimą ir parengti jėgas, kad atėjus momentui Lietuvoje būtų galima nuversti sovietų valdžią.

Lietuvos tautinės tarybos įkūrimo tikslas: etninėse žemėse, kuriose gyvena baltų kilmės žmonės, atkurti nepriklausomą, demokratijos pagrindais tvarkomą prezidentinę suverenią Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi.

Šiuo tikslu numatyta:

- plėtoti valstybinių organizacijų struktūrą, rengiant jos kadru užuomazgas,

- iki atkuriant valstybę, sustabdyti tarpusavio kovas ir terorą,

- visam pasauliui parodyti, kad lietuvių tauta nepaliaujamai priešinasi okupacijai ir žūtūbūtinai kovoja su ja, kad yra gyvos Lietuvos nepriklausomybės tradicijos, formos ir veikla,

- sudaryti prielaidas ūmiam realios nepriklausomybės atkūrimui,

- stabdyti krašto sovietizaciją, gyventojų deportavimą, trėmimus.

Įrodyta, kad išsilaisvinimo kovose nekovoama su kuria nors tauta ar režimu, bet taip ginamos natūralios pagrindinės žmogaus teisės.

LTT buvo įsitikinusi, kad sovietų valdžios žlugimas yra neišvengiamas ir todėl tam reikia jau iš anksto rengtis, kad atėjus laikui, keičiantis valdžiai, visos vietos būtų pakeistos savais tautiečiais. Vyriausybė turi būti sudaryta iš kairiųjų ir dešiniųjų partijų, kurių programa būtų jau iš anksto parengta.

Dešiniųjų partijos programą turėjo parengti J. Noreika, konsultuodamasis su prof. K. Šalkauskiu, o kairiųjų partijų programą turėjo parengti S. Gorodeckis, kurį konsultuotų P. Juodelis.

Iš tikrųjų nei P. Juodelis, nei K. Šalkauskis net neįtarė, kad jie tapo tokiais konsultantais. Jie pakonsultuodavo būdami „šešėlyje“

ir jų sutikimo būti konsultantais niekas oficialiai neturėjo. Tik vėliau, kai buvo tardomas, P. Juodelis pripažino, kad buvęs nuolatinis S. Gorodeckio konsultantas.

Pagrindiniai Lietuvos tautinės tarybos uždaviniai buvo šie:

1. Sujungti visas antisovietines organizacijas ir ginkluotąsias pajėgas, kurios veikia Lietuvos teritorijoje, siekiant tinkamu metu nuversti esamą sovietų valdžią, pašaukus visą tautą į ginkluotą sukilimą, žinoma, padedant JAV ir Anglijos blokui.

2. Pasirengti įgyvendinti greitus sprendimus, tai yra kilus karui ir jaučiant sovietų valdžios griuvimą Lietuvoje, žaibiškai užimti svarbiausius gynybinius postus ir vyriausybines įstaigas, pakeisti buvusią valdžią savaisiais, sudaryti vyriausybines valdžios struktūras, į jas įtraukiant kairiąsias bei dešiniąsias sroves, ir stengtis išvengti, kad Lietuva net trumpam laikui neliktų be valdžios.

Kandidatus į vyriausybę turėjo parinkti dvi partijos. Kadangi tos partijos dar nebuvo iš naujo atkurtos, tai, pasak J. Noreikos, dar ne metas galvoti apie tai, kad gali būti pažeista demokratija.

Žinoma, dar nebuvo pribrendęs laikas suformuoti vyriausybę, todėl vykdomoji valdžia dabar ir buvo Lietuvos tautinė taryba, kurios generalinis sekretorius - Stasys Gorodeckis, slapyvardžiu Radžiūnas, ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas - kpt. Jonas Noreika, slapyvardžiu Generolas Vėtra.

Iš tikrųjų tiek St. Gorodeckis, tiek J. Noreika, kaip minėta, buvo faktiniai vadovai, savarankiškai prisiėmę atsakomybę už savo veiklą. Jeigu organizacija žlugtų, numatyta, kad vadovavimą perims užsienio komitetai (taip buvo sakoma todėl, kad būtų nukreiptas dėmesys nuo tikrosios padėties). Iš tikrųjų visas pareigas - tiek apygardose, tiek ir vyriausiąjame štabe - buvo sumanyta dubliuoti, kad, pasitraukus kuriam nors veikėjui, Taryba galėtų ir toliau funkcionuoti. Šiuo tikslu buvo papildomai įtraukti apygardų atstovai: mjr. J. Seška, Viktoras Ašmenskas, plk. J. Vitkus. Iš krikščionių demokratų įtraukti į LTT O. Poškienė siūlė dr. L. Bistrą, tačiau J. Noreika prieštaravo. Motyvas - grįžęs iš tremties ir jį dar reikia patikrinti.

Tuo tarpu iš „trejeto“ sukurtoji taryba paliekama ir toliau. J. Noreika tai darė, jeigu bus tardymas, tikėdamasis nuslėpti tikruosius kandidatų ir vadovų vardus, todėl visų asmenų įtraukti į LTT nebuvo tikslo. Dauguma būsimosios vyriausybės narių turėjo būti pakviesti iš užsienio, tačiau vidaus reikalų ministrą reikėjo parinkti tik iš vietinių lietuvių. Šiam postui buvo numatytas kpt. Jonas Noreika.

Į išplėstinę Lietuvos tautinę tarybą ateityje, dar nenurodant tiesioginių pareigų, buvo numatyti šie asmenys:

1) gydyt. Domas Jasaitis - dešiniųjų politikos veikėjas, gyv. Miunchene (siūlė J. Noreika),

2) inž. Steponas Kairys - socialdemokratas, gyv. Miunchene (siūlė S. Gorodeckis),

3) advokatas Rapolas Skipitis - Draugijos užsienio lietuviams remti narys (siūlė S. Gorodeckis),

4) dr. Leonas Bistras - Lietuvos krikščionių demokratų partijos lyderis (siūlė O. Poškienė),

5) doc. Kazys Lukša - Vilniaus valstybinio universiteto dekanas, ekonomistas (siūlė S. Gorodeckis),

6) prof. Balys Sruoga - rašytojas, Štuthofol kalinys, parašęs „Dievų mišką“ (siūlė J. Noreika),

7) Petras Juodelis - Vilniaus valstybinio universiteto vyr. dėstytojas, kairiųjų pažiūrų (siūlė S. Gorodeckis),

8) prof. Vladas Jurgutis - Vilniaus valstybinio universiteto dėstytojas, buvęs banko valdytojas (siūlė J. Noreika),

9) prof. Jonas Dagys - socialdemokratas, dirbo Mokslų akademijoje. 1935 m. inteligentų suvažiavime pasisakė prieš sovietų valdžią (siūlė O. Poškienė),

10) prof. Juozas Baldžius - VVU kultūros klausimų specialistas, vokiečių pašalintas iš VVU,

11) Feliksas Bugailiškis - Etnografijos instituto direktorius, žurnalo „Kultūra“ organizatorius (siūlė O. Poškienė),

12) prof. Zigmąs Žemaitis - Vilniaus valstybinio universiteto rektorius, buvęs ilgalaikis Lietuvos aeroklubo pirmininkas (siūlė S. Gorodeckis),

13) prof. Kazys Šalkauskis - teisininkas, dirbo Mokslų akademijoje (siūlė J. Noreika),

14) prof. Jonas Aleksa - buv. ilgalaikis Lietuvos žemės ūkio ministras.

Vyriausybės nariai pareigų nesiskirstė, nes nieko nežinojo apie šią „vyriausybę“.

**Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas
Jonas Noreika, slapyvardžiu
Generolas Vėtra**

Lietuvos tautinės tarybos - LTT ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė intensyviai rengėsi galimam^greitai įvyksiančiam sukilimui.

Ginkluotą sukilimą Lietuvos tautinė taryba numatė pradėti vos prasidėjus SSRS ir JAV bei Anglijos bloko karui. LTT nuomone, sukilimo pradžią tikslinga būtų suderinti su šio karo pradžia ir kylančiomis iš to išvadomis. S. Gorodeckis perspėjo, kad neapgalvotas priešlaikinis sukilimas gali pareikalauti labai daug žmonių aukų ir jį reikia pradėti tik susidarius palankioms sąlygoms.

Turint omeny, kad dar nebuvo parinkta generalinio štabo vado kandidatūra, šiam štabui vadovauti apsiėmė kpt. Jonas Noreika. Tautine taryba šiuo klausimu 1946 m. kovo pradžioje išleido įsakymą Nr. 3, pasirašytą Lietuvos tautinės tarybos generalinio sekretoriaus S. Gorodeckio-Radžiūno vardu, Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu skirti J. Noreiką-Generolą Vėtrą. Tikėtasi, kad karo pradžioje dauguma 16-osios divizijos karių pereis į sukilėlių pusę. Todėl, kaip sukilimo vadovas, J. Noreika siūlė sukilimą pradėti jau pirmąją karo dieną. Signalas sukilimui - pranešimas per radiją, kaip kreipimasis į gyventojus priešintis okupantui, tai yra prisidėti prie sukilėlių: suformuoti vietines valstybines įstaigas, organizuoti turto ir žmonių apsaugą. Ginklų numatyta įsigyti iš esamų ginklų sandėlių, o sukilimui prasidėjus gauti parašutais iš Vakarų.

J. Noreikos nuomone, pirmąją dieną, prasidėjus SSRS karui su JAV ir Anglijos bloku, žaibiškai sukils ir visos SSRS okupacijos prislėgtos tautos, Raudonojoje armijoje kils sąmyšis, daugelis karių pereis į priešų pusę. JAV ir Anglijos blokas skelbs karą ne teritorijai užkariauti, bet komunizmui sunaikinti. Galutinis sukilimo planas dar nebuvo parengtas, tačiau priemonės rengtis sukilimui jau pradėtos vykdyti. Šiuo tikslu ir buvo pradėta galvoti apie atskirai veikiančių apygardų, komendantūrų kūrimą.

Sukilimui rengtis buvo išleista 4 įsakymai, viena instrukcija ir 4 direktyvos. Minėtuose dokumentuose nurodyta suformuoti karinius dalinius ir pasirengti ginkluotai kovai su sovietų valdžia. Vilniuje iš studentų ir specialiųjų mokyklų moksleivių suformuota speciali aktyvi jaunimo grupė. Jos paskirtis - pirmąją sukilimo dieną užimti radijo, elektros bei geležinkelio stotis ir svarbiausias valstybines įstaigas.

Į užsienį numatyta pasiųsti 2 ryšininkus - LTT atstovus, kurie užmegztų ryšius su užsienyje veikiančiomis lietuvių organizacijomis.

Pirmas uždavinys - stengtis sutrukdyti lenkams, kaip potencialiems Lietuvos priešams, užimti valdžią Vilniuje ir visą sovietų valdžią paimti į savo rankas. LTT numatė geriausius mobilius karinius dalinius, kurie galėtų pasipriešinti lenkams tarp Vilniaus ir Nemuno. Didžiausias pavojus būtų rusų pasitraukimas iš Vokietijos ir Rytprūsių per Kauną, todėl numatyta stengtis neleisti raudonarmiečiams pasitraukti persikeliant per Nemuną, o nukreipti juos į Rusiją kairiuoju Nemuno krantu - per Gardiną. Direktyvoje Nr. 5 vyriausioji valdžia buvo patikėta karinėms ginkluotėms, kurios privalėjo sužinoti, kiek radijo stočių turi partizanai, kad jas būtų galima išsklaidyti po visą Lietuvą.

Direktyvoje Nr. 6 numatyta, kad Lietuvos partizanai sukilėliai stengtųsi neišvelti į karinį konfliktą su lenkų partizanais ir mėgintų pastaruosius įtikinti, kad jie nelįstų į Lietuvą.

LGPVV įsakyme nurodyta Lietuvos karinių pajėgų schema, kurioje Lietuva padalijama į 4 karines apygardas - Vilniaus, Kauno,

Šiaulių ir Panevėžio. Šiame įsakyme numatomas ir karinių komendantūrų sudarymas miestuose, apskrityse, valsčiuose bei karinių būrių organizavimas.

Karinėse apygardose numatyta organizuoti apygardas, rajonų štabus su tokiais skyriais: rikiuotės, informacijos ir propagandos, operatyvinis, ūkio, organizacinis, administracinis.

Karinių apygardų vadai priklauso tiesiogiai vyriausiajam ginkluotųjų pajėgų vadui ir esti visiškai atsakingi už ginkluotųjų pajėgų organizavimą bei mobilizacijos vykdymą savo apygardoje. Rajono karinės komendantūros ginkluoto sukilimo metu turi tuojau vykdyti karinę mobilizaciją ir perimti civilinę valdžią, vykdyti policijos funkcijas. Kariniai būriai jungiami į kuopas, batalionus ir t.t. Jie, kaip kad anksčiau buvo Lietuvos kariuomenėje, kovoje su priešu pagrindinėmis jėgomis vykdo apygardos vado pavestas operacijas.

Karinių laipsnių suteikimas ir apdovanojimai laikinai buvo pavesti LTT. Tai padaryti buvo numatyta 1946 m. balandžio mėn. apygardų vadų ir įgaliotinių suvažiavime. Jame turėjo dalyvauti ir LTT atstovai.

Per pasitarimą J. Noreikos bute buvo numatyta LGPVV štabo sudėtis, jo funkcijos, apygardų štabų tarpusavio ryšiai bei slaptumo išsaugojimo metodai.

Pagal pareigas LTT įsakymu suteikiami tokie kariniai laipsniai:
LGPVV vadui - generolo laipsnis,
LGPVV štabo nariams - majoro plk. ltn.,
apygardų vadams - majoro pulkininko,
apygardų štabo nariams - kapitono majoro,
pulku vadams - plk. ltn., plk.,
batalionų - mjr. plk. ltn.,
kuopų vadams - vyr. ltn. kapitono,
būrių vadams - jaun. ltn., leitenanto.

Kadangi nei pats J. Noreika, nei kiti mūsų antisovietinio centro dalyviai neturėjo atitinkamų vyriausiojo štabo kvalifikacijų, tad į štabo viršininko postą turėjo būti numatytas asmuo, turintis tam

tikrą karinį pasirengimą. Nutarta pasiūlyti plk. ltn. Juozui Vitkui, kuris tuomet vadovavo Dzūkų partizanų grupei, arba susitarus su juo pasiūlyti buvusiam Lietuvių 16-osios divizijos vadui gen. štabo pulk. ltn. Listopadskuiui. Su juo turėjo susitikti Žemaitijos apygardos vadas mjr. Jonas Semaška ir Kauno apygardos organizacinio skyriaus viršininkas inž. Viktoras Ašmenskas, kuris su Listopadskiu buvo susipažinęs Trakuose 1941 metais, kai šis ten vadovavo 272-ajam šaulių pulkui. Į vyriausiąjį štabą norėta įtraukti ir kitus 16-osios divizijos karininkus, tačiau dėl LTT organizacijos narių arešto su Listopadskiu nebuvo susisiepta.

Ryšininkai ir jaunimo grupės

Pirmąsias žinias apie veikiančias antisovietines ginkluotas gruputes Lietuvoje J. Noreikai suteikė T. Masiulio bendraklasis Zigmą Šerkšnas-Laukaitis, su kuriuo 1945 m. gruodžio mėn. susitiko Mokslų akademijoje. Zigmą Šerkšnas tuo metu jau buvo pasitraukęs iš J. Vitkaus-Kazimieraičio vadovaujamos Dzūkų grupuotės partizanų būrio ir Laukaičio pavarde dirbo mokytoju Dieveniškų valsčiaus pradinėje mokykloje.

Svarstydamas apie sukilimo galimybes nuversti sovietinę santvarką Lietuvoje, J. Noreika samprotavo, kad Šiam projektui įgyvendinti reikia tokių žmonių, kurie bet kokiomis aplinkybėmis ir bet koku atveju galėtų įvykdyti Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės - LGPVV ir LTT įsakymus bei pavedimus.

Pradėjus steigti karines apygardas, savo apygardoje atsakingu už Šiaulių apygardos apskričių - Šiaulių, Mažeikių, Kretingos, Telšių, Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių, Tauragės, Raseinių - komendantūrų tarpusavio ryšius kpt. Noreika įpareigojo mjr. Semašką. Surasti kandidatą Kauno karinei apygardai sudaryti, į kurią įeitų Kauno, Kėdainių, Sakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Alytaus (kairioji Nemuno pusė) ir Lazdijų apskritys, J. Noreika įpareigojo S. Gorodeckį. S. Gorodeckiu pasiūlius, ši organizacinį darbą sutiko atlikti inž.

Viktoras Ašmenskas, slapyvardžiu Skaistis, kuris tuo metu dirbo Miško pramonės liaudies komisariate kapitalinės statybos vyr. inžinieriumi. Ir S. Gorodeckis, ir J. Noreika žinojo apie V. Ašmensko ryšius su JAV ambasada Maskvoje.

Ryšius su Kauno apygarda J. Noreika palaikė per V. Ašmenską, bet, žuvus ltn. Br. Abromavičiui ir suėmus Tauro apygardos vadus plk. L. Butkevičių, kpt. L. Tauinį, ltn. V. Bacevičių, Mureiką, ryšininką A. Brazaitį, šie ryšiai nutrūko. Į Marijampolę, Šakių, Lazdijų, Alytaus rajonus kovo pabaigoje turėjo išvykti V. Ašmenskas ir jo pavad. V. Smolenskas, bet areštai sukliudė įvykdyti užduotį.

Panevėžio apygardos vadovu J. Noreika buvo numatęskirti plk.

ltn. P. Masiulį, o apygardos štabo viršininko pareigoms užimti ieškojo kandidato per ryšininkus (į apygardos sudėtį įėjo Rokiškio, Biržų, Zarasų, Ukmergės, Utenos apskritys).

Vilniaus apygardos vadovavimą J. Noreika laikinai pasiliko sau, o štabo viršininku numatė arba plk. ltn. J. Vitkų, arba jo pasiūlytą kandidatą. Į apygardos sudėtį įeitų Vilniaus, Švenčionių, Trakų, Ašmenos apskritys ir Alytaus apskrities Nemuno dešinės pusės dalis.

Nuolatinis ryšius su Dzūkijos vadu plk. ltn. Juozu Vitkumi J. Noreika palaikė per Kęstutį Valentukevičių, o 1946 m. sausio 10 d. jį areštavus, per Zigmą Šerkšną-Laukaitį. 1946 m. vasario 12 d. areštavus pastarąjį - per Alfonsą Janulevičių.

J. Noreika supažindino Zigmą Laukaitį su centro įkūrimu, jo tikslais ir uždaviniais bei paminėjo, kad norėtų įkurti aktyvias jaunimo grupes penketų sistema, kurios padėtų remti partizanus: parūpintų jų leidiniams popieriaus, šifrų, šovinių, šiltų baltinių, kareiviškų milinių, medikamentų. Z. Laukaitis sutiko sudaryti tokią grupę ir po poros savaičių užėjęs pas Joną Noreiką šiam pranešė, kad jo draugas Marcinkonių vidurinės mokyklos mokytojas Kęstutis Valentukevičius palaiko nuolatinis ryšius su Dzūkijos krašto partizanų vadu plk. ltn. Juozu Vitkumi.

Pirmas Lietuvos jaunimo aktyvo susirinkimas, J. Noreikos iniciatyva numatytas 1946 m. sausio 7 d., įvyko išlaptintame bute

Treniotos 3-3 (šiąme bute gyvena Elena ir Birutė Viktorija Šileikaitės). Į šį susirinkimą Z. Šerkšnas atsivedė Marcinkonių progimnazijos mokytoją Kęstutį Valentukevičių, kuris palaikė tiesioginius ryšius su Kazimieraičiu ir VVU studentu Alfonsu Janulevičiumi. J. Noreika šiąme susirinkime padarė pranešimą apie tarptautinę padėtį. Savo pranešime J. Noreika pabrėžė, kad SSRS karas su JAV ir Anglijos valstybėmis yra neišvengiamas ir todėl mums, lietuviams, reikia tam rengtis iš anksto, pasinaudojant tokia proga taip kaip ir 1941 metais, prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui. Jo manymu, išsklidę partizanai, neturėdami bendros karinės vadovybės, pabirai veikiančiose partizanų grupuotėse neretai nereikalingai aukoja savo gyvybes. Todėl, siekiant nepriklausomos Lietuvos valstybės funkcijų ir tautos teisių atstatymo, J. Noreikos manymu, būtinas bendras centralizuotas vadovavimas, sujungus tuos partizanų būrius ir visas politines pagrindžio grupes į vieną bendrą politinį vienetą.

Toliau savo kalboje J. Noreika siūlė įkurti Vilniuje aktyvią jaunimo grupę, kuriai būtų pavesta sukilimo metu įvykdyti ypatingos svarbos uždavinius (užimti radijo stotį, paštą, nuginkluoti policiją ir kt.).

Jau pirmame jaunimo grupės susirinkime K. Valentukevičių J. Noreika paskiria ryšininku tarp Noreikos ir Kazimieraičio, o Z. Šerkšną-Laukaitį, savo adjutantą, - aktyviųjų jaunimo grupių vadovu. Kiekvienam susirinkimo dalyviui buvo pavesta sudaryti aktyvias jaunimo grupes. Grupės buvo organizuojamos penketų sistema. Susirinkusiųjų buvo prašoma rasti kandidatus į grupių vadovus. Jaunimo grupių uždavinys: padėti partizanams renkant laikraštinių popierių, medikamentus, spaustuvinį šriftą, ginklus, šovinius, granatas, sprogstamąją medžiagą. Kandidatus į jaunimo grupes numatyta verbuoti iš studentų, specialiųjų mokyklų, suaugusiųjų gimnazijų moksleivių tarpo, o iš šių grupių savo ruožtu atrinkti kandidatus į „mirtininkų“ grupes, kurioms būtų pavesta vykdyti LTT ir LGPVV ypatingos svarbos uždavinius ar įsakymus.

Numatyta, kad sukilimo metu „mirtininkams“ bus pavesta užimti Vilniaus paštą, telegrafą, radijo stotį, elektrinę, geležinkelio stoties visus mazgus, svarbiausias įstaigas, įmones, maisto sandėlius. „Mirtininkų“ tikslas: „Kitų labai aukoti save“. Todėl „mirtininkus“ numatyta panaudoti ir tada, jei prasidėtų masiniai suiminėjimai, ištrėmimai, gelbėti kitus negailint savo gyvybės su šūkiu: „Vardan artimo - savo gyvybė“.

Suskirsčius Lietuvos teritoriją į karines apygardas, apskritis ir įsteigus vietines karines komendantūras, visuose padaliniuose turės veikti ir minėtos jaunimo grupės, kartu ir „mirtininkų“ grupės.

Taigi Vilniaus mieste buvo suorganizuotos kelios aktyvios jaunimo grupės, taip pat merginų (studentių, moksleivių). Merginos, įsidarbinusios „Žaibo“ spaustuvėje, parūpindavo partizanų leidiniams šriftų. Šios grupės buvo suimtos, teistos, bet jų bylos atskirtos nuo LTT narių bylų.

1946 sausio 10 d. netikėtai suėmus K. Valentukevičių (LTT apie tai sužinojo vėliau), J. Noreikos ryšiai su J. Vitkum nutrūko. J. Noreika ryšius palaikyti su J. Vitkum pavedė Z. Šerkšnui-Laukaičiui, o vasario mėn. jį suėmus, jaunimui vadovauti J. Noreika paskyrė Alfonsą Janulevičių (Alfonsą, Lapiną), kuris kartu ėjo ir J. Noreikos adjutanto pareigas.

Per Z. Šerkšną J. Noreika užmezgė ryšius su Alytaus partizanais. Jam pasiūlius, vyriausiąja ryšininkėj. Noreika pasirinko studentę E. Kakariekaitę (Eleną), kuri gyveno Gedimino 31. Kartu gyveno jos pusseserė Irena Kakariekaitė, per kurią palaikė ryšius su Panevėžio ir Žemaitijos partizanais. Su Telšių apygarda palaikė ryšius per E. Kakariekaitę ir B. Stasiūniene. Su Panevėžio partizanais palaikė ryšius per Eleną ir Birutę Šileikaites. Su Kauno apygarda - per V. Ašmenską, suėmus K. Valentukevičių ir Z. Šerkšną, ryšiai su dzūkų Kazimieraičio partizanais trumpam nutrūko.

Ryšiai su užsieniu

Pirmą kartą ryšius su užsieniu kpt. Jonas Noreika pamėgino užmegzti 1946 m. sausio mėn. per stud. Joną Varanecką, kuris buvo baigęs Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą. Kartą J. Varaneckas atsargiai prasitarė prof. Baliui Sruogai, kad jis, nepakęsdamas bolševikinių represijų, nori nelegaliai per Lenkiją ir Vokietiją pasitraukti į anglų okupuotą zoną. B. Sruoga, žinodamas, kad J. Noreika numato susisiekti su užsieniu, apie tai jį painformavo. Šis norėjo žodžiu (per J. Varanecką) perduoti Vakarams žinias apie esamą padėtį Lietuvoje, tai yra kad Lietuvoje sukurta Lietuvos tautinė taryba ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė, LGPVV, kuri turėjo sujungti visas Lietuvoje veikiančias ginkluotąsias pajėgas, ir šis pagrindžio centras nori užmegzti ryšius su Vakaruose veikiančiais lietuvių centrais. Minėtas žinias ir visą informaciją apie padėtį Lietuvoje rengėsi perduoti į Vokietiją pasitraukusiam jo pažįstamam iš Šiaulių, žinomam visuomenės veikėjui, buvusiam Šiaulių miesto ligoninės vyriausiajam gydytojui Domui Jasaičiui, Onos Lukauskaitės-Poškienės svainiui. J. Noreika per K. Šerkšną susisiekė su J. Varanecku, kuris, nujausdamas J. Noreikos mintis, prieš išvykdamas užėjo pas jį.

J. Noreika įpareigojo buv. VVU studentą J. Varanecką susirasti Miunchene gyvenantį gyd. Domą Jasaitį ir perduoti jam šias svarbias žinias su prašymu atsiųsti savo adresą ir per ryšininką užmegzti ryšius su juo. Susitikime kartu buvo ir O. Lukauskaitė-Poškienė. Karo metu į Vakarus buvo pasitraukusios J. Noreikos žmona su dukrele Dalia, taip pat ir abu O. Poškienės sūnūs. Pasinaudodamas šia proga, J. Noreika prašė surasti savo žmoną Antaniną su dukra Dalia, o O. Poškienė prašė Varanecką gauti žinių apie jos sūnus, kurie 1944 m. traukėsi į Vakarus. Be to, Poškienė perdavė jam laišką, prašydama jį pervežti per sieną, surasti ir įteikti jų šeimoms.

Pagaliau per Kazimieraitį buvo gauta žinia, kad „bėglys“ laimingai perėjo SSRS ir Lenkijos sieną. Tik pastaruoju metu, sklaidant

MGB archyvų dokumentus, pavyko rasti duomenų apie tolesnį J. Varanecko likimą. Iš tikrųjų J. Varaneckas laimingai perėjo SSRS ir Lenkijos sieną, apsigyveno Lenkijoje, Gdanske ir, pasiilgęs savųjų brolių ir sesers, 1946 m. vasarą nelegaliai grįžo į Lietuvą. Lietuvoje, matyt, pajutęs ar sužinojęs apie LTT narių suėmimus, teišbuvo vos keturias paras ir, net nesutikęs su savo artimaisiais bei pažįstamais, nutarė grįžti atgal į Lenkiją. Tačiau prie pat sienos jis buvo sulaikytas bolševikų pasieniečių ir pritaikius politinį straipsnį 58-1a buvo nuteistas 10 metų.

Netrukus po šio įvykio O. Lukauskaitė-Poškienė per savo pažįstamą A. Galvydį mėgino susisiekti su užsieniu. Sužinojusi, kad kovo pradžioje A. Galvydis važiuoja į Maskvą, ji norėjo perduoti per jį Anglijos ambasadai Maskvoje LTT „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, bet pastarajam kategoriškai atsisakius, šis planas nebuvo įvykdytas.

1946 m. vasario mėn. S. Gorodeckis J. Noreikai pristatė Kauno apygardos organizacinio skyriaus vadą civ. lakūną inž. Viktorą Ašmenską, kaip tiesioginį ryšininą su Kauno apygarda, trumpai apibūdinamas jį kaip patikimą žmogų. Šio pasikalbėjimo metu buvo suderinta apygardų vadovybės sudėtis, struktūra, laipsnių suteikimas, apdovanojimai už nuopelnus. Atsišaukimas į tautą per radiją bus signalas ginkluotos laisvės kovos pradžiai, todėl radijo stotį, kaip ypatingai svarbų objektą, numatyta užimti pasitaikius pirmai progai, kad sukilimo metu per radiją būtų galima informuoti Lietuvos visuomenę.

Žinant, kad lenkai palaiko ryšius su Anglija, ir norint sužinoti šios šalies nuomonę dėl Lietuvos likimo, J. Noreika siūlė veikti net ir per lenkus, mėginant ir per juos nusiųsti LTT kreipimąsi į pasaulio tautas.

S. Gorodeckis siūlė užmegzti ryšius su Anglijos žvalgyba, kuri veikia Lietuvoje, bet šio varianto atsisakyta, nes baimintasi, kad jie neužverbuotų ir mūsų pačių dirbti anglų naudai. Šiuo klausimu Lietuvos tautinei tarybai V. Ašmenskas pateikė du variantus, kuriems

J. Noreika pritarė: arba LTT dokumentus perduoti JAV ambasadai Maskvoje (uždavinį vykdė V. Ašmenskas, kuris 1945 m. lapkričio viduryje jau buvo buvęs JAV ambasadoje), arba Tauragės partizanams padedant laikinai užimti Eržvilko lauko aerodromą ir iš ten pagrobti iš Kauno oro uosto atskridusį dvivietį lėktuvą (vykdytojas V. Ašmenskas ir Eržvilko partizanai). Šiuo dviviečiu lėktuvu sutartu laiku iš Kauno su lakūnu turėjo atsikristi V. Ašmenskas ir poetas K. Jakubėnas (į PO-2 antrąją sėdynę galima įsiranžyti ir dviese) ir nusileisti Eržvilko oro uoste. Partizanai, užėmę oro uosto administracines patalpas, laikinai nutraukia radijo ryšį su Kaunu ir Klaipėda, nuginkluoja lakūną ir šiuo lėktuvu V. Ašmenskas su K. Jakubėnu toliau skrenda į Švediją arba Jakubėnas laukia Ašmensko oro uoste. Po 2 val. partizanai pasišalina iš oro uosto.

1946 m. vasario antrojoje pusėje Vincui Tamuliui buvo pavesta susisiekti su Eržvilko partizanais ir susitarti su jais dėl galimybės atlikti šią operaciją. Tačiau kovo pradžioje V. Tamulį MGB pareigūnai Klaipėdoje areštavo ir taip šis projektas susisiekti su užsieniu žlugo. Apie V. Tamulio suėmimą Kaune sužinota tik kovo 14 ar 15 d. Projektui įgyvendinti pritrūko trijų savaitių, nes kovo 16 d. Vilniuje areštavo LTT organizacinį trejetą, o po trijų dienų areštavo ir V. Ašmenską. Planas iširo.

VI. LIETUVOS TAUTINĖS TARYBOS VEIKLOS PABAIGA

Lietuvos tautinės tarybos veikėjų areštai

1946 m. kovo 16 d. 9 val. ryto LTT štabe Giedraičių 10a-1 į KGB surengtus spąstus, be šeimininkės Onos Lukauskaitės-Poškienės, pateko Stasys Gorodeckis ir kpt. Jonas Noreika. Susitikti tą dieną jie buvo susitarę iš anksto. Pakeliui eidamas į susitikimą Žemaitijos vadas mjr. J. Semaška-Liepa, dar nepriejęs sutarto namo, lyg nujausdamas nelaimę, suabejojo. Jis pasiuntė savo ryšininką - žvalgą, kuris, savaime suprantama, negrįžo, o pats Semaška laimingai paspruko. Vėliau, kovo 17 d., čia užėjęs aplankyti savo geros bičiulės Onos Lukauskaitės-Poškienės, į žabangas patenka jau ir Kazys Boruta.

Kovo 19 d. areštuojamas Alfonsas Janulevičius. Į pasalą S. Gorodeckio bute kovo 19 d. patenka ir V. Ašmenskas. Tą pačią dieną suimamas P. Juodelis, kovo 20 d. - J. Vaicekauskienė, gegužės 20 d. suimamas studentas T. Masiulis, o liepos 26 d. - jo tėvas plk. lt. P. Masiulis.

Kaip vėliau paaiškėjo, jau anksčiau buvo areštuoti: Kęstutis Valentukevičius, Zigmąs Šerkšnas - vasario 8 d., Vincas Tamulis - vasario 23 d. ir jaunimo grupės žmonės kovo 9 d. - balandžio 2 d.

Suimtiesiems prasidėjo siaubo dienos: susitikimai su KGB gen. mjr. Jefimovu, KGB tardymo skyriaus viršininku papulk. E. Rozausku, įvairiais tardytojais.

Pateikiu 1946 m. suimtųjų LTT dalyvių sąrašą (žr. lentelę p. 70-71).

Iš suimtųjų sąrašo matyti, kad orderio areštui išdavimo data yra daug vėlesnė nei nutarties areštui data. Faktinė arešto data dažniausiai sutampa su atliktos asmens kratos data.

Antai Lukauskaitės-Poškienės suėmimo data - kovo 16 d., o asmens kratos protokolo data - net kovo 23 d.!

Tik KGB struktūrose „leidžiama“ taip savavaliauti.

Suimtųjų ryšium su LTT byla sąrašas

Eil. Nr.	Vardas, pavardė, tėvavardis, slapyvardis	Gimimo metai, mėnuo, diena	Nutarimas areštuoti ir paskirta kardomoji priemonė	Areštui orderio išdavimo data	Asmens kratos data	Faktinė arešto data	Pastabos
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Kęstutis Valentukevičius-Kaributas	1922	46 01 12	46 01 11	46 01 10	46 01 10	Teistas atskiroje byloje
2.	Zigmas Šerkšnas-Laukaitis, s. Juozo-Tigras, Zigmas	1924 02 18	46 02 12	46 02 12	46 02 08	46 02 08	Sušaudytas 1947 02 26
3.	Vincas Tamulis, s. Jono	1915	46 03 01	46 03 01	46 02 26	46 02 26	Po 6 mėn. tardymo paleistas
4.	Kpt. Jonas Noreika-Generolas Vėtra	1910 10 08	46 03 22	46 03 23	46 03 16	46 03 16	Sušaudytas 1947 02 26
5.	Stasys Gorodeckis, s. Kosto - Radžiūnas	1915 03 22	46 03 22	46 03 23	46 03 17	46 03 16	Nuteistas 10 m.
6.	Ona Lukauskaitė-Poškienė d. Stasio	1906 06	46 03 22	46 03 23	46 03 23	46 03 16	Nuteista 10 m.

(lentelės tęsinys)

1	2	3	4	5	6	7	8
7.	Elena Kakariekaitė	1927	46 03 19	46 03 19	46 03 18	46 03 18	Jaunimo byloje
8.	Kazys Boruta, s. Kazio	1905 01 16	46 03 23	46 03 23	46 03 20	46 03 17	Nuteistas 5 m. be trėmimo 03 20
9.	Alfonsas Janulevičius, s. Juozo - Lapinas	1922	46 03 21	46 03 21	46 03 19	46 03 19	Nuteistas 10 m.
10.	Viktoras Ašmenskas, s. Antano - Skaistis	1912 02 19	46 03 23	46 03 29	46 03 20	46 03 19	Nuteistas 10 m.
11.	Petras Juodelis, s. Antano	1909 07 01	46 03 23	46 04 01	46 03 19	46 03 19	Nuteistas 10 m.
12.	Julija Vaicekauskienė, d. Motiejaus (Lozoraitytė V. A.)	1897	46 03 31	46 04 04	46 03 20	46 03 20	Nuteista lygtinai 5 metams ir paleista
13.	Majoras Jonas Semaška- Liepa, Rikis	1907 11 15	46 04 15	46 04 15	46 04 15	46 04 15	Atskira byla. Sušaudytas 1946 12 18
14.	Stud. Tadas Masiulis, s. Petro	1924 01 17	46 06 13	46 06 21	46 05 31	46 05 31	Nuteistas 8 m.
15.	Pulk ltn. Petras Masiulis, s. Baltraus	1894 10 08	46 07 26	46 07 29	46 07 22	46 07 22	Nuteistas 10 m.

VII. LTT NARIAI

Kapitonas Jonas Noreika, slapyvardžiu Generolas Vėtra

BIOGRAFIJA

Jonas Noreika gimė 1910 m. spalio 8 d. Šukionių km., Pakruojo valsč., Šiaulių apskr., lietuvis, katalikas. Tėvai buvo žemės nuomininkai.

Tėvas: Baltrus Noreika, mirė 1914 m.

Motina: Anelė Noreikienė, gimė 1875 m. Šiluvoje, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją.

Žmona: Antanina Krapavičiūtė-Noreikienė, gimė 1911 m. Mažeikių apskr., gyvena JAV.

Duktė: Dalia Noreikaitė (dabar Kučėnienė), gimė 1939 m. Kaune, gyvena JAV.

Broliai: Pranas Noreika, gimė 1900 m., gyveno Šiaulių apskr. (miręs).

Stasys Noreika, gimė 1893 m., gyveno Argentinoje (miręs).

Sesuo Ona Noreikaitė, gimė 1895 m., gyveno Šiaulių apskr.

Antanina Noreikaitė, gimė 1908 m., išvyko 1944 m. į Vokietiją (dabar gyvena JAV).

J. Noreika, priimtas kandidatu į kariūnus 1929 m. liepos 23 d., po poros dienų išvyko į 7-ąjį DLK Butageidžio pėstininkų pulką, iš ten grįžo atlikęs stažuotę 1930 m. sausio 8 d. ir tik 1930 m. spalio 25 d. tapo kariūnu, o 1930 m. lapkričio 13 d. priėmė priesaiką ir 1930 m. perkeltas į aukštesnį kursą.

1930 m. gruodžio 7 d. suteiktas grandinio laipsnis, o 1931 m. spalio 22 d. - jaun. pusk. laipsnis. J. Noreika baigė mokyklos XIII laidą labai gerais pažymiais, 1931 m. spalio 25 d., gavęs jaun. ltn. laipsnį, išvyko į 7-ąjį DLK Butageidžio pulką ir 1931 m. spalio 31 d. paskirtas 2-osios kuopos būrio vadu.

1932 m. spalio 14 d. atlikęs visas II klasės šaudymo sąlygas lengvaisiais kulkosvaidžiais, įgijo I šaudymo klasę. 1932 m. spalio 26-28 d. Palangoje atliko kautynių šaudymus, 1932 m. lapkričio 1 d. paskirtas 1-osios kuopos būrio vadu.

1933 m. gegužės 2 d. paskirtas prie 2-osios kuopos. 1933 m. liepos 15 d. - rugpjūčio 29 d. dalyvavo pratybose Gaižiūnų poligone.

1933 m. rugsėjo pabaigoje J. Noreika kreipiasi į savo karinę vadovybę prašydamas laikinai atleisti jį nuo karinės tarnybos, kadangi apsisprendė studijuoti teisę. Po dvejų metų studijų J. Noreika ketino grįžti ir toliau tęsti mokslą tarnaudamas kariuomenėje Kaune.

Respublikos Prezidento 1933 m. rugsėjo 6 d. aktu Nr. 829 jo prašymu paleidžiamas iš karinės tarnybos į pėstininkų korpuso atsargą ir 1933 m. rugsėjo 30 d. išbraukiamas iš pulko karininkų sąrašo. 1935 m. spalio 17 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 890 priimtas iš atsargos į karinę tarnybą ir skiriamas į 2-ąją DLK Algirdo pėstininkų pulką, kur nuo 1935 m. lapkričio 1 d. paskirtas į 2-ąją kulkosvaidžių kuopą jaunesnioju kariūnu.

1935 m. gruodžio 7 d. paskirtas pulko teismo raštvedžiu, atliekant ir savo tiesiogines pareigas.

1936 m. gegužės 16 d. iš jaunesniojo karininko pareigų atleistas ir paskirtas ryšių kuopos būrio vadu.

1936 m. lapkričio 5 d. kariuomenės vado įsakymu Nr. 65 §2 perkeltas į PLP Antano Smetonos karo mokyklą ir paskirtas antruoju adjutantu.

1936 m. gruodžio 25 d. susituokė su Antanina Krapavičiūte (g. 1911 m. rugpjūčio 13 d.).

1936 m. gruodžio 31 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 1513 suteiktas jaun. ltn. laipsnis.

1937 m. gegužės 18 d. - birželio 13 d. su kariūnais dalyvauja taktikos pratybose Gaižiūnuose.

1937 m. liepos 13 d. - rugpjūčio 17 d. komandiruotėje DLK Kęstučio 5-ajame pėstininkų pulke aspirantu kandidatu jauniems kareiviams apmokyti.

1937 m. spalio 8 d. kariuomenės vado įsakymu Nr. 53 §4 perkeltas ir išvyko teismo pirmininko valdžion (komandos viršininko teisėmis), išbrauktas iš karo mokyklos karininkų sąrašų.

1938 m. birželio 9 d. Vytauto Didžiojo universitete baigė Teisų fakultetą ir gavo diplomuoto teisininko vardą.

1938 m. rugsėjo 1 d. paskirtas laikinai einančio kariuomenės teismo sekretoriaus padėjėjo pareigas.

1938 m. spalio 19 d. iš pėstininkų pareigų perkeltas į teismo karininkų pareigas.

1939 m. kovo 10 d. gimė duktė, kuri pakrikštyta Marijos Dalios vardais.

1939 m. birželio 21-28 d., 1939 m. liepos 10-31 d., 1939 m. rugpjūčio 21-26 d. laikinai ėjo kariuomenės teismo sekretoriaus pareigas.

1939 m. rugsėjo 4–7 d. išlaikė teismo specialybės egzaminus kuopos vado teisėmis.

1939 m. rugsėjo 18-20 d. kariuomenės teisme veikė karo meto etatai ir buvo panaikinti taikos meto etatai.

Karo metu buvo paliktas laikinai eiti kariuomenės teismo sekretoriaus padėjėjo pareigas.

1939 m. spalio 4 d. iš pėstininkų pakeltas į teismo karininko pareigas.

1939 m. spalio 23 d. paskirtas kariuomenės teismo sekretoriaus padėjėju (kuopos vado teisėmis).

1939 m. lapkričio 28 d. Respublikos Prezidento aktu Nr. 1369 gavo kapitono laipsnį.

1940 m. spalio 28 d. liaudies kariuomenės Krašto apsaugos ministerijos vyriausiosios likvidavimo komisijos pirmininko įsakymu Nr. 24-4 buvo paleistas iš tikrosios tarnybos į teismo specialybės karininkų atsargą, išbraukiant iš Lietuvos kariuomenės karininkų sąrašo.

J. Noreikos 1940 m. atestacijoje minima, kad jo stažas buvo toks:

- jaunesnysis karininkas - 2 m. 5 mėn. 21 d.
- komandos viršininkas - 5 m. ir 19 d.
- kariuomenės teismo sekretoriaus pavaduotojas kuopos vado teisėmis - 8 mėn. 17 d.

Atestacijos išvadose rašoma: tinka užimamai vietai (1937 m.), tinka aukštesnei vietai (1938 m.).

1938 m. spalio 8 d. kariuomenės teismo pirmininkas generolas J. Mieželis raportu kreipiasi į krašto apsaugos ministrą, kuriame prašo atleisti kariuomenės teismo lt. Joną Noreiką iš pėstininkų specialybės ir, kaip baigusį Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetą ir nuo 1937 m. spalio 8 d. iki šiol įgijusį kariuomenės teisme teisinį patyrimą, paskirti pagrindiniam darbui teisme.

J. Noreika 1939-1940 m. atestacijose pažymėtas:

Skirsnyje „protinės ypatybės“ atestuojama, kad J. Noreika yra gerai išsimokslinęs, sumanus, neblogai orientuojasi, galvoja lėtai, bet mąsto logiškai, nuoseklus. Rašydamas karinei spaudai, mėgsta psichoanalizę.

Skirsnyje „išauklėjimas“ rašoma: gerai išauklėtas, mandagus, tvarkingas, viešumoje elgiasi gerai, neigiamų polinkių neturi.

Skirsnyje „moralė“ atestuojama: doras, sąžiningas, teisingas.

Toliau J. Noreika 1939 m. atestuojamas taip:

- Valstybei ir tautos reikalams neabejingas, stropiai seka karinę ir teisinę literatūrą, pakankamai drausmingas ir punctualus, dalyvauja karinėje spaudoje, turi literatūrinių gabumų, nekilnojamojo turto neturi, materialiai tvarkosi gerai, patyręs kariuomenės teismo sekretoriaus padėjėjas, šias pareigas eina jau 3 metus (atest. 1940 m. rugpjūčio 7 d.).

- Atrodo, naujai santvarkai nepriešingas, nors aktyviai iki šiol nepasireiškė (atestacija 1940 m. rugpjūčio 7 d.).

- Tinka eiti ankstesnes pareigas (1940 m. rugpjūčio 7 d. atestacija, kurią pasirašė teismo plk. lt. Urbulis).

Visą laiką J. Noreika buvo sveikas. Per savo karinės tarnybos laikotarpį jis buvo susirgęs tik 1932 m. (1 diena) ir 1936 m. (5 dienas).

Reikia pripažinti J. Noreikos darbštumą, nes baigęs 2 kursus (1933-1935 m.), grįžta į kariuomenę ir sėkmingai tęsia studijas būdamas 3 metus kariuomenėje. 1936 m. gruodžio 25 d. susituokia (studijoms tai netrukdė). Penkerių metų kursą Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultete baigė 1938 m. birželio 5 d., apgynė diplominį darbą ir gavo aukštą įvertinimą. Tai rodo J. Noreikos atkaklumą ir jo neeilinius gabumus.

Kaip minėta, 1940 m. spalio 28 d. J. Noreika iš kariuomenės atleidžiamas. Jis išvyksta žmonos tėviškėn, į Barstyčius. Žmona gauti mokytojos darbą Mardosų km., Plungės valsč., Telšių apskr. 1941 m. birželio 15 d., prasidėjus masiniams trėmimams, mokslo metams mokykloje pasibaigus anksčiau nei paprastai, jis vėl išvažiuoja į žmonos tėviškę. Žemaitijoje J. Noreika nesnaudžia, tuojau susipažįsta su vietiniais gyventojais ir įsijungia į rezistencinę kovą.

AKTYVUS DALYVAVIMAS KARINĖJE SPAUDOJE

Būdamas nepaprastai darbštus, Jonas Noreika labai aktyviai dalyvavo ir karinėje spaudoje. Už rašinius „Trys velniai“, „Išpirkta kaltė“ ir „Laimė“, išspausdintus 1939 m. „Kario“ Nr. 5-11, 59-60 ir 1940 m. Nr. 1-3 ir 12, jam buvo paskirta kariuomenės vado premija (225 Lt).

Be šių apybraižų, J. Noreika 1939 m. buvo išspausdinęs dar keletą:

- „Vyras, šaudęs dievui į langus“ (*Karys*, Nr. 17),
- „Jauno kareivio dienos“ (*Karys*, Nr. 18 ir 20),
- „Tėvas mirė“ (*Karys*, Nr. 29),
- „Ryšininkas bėga“ (*Karys*, Nr. 40 ir 41),
- „Ant Neries kranto“ (*Karys*, Nr. 53).

Minint kariuomenės teismo 20-metį, J. Noreika, jau dirbdamas kariuomenės teisme, parašė išsamią monografiją „Kariuomenės teismui 20 metų“ (*Karys*, Nr. 19). J. Noreika yra rašęs „Karyje“, „Karde“, „Kariūne“, buvo „Kariūno“ redaktorium.

J. Noreika pats rengė pagrindžio organizacijos - LTT centro dokumentus, kuriuos pagarsindavo aptaręs kartu su S. Gorodeckiu ir O. Lukauskaite-Poškiene.

Pateikiu šių 1946 metų dokumentų suvestinę su trumpa turinio charakteristika:

1946 m. sausio - kovo mėnesiais antisovietinis centras, pasivaadinęs Lietuvos tautine taryba, parengė ir išleido šiuos dokumentus:

1. Direktyva Nr. 5 išleista aukščiau minėtų metų sausio mėn. Ji buvo instrukcinio pobūdžio. Joje atsispindėjo Lietuvos partizanų judėjimo bendri uždaviniai ir jų požiūris į vykdomus rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą. Šioje direktyvoje rinkimų metu partizanams draudžiami bet kokie aktyvūs veiksmai, kaip rizikingos priemonės, dėl kurių galėjo žūti arba būti suimti pagrindžio dalyviai.

2. Lietuvos tautinės tarybos nutarimas dėl Lietuvos gyventojų dalyvavimo sovietinėje statyboje - tiek administraciniame, tiek politiniame darbe, kuris prasidėjo 1946 m. sausio mėn. Šiame nutarime visiems lietuviams, kurie aktyviai dalyvauja vykdant sovietų valdžios politinius ir ūkinius uždavinius, pasiūlyta tučtuojau mesti tą darbą ir nutraukti bet kokius ryšius su bolševikais. Minimą nutarimą buvo numatoma išplatinti visoje Lietuvoje.

3. Išrašas iš Lietuvos tautinės tarybos nutarimo: Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu skirti Generolą Vėtrą ir Lietuvos tautinės tarybos generaliniu sekretorium - S. Radžiūną. Šis dokumentas buvo išleistas 1946 m. vasario mėn. ir drauge su įsakymu partizanams Nr. 1 buvo išsiuntinėtas partizanų grupuotėms.

4. Įsakymas Nr. 1 su Generolo Vėtros parašu, išleistas vasario mėn. pradžioje. Jame Generolas Vėtra partizanams pranešė, kad jis pradėjo eiti Lietuvos tautinio pagrindžio ginkluotųjų pajėgų vado pareigas.

5. Įsakymas Nr. 2, išleistas vasario mėn., kuriame nurodoma organizuoti partizanų gruputes ir apmokyti karinių dalykų.

6. Įsakymas Nr. 3. išleistas kovo mėn. pirmomis dienomis, pasirašytas Generolo Vėtros. Šiame įsakyme pateikiama Lietuvos ginkluotųjų pajėgų struktūros schema. Pagal šią schemą Lietuva padalijama į keturias apygardas - Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio. Be to, šiame įsakyme nurodyta organizuoti miestų, apskričių ir valsčių karines komendantūras bei kovinius padalinius (skyrius), Įsakyme itin pabrėžiamos minimų karinių formuočių vadovų teisės ir pareigos, įvykus ginkluotam sukilimui Lietuvoje.

7. Generolo Vėtros įsakymas Nr. 4, išleistas kovo mėn. pradžioje. Jame nurodoma sustiprinti partizanų štabų buvimo vietų apsaugą ir dėl to imtis atitinkamų priemonių slaptumui išsaugoti, nurodoma griežtai laikytis atitinkamų instrukcijų.

8. Instrukcija slaptumui išsaugoti, išleista kaip priedas prie įsakymo Nr. 4. Joje instruktuojama, kad partizanai privalo pasirinkti slapyvardį, pagal kurį jie bus minimi įsakymuose, aprašymuose ir suteikiant laipsnius, taip pat nurodyti įvairūs konspiracijos metodai antisovietiniame darbe.

9. Direktyva Nr. 6 su Generolo Vėtros parašu, išleista vasario mėn. pradžioje. Šia direktyva nustatyta atskirų partizanų grupuočių su atskiromis partizanų grupėmis ryšių tvarka. Ji buvo grynai organizacinio pobūdžio, siekiant užtikrinti reguliariųjų ginkluotų partizanų formuočių tarpusavio ryšius.

10. Direktyva Nr. 7, išleista Generolo Vėtros vasario mėn. antrojoje pusėje. Direktyvoje nurodoma imtis tam tikrų priemonių partizanų formuotėse, jei sovietų valdžia pradės vykdyti „antisovietinio elemento“ trėmimus į tolimuosius Sovietų Sąjungos rajonus. Direktyvoje nurodyta trėmimų atveju parodyti ginkluotą pasipriešinimą. Šiam tikslui svarbu partizanų formuotėms išipareigoti sukurti „mirtininkų“, tinkamų šiam momentui, grupes. Šios grupės lozungas buvo - „Savo gyvybės kaina gelbėk kitus“, kitaip tariant, kovoje su sovietų valdžia ryžtis paaukoti net savo gyvybę.

11. Vasario mėnesio vidaus ir užsienio įvykių apžvalga.

Minimoje apžvalgoje antisovietiniu tonu skelbiami tarptautiniai bei vidaus įvykiai, susiję su bolševikų partijos ir sovietų valdžios veikla. Apžvalgoje kviečiama aktyvinti Lietuvoje antisovietinę kovą.

12. Kovo mėnesio vidaus ir tarptautinių įvykių apžvalga.

Šioje apžvalgoje antisovietiniu tonu išdėstyta rinkimų į SSRS aukščiausiąją tarybą eiga, supažindinama su SSRS rinkimų sistema. Taip pat pranešama, kad Lietuvos tautinė taryba per emigrantų organizacijas užsienyje išplatino savo antisovietinį „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“ ir apie padėtį Lietuvoje.

13. Lietuvos tautinės tarybos kreipimasis į pasaulio tautas.

Tasai kreipimasis buvo parengtas ir išleistas vasario mėn., pasirašytas Lietuvos tautinės tarybos, numatant jį pasiūsti į užsienį. Jame antisovietine dvasia pateikiama tikroji padėtis Lietuvoje ir atsiliepimai sovietų valdžios bei partijos adresu, labai nemalonūs pastarajai.

Šiuo kreipimusi kapitalistinės valstybės buvo kviečiamos įsikišti į SSRS vidaus reikalus.

14. Atsišaukimas-kvietimas rengti ginkluotą sukilimą Lietuvoje.

Šį atsišaukimą į lietuvių tautą, kaip kvietimą ginkluotam sukilimui, J. Noreika parašė kovo 12 d. ir perdavė susipažinti Poškieniui. Kadangi jis nebuvo suderintas su LTT nariais, todėl nebuvo atspausdintas.

Įsakymų, direktyvų ir atsišaukimo į pasaulio tautas pagrindus parengė J. Noreika. Juos redagavo S. Gorodeckis ir O. Poškienė. Politines apžvalgas parašė Gorodeckis, tačiau ir jos buvo kolektyviai pataisytos J. Noreikos ir O. Poškienės. Visus išleidžiamus dokumentus O. Lukauskaitė-Poškienė daugindavo rašomąja mašinėle.

Čia minėti dokumentai išvysdavo dienos šviesą - buvo išsiuntinėti partizanų grupuotėms tik po to, kai būdavo priimtas bendras visų Lietuvos tautinės tarybos narių sprendimas.

Suimtas J. Noreika kvotos metu liudijo, kad kiekvienas iš šių minėtų dokumentų buvo išleistas 4-ių egzempliorių tiražu, išskyrus „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, kurio buvo išleista 4-7

egzemplioriai. Tuo tarpu į partizanų štabų pareigas įėjo, gavus Lietuvos tautinės tarybos išleistus dokumentus, savo ruožtu juos padauginti ir tas žinias bei išipareigojimus perduoti vykdyti atskiroms partizanų formuotėms.

LTT IŠLIKĘ DOKUMENTAI
(VERSTA IŠ RUSŲ KALBOS)

Žinoma, kad pagrindinėje LTT byloje Nr. 9792/3 J. Noreikos kartu su S. Gorodeckiu ir O. Lukauskaite-Poškiene rengtų dokumentų originalai lietuvių kalba buvo KGB sunaikinti (tai liudija laktai). Jų vertimai į rusų kalbą yra aptikti jaunimo byloje.

Pateikiu penkių dokumentų vertimą iš rusų kalbos atgal į lietuvių kalbą.

INSTRUKCIJA PASLAPTIES IŠLAIKYMO KLAUSIMU

1. Visų padalinių kovotojai ir vadai pasirenka slapyvardžius, kurie bus nurodomi visuose įsakymuose, sąrašuose, pranešimuose ir žiniose.

2. Tarnybiniuose ar asmeniškuose sąrašuose griežtai draudžiama vartoti tikrąją pavardę.

3. Savo tikrąją pavardę galima pranešti tik blogiausiu atveju savo tiesioginiam viršininkui - karininkui.

4. Savo slapyvardį vadas paskelbia partizanams įsakymu.

5. Tarnybinėse pareigose slapyvardį pakeisti gali tik vadovybė.

6. Štabuose ir ryšininkų dokumentuose draudžiama minėti kurių nors karių, vadų, darbuotojų tikrąsias pavardes.

7. Dokumentuose, iš kurių būtų galima nustatyti dalinių dislokavimą, vadovavimo punktus, draudžiama minėti darbuotojų ar ryšininkų adresus.

8. Draudžiama kur nors užsirašinėti 1 ir 2 punktuose paminėtas žinias.

9. Draudžiama perduoti paminėtas žinias kokiems nors ryšininkams.

10. Ryšininkams, kad ir kokie jie būtų, draudžiama reikalauti minėtų žinių.

11. Draudžiama rengti ryšininkų susitikimus su vadovais ir nariais nuolatinuose butuose.

12. Visiems štabo nariams draudžiama susitikinėti su ryšininkais. Į nurodytą susitikimą gali būti iškviestas tik atitinkamas viršininkas arba jo pavaduotojas tarnybos reikalams.

13. Susirinkimuose draudžiama vienu metu dalyvauti viršininkui ir jo pavaduotojui tarnybos reikalams.

14. AV (apygardų vadovybė) ir RV (rajonų vadovybė) ryšius palaiko su VV (vyriausiąja vadovybe) ir žinias perduoda vadams tik žodžiu.

15. Šifras vadams - tik žodžiu.

16. Visi gauti iš VV (vyriausiosios vadovybės) arba per VV dokumentai tučtuojau persiunčiami, o gauti originalai sunaikinami.

17. Dokumentai, pažymėti VOL (visiškai slaptai), tučtuojau iššifruojami, su jais supažindinami A (apygardų) ir R (rajonų) vadai.

18. Įsakymai pagal numatytas instrukcijas skelbiami tik AV (apygardų vadams), RV (rajonų vadams); direktyvos - AV (apygardų vadams), RV (rajonų vadams), AK (apskrities komendantūroms) ir VLK (valsčių komendantams). Apžvalgos skelbiamos visiems kovotojams.

19. Pagal instrukcijų principus AV, RV, AK duoda nurodymus savo padaliniams. VV direktyvas gauna tik AV ir RV, kurios jas padaugina ir išplatina AK ir VLK. Apžvalgas gauna tik AK ir RK, jas padaugina ir išplatina arba medžiagą panaudoja savo spaudoje.

20. Gresiant štabo užėmimui, štabo dokumentai būtinai naikinami, pirmiausia - VOL (visiškai slaptai).

Tikėti: KGB tardytojas skyriaus vyr. ltn. Golicinas.

GP VYRIAUSIOSIOS VADOVYBĖS ĮSAKYMAS NR. 3

Lietuva, 1946 m.

Nustatoma tokia Lietuvos ginkluotųjų pajėgų (LGP) organizacinė schema:

1. Visos Lietuvos ginkluotosios pajėgos, vadovaudamosi iškeltais uždaviniais ir jų dislokacija, skirstomos į 4 karines apygardas: Vilniaus KA, Kauno KA, Šiaulių KA ir Panevėžio KA.

2. Vilniaus karinė apygarda savo veikloje apima Vilniaus m. ir apskr., Ukmergės, Trakų, Švenčionių, Utenos, Zarasų, Ašmenos ir Eišiškių apskritis.

3. Kauno karinė apygarda apima Kauno m. ir apskr., Kėdainių, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Lazdijų ir Alytaus apskritis.

4. Panevėžio karinė apygarda apima Panevėžio m. ir apskr., Biržų, Rokiškio apskritis.

5. Šiaulių karinė apygarda apima Šiaulių m. ir apskr., Joniškio, Mažeikių, Telšių, Kretingos, Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių, Tauragės ir Raseinių apskritis.

6. Karinei apygardai (KA) vadovauja apygardos vadas (AV).

Prasidėjus sukilimui, apygardos vadas savo apygardoje yra kartu ir vyriausiasis civilinės valdžios vadovas. AV pavaldus tiesiogiai man.

7. KA (karinė apygarda) dalijama į KR (karinius rajonus), kurie apima 1-3 apskritis. Kariniam rajonui vadovauja rajono vadas (RV).

8. RV (rajono vadui) pavaldūs kariniai rajono ginkluotųjų pajėgų daliniai ir rajono komendantūros tarnyba.

9. KT (komendantų tarnyba) skirstoma į apskrities komendantūrą, o ten, kur yra apygardos miestai, į miesto komendantūrą. Apskrities komendantūrai vadovauja rajono vadas (RV), pagal susitarimą su apygardos komendantu vadovauja apskrities komendantas, o miestui - miesto komendantas (MK). Prie apskrities komendantūrų sudaromos komendantų kuopos.

10. Apskrities komendantūra dalijama į valsčių komendantūras. Susitarus su rajono komendantūra (RK), valsčių komendantūrai

(VLK) vadovauti skiriamas valsčiaus komendantas (VLK). Prie VLK sudaromi VLK būriai.

11. Komendantūrų ir komendantūrų tarnybų uždaviniai:

- 1) rajono komendantūros gyventojų apsauga,
- 2) komendantūrų kadro rengimas,
- 3) mobilizacijos parengimas ir jos vykdymas.

Prasidėjus sukilimui, komendantūra perima visą civilinę valdžią ir policijos pareigas ir atsako už tvarkos palaikymą savo rajone. Svarbiausias uždavinys: įvykdyti rajono valdžios mobilizacijos uždavinius. Apskričių ir valsčių veikla siejama su rajonų komendantūromis.

12. Rajono kariniai padaliniai pavaldūs rajono viršininkui. Jų uždaviniai:

- 1) kova su pagrindinėmis priešo jėgomis,
- 2) karinių kadro parengimas,
- 3) ypatingais atvejais padėti komendanto tarnybai.

Sukilimo metu vykdomi atitinkami AV uždaviniai. Kariniai padaliniai rinkimosi punktuose skirstomi į rinktines, rinktinėse - batalionus, kuopas ir t.t. Rajono ginkluotąsias pajėgas sudaro rajono rinktinės (RR). Mobilizacijos metu rajono rinktinės formuojasi į divizijas, batalionus, pulkus. Rajono rinktinėms tiesiogiai vadovauja rajono rinktinės vadas rajono vado pavaduotojo teisėmis.

13. Apygardos vadas organizuoja karinės apygardos štabą. Štabuose sudaromi skyriai:

- 1) rikiuotės (kadro parengimas, apmokymas),
- 2) operatyvinis (operatyvinių ir mobilizacijos planų rengimas),
- 3) informacijos ir propagandos (žvalgyba, informacija, propaganda, spauda),
- 4) ūkio (tiekimas, aprūpinimas),
- 5) organizacinis (organizuoja rajonų, valsčių, apygardos ryšius),
- 6) administracinis (komendantūrų administraciniai klausimai, krašto administracijos kadro rengimas).

14. Rajonų kariniai štabai (RKŠ) organizuojami analogiškai apygardų kariniams štabams.

15. Vykdamt organizacijos pertvarkymą, reikia skirti daug dėmesio paslapčiai išlaikyti.

Generolas Vėtra.

(Vertimas iš rusų į lietuvių kalbą.) Tikėti: LSSR KGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas vyr. lt. Golicinas.

Visiškai slaptai

GP VYRIAUSIOSIOS VADOVYBĖS ĮSAKYMAS NR. 4

Ginkluotųjų pajėgų vyriausiajai vadovybei.

Bolševikai, šnipų, provokatorių ir įvairių išdavikų padedami, be galo stengiasi sunaikinti visus karinius štabus ir tautos vadus. Artėja lemiamas istorijos rato posūkis. Vadovybės ar štabų sunaikinimas būtų pražūtingas dalykas. Saugumui sustiprinti įsakau:

1. Štabų buvimo vietas apjuosti nuolatiniu žvalgybos žiedu ir atitinkama ginkluota apsauga, bet nesukeliant vietinių gyventojų įtarimo, kad priešas joku būdu negalėtų prisitarti netikėtai.

2. Štabų buvimo vietas parinkti sunkiai prieinamose, bet neįtartuose rajono vietose. Slėpti jų vietą, itin atsargiai patikrinti ryšininkų patikimumą.

3. Vadų bendradarbius ir ryšininkus atleisti nuo visų šalutinių įpareigojimų, siekiant suklaidinti priešą. Vadovaujantiems asmenims ir ryšininkams ne tik leidžiama, bet net siūloma viešai dėtis sovietiška nusiteikusiais.

4. Jeigu kuris nors iš vadovų ar ryšių tarnybos patektų į priešo rankas, reikia kuo labiausiai stengtis juos išlaisvinti ir apsaugoti jų šeimas.

5. Atsakingi darbuotojai turi būti tvirtų įsitikinimų ir nesiduoti areštuojami. Garbė didvyriams, kurie savo gyvybės kaina įrodė tikrą lietuvių ištvermingumą ir drąsą.

6. Draudžiama laikyti dokumentus ir užrašus, kurie galėtų išduoti bendražygius, o kilus pavojui visi įsakymai ir centro direktyvos turi būti sunaikinta.

7. Griežtai vykdyti išleistą instrukciją paslapties išsaugojimo klausimu.

Instrukcija pasirašyta: Generolas Vėtra.

Tikėti: LSSR KGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas vyr. ltn. Golicinas.

(Vertimas iš rusų į lietuvių kalbą.)

Visiškai slaptai

LIETUVOS TAUTINĖS TARYBOS ATSIŠAUKIMAS Į
LAISVĄSIAUS PASAULIO TAUTAS

Lietuvos tautinė taryba, būdama lietuvių tautos priešakyje ir vadovaudama jos mirtinai kovai dėl žmogaus ir tautos teisių, matydama pradėtą tautos naikinimą, kreipiasi į visas laisvas pasaulio tautas, kviesdama jas pripažinti ir įvertinti bolševikų daromą Lietuvoje prievartą ir kol dar nevēlu suteikti lietuvių tautai galimą pagalbą.

1. Bolševikų siekiai Baltijos valstybėse. Rusų imperializmas, prisidengęs bolševikine skraiste, stengiasi įsiviešpatuoti Europoje. Pirmas etapas - pakeliui į viešpatavimą Lenkijoje, Vokietijoje ir Baltijos jūroje, t.y. paversti Pabaltijį nuo Talino iki Karaliaučiaus rusų tvirtove. Šiam tikslui pasiekti pagrindinė kliūtis yra europietiškos kultūros Baltijos tautos.

Savo geografine padėtimi, taip pat savo dydžiu iš jų labiau reikšminga yra lietuvių tauta. Būdama kryžkelėje iš Vakarų į Rytus ir iš Maskvos į Vakarus, pasipriešinimo jėgų pusiausvyrai išlaikyti lietuvių tauta vaidino didelį vaidmenį.

Per daugelį amžių kartu su lenkų tauta Lietuva išlaikė ir triuškinio vokiečių ordino pastangas veržtis į Rytus ir mongolų antplūdžius į Vakarus. Nenutrūkstamų karų metu įsitikiname, kad užgrūdinta ir

laisvę mylinti lietuvių tauta visuomet sieks laisvės. Bolševikai nutarė ją visiškai sunaikinti. Šio savo tikslo jie labai atkakliai siekia.

2. Bolševikų teroro metodai. Lietuvių tautos naikinimui naudoti bolševikų metodai savo žiaurumu baisesnį už hitlerininkų metodus. Praktikuojama:

- a) moralinis teroras,
- b) masinis žmonių kankinimas kalėjimuose ir įvairiose patalpos darbu stovyklose,
- c) žmonių žudymai vietoje,
- d) masinis žmonių trėmimas,
- e) Lietuvos kolonizavimas rusais.

a) Moralinis teroras. Rusai bolševikai stengiasi sunaikinti lietuvių tautą moraliniu teroru. Į jų rankas paimtos visos ekonominės vertybės, į komunistų partijos rankas atiduotas visų išteklių, būtinų kultūriniam gyvenimui realizuoti, monopolis. Duona duodama tik tiems, kurie dirba pagal rusų bolševikų diktatorių įsakymą. Rašytojai, menininkai, skulptoriai ir teatralai visur privalo liaupsinti jų sistemą. Humanitarinių mokslų mokslininkai privalo falsifikuoti istorinius faktus rusų agresijai pagrįsti, išgalvoti nebūtus dalykus, kad patenkintų rusų bolševikų diktatorių įsakymus.

Apdovanojamas tik tas, kuris atsisako savo nuomonės ir eina diktatorių nurodytu keliu. Mėginimas priešintis ar bent būti pasyviai reiškia netekti duonos, ir toliau veda kelias į kančias - kalėjimas, trėmimas, fizinis žmogaus sudorojimas. Asmeniškais iškvietimais ir grasinimais kiekvienas gyventojas verčiamas slaptai pasižadėti saugumo organams pranešinėti apie savo pažįstamus, draugus, taip pat apie artimųjų nuotaikas, ketinimus, veiklą.

Nesant spaudos, žodžio laisvės, yra nuolatinė baimė, kad tave visą laiką seka budrios saugumo akys ir gyvenimą paverčia baisu kalėjimu bei mirtimi.

b) Žmonių kankinimai kalėjimuose. Visoje Lietuvoje vyksta masiniai areštai. Daugiausia areštuojami jaunuoliai ir fiziškai išsivystę vyrai. Pavyzdžiui, š. m. vasario mėn. iš Kriukų valsč. į Šiaulių kalėjimą

mą buvo pristatyta penkiasdešimt nuo 14 iki 17 metų amžiaus jaunuolių. Tokie vaikai kaltinami kontrrevoliucine veikla (pagal 58 str.). Po žiaurių išmėginimų, tardymų dauguma bando nusižudyti arba išprotėja. Jie nuteisiami nuo 5 iki 15 metų katargos darbams, kur bus išvežami dideliais traukinių ešelonais. Vien tik 1946 m. vasario 8 d. iš Vilniaus kalėjimo buvo išvežta per 8000 kalinių, vasario 25 d. - 3500 kalinių, vasario 28 d. 3000 pasmerktųjų mirčiai išvežta į Užpoliarės rajonus. Išvežami kaliniai išrikiuojami kalėjimo kieme, gatvėse ir geležinkelio stotyse (tarp jų ir moterys), kluddomi ant sniego ar į purvą ir tokioje padėtyje jie buvo laikomi dešimtis valandų. Mėginantys atsistoti mušami šautuvų buožėmis, o nepaklusę - sušaudomi. Trėmimo paskirties vieta slepiama. Maisto produktų perdavimas kaliniams traktuojamas kaip kontrrevoliucija. Teismai uždari, be liudytojų. Areštuotuosius dažniausiai išsiunčia be teismo nuosprendžio, nenurodant baismės laiko. Kalėjimai buvo perpildyti. Kamerose dėl neapsakomo susigrūdimo net nebuvo vietos atsistoti. Areštų antplūdžio metu Vilniaus Lukiškių kalėjime vienu metu būna per 30 000 areštuotųjų. Miestuose ir miesteliuose namų rūsiuose įrengta daugybė kalėjimų. Rūsių langai sandariai užmūrijami. Žinoma, kad Vilniuje, be milicijos areštinių, yra nemaža kitų kalėjimų. Vilniuje - 15 kalėjimų, Kaune - 11, Šauliuose - 7, jų vietos yra slepiamos.

c) Naikinimas vietoje. Visoje Lietuvos teritorijoje yra įkurtos specialios NKVD įgulos, skirtos kovai su besislapstančiais Lietuvos pasipriešinimo kovotojais, siunčiamos baudžiamosios ekspedicijos. Jie pačiu žvėriškiausiu būdu žudo iš visas šeimas, sušaudo to rajono vyrus ir sudegina kaimus. Pavyzdžiui, 1945 m. keliuose kaimuose apie Trakus, Papilę, Joniškėlį visi gyventojai buvo sušaudyti, o jų kūnai ir gyvi vaikai buvo metami į degančių pastatų liepsnas.

d) Trėmimai. Savo 19-kos mėnesių viešpatavimo laikotarpiu iš Lietuvos gyvuliniuose vagonuose, sugrūdant į juos po 90 žmonių, išvežė 20% visų gyventojų - be būtinų rūbų, be maisto produktų. Juos trėmė į tolimąjį Sibirą, Šiaurės kraštus - Jakutsko sritį ir Komijos

ASSR. Į paskyrimo vietą dažnai būdavo atvežami sušalusieji lavonai. Likusieji gyvi žūdavo darbo stovyklose nuo šalčio, alkio, ligų ir išsekimo. Nustatyta, kad nuo 1941 m. iš 30 000 išvežtųjų lietuvių tik dalis moterų liko gyvos. Beveik visi vyrai nuo savo šeimų buvo atskirti ir mirė stovyklose nuo nepakeliamų darbo sąlygų. Lietuvius nuolat vežė iš antrą kartą okupuotos Lietuvos. 1944 m. rugsėjo - spalio mėnesiais iš Švenčionių, Vilniaus, Alytaus apskričių išvežė jaunimą. 1944 m. gruodžio - 1945 m. sausio mėn. vien Vilnius neteko 60 000 gyventojų. 1945 m. kovo mėn. prasidėjo gyventojų išvežimo banga iš šiaurinės Lietuvos dalies. Tuomet iš Vilniaus buvo išvežta 11 000 darbingų vyrų ir moterų. 1945 m. vasarą vyko masinis trėmimas iš visos Lietuvos.

Pats didžiausias trėmimas Lietuvoje vykdytas tuojau po nepasisekusios rinkimų kampanijos Lietuvoje. 1946 m. vasario mėn. Alytaus, Marijampolės ir Utenos apskrityse motorizuoti rusų daliniai daugelyje gyvenviečių ištisai areštavo gyventojus neatsižvelgdami nei į jų amžių, nei į lytį - vaikus, senius, sergančius vyrus ir moteris. Areštuotuosius suvarė į vagonus ir išvežė į Šiaurę. Mėginusius pabėgti ar pasipriešinti sušaudė vietoje, o jų lavonus gyventojams įbauginti guldė didesnių miestelių aikštėse. Šį bauginimo metodą bolševikai plačiai naudojo. Kartais lavonus suguldydavo turgaus aikštėse (1945 m. vasario mėn. Biržuose, Joniškėlyje, Raseiniuose ir kitose vietose), kartais kiemuose, gatvėse, kur mokyklos vaikai pertraukę metu buvo priversti žaisti tarp lavonų (1945 m. spalio mėn. lavonai buvo paguldyti Šiaulių apskr. Bazilionių km. pradinėje mokykloje). Dotnuvos žemės ūkio akademijos kieme suguldytus lavonus, nepaisydami ginkluotos sargybos, studentai apklojo vainikais. Šie lavonai guli ištisomis savaitėmis ir mėnesiais. Juos palaidoti gyventojams uždrausta. Trėmimo bangos plečiasi apimdamos vis naujus rajonus. Ištisi rajonai liko be gyventojų.

e) Kolonizacija. Rusai skubiai kolonizuoja Pabaltijį gyventojais rusais. Karaliaučiaus sritis įjungta į Leningrado sritį. Iš Rusijos į Lietuvą atvežta 300 tūkstančių kolonistų. Jiems išdalijo „tuščius“

ūkius. Juos įpareigoja administruoti sovietiškai. Jie įdarbinami visose ūkinėse organizacijose ir administracinėse struktūrose, mokslo ir kultūros įstaigose. Jau didelė dalis lietuvių komisarų pakeista rusais, milicijos skyrių viršininkai pakeisti taip pat rusais. Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje ir kt. miestuose įsteigta daug rusiškų mokyklų; siekiant visa tai paslėpti nuo pasaulio visuomenės, užimą vadovaujančias vietas rusai turi lietuviškas pavardes, nes atvykusiesiems išduodami lietuviški pasai. 90% Lietuvos komunistų partijos (bolševikų) narių yra ne lietuviai, o rusai, arba atvykėliai.

Uždraustos visos partijos. Tarybiniai okupantai vėl pastatė lietuvių tautą prieš dilemą - atsisakyti savo dvasinių vertybių, europietiškos krikščionių kultūros idealų, žmogaus gyvenimo prasmės, atsisakyti pagrindinių žmogaus ir tautos teisių, pasidaryti vergu, paklusnia mase... arba stoti į kovą prieš raudonąjį terorą. Lietuvių tauta negali pasirinkti sau dvasinės mirties. Lietuvių tauta visomis priemonėmis kovojo prieš vokiečių mobilizaciją, taip pat ir šiuo atveju ji, nors ir aiškiai suprato, kad rusai imsis griežtų priemonių, pasirinko ištikimybę savo idealams ir kovos dėl jų.

Lietuvių tauta nepuolė į raudonojo grobuoniško siaubo vergovę. Rusams mėginus priversti pasirašyti dėkingumo laišką Stalinui, nepaisant prievartos, vieningai ir demonstratyviai atsisakė šio apgaulės akto. Tauta ignoruoja visus sovietų valdžios pertvarkymus, kurie yra priešingi žmogaus teisėms. Tauta vieningai blokuodavo bolševikinę rinkimų komediją. Iš 3 mln. 100 tūkst. Lietuvos gyventojų į balsavimo sąrašus buvo įtraukta tik 1 mln. 800 tūkst. Iš įtrauktų į sąrašus vidutiniškai balsavo 31-40%, iš kurių, nepaisant balsavimo pobūdžio, tik 40-50% nesiryžo sunaikinti biuletenių.

Mėginant fiziškai susidoroti su lietuviais, tauta savo šalyje pakilo į pasipriešinimo kovą. Dešimtys tūkstančių vyrų ėmėsi ginklo ir stojo į atvirą kovą prieš okupantus. Prasidėjus masiniams trėmimams, visoje Lietuvoje vyksta nuolatinės kruvinos kovos. Pasipriešinimui numalšinti rusai metė specialius NKVD dalinius ir karinius jun-ginius. Kovose dalyvavo tankai ir artilerija. Tragišku savo gyvenimo

momentu lietuvių tauta kreipiasi į visus garbingus pasaulio žmones, į visas laisvę mylinčias tautas, prašydama pagalbos prieš žmogaus orumo engimą. Kol tauta dar gyva, ištieskite mums pagalbos ranką. Pareiškiame, kad vėliau galbūt jau bus per vėlu.

Lietuvos tautinė taryba

Lietuva, 1946 m. kovo 1 d.

Tikra: LSSR KGB 7-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pav. ltn. Snakinas.

Tikėti: vertėja Gailevičienė.

Visų šalių proletarai, vienykitės į bendrą kovą prieš bolševikinę diktatūrą

Kovotojams - amžina garbė

Išdavikams - gėdinga mirtis

VIDAUS IR UŽSIENIO POLITIKOS APŽVALGA
1946 M. KOVO MĖN.

1946 m. kovo 3 diena

Priedas prie direktyvos Nr. 7

Vidaus įvykiai. Pasibaigus rinkiminei kampanijai, sovietinė propaganda (Lenino žodžiais tariant) buvo priversta pažymėti, kad Lietuva balsavimo rezultatais šalyje užėmė paskutinę vietą. Neva Lietuvoje balsavo 1 265 638 asmenys, tai sudaro 91,73% įtrauktų į balsavimo sąrašus asmenų. Iš jų esą už komunistų kandidatus balsavo 1 207 200, t.y. 95,38% balsuotojų, be 99,35% balsavusių visoje Sovietų Sąjungoje „už komunistų ir nepartinių“ bloką.

Šie visi duomenys yra grynas melas. Absoliuti lietuvių tautos dauguma boikotavo rinkimus. Šimtai valsčių, kai kur net ištisos apskritys, ten, kur sovietai neturėjo pakankamai jėgų pavartoti prievartą, gyventojai rinkimuose visiškai nedalyvavo.

Tuose rajonuose, kur jėgų persvara leido sovietiniams padaliniams įeiti į provinciją ir sovietinei „agitacijai“ buvo panaudoti leng-

vieji ginklai, balsuotojus jėga varant prie urnų, gyventojai visomis jėgomis ir priemonėmis rodė priešišką nusistatymą sovietams - slėpėsi, sudaužė balsavimo urnas, subraukė biuletenius, nekreipdami dėmesio į grasinimus ir areštus, vykdytus balsavimo patalpose. Vidutinis balsuotojų procentas kaime, įskaitant ir visokiomis priemonėmis pavartotą smurtą, svyravo 28-30%. Didelė dalis surinktų biuletenių buvo perbraukti.

Miestiečių sąlygos buvo sunkesnės. Be karinės priežiūros, kiekvienam individualiai panaudotas teroras. Nors kiekvieną balsuotoją specialusis NKVD karininkas lydėjo nuo biuletenio įteikimo iki urnos, miestuose vidutiniškai balsavo 60-80%. Nors buvo pabrėžta, kad įėjimas į izoliuotą patalpą, skirtą biuleteniams pildyti, traktuojamas kaip priešiško pareiškimas ir kad dauguma biuletenių Vilniuje, Kaune ir Šiauliuose yra sunumeruoti, o numeriai atžymimi, per 30% biuletenių buvo perbraukti (sugadinti).

Iš viso rinkimuose dalyvavo 34-41% sąrašuose esančių balsuotojų. Iš jų nesugadintų biuletenių apie 56-60%. Vadinasi, nepaisant didžiulio teroro, daugiausia 25-30% įtrauktųjų į balsuotojų sąrašus tepasisakė už sovietų valdžią. Didžiąją balsuotojų dalį sudarė atvežtieji sovietiniai tarnautojai ir kariai (200 tūkstančių), balsavę Lietuvos teritorijoje.

Balsuotojų sąrašuose mes matėme tik 1 373 951 asmenį (su atkeltaisiais Lietuvon 1940 metais). Su Vilniun Lietuvoje (be lenkų pabėgėlių) buvo per 3 100 000 gyventojų. Galima sakyti, kad visas priaugis žuvo penkerių metų kare. Kyla klausimas, kur dingo dar 900 000 gyventojų? Minimą skaičių sudaro pabėgusieji nuo bolševikų teroro į Vakarų Europą, atsisakę sovietinės pilietybės ir nelegaliai gyvenantys miškuose, ištremtieji, sėdintys kalėjimuose - elementai, kurie 100% priešiški sovietų valdžiai.

Organizuota sovietų valdžios rinkimų komedija prarado savo svorį. Lietuva dar kartą parodė savo nesvyruojamą valią būti laisva. Mes didžiujamės tautos pasipriešinimu jos lemiamoje kovoje su raudonąja tironija.

Sovietų valdžios pastangos įrodyti savo teisėtumą rinkimų rezultatais nedavė jokių vaisių. Rinkimų išvakarėse pasirodė pranešimas, kad Sovietų Sąjungoje ryt įvyksią balsavimai, kad neva iškeltas tik vienas valdžios sąrašas, kad reikia išrinkti tik kandidatų skaičių. Galima tarytum patvirtinti, kad už kandidatus bus balsuota 100%. Saugumo Taryboje diskusijoje tarp Beveno ir Višinskio pirmasis keletą kartų sakė Višinskiui, kad esą vietiniai rinkimai nėra laisvi.

Būkime tikri, kad jei Anglija ir Amerika nepripažins palyginti demokratiškesnių rinkimų Bulgarijoje, tai sovietų rinkimų parodija sprendžiant mūsų dalykus iš tikrųjų neturi jokios reikšmės, nes tai buvo įvykę esant okupacijai, nebuvo sudaryta galimybė opozicijai. Pasaulis tiksliai ir greitai informuojamas apie esamą tikrą padėtį Lietuvoje ir LTT - Lietuvos tautinės tarybos atsišaukimas į Europos tautas apie padėtį Lietuvoje, išplatintas per lietuvių emigrantų organizacijas, detalai apibūdina Sovietų Sąjungos agresiją prieš Lietuvą, praneša apie tautos naikinimą ir kolonizaciją. Atkreiptas dėmesys į Sovietų Sąjungos represijas, į nuolatinę, tautai primestą kruviną gynimosi kovą, savo pobūdžiu virstančią atvira kova.

Išvados: po skandalingų sovietų rinkimų teroristiniu būdu bandoma palaužti mūsų tautą. Po Bartašiūno įsakymo vėl prasidėjo žmonių išvežimai. Pirmiausia nukentėjo aktyviausiai priešinęs rinkimams Alytaus ir Marijampolės rajonai. Išvežimų banga plečiasi. Nepatenkintuose rajonuose išvežami ištisi kaimai, kitose vietose - aktyvieji. Labai pavojingose vietose gyventojai degina savo namus, slepia savo šeimas ir turtą pas mažiau įtariamus. Ypač svarbu pasirūpinti vaikų apsauga. Išvežant vyrus atskiria nuo šeimų. Praeitų trėmimų praktika parodė, kad moterys trėmimą pakelia lengviau. Atskirtieji vyrai daugiausia žūva nuo bado, kai yra nepakeliamos darbo sąlygos.

Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas kviečia visus gyventojus būti atsargius, įsitikinus, kad gresia išvežimas, išsiųsti nepakaltinamus vaikus, senius, ligonius, stipriems vyrams griebtis ginklo ir prisijungti prie ginkluotų padalinių.

Tarptautinė apžvalga. (Santrauka.)

Jungtinių Tautų Saugumo Taryboje vyksta kova tarp SSRS ir Anglijos-Prancūzijos bloką. Diplomatai vieni kitus ironizuoja. Ukrainos delegacija, pasinaudodama Indonezijos jūrininkų sukilimu, siūlo įsikišti į įvykius ir pasiūsti į Indoneziją komisiją. Anglai paprieštaravo nurodydami, kad tai bus kišimasis į Indonezijos vidaus reikalus, ir Saugumo Taryba pasiūlymus atmetė.

1945 m. lapkričio 4 d. svarstyta Sirijos ir Libano klausimas dėl anglų ir prancūzų kariuomenės išvedimo (žinoma, kad 1941 m. šioms valstybėms buvo suteikta nepriklausomybė). Rusija norėjo parodyti pasauliui, kad ji gina mažas valstybes, tuo versdama nutylėti esamus Rusijos trūkumus. Šis Rusijos padėties įvertinimas sukėlė triukšmą Anglijos parlamente.

Santykiai tarp Sovietų ir Amerikos dėl rinkų Kinijoje, kurioje JAV įleido gilius šaknis, pablogėjo. Po karo JAV išformavo kinų kariuomenę. Generolas Maršalas paskirtas Kinijos ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu, JAV panaudodama <...> įstatymą perginklavo kinus, 7000 JAV karininkų užėmė vadovų vietas Kinijos kariuomenėje. Tūkstančiai lėktuvų su jų aptarnaujančiu personalu buvo paskirti tarnybai Kinijoje.

Krymo ir vėlesnėse konferencijose, dalyvaujant Kinijai, dėl Kurilų salų, Sachalino ir kitų objektų sovietai pripažino Mongolijos statusą. Sovietai buvo priversti atsisakyti lišti į Kinijos vidaus reikalus ir pripažinti Kinijos ir Mandžiūrijos suverenitetą, taip pat išeiti iš Mandžiūrijos.

Sovietai be paliovos vertė anglus ir prancūzus išvesti kariuomenę iš Libano ir Sirijos. Anglija ir Prancūzija savo ruožtu pareiškė, kad jos minėtiems kraštams jokių pretenzijų neturi ir kariuomenę išves. JAV pasiūlė visų interesus atitinkančią rezoliuciją. Višinskis, kaip nuolatinis komisijos narys, pasinaudojo veto teise, ir klausimas liko neišspręstas. Anglai ir prancūzai pareiškė, kad nors rezoliucija ir nepriimta, jie savo pažadus vykdys.

Po to, kai Indijos kongreso partijos vadas Mohandas Karmčandas Gandis, pakvietęs tautą sukilimui, kuris buvo pradėtas ne laiku ir

be ypatingos vilties laimėti, kapituliavo, vyriausybė pranešė, kad sukilimas parengtas komunistų.

Sovietai užimtoje Kinijos dalyje pradėjo organizuoti bolševikų padalinius, kad perduotų šalį prosovietiniams organams. Tačiau visuose Kinijos miestuose pradėjo formuotis jėgos, kurios stengėsi apsivalyti nuo bolševikų ir separatistų. Įvyko keletas didelių susirėmimų, kuriuose iš abiejų pusių dalyvavo pusė milijono karių.

Raudonieji visur buvo sumušti ir priversti bėgti.

LSSR KGB vyr. tardytojas vyr. ltn. Golicinas.

Tikėti: LSSR KGB vertėja Linejeva.

AREŠTAS, KRATOS, KALTINIMAI

J. Noreiką, kaip minėta, areštavo 1946 m. kovo 16 d. apie 9 val.

Kovo 19 d. parašyta nutartis areštuoti ir skirti kardomąją priemonę, arešto orderis Nr. 213 pasirašytas kovo 23 d. Nutartis areštui pasirašyta L.SSR MGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojo vyr. ltn. Maskolenkos, 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotojo mjr. Makovo, tardymo skyriaus viršininko papulk. Rozausko, 2-ojo poskyrio vyr. operatyvinio įgaliotinio ltn. Karpuchino - „sutinku“.

Nutartį tvirtino MGB ministro pav. papulk. Martavičius, areštą sankcionavo NKVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius 1946 m. kovo 22 d.

Orderį tvirtino LSSR saugumo ministro pav. papulk. Martavičius 1946 m. kovo 23 d.

J. Noreika buvo kaltinamas, kad jis yra vienas iš 1946 m. sausio mėn. susikūrusios nacionalistinės pagrindžio organizacijos dalyvių, kurios tikslas nuversti sovietų valdžią ir atstatyti buržuazinę demokratinę vyriausybę Lietuvoje.

Asmens krata padaryta kovo 19 d., o krata bute - kovo 30 d.

Kratos metu paimta:

asmens pasas,

karinis bilietas,

laikinasis pažymėjimas, išduotas 1945 m. gruodžio 19 d.

Kratos metu bute rasta:

- 1) pažymėjimas Nr. 2716,
- 2) užrašai lietuvių k., rašyti nuo Vinco 1946 m. kovo 17 d.,
- 3) fotonuotraukos, 8 vnt.,
- 4) rankraščiai lietuvių ir vokiečių kalbomis - 120 lapų.

1946 m. kovo 30 d. buvo surašytas J. Noreikos turto apyrašo protokolas:

- 1) paltas (rudas),
- 2) vyriškas švarkas tamsiai rudos spalvos,
- 3) vyriškas švarkas smėlio spalvos,
- 4) vyriškas švarkas pilkos spalvos,
- 5) vyriškas švarkas tamsiai pilkos spalvos,
- 6) vyriškos kelnės,
- 7) vyriškos kelnės „golf“,
- 8) vatinė antklodė,
- 9) medvilninė paklodė,
- 10) vyriški batai,
- 11) vyriški marškiniai,
- 12) megztinis.

Pasirašė LSSR NKVD darbuotojai: vyr. ltn. Karlovskis ir ltn. Kindejevas.

Dalyvavo buto (Vivulskio 31) šeimininkė Z. Vitort.

1946 m. liepos 18 d. papulk. E. Rozausko nutarimu J. Noreikai perduota: vyriškas tamsiai rudas švarkas, vyriškos kelnės, paklodė, vyriški batai, vyriški marškiniai, megztinis. Minėtus daiktus J. Noreika gavo rugpjūčio 12 d. (J. Noreika buvo rengiamas liudytoju J. Semaškos byloje).

Tardytojas vyr. ltn. Golicinas 1946 m. rugpjūčio 16 d. aktu nutarė nuotraukas - 6 vnt., užrašus - 20 lapų, užrašų knygeles, kaip neturinčius nieko bendro su byla, sudėginti.

TARDYMAI

J. Noreika, norėdamas laimėti laiko, pirmo tardymo metu, kuris įvyko 1946 m. kovo 16 d. 23 val. vyr. tardytojo jaunesniojo leitenanto Kulabino kabinete, mėgino „apgauti“ tardytojus pasisakęs, kad jis esąs lojalus sovietų valdžiai, nes, grįždamas iš Štuthofio koncentracijos stovyklos ir praėjęs „filtravimą“, tarnavo 732-ajame šaulių pulke (1945 m. birželio - lapkričio mėn.). Esą „Smerš“ leitenanto A. K. buvo „užverbuotas“ ir turėjo Dimitravo slapyvardį, tuo pareikšdamas, kad be anų žinios jis neduosias jokių parodymų. Tardytojas jį gražino į kamerą Nr. 12, tačiau visa tuo tardytojai nepatikėjo.

Balandžio 11 d. kvotoje J. Noreika šiuos parodymus paneigė kaip netiesą, pridurdamas: „Aš sakiau norėdamas įtikinti tardytoją, kad aš esu ne tik lojalus pilietis, bet ir dar daugiau, ir maniau, kad greitai būsiu paleistas“. Į tardytojo klausimą, ar ir toliau sakys tardytojui netiesą, J. Noreika „prižadėjo“ toliau sakyti tiesą.

Iš pat pradžių J. Noreika net du kartus buvo kviečiamas pas MGB budelį sadistą papulk. E. Rozauską. Tuo pat metu buvo kviečiamas ir pas KGB „liūtą“ - ministrą generolą majorą Jefimovą ir kpt. Sieryj. Iš pat pradžių buvo tardomas jaun. ltn. Kulabino, po to tardė papulk. Mirkinas, vyr. ltn. Golicinas, KGB tardymo skyriaus pavaduotojas pulk. Kozlovas ir kpt. Leonovas. Balandžio 30 d. - gegužės 5 d. J. Noreika už ryšio palaikymą su gretima kamera gavo 5 paras karcerio.

J. Noreika iškviestas pas tardytojus 113 kartų, surašyta 31 apklausos protokolas.

J. Noreikos tardytojai:

Papulk. E. Rozauskas (2 kartus) (protokolų nėra).

Gen. mjr. Jefimovas (1 kartas) (protokolų nėra).

KGB jaun. ltn. Kulabinas - 9 protokolai.

Kpt. Sieryj - 1 protokolas.

Papulk. Mirkinas - 9 protokolai.

KGB vyr. ltn. Golicinas - 11 protokolų.

Plk. Kozlovas ir kpt. Leonovas - 1 protokolais.

Reikia manyti, kad J. Noreikos iškvietimas pas papulk. E. Rozauską net du kartus (kovo 16 d. ir kovo 17 d.) ir kartą pas MGB ministrą generolą majorą Jefimovą neapsiėjo be žiaurių mušimų, nes iš pradžių, kaip minėta, J. Noreika norėjo „pavedžioti“ generolus ir tardytojus už nosies ir nekalbėjo. Visi žino, ką tokiais atvejais daro visagaliai valstybės saugumo vadovai, kurių devizas: bet kokia kaina pasiekti savo ir įrodyti priešams savo neklystamą tiesą.

J. Noreikai buvo sunku paprieštarauti tardytojams, nes Onos Lukauskaitės bute buvo laikoma visa LTT ir LGPVV dokumentinė medžiaga. Be to, vienu metu buvo suimti ir Stasys Gorodeckis, ir Ona Lukauskaitė-Poškienė, o po trijų dienų LTT narių skaičius dar padidėjo (buvo suimti K. Boruta, A. Janulevičius, V. Ašmenskas).

Prasidėjus kovo 17-osios tardymui J. Noreika, matydamas neišvengiamą likimą, daugelį įvykių nusprendė prisiimti sau, tuo padidindamas savo kaltumą, o kartu pasunkindamas savo likimo baigtį.

Manau, bus ne pro šalį pacituoti apklausos ištraukas iš 1946 m. kovo 17 d. kvotos protokolo:

Klausimas-. Kur buvote sulaikytas?

Atsakymas. Poškienės bute.

KL: Kokių reikalų atėjote pas Poškienę?

Ats.: Aš su ja susijęs antisovietine veikla.

KL: Kokia?

Ats.: Lietuvos ginkluotųjų pajėgų.

KL: Kada jūs įstojote į šią organizaciją?

Ats.: Aš esu šios organizacijos įkūrėjas ir vadovas. (B. b. Nr. 9792/3.

T. 1. L 20-22.)

Toliau J. Noreika pasakoja: „1945 m. lapkričio mėn. buvau paleistas iš Raudonosios armijos ir grįžau į Lietuvą. Išsiaiškinęs, kokia padėtis yra Lietuvoje, nutariau sujungti visas Respublikoje veikiančias partizanų grupuotes, kad būtų viena vadovybė... Vilniaus mieste sutikau savo seną pažįstamą Zigmą Laukaitį (ilgą laiką buvo

slepiama jo tikroji pavardė, o slapyvardžiai buvo Šerkšnas, Tigras), kuris man papasakojo apie Dzūkijoje veikiančią partizanų grupuotę, susidedančią iš 300-400 kovotojų. Jų štabui vadovauja buvęs Lietuvos armijos plk. ltn. Juozas Vitkus, kurio slapyvardis Senis (čia J. Noreika irgi pameluoja norėdamas nusišlepti Kazimieraičio slapyvardį. - V. A.). Ši grupuotė veikia Marcinkonių rajone".

Toliau J. Noreika sakosi, jog norėjęs susitikti su Vitkumi pasitarti dėl ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės įkūrimo ir paprašęs Laukaitį apie tai painformuoti J. Vitkų. Kartu J. Noreika pažadėjęs Laukaičiui gauti leidžiamam laikraščiu popieriaus.

„<...> Po kelių dienų pas mane į Mokslų akademiją atvyko Ona Lukauskaitė-Poškienė, su kuria aš buvau pažįstamas dar iš buvimo Šiauliuose laikų. Ją paprašiau gauti popieriaus, kurio reikia partizanų laikraščiu leisti. Ji prižadėjo.

Sutartu laiku atvažiavo Laukaitis, kuris atvežė „Laisvės varpas“ egzempliorių ir pranešė, kad J. Vitkus taip pat norįs susitikti J. Noreiką."

„<...> Žinodamas O. Poškienės antisovietinius įsitikinimus, jai papasakojau apie planus įkurti Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę. Ji pasiūlė supažindinti su žmogumi, kuris galėtų padėti šiuo reikalu."

„<...> 1946 m. sausio mėn. O. Lukauskaitė-Poškienė užėjo pas mane su tuo žmogum, kuris prisistatė - Stasys Gorodeckis. Jis dirbo Valstybinėje knygų leidykloje Vilniuje."

Kur gyvena šis žmogus - nežinaš. J. Noreika jam smulkiai papasakojęs apie savo tikslus - sukurti partizanų vadovavimo centrą.

„<...> Susitarę su juo parengė direktyvą Nr. 5, kuri per ryšininkę Eleną (pavardės sakėsi nežinaš) buvo išsiuntinėta partizanų grupuotėms į Panevėžį, Telšius, Kauną, Panevėžį."

„<...> Apie ją man buvo pasakojus O. Lukauskaitė-Poškienė, sakydama, kad per ją bus galima palaikyti ryšį ir su partizanų grupėmis, ir su plk. ltn. Juozu Vitkum. Ši direktyva pasirašyta Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės vardu. Minimas

centras buvo įkurtas 1946 m. sausio mėn." (1946 m. kovo 17 d. kvotos protokolas.)

J. Noreika tardytojui prisipažino, kad direktyvos buvo įteiktos: Telšiuose - mjr. J. Semaškai-Liepai, kuris vadovavo LLA Žemaičių legionui, Kaune perduotos Skaisčiui (ar tai pavardė, ar slapyvardis, I. Noreika sakėsi nežinaš, nors ir žinojo). Kam per Elena perduotos direktyvos Panevėžyje, sakėsi nežinaš, į Alytų perduotos per mokytoją laukaitį. Liepa žadėjęs įkurti štabą Žemaitijoje, sakėsi turįs savo žinioje aštuonis buvusius Lietuvos karininkus. Ryšį su juo numatęs palaikyti per Stasiūniene.

Apie Skaistį J. Noreika nieko nekalbėjo, nes apie tokį nieko nežinaš (nors faktiškai mes buvome susitikę jau porą kartų. - V. A.), esą apie Skaistį jis girdėjęs iš S. Gorodeckio. (1946 m. spalio 18 d. kvotos protokolas.)

J. Noreika prisipažino, kad jis su S. Gorodeckiu 1946 m. vasario mėn. antrosios pusės pradžioje apsilankė pas prof. Kazimierą Šalkauskį pasikonsultuoti dėl centro įkūrimo būtinumo, sutelkiant visas ginkluotųjų pajėgų grupuotes ir suburiant politines pogrindžio organizacijas į vieną, vadovaujamą centro, ir visą valdymą perimti į vienas rankas. Prof. K. Šalkauskis perspėjo, kad šiuo momentu toks veiksnys yra gana pavojingas ir, be to, nėra kadru.

Jonas Noreika liudija:

„Projekte apie būsimas valdymo formas aš turėjau galvoje, kad valdžioje būtų dvi partijos: dešinieji ir kairieji.

Į dešiniųjų partijos programą maniau įtraukti žodžio laisvės ir nuosavybės teisės klausimus, teisėtumo ir religijos pripažinimą.

Iš esmės mūsų nuomonės su prof. K. Šalkauskiu sutapo. Apie kairiųjų partijų programą su prof. K. Šalkauskiu nekalbėjom“.

Antrą kartą su prof. K. Šalkauskiu J. Noreika susitiko kovo mėn. jo bute. Tuo metu J. Noreika jam parodė memorandumo tekstą, skirtą užsienio spaudai. Paklausus prof. K. Šalkauskio nuomonės, ar įmanoma perduoti užsienio spaudai tokio turinio memorandumą, K. Šalkauskis dvejojo, ar pasiseks rasti tokių žmonių, kurie galėtų tai persiųsti.

Išspausdinti užsienio spaudoje norėta todėl, kad šis prieš sovietų valdžią nukreiptas memorandumas priartintų galimą SSRS ir Vakarų šalių karo pradžią.

Su prof. P. Juodeliu susitikę tris kartus, pas kurį užėjęs su S. Gorodeckiu. Pirmą kartą atėjęs J. Noreika prisistatęs Balčiūno pavarde. Šiame susitikime kalbėjėsi apie tarptautinę padėtį ir priėję prie išvados, jog karas tarp SSRS ir Anglijos-Amerikos sąjungininkų yra neišvengiamas. P. Juodelis į tai nereagavęs.

Po poros savaičių su S. Gorodeckiu nuėję antrą kartą. Šį kartą norėta sužinoti P. Juodelio nuomonę apie LIT parengtą nutarimą dėl lietuvių darbuotojų, dirbančių valstybinėse įstaigose, likimo.

Trečią kartą su S. Gorodeckiu pas P. Juodelį J. Noreika užėjęs kovo mėn. pradžioje. Tuomet aptarę tarptautinę padėtį, klausė P. Juodelio nuomonės apie LTT parengtą memorandumą ir apie tai, kaip jį pasiūsti laisvoms pasaulio tautoms. Prof. P. Juodelis pareiškė, kad memorandumo turinys - logiškas, tačiau apie jo pasiuntimo galimybes nekalbėta.

Kalbant apie būsimos Lietuvos valdžios pasikeitimo klausimus, P. Juodelis nedvejodamas pritarė ir tai minčiai, kad turėtų būti dvipartinė sistema (duomenys iš kovo 19 d. kvotos protokolo).

Kovo 21 d. kvotos metu J. Noreika prisipažįsta tardytojui, kad su Laukaičiu susitiko ne taip, kaip pasakyta ankstesniame protokole, bet susitiko tarpininkaujant Štuthofio kalinio plk. ltn. Petro Masiulio sūnui studentui Tadiui Masiuliui, kuris praeityje kartu su Laukaičiu mokėsi Kauno Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje.

J. Noreika, norėdamas prie centro įkurti jaunimo grupę, pavedė Laukaičiui suburti tokią grupę ir sušaukti jos narių susirinkimą. Į susirinkimą atvyko naujas žmogus - Kęstutis Valentukevičius, Marcinkonių vidurinės mokyklos mokytojas, kuris aktyviai bendradarbiavo su Vitkum, į tą nelegalų susirinkimą Vilniaus gatvėje atėjo ir studentas miškininkas Alfonsas Janulevičius.

Šiame susirinkime, pranešęs apie tarptautinę padėtį ir apie centro įkūrimą Vilniuje, J. Noreika pasiūlė Laukaičiui, o jį suėmus -

A. Janulevičiui sukurti jaunimo grupes, kurios padėtų aprūpinti partizanus popieriumi, šifrais, medikamentais ir vaistais.

1946 m. kovo 21 d. kvotos metu J. Noreika pasakė, kad dar sausio mėn. pradžioje per prof. B. Sruogą sužinojęs, kad į užsienį nori pasitraukti jo buvęs studentas J. Varaneckas, kuris negalėjo pakęsti bolševikų valdžios. J. Noreika paprašė jį sužinoti apie Vokietijoje esančią savo šeimą.

Kovo 26 d. kvotoje J. Noreika papildomai praneša, kad jis norėjo sužinoti ir apie Vakaruose esantį gydytoją Jasaitį, kuris su šeima esti Miunchene anglų okupuotoje zonoje ir vadovauja lietuvių emigrantų komitetui. Be to, ir O. Poškienė norėjo sužinoti per Varanecką apie savo sūnų likimą.

Prof. B. Sruoga J. Noreika gerai pažinojo iš Štuthofio laikų ir žinojo jo antisovietinį nusistatymą. J. Noreika jam parodė LTT nutarimą dėl lietuvių darbuotojų, dirbusių NKVD, KGB ir panašiose tarnybose, kuriame LTT siūlė jiems tą darbą nutraukti. Perskaitęs nutarimą, B. Sruoga pagyrė pridurdamas, kad tai jau yra valstybinės reikšmės dokumentas.

Kovo 23 d. kvotoje J. Noreika prisipažino, kad su S. Gorodeckiu buvo nutarę Lietuvos Respubliką suskirstyti į keturias karines apygardas - Vilniaus, Panevėžio, Šiaulių ir Kauno.

KALTINIMO PATEIKIMAS

Po šių pirmųjų apklausų J. Noreikai buvo pateiktas kaltinimas, kurį pasirašė papulk. Mirkinas ir LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas 1946 m. balandžio 6 d.

Kaltinamajame akte rašoma, kad J. Noreika stojo į aktyvią kovą prieš sovietinę santvarką. 1946 m. sausio mėn., susitaręs su Stasiu Gorodeckiu ir Ona Lukauskaite-Poškiene, Vilniuje įkūrė antiso-

vietinę pagrindžio organizaciją, Lietuvos tautinę tarybą, kurios uždavinys - vadovauti Lietuvos pagrindžiui ir jos ginkluotosioms pajėgoms, sutelkus tai į vienalytę antisovietinę organizaciją, kurios tikslas - nuversti LSSR veikiančią struktūrą.

Būdamas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų ir LTT vadas, Jonas Noreika, aktyviai dalyvaujant Stasiui Gorodeckiui ir Onai Lukauskaitei-Poškienei, sausio — kovo mėn. parengė ir išplatino daug direktyvų, įsakymų, nutarimų, kreipiantis į pogrindžio aktyvą, kad organizuotą kovą su sovietų valdžia.

Siekdamas pagyvinti antisovietinę propagandą užsienyje, J. Noreika išleido šmeižikišką provokacinį atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas, kad jos įsikištų į SSRS vidaus reikalus, ir Šį atsišaukimą rengėsi išsiųsti į užsienį.

Tuo pačiu metu J. Noreika organizavo ir studento ekonomisto pabėgimą į užsienį, kad jis užmegztų tiesioginius ryšius su užsienio lietuviais nacionalistais.

J. Noreika yra vienas iš aktyviųjų Lietuvos tautinės tarybos vadovų. Jis susisiekė ir davė direktyvinius nurodymus pogrindžio antisovietinėms organizacijoms ir partizanų junginiams apie kovos būdus ir metodus su sovietų valdžia, taip pat per patikimą tautinio pogrindžio dalyvį Alfonsą Janulevičių suformavo 20-25 žmonių jaunimo grupę, kuri prireikus turėjo vykdyti ypatingus LTT uždavinius.

Vadovaujantis aukščiau išdėstytu pagrindu ir RSFSR BPK 128 ir 129 str. nutarta:

Vadovaujantis RSFSR BK 58-la ir 58-11 str., patraukti Joną Noreiką baudžiamojon atsakomybėm ir tai jam pranešus nuorašą pasiųsti karo prokurorui.

TARDYMAI TĘSIASI

1946 m. balandžio 5 d. kvotoje J. Noreika prisipažįsta kaltu ir patvirtina savo ankstesnius parodymus, kad 1946 m. sausio mėn. kartu su S. Gorodeckiui ir O. Poškiene įkūrė Lietuvos tautinę tarybą ir pradėjo vadovauti visoms pogrindžio organizacijoms ir jų ginkluotosioms pajėgoms. Prisipažįsta, kad: „aš esu Lietuvos tautinės tarybos - LTT kūrėjas ir, tapęs LGP vadu, pradėjau vadovauti Lietuvos ginkluotosioms pajėgoms“.

Prisipažįsta, kad dirbdamas drauge su S. Gorodeckiu ir O. Lukauskaite-Poškiene parengė ir išplatino įsakymus, direktyvas, memorandumą į pasaulio tautas ir padėjo organizuoti Varanecko pabėgimą į Vakarus.

1946 m. balandžio 8 d. kvotoje J. Noreika sakosi, kad per Zigmą Laukaitį sužinojo apie Žemaitijoje veikiančią partizanų ginkluotą grupuotę Žemaičių legionas, kuriai vadovauja majoras J. Semaška, ir, parašęs jam raštelį, pasiuntė jį per S. Gorodeckį pasinaudojęs J. Semaškos ryšininke Stasiūniene. Tuo metu S. Gorodeckis su J. Semaška aptarinėjo, kaip sukurti Žemaitijoje Šiaulių apygardą.

J. Noreikos liudijimu, jo suėmimo išvakarėse - kovo 15 d. J. Semaška atvyko į Vilnių ir susitiko su J. Noreika. Tuo metu J. Semaška perdavė J. Noreikai savo išleistų įsakymų partizanams nuorašus, kuriuos J. Noreika atidavė saugoti savo ryšininkei Elenai Kakariekaitei. Savo ruožtu J. Semaška papasakojo J. Noreikai apie partizanų veiklą Žemaitijoje, apie pastaruoju metu įvykusio partizanų legalizavimosi procedūras ir jo padarinius.

LGPVV - Generolo Vėtros vardu J. Noreika paskiria J. Semašką Šiaulių apygardos vadu ir paveda jam sudaryti tos apygardos pagrindžio štabą. Į Šiaulių apygardą įėjo Šiaulių, Mažeikių, Kretingos, Telšių, Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių, Tauragės ir Raseinių apskričių ginkluotos partizanų grupuotės.

J. Semaškai pavesta įkurti apskričių karines komendantūras, kurios, prasidėjus karui, visą valdžią turėjo perimti į savo rankas. Kartu J. Noreika supažindino J. Semašką su LTT ir LGPVV tikslais ir uždaviniais.

J. Semaška priėmė J. Noreikos pasiūlymą. J. Noreika pasiteiravo J. Semaškos apie plk. ltn. Listopadskio tinkamumą įtraukti jį į Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę. J. Semaška gen. št. plk. ltn. Listopadskio kandidatūrą įvertino teigiamai. Beje, J. Semaška pasisakė, kad Listopadskį gerai pažįstas ir kad jis yra tinkamas - geras karininkas. Be to, J. Noreika prisipažino, kad buvo rengtasi užmegzti ryšius su užsieniu, permetant į Vakarus Viktorą

Ašmenską ir rašytoją Jakubėną, siekiant perduoti per juos užsienyje veikiančioms lietuvių organizacijoms memorandumą.

J. Noreika prisipažino, kad su V. Ašmensku-Skaisčiu jį supažindino S. Gorodeckis, o su Jakubėnu - O. Poškienė, tačiau kaip numatoma įvykdyti šį planą, sakėsi nežinąs.

J. Noreika sakėsi, kad jo prašymu vasario mėn. V. Ašmenskas jam atvežė matricas spausdinimui, bet kur jis jas gavo - nežinąs. Vėliau tas matricas turėjo perduoti plk. ltn. Vitkui-Kazimieraičiui, bet nespėjo.

Kvočiamas J. Noreika pripažino, kad S. Gorodeckio pasiūlymu antisovietinį atsišaukimą - kreipimąsi į pasaulio tautas V. Ašmenskas galėtų perduoti JAV ambasadai Maskvoje, kurioje jis jau yra buvęs. J. Noreika pasiūlė S. Gorodeckiui smulkiau panagrinėti, kuris iš variantų yra geresnis.

1946 m. balandžio 6 d. kvotoje J. Noreika smulkiau patikslino detales apie tai, kaip susitiko su prof. Juodeliu, prof. K. Šalkauskiu, plk. P. Masiuliu, Laukaičiu. Tardytojas klausinėjo J. Noreiką, kokią variantą, perbėgdamas į Vakarus, pasirinko J. Varaneckas. (Matyt, tuo metu MGB dar neturėjo žinių apie sėkmingą Varanecko perėjimą per SSRS ir Lenkijos sieną.)

Toliau kvočiamas J. Noreika pakartojo, kad, LTT narių įsitikinimu, JAV ir Anglijos karas su SSRS yra neišvengiamas ir vienintelė galimybė - išnaudoti šį momentą ir pakelti tautą ginkluotam sukilimui. Tai turėtų įvykti vos prasidėjus karui - pirmąją karo dieną, o tautai apie tai būtų pranešta per radiją, užėmus Vilniaus radijo stotį. Ten, pasak Poškienės, radijo stotyje dirbęs Kazys - radijo technikas, smulkiau išsiaiškinti situaciją paskirta Poškienei.

Kvotos metu J. Noreika liudijo, kad su Vlaidu Dargunavičiumi jis susipažino 1943 m. kovo mėn. Tilžės koncentracijos stovykloje, ištremiant į Štuthofą. Susitikus su juo 1945 m. gruodžio mėn., V. Dargunavičius pasisakė, kad, Raudonajai armijai užėmus Štuthofą koncentracijos stovyklą, jis pateko į „filtravimo“ stovyklą prie Štuthardo (Stuthardo), o iš jos jam leido grįžti į Vilnių. Dirba stiklo

fabrike. Iš jo sužinojęs, kad grįžo plk. ltn. Masiulis, J. Noreika užėjo pas jį. P. Masiulis buvo paimtas į kariuomenę ir tarnavo eiliniu, nes nerado įsakymo, pagal kurį jis buvo priimtas į Raudonąją armiją, ir buvo demobilizuotas kaip eilinis. Toliau J. Noreika liudijo:

„Norėdamas daugiau sužinoti apie veikiančias antisovietines ginkluotas partizanų grupuotes, ryžausi nueiti pas plk. ltn. Petrą Masiulį, ten išsiaiškinti. P. Masiulis sakęs, kad nieko nežinaš, bet pasiūlė paklausti sūnų, IV kurso studentą fiziką Tada Masiulį, kuris J. Noreikai pažadėjo supažindinti su žmogumi, žinančiu partizaninę veiklą. Po kelių dienų T. Masiulis atvedė man žmogų - tai buvo mokytojas Zigmas Laukaitis (kaip vėliau prisipažino, tai buvo Z. Šerkšnas)“.

Aš atvirai sakau:

„Lieku aršus nacionalistas ir sovietinė tvarka man nepriimtina“.

1946 m. balandžio 15 d. kvotoje KGB kpt. Mirkinui J. Noreika prisipažino, kad su O. Poškiene ir S. Gorodeckiu ne kartą buvo kalbėjęsis apie ginkluotą sukilimą, kuris turėtų prasidėti SSRS karo su anglais ir amerikiečiais pradžioje. Pirmiausia numatyta užimti radijo stotį, per kurią būtų galima pranešti pasauliui, jog Lietuva vėl laisva. Todėl būtina iš anksto suorganizuoti Lietuvos tautinę tarybą ir ginkluoto pagrindžio pajėgų vyriausiąją vadovybę. Šiam tikslui reikėjo sukurti karines apygardas, jų štabus, nusiųsti į užsienį ryšininkų, kurie informuotų pasaulį apie faktinę padėtį Lietuvoje, sukurti jaunimo grupes, kurios galėtų vykdyti visus svarbius LTT uždavinius.

Balandžio 16 d. kvotoje J. Noreika atskleidžia apie savo ryšius per Z. Laukaitį su K. Valentukevičium, Marcinkonių gimnazijos mokytoju. Iš pradžių gynėsi, kad su Ašmensku ryšių nepalaiko. Iš Valentukevičiaus sužinojęs, kad J. Vitkaus partizanų grupuotėse buvo apie 300 partizanų.

1946 m. gegužės 2 d. kvotoje papasakoja tardytojui apie LTT uždavinius ir LGP, jos struktūras, karines komendantūras ir jų funkcijas:

- 1) sujungti visas veikiančias struktūras, nuversti valdžią;
- 2) parengti sąlygas, kad būtų galima greitai vykdyti sprendimą.

J. Noreika prisipažįsta: „Kadangi aš neturiu pakankamos kvalifikacijos vadovauti ginkluotųjų pajėgų vyriausiajam štabui, todėl parenkamas žmogus, nusimanantis šį darbą“. Orientuojamasi į plk.

lt. inž. Juozą Vitkų arba į gen. št. plk. lt. Listopadskį.

Į vyriausiąjį štabą buvo numatyta įtraukti ir daugiau lietuvių, 16-osios divizijos karininkų, jaunesnių ir vidutinių grupuočių vadus, kuriuos turėtų parengti partizanų grupuotėse komendantūros.

-Svarbiausias sukilimo uždavinys, - sako J. Noreika tardytojui, - pirmiems užimti valdžią Vilniuje, kad to nepadarytų vietos lenkai. Sukilimo metu būtina pasipriešinti ne tik lenkams, bet reikia nukreipti besitraukiančias bolševikų pajėgas ne per Vilnių, o per Gardiną, t. y. kad trauktųsi kairiuoju Nemuno krantu.

J. Noreika pakartoja savo ankstesnius parodymus, kad SSRS valdžios žlugimas neišvengiamas, ir todėl reikia, iš anksto rengiantis, atkurti tautos valstybingumą: paskelbti pasauliui apie nepriklausomos Lietuvos atstatymą ir sudaryti koalicinę kairiųjų ir dešiniųjų partijų vyriausybę. Kandidatus į vyriausybę parenka abi partijos. „Šiuo metu sukurti vyriausybę laikas dar nepribrendo, - sakė J. Noreika, - o valstybės valdymo funkcijos kol kas atitenka LTT.“

Artimiausiu metu buvo planuota išplėsti LTT narių skaičių, parenkant kandidatus iš kairiųjų ir dešiniųjų partijų, o jų programoms parengti konsultuotasi su P. Juodeliu ir K. Šalkauskiu.

Kovo 15 d. įsakymu mjr. J. Semaškai buvo pavesta įkurti Šiaulių srities štabą. Su Dzūkų rinktine J. Noreika palaikęs ryšius per Z. Laukaitį ir K. Valentukevičių. Buvo išleisti įsakymai, direktyvos. Anksčiau į užsienį buvo pasiūstas ryšininkas ir artimiausioje ateityje turėjo būti pasiūsti dar 2 ryšininkai. Tikslas - užmegzti kontaktus su lietuvių organizacijomis užsienyje.

Norėta užmegzti ryšius su anglų ir amerikiečių žvalgyba, bet vėliau to atsisakyta, nes bijota, kad jie gali tai panaudoti saviems tikslams.

Tiesioginių kontaktų su konsultantais vengta, o viskas daroma šešėliniu būdu, kad būtų išvengta nemalonumų. Kandidatus į vyriausybę turėjo parinkti partijos.

Jei sukilimas nepasisektų, Šituos uždavinius turėtų perimti ir tęsti užsienio lietuviai.

1946 m. gegužės 7 d. kvotos protokole J. Noreika prisipažįsta, kad 1940 m. liepos mėn. išvydęs prasidėjusius masinius areštus jis suprato kaip Lietuvos naikinimo politiką ir nuo to laiko perėjo į priešišką - pasipriešinimo okupacijai stovyklą. Prasidėjus karui, J. Noreika iš karto prisidėjo prie sovietų valdžios naikinimo. Persikėlęs į Telšius ir prisistatęs Telšių apskr. komendantui ir apskr. viršininkui Ramanauskui, vadovavo Telšių apskrities LAF. Telšiuose organizavo mitingą, priėmė atitinkamą rezoliuciją, kurią įteikė Lietuvos laikinajai vyriausybei Kaune. Matydamas trintį tarp LNP (Lietuvos nacionalistų partijos) ir vyriausybės, mėgino sutaikinti abi puses.

Gen. št. plk. Šlepečiui tarpininkaujant, J. Noreika buvo paskirtas Šiaulių apskr. viršininku (1941 m. rugpjūčio 3 d. - 1943 m. vasario 23 d.). Joniškyje, Linkuvoje, Padubysyje, Užventyje, Pakruojuje, Kuršėnuose sakė antisovietines kalbas. 1941 m. Šiauliuose surengė derliaus šventę, kurioje pasakė antisovietinę kalbą ir vertė Šiaulių apskr. komisaro Gevekės (Gewecke) vokiškai pasakytą kalbą į lietuvių kalbą. Šiauliuose J. Noreika artimai bendradarbiavo su Šiaulių ligoninės gydytoju Jasaičiu. Jau tada juodu numatė, kad vokiečiai karą pralaimės. Juodu abu buvo įsitikinę, kad reikia vokiečiams padėti ir palaikyti su jais kontakta, kad jie galėtų pristabdyti bolševikų grįžimą tol, kol JAV ir anglai pirmieji okupuos Vokietiją. Su gydytoju D. Jasaičiu susitarė veikti šia linkme.

Matyt, kovo mėn. J. Noreika buvo labai sekamas ir ne be reikalo tardytojas, norėdamas įsitikinti J. Noreikos parodymų tikslumu, kreipėsi į jį klausdamas:

- Kas tave aplankė kovo mėn?

J. Noreika atsakė:

- Mano brolis Pranas (gimė 1909 m.), stalius, dirba Šiauliuose stalių dirbtuvėse. Jis atveža man maisto produktų;

- Kazys Janušauskas (gimė 1910 m.), dirba mėsos kombinate sąskaitininku. 1927-1928 m. mokydamiesi Šiaulių gimnazijoje mudu gyvenome viename bute. Kartais jis atveždavo man dešros;

- Vincas (gimė 1910 m., pavardės nežinau), dirba karių šeimų aprūpinimo valdyboje. Su juo aš susipažinau, kai dirbau Šiauliuose. Kaip demobilizuotas, ne kartą kreipiausi sau pagalbos. Iš JAV atsiųstų siuntų gavau kelnes, švarką, batus, baltinius.

Apie Ašmensko apsilankymą pas jį J. Noreika ši kartą nutylėjo. Aš pats, lankydamasis J. Noreikos bute Vivulskio 31, išeidamas vėlai vakare pastebėjau priešpriešiniame name „žaliakepuri“, kuris stovėjo prie pirmo aukšto lango kambaryje ir su vilkiniu šunimi sekė praeivius ar įeinančius pas J. Noreiką žmones, bet tuo metu aš nekreipiau į tai daug dėmesio.

Daugelyje kvotų kartojami tie patys klausimai ir išgaunami tie patys, jau minėti, atsakymai; matyt, tardytojui rūpėjo įsitikinti parodymų teisingumu. Tai buvo susiję su rengimusi sukilimui, jaunimo grupės organizavimu penketų sistema, koalicinės vyriausybės sudarymu, pirmuoju susitikimu su plk. ltn. P. Masiuliu, antruoju susitikimu su P. Masiuliu, kai J. Noreika prašė perduoti įsakymus, direktyvas Panevėžio partizanams.

P. Masiulis kategoriškai išsigynė, jog buvo gavęs pagrindžio dokumentus perduoti Panevėžio partizanams.

J. Noreika prisipažįsta, kad jo nurodymu buvo parašytas išankstinis kreipimasis į Lietuvos gyventojus sukilti prieš bolševikinius okupantus. S. Gorodeckiiui ir O. Poškienei paneigus tokio turinio atsisaukimo rengimą, J. Noreika sakė, kad tai parašė jis pats ir su LTT nariais nebuvo suderinęs.

J. Noreika prisipažino, kad nuo 1941 m. rugpjūčio 3 d. iki 1943 m. vasario 23 d. buvo apskrities viršininku. Rinko rekvizicijas, maistą iš ūkininkų (1942 m. planai įvykdyti 60%. - *V. A.*). Būdamas apskr. viršininku, įsijungė į priešišką antisovietinę veiklą (buvo

LF atstovas Šiaulių ir Mažeikių apskrityms. - *V. A.*) Viešai kalbėjo Linkuvoje, Joniškyje, Padubysyje, Užventyje, Kuršėnuose. „Derliaus šventės metu viešai sakiau antisovietinę kalbą ir dėkojau ūkininkams už jų atiduotą duoklę, - liudija J. Noreika. - Kalbose pabrėžiau, kad jei SSRS nebus nugalėta, mūsų tauta prapuls.“

Jis kvietė paremti vokiečių kariuomenę. (Būdamas apskr. viršininku, jis turėjo kalbėti vokiečių naudai ir prieš bolševikus, tačiau atėjus metui stoti į SS dalinius, J. Noreika pasakė: NE! ir buvo išvežtas į Štuthofą. - *V. A.*)

1946 m. gegužės 16 d. kvotoje J. Noreika paminėjo, kad iš J. Semaškos yra girdėjęs, jog Žemaitijoje yra gal 2500 partizanų. Pastaruoju metu paleista daug partizanų grupių ir likę tik 8 kari-ninkai, iš jų J. Noreikos pažįstami kpt. Kazys Juozaitis ir kpt. Anta-navičius, kuris grupės neturi.

1946 m. gegužės 3 d. kvotoje J. Noreika patvirtina, kad per Stasiūnienę sužinojo apie ryšių atkūrimą su Žemaitija. Z. Laukaitis yra pasakęs, kad Žemaitijoje esą apie 6000 partizanų, kuriems, be J. Semaškos, dar vadovauja kpt. Milaševičius. Tai tas pats kapitonas, kuris atestavo J. Noreiką, kai jam buvo suteiktas kapitono laipsnis.

Tuo tarpu kvočiamas Semaška sakosi, kad jo grupuotėje Mila-ševičiaus nėra.

1946 m. liepos 18 d. kvotoje J. Noreika paryškina smulkmenas, kaip jis buvo gestapo suimtas. (Ištr. iš b. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 169.)

„1943 m. vasario 23 d. telefonu mane iškvietė atvykti į Šiaulių srities komisaro būstinę, čia man pranešė, kad už karinių įsakymų nevykdymą ir už straipsnio parašymą vietos spaudoje (straipsnis nebuvo išspausdintas. - *V. A.*) apie matytus išpūdžius keliaujant po atskirus miestus Vokietijoje 1943 metų pradžioje su grupe turistų srities komisaro įsakymu iš Šiaulių apskrities viršininko pareigų esu atleistas ir areštuojamas. Šiaulių kalėjime išbuvau iki kovo 3 d. Pasirašius, kad niekur neišvažiuosiu, buvau paleistas, o kovo 17 d. vėl areštuotas savo bute ir iš namų nuvežtas į gestapą. Iš ten kitą dieną, kovo 18 d., pakeliui Marijampolėje pasodinę dar 5 žmones,

kurie iki tol sėdėjo Marijampolės kalėjime, mūsų grupė iš 17-18 žmonių buvome nuvežti į Tilžę, kurią pasiekėme tą pačią dieną. Savaitę išlaikė Tilžėje, paskui perdavė į Štuthofo koncentracijos stovyklą (40 km nuo Dancigo). 1945 m., prieš ateinant sovietams, sausio 25 d. vokiečiai mėgino grupelėmis po 1000 kalinių išvežti į Vokietijos gilumą, bet nespėjo."

Kvočiamas J. Noreika ne kartą akcentavo savo priešišką požiūrį į sovietų valdžią:

„Sovietų vykdomus trėmimus, kurie vyko 1941 m. birželio 14-15 d., aš laikiau tautos genocidu ir nuo tada perėjau į priešingą sovietams stovyklą.

- Mano praktinė veikla prasidėjo tada, kai 1941 m. birželio 22 d. prasidėjo karas. Aš prisidėjau prie sovietų valdžios naikinimo, įstodamas į savanorių partizanų grupes.

- Atidarant Šiauliuose parodą „Raudonasis teroras Lietuvoje“, pasakiau šmeižiamą kalbą, nukreiptą prieš sovietų valdžią. (Šią parodą atidarė žurnalistas Senkus. - *V. A.*)

- Aš nutariau atiduoti visas jėgas, kad išplėštume Lietuvą iš Sovietų Sąjungos. Ateinantis karas baigsis Sovietų Sąjungos pralaimėjimu. Nutariau daryti viską, kas tik bus galima, kad panaudotume tokią padėtį savo sumanymui įgyvendinti ir suburti visas Lietuvos pagrindžio jėgas sovietų valdžiai Lietuvoje sunaikinti.

- Prisipažįstu, kad esu LTT vadovas ir pradėjau vadovauti visoms partizanų ginkluotosioms pajėgoms".

Liudytojų parodymai

VYTAUTAS STONIS

1945 m. suėmus V. Stonį, į KGB rankas pateko dalis LF archyvinės medžiagos apie 1941 m. birželio 22-28 d. sukilimą ir LF veiklą. Be kitų dokumentų, pateko ir 1944 m. sausio 27 d. Stonio raštiškas liudijimas, kad Lietuvių fronto (LF) vadovybė 1942 m. paskyrė Joną Noreiką, tuometinį Šiaulių apskrities viršininką.

atsakingu už LF štabų organizavimą ne tik Šiaulių, bet ir Mažeikių apskrityse. Tuo metu (1942—1943 m.) LF štabai kūrėsi visoje Žemaitijoje. Šio liudijimo nuorašas yra pridėtas prie KGB b. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 257. Originalas yra V. Stonio tardymo byloje Nr. 2869. Ryšiai, kai 1943 m. kovo 17 d. vokiečiai suėmė J. Noreiką, nutrūko.

PRANAS JANKAUSKAS

1946 m. kovo 22 d. Šiaulių KGB įgaliotinis jaun. ltn. Gluško J. Noreikos byloje apklausė liudytoją Praną Jankauską, gimusį 1899 m., gyv. Šiauliuose, Daukanto 13.

Savo parodymuose liudytojas Pranas Jankauskas patvirtino, kad J. Noreika:

- Vokiečių okupacijos metais nuo 1941 m. iki 1943 m., t. y. iki pat arešto, dirbo Šiaulių apskrities viršininku.

- Vokiečiai jį suėmė todėl, kad 1943 m. pradžioje grįžęs iš ekskursijos po Vokietiją jis parašė antivokiško turinio straipsnį. Paskui vokiečiai jį areštavo ir išvežė į Vokietiją.

- Vokiečių okupacijos metu jų susirinkimuose buvo vokiečių kalbos vertėju. Vertė Šiaulių srities komisaro Gevekės (Gewecke) kalbas.

- Ar turėjo J. Noreika draugų - nežinau.

- Ar J. Noreika dalyvavo organizacijose ir partijose - nežinau, nes jis - nevietinis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 249-252.)

BRONIUS BIČKAUSKAS

Tą pačią dieną (kovo 22 d.) jaun. ltn. Gluško apklausė ir kitą liudytoją - Bronių Bičkauską, s. Jono, gimusį 1905 m. Rygoje, neteistą, dirbusį Šiaulių apskr. valdytojo mašininko pareigose, gyv. Šiauliuose, Šiliškių 26a.

Bronius Bičkauskas paliudijo:

- Vokiečiams užėmus Šiaulius, 2 mėn. apskrities viršininku buvo Urbutis. Vokiečiai jį suėmė ir į jo vietą paskyrė Noreiką (vardo nežino). Jis buvo nevietinis.

- Parvažiavęs iš Vokietijos, Noreika sukvietė tarnautojus ir papasakojo savo išpūdžius apie aviacijos sugriautus fabrikus, gamyklas, kad iš visokių atliekų gaminama produkcija.

- Po savaitės Noreiką atleido iš viršininko pareigų ir suėmė, paskui po dviejų savaičių paleido, bet dar po dviejų savaičių vėl suėmė ir išvežė į Vokietiją.

- Iš pradžių Noreika klausė vokiečių ir su jais neblogai sugyveno, bet vėliau pradėjo jų nebeklausyti ir aiškiai veikė kaip nacionalinis lietuvių politikas - šventė vokiečių uždraustas nacionalines šventes. Plačiau apie jį galėtų papasakoti Pranas Jankauskas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 253-255.)

J. NOREIKOS IR E. KAKARIEKAITĖS AKISTATA

Akistata įvyko Vilniaus KGB tardytojo vyresniojo leitenanto Golicino kabinete 1946 m. birželio 10 d. Pradedant akistatą dalyvavo ir KGB tardymo skyriaus ltn. Doroninas.

Į tardytojo klausimą Kakariekaitei, kokie su Noreika tarpusavio santykiai, Elena Kakariekaitė atsakė:

- 1946 m. sausio pabaigoje Zigmas Laukaitis mane supažindino su Noreika. Prieš tai aš jį mačiau nelegaliame antisovietinės organizacijos dalyvių susirinkime, kuris įvyko Vilniaus gatvėje Nr. 34, bt. 10 sausio pirmomis dienomis.

Į tardytojo klausimą, ar Noreika pažįsta šią merginą, pastarasis atsakė:

- Taip, tai Vilniaus valstybinio universiteto studentė Elena Kakariekaitė, gyvenanti Gedimino 35-2. Su Kakariekaite mane supažindino Zigmas Laukaitis sausio pabaigoje.

- J. Noreika patvirtino, kad prieš tai susitiko nelegaliame antisovietiniame susirinkime (namo Nr. ir buto neprisimenas).

- Z. Laukaitis su E. Kakariekaite supažindino mane kaip su ryšininke, kuria galima pasinaudoti užmezgant ryšius su partizanų grupuotėmis, veikiančiomis respublikos apskrityse, jei nebūtų Z. Laukaičio.

- Savo bute vasario pradžioje aš perdaviau Kakariekaitei LTT išleistus dokumentus, kiekvieno iš jų po 3 egz.: įsakymus Nr. 1, 2, direktyvą Nr. 6, LTT nutarimus apie sovietinius tarnautojus ir vasario mėn. antisovietinę apžvalgą. Minimus dokumentus E. Kakariekaite turėjo nusiųsti Panevėžio, Telšių ir Alytaus partizanų grupuotėms.

- Kartu aš prašiau, kad ji supažindintų mane su vienu iš Panevėžio apskr. antisovietinio pagrindžio vadovų, su kuriuo norėčiau pasitarti partizanų grupuočių klausimais.

- Dėl pagrindžio antisovietinių dokumentų gavimo prašiau kreiptis į O. Lukauskaitę-Poškienę, su kuria šį klausimą buvau anksčiau suderinęs.

- Vėliau O. Poškienė mane informavo, kad E. Kakariekaite perdavė įsakymus Nr. 3, 4, direktyvą (Nr. neatsimenu), „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ ir kovo mėn. apžvalgą, kiekvieno dokumento po 3 egz.

- Kovo 15 d. atėjusi pas mane E. Kakariekaite pranešė, kad iš Telšių atvyko žmogus, kuris nori susitikti su manimi, ir perdavė man iš šio žmogaus paketą. Peržiūrėjęs paketą, radau Žemaičių grupės partizanų veiklos ataskaitą, kurią, kaip istorinį dokumentą, gražinau saugoti E. Kakariekaitei.

- E. Kakariekaitės dėka tą pačią dieną susitikau su tuo žmogumi. Tai buvo Telšių apskr. partizanų grupuotės vadas J. Semaška.

Tardoma E. Kakariekaite pritarė J. Noreikos parodymams su maža pataisa: iš J. Noreikos gautus LTT dokumentus Alytaus apskr. perdavė į Valkininkus (Trakų apskr.), kur jau buvo jos parinktas žmogus. Ji prisipažino buvusi Noreikos ryšininke su Panevėžio, Telšių, Trakų apskr. partizanais ir kad jiems nusiuntė iš Poškienės gautus anksčiau minėtus LTT dokumentus ir kad pas ją iš tikrųjų buvo saugoma iš Telšių gauta medžiaga.

E. Kakariekaitė liudija:

- Noreikai aš nesakiau, kaip pasiunčiau dokumentus, taip pat nesakiau ir tai, kad žmogus dar neparinktas Panevėžio apygardai formuoti.

Sprendžiant iš akistatos eigos, E. Kakariekaitė iš tikrųjų J. Noreiką supažindino su žmogum, atvykusių iš Telšių, kurio pavardės nežinojo, nežinojusi ir kokiai pagrindžio organizacijai priklausė „žmogus iš Telšių“. Tai patvirtino ir Noreika.

Apklauskos protokolo originalas su apklaustųjų parašais yra tard. byloje Nr. 7204. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 24-26a.)

J. NOREIKOS IR A. JANULEVIČIAUS
AKISTATA

Kaip paprastai akistatose, KGB tardytojas vyr. ltn. Golicinas apklausia abu tardomuosius, ar jie pažįsta vienas kitą, ir po to pradeda apklausą, kuri patvirtintų arba paneigtų vieno ar kito iš jų anksčiau duotus parodymus.

1946 m. liepos 8 d. akistatoje tardytojas kvočia J. Noreiką, ką jis žino apie A. Janulevičiaus antisovietinę veiklą.

J. Noreika pakartoja anksčiau duotus parodymus apie A. Janulevičių:

- Su A. Janulevičium susipažinau jaunimo grupės susirinkime, įvykusiame 1946 m. žiemą, kuriame dalyvavo: aš, Z. Laukaitis, K.Valentukevičius, A. Janulevičius.

- Aš pasiūliau įkurti jaunimo aktyviają grupę, kuriai vadovauti sutiko Laukaitis ir Janulevičius.

- Kovo mėn. daviau A. Janulevičiui nurodymą sukurti ypatingą grupę, kurios uždavinys, įvykus ginkluotam sukilimui, bus užimti radijo stotį, elektrinę. Supažindinau su direktyva Nr. 7, atsišaukimu į pasaulio tautas, kuriuos parengė LTT.

- Iš pradžių A. Janulevičių supažindinau su jais žodžiu, o jei nori juos gauti išspausdintus, turi kreiptis į ryšininkę Elena Kakariekaitę.

- Aš liečiau su LTT dokumentais supažindinti ir kitus anti-sovietinės organizacijos narius.

- A. Janulevičių supažindinau su antisovietinio centro - Lietuvos tautinės tarybos įkūrimu ir jos uždaviniais.

- Trečiame susitikime, kuris įvyko 1946 m. kovo mėn. mano bute, A. Janulevičius man pranešė, kad Vilniuje jis jau suorganizavo aktyvistų grupę iš 25 žmonių, tačiau jų pavardžių man nepasakė.

- A. Janulevičius buvo tas asmuo, per kurį aš vadovavau anti-sovietinei jaunimo organizacijai Vilniuje.

Į tardytojo klausimą A. Janulevičiui, ar jis patvirtina J. Noreikos parodymus, A. Janulevičius atsakė:

- J. Noreikos parodymus visiškai patvirtinu (išvardija J. Noreikos parodymų kiekvieną sakinį) ir papildo:

- Pirmomis kovo dienomis aš vadovavau trečiam mūsų antisovietinės organizacijos dalyvių susirinkimui, apie kurio rezultatus žodžiu pranešiau J. Noreikai, kad aš ir kiti organizacijos dalyviai sugebėjo įkurti aktyviają grupę, arba, kaip mes ją vadinome - „mir-tininkų" grupę, iš 20-25 žmonių.

Į tardytojo klausimą J. Noreikai:

- Kokie uždaviniai buvo iškelti aktyviajai grupei?

J. Noreika atsakė:

- Aktyviosios grupės uždavinys - vykdyti LTT ypatingus uždavinius. Ginkluoto sukilimo metu Vilniuje jie turėjo užimti svarbiausius objektus.

A. Janulevičius patvirtino J. Noreikos parodymus papildydamas:

- Į šią grupę parinkome fiziškai tvirtus ir visapusiškai patikimus asmenis.

Akistatos parodymus J. Noreika ir A. Janulevičius patvirtino parašais. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 27-34.)

J. NOREIKOS IR P. JUODELIO

AKISTATA

Akistata vyko KGB tardytojo vyr. lt. Golicino kabinete 1946 m. liepos 9 d. (pradžia 22 val., pabaiga liepos 10 d. 3 val.). Abu prisi-

pažišta, kad vienas kitą pažišta. J. Noreika: P. Juodelio buvimas Lietuvos tautinėje taryboje reiškęsi tik tuo, kad jis konsultavo rašančius apie centro veiklą kai kuriais teoriniais klausimais. Sprendžiant iš Stasio Gorodeckio žodžių, jis pasinaudojo P. Juodeliu sudarydamas kairiųjų partijos programą.

P. Juodelis: „Iš tikrųjų mes su J. Noreika ir S. Gorodeckiu svarstėme tik teorinius klausimus, susijusius su LTT veikla ir liečiančius būsimos nepriklausomos Lietuvos valstybės politiką. Aš nemaniau, kad mano pareiškimai šiais klausimais antisovietinio centro dalyvių gali būti traktuojami kaip konsultacijos veiklos klausimais“.

J. Noreika: „Mano pirmas susitikimas buvo tik pažintinio pobūdžio. Šio susitikimo metu buvo nagrinėtas klausimas apie vykstančią politinę trintį tarp Anglijos ir Amerikos, viena vertus, ir SSRS, kita vertus, ir ar ši trintis prives prie karo. P. Juodelio nuomone, tie diplomatiniai ginčai greitai baigsis ir bus pereita prie karo veiksmų. P. Juodelis mano, kad Anglija ir Amerika šiame kare turi pirmenybių - turtai, atominė bomba ir panaudoti nauji ginklai Sovietų Sąjungą gali priversti prie pralaimėjimo. Su P. Juodelio mintimis visiškai sutinku“.

P. Juodelis: „J. Noreikos parodymai teisingi, bet dabar aš gerai neprisimenu apie tokią savo pareikštą sampratą (konsultuojant), kurią išsakė J. Noreika, nes analogiškai buvau pasisakęs ir susitikimuose su S. Gorodeckiu. Nemaniau, kad mano patarimai gali būti panaudoti antisovietinei veiklai“.

J. Noreika sako, kad pirmuosiuose susitikimuose P. Juodelis mėgina pakartoti susitikimo su J. Noreika turinį: pirmajame susitikime kalbėta išaiškinant klausimą apie parlamentarizmą, o antrajame susitikime - tik apie LTT. „Dėl parlamentarizmo aš pareiškiau savo nuomonę, kad būsimoji Lietuvos valstybė, kuri atsiras pralaimėjus sovietų valdžiai Lietuvoje, privalės turėti dvi partijas: partiją, kuri atstovaus nuosavybei, ir partiją, atstovaujančią darbininkams.“

Paskutiniai du susitikimai su Noreika įvyko vasario mėn. Juodelio bute.

Jis, Juodelis, pareiškė, kad jo nuomonė ekonominiiais programos klausimais sutampa ar gali skirtis, tačiau reikia rasti tikrą politinį sprendimą. „Partijų kūrimui pagal ideologinį principą aš turėjau savo nuomonę.

Į mano klausimą, kas yra Lietuvos tautinė taryba, ar tai yra tik patariamoji, ar vykdomoji valdžia, Noreika pasakė: „Tai yra ta, kuri turėtų būti dabar“. Jis sakė, jog sudaryti valdžią laikas dar nepribrėdo. Tai - tik pavadinimas, o faktiškai vykdomajai veiklai vadovauja generalinis sekretorius“.

J. Noreikos paklausus apie atsišaukimą į pasaulio tautas, P. Juodelis atsakė, kad jis parašytas gana santūriai ir kaip propaganda ras užsienyje atgarsį. Smulkesnę informaciją apie šiuos susitikimus P. Juodelis pateikė savo apklausoje.

J. Noreika P. Juodelio parodymus patvirtino, o P. Juodelio parodymų skirtumai nesą reikšmingi.

- Mano išvados, - sako j. Noreika, - P. Juodelis yra nacionalistas ir linki Lietuvai nepriklausomybės... Sovietinis režimas jam ne prie širdies.

P. Juodelis:

- J. Noreikos išvados yra teisingos ir apie tai aš esu paliudijęs anksčiau. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 35-42.)

J. NOREIKOS IR O. LUKAUSKAITĖS-POŠKIENĖS AKISTATA

1946 m. liepos 10 d. KGB tardytojas suvedė akistaton Joną Noreiką ir Oną Lukauskaitę-Poškienę. Akistata tęsėsi nuo 13 val. iki 19 val.

Į tardytojo klausimą, kada, kur ir kieno buvo įkurtas antisovietinis centras, vadinamas Lietuvos tautine taryba, Noreika atsakė:

- Būdamas antisovietiniu pažiūru ir manydamas, kad Lietuvos inkorporavimas į SSRS yra jos okupavimas, aš nutariau pradėti aktyvią kovą su sovietų valdžia dėl Lietuvos atjungimo nuo Sovietų

Sajungos. Toliau jis liudija priėjęs prie išvados, kad pastaruoju metu susidarė tokia tarptautinė padėtis, jog gali kilti karas Anglijos bei Amerikos bloko su SSRS, kuris baigsis Sovietų Sąjungos pralaimėjimu, tad jis nutaręs imtis priemonių padaryti viską, kad būtų pasinaudota šia proga, kaip gana palankiu momentu, ir jo numatytiems tikslams įgyvendinti sutelktos visos Lietuvos pagrindžio nacionalinės jėgos į organizuotą kovą sovietų valdžiai nuversti Lietuvoje, kartu tikintis anglų ir amerikiečių bloko pagalbos.

Toliau tęsia:

- Žinodamas, kad vadovauti šiai kovai Lietuvoje dabar tokio vieningo antisovietinio centro nėra, aš užsibrėžiau sau uždavinį jį įkurti ir šiuo tikslu pradėjau rinktis sau vienminčius.

- Žinojau tai, kad Lukauskaitė-Poškienė taip pat kaip ir aš yra nusiteikusi antisovietiskai, ir 1946 metų sausio pradžioje aš pasidalijau su ja savo mintimis apie antisovietinio centro įkūrimą Lietuvoje, siekiant bendro vadovavimo. O. Lukauskaitė-Poškienė mano samprotavimams pritarė ir pareiškė, kad šiuo klausimu galėtų padėti vienas žmogus, su kuriuo vėliau ji mane ir supažindino. Tai - Stasys Gorodeckis. Sausio mėn. pirmojoje pusėje aš, Noreika, su O. Lukauskaite-Poškiene ir S. Gorodeckiu susitarė įkūrėme Vilniuje antisovietinį pagrindžio centrą ir jį pavadiname Lietuvos tautinė taryba.

O. Lukauskaitė-Poškienė J. Noreikos parodymus visiškai pavirtina prisipažindama, kad ji taip pat nusiteikusi prieš sovietų valdžią, kaip ir J. Noreika. Ji teigia:

- Mūsų įsitikinimai ir būdai, vykdant antisovietinius veiksmus, sutampa. Dar prieš tai, kai J. Noreika mane supažindino su savo mintimis įkurti Lietuvoje antisovietinio vadovavimo centrą, man taip pat jau buvo kilusi tokia mintis; tokia mintis buvo kilusi ir S. Gorodeckiui, su kuriuo supažindinau J. Noreiką.

Sausio pirmojoje pusėje aš, J. Noreika ir S. Gorodeckis iš tikrųjų susitarė Vilniuje įkūrėme tokį centrą, pavadintą Lietuvos tautinė taryba.

Klausimas Noreikai:

- Kokius uždavinius sau kėlė Lietuvos tautinė taryba?

J. Noreika atsako:

1. Sujungti visas Lietuvos Respublikos teritorijoje veikiančias antisovietines nacionalines organizacijas, kad, suorganizavus ginkluotą sukilimą padedant anglų ir amerikiečių jėgų blokui, būtų galima nuversti sovietų valdžią Lietuvoje.

2. Iš anksto parengti būsimos Lietuvos vyriausybės sudėtį, parenkant kandidatus iš dviejų partijų (kairiųjų ir dešiniųjų). Tokiu atveju, žlugus sovietinei santvarkai, laikinoji vyriausybė galėtų funkcionuoti nuo pirmų sukilimo dienų. Kartu galėtume parodyti anglų ir amerikiečių blokui, kad mes jau egzistuojame.

O. Lukauskaitė patvirtina šiuos J. Noreikos parodymus papildydama, kad į Lietuvos tautinę tarybą įeina: ji, J. Noreika ir S. Gorodeckis. Kiti LTT dalyviai jai nežinomi, nes pasitarimuose dalyvavę tik trise.

O. Lukauskaitės-Poškienės papildomus parodymus J. Noreika patvirtino pridurdamas, kad LTT įsakymus, direktyvas, nurodymus vykdė ir kiti asmenys, bet tai buvo operatyvininkai, kurie į tarybos sudėtį neįėjo.

Į tardytojo klausimą Noreikai, kokį darbą dirbo LTT rengiantis ginkluotam sukilimui prieš sovietų valdžią Lietuvoje, Noreika atsakė, kad LTT planavo ginkluotą sukilimą prieš sovietų valdžią Lietuvoje įvykdyti tada, kai, prasidėjus Anglijos ir Amerikos bloko karui prieš SSRS, bus palankios sąlygos, t.y. tada, kai bus aiškiai matyti, kad SSRS pralaimės.

- Rengiantis ginkluotam sukilimui, - sakė Noreika, - LTT numatė priemones, kurios praktiškai jau buvo įgyvendinamos. Kad ginkluotosios pajėgos sėkmingiau pasirengtų sukilimui, buvo sujungtos Respublikoje veikiančios ginkluotos pagrindžio partizanų pajėgos ir įkurtas vadovavimo centras, vadinamasis Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis štabas, kuriam laikinai vadovavau aš ir pasirašinėjau štabo išleistus minėtus dokumentus Generolo Vėtros slapyvardžiu.

Remiantis išleistu įsakymu Nr. 3, Lietuva suskirstoma į 4 apygardas: Vilniaus, Kauno, Panevėžio ir Šiaulių. Šiame įsakyme nurodyta organizuoti miestų, apskričių, valsčių karines komendantūras ir formuoti ginkluotus būrius, nurodant jų funkcijas ginkluoto sukilimo metu.

Mūsų centras parengė ir išleido keturis įsakymus, vieną instrukciją ir tris direktyvas, skirtas ginkluotoms partizanų grupuotėms, kviečiant aktyviau kovoti prieš sovietų valdžią Lietuvoje. Asmeniškai mano, sako Noreika, iš anksto buvo parengtas atsišaukimas ginkluotam sukilimui, bet jis nebuvo padaugintas.

Mano įsakymu iš jaunimo tarpo Vilniuje buvo sudaryta aktyvi grupė, kuriai pavesta sukilimo metu Vilniuje užimti gyvybiškai svarbius objektus.

Į užsienį buvo pasiųstas vienas ryšininkas ir rengtasi į užsienį pasiųsti dar du ryšininkus.

J. Noreika pakartojo, kaip ir ankstesnėse kvotose, ryšininkų pasiuntimo į užsienį tikslą ir kad jie turėję persiųsti „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“.

O. Lukauskaitė patvirtino J. Noreikos parodymus apie rengimąsi ginkluotam sukilimui. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 43-52.)

J. NOREIKOS IR Z. ŠERKŠNO-LAUKAIČIO AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. liepos 15 d. 10-17 val. Tardė KGB vyr. ltn. Golicinas. Abu kaltinamieji prisipažino esą pažįstami. Į tardytojo klausimą J. Noreikai, kuo pasireiškė jo ryšiai su Z. Šerkšnu-Laukaičiu, J. Noreika atsakė:

— Jau anksčiau esu liudijęs, kad prieš pradėdamas kurti antisovietinį centrą Vilniuje, aš 1945 m. gruodžio mėn. per plk. ltn. Petro Masiulio sūnų Tadą Masiulį susipažinau su Zigmu Laukaičiu, kuris pasisakė buvęs Dzūkų grupės, kuriai vadovavo plk. ltn. J. Vitkus-Kazimieraitis, partizanas. Kadangi su J. Vitkumi aš buvau pažįstamas, tai pasiprašiau Z. Laukaitį, kad suvestų su juo. Z. Laukaitis

pasakė, jog šį prašymą galėsiąs atlikti Kęstutis Valentukevičius, kuris dirba Marcinkonių gimnazijoje mokytoju. Tuomet Z. Laukaičiui pasakiau, kad Vilniuje kuriamas antisovietinis centras, kurio tikslas - sujungti visas Respublikoje veikiančias ginkluotas grupuotes. Taip pat aš pavedžiau Z. Laukaičiui parengti dirvą antisovietinei jaunimo organizacijai įkurti Vilniuje, kuri vykdytų centro nurodymus 1946 m. sausio pirmosiomis dienomis. Vėl užėjęs pas mane į Mokslų akademiją, Z. Laukaitis pakvietė dalyvauti antisovietiniame pagrindžio susirinkime, kuriame dalyvavo: J. Noreika, kaip centro atstovas, Z. Laukaitis, K. Valentukevičius, A. Janulevičius. Susirinkime buvo nutarta Vilniuje įkurti antisovietinę jaunimo organizaciją, kuri suformuotų aktyvią grupę, vykdančią įvairius centro uždavinius. Tokią organizaciją apsiėmė įkurti Z. Laukaitis ir A. Janulevičius. Z. Laukaitis prisistatė kaip ryšininkas tarp centro ir partizanų Dzūkų grupės. Susipažįstant Z. Laukaitis davė 5 egz. savo leidinio „Laisvės varpas“ ir pasakė, kad J. Vitkus pareiškęs, jog nori susitikti su J. Noreika. Siame susirinkime J. Noreika kvietė susirinkimo dalyvius rinkti popierių partizanų spaudos leidimui ir kt.

— Po kelių dienų Z. Laukaitis supažindino mane su E. Kakariekaite, kurią aš vėliau panaudojau ryšiams su Telšių apskr. partizanų grupuotėmis. Susitikimo su E. Kakariekaite metu Z. Laukaitis man pranešė, kad iš tiesų atvyko moteris, B. Stasiūnienė, kuri susisieks su Telšių partizanų grupuote, kuriai vadovauja J. Semaška, ir pasiūlė su ja susitikti. J. Noreika nuo susitikimo su B. Stasiūniene atsisakė ir pasakė Z. Laukaičiui, kad pas ją iš Vilniaus atsiųsiąs žmogų su slaptažodžiu „Aš - Zigmąs iš Šiaulių“, kuris susitiks su Semaška.

- Sausio pabaigoje aš Z. Laukaičiui daviau direktyvą Nr. 5, rašytą ranka, kad ją persiųstų į Alytaus, Telšių, Panevėžio apskritis. Ar Z. Laukaitis uždavinį atliko - nežinau. Tai tiek trumpai apie mano ryšius su Z. Laukaičiu. Aš patvirtinu anksčiau duotus smulkesnius parodymus apie Z. Laukaitį.

Z. Laukaitis J. Noreikos parodymus patvirtino pakartodamas J. Noreikos pasakojimą apie centro įkūrimą, apie nelegalų susiti-

kimą, jaunimo aktyvios grupės įkūrimą, apie ryšius su K. Valen-
tukevičiumi, apie ginkluotą sukilimą ir aktyvios grupės uždavinius
sukilimo metu, apie susitikimą su E. Kakariekaite, apie pasiūlymą
susitikti su Telšių apskr. partizanų ryšininke B. Stasiūniene, apie
slaptažodžio „Aš - Zigmąs iš Šiaulių“ perdavimą B. Stasiūnienei.

Z. Šerkšnas-Laukaitis patvirtina, jog iš J. Noreikos gavo dvi
direktyvas, rašytas ranka, kad padaręs dar du nuorašus apie partizanų
laikyseną rinkimų į SSRS aukščiausiąją tarybą metu, juos perdavė
Alytaus, Panevėžio, Telšių ir Trakų apskr. partizanams.

— Po to, kai aš buvau areštuotas, nuo vasario mėn. pradžios ryšiai
nutrūko, - sako Z. Šerkšnas-Laukaitis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 53-60.)

J. NOREIKOS IR P. MASIULIO

AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. rugpjūčio 20 d.

Į tardytojo KGB vyr. ltn. Golicino klausimą J. Noreikai apie jo
susitikimą su P. Masiuliu ir susitikimo apibūdinimą J. Noreika
atsakė:

- 1945 m. gruodžio mėn. aš pirmą kartą aplankiau P. Masiulį
jo bute Liejyklos 9-6. Šiame susitikime abu dalijomės išpūdžiais
apie buvimą vokiečių koncentracijos stovyklose. Po to aš paklausiau,
ar jis palaiko ryšius su antisovietiniu pogrindžiu. Į tai P. Masiulis
atsakė, kad ryšių su pogrindžiu neturįs, bet galbūt kokių nors žinių
turi jo sūnus - Vilniaus valstybinio universiteto studentas Tadas
Masiulis. Tuo ir baigėsi mūsų pirmojo susitikimo pokalbis.

Tą patį 1945 m. gruodžio mėn. T. Masiulis mane suvedė su
pogrindžio dalyviu Z. Laukaičiu.

1946 m. kovo mėn. pradžioje, išeidamas iš O. Poškienės buto,
aš paėmiau iš jos išleistus mūsų LTT antisovietinius dokumentus ir
pakeliui į savo butą užėjau pas P. Masiulį. Tai buvo mano antras
susitikimas su juo. Sužinojęs, kad P. Masiulis rengiasi važiuoti į
Panevėžio apskr. parsivežti maisto produktų, paprašiau, kad jis tenai
sisisiektų su kuo nors iš pogrindžio dalyvių ir perduotų jiems

antisovietinius dokumentus. Iš pradžių P. Masiulis atsisakė, tačiau vėliau sutiko sakydamas, kad jei tik galės, perduos juos pagrindžio dalyviams.

P. Masiuliui aš perdaviau įsakymus Nr. 1, Nr. 2, direktyvą Nr. 7, išleistus mūsų antisovietinio centro, o galimas dalykas, kad buvo įteiktas ir „Atsišaukimas į laisvasias pasaulio tautas“. Mudviejų su P. Masiuliu pokalbio metu bute buvo ir jo žmona, kuri buvo ligonė ir gulėjo lovoje.

Ar P. Masiulis įvykdė mano pavedimą, nežinau, nes po kelių dienų aš buvau areštuotas.

Tardytojo paklaustas P. Masiulis atsakė:

- Aš patvirtinu J. Noreikos liudijimą tik apie tai, kad aš du kartus iš tikrųjų susitikau su J. Noreika, bet paneigiu, kad susitikęs pirmą kartą kalbėjau apie pagrindį ir kad susitikęs antrą kartą gavau iš jo dokumentus, to aš nepamenu.

P. Masiulis antrą kartą tardytojui kartojo:

- Aš to neprisimenu.

Tačiau tardytojo paklaustas J. Noreika vėl kartoja kaip ir anksčiau:

- Aš laikausi savo liudijimo ir dar kartą kartoju, kad su P. Masiuliu kalbėjome apie pagrindį ir 1946 m. kovo pradžioje aš jam įdaviau antisovietinius dokumentus, kad perduotų juos Panevėžio partizanams.

- Kuo jūs galite paneigti J. Noreikos liudijimą? - paklausė tardytojas.

Į tai P. Masiulis atsakė:

- Aš to pasikalbėjimo apie antisovietinį pagrindį neatsimenu, taip pat neatsimenu, kad man buvo įteikti antisovietiniai dokumentai.

- Tai aiškiai neįtikėtina, - sakė tardytojas.

P. Masiulis atsakė:

- Savo pateisinimui daugiau pasakyti neturiu ko.

Pasirašė tardytojai vyr. lt. Golincinas ir lt. Lavrentjevas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 61-64.)

Stasys Gorodeckis

BIOGRAFIJA

Stasio Gorodeckio tėvas Kostas Gorodeckis gimė 1886 m. lapkričio 11 d. Šiluvoje, Raseinių apskr., buvo baigęs Maskvos universiteto Teisės ir Miškininkystės fakultetus. Dar būdamas studentas priklausė studentų konspiracinei grupei ir caro valdžios įtartas kaip nepatikimas paskiriamas dirbti tolimajame Komių krašte girininku Krasnoborsko vietovėn Archangelsko srityje. Jo būsimoji žmona Elvyra Jagudžinskaitė gimė 1880 m. Pažverintų km. Raseinių apskr. Ji kilusi iš kilmingų žemaičių bajorų, savo giminę siejančių su Petro I Didžiojo patikėtiniu Jagudžinskiu, po represijų prieš Petro Didžiojo pasekėjus pabėgusiu į Lietuvą. E. Jagudžinskaitė atvyko pas savo sužadėtinį į Krasnoborską ir juodu susituokė Archangelsko katalikų bažnyčioje.

1911 m. Krasnoborske gimė pirmagimis sūnus Zigmas, ten pat 1915 m. lapkričio 12 d. gimė Stasys Gorodeckis. Abu vaikus pakrikštijo Archangelsko katalikų bažnyčioje.

Baigiantis karui Rusijoje, įsisiūbavo revoliucinis judėjimas. Tėvas, būdamas socialistinių pažiūrų, miško darbininkų buvo gerbiamas ir mylimas. Kuriantis vietinei valdžiai, buvo išrinktas jos pirmininku.

1920 m. liepos 12 d. pasirašius su Lietuva taikos sutartį, sovietų Rusija Lietuvai paskyrė didelius kirstino miško plotus Kosto Gorodeckio administruojamuose plotuose. Susidarius palankioms aplinkybėms, visa Gorodeckiu šeima 1921 m. ešelonais kartu su kitais lietuviais grįžo į Lietuvą.

Tėvas įsidarbino girininku Kauno miškų valdyboje. Vyresnysis brolis Zigmas mokėsi Kauno jėzuitų gimnazijoje, o Stasys - „Aušros“ berniukų gimnazijoje. 1930 m. spalio 1 d. Stasys Gorodeckis įstojo į Kauno aukštesniosios technikos mokyklos statybos skyrių. Čia mokydamsis S. Gorodeckis aktyviai dalyvavo skautų vyčių veikloje.

1935 m., būdamas 5-ame kurse, iš Aukštesniosios technikos mokyklos buvo pašalintas už specialistų rengimo programos ir jos vykdymo kritiką, esą mokykla turinti parengti ir auginti ne tik specialistus, bet ir susipratusius tautiečius. Visus prašymus eksternu laikyti baigiamuosius egzaminus mokyklos vadovybė atmetė. S. Gorodeckio nuomone, ATM vadovybė apie jį buvo susidariusi nuomone, kad jis yra „raudonas“.

1936 m. S. Gorodeckis įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos-filologijos fakultetą laisvu klausytoju. Pritardamas tuo metu čia vyravusioms prosovietinėms nuotaikoms, jis dalyvaudavo ir jų rengiamuose mitinguose, tačiau jokioms organizacijoms nepriklausė.

Įsidarbinęs Kauno „Maisto“ bendrovėje, vadovavo naujųjų gaminių (šaldytuvai ir kt.) techninei priežiūrai.

1937 m. bendra tvarka pašauktas atlikti karinę prievolę, Stasys parašė pareiškimą Kauno miesto ir apskrities komendantui, pareiškdamas, kad atsisako eiti į Lietuvos kariuomenę. Jis motyvavo, kad kariuomenėje vyrauja antiliaudinės nuotaikos ir jos rusiškosios carinės tradicijos. S. Gorodeckis buvo tos nuomonės, kad kariuomenę būtina perorganizuoti, o ir visą tautą apginkluoti neišvenigiamam karui su kur kas galingesniais tautos priešais lenkais arba rusais. Po tokio raštiško pareiškimo S. Gorodeckis buvo suimtas ir kariuomenės karo lauko teismo nuteistas 3 metams laisvės atėmimo. Supratęs savo klaidą, 1938 m. nuteistasis parašė prašymą Lietuvos Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai, sutikdamas tarnauti Lietuvos kariuomenėje. S. Gorodeckio prašymas buvo patenkintas ir jis buvo pasiūstas atlikti karinę prievolę į ryšių batalioną, kur sulaukė 1939 metų mobilizacijos paskelbimo. Atšaukus mobilizaciją, iš kariuomenės buvo demobilizuotas ir paleistas į atsargą. Grįžęs iš kariuomenės, S. Gorodeckis kurį laiką dirbo Kauno „Maisto“ bendrovėje, o tėvams 1939-1940 m. žiemą keliantis į Vilnių, atsiskaitęs su darbovieta, išvyko kartu su tėvais į Vilnių ir tęsė studijas Vilniaus valstybinio universiteto humanitariniame fakultete. Iki 1946 m. S. Gorodeckis buvo atsiskaitęs už du kursus ir, išklausęs trečio kurso paskaitų ciklą, klausėsi ketvirto kurso paskaitų.

1940-1941 m. mokytojavo Vilniaus apskr. mokyklose.

1941-1944 metų laikotarpiu dirbo meistru plentų valdyboje ir iki universiteto uždarymo tebestudijavo universitete. 1944 metais Vilniuje pradėjus kurti sovietinei administracijai, įsidarbino Miškų komisariato Pramonės valdyboje Vilniuje, o nuo vasaros - Kaune miškų pramonės valdybos viršininko pavaduotoju, vėliau - tresto vyriausiuoju inžinieriumi. Stasiui teko važiuoti į Rytprūsius kartu su miškų ūkio komisaro pavaduotoju, žinomu miškininku Kvedaru, ieškant vokiečių išvežtų iš Lietuvos pramonės įmonių įrenginių.

1945 m. liepos mėn. perėjo dirbti į Valstybinę grožinės literatūros leidyklą įgaliotiniu Vilniuje ir kartu Dailės fondo direktoriaus pavaduotoju. Šiuose postuose išdirbo iki savo arešto.

STASYS GORODECKIS IEŠKO RYŠIŲ SU POGRINDŽIU

Susipažinęs su realia Lietuvos valstietijos ir darbo žmonių politine padėtimi, Stasys Gorodeckis galėjo realiai įvertinti natūralias lietuvių tautos aspiracijas.

Dar tebegyvendamas Kaune ir dirbdamas Miškų pramonės ministerijoje kapitalinės statybos skyriaus viršininku, S. Gorodeckis įdarbino savo gerą pažįstamą inž. Viktorą Ašmenską kapitalinės statybos viršininku, iš kurio sužinojo smulkmenas apie Suvalkijoje veikiančias ginkluotas grupuotes, pasklidusias miškuose atskiromis grupėmis, kurios mėgina burtis į rinktines, ieško būdų kurti bendrą vadovavimą visoms pogrindžio ginkluotosioms pajėgoms (1944-1945 m. pirmoji pusė).

Važinėdamas po visą Lietuvą ir rūpindamasis sugriautų krašto miško pramonės įmonių - baldų fabriku, lentpjūvių atstatymu, S. Gorodeckis susitikdavo su įmonių vadovais, inžinieriais, darbuotojais. Jis apčiuopia tautos pulsą - sužino apie žmonių išgyvenimus ir trėmimus, patirtus pirmosios bolševikų okupacijos metu, o vėliau ir vokiečių padarytas skriaudas. Matydamas tautos genocidą, negalėjo būti abejingas. Pribrendo būtinybė ieškoti būdų, kaip išsaugoti

žudomos tautos gyvasias jėgas. Didelę įtaką jam darė ministerijos dispečeris Giedrius, kuris prabilo apie veikiančią pagrindį, o jo areštas dar daugiau skatino galvoti, ką turi daryti tauta, koks jos tolesnis kelias. Dar didesnę širdies skausmą S. Gorodeckis pajuto, kai sužinojo, kad areštuotas jo tėvas, dirbęs miškų urėdu Vilniaus krašte. Būdamas kairiųjų pažiūru, S. Gorodeckis valdžioje ir partijos narių gretose turėjo daug pažįstamų. Mėgino gelbėti tėvą, stengdamasis pagreitinti jo bylos nagrinėjimą, ir pajuto nematomą kietą sieną, į kurią greitai pats atsimušė. Pats įsitikino, kad Lietuvos sovietinei valdžiai rūpi ne aukštų socializmo idealų realizavimas, o besąlyginis tautų pavergimas, siekimas prisidengus proletariato skraiste išiviešpatauti pasaulyje. Kiekvienas kitokios minties, o juo labiau laisvės troškimo pareiškimas slopinamas propagandos galia ar naudojant smurtą.

S. Gorodeckis ir komisaro darbo jėgos įgaliotinis miškininkas Vincas Tamulis savaitėmis užtrukdavo kelionėse po Rytprūsius, ieškodami vokiečių išvežto pramonės įmonių turto, kurio dalis, kaip manyta, dar galėjo likti kažkur apie Gumbinę, Tilžę ar Karaliaučių. Be kitų įrenginių, ieškojo ir išvežtų iš Petrašiūnų popieriaus fabriko per 200 elektros variklių. Pasakodamas apie partizanų grupuotes Tauragės miškuose Vincas Tamulis padarė didžiulę įtaką Gorodeckiui.

Kaip ir daugelis to meto inteligentijos atstovų, S. Gorodeckis tikėjosi, jog pasibaigus karui visiems karo vadovams teks sėsti prie bendro stalo, kur vienoje pusėje sėdės nugalėtojai, kitoje - pralaimėjęsiejį, ir bus paskelbta laisvo tautų apsisprendimo teisė.

Gorodeckis, perėjęs dirbti į Grožinės literatūros leidyklą ir Dailės fondą, tarp Rašytojų sąjungos narių rado blaiviai mąstančių ir tiesiai žvelgiančių į ateitį.

Vilniuje rašytojų pobūviuose S. Gorodeckis dažnai susitikdavo Oną Poškienę, kuri, anksčiau buvusi gana kairiųjų pažiūru, pastaruoju metu nusivylusi Markso ir Engelso idėjomis į komunizmą pradėjo žiūrėti ne tik skeptiškai, bet ir priešišškai. Ji supažindino

S. Gorodeckį su kpt. Jonu Noreika, kuris, vos tik grįžęs iš Štuthofio ir bolševikų „filtravimo“ stovyklų, intensyviai ieškojo pasekėjų kovai su bolševikų tironija. Taigi visi trys tapo organizuotos kovos su komunizmu bendrininkais - gimė organizacinis komitetas, kuris 1946 m. sausio pradžioje buvo pavadintas Lietuvos tautine taryba.

Susikristalizavus analogiškomis antisovietinėms mintims, prireikė jas įforminti. Buvo sudaryta Lietuvos tautinės tarybos užuomazga, pasirinktas pavadinimas, aptartos mintys su išlikusių reikšmingesnių partizaninių struktūrų vadais. Suderintos vyriausiosios ginkluotos vadovybės problemos, galios ir darbo metodai. Sutarti tolesni organizaciniai žingsniai.

STASIO GORODECKIO AREŠTAS

Stasį Gorodeckį suėmė 1946 m. kovo 16 d. Onos Poškienės bute, Giedraičių 10a-1. Nutartis areštui pasirašyta kovo 19 d. LSSR MGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio vyr. operatyvinio įgaliotinio vyr. ltn. Karpuchino, suderinta su to paties poskyrio viršininko pavaduotoju vyr. ltn. Maskolenka, 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotoju majoru Makarovu ir LSSR MGB tardymo skyriaus viršininku E. Rozausku. Nutartį tvirtino LSSR KGB komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius, sankcionavo 1946 m. kovo 22 d. LSSR NKVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulkininkis Grimovičius.

S. Gorodeckis kaltinamas kaip vienas iš nacionalistinės antisovietinės organizacijos, įkurtos 1946 m. sausio mėn., vadovų. Organizacijos tikslas - nuversti sovietų valdžią ir atkurti buržuazinę santvarką Lietuvoje.

Tomis pačiomis datomis ir tų pačių žmonių pasirašyta nutartis paskirti Stasiui Gorodeckiui kardomąją priemonę - areštą.

Orderis Nr. 217 areštui pasirašytas 1946 m. kovo 23 d. LSSR MGB komisaro pavaduotojo papulk. Martavičiaus.

1946 m. kovo 25 d. asmens kratos protokolą pasirašė LSSR KGB Vilniaus miesto operatyvinis įgaliotinis Ponukejevas, dalyvaujant

LSSR MGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio majorui Karpuchinui. Kratos metu paimtas pasas, laikinas pažymėjimas, įvairūs kiti pažymėjimai, jungtusių liudijimas, studento bilietas, studijų knygelė.

Labai keista, kodėl asmens krata atlikta kovo 25 d., o S. Gorodeckis buvo iš tikrųjų areštuotas kovo 16 d. Paprastai, neiškračius asmens, į MGB tardymo kabinetus ar į kameras jis nebūdavo vedamas. Buto kratos (labdarių 6-9) protokolas surašytas 1946 m. kovo 18 d. Protokola pasirašė sovietinio KGB darbuotojas vyr. ltn.

Kozlovskis, ltn. Kondivilis, ltn. Perevuchinas. Kratos metu paimta: 4 bloknotai, įvairūs susirašinėjimai (20 lapų), vokai su adresais (5 vnt.), 1942 m. birželio 15 d. pažymėjimas, fotonuotrauka. Jokių kompromituojančių dokumentų nerasta. 1946 m. rugpjūčio 16 d. LSSR MGB tardymo skyriaus vyr. tardytojo vyr. ltn. Golicino, peržiūrėjusio S. Gorodeckio bylą Nr. 7157 (dabar 9792/3), akte nustatyta, kad rasti ir paimti S. Gorodeckio daiktai neturi nusikaltimo įrodymų, ir tai nutarta sudėginti.

Turto aprašymas atliktas 1946 m. balandžio 2 d. Vykdytojas - MGB jaun. ltn. Perevazkinas, dalyvaujant kiemsargiui Duliui Jonui. Aprašyta: knygų spinta, Brokhauzo enciklopedija (19 tomų), techninė enciklopedija (6 tomai), Gogolio raštai (6 tomai), įvairios knygos (150 vnt.). 1946 m. balandžio 2 d. saugoti minėtąjį turta pavesta S. Gorodeckio žmonai Genei.

1946 m. liepos 25 d. LSSR mokslų akademijos prezidentas J. Matulis kreipėsi į LSSR KGB ministrą Jefimovą, kad būtų gražinti S. Gorodeckio kratos metu paimti rašytojos Žemaitės rankraščiai „Autobiografija“ ir „Kelionė į Šiluvą“.

MGB ministro Jefimovo 1946 m. liepos 31 d. potvarkiu, kurį pasirašė MGB darbuotojas Stražas, dalyvaujant pil. M. Kedytei, minėti rankraščiai buvo perduoti Mokslų akademijai. 1946 m. rugpjūčio 5 d. liudija J. Masiulis.

Visos knygos (150 vnt.) ir Gogolio raštai 1946 m. gruodžio mėn. perduota saugoti MGB B skyriaus majorui Kuricinui, o vokiškoji Brokhauzo enciklopedija - 19 tomų ir techninė enciklopedija - 6

tomai 1949 m. gruodžio 13 d. perduotos į Maskvą - SSRS MGB A skyriaus viršininkui gen. mjr. Gercovskiui. 1950 m. sausio 3 d. SSRS MGB patvirtina gavusi minėtas knygas.

TARDYMAI

Oficialus S. Gorodeckio tardymo protokolas buvo pradėtas rašyti tik rytojaus po suėmimo dieną MGB tardytojo Baranovo, t.y. 1946 m. kovo 17 d. 20.30 val., padarant pertrauką. Jis buvo baigtas tik kovo 20 d. 17 val.

Savo pirmuosiuose parodymuose S. Gorodeckis pareiškė, kad prisipažįsta kaltas kovojęs su sovietų valdžia, nes yra antisovietinės pagrindžio organizacijos - Lietuvos tautinės tarybos, veikiančios Lietuvoje, narys. Šio komiteto nariai: buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas teisininkas Jonas Noreika, rašytoja Ona Poškienė, dėstanti medicinos seserų mokykloje, ir Stasys Gorodeckis.

Tardymų metu J. Noreika, O. Poškienė ir S. Gorodeckis tardytojams aiškino, kad jie yra Lietuvos tautinės tarybos organizacinio komiteto nariai ir tik jie esą atsakingi už parengtus ir išplatintus dokumentus (direktyvas, instrukcijas, įsakymus, tarp-tautines apžvalgas).

S. Gorodeckis pripažįsta, kad LTT sukilimo tikslas buvo sujungti visas pagrindžio organizacijas, kurios veikia Lietuvos teritorijoje, iš jų ir ginkluotas grupuotes (KGB vadinamas banditų formuotėmis), ir įkūrus šių ginkluotų grupuočių vyriausiąją vadovybę, organizuotai kovoti su sovietais, kad būtų išvengta nereikalingų savavališkų žudynių. „Jokių kitokių tikslų neturėjome“, - sakė S. Gorodeckis. Jo parodymais, buvo užmegzti kontaktai ne tik su Kauno apygardos, Dzūkijos ir Žemaitijos kovotojais, bet ir Biržų, Utenos, Ukmergės apskričių grupėmis. Telšių - Žemaitijos apygardai vadovauja majoras Semaška, Dzūkijos - plk. ltn. Vitkus, o Kauno apygardai - Vytautas Klimas. Tardomas S. Gorodeckis mėgino dar porą parų „dengti“ Kauno apygardos štabo organizacinio skyriaus viršininką V. Ašmenską, bet ilgo pirmojo tardymo pabaigoje prisipažino apie jį.

Šiaip S. Gorodeckis daug prifantazavo apie savo susitikimus su Vytautu Klimu-Liepa centriniame Kauno pašte, apibūdindamas V. Klimo žymes ir kad jį su Klimu supažindinęs Miškų pramonės valdybos ekonomistas Veverskis (LLA vadovo Veverskio pusbrolis, dirbo Miškų ūkio liaudies komisariate, statybos skyriuje). Kadangi, V. Klimo nuomone, karas tarp JAV ir Sovietų neišvengimas, V. Klimas siūlėsis S. Gorodeckį suvesti su Kauno apygardos partizanais. Toliau liudija, kad į jo butą Vilniuje užėjo buvęs Šiaulių liaudies kultūros namų režisierius Vytautas Saulius, prašydamas padėti susisiekti su partizanų centru Vilniuje. Atvykęs dar po savaitės, V. Saulius pasakojo, kad pakrinka partizanų drausmė, kilus Anglijos ir JAV karui su Sovietų Sąjunga, jie pradės žudyti komunistus. S. Gorodeckį tai paveikė ir jis pradėjęs tarp pažįstamų ieškoti vienminčių, kurie galėtų jam padėti suvienyti partizanus.

Prisiminęs Jauneliūną, dirbantį Germanistikos katedros bibliotekos vedėju, su juo susitiko ir iš pokalbio suprato, kad jis turįs ryšių su partizanais. S. Gorodeckis nutarė pats pasitikrinti, ar teisingas V. Saulius ir Jauneliūnas.

1945 m. liepos mėn., būdamas komandiruotėje, S. Gorodeckis susitikęs su Klimu ir jam papasakojęs, ką buvo girdėjęs iš V. Sauliaus apie partizanus. Patyręs, jog numatoma įkurti centrą Vilniuje, Klimas pritarė šiai minčiai ir, paprašęs S. Gorodeckį suvesti su tuo centru, davė jam savo telefoną, kurį Gorodeckis užsirašęs į bloknotą ir kuris yra jo namuose, bet kur - neatsimenąs.

1946 m. vasario mėn. S. Gorodeckis, būdamas komandiruotėje Kaune, paskambinęs V. Klimui ir su juo susitikęs centriniame pašte. Susitikimo metu patyręs, kad partizanų klausimu jokių permainų nėra, Klimas pareiškė, jog Vilniuje toks centras jau esąs. Todėl S. Gorodeckis nebeturėjęs jam trukdyti.

Po kelių dienų tardymo be pertraukos S. Gorodeckio tardytojas priėjo prie išvados, kad S. Gorodeckis išsisukinėja, ir paklausė: „Kodėl šiuo atveju jūs apie Klimą kalbate netiesą?“ Tik tada S. Gorodeckis, matyt, supratęs, kad kažkas apie V. Ašmenską jau prasitaręs, prisipa-

žino, kad jokio Klimo nebuvo ir nėra, o su Kauno apygarda buvo susijęs per inž. Viktorą Ašmenską.

S. Gorodeckis teisinasi, kad sakęs netiesą, nes V. Ašmenskas yra geras jo draugas ir pats Gorodeckis jį įtraukęs į organizacijos darbą. Toliau tardytojui nušviečia V. Ašmensko biografiją, jo santykius su Gorodeckiu darbe.

V. Ašmensko nebuvo matęs nuo 1936 ar 1937 metų. 1944 metais, vykdydamas vyriausybės įsakymą, V. Ašmenskas ruošėsi iš savo tėviškės Suvalkijoje per Kauną nuvykti į Trakus, senojon darbo vieton. Kaune jis turėjo užėiti į buv. Žemės ūkio rūmus ir pasitikslinti, kur jam grįžti. Ir štai atsitiktinai susitikus Gorodeckis pasiūlė Ašmenskui nebegrižti į Trakus, bet likti čia, Kaune, įsidarbinti Miškų pramonės komisariate Miškų pramonės valdybos kapitalinės statybos skyriaus viršininku, taip pat artimiausiu metu parūpinti jam butą (jo šeima buvo likusi jo tėviškėje). V. Ašmenskas sutiko ir liko Kaune. 1945 m. rudenį V. Ašmenskas perėjo dirbti į Miškų ir popieriaus pramonės ministeriją kapitalinės statybos skyriaus vyr. inžinieriumi.

S. Gorodeckis prisipažįsta, kad tėvo areštas 1944 metų pabaigoje jį nuteikė labai priešiška sovietų valdžiai. Tas nepasitenkinimas dar padidėjo, kai jo dėtos pastangos išlaisvinti tėvą buvo bevaisės. Vėliau tėvą paleido, bet S. Gorodeckis vis tiek pamažu tapo sovietų priešu.

Miškų pramonės komisariate vyr. dispečeriu dirbęs Giedrius darė nemažą poveikį S. Gorodeckio to meto mąstysenai. Jis drąsino Gorodeckį, kad nereikia pasiduoti, bet kovoti su sovietų valdžia. Pasikalbėjimuose antisovietinėmis temomis Giedrius pastebėjo Gorodeckio dvasinį pasikeitimą ir pasiūlė jam stoti į pagrindžio organizaciją „Lietuvos pasipriešinimo judėjimas“ Kaune, kurios tikslas - kovoti dėl Lietuvos laisvės. Komisariate prasidėjo areštai. Areštavus Giedrių, apie šią organizaciją S. Gorodeckis užsiminė V. Ašmenskui, pasisakęs, kad jis yra tos organizacijos narys. 1945 m. pabaigoje jis informavo V. Ašmenską apie pagrindžio centro kūrimą ir neva veikiantį „Lietuvos pasipriešinimo judėjimą“. Tuo

metu S. Gorodeckis ir užverbavęs V. Ašmenską į antisovietinio pogrindžio veiklą.

S. Gorodeckis tardytojui pareiškė, jog dabar neatsimenąs, ką smulkiau apie pogrindį kalbėjęs su Giedrium ir Ašmensku, juo labiau kad tuo metu iš liaudies komisariato darbuotojų jau buvo areštuoti keli asmenys.

Toliau Gorodeckis liudija:

1945 m. vasarą V. Ašmenskas S. Gorodeckiui pasisakė, kad MGB nutempė jį į Kauno rūmus ir, panaudoję smurtą, apgaulę ir grasinimus, privertė jį pasižadėti bendradarbiauti. V. Ašmenskas jų naudai dirbti nenorėjo ir mėgino įvairiais būdais išsisukinėti: duodavo tokių žinių, kurios buvo visiems žinomos, arba stengėsi išvažiuoti į komandiruotes (į Maskvą, Vilnių, Ukmergę, Panevėžį, Šiaulius, Alytų, Jonavą, Ukmergę, Tauragę, Klaipėdą, Viešvilę, Jūrą, Višakio Rūdą, kur veikė ar buvo atstatomos miškų pramonės įmonės. - *V. A.*).

1945 m. vasaros pabaigoje iš V. Ašmensko S. Gorodeckis sužinojo apie veikiančius partizanus Suvalkijoje, apie Tauro apygardą ir jos rinktines bei įkurtą Lietuvos išlaisvinimo komitetą. V. Ašmenskas gerai pažinojo LIK'o pirmininką plk. lt. L. Butkevičių (su jo sūnum buvo baigęs IV civilinės aviacijos lakūnų laidą), Tauro apygardos vadą ir LIK'o pirmininko pavaduotoją kpt. L. Taunį-Kovą (buvusį LAK'o sportinės eskadrilės, kuriai priklausiau ir aš, vadą. - *V. A.*) ir kitus, kaip antai Mureiką, A. Brazaitį, B. Abramavičių, nors tiesioginių ryšių su jais, išskyrus Brazaitį-Šepetį, nepalaikė.

Dirbdamas Valstybinės grožinės literatūros leidyklos įgaliotiniu Vilniuje, S. Gorodeckis kas mėnesį po 2-3 kartus atvažiuodavo į centrą Kaune spręsti techninių tarnybinių reikalų. Pasinaudodamas šia proga, S. Gorodeckis dažnai užsukdavo pas V. Ašmenską, o kartais ir nakvodavo, o V. Ašmenskas savo ruožtu, atvažiavęs Vilniun tarnybos reikalais į Ministrų tarybą ar Valstybinę plano komisiją, užeidavo pas S. Gorodeckį, pas kurį ne kartą ir nakvojo. S. Gorodeckis žinojo, kad V. Ašmenskas antisovietiskai nusiteikęs žmogus,

abu atvirai pasidalydavę mintimis antisovietinėmis temomis ir apie šalies vidaus reikalus bei tarptautinę padėtį.

V. Ašmenskas neslėpęs nuo jo ne tik savo antisovietiniu pažiūru, bet ir detaliai papasakodavo apie įvairius pagrindžio kovų Suvalkijoje epizodus. Tai sudarė prielaidą pasiūlyti V. Ašmenskui organizuoti Suvalkijos-Kauno apygardą, apie tai jis ir informavo kpt. Joną Noreiką.

1946 m. vasario 12-15 dienomis V. Ašmenskui atvykus į Vilnių, S. Gorodeckis jam perdavė direktyvą Nr. 6 ir supažindino jį su kpt. J. Noreika. Savo ruožtu V. Ašmenskas išpėjo J. Noreiką, kad jei jis būtų areštuotas, galima bus kreiptis į „antrininką“ V. Smolenską-Traką, kuris dirba Kauno jaunimo teatre, turi savo spaustuvę ir gališ padauginti pagrindžio medžiagą.

Įdomuskovo 20 d. protokolas, kuriame S. Gorodeckis liudija, kad pagrindžio antisovietinis nacionalinis komitetas (J. Noreika, O. Poškienė) 1946 m. sausio mėn. išsiuntė į Vokietiją per Kenigsbergą vieną jauną žmogų susisiekti su gydytoju Jasaičiu, kuris Vokietijoje vadovauja nacionaliniam komitetui. Jaunasis žmogus išsivežė kontrrevoliucinę medžiagą:

- a) apie partizanų judėjimą Lietuvoje;
- b) atsišaukimą ir kitus dokumentus.

Be to, J. Noreika ir O. Poškienė rengėsi pasiūsti į užsienį kauniškį poetą K. Jakubėną. Komiteto nariai į komitetą verbavo naujus antisovietišškai nusiteikusius žmones iš Vilniaus universiteto: literatūros prof. P. Juodelį, užverbuotą S. Gorodeckio, O. Poškienė bandė užverbuoti krikščionių demokratų partijos lyderį dr. L. Bistrą, radijo diktorių K. Inčiūrą. J. Noreika palaikė ryšius su Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto prof. VI. Jurgučiu, Teisės fakulteto prof. K. Šalkauskiu, su kuriuo J. Noreika svarstė krikščionių demokratų sąjungos programą. J. Noreika mėgino verbuoti Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto profesorius B. Sruogą. 1946 m. kovo 11 ar 12 d. savo bute S. Gorodeckis supažindino B. Sruogą su parengta tarptautine apžvalga. Tai buvo priedas prie direktyvos Nr. 7, išsiųstos

pogrindžio organizacijoms ir partizanams, kurioje kaip pavyzdys buvo nurodyti Višinskio ir kitų politikų pareiškimai Indonezijos, Graikijos, Libano klausimais, taip pat Čerčilio pasakytos kalbos Fultone išvados.

S. Gorodeckio liudijimu, prof. Sruoga šią apžvalgą sukritikavo.

S. Gorodeckiui rengiantis išeiti iš B. Sruogos buto, duryse pasirodė J. Noreika, o prof. B. Sruoga, nežinodamas juodviejų tarpusavio ryšių, supažindino S. Gorodeckį su J. Noreika, po to S. Gorodeckis išėjo. J. Noreika liko B. Sruogos bute. Apie ką jiedu kalbėjosi, S. Gorodeckis sakosi nežinąs, bet manąs, kad J. Noreika norėjęs B. Sruogą įtraukti į komitetą.

S. Gorodeckis prisipažino, kad jis, Poškienė ir Noreika norėjo iš „Žaibo“ spaustuvės sandėlių pasiimti laikraštinio popieriaus (iniciatorius - J. Noreika) ir spausdinti direktyvas, įsakymus, apžvalgas.

Tardytojui S. Gorodeckis aiškino, kad O. Poškienė prašė S. Gorodeckį popieriaus, kurio reikia grožinės literatūros vertimams iš anglų į lietuvių kalbą. S. Gorodeckis pasiūlęs O. Poškienei, kad ji paimtų popieriaus iš nesaugojamo sandėlio, esančio Bernardinų vienuolyne, kuris priklauso „Žaibo“ spaustuvei.

1946 m. sausio viduryje įkūrus pogrindžio Lietuvos tautinę tarybą - komitetą (apklausoje pirmą kartą užrašyta Lietuvos tautinė taryba. - V. A.), pogrindžiui reikėjo daug popieriaus, kurio legaliai tiek įsigyti buvo neįmanoma, todėl ir kilo mintis pasiimti iš sandėlio. Tam tikram laikui nutrūkus ryšiams su Dzūkų rinktinės vadu plk.

ltn. J. Vitkumi, kuris irgi prašė to popieriaus, šį klausimą išspręsti J. Noreika pavedė O. Poškienei, kuri šio pavedimo neįvykdė, tačiau tai įvykdė jaunimo grupė.

P. Juodelis buvo laikomas vienu iš geriausių grožinės literatūros ir Vilniaus m. meno kūriniių žinovų, todėl S. Gorodeckis dažnai su juo susitikdavo ne tik darbo kabinete, bet ir Gorodeckio bute. Be tiesioginio darbo Vilniaus valstybiniame universitete, P. Juodelis dirbo dar ir Vilniaus muziejaus direktoriaus pavaduotoju. Iš pradžių

juodviejų pasikalbėjimai būdavo grožinės literatūros temomis, o vėliau buvo kalbama ir politinėmis temomis. Kalbant apie tarptautinę padėtį, P. Juodelis reaguodavo gana atsargiai, bet vėliau, kai pasikalbėjimai perėjo į draugiškus santykius, P. Juodelis jau atvirai pareiškė savo nuomonę. Pavyzdžiui, kalbantis 1946 m. sausio mėn. P. Juodelis pareiškė: „Anglijos ir JAV karas su SSRS yra neišvengiamas, kuriame galiausiai SSRS pralaimės”.

Suremontavus P. Juodeliui radijo imtuvą, ryšiai su juo tapo pastovūs. (S. Gorodeckis radijo neturėjo. - *V. A.*) Įkurtoji Lietuvos tautinė taryba prašė P. Juodelį, kad jis būtų komentatoriumi politikos ir kitais klausimais. P. Juodelis sutiko teikti konsultacinę pagalbą.

J. Noreikos nuomone, prieš prasidedant karui tarp SSRS ir Anglijos-JAV, tautą būtina parengti sukilimui. Kilus karui, pirmiausia reikės užimti Vilniaus radijo stotį. Reikės prašyti Dzūkijos partizanų vadą plk. ltn. J. Vitkų, kad jis duotų kelis šimtus vyrų. S. Gorodeckis manė, kad radijo stoties užėmimo operacijos vadovu reikėtų skirti Vilniaus radijo stoties pranešėją poetą Inčiūrą. Tokios nuomonės buvo ir O. Poškienė. Tačiau Inčiūra būti operacijos vadovu nesutiko. Tad J. Noreika įkūrė „mirtininkų“ grupę, kuri turėjo vykdyti ypatingus LTT ir LGPVV įsakymus.

S. Gorodeckis prisipažįsta, kad dėl Vilniaus radijo stoties užėmimo tarėsi ir su V. Ašmensku. Tai buvo 1946 m. kovo mėn. V. Ašmenskas pareiškė, kad tokį žmogų jis turi, kuris dirba Vilniaus radijo stotyje, ir žadėjo su juo pakalbėti (tai buvo Abramavičius. - *V. A.*).

Svarbiausia: kurti ginkluotąsias pajėgas ir politinį centrą, kurio funkcijos būtų parengti tautą ir informuoti pasaulį apie tikrąją padėtį Lietuvoje. Parodyti pasauliui, kad Lietuva yra SSRS okupuota, parklupdyta, išniekinta, kankinama: jos žmonės tremiami į Sibirą, grūdami į kalėjimus, žudomi, kad 1940 m. seimo farsas, jog esą buvo prašoma priimti į SSRS, yra tragikomedijos aktas, tiesiog smurtas. Tauta buvo neteisėtai okupuota, bet 1941 m. birželio 22-28 d. sukilo, atsikratė okupantų ir buvo atstatytas tautos valstybingumas.

Deja, antrasis okupantas pakeitė pirmąjį ir kančios tęsiasi. Manyta, kad antroji okupacija neilgai truks.

Kovo 22 d. kvotoje tardomasis liudija, kad V. Ašmensko dėka palaikė ryšius su V. Tamuliu, Viešvilės (Pagėgių apskr.) lentpjūvės direktorium (prieš karą tai buvo didžiausia lentpjūvė Lietuvoje, pagaminanti medienos 100 000 m³ metinės produkcijos. - V. A.), kuris prieš tai buvo dirbęs Klaipėdos medžio apdirbimo treste dispečeriu. Su V. Tamuliu S. Gorodeckis susipažino 1944-1945 m. Medžio pramonės komisariatai ir iki Klaipėdos tresto įsteigimo dirbo darbo jėgos verbavimo įgaliotiniu Klaipėdos krašto miško pramonės įmonėms.

V. Tamulis per Tauragės ir Klaipėdos krašto rajonų karinius komisariatus išduodavo dokumentus ir įdarbindavo asmenis, esančius pusiau legalioje būklėje arba laiku užregistruotus rajonų kariniuose komisariatuose. 1946 m. sausio mėn. atvažiavęs į Vilnių jis prašė S. Gorodeckį padėti jam pabėgti į Lenkiją. V. Tamulis skundėsi, kad dirbdamas Viešvilės lentpjūvės direktorium nesugebėjo apsaugoti Nemunu atplukdyto miško, skirto lentpjūvei atstatyti, ir jam gresia teismas, todėl norįs pabėgti į Lenkiją. S. Gorodeckis jam paaiškines, kad reikia turėti pasą su nuoroda, jog esi lenkas, ir tik tuomet galima registruotis komisijoje, kuri organizuoja išvykimą. V. Tamulis S. Gorodeckiui pareiškė, kad tokius dokumentus gali parengti Tauragės apskr. partizanai, pridūręs keletą epizodų iš jų gyvenimo.

S. Gorodeckis jam pavedė atskirai įkurti Klaipėdos krašto apygardą ir žadėjo atsiųsti pas jį žmogų. Vasario mėn. (14-15 d.) į Klaipėdą pasiuntė V. Ašmenską-Skaistį su slaptažodžiu: „Aš nuo Stanislovo“.

Kartą V. Ašmenskas pasiūlęs organizuoti ir užmegzti ryšius su užsieniu, panaudojant sportinį lėktuvą PO-2. (Su tokiais lėktuvais oro uostas teikdavo transporto paslaugas ministerijoms.) Kaip Miškų pramonės ministerijos kapitalinės statybos vyr. inžinierius jis ne kartą yra pasinaudojęs šiuo transportu ir kaip Lietuvos aeroklubo sportinės

aviacijos lakūnas jau išsiaiškines, kaip galima „pasinaudoti“ tokiu lėktuvu. Pavyzdžiui, pakeliui į Klaipėdą, nutūpus Eržvilko oro uoste, kur partizanams padedant būtų laikinai užimtas oro uosto tarnybos pastatas, nuginkluota jo apsauga, lėktuvo pilotas ir, pasipildžius kuro, perskristi Baltijos jūrą arba bent iki Gotlando salos ir Švedijoje paprašyti politinio prieglobsčio. Patirtį sakėsi turįs, nes 1939 m. dalyvavęs Pabaltijo skrydžio varžybose maršrutu Talinas-Ryga-Joniškis-Palanga-Kaunas (apie 750 km), kurio metu negavo nė vieno baudos taško. Su lėktuvo valdymo instrumentais, pakilimo bei nutūpimo greičiais taip pat yra susipažinęs ir matė, kur yra paslėpta antrojo lakūno vairalazdė.

S. Gorodeckį šis pasiūlymas sugundė ir jis apie tai pranešė J. Noreikai. Tada ir gimė mintis, kad „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“ reikia pasiūsti lėktuvu. Kartu buvo manoma pasiūsti ir smulkesnių žinių apie Lietuvoje vykstantį ginkluotą partizaninį judėjimą, apie partizanų apginklavimą. O. Poškienė siūlė kartu į užsienį pasiūsti ir poetą Jakubėną (PO-2 lėktuve užpakalinėje sėdynėje galima buvo įsitaisyti ir dviese). Planuota papirkti lakūną pilotą, kuris, atskraidinęs keleivius į Gotlando salą, galėtų grįžti atgal (taip buvo aiškinamasi tardymo metu. - V. A.). Parengiamuosius darbus turėjo atlikti V. Ašmenskas. Jam pavesta sudaryti smulkų vykdymo planą ir pranešti S. Gorodeckiui. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 339.)

Poetas K. Jakubėnas taip pat vengė MGB žvilgsnių už anti-sovietinę kalbą, pasakytą Vilniaus valstybiniame universitete, todėl, pasak O. Poškienės, turėjo pasitraukti. Jakubėnas buvo žinomas kaip antisovietišškai nusistatęs, turėjo daug draugų iš literatų čia ir užsienyje. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 338-340.)

S. Gorodeckis, kalbėdamas apie prof. P. Juodelį, patvirtino, kad jis vokiečių okupacijos metais buvo gestapo suimtas, bet greitai iš kalėjimo buvo paleistas. P. Juodelis buvo puikus Vilniaus krašto žinovas ir manė, kad Lietuva turi turėti stiprią kariuomenę, kuri galėtų atsispirti lenkams. Todėl dabar privalome rengtis, kad prireikus lenkai mūsų neaplenktų. Diplomatinio būdu vargu ar galima būtų ką nors pasiekti. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 271-352.)

Kaip minėta, po poros savaičių arešto S. Gorodeckiui buvo pateiktas kaltinimas, kad jis yra vienas iš antisovietinės nacionalistinės organizacijos narių, kurių tikslas - nuversti esamą sovietų valdžią Lietuvoje ir atstatyti buržuazinę demokratinę Lietuvą, ir, kaip nusikaltusiam pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str., jam paskirta kardomoji priemonė - areštas.

Surašius 1944 m. kovo 17 d., 20 d., 21 d., 22 d. (2 kartus), 23 d., 25 d. apklausos parengiamąjį protokolą, be minėtų kaltinimų 58-1a str. (tėvynės išdavimas) ir 58-11 str. (grupinis nusikaltimas), 1946 m. balandžio 3 d. buvo pateikti nauji kaltinimai pagal 19-58-2 str. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 353-354.)

Į tai S. Gorodeckis prisipažino:

- Susitikę su Jonu Noreika ir Ona Poškiene, drauge ne kartą aptarėme kovos metodus prieš sovietų valdžią, kartu planavome, rengėme ir išspausdinome direktyvas (Nr. 5, 6, 7), įsakymus (Nr. 1, 2, 3, 4), 2 politines apžvalgas, instrukcijas ir parengėme atsišaukimą į visas laisvas pasaulio tautas;

- rengėmės išsiųsti į užsienį V. Ašmenską ir, be jo, dar poetą Jakubėną;

- buvo rengiamas sukilimas, kad, vos prasidėjus karui ir atėjus tinkamam metui, būtų nuversta sovietų valdžia;

- pirmosiomis karo dienomis planuota užimti radijo stotį;

- susisiekti su Kauno ir Telšių apygardų pogrindžio atstovais;

- per V. Ašmenską susisiekti su Klaipėdos krašto (Klaipėda, Šilutė, Pagėgiai), Tauragės ir Kretingos partizanų atstovais;

- ar V. Ašmenskas atliko uždavinį - nežinaš, nes kovo 16 d. areštavo S. Gorodeckį, J. Noreiką ir O. Poškiene;

- aš į organizaciją užverbavau V. Ašmenską, prof. P. Juodelį ir K. Umbrasą, su pastaruoju teko kartu mokytis 1943 m. universitete, Istorijos-filosofijos fakultete. Vėliau jis mokytojavo, o pastaruoju metu buvo Vilniaus bibliotekos vedėjas.

Baigęs studijas K. Umbrasas vertė į lietuvių kalbą L. Tolstojaus kūrinis, taip pat kitų autorių knygas. Jis išvertė į prancūzų kalbą mūsų redaguotą „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ (kovo 8-9 d.). S. Gorodeckis jam pateikė tekstą, o kovo 11-12 d. jau gavo iš jo vertimą.

S. Gorodeckis prisipažino, kad K. Umbrasas tai darė jo prašomas, mat vokiečių okupacijos metais jį išgelbėjęs nuo Armijos krajevოს siautėjimų, tuo metu naikinusios visus tuos, kurie rėmė vokiečius ir pačius lietuvių bei baltarusių patriotus, paslėpdamas K. Umbrą savo tėvo miškų ūkyje (miške). K. Umbrą S. Gorodeckis aprūpindavo užsakymais - vertimais. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 353-354.)

TARDYMAI TĘSIASI

1946 m. balandžio 5 d. kvotoje S. Gorodeckis patvirtina savo parodymus apie mjr. J. Semašką, pateiktus kovo 17-20 d., ir apie tai, kad 1946 m. vasario pabaigoje J. Semaška vadovavo Žemaitijos partizanų grupei Telšių, Mažeikių, Kretingos apskrityse.

Areštavus Zigmą Šerkšną-Laukaitį, J. Noreika labai apgailestavo, kad nutrūko ryšiai su Telšiais. Pasitarus su J. Noreika, buvo nutarta atnaujinti ryšius su Žemaitija ir tai pavesta S. Gorodeckiui. S. Gorodeckis pasiūlė: apsistojus Telšiuose, pasistengti susitikti su mjr. J. Semaška-Liepa per jo ryšininkę B. Stasiūnienę, naudojantis slaptažodžiu „Aš - Zigmą iš Šiaulių“. Kad nukreiptų dėmesį, nutarta, jog važiavimo tikslas būsiąs nupirkti Dailės fondo direktoriui Šalteniui lašinių (nors jis to neprašė), komandiruotėje sakėsi užtruksiąs dieną ilgiau.

Stasys Gorodeckis per Radviliškį nuvyko į Šiaulius, o po to, nuvažiavęs į Telšius, nuėjo į Kalnų gatvę pas B. Stasiūnienę, kuri gyveno 40 žingsnių nuo savo darbovietės. Senutė atidarė duris, išleido. Ištarus slaptažodį: „Aš - Zigmą iš Šiaulių“, Stasiūnienė sutrikusi atsakė: „Zigmą areštuotas“. „Jei taip, tai aš - jo pavaduotojas“, - atsakė Gorodeckis. Stasiūnienė paprašė sėstis. Tada

Gorodeckis prisistatė: „Aš - atstovas iš centro. Mano tikslas - susitikti su Telšių apskr. partizanų vadu" ir, parodęs jai direktyvas Nr. 5, 6, paklausė: "Ar jūs nesate buvusio Ukmergės apskr. viršininko žmona?" Jai patvirtinus, Gorodeckis prisipažino, kad su jos vyru buvo pažįstamas, nes prieš 8-9 metus jiedu susitiko svečiuose pas tolimą giminaitį gydytoją Bartkų. Ji prisiminė.

Gorodeckis liudija:

- Turguje aš nusipirkau lašinių ir 15 val. išėjome iš valgyklos užmiestin. Klampodami per sniegą nuėjome apie pusantro kilometro. Akims apdumti ji buvo pasiėmusi krepšelį senų remontuotinių batų, aš - lašinių. Perėjus ežerą, Stasiūnienė užsuko į vieną vienkiemį, bet greitai grįžo. „Jo nėra", - pasakė ji ir pasukom į antrą vienkiemį. Grįžus pakartojo: „Jo nėra". Paėjęję 1,5 km už ežero, pagaliau užsukome į 4-to ūkininko namą, kuriame radome šeimnininką su jo sergančia žmona ir jauną kaimyną su žmona. Tiems kaimynams išėjus, šeimnininkas supažindino su J. Semaška, pasirodžiusiu iš gretimo kambario, ir trise nuėjome į tą kambarį. Ten aš jam perdaviau direktyvas Nr. 5 ir 6 ir pasiteiravau Semašką apie jo, kaip partizano, veiklą. Semaška gyveno pusiau legaliai. Jo žinioje sakėsi esą apie 2800 partizanų ir jis rengia pogrindžio kadrus.

Aš jam pasakiau, kad Šiaulių rajone labai stipriai grupuotei vadovauja kažkoks generolas. Reikėtų su juo susitikti. - Gal tai generolas Pečiulionis? Semaška pažadėjo susitikti ir išsiaiškinti ir kartu pasiteiravo, ar aš pažįstamas su 16-osios diviziono plk. ltn. Listopadskiu. „Jeigu sutiksite, pasakykite, kad aš noriu su juo susitikti. Aš - senas jo draugas", - pasakė Semaška.

Semaškos prašymą iš dalies įvykdžiau sužinojęs iš V. Ašmensko, kad plk. ltn. Listopadskis gyvena Kaune, ir pasiprašęs, kad Ašmenskas mane su juo suvestų. S. Gorodeckis, susitikęs J. Semašką, informavo ją apie įkūrimą pogrindžio centro - Lietuvos tautinės tarybos - ir jo ryšius su pogrindžiu ir pasiūlė įkurti Šiaulių apygardos štabą ir jam vadovauti. Semaška pasisakė, kad jis jau vadovauja Telšių, Kretingos, Mažeikių apskr. partizanams. Sutarta ateityje palaikyti ryšius.

Stasiūnienė turės atvykti į Vilnių ir susiradus Gorodeckį darbe gauti kitas direktyvas arba kreiptis į Poškienę slaptažodžiu: „Aš atvažiavau iš Telšių“ ir perduoti lašinius sakydama: „Mane rekomendavo Stasys iš Vilniaus“, o Poškienė suorganizuos susitikimą su Noreika. Numatyta, kad Stasiūnienė turės atvažiuoti kovo viduryje arba pabaigoje.

1946 m. balandžio 8 d. kvotoje S. Gorodeckis, papildydamas savo ankstesnį liudijimą apie LLT centro įkūrimą, pasakė, kad su O. Poškienė jį supažindino Rašytojų klubo vedėja V. Valsiūnienė. Tuomet O. Poškienė teiravosi, ar jis pažįstas P. Navicką. Jis esąs žurnalistas, baigęs vidurinę mokslą. Vokiečių okupacijos metais jį areštavo gestapas. Paleistas nuėjo pas Žemaitijos partizanus. 1941 m. buvo Panevėžio vietos laikraščio redaktoriumi. Kai 1944 m. grįžo sovietų valdžia, tapo Šiaulių laikraščio „Raudonoji žvaigždė“ redaktoriumi, bet už ryšius su gestapu buvo suimtas, išmestas iš partijos ir pasiūstas į Raudonąją armiją. Tačiau iš jos sugebėjo pasprukti ir dabar gyvena nelegaliai. Palaikė ryšius su LLA ir iki arešto gyveno pas Poškienę. O. Poškienė prašė, kad aš nueičiau pas Lietuvos komunistų partijos 1-ąjį sekretorių ir paaiškinčiau jam smulkiau apie tariamus P. Navicko nusikaltimus. Šio O. Poškienės prašymo Gorodeckis neįvykdė. Taip pat O. Poškienė prašiusi Gorodeckio duoti jai papildomo darbo (vertimų iš anglų kalbos), kurį ji dirbtų kartu su J. Noreika.

Kvočiamas toliau, S. Gorodeckis liudija:

- 1946 m. sausio mėn. O. Poškienė atėjusi pas mane prašė, kad gaučiau kuo daugiau popieriaus. Pamatęs, kad tiek popieriaus reikia antisovietiniam darbui (prisiminiau jos ryšius su Saulium ir Navicku), pasakiau, kad popierius priklauso „Vaizdo“ spaustuvei.

Vėliau aš susitikau su O. Poškienė jos bute. Ji prisiminė, kad mūsų centro įkūrimas susijęs su partizanais ir popieriaus reikia šiems tikslams, aš pasiūliau nukniaukti popieriaus.

Po pasikalbėjimų su Saulium, Ašmensku, Juodeliu kilo mintis įkurti centrą, kuris sujungtų visas veikiančias nelegalias antisovietines organizacijas. Iš O. Poškienės supratau, kad toks centras jau yra. Po

mūsų susipažinimo kiekvienam atskirai gimė tokia idėja, sutapusi su mūsų visų siekiu - kurti centrą, ir tai įvyko 1946 m. sausio mėn.

Šios kvotos metu S. Gorodeckis patikslina, kad susipažinę J. Noreikos kabinete. Čia susitarė susitikti ir antrą kartą ir tik tada susitarta susitikti pas O. Poškienę (jau trečią kartą). Pas O. Poškienę ir buvo nutarta įkurti Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę (LGPVV), siekiant sujungti visas ginkluotąsias pajėgas.

„Susitarta parengti direktyvą Nr. 1 (ji išleista kaip Nr. 5. - *V. A*) apie antisovietinę vidaus ir užsienio politiką, apie partizanų uždavinius ir apie rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą.

Mes norėjome kuo greičiau sujungti gruputes, o pirmą direktyvą pažymėdami eil. Nr. 5 - suklaidinti MGB agentus.

Nutarta parašyti du išsakymus, kuriais LGPVV vyriausiuoju vadu paskirti J. Noreiką-Generolą Vėtrą, LTT generaliniu sekretoriumi — Radžiūną.

Tol, kol nebus rastas karinis specialistas, LGPVV vadovaus J. Noreika-Generolas Vėtra, o generalinio sekretoriaus niekas neskyrė, jo funkcijas vykdžiau aš. Rašomąją mašinėlę, kuri buvo paimta iš O. Poškienės, aš išsigijau Suvalkijoje (20 km nuo Marijampolės), iš ten tada važiuodavau perimti iš Raudonosios armijos miškų pramonės objektų."

1946 m. balandžio 12 d. kvotos metu S. Gorodeckis liudijo tardytojui, kad 1946 m. sausio mėn. areštavus Dailės fondo buhalterį, kurio stalčiuje rasta nelegalios literatūros, kilo pavojus, kad gali būti areštuotas ir jis - Gorodeckis. Todėl savo ryšininkus V. Ašmenską (Kauno apygardos) ir V. Tamulį (Klaipėdos) perdaviau J. Noreikos žiniai, duodamas jų charakteristikas, o pats nutariau bėgti į Lenkiją.

Kalbėdamas apie Ašmenską, pasakiau, kad tai - mūsų siekiamas ištikimas žmogus. Per jį galima susitikti su Suvalkijos partizanais ir kad jį, kaip buvusį civilinį lakūną, galima būtų pasiųsti lėktuvu į užsienį. Slaptažodis: „Aš nuo Vinco pas Skaistį“.

V. Tamulis - rimtas žmogus, per jį galima susisiekti su partizanais, esančiais Tauragės apskrityje. Tamulis dirba Viešvilėje, gyvena Tauragėje, kartais Klaipėdoje. Slaptažodis: „Aš dėl bažnyčios, iš ko-

misariato". Su juo galima susitikti ir per V. Ašmenską, kuris dažnai būdavo komandiruotėse, jis turėjo vasario mėn. nuvykti Klaipėdon ir išsiaiškinti, ar galima įkurti Klaipėdoje antisovietinį štabą.

1946 m. birželio 24 d. kvotoje S. Gorodeckis kalba: „Ginkluoto pasipriešinimo plano prieš sovietų valdžią nebuvo parengęs. Kaip žinoma, sukilimas būtų turėjęs prasidėti pirmomis anglų ir JAV su SSRS karo dienomis. Šiuo klausimu tarp manęs ir J. Noreikos yra buvęs neesminis nuomonių skirtumas: J. Noreika norėjo, kad tai įvyktų pirmomis karo dienomis. Jo nuomone, išžiėbus masiniam pasipriešinimui visoje buvusioje socializmo stovykloje, prasidės masinis karių pasidavimas į nelaisvę. Jis siūlė pirmąją karo dieną užimti radijo stotį ir tai būtų signalas sukilimui”.

S. Gorodeckis siūlęs sukilimą pradėti tik tada, kai susidarys palankios sąlygos, tai yra derinant su karo eiga. Galiausiai J. Noreika sutikęs su Gorodeckio siūlytu variantu.

Kad sėkmingai vyktų sukilimas, LTT turėjo iš anksto parengti ginkluotąsias pajėgas. Šiuo tikslu ir buvo pradėta formuoti Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė ir karinių apygardų štabai. Įsakyme Nr. 3 buvo pateikta ginkluotųjų pajėgų schema. Keturios karo apygardos su skyriais: rikiuotės, propagandos, operatyvinis-organizacinis ir ūkio. Apskirtyse bei miestuose - apskričių komendantūros.

Karinių komendantūrų uždavinys:

- 1) kova su priešu;
- 2) karinis parengimas;
- 3) komendantūros aptarnavimas.

Atskiros karinės grupuotės skirstomos į batalionus, kuopas, būrius, skyrius.

Į vadovybės štabą numatyta įtraukti gen. Pečiulionį, plk. Listopadskį, plk. Vitkų, karininkus iš 16-osios divizijos ir iš partizanų būrių.

Apie ginklaviną nekalbėta. Manyta pasinaudoti turimais partizanų ginklais, taip pat tikėtasi, kad ginklais aprūpins Vakarai arba šiuo tikslu teks užimti čia esančius ginklų sandėlius. Be užimtos

radijo stoties, nurodyta pasinaudoti partizanų turimomis radijo stotimis.

Kontaktui užmegzti su užsienio lietuvių organizacijomis numatyta į užsienį pasiųsti savus žmones: V. Ašmenską ir K. Jakubėną.

Kaip minėta, jau buvo užmegzti ryšiai su Kauno bei Žemaitijos apygardomis, Dzūkijos, Panevėžio, Trakų partizanų grupuotėmis.

1946 m. gegužės 14 d. kvotos protokole (tardo MGB vyr. ltn. Golincinas) S. Gorodeckis parodė, kad vasario mėn. savanorišku pagrindu buvo įkurtos iš jaunimo vadinamosios „mirtininkų“ grupės, kurios ateityje turėjo egzistuoti visose partizanų grupuotėse. Jų devizas: „Savo gyvybės kaina gelbėk kitus“. Tai numatyta panaudoti, jei vėl prasidėtų masiniai trėmimai. Diversijos, teroro aktai į jų funkcijas neįeina. Pasikalbėjimų metu J. Noreika patvirtino, kad Vilniuje jau yra tokia grupė.

Toliau kvotos metu Gorodeckis kartoja, kad LTT tikslas - sujungti visą veikiančią antisovietinį pagrindį. Kitų pagrindžio organizacijų neteko sutikti ir nežino, ar J. Noreika ir O. Poškienė palaiko ryšius su kitomis pagrindžio organizacijomis.

1946 m. gegužės 17 d. kvotoje, kurią vykdė vyr. ltn. Golincinas, S. Gorodeckis du kartus patvirtina apie J. Noreikos, O. Poškienės ir S. Gorodeckio Lietuvos tautinę tarybą, kurios tikslas buvo, padedant anglams ir amerikiečiams, nuversti Lietuvoje sovietų valdžią, apie numatytą vyriausybės, kurioje būtų tik dvi partijos - kairioji ir dešinioji - atkūrimą.

- Kartoja, kad, rengiant dešiniųjų programą, J. Noreiką konsultuos prof. K. Šalkauskis, o kairiųjų programą - prof. P. Juodelis. Į LTT numatyta įtraukti žinomus įvairių partijų veikėjus ir jiems padedant parengti bendrą platformą būsimai koalicinei vyriausybei.

- Tikėtasi, kad į būsimą valdžią grįš daugelis pasitraukusių į Vakarus lietuvių, tačiau vidaus reikalų ministro postui tiktų kviešti tik čia gyvenančių žmonių, kuris geriau žino padėtį. S. Gorodeckis pasiūlė J. Noreikos kandidatūrą. Bijotasi, kad nenustelbtų grįžę

reakcionieriai, kad tokiai jėgai būtų galima pasipriešinti ir įgyvendinti LTT programą, dėl to parinkta J. Noreikos kandidatūra.

Kaip tik todėl dalis tokių žmonių - kandidatų buvo laikomi šešėlyje. Tai buvę veikėjai (jau minėti): Jasaitis, S. Kairys, R. Skipitis, L. Bistras, K. Lukša, B. Sruoga, P. Juodelis, V. Jurgutis, J. Dagys, J. Baldžius, Bugailiškis, Z. Žemaitis.

S. Gorodeckio paklaustas P. Juodelis, ar sutiktų įeiti į būsimą vyriausybę, šiam kategoriškai atsisakė.

LTT baiminosi dėl lenkų pogrindžio, kad jie, pasinaudoję pereinamuoju laikotarpiu, neužimtų Vilniaus. Todėl numatyta sugriauti Nemuno tiltus ir geležinkelius ir priešintis visomis jėgomis rusams, kad jie būtų priversti trauktis atgal kairiuoju Nemuno krantu.

1946 m. liepos 5 d. kvotos protokole rašoma, kad vyr. ltn. Golicinas priminė S. Gorodeckiui, jog suėmus visus tris LTT kūrimo organizatorius, O. Poškienės bute buvo rastas atsišaukimas, kviečiantis į ginkluotą sukilimą.

S. Gorodeckis sakėsi apie tokį dokumentą nieko nežinąs, jo nėra matęs, tačiau liudija, kad apie tokio dokumento parengimą kalbėjosi su J. Noreika, bet ne su O. Lukauskaite-Poškiene. Taip pat paneigė kaltinimą, kad į LTT aktyviai veiklai buvo įtrauktas K. Boruta (matyt, taip S. Gorodeckis tikėjosi išgelbėti K. Borutą. - *V. A.*). Dėl O. Poškienės paliudijimo, kad K. Boruta buvęs O. Poškienės su pažindintas su „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“, S. Gorodeckis pabrėžė, kad tokio fakto jis iš viso nežinojo ir tokio O. Poškienės parodymo nepripažįsta, nes jo nebuvo. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L 365-443.)

S. GORODECKIO IR O. LUKAUSKAITĖS-POŠKIENĖS AKISTATA

1946 m. rugpjūčio 21 d. S. Gorodeckio ir O. Lukauskaitės-Poškienės akistatoje kaltinamieji pareiškė:

O. Poškienė. „Eidami gatve su S. Gorodeckiu, įsikalbėjome apie konspiraciją mūsų antisovietinėje veikloje. Mums besišnekant, S. Gorodeckiui pasakiau, kad K. Boruta užėjęs į mano butą užtiko mane spausdinančią „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“ ir tuomet jį supažindinau su rankraščiu“.

S. Gorodeckis: „O. Poškienė iš tikrųjų kalbėjo apie konspiraciją - teisybė, taip buvo, bet kad ji būtų kalbėjusi, esą supažindinusi K. Borutą su „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“, to iš jos negirdėjau“.

O. Poškienė- „Aš atsimenu, kad S. Gorodeckiui tikrai apie tai sakiau, kad supažindinau K. Borutą su „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“, gal jis užmiršo. Aš laikausi savo“.

S. Gorodeckis: „Ne, O. Poškienės parodymų aš nepatvirtinu“.
(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 76-77.)

Ona Lukauskaitė-Poškienė

BIOGRAFIJA

Ona Lukauskaitė-Poškienė, d. Stasio, gimė 1906 m., mirė 1983 m., palaidota Šiauliuose.

Šeimos sudėtis:

Tėvas Stasys Lukauskas, advokatas, mirė 1925 m. Šiauliuose.

Motina Elena Lukauskienė, dantų gydytoja, mirė 1919 m.

Seserys: Sofija Jasaitienė, gimė 1901 m., 1944 m. išvyko į Vokietiją, ir Vaclova Lukauskaitė, gimė 1915 m., išvykusi 1944 m. į Australiją.

Vyras Itn. Poškus, išsiskyrę.

Sūnus Erdvilas Poškus, gimė 1926 m. sausio 1 d., 1944 m. išvykęs į Vokietiją.

Tėvas Stasys Lukauskas buvo garsus Lietuvos advokatas, caro valdžios 10-čiai metų ištremtas į Sibirą, iš kur vėliau nelegaliai grįžo į Lietuvą. 1905 m. jis priklausė „trudovikų“ partijai. Vėliau nuo

1917 m. - eseras. Grįžęs į Šiaulius, nuo 1905 m. advokatavo, gyveno gana pasiturinčiai. Kaip teismo metu paaiškėjo, karinio tribunolo pirmininkas plk. Stasiulis pažinojo advokatą Lukauską.

Ona Lukauskaitė iki 1922 m. gyveno su tėvais Šiauliuose, kol baigė gimnaziją. 1921-1922 m. dar mokydamosi gimnazijoje dalyvavo nelegalioje komjaunimo organizacijoje - buvo komjaunuolė. 1922 m. išvyko studijuoti į Berlyną. Neįstojusi į universitetą, metus mokėsi privačiai biologiją. Siekdama įgyti daugiau žinių šioje srityje, persikėlė į Vieną ir vienerius metus mokėsi Vienos universitete. 1924 m. grįžusi į Kauną studijavo Kauno universitete. Tiek Berlyne, tiek ir Kaune dalyvavo lietuvių socialistų studentų organizacijose. 1925 m. išteka už vyr. ltn. Poškaus ir studijos nutrūksta net 3 metams. Po 1926 m. perversmo prisijungia prie antisovietinio judėjimo. Turėjo nemaža draugų. 1927 m. vyrą atleido iš kariuomenės. 1929 m. su vyru išsiskyrė (kitur minima, kad išsiskyrė 1930 m.). 1932 m. baigė Kauno universiteto Gamtos-matematikos fakulteto biologijos skyrių. 1932 m. rugpjūčio 29 d. - 1934 m. rugsėjo 3 d. dirbo Joniškių gimnazijoje. Po to O. Lukauskaitė-Poškienė įsidarbino Radviliškio bibliotekoje, o vėliau dirbo vedėja Šiaulių m. valstybinėje bibliotekoje iki 1945 m. rudens. Šiose pareigose ji turėjo progos susipažinti su rašytojais, intelektualais ir vis daugiau bendraudama su jais išsiliejo į poezijos pasaulį.

Ypač šilta draugystė O. Lukauskaitę siejo su K. Boruta, padėjusiu parengti pirmąjį jos eilėraščių rinkinį; su juo buvo pažįstama nuo 1931-1932 metų.

O. Lukauskaitė-Poškienė išleido eilėraščių rinkinį „Brangiausios pėdos“ (1933 m.), „Eilėraščių kraitis“ (1939 m.), parašė porą kūrinių, taip pat atsiminimų iš kalėjimo bei Kargopolio pataisos darbų stovyklos (prie Archangelsko).

1940 m. liepos 23 d. Ona Lukauskaitė rašė K. Borutai:

"Rūpintojėli, gera su tavim ši vakarą nuo kryžkelės į žemę gęstančią žiūrėti, turėjai laisvą širdį. O minios ir pono vergas prieš Laikinąjį, dargi ant kryžiaus - pakele ietį. Ėjai pro amžius, bet dažnai

nesuprastas, užklydai kažkada į lietuviškas klėtis ir koks nors Dovinė tavin sudėjo savo rūpestį, tave išmokė varganus laukus mylėti".

1940 m. mėgino stoti į Rašytojų sąjungą, bet jos nepriėmė. Valdžios ir partiniams darbuotojams O. Poškienė pareiškė protestą dėl religinės literatūros persekiojimo (rašo J. Paleckiui, V. Krėvei, A. Venclovai, K. Korsakui), dėl spaudos suvaržymo, dėl knygų naikinimo. (Kaip žinoma, tuo metu iš knygynų ir bibliotekų buvo išimtos ir naikinamos visos knygos, kurios turėjo vienokį ar kitokį antisovietinį atspalvį.)

O. Lukauskaitė kartu su J. Baltušiu, K. Boruta, V. Montvila, K. Jakubėnu leido „Darbo almanachą“.

Būdama pakankamai graži, O. Lukauskaitė turėjo nemažai gerbėjų ir gyveno gana audringai. 1941-1942 m. viename pobūvyje susitiko ir susipažino su Šiaulių apskr. viršininku J. Noreika. Didele įtaka jai padarė jos pažintis su Šiaulių laikraščio „Raudonoji vėliava“ redaktoriumi P. Navicku, virtusi artima draugyste. Susipažino 1941-1942 m., būdama svečiuose pas žinomą Šiaulių visuomenės veikėją, savo svainį gydytoją Jasaitį.

O. Lukauskaitės pažiūros pradėjo keistis 1943 m. sūnaus Erdvilo dėka, kuris, mokydamasis Kauno technikume, atostogoms iš Kauno parsivežė nelegalų spaudinį „Laisvės kovotojas“, ir ji turėjo progos smulkiau susipažinti su laisvės kovotojų tikslais.

Iš sūnaus Erdvilo pasikalbėjimų su jos geru draugu Julium Algirdu Greimu (pasitraukė į Vakarus) ji suprato, kad ir šis buvo „Laisvės kovotojų“ sąjungos narys. J. Greimas, pasitikėdamas O. Lukauskaitė, supažindino ją su inž. Jurgiu Lelejevu, kuris buvo LK narys ir keletą dienų slapstėsi pas O. Lukauskaitę, o paskui persikėlė pas Vilotį. Pasitaikius progai, J. Lelejevas ir Vilitis įstojo į vokiečių kariuomenę. Atėjus Raudonajai armijai, ryšiai su LK nutrūko.

1944-1945 m. viešėdama D. Jasaičio dvare, arčiau susipažino su antisovietine (legalia ir nelegalia) spauda - Lietuvos laisvės armijos leidiniais, jų veikėjais: gyd. D. Jasaičiu, Stasiu Saulium (Šiaulių dramos teatro režisierius), minėtu P. Navicku.

1945 m. O. Lukauskaitė viešai pademonstravo savo antisovietinį nusistatymą, t. y. atsisakė dalyvauti politinėje bolševikinėje veikloje rengiantis spalio revoliucijos šventei.

1945 m., išaiškėjus, kad P. Navickas yra buvęs Lietuvos laisvės armijos narys, jį iš redaktoriaus pareigų atleido ir jis, pajutęs arešto pavojų, apsigyveno pas O. Poškienę. P. Navicko dėka smulkiau sužinojusi apie LLA tikslus ir uždavinius, O. Poškienė rimtai susirūpino Lietuvos likimu. Jos pažiūrų pasikeitimą dar labiau sustiprino P. Navicko areštas, pabudindamas jos patriotinius jausmus. Ji pamatė MGB darbo subtilybes, smurtą, neteisybę. Iš pasikalbėjimų su P. Navicku ji suprato, kad jis yra nusiteikęs antisovietišškai ir aktyviai dalyvauja LLA veikloje. Jis jai prisipažino, kad yra parašęs pagrindinei spaudai keletą straipsnių. O. Lukauskaitė suprato, kad šiame darbe dalyvauja ir Stasys Saulius. Pagaliau P. Navicką MGB suima.

Tautos tragediją ji galutinai pajuto tik tada, kai netikėtai neteko mylimo, artimo žmogaus, kuris jai atvėrė akis į tai, kad į Lietuvą atėjo ne „vyresnysis brolis“ - globėjas, bet tautos priešas, kuris be gailėsčio naikina visus tuos, kurie pradeda kitaip, savarankiškai mąstyti, kaip gelbėti kraštą, tautą nuo jos išnaikinimo - genocido.

Per Vilniaus karinio tribunolo kolegijos advokatą Zalecką sužinojusi, kad P. Navickas yra Vilniaus MGB, ji pardavė savo asmeninius daiktus ir 1945 m. vasario mėn. pasiuntė jam siuntinį. 1946 m. sausio mėn. P. Navicko teismo metu ji gavo iš jo raštelį, kuriame jis pranešė, kad jį kaltina už tai, jog priklausė Šiaulių LLA, ir prašė... laukti jo. MGB suėmus jos gyvenimo draugą Petrą Navicką ir jį išvežus į Vilnių, Ona Lukauskaitė-Poškienė išparduoda savo buto baldus ir persikrausto į Vilnių, įsidarbina medicinos seserų mokykloje dėstytoja, manydama, kad galės koku nors būdu padėti Vilniaus MGB rūsioose kalinamam savo draugui P. Navickui. Deja, P. Navicką po teismo greitai išvežė į Rusijos pataisos darbų stovyklas.

Grožinės literatūros rašytojų dėka O. Lukauskaitė susipažino su Stasiu Gorodeckiu, kuris pastebėjo, kad ji blaškosi ieškodama sau vietos tarp kovojančių dėl Lietuvos laisvės žmonių.

O. Lukauskaitė įsitikino, kad S. Gorodeckis yra gana artimų pažįrų, kad jis taip pat kaip ir ji nusivylęs sovietine santvarka, jos valdžios struktūromis ir kovų metodais su tautos laisvės kovotojais, įsitikinęs, kad kiekvienas Lietuvos inteligentas bolševikų traktuojamas kaip potencialus bolševikinės santvarkos priešas, kad tautai gresia genocido pavojus.

Kartą netikėtai Mokslų akademijoje ji susitiko savo seną pažįstamą - Šiaulių apskrities viršininką Joną Noreiką. Ji puikiai žinojo dar nuo vokiečių okupacijos laikų apie kategorišką J. Noreikos nusistatymą kovoti dėl absoliučios šalies nepriklausomybės ir patyrusi, kad šis ieško sau bendraminčių - kovotojų, partizanų - rezistentų, prisiminusi S. Gorodeckį, nuvedė jį pas J. Noreiką į Mokslų akademiją ir, supažindinusi S. Gorodeckį su J. Noreika, pasakė: „Štai tas žmogus, kurio ieškojai“. Taip atsirado trejetas, kurių nuomonės sutapo, ir jie nutarė veikti bendrai.

1946 m. sausio pradžioje susitinka visi trys J. Noreikos bute ir susitaria, kad kitas susitikimas vyks O. Lukauskaitės-Poškienės bute. Tai ir buvo antisovietinio darbo pradžia - antisovietinio centro LTT - Lietuvos tautinės tarybos, ir LGPVV - Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės, kūrimo pradžia.

Politinėmis temomis kalbėdavęsi su dr. L. Bistru ir kitais visuomenės veikėjais, kurie turėjo likti „šešėlyje“.

O. Lukauskaitė-Poškienė verbavo rašytoją K. Inčiūrą pateikti žinių apie planuojamą užimti Vilniaus radijo stotį. Per nelegaliai išvykstantį į užsienį Varanecką mėgino teirautis apie savo sūnų. Vėliau kalbino poetą Jakubėną, pagrobus lėktuvą, perskraidinti „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ į Švediją ir užmegzti ryšius su užsienyje veikiančiomis lietuvių organizacijomis. Prieš tai ji mėgino įkalbėti perduoti atsišaukimus JAV ambasadai Maskvoje per Juozą Galvydį, bet Galvydis nesutiko. Atsišaukimą į anglų kalbą vertė E. Laucevičius, dirbęs Lietuvos ambasadoje Anglijoje.

Artimai bendraudama su rašytoju Kaziu Boruta, O. Lukauskaitė-Poškienė mėgino ir jį įtraukti į pagrindį, nepaisydama to, kad šis tam buvo abejingas.

J. Noreika buvo smegenų centras, O. Lukauskaitė-Poškienė - techninio darbo vadovė: redagavo, rašė, dažniausiai rašomąja mašinėle, instrukcijas, įsakymus, direktyvas, politines apžvalgas, atsišaukimų tekstus.

AREŠTAS, KRATOS, KALTINIMAS

1946 m. kovo 16 d. 9 val. Vilniuje, Giedraičių 10a-1, MGB darbuotojai areštuoja Oną Lukauskaitę-Poškienę. Nutartį areštui pasirašė LSSR NKGB Vilniaus 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio vyr. operatyvinis įgaliotinis lt. Karpuchinas. Pritarė LSSR NKGB Vilniaus m. 3-iojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas lt. Maskolenka, LSSR NKGB Vilniaus m. 2-ojo skyriaus viršininko pavad. mjr. Makovas, LSSR NKGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas.

Nutartį tvirtino 1946 m. kovo 19 d. LSSR saugumo liaudies komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius. Areštą sankcionavo 1946 m. kovo 22 d. LSSR NKVD karinis prokuroras justicijos papulk. Grimovičius.

Nutartyje nurodyta, kad Ona Lukauskaitė-Poškienė yra viena iš 1946 m. sausio mėn. organizuotos antisovietinės nacionalistinės organizacijos vadovų, organizacijos tikslas - nuversti esamą sovietų valdžią Lietuvoje ir atstatyti buržuazinę demokratinę santvarką.

1946 m. kovo 19 d. nutarta paskirti kardomąją priemonę. Areštas paskelbtas 1946 m. kovo 26 d. Arešto orderis Nr. 213 pasirašytas 1946 m. kovo 23 d.

1946 m. kovo 16 d. NKGB darbuotojas jaun. lt. Pereviazkinas, dalyvaujant Leonidui Molgakovui, Onos Lukauskaitės-Poškienės bute Vilniuje, Giedraičių 10a—1, padarė kratą ir aprašė šį turta:

1. Rašomasis stalas.
2. Mažas apvalus stalas.
3. Sofa - dėvėta.
4. Knygų lentyna.

5. Sieninis laikrodis.
6. Laikrodis žadintuvas.
7. Kišeninis laikrodis.
8. Kėdės - pusiau minkštos (5 vnt.).
9. Kėdės - minkštos (2 vnt.).
10. Dėžė - lagaminas (1,00 x 2,00).
11. Smuikas.
12. Stalinė lempa.
13. Žibalinė lempa.
14. Sieninis kilimas 3 x 3.
15. Sieninis kilimas 1,5 x 3,0.
16. Moteriškos šlepetės.
17. Moteriški pusbačiai.
19. Vilnonė antklodė (2 vnt.).
20. Pūkinės pagalvės (3 vnt.).

Taip pat aprašė daugelį įvairių smulkių buities daiktų - apie 72 pavadinimai. Visa tai - 90 pavadinimų daiktus - sutiko saugoti namų šeimininkė.

Dalis daiktų atiduota suimtajai: moteriškas kostiumas, vatinukas, palaidinės (2 vnt.), chalatas, pusbačiai, užvalkalai (2 vnt.), rankšluostis, kojinės (2 poros).

Kitas protokolas - 1946 m. kovo 16 d. asmens kratos metu paimta:

1. Instrukcija Nr. 2.
2. Įsakymas Nr. 3 su Generolo Vėtros parašu (4 egz.).
3. Įsakymas Nr. 4 su Generolo Vėtros parašu (3 egz.).
4. Kreipimasis į pasaulio tautas (2 egz.).
5. Nelegalus spaudinys „Kova už laisvę“.
- 6-9. Įvairios komandiruotės (Nr. 14, 149, 60, 12, 239).
10. „Atsišaukimas į laisvąsias pasaulio tautas“ (prancūzų k.).
11. Lapelio nuorašas „Klausykite, klausykite“.
12. Įvairūs blankai su antspaudais (17 vnt.).
13. Segtuvai su užrašais.

14. Dienynas.
15. Įvairūs susirašinėjimai (113 egz.).
16. Fotonuotraukos (7 vnt.).
18. Rašomoji mašinėlė (lietuvišku šriftu).

Prie šio protokolo pridėtas 1946 m. rugsėjo 16 d. aktas, bylojantis, kad sunaikinta 113 lapų įvairių dokumentų.

Rašomoji mašinėlė 1946 m. kovo 27 d. perduota LSSR NKGB Vilniaus m. 2-ojo skyriaus darbuotojui Karpuchinui. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 13.)

TARDYMAI

1946 m. kovo 16 d. apie 9 val. ryto apgaulės būdu (apie tai smulkiau skyriuje „MGB planas „Falanga““) triukšmingai įsiveržę į Onos Lukauskaitės-Poškienės butą Giedraičių 10a-1 MGB darbuotojai staiga čiumpa ją, uždeda antrankius ir bute daro smulkią kratą. Po to skubiai išsiveža ją į MGB rūmus, kur jau jos laukia sunkūs tardymai, nes į MGB rankas patenka visi LTT ir LGPVV dokumentai.

Pirmas „pasikalbėjimas“ įvyko LSSR NKGB komisaro pavaduotojo papulk. Martavičiaus kabinete, dalyvaujant MGB skyriaus viršininko pavaduotojui mjr. Makovui ir tęsėsi (su maža pertrauka) nuo kovo 16 d. 20.00 val. iki kovo 17 d. 14.35 val.

Suimtoji smulkiai apibūdina savo šeimą, tėvus, savo praeitis studijas, išsimokslinimą ir savo darbo stažą, prisimindama studijas Berlyne, Vienoje, savo buvusius įsitikinimus, organizacijas, kuriose dalyvavo (pvz., 1921 m. Šiaulių gimnazijoje dalyvavo nelegaliame komjaunimo ratelyje). Pasisako, kad kratos metu paimtus anti-sovietinės organizacijos dokumentus derino ir redagavo visi organizacinės tarybos nariai. Įsakymus, direktyvas pasirašė Generolas Vėtra, o politinio pobūdžio dokumentus - S. Radžiūnas. Perrašinėjo Ona Lukauskaitė-Poškienė.

Artėjant sovietinei armijai prie Lietuvos sienų, Ona nuvyko pas savo seserį į jos vyro gydytojo Jasaičio dvarą. Ten buvo didelė

biblioteka. Čia susipažino su antisovietine literatūra. O. Lukauskaitė-Poškienė prisipažįsta, kad P. Navickui ji buvo papasakojusi apie J. Noreiką, kad šį ji pažiūsta dar nuo 1941-1943 m., kai J. Noreika buvo Šiaulių apskrities viršininkas. Gruodžio mėn. O. Lukauskaitė netikėtai susitinka J. Noreiką ir pasikvietusi į butą bando iš jo, kaip teisininko, sužinoti, kaip galima padėti P. Navickui. Tačiau J. Noreika niekuo negalėjo padėti. Pokalbio metu jis užsiminė apie rašomąjį popierių ir prašė padėti jo įsigyti. Ji kreipėsi į Valstybinės grožinės literatūros leidyklos direktorių Drazdauską. Nieko nepešę, nutarė paprašyti S. Gorodeckį, su kuriuo buvo susipažinusi dar lapkričio mėn. Rašytojų klube, leisdama jam suprasti, kad popierius reikalingas kitiems reikalams. S. Gorodeckis paprašė ją supažindinti su J. Noreika. Netrukus abudu su S. Gorodeckiu užsuko į J. Noreikos kabinetą. Čia juodu supažindino. Susitarta, kad jos bute jie vėl susitiks. Jos bute jiedu susitiko 3 kartus, tačiau S. Gorodeckis užeidavo 2-3 kartus per savaitę, o J. Noreika - kartą per savaitę. Iš pradžių jiedu kalbėdavęsi dviese, Ona sužinodavo tik pasitarimų rezultatus: būtina sukurti pagrindinio centro, leisti antisovietinius lapelius ir įsakymus ir, visus sujungus per žinomas partizanų grupuotes, aktyviau kovoti su sovietų valdžia. Juodu dažniausiai dirbdavo nuo 8 val. vakaro (per naktį) iki kitos dienos ryto 9-10 val.

Pirmiausia buvo parengta direktyva Nr. 5 ir politinė apžvalga. Politinėje apžvalgoje buvo išsakyta nuomonė, kad aštrėja Anglijos-JAV ir SSRS santykiai. Apžvalgoje parašo nebuvo. Direktyvoje siūloma ginkluotosioms pajėgoms - partizanams 1946 m. vasario mėn. rinkimų į SSRS AT metu laikytis neutraliai, nes reikia išsaugoti kadrus, neleisti, kad tarp gyventojų būtų vykdomi „savi teismai“. Paredagavus atspausdino 7 egz., iš kurių du paėmė S. Gorodeckis, o 5 egz. paėmė J. Noreika. O. Lukauskaitė J. Noreika perdavė apie 20 matricų, siekiant perduoti Telšių partizanams. Atvykęs vasario pabaigoje, J. Noreika pasakė, kad, kilus pavojui, tą darbą trise galėtų toliau dirbti išvykę į Telšius. Vėliau J. Noreika atsinešė „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“ ir perdavė atspausdinti

direktyvas bei įsakymus Nr. 1 ir Nr. 2. Paredagavus ir perspausdinus rašomąją mašinėlę, du egzempliorius „Atsišaukimo į laisvasias pasaulio tautas“ paėmęs S. Gorodeckis, vienas egzempliorius likęs pas O. Lukauskaitę, o kitus pasiėmęs J. Noreika. Įsakyme Generolas Vėtra skiriamas LGPVV vadu.

"Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas" nutarta išversti ir atspausdinti anglų ir prancūzų kalbomis, kad užsienyje būtų galima paskelbti pasauliui apie Lietuvos kančias.

Pasiekti užsienį galima dviem būdais: atsišaukimą perduoti JAV ambasadai Maskvoje arba persiųsti į anglų zoną per Lenkiją.

Dėl to O. Lukauskaitė kreipėsi į Mokslų akademijos darbuotoją Juozą Galvydį, kad jis perduotų JAV ambasadai, nes kovo 1 d. turėjo vykti į Maskvą, tačiau paskutiniu momentu tai įvykdyti atsisakė. Tuomet S. Gorodeckis sutiko suorganizuoti dokumento persiuntimą į anglų zoną per Lenkiją.

Dėl vertimo į anglų kalbą O. Lukauskaitė kreipėsi į Mokslų akademijos bibliotekos darbuotoją J. Vaicekauskienę (Lozoraitytę. - *V. A.*), kad ši savo ruožtu jau kreiptųsi į gimnazijos anglų kalbos mokytoją Laucevičių, dirbusį Anglijoje ambasadoje. Jis ir sutiko tai padaryti.

Kovo 15 d. prisistatė iš Telšių kaip ryšininkas mjr. Liepa, Rikis. Matricų jis atsisakė, nes neturįs rotatoriaus, ir pasakė, kad O. Lukauskaitės bute 3 val. dienos yra paskyręs pasimatymą Elytei (E. Kakariekaitei. - *V. A.*). Iš to Ona supratusi, kad juodu - seni pažįstami. Liepa paprašė, kad ji susisiektų su Zigmu II, kuris buvo atvykęs į Telšius, bet nei pavardės, nei adreso jis nežinojo ir manė, kad Zigmus II - tai J. Noreika, tačiau išaiškėjo, kad Zigmus II - tai S. Gorodeckis. Susitikimą su Liepa kartu su S. Gorodeckiu paskyrėme kovo 16 d. 12 val., bet 9 val. Ona Lukauskaitė-Poškienė buvo areštuota.

Prie pirmos direktyvos buvo išleistas LTT nutarimas dėl sovietinių darbuotojų. Kovo pradžioje parengtas, bet neatspausdintas atsišaukimas į tautą „Klausykite, klausykite...“, skirtas sukilimo pradžiai.

Protokolą pasirašė MGB ministro pavaduotojas papulk. Marta-
vičius ir tardytojas mjr. Makovas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 15-22.)

Toliau O. Lukauskaitė-Poškienė jau tardė kapitonas Leonovas.

Pasibaigus pirmajai beveik 18 val. trukusiai kvotai, jai „leido“
pailsėti beveik 20 val., tačiau dieną miegoti neleidžiama. Tais laikais
jokių gultų nebuvo. Galima sėdėti ant grindų arba vaikščioti po
kamera, skirtą dviem kaliniams, o praktiškai joje būdavo prikimšta
nuo 8 iki 10 žmonių!

Kita kvota taip pat truko 18 val., pradėta kovo 18 d. 12.00 val.,
baigta kovo 19 d. 6.00 val.

O. Lukauskaitė prisipažįsta, kad dalyvavo Lietuvos tautinės ta-
rybos veikloje. Pakartoja, kad su J. Noreika susipažino 1941-1942 m.
Šiauliuose pas gyd. Jasaitį (1944 m. birželio 26 d. išvykęs į Vokietiją).
Primena apie P. Navicką, kuri 1946 m. sausio 7 d. Vilniuje nuteisė
dešimčiai metų, apie popieriaus paieškas per S. Gorodeckį, apie
abiejų - J. Noreikos ir S. Gorodeckio - susipažinimo smulkmenas,
politinius įvykius, didėjančius nesutarimus tarp Anglijos-JAV ir
SSRS, LTT veiklos pradžią, išleistus dokumentus, LTT sudėtį:
J. Noreika, S. Gorodeckis ir O. Lukauskaitė-Poškienė. Nutarta stip-
rinti antisovietinę veiklą.

Po Čerčilio pasakytos kalbos Fultone kovo 5 d. prieita prie išva-
dos, kad karas - neišvengiamas ir artinasi laikas įvykdyti visuotinį
ginkluotą sukilimą. J. Noreika vadovaus pagrindžio partizanų
grupuotėms. Galvota parinkti kandidatus į LLT.

J. Noreikos nuomone, į vyriausybę turėtų įeiti:

V. Jurgutis - žinomas ekonomistas, profesorius turėtų būti vy-
riausybės vadovas (buvo artimas J. Noreikos draugas).

Feliksas Bugailiškis - žinomas kultūros darbuotojas, dirbantis
Mokslų akademijoje.

F. Dagys - socialdemokratas, 1945 m. inteligentų suvažiavime
viešai pasisakęs prieš sovietų valdžią.

B. Sruoga - VDU profesorius, žinomas rašytojas, politikos
veikėjas.

Kazys Šalkauskis - teisininkas, profesorius.

J. Aleksa - buvęs žemės ūkio ministras.

Leonas Bistras - buvęs švietimo ministras, krikščionių demokratų veikėjas, 1940 m. išvežtas į Sibirą, 1945 m. grįžo į Lietuvą.

Kazys Lukša - VDU profesorius, vienas iš eserų partijos organizatorių.

Petras Juodelis - VDU dėstytojas, kairiojo sparno atstovas.

Ar su jais dėl to buvo kalbėtasi, O. Lukauskaitė-Poškienė sakėsi nežinanti.

Per Elytę (E. Kakariekaitę. - *V. A.*) J. Noreika palaikė ryšius su Alytaus apskr., Panevėžio apskr. ir Valkininkų partizanais. S. Gorodeckis palaikė ryšius su Telšių apskr. partizanais. Prieš areštą S. Gorodeckis sakėsi palaikęs ryšius su Kaunu, kauniečiai turį spaustuvę. Ji kalbėdavusi su K. Boruta ir V. Valsiūniene.

K. Boruta yra Mokslų akademijos literatūros muziejaus direktorius. Su juo susipažinusi 1931-1932 m. Jis priklausė eserams, aušrininkų organizacijai. 1933 m. už antivalstybinę veiklą buvo nuteistas 4 metams kalėti, žinomas kaip kairiojo sparno atstovas. Su K. Boruta vėl susitiko 1940 m. Kaune. Kalbėdamasis sovietų valdžios klausimu, K. Boruta pareiškė: „Mes esame sovietinio gyvenimo „pakeleiviai“ ir turime dirbti tautos reikalams“.

K. Boruta išsakęs savo požiūrį, kad lietuvių tauta gali žūti, bet yra tikimybė, kad kils karas, po kurio bus galima atstatyti buržuazinę santvarką. Kai O. Lukauskaitė savo bute perskaitė K. Borutai „Atsišaukimo į laisvąsias pasaulio tautas“ tekstą, jis pareiškė, kad turėtų būti daugiau faktų, bet perredaguoti atsišaukimą atsisakė, o atėjęs kitą kartą dar pridūrė, kad reikėjo daugiau parašyti apie rinkimus. Tikriausiai K. Boruta suprato, kad ji LTT narė.

V. Valsiūniene - 40 m. amžiaus Rašytojų klubo vadovė. 1941 m. su vyru karininku ją išvežė. Apie jos antisovietinę veiklą O. Lukauskaitė nežinanti. Parodžius „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, Valerija pasakė: „Paslėpk ir niekam nerodyk“.

O. Lukauskaitė liudija:

- Ryšių su užsieniu neturėjome. Laukėme iš ten žinių, nes kartą pas J. Noreiką radome jaunuolį, kuris turėjo nuvežti laišką gyd. Jasaičiui, gyvenančiam Miunchene, ir kuris buvo lietuvių komiteto pirmininko pavaduotojas. Aš prašiau dr. Jasaitį, kad jis ką nors sužinotų apie mano antrąjį sūnų (pirmasis sūnus žuvo Lietuvoje). J. Noreika prašė, kad Vakarai į Lietuvą atsiųstų savo atstovą. J. Noreika gavo žinią, kad jaunuolis (J. Varaneckas. - *V. A.*) laimingai perėjo Lenkijos sieną. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 29-37.)

Kovo 22 d. kvotoje, kuri tęsėsi 15 val., Ona Lukauskaitė-Poškienė tardytojui Leonovui pasakoja apie tuo laiku paplitusią nuomonę, kad karas - ne už kalnų. Numatyta tučtuojau įkurti apygardas, apskričių karines komendantūras, kurios parengtų mobilizacijai į ginkluotą sukilimą kariuomenę. Ginklus manyta surinkti iš gyventojų bei užpulti Raudonosios armijos sandėlius, kaip tai vyko per 1941 m. sukilimą.

LTT numatė leisti antisovietinę propagandinę spaudą. Daug dėmesio buvo skiriama Vilniaus radijo stoties ir radiofono užėmimui. Šiuo tikslu O. Lukauskaitė mėgino tartis su buv. radijo pranešėju, diktoriumi poetu Kaziu Inčiūra, su kuriuo buvo pažįstama dar gyvendama Šiauliuose ir iš kurio norėjo sužinoti, ar radijo stotis gali be radiofono perdavinėti žinias. K. Inčiūra paaiškino, kad techniškai radijo technikos specialistas šį klausimą gali išspręsti. Ar K. Inčiūrai kilo įtarimas, kodėl davė jam šį klausimą - neaišku. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 39-63.)

1946 m. kovo 22 d. kvotoje O. Lukauskaitė-Poškienė įdomiai papasakoja, kaip jai pavyko sužinoti apie savo seserį, kuri su savo vyru dr. Jasaičiu pasitraukė į Vakarus. Dar tebegyvenant Šiauliuose, 1945 metais prie pašto ją sulaikęs uniformuotas milicininkas, Šiaulių ligoninės sargo sūnus Vincukas, kuris buvo išvežtas į Vokietiją ir neseniai iš jos grįžęs. Miuncheno priemiestyje Vincukas atsitiktinai sutiko dr. Jasaičio dukrą, kuri papasakojo, kad jų šeima gyvena 5-ių kambarių bute. Tėvas dirba ligoninėje ir kartu yra lietuvių pabėgėlių komiteto pirmininko pavaduotojas. Dr. Jasaitis

draudė jam dabar grįžti Lietuvon, siūlė dar palaukti. Vokietijoje Vincukas buvo sutikęs ir buv. Šiaulių m. burmistrą advokatą Linkėvičių, kirpėją Leviną (išvežtas į Vokietiją), Šiaulių „Lietūkio“ vadovą Malinauską.

O. Lukauskaitė patvirtina, kad iš dr. Jasaičio laiško negavusi ir tiesioginių ryšių su juo nepalaiko. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 55-58.)

Kovo 25 d. kvotoje O. Lukauskaitė smulkiau apibūdino kai kuriuos visuomenės veikėjus. Kalbant su L. Bistru, pastarasis jai pareiškęs savo nuomonę apie tai, kad Vatikanas jau išeinąs į pasaulinę tarptautinę areną. Iki šiol Vatikane vyravo italai, o dabar persvarą turi kitų valstybių kardinolai. L. Bistro nuomone, šiuo metu turėtų susikurti pagrindžio organizacijos, kurios rodytų tautai kelią. Tačiau viskas priklauso nuo tarptautinių įvykių raidos. Dėl L. Bistro ištraukimo į LTT organizaciją priešingą nuomonę pareiškė ir S. Gorodeckis, ir J. Noreika, motyvuodami tuo, kad jis yra grįžęs „prieš laiką“ ir yra labai sekamas, todėl gali būti saugumo panaudotas kaip masalas.

Kalbėdama apie J. Galvydį, su kuriuo kadaise kartu mokėsi gimnazijoje Šiauliuose, ji buvo įsitikinusi, kad jis yra nusistatęs antisovietišškai. Neaišku, ar Galvydis įtarė, kad ji LTT narė, tačiau davus perskaityti jam „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, jis atsisakė jį perduoti Maskvoje anglų ir amerikiečių ambasadoms.

Vertimą į prancūzų kalbą davė S. Gorodeckis, o kas jį vertė, ji nežinanti. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 64-77.)

1946 m. balandžio 6 d. kvotoje Ona Lukauskaitė-Poškienė supažindinama su kaltinimu ir ji pakartotinai prisipažįsta, kad:

- mano įsitikinimai sovietų santvarkos atžvilgiu galutinai pasikeitė po 1946 metų;
- su J. Noreika ir S. Gorodeckiu bendrai susitarę įkūrėme Lietuvos tautinę tarybą;
- kartu rengėme direktyvas, instrukcijas ir jas dauginome;
- ji perredagavo „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“;
- 1946 m. sausio mėn. kartu kalbėjosi su J. Noreika ir jaunuoliu (Varanecku. - V. A), kuris turėjo būti pasiūstas į Vokietiją;

- kreipėsi į Galvydį prašydama perduoti „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ Maskvoje esančioms Anglijos, Amerikos ambasadoms;

- 1946 m. kovo mėn. susitikusi su Kaziu Jakubėnu pasiūlė jam bėgti į užsienį, vėliau apie šį pasiūlymą pasakė J. Noreikai ir S. Gorodeckiui;

- kalbėjosi su Kaziu Inčiūra dėl radiofono ir radijo stoties technikos panaudojimo;

- savo namuose organizavo nelegalios pagrindinio organizacijos LTT posėdžius;

- žinojo, kad J. Noreika ir S. Gorodeckis palaiko ryšius su Panevėžio, Telšių ir Kauno apygardos pagrindžio karinėmis grupuotėmis - partizanais;

- nuo 1946 m. vasario mėn., J. Noreikai ir S. Gorodeckiui pasiūlius, įsakymai pasirašomi LGPVV vado Generolo Vėtros vardu, o politinio pobūdžio dokumentai - generalinio sekretoriaus S. Radžiūno vardu. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 87-91.)

MGB tardytojai, atrodo, jau buvo surinkę pakankamai medžiagos ir, „išplėšę“ iš kaltinamosios prisipažinimą, nenurimsta. 1946 m. liepos 16 d. dar kartą skrupulingai apklausia Oną Lukauskaitę-Poškienę ir gilinasi į nusikaltimo detales. Dar kartą reikia įtempti smegenis, kad neišskristų iš lūpų nereikalingas žodis, kurį „išpūtus“ MGB gali dar papildomai „privirti“ košės. Į tardytojo klausimą: „Kas buvo LTT organizatoriai?“- atsako: „Aš buvau viena iš Lietuvos tautinės tarybos - LTT organizatorių, t.y. pagrindžio centro ir ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės kūrėjų“. Toliau į MGB tardytojo kpt. Leonovo pateiktus klausimus pareiškia:

- organizacijos tikslas - parengti ir vadovauti tautos sukilimui iki galo, atkurti nepriklausomą Lietuvą, atkurti valstybingumą;

- mūsų tvirtu įsitikinimu, Anglija ir JAV konflikto su SSRS metu padės mums įgyvendinti šią misiją.

Vėl kartoja tardytojui savo šeimos biografiją, papildydama:

- kad jos motina, nors ji politiniame gyvenime nedalyvavo, irgi buvo persekiojama, išvyko į Saratovą, kur išgyveno iki 1905 m. ir iš ten su vyru grįžo į Šiaulius;

- apie tai, kaip ji 1940 m. mėgino įstoti į Rašytojų sąjungą ir jos nepriėmė, nes ji buvo priešiška sovietinei santvarkai.

Į tardytojo klausimą, kodėl 1922 m. ji nukrypo nuo komjaunimo linijos, O. Lukauskaitė-Poškienė atsakė:

- Aš labai jaudinausi dėl to, kad 1940 m. kūrėsi sovietų valdžia Lietuvoje, ypač dėl taikytų represijų prieš Lietuvos inteligentiją.

Didelę įtaką O. Lukauskaitės-Poškienės persiorientavimui (1939-1944 m.) turėjo jos sesers vyras dr. D. Jasaitis, vienas iš žinomų krikščionių demokratų partijos atstovų ir aršus Sovietų Sąjungos priešas. Karo pradžioje jis buvo Maskvoje, praėjus frontui 1944 m. grįžo į Lietuvą, bet artėjant kitam frontui savanoriškai pasitraukė į Vokietiją. Dr. D. Jasaitis aktyviai dalyvavo organizuojant raudonojo teroro parodą. Jis palaikė ryšius su pagrindžio kovotojais.

„Radijo stoties užėmimas nulems Lietuvos likimą... - sakė ji. - K. Inčiūra nežinojo, kodėl aš teiraujuosi jį apie radijo stotį ir jos techniškas galimybes, bet, galimas daiktas, nujautė.“ (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L 92-107.)

1946 m. rugpjūčio 21 d. kvotoje dar kartą mėginama „išsiryškinti“ K. Borutos „indėlių“ į LTT veiklą ir mėginama paskutinį kartą apklausti Oną Lukauskaitę-Poškienę, patikrinant jos anksčiau parodymus. Tačiau O. Lukauskaitė liudija tą patį. Vėliau visi trys aptarę turinį, su J. Noreika ir S. Gorodeckiu pakeitė kreipimąsi, būtent: „Lietuvių tautos atsišaukimas į laisvąjį pasaulio tautas“. Tai buvo aštria forma parašytas pareiškimas, kviečiantis ir kitas valstybes į ginkluotą kovą su Sovietų Sąjunga.

Ji norėjusi parodyti K. Borutai, kad yra antisovietinė veikėja, bet jis tuo nesidomėjęs. „Mane veikė mudviejų asmeniškai draugystė, tačiau į antisovietinę veiklą jo įtraukti mes negalėjome. Aš tik norėjau, kad artimas man žmogus žinotų apie mano veiklą. Aš nenorėjau jam padaryti nieko blogo“, - baigdama pasakė O. Lukauskaitė. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L 108-110.)

KALTINIMO PATEIKIMAS

1946 m. balandžio 6 d. LSSR MGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas, peržiūrėjęs tardymo bylos Nr. 7159 (dabartinis archyv. b. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 1-10) Onos Lukauskaitės-Poškienės tardymo medžiagą, nustatė, kad pakankamai išaiškintos jos priešiškos pažiūros sovietų tvarkai, kad ji buvo viena iš vadovaujančių asmenų ir kartu su Noreika ir Gorodeckiu 1946 m. sausio mėn. įkūrė Vilniuje antisovietinę nacionalistinę organizaciją - Lietuvos tautinę tarybą, kurios uždavinys - sujungti visas pagrindžio organizacijas ir ginkluotas partizanų (rašo: banditų. - *V. A.*) pajėgas kovai, siekiant nuversti sovietų valdžią ir įvesti buržuazinę valdžią Lietuvoje.

Būdama pagrindžio organizacijoje kartu su Noreika ir Gorodeckiu 1946 m. vasario-kovo mėn. dalyvavo redaguojant antisovietinį atsišaukimą, direktyvas, įsakymus, instrukcijas (iš viso 11 įvairių pavadinimų), kviečiant į kovą su sovietų valdžia.

Savo bute ji daugino aukščiau suminėtus dokumentus ir perdavė juos partizanų ryšininkams.

1946 m. vasario mėn. redagavo „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, numatytą persiųsti į užsienį, kurio turinys - tai šmeižtas prieš SSRS valdžią, kviečiant intervencijai prieš SSRS. Ieškojo būdų, kaip persiųsti atsišaukimą į užsienį.

1946 m. sausio mėn. kartu su Noreika dalyvavo rengiant išsiųsti ryšininką (*J. Varanecką. - V. A.*) į užsienį, į anglų okupacijos zoną Vokietijoje, nuo antisovietinio Lietuvos nacionalinio pagrindžio, siekiant užmegzti ryšius su užsienyje veikiančiomis tautinėmis organizacijomis.

Rengdamiesi ginkluotam sukilimui, 1946 m. vasario mėn. rinko techninius duomenis apie Vilniaus radijo stotį, iš radijo stoties darbuotojų - radiotechnikų tarpo parinko asmenis, kuriuos galėtų panaudoti organizacijos reikalams.

1946 m. sausio-vasario mėn. dalyvavo nelegaliuose antiso vietiniuose Lietuvos tautinės tarybos posėdžiuose, suteikdavo šiam tikslui savo butą minėtiems posėdžiams.

Nutarta:

Vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str., patraukti kaltinamąją Oną Lukauskaitę-Poškienę baudžiamojon atsakomybėn, kaip nusikaltusią pagal RSFSR BK 58-1 a ir 58-11 str., su tuo ją supažindinant ir jai pasirašant.

Nutarties nuorašą nusiųsti prokurorui ir LSSR MGB A skyriui.

Nutartį patvirtino LSSR MGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. E. Rozauskas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 82-90.)

O. LUKAUSKAITĖS-POŠKIENĖS IR
E. KAKARIEKAITĖS AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. birželio 19 d. 12.30 val.-15.00 val. tardytojo vyr. ltn. Golicino akivaizdoje.

E. Kakariėkaitė- „Priešais save sėdinčią moteriškę pažįstu, tai Ona Poškienė, gyvena Giedraičių 10a. Pažįstama nuo 1946 m. kovo mėn. pradžios. Jos bute buvau 2 kartus“.

O. Lukauskaitė-Poškienė: „Prieš mane sėdinčią merginą pažįstu, tai Elytė, pavardės nežinau. Pas mane buvo užėjusi du kartus“.

E. Kakariėkaitė: „1946 m. kovo pradžioje Noreika, kurio ryšininke aš nebuvo, pasiūlė užėiti pas Poškienę ir paimti antisovietinius dokumentus, kuriuos turėjau pasiųsti partizanams. Taip ir susipažinau. Iš Poškienės gavau antisovietinio nacionalistinio turinio dokumentus: įsakymus Nr. 3 ir Nr. 4, „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“ ir instrukciją dėl slaptumo išsaugojimo. Dokumentai išleisti antisovietinio centro su Generolo Vėtros parašu ir parašu Lietuvos tautinė taryba“.

O. Lukauskaitė- Poškienė. „E. Kakariėkaitės, kurios pavardę sužinojau tik akistatos metu, parodymus aš visiškai patvirtinu.“

1946 m. vasario pabaigoje vieno susitikimo metu Noreika mane perspėjo, kad, galimas dalykas, ateis Vilniaus universiteto studentė,

vardu Elytė (pavardės nepasakė), ir kad jai galima perduoti mūsų išleidžiamus antisovietinio centro dokumentus.

1946 m. pirmomis kovo dienomis iš tikrųjų ji atėjo į mano butą ir aš jai perdaviau antisovietinius nacionalistinius dokumentus: įsakymus Nr. 3, Nr. 4, „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ ir instrukcijas apie išlaptinimo išsaugojimą. Kiek egzempliorių buvo perduota, aš neatsimenu.

Iš E. Kakariekaitės žodžių žinojau, kad ji palaiko ryšius su Panevėžio ir Trakų apskr. Valkininkų valsč. partizanais. Apie asmenis, su kuriais palaiko ryšius, ji nepasisakė ir man nežinoma".

Pasirašė E. Kakariekaite, O. Lukauskaitė-Poškienė. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 68-71.)

O. LUKAUSKAITĖS-POŠKIENĖS IR K. BORUTOS AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. rugpjūčio 20 d. 15.00 val. MGB tardymo poskyrio viršininko kpt. Leonovo akivaizdoje.

Po abipusio atpažinimo Kazys Boruta ir Ona Lukauskaitė-Poškienė pareiškė, kad vienas kitą pažįsta 16 metų. Jų buvę geri, draugiški santykiai, asmeninių sąskaitų neturi.

Klausimas O. Lukauskaitei-Poškienei: „Pakartokite visą liudijimą nuo tos vietos, kur jūs sakėte, kad supažindinote K. Borutą su pogrindžio centro išleistais dokumentais“.

Atsakymas: „1946 m. vasario mėn. supažindinau K. Borutą su Lietuvos tautinės tarybos „Atsišaukimo į laisvasias pasaulio tautas“ juodraščiu. Atsišaukimas buvo antisovietinio pobūdžio ir skirtas mūsų pogrindžio organizacijoms užsienyje. Aš perskaičiau Borutai dalį šio atsišaukimo. Neatsimenu, ar K. Boruta pats pertraukė mano skaitymą, ar tai aš padariau pati, bet atsimenu, kad K. Boruta padarė man pastabą, jog atsišaukime trūksta faktų. Po K. Borutos pastabos pasiūliau K. Borutai pačiam parašyti atsišaukimą. K. Boruta atsisakė.

1946 m. vasario pabaigoje ar kovo pradžioje apie 11 val. vakaro K. Boruta užėjo į mano butą. Tuo metu aš spausdinau antisovietinį atsišaukimą. Baigusi spausdinti K. Borutai pasiūliau perskaityti atspausdintą ir pataisytą atsišaukimo egzempliorių. K. Boruta perskaitė atsišaukimą ir pastebėjo, kad jame mažai parašyta apie praėjusius rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą. Ypatingo susidomėjimo tuo atsišaukimu K. Boruta neparodė, plačiau apie patį turinį nekalbėjo, davė tik trumpų pastabų. Kokiai organizacijai aš priklausiau, K. Boruta neklausinėjo, o ir pati jam apie tai nepasakojau. Toliau apie išleistą mūsų pagrindžio organizacijos antisovietinį atsišaukimą mes nieko nekalbėjome.

Apie tai, kad aš supažindinau K. Borutą su atsišaukimu, išpėjau tik S. Gorodeckį. Antrą kartą K. Boruta apsilankė pas mane gerokai išgėręs ir neilgai teišbuvo".

Klausimas K. Borutai: „Ar patvirtinate O. Lukauskaitės-Poškienės parodymus?“

Atsakymas: „1946 m. vasario pabaigoje ar kovo pradžioje aš užėjau į Lukauskaitės-Poškienės butą pasikalbėti apie savo asmeninius reikalus. Ji man prikišo, kad aš per daug užsiėmęs savo šeimyniniais reikalais, ir čia pat perskaitė man keletą frazių, parašytų ant atskirų lapų. Perskaitytame tekste buvo kalbama apie lietuvių persekiojimą ir trėmimus į Sibirą. Aš skaitymą nutraukiau ir pasakiau, kad tai tuščios frazės, niekalai ar panašiai. Tada O. Poškienė pasiūlė šį rašinį parašyti abiem. Aš atsisakiau tardamas, jog tai beprasmiška. Tuo mudviejų pokalbis ir baigėsi ir mes išsiskyrėme. Aš maniau, kad Poškienės perskaitytos frazės yra moteriškos fantazijos rezultatas, jei ji vietoj eilėraščių rašo atsišaukimą. Kitą kartą aš pas ją užėjau po savaitės 10-11 val. vakaro būdamas labai girtas ir kalbėjomės apie šeimyninius nesusipratimus. Ji tuo laiku kažką rašė rašomąja mašinėle ir man atsakė poeto Bloko žodžiais:

"Ne dėl meilių žodžių aš iškaliau dvasią.

Ne dėl draugystės aš kovojau su likimu".

Aš labai užsigavau už tokį seno raugo atsakymą. Tuo metu aš jaučiausi labai nuskriaustas. Jokio atsišaukimo pas Poškienę neskai-

čiau, politinėmis lemomis nesikalbėjome. Dėl to Poškienės parodymus aš visiškai atmetu. Manau, kad tokie jos pareiškimai yra arba susipainiojimas, arba provokacija".

Į tardytojo klausimą, ką ji galinti iš esmės pasakyti dėl K. Borutos pareiktų pastabų, O. Poškienė atsakė: „Apie pirmą atvejį, kai aš supažindinau K. Borutą su pagrindžio organizacijos narių parašyto atsišaukimo dalimi, aš liudijau teisingai. Antru atveju, tai galiu pasakyti, jog aš, būdama nusiteikusi antisovietišškai, norėjau, kad ir Boruta netaptų sovietiniu rašytoju ir kad jo, kaip rašytojo, vardas nebūtų sovietų pusėje, todėl aš priėjau prie išvados, kad būtų tikslingiau, jog K. Boruta būtų patrauktas į teismą. Antru atveju K. Borutos supažindinimas su atsišaukimu ir buvo šio tikslo rezultatas - liudijimas išgalvotas".

Klausimas kaltinamajai O. Lukauskaite-Poškienei: „Kodėl akistatos pradžioje jūs pareiškėte, kad visiškai patvirtinate parodymus, duotus apie K. Borutą, o truputį vėliau patvirtinote tik iš dalies?"

Atsakymas: „Susitikus K. Borutą akistatoje, man pasidarė jo gaila kaip žmogaus, todėl nutariau pasakyti tiesą ir todėl iš dalies pakeičiau savo ankstesnius parodymus".

Pasirašė O. Poškienė, K. Boruta. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 72-75.)

Petras Juodelis

BIOGRAFIJA

Petras Juodelis gimė 1909 m. liepos 1 d. Aukštadvaryje, Trakų apskr., mirė 1975 m. rugpjūčio 24 d. Vilniuje.

P. Juodelis - dailėtyrininkas, literatūros kritikas, kultūros darbuotojas, 1927-1931 m. studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universitete, 1929-1931 m. leido ir redagavo žurnalą „Prūsai". 1931-1940 m. mokytojavo. Jis - daugelio literatūros kritikos straipsnių, išspausdintų įvairios krypties periodinėje spaudoje („Gaisuose", „Šviesos

keliuose", „Prošvaistėje", „Literatūroje"), autorius. 1940-1941 m. dirbo Švietimo liaudies komisariate Meno reikalų valdybos viršinininku. 1942 m. baigė Vilniaus universitetą. 1944-1946 m. dėstė Vilniaus universitete. 1960-1970 m. dirbo LSSR dailės muziejuje tapybos ir skulptūros skyriaus vedėju. Su J. Zvicevičiūte sudarė šio muziejaus fondų katalogą „Lietuvos dailė 1907-1940", išleista 1968 m., o 1970 m. išleido „Lietuvos dailė XVI-XIX a." (įvadas su P. Svičiuliene), išvertė grožinės literatūros ir menotyros veikalų. Su kitais parašė knygą „Paveikslų galerija" (1968 m.). (Žr. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 5. P. 126.)

Archyvinėje baudžiamojoje byloje Nr. 9792/3 (buv. Nr. 7157) 2-jame tome randame biografines žinias, kad P. Juodelis gimė tarnautojo vaistininko šeimoje, 1919-1927 m. mokėsi gimnazijoje, 1927-1931 m. mokėsi Kauno universiteto humanitariniame fakultete, o 1942 m. Vilniuje baigė VVU. Mokydamasis mokytojavo Vilkaviškio apskr., Panevėžyje ir Vilniuje. Vokiečių okupacijos metu dirbo Vilniaus dailės muziejaus bibliotekoje, o vokiečiams pasitraukus - VVU vyr. dėstytoju, kartu Dailės muziejaus direktoriaus pavaduotoju. 1927 m. ir 1929 m., būdamas studentu, kaip turistas aplankė Vokietiją, Italiją, Prancūziją. 1943 m. jį areštavo vokiečių gestapas (kur išbuvo apie 1 mėn.) už tai, kad vokiečių areštuotam Jonui Mateliui perdavė keletą siuntinių. Dėl silpnos sveikatos buvo paleistas. Okupacijos metu tėvai gyveno Vilkaviškyje, brolis Kazimieras, smuikininkas, dirbo Vilniaus radijo komitete. Kariuomenėje netarnavo. Moka lietuvių, rusų, lenkų, prancūzų kalbas, vokiečių - silpnai. Vedęs, turi dvi dukras: Aldoną (g. 1933 m.) ir Vandą (g. 1943 m.), neteistas.

1945 m. rugsėjo mėn. pas P. Juodelį atėjo S. Gorodeckis, kuriam Valstybinės grožinės literatūros leidyklos direktoriaus pavedimu perdavė Strazdelio rankraštį, jį pastarasis turėjo redaguoti. Nuo to laiko prasidėjo juodviejų draugystė. Įsitikinę, kad jų politinės pažiūros vienodos, pradėjo dažnai susitikinėti ir kartu aptarinėti būsimojus Lietuvos istorinius kelius. Priėjo prie išvados, kad Lie-

tuva turi būti savarankiška, demokratinė valstybė. Tokia turėtų būti išvijus iš Lietuvos bolševikus. Su Lenkija santykiai pablogėsia dėl jos pretenzijų į Vilniaus kraštą, todėl mūsų tikslas - iš anksto sukurti stiprias ginkluotąsias pajėgas, kurios galėtų apginti kraštą.

S. Gorodeckis pareiškė, kad tikslui pasiekti turėtų būti įkurta organizacija, kuri vadovautų visiems veiksams, ir paklausė P. Juodelio patarimo, kaip organizuoti politines struktūras ir patį centrą. Kaip konsultantas, P. Juodelis suteikė praktiškų patarimų. Kartą užeidamas pas P. Juodelį S. Gorodeckis kartu atsivedė ir J. Noreiką (kuris prisistatė Balčiūno pavarde) ir supažindino jį kaip su savo geru draugu. Antisovietine dvasia vykęs pokalbis turėjo politinį atspalvį. Atsinešęs „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“ ir parodęs P. Juodeliui, S. Gorodeckis paklausė jo įvertinimo. P. Juodelis dokumentą įvertino teigiamai: „Tinkamas pasiūsti į užsienį“. P. Juodelis suprato, ko siekiama, jis su malonumu teikė ir J. Noreikai, ir S. Gorodeckiui praktiškus bei teorinius patarimus. Tik P. Juodelis abejojo, ar Lietuvos tautinė taryba yra renkamasis, ar vykdomasis organas.

Kalbėta apie būsimąją valdžią, ekonominius ir socialinius klausimus. Siūlyta nacionalizuoti stambiają ir vidutinę pramonę, kituose baruose suteikiant nuosavybės teises: laisvą prekybą, žemės nuosavybę. Smulkius verslus jungti į kooperatyvus. Paleisti visus politinius kalinius. Vyriausybėn iškelti savus kandidatus.

Svarbiausias J. Noreikos ir S. Gorodeckio susitikimų tikslas - pasikeisti nuomonėmis apie atskirus epizodus ir pasidalyti nuomonėmis apie vidaus ir užsienio politikos įvykius.

AREŠTAS, KRATA

1946 m. kovo 23 d. LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas vyr. ltn. Maskolenka pasirašė nutartį areštuoti P. Juodelį, tai suderindamas su LSSR NKGB 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotoju majoru Makovu ir LSSR NKGB tardymo

skyriaus viršininku papulk. Rozausku. Nutartį patvirtino 1946 m. kovo 23 d. LSSR saugumo komisariato komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius, sankcionavo 1946 m. kovo 26 d. LSSR NKVD kariuomenės karo prokuroras policijos papulkininkis Gromovičius. Arešto orderį Nr. 232 kovo 27 d. pasirašė LSSR saugumo komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius. Tomis pačiomis datomis ir tų pačių žmonių buvo parengta ir pasirašyta nutartis parinkti P. Juodeliui kardomąją priemonę - areštą. Su šia nutartimi P. Juodelis buvo supažindintas kovo 28 d.

P. Juodelį kaltino, kad jis yra karinės sukilimo organizacijos narys, 1946 m. vasario-kovo mėn. du kartus dalyvavęs šios organizacijos vadovų pasitarime, kuris vyko jo bute, ir kad aktyviai dalyvavo rengiant dokumentą, kuris turėjo būti pasiųstas į užsienį.

Faktiškai P. Juodelį areštavo kovo 19 d., nes tą dieną buvo padaryta asmens krata ir archyve yra kovo 19 d. dokumentas su parašu, liudijančiu kratos metu paimitus saugojimui asmens dokumentus. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 111-123.)

PETRO JUODELIO TARDYMAS

1946 m. balandžio 1 d. LSSR NKGB tardytojai Petrą Juodelį pradėjo kvosti (pradėta 1946 m. balandžio 1 d. 1 val., baigta balandžio 2 d. 4.00 val.).

Iš pradžių P. Juodelis glaustai pateikė savo biografiją ir prisipažino (nebuvo kitos išeities, nes kiti patvirtino, jog jis dalyvavo LTT), kad yra antisovietinės organizacijos LTT centro bendradarbis, bet išsigynė, kad yra šios organizacijos narys. Apie ją, kaip organizaciją, sužinojęs tik 1946 m. vasario antroje pusėje iš S. Gorodeckio, o vėliau iš J. Noreikos. S. Gorodeckis parodęs jam dokumentą, pasirašytą LTT. Tuomet supratęs, kad tai realus pagrindas manyti, jog tai ne fikcija, o tikra antisovietinė pogrindžio organizacija, ir kad S. Gorodeckis yra šios organizacijos narys.

P. Juodelis liudija, kad su S. Gorodeckiu kalbėjęsi apie:

- Rusijos revoliucijos vystymąsi,
- lietuvių tautos raidos istoriją,
- santykius su Lenkija,
- tarptautinę padėtį,
- Lietuvos vidaus padėtį.

Galiausiai konstatavo, kad Rusijos revoliucija padarė didelį žingsnį, kurio kitos valstybės negalėtų padaryti. Ši revoliucija suvaidino teigiamą vaidmenį masių revoliucijoje ir tai turėjo didelę įtaką kitų šalių revoliucijoms.

Dabartinės tarptautinės padėties klausimu visų nuomonė buvo bendra: aštrėjant santykiams tarp SSRS ir Anglijos bei JAV, karas neišvengiamas. P. Juodelio nuomone, konflikto pradžioje SSRS, turėdama pasekėjų kapitalistiniuose kraštuose, pergalei kur pasieks, tačiau vėliau procesas pakryps kapitalistų naudai. Svarstant apie partizaninę kovą, P. Juodelis manė, kad esantys partizanai turėtų sudaryti būsimosios Lietuvos kariuomenės branduolį ir kad Vakarų reikalavimu būtų išvesta sovietinė kariuomenė, o partizanai palaikytų vidaus tvarką.

Tardytojui P. Juodelis pabrėžia, kad jis nebuvo kvieistas bendradarbiauti su LTT ir nebuvo jos narys. Teoriškai patardamas Lietuvos tautinei tarybai, nemanė, kad tai būtų pretekstas LTT politikos veikėjams panaudoti jį antisovietinio centro veiklai. Jo manymu, tai siejasi su jo antisovietiniais įsitikinimais. Kas yra LTT generalinis sekretorius, nesiteiravęs, nes tai esąs konspiracinis dalykas.

Tariantis su J. Noreika ir S. Gorodeckiu apie būsimą politinę platformą, numatyta, kad ateities Lietuva turėtų būti demokratinė respublika su dvipartine sistema - kairiųjų ir dešiniųjų partijomis.

S. Gorodeckis buvo minėjęs, kad renkasi kandidatus būsimai vyriausybei. Iš jų jis paminėjo prof. K. Šalkauskį ir dr. L. Bistrą. Tačiau, be J. Noreikos ir S. Gorodeckio, apie kirus LTT narius P. Juodelis nežinojęs, taip pat nežinaš, ar prof. K. Šalkauskis ir dr. L. Bistras yra LTT nariai, o apie save S. Gorodeckiui P. Juodelis pabrėžęs, kad jis pats, kaip neturintis pašaukimo, į vyriausybę

neįeisias. Kartą Gorodeckiui su žmona atėjus pas Juodelį, šis jam pasakė, kad į jokią valdžią neįeisias ir kad jo kandidatu nelaikytų. (Iš tikrųjų S. Gorodeckis buvo numatęs P. Juodelį skirti Seimo komisijos vadovu. - *V. A.*)

Tardytojui P. Juodelis aiškina, kad jo susitikimai su J. Noreika ir S. Gorodeckiu nebuvo pasitarimų pobūdžio, o tik dalijimasis nuomonėmis.

1946 m. balandžio 8 d. NKGB tardymo skyriaus darbuotojas vyr. ltn. Golicinas, peržiūrėjęs P. Juodelio tardymo dokumentus (b. b. Nr. 7203, archyv. Nr. 9792/3. T. 2) ir turėdamas galvoje tai, kad P. Juodelis nuo 1946 m. vasario mėn. dalyvavo Lietuvos tautinės tarybos antisovietinio centro veikloje, kurios tikslas buvo sujungti visas antisovietines pagrindžio organizacijas bei ginkluotas partizanų grupes ir pasirengti ginkluotam sukilimui, siekiant nuversti sovietų valdžią Lietuvoje, ir bendradarbiaudamas su antisovietinio centro vadovais svarstė klausimus, susijusius su organizacijos veikla apsprendžiant būsimos Lietuvos buržuazinės vyriausybės sudėti, nutarė: pateikti P. Juodeliui kaltinimą pagal RSFSR BK 88-12 ir 88-11 str., su juo supažindinti kaltinamąjį, o nutarties nuorašą pasiųsti prokurorui.

Nutartį suderino NKGB tardymo skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Tos pačios dienos data nutartį patvirtino NKGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas.

1946 m. balandžio 8 d. kvotoje vyr. ltn. Golicinas supažindina P. Juodelį su kaltinimu ir šis prisipažįsta viską, ką sakęs tardytojui:

- žinojęs apie LTT antisovietinio centro veiklą ir dalyvavęs šiame darbe;

- kartu su S. Gorodeckiu ir J. Noreika teoriškai svarstę jų darbą bei sovietų valdžios nuvertimo ir naujos valdžios sudarymo klausimus;

- susipažino su dviem dokumentais: „Atsišaukimu į valstybės darbuotojus“ ir „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“, pastarąjį įvertinęs kaip užsienio propagandai tinkantį dokumentą;

- aptarę Lietuvos istorinius kelius, priėjo prie išvados, kad išvijus bolševikų valdžią iš Lietuvos, Lietuva turi tapti demokratine nepriklausoma valstybe;

- pareiškęs, kad Anglijos ir JAV karas su SSRS yra neišvengiamas ir kad karo pradžioje SSRS seksis, nes ji turi didžiulę armiją ir daug žmonių, jai pritariančių kapitalistiniuose kraštuose. Tačiau karo eiga pakryps SSRS nenaudai ir ji karą pralaimės;

- nepritaręs partizanų teroristiniams veiksams (turėdamas galvoje susidorojimo be teismo su nekaltais žmonėmis atvejus);

- kovo mėn. su Gorodeckiu aptarę ekonominę ir politinę Lietuvos ateitį, stambių pramonės objektų nacionalizavimo, žemės nuosavybės gražinimo ūkininkams ir smulkių žemės ūkių sujungimo į kooperatyvus klausimus;

- kalbėjęsi apie būsimosios valdžios asmenis;

- P. Juodelis manęs, kad kalbėdamas apie antisovietines politines organizacijas ir teikdamas teorinius patarimus, buvo tik konsultantas, o ne antisovietinio pagrindžio veikėjas.

Balandžio 20 d. kvotoje P. Juodelis papildė savo balandžio 1 d. liudijimą pareiškdamas, kad Gorodeckis pasitarime su Noreika jo bute dalyvavo ne du, o tris kartus.

- Parlamente turėtų būti dvi partijos - dešinieji ir kairieji, ginantys darbininkų reikalus ir nuosavybę. Noreikos nuomone, partijos turėtų vadovautis ne ekonominiu, bet ideologiniu principu: kairieji, dešinieji, o kai kuriais klausimais ir vienu, ir kitų nuomonės turėtų sutapti, pvz., ekonominėje srityje.

Tačiau neigia, kad su S. Gorodeckiu ir J. Noreika kalbėjęs apie administracinį valdymą pasipriešinimo - sukilimo metu. Be to, sakė P. Juodelis, 1946 m. balandžio 1 d. parodymuose Juozo Mozelio atžvilgiu buvo tam tikrų netikslumų.

Dabar jis liudija, kad gestapas jį areštavo, nes jis buvo susijęs su J. Mozeliu antivokiškoje veikloje. 1940-1941 m. iki karo pradžios J. Mozelis buvo Kauno statybos tresto direktoriumi. Kai J. Mozelis mėgino pasitraukti iš Lietuvos, vokiečiai jį areštavo ir nusiuntė į

Pravieniškųjų pataisos darbų stovyklą. 1942 m. Mozeli vokiečiai iš stovyklos paleido ir jis įsidarbino statybos organizacijose Vilniuje. 1943 m. J. Mozeli vėl areštavo. P. Juodelis su J. Mozeliu buvo pažįstami nuo 1938 metų. P. Juodelis, grįžęs iš vokiečių gestapo kalėjimo, netikėtai Mozeli susitiko Vilniuje. J. Mozelis sakė, kad reikia padėti rusų belaisvių šeimoms, nes jos esančios labai sunkiose sąlygose, ir paprašė Juodelio pagalbos. Juodelis sutiko pasitelkdamas dar ir Praną Lideikį (dirbo TBC dispanseryje). 1943 m., atėjęs pas Juodelį (tuomet dirbo Meno muziejaus istorijos skyriaus vedėju. - *V. A.*), Mozelis atnešė komunistų partijos atsišaukimų ir supažindino su jų turiniu. Antrą kartą atėjęs su komunistine literatūra prašė supažindinti ir kitus pažįstamus. Aš tai sunaikinau.

Kartą atėjęs į uošvės butą žmogus iš gestapo teiravosi, kur ir ką dirba P. Juodelis. Kitą kartą žmogus iš gestapo atėjo į P. Juodelio darbovietę ir vis teiraudamasis biografijos klausė, kas iš žmonių galėtų paliudyti, kad jis nedirbo prieš vokiečius. Juodelis nurodė profesorių ir keletą darbuotojų. Apie Mozeli nebuvo kalbėta.

Gestapui areštavus P. Juodelį, vokiečiai jį klausė, ar jis pažįstas J. Mozeli ir ar žino apie jo veiklą (antivokišką. - *V. A.*) ir atvedęs parodė jį. P. Juodelis labai jaudinosi, paio nervai, susirgo šizofrenija ir vėliau liudijo būdamas silpnos sveikatos: papasakojo, ką žinojo apie J. Mozeli ir juodviejų ryšius.

P. Juodelis prisipažįsta, kad J. Mozelis buvo organizatorius rinkti pinigų belaisvių šeimoms ir kad atnešdavo antisovietiniu lapelių. Iš kitų žmonių J. Mozelis savo parodymuose yra paminėjęs Praną Lideikį ir Genę, kuriuos areštavo po to, kai paleido P. Juodelį. Mozelio byloje buvo areštuotas Juozas Jurginis (dirbo Mokslų akademijoje. - *V. A.*), teisininkas Jonas Žėruolis (VVU dėstytojas). Areštuotas P. Juodelis pabuvo trijose kameroose. Kalėjimo koridoriuje P. Juodelį suvedė į akistatą su Jurgučiu ir Žėruoliu.

P. Juodelį paleido su sąlyga, kad pailsėjęs rinktų ir teiktų žinias apie J. Mozeli ir jo draugus. Tai buvo jau kitas gestapininkas, bet P. Juodelis pasižadėjimo nepasirašęs, slapyvardžio nepasirinkęs, taip

pat neteikęs ir jokių žinių. Ištrūkęs iš gestapo kalėjimo, P. Juodelis su gestapininkais nesusitikinėjo.

Išėjęs iš kalėjimo, ne kartą buvo sutikęs P. Lideikį ir kelis kartus Genę, kuri sakėsi įstojusi į VVU. Susitikimo metu Lideikis pareiškęs apie vokiečius priešišką nuomonę. 1944 m. P. Lideikį suėmė gestapas. Jį išlaisvino Raudonoji armija. Genę 1944 m. taip pat areštavo, išvežė į Vokietiją, iš ten pateko į Tolimuosius Rytus, 1946 m. grįžo į Lietuvą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 164-170.)

P. Juodelis žinojo, kad su gestapu palaikė ryšius Alfonsas Valeika, kuris vokiečių okupacijos metais dirbo Vilniaus meno muziejaus direktoriumi ir yra pasitraukęs. Atėjęs Raudonajai armijai, Meno muziejaus direktoriaus pavaduotoju paskyrė Josifą Koideckį, kuris neva turėjęs ryšių su gestapu, bet yra išvykęs į Lenkiją.

1942 m. užėjęs pas P. Juodelį A. Valeika prašė, kad jis parašytų charakteristikas apie rašytoją Balį Sruogą ir dramaturgą Vinčą Krėvę, kurių reikia vokiečiams. P. Juodelis parašė jų charakteristikas, nurodydamas jų geriausius kūrinius. P. Juodelio nuomonės reikėjo dėl to, kad jis buvo vertinamas kaip geras literatūros kritikas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 171-174.)

KAL TIN I M A I

1946 m. balandžio 8 d. LSSR MGB tardymo skyriaus darbuotojas vyr. lt. Golicinas, peržiūrėjęs tardymo bylos Nr. 7203 (arch. Nr. 9792/3) dokumentus, iškėlė tai, kad Petras Juodelis nuo 1946 m. vasario mėn. dalyvavo antisovietinio centro - Lietuvos tautinės tarybos veikloje, kurios uždavinys - sujungti visas anti-

sovietines organizacijas ir ginkluotas grupuotes, veikiančias Lietuvos SSR teritorijoje, ir jas parengti ginkluotam sukilimui, siekiant nuversti sovietų valdžią Lietuvoje. Kartu su antisovietinio centro vadovais Noreika ir Gorodeckiu svarstė jų numatomos Lietuvos buržuazinės vyriausybės organizacinio darbo ir veiklos klausimus.

Nutarta:

Vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str., patraukti Petra Juodelį baudžiamojon atsakomybėn pagal RSFSR BK 88-1 a ir 58-11 str. ir su tuo supažindinti kaltinamąjį pasirašytinai. Nutarties nuorašus pasiūsti prokurorui.

Nutartį suderino LSSR KGB tardymo skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Tvirtino LSSR KGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. E. Rozauskas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 82-83.)

P. JUODELIO IR S. GORODECKIO
AKISTATA

1946 m. liepos 11 d. kaltinamieji buvo suvesti akistaton.

S. Gorodeckis liudija: „Petra Juodelį aš pažįstu nuo 1945 m. liepos mėn. Tai Vilniaus valstybinio universiteto profesorius, su kuriuo ne kartą kalbėjausi įvairiais klausimais, taip pat ir politinėmis temomis“.

Petras Juodelis liudija: „Tai Stasys Gorodeckis - Valstybinės leidyklos darbuotojas. Apie Lietuvos tautinę tarybą sužinojau 1946 m. vasario mėn., kai mane aplankė Jonas Noreika ir Stasys Gorodeckis“.

S. Gorodeckis: „Taip, 1946 m. vasario mėn. aš jam sakiau, kad yra įkurtas antisovietinis centras.

Kaip anksčiau liudijau, mes dažnai atvirai kalbėdavomės įvairiomis temomis, taip pat politinėmis. Paaiškėjo, kad mūsų politinės pažiūros ir įsitikinimai buvo vienodi. Abu priėjome prie išvados, kad karas tarp SSRS ir Vakarų - neišvengiamas: nors karo pradžioje SSRS ir turėtų persvara, vėliau ji patirs pralaimėjimą. Todėl siūliau, jog reikia pasirengti įvykiams. Juodelis neprieštaravo...

Aš norėjau sužinoti Juodelio nuomonę apie mūsų centro įkūrimą ir jo veiklą, nes žinojau, kad jis pakankamai autoritetingas. 1946 m. vasario pirmomis dienomis lankydamas Juodelį, atsinešiau pasirašytąjį LTT nutarimą apie sovietinius darbuotojus. Perskaitęs nutarimą, P. Juodelis paklausė: „Ar iš tikrųjų yra tokia Lietuvos tautinė taryba?“ Vasario pabaigoje Juodelį supažindinau su kitu LTT

pasirašytu dokumentu - „Atsišaukimu į laisvasias pasaulio tautas“, kurią perskaitęs Juodelis pasakė: „Tai gera medžiaga propagandai prieš SSRS“. Kitą kartą, atėjęs kartu su Noreika, kai pastarasis paklausė jo nuomonės apie šį atsišaukimą, Juodelis atsakė: „Atsišaukimas parašytas pakankamai santūriai tonu ir ras užsienyje atgarsį“.

Į Juodelio klausimą, ar LTT yra patariamasis organas, ar vykdomoji valdžia, J. Noreika atsakė: „Tai yra tai, kas šiuo metu turėtų būti. Vyriausybės sudarymo laikas dar neatėjo“. Kovo mėnesį, būdamas pas Juodelį, Gorodeckis pasakęs, kad LTT svarsto klausimą dėl kandidatų parinkimo į būsimą Lietuvos vyriausybę, kuri turėtų būti sudaryta tuo atveju, jei SSRS prarastų valdžią Lietuvoje. Kandidatais S. Gorodeckis pasiūlęs K. Šalkauskį ir vieną iš krikščionių demokratų lyderių, buv. smetoninės Lietuvos švietimo ministrą dr. L. Bistrą.

- Tai sakydamas, - liudijo S. Gorodeckis, - norėjau parodyti P. Juodeliui, kad mes jau turime ryšių su dešiniųjų partijų asmenimis.

Tardytojui paklausus P. Juodelį apie jo paties dalyvavimą būsimoje Lietuvos vyriausybėje, šis kategoriškai paneigė. Panašų pareiškimą P. Juodelis S. Gorodeckiui išsakė ir kiek vėliau.

S. Gorodeckis-. „Tai tik taip J. Noreika sąlygiškai išprovokavo P. Juodelį apie LTT“.

P. Juodelis: „S. Gorodeckio liudijimui visiškai pritariu. Iš tikrųjų žinojau apie Lietuvos tautinę tarybą ir „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ ir tai palankiai įvertinau“.

S. Gorodeckis-. „P. Juodeliu aš pasinaudojau kaip konsultantu svarstant būsimos Lietuvos vyriausybės klausimą, vyriausybės, kuri būtų sudaryta subyrėjus SSRS valdžiai“.

P. Juodelis. „Aš teikiau tik teorinius patarimus ir nemaniau, kad mano nuomonė galėtų būti panaudota traktuojant, tartum esu antisovietinio centro dalyvis. Tiesioginio pasiūlymo apie bendradarbiavimą su Lietuvos tautine taryba nei Gorodeckis, nei Noreika

nepateikė ir apie juodviejų asmeninį dalyvavimą aš nežinojau. Aš tik dariau prielaidą, kad juodu susiję su Lietuvos tautine taryba, nors jie man apie tai nepasipasakojo".

S. Gorodeckis-. „Aš nekviečiau P. Juodelio bendradarbiauti su antisovietiniu centru. P. Juodelio parodymai teisingi - apie savo dalyvavimą centre aš jam nepasakojau. Mano ankstesnis liudijimas, tartum aš Juodelį užverbavau, - netikslus. Faktiškai Juodeliu aš pasinaudojau tik kaip konsultantu. Rengiausi pasitraukti - pabėgti į užsienį, todėl aš iš anksto norėjau suvesti J. Noreiką su visais, su kuriais palaikiau ryšius, kad jie galėtų talkinti LTT darbe, ir šiuo tikslu aš supažindinau J. Noreiką su P. Juodeliu".

P. Juodelis: „Apie šį Gorodeckio tikslą - supažindinti su Noreika - Gorodeckis man nėra kalbėjęs ir Noreikos pasirodymas mano bute buvo priežastis man pagalvoti, kad tai buvo ne atsitiktinis susitikimas, o susijęs su kokia nors Gorodeckio ir Noreikos antisovietine veikla. Po trijų susitikimų su Noreika aš nusprendžiau, kad

pogrindyje Noreika vaidina kur kas didesnę vaidmenį negu Gorodeckis".

S. Gorodeckis: „Manau, kad Noreika pirmame susitikime pas Juodelį, prisistatęs kaip Balčiūnas, tai darė konspiraciniais sumetimais. Jokių išankstinių susitarimų tarp J. Noreikos ir manęs nebuvo". (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 78-87.)

Pasirašė S. Gorodeckis, P. Juodelis, Golicinas.

Zigmas Šerkšnas-Laukaitis

BIOGRAFIJA

Zigmas Šerkšnas gimė 1924 m. vasario 18 d. Bertašiūnų km., Veisiejų valsč., Lazdijų apskr., valstiečio šeimoje. Suimtas 1946 m. vasario 8 d.

Tėvas Juozas Šerkšnas, gimė 1897 m., mirė 1981 m.

Motina Ona Šerkšnienė, gimė 1895 m., mirė 1944 m.

Sesuo Julija Šerkšnaitė, gimė 1928 m. vasario 15 d., areštuota 1946 m. kovo 18 d. Vilniuje, teista 1947 m., kalėjo Komijos ASSR, dabar gyv. Panevėžyje.

Zigmas Šerkšnas baigęs pradinę mokyklą 1934 m. įstojo į M. Pečkauskaitės gimnaziją Kaune. Iki 1940 m. vasaros gyveno pas savo dėdę, kuris buvo tos gimnazijos direktorius. 1940 m. rudenį perėjo į Lazdijų gimnaziją, kurią baigė 1941 m. 1943 m. išklauė Kauno valstybinio universiteto humanitarinio fakulteto 2 kursas.

1941 m. birželio 23 d. vos išgirdęs per radiją, kad paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, Zigmas greitai susiruošė ir atvykęs į Veisiejus prisijungė prie vietoje įsikūrusios Lietuvos aktyvistų fronto organizacijos (LAF). Gavo ginklą. Miestelyje ėjo sargybą. Saugojo sandėlius, parduotuves, valstybinį turtą. Sukilimui vadovavo buvęs Veisiejų policijos nuovados viršininkas Malikauskas.

Z. Šerkšnas Veisiejuose įstojo į partizanų gretas. Jose buvo apie 40 žmonių, kurie pasiskirstė į dvi grupes: operatyvinę grupę suimnėję tuos komunistus, kurie sovietiniais metais buvo aktyviai prisidėję prie sovietinės tvarkos įgyvendinimo Lietuvoje bei lietuvių tautos naikinimo, o kita, sargybinių grupė, saugojo miestelio valstybinį, asmeninį ir gyventojų turtą nuo plėšimų, savivalės.

Suėmimų akcijoje Šerkšnas nedalyvavo.

Z. Šerkšnas mini dvi partizanų gruputes.

Pirmoje grupėje dalyvavo:

1. Malinauskas, 35 m. amžiaus, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, vadovavo Veisiejų policijai, vėliau dirbo Kučiūnų pradinėje mokykloje mokytoju.

2. Kočiūnas, 40 m., iš Barčių km., buvo viršaitis, vėliau grįžo į ūkį.

3. Grigas, 30 m., iš Barčių km., vėliau dirbo Veisiejuose valsčiaus sekretoriumi.

4. Jonas Riekus, 25 m., iš Barčių km., 1941 m. kartu mokėsi su Z. Šerkšnu Lazdijuose.

5. Bronius Petrauskas, 26 m., iš Cipliškių km., Alekso Petrausko brolis, kuris liko partizanauti.

6. Pranas Miziras, 30 m., iš Bablių km., buvęs krautuvininkas.
7. Valenta, 30 m., buv. sargybinis.
8. Čepononis, 34 m., tarnavo Veisiejų policijoje.
9. Kelmelis, 25 m., buvo sargybinis.

(1946 m. birželio 10 d. protokolas, l. 285-288.)

Vokiečiams nuginklavus sukilėlius, nuo liepos pradžios Z. Šerkšnas buvo paskirtas Veisiejų valsčiaus sekretoriumi, kur dirbo iki 1941 m. pabaigos.

Prasidėjus naujiems mokslo metams, Šerkšnas buvo paskirtas Lazdijų apskr. Bartelių km. pradinės mokyklos mokytoju. Čia mokytojavo iki 1941 m. rugsėjo.

Vėliau, nuo 1941 m. rugsėjo mėn. pradėjo mokytojauti Marcinkonių progimnazijoje, kur susipažino su vietos miškų ūkio pramonės direktoriaus pavaduotoju Gediminu Čeponiu (gimęs 1924 m. Lodzėje), grįžusiu į Lietuvą ir įsiregistravusiu Marcinkonyse. Kalbėdamasis G. Čeponis ne kartą atvėrė savo antisovietines nuotaikas, svajodamas apie demokratinę santvarką jau nepriklausomoje Lietuvoje. Z. Šerkšnas buvo tokios pat nuomonės. Greitai perpratę vienas kito pažiūras, jie artimai susibičiuliavo, kaip bendraminčiai. Galop G. Čeponis pasiūlė Z. Šerkšnui mesti mokytojo darbą ir pereiti į pogrindį pas partizanus, nes ten labai trūko inteligentų, pridurdamas, kad ateityje tiems, kurie nedalyvaus laisvės kovose, būsią blogiau. Be to, Čeponis paminėjo, kad Marcinkonių miške su Šerkšnu nori susitikti vienas žmogus. Čeponio pasiūlymą Šerkšnas priėmė ir 1945 m. birželio mėn. jis buvo pristatytas „Bijūno“ grupės vadui. Po 5 dienų Z. Šerkšnas gavo šautuvą, šovinių, granatą ir išėjo pas partizanus.

Bunkeriuose Z. Šerkšnas išbuvo iki spalio mėnesio. Per tą laikotarpį (4,5 mėnesio) Z. Šerkšnas pabuvo ir kitose partizanų grupuotėse. „Bijūno“ grupėje išbuvo 1,5 mėnesio. Kiekvienoje partizanų grupėje buvo 10–12 žmonių, grupės buvo išsidėsčiusios 12-15 km atstumu viena nuo kitos.

Be šių grupių, veikė dar dvi grupės, tai - „Jurgino“ ir „Barzdylos“. Minėtos grupės įėjo į sudėtį Marcinkonių bataliono, kuriam

vadovavo Šernas. Dzūkų grupei vadovavo Kazimieraitis (pik. ltn. inž. Juozas Vitkus). 1945 m. rugpjūčio mėn. Šerną perkėlus į Varėnos rajoną, Kazimieraičio įsakymu jis buvo paskirtas bataliono vado antruoju pavaduotoju (pirmasis pavaduotojas buvo Barzda) ir juo išbuvo iki spalio mėnesio. Šerkšno pareiga - aprūpinti batalioną maisto produktais ir retkarčiais padėti platinti pogrindžio spaudą. Batalionus Kazimieraitis aplankydavo kas mėnesį po 2-3 kartus.

1945 m. birželio mėn. dar būdamas partizanų gretose, be aukščiau minėtų, Z. Šerkšnas gavo dar vieną Kazimieraičio nurodymą - išsiaiškinti mobilizacijos vykdymo galimybes Marcinkonių valsčiuje. Vykdydamas šį Kazimieraičio pavedimą, Laukaitis kreipėsi į partizanų grupės vadą Siaubą ir šio dėka buvo sudarytas Marcinkonių valsčiaus 18-45 m. amžiaus vyrų mobilizacijos planas. Patikrinus jų karinį parengimą, iš viso surinkta per 100 vyrų.

Vykdamas inspektuoti partizanų padalinius, Z. Šerkšną, kaip gerai žinantį apylinkes, Kazimieraitis dažnai imdavo sau vadovu. 1945 m. gegužės mėn. Z. Šerkšnas jį lydėjo į susitikimą su Bakšonu ir Stumbru, bet pastarieji neatvyko.

Kitais atvejais Z. Šerkšnas jį lydėdavo savo valdose.

1945 m. rugpjūčio mėn. Kazimieraitį su 6 žmonių grupe Z. Šerkšnas lydėjo į susitikimą su Paberžiu ir Alseika (iš kitos Nemuno pusės). Beveik tuo metu, kai iš Užnemunės atvyko „Budžio“ grupė, ji Kazimieraičio įsakymu iš rajono buvo išvyta.

Z. Šerkšnas pasakojo, kad tuo metu kovų ar šiaip susirėmimų su Raudonąja armija vengta ir žudynių nebuvo.

1946 m. sausio mėn. Vilniuje, be K. Valentukevičiaus-Aiksnio, per ryšininkę Marytę Kraujelytę jos bute Aukštaičių 12 Z. Šerkšnas susitiko su Vaidevučiu. Marytė Zigmui laukaičiui pranešė, kad atvykęs Vaidevutis yra siūstas Kazimieraičio, kuris atvažiavo gauti vaistų ir medicinos priemonių. Jau prieš tai Zigmus buvo siuntęs Marytę į Marcinkonis perduoti Kazimieraičiui medikamentų.

Z. Šerkšnas-Tigras labai maloniai atsiliepia apie Kazimieraitį. Su pastaruoju ir autorius buvo pažįstamas, kai Kazimieraitis

(J. Vitkus) tarnavo inžinerijos batalione, kai 1935 m. vyko technikos kariuomenės dalinių perginklavimas čekiškais karabinais. Autorius buvo pažįstamas ir su Juozo Vitkaus-Kazimieraičio šeima bei sūnumi, kuris 1946 m. mokėsi Kauno aukštesniojoje technikos mokykloje. Su Kazimieraičio štabo bunkerio gyventoju Platūkiu-Kurkuliu autorius kartu sėdėjo KGB rūsyje, o Mordovijos pataisos darbų stovykloje buvo kartu ir su Kazimieraičio štabo viršininku A. Kulikausku-Daktaru. Visi ypač gerai atsiliepdavo apie Kazimieraitį, kad jis buvęs labai žmoniškas. Užėjus pas ūkininkus, jis paimdavo ant kelių mažus vaikučius ir juos glamonėdavo, prisimindamas paliktus savo vaikus Aukštojoje Panemunėje. Kai sunkiai sužeistą Kazimieraitį vežė vežimu, „stribai“ ir kareiviai stebėjosi, kad kažkoks kaimietis miške apsupimo metu dar priešinęsis jiems (Kazimieraitis buvo apsirengęs kaimiškai). Kaimiečiai atpažinę jį - neišdavė, o Kazimieraitis mirdamas ramino juos ir sakė: „Sudiev, brangieji, aš važiuoju į paskutinę kelionę, bet jūs būkite ir toliau stiprūs, tikėkite, kad Lietuva vis vien bus laisva“. Pakeliui Kazimieraitis mirė, jį partizanai palaidojo. Tik vėliau KGB „susigriebė“, iškasė jo lavoną, atvežė į Kauno KGB kiemą ir ten jį atpažino. KGB triumfavo.

Z. Šerkšnas drauge veikė su:

Daktaru, Jūrininku, Šernu, Siaubu, Barzda, Jurginu, Bijūnu, Barzdyla, Briedžiu, Ragu, Vilku, Krušu („Siaubo“ grupės dalyviai), Liubinu (legalizavosi), Beržu (pabėgęs iš Raudonosios armijos), Paukščiu, Aru (legalizavosi 1945 m.), Kęstučiu Valentukevičium (legalizavosi), Ažuolu („Šerno“ grupės), Livela (legalizavosi 1945 m. rugsėjo mėn.), Lubinu („Barzdylos“ grupės, legalizavosi 1945 m.), Lizdeika-Kovu, Liepa („Šerno“ grupės), Meškėnu iš Druskininkų valsč. (legalizavosi).

Z. Šerkšnas žinojo ir kai kuriuos ryšininkus ir kitus, kurie padėjo partizanams, tai:

- Kabelių apylinkės pirmininkas Burlickas, kuris pranešdavo partizanams apie pasirodžiusius raudonarmiečius;
- apylinkės NKGB operatyvinis įgaliotinis, kuris padėdavo partizanams, gyveno Kašetės kaime;

- Juozas Gulgis iš Marcinkonių, pas jį lankydavosi partizanai;
- Šatra - Kalniškių gyventojas, 50 m. amžiaus - dažnai padėdavo partizanams maistu;
- Kapiniškių kaimo pradinės mokyklos mokytojas, 30 m. amžiaus.

Šiuos partizanus ir partizanų globėjus autorius mini todėl, kad gal dar atsiras gyvų žmonių, kurie atsilieps apie juos smulkiau - taip bus papildomi sukilimo istorijos puslapiai.

1945 m. spalio mėn. labai pablogėjus veiklos aplinkybėms partizanų skaičius batalionuose sumažėjo, dalis jų legalizavosi. Zigmą Šerkšnas, išgijęs vidaus pasą Zigmo Laukaičio pavarde (dokumentą paruošė Alksnis), taip pat perėjo gyventi legaliai. Gavęs mokytojo vietą Deveikių valsčiuje, čia pat prisiregistravo ir apsigyveno pas vieną Maciucių kaimo ūkininką. Pradėjo mokytojauti jau kaip Zigmą Laukaitis.

Gruodžio mėn. su reikalais nuvažiavęs į Vilnių, jis užėjo pas savo pažįstamas marcinkonietes Rožę Bakanauskaitę, M. Čaplikaitę, A. Miškinytę ir čia susitiko Alksnį (K. Valentinavičių. - *V. A.*), kurį išlydėjęs išikalbėjo apie tolesnes partizanų kovas. Z. Šerkšnui Alksnis priminė, kad partizanams reikia pagalbos, reikia parūpinti jiems medikamentų ir popieriaus.

1946 m. sausio 7 d., atvykęs į mokytojų konferenciją Vilniuje, Z. Šerkšnas vėl užsuko pas pažįstamas marcinkonietes merginas ir susitiko savo pažįstamą Marcinkonių mokytoją Kęstutį Valentukevičių, per kurį jis perdavė partizanams skirtus medikamentus ir popierių, nupirktus Vilniaus turguje, dar pridėdamas ir 50 mokyklinių sąsiuvinų. Valentukevičius jam papasakojo, kad partizanų veikla suaktyvėjusi, bet merginoms apie tai nesigyrė.

1946 m. sausio mėn. Kazimieraitis pasiuntė į Vilnių Vaidevutį, kuris Marytės Kraujelytės bute Aukštaičių 2 susitiko su Z. Šerkšnu ir prašė parūpinti vaistų ir medikamentų. Z. Šerkšnas priminė Vaidevučiui, kad jis neseniai buvo pasiuntęs siuntinį vaistų per Marytę į Marcinkonis, kad perduotų vaistus Kazimieraičiui, ir pažadėjo dar suieškoti medikamentų ir vaistų.

Z. Šerkšnas gerai pažinojo ne tik Kazimieraitį, bet ir jo pavaldinius:

1. Be Kazimieraičio, kuris aplankydavo visus batalionus, susitikdavo su Siaubu, Šernu. Kartais surinkdavo žmones ir papasakodavo, kaip veikia lietuvių komitetai Anglijoje, JAV, apie amerikiečių išrastą atominę bombą, kvietė visus aktyviai kovoti prieš Sovietų Sąjungą.

2. Antanas Kulikauskas-Daktaras buvo štabo viršininkas ir propagandos vadovas.

3. Jūrininkas, kuris visada lydėdavo Daktarą.

4. Šernas kurį laiką vadovavo batalionui. Rugsėjo mėn. savo pareigas perdavė kitam, o pats išvyko į Varėnos rajoną.

Dar 1945 m. lapkričio - gruodžio mėn., norėdamas susitikti su Averka, Z. Šerkšnas nuėjo į VVU ir ten atsitiktinai sutiko studentą Tada Masiulį, su kuriuo 1934-1941 m. mokėsi Kaune, Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje. T. Masiulis pasikvietė Šerkšną į savo butą. Pas T. Masiulį jis apsilankė dar keletą kartų ir jam pasipasakojo apie save ir savo gyvenimą pas partizanus. Tik 3-iąją kartą apsilankius, T. Masiulis pasakė Šerkšnui, kad su juo nori susitikti J. Noreika. Paskutinį kartą su T. Masiuliu susitiko savaitę prieš savo areštą, t. y. vasario pradžioje. Jonas Noreika ieškojo tikrų partizanų ir norėjo smulkiau sužinoti apie partizanų grupuočių gyvenimą, jų buitį, kovą. J. Noreika jau po pirmojo susitikimo pasitikėjo Zigmū Laukaičiu ir tik vėliau sužinojo jo tikrąją - Šerkšno - pavardę. Z. Šerkšnas-Laukaitis J. Noreikai smulkiai papasakojo apie savo išgyvenimus partizanų gretose, apie trūkumus bei apverktiną jų gyvenimą: trūksta maisto, medikamentų, kvalifikuotų vadų. Papasakojo apie esamus ryšius. Šerkšnas ir J. Noreiką paprašė padėti partizanams popieriumi, medikamentais. Noreika pažadėjo padėti ir pageidavo susitikti su Kazimieraičiu. Tai padaryti Z. Šerkšnas nutarė per Kęstutį Valentukevičių. Pirmiausia su Jonu Noreika supažindino Valentukevičių, o paskui susitikęs su Valentukevičiumi aptarė Noreikos su Kazimieraičiu susitikimo vietą ir laiką.

Antrasis Z. Šerkšno-Laukaičio susitikimas su J. Noreika įvyko po dviejų dienų Mokslų akademijoje. Jo metu Šerkšnas papasakojo Noreikai apie savo ryšius su Dzūkų grupe, kuriai vadovauja Kazimieraitis. Pastaruoju metu jo ryšiai su Kazimieraičiu buvo nutrūkę, ir Šerkšnas numatė juodu suvesti Marcinkonių mokytojo K. Valentukevičiaus padedamas.

Netrukus Kęstučio Valentukevičiaus ir Jono Noreikos susitikimui pasitaikė puiki proga. 1946 m. sausio 5-6 d. Vilniuje turėjo įvykti mokytojų konferencija, kurioje, be kitų, turėjo dalyvauti ir K. Valentukevičius, ir Z. Šerkšnas.

Z. Šerkšnas paprašo per Marytę Kraujelytę perspėti K. Valentukevičių, kad sausio 5-6 d. jis būtinai atvyktų į Vilnių, ir tuo pat metu sausio 5 d. numatydamas J. Noreikos atvažiavimą iš Vilniaus į Marcinkonis, kur J. Noreika prisistatytų K. Valentukevičiui slaptažodžiu: „Aš iš Šiaulių“.

Išaiškėjus, kad J. Noreika tą dieną negali išvažiuoti iš Vilniaus, J. Noreikos ir K. Valentukevičiaus susitikimą Z. Šerkšnas-Laukaitis suorganizavo sausio 7 d. Vilniuje, o butą susitikimui parinko Irena Kakariekaite.

Sausio 7 d. susitikime dalyvavo: Z. Šerkšnas, K. Valentukevičius - Dzūkų grupės partizanų atstovas, J. Noreika ir Z. Laukaičio kviestas Alfonsas Janulevičius. Valentukevičius atvežė 10 egz. pagrindžio lapelių, pasirašytų: Lietuvos dzūkų grupės partizanai. Lapelius padavė Alfonsui ir Elenai Kakariekaitei, kad jie padauginę išplatintų Vilniuje. Susirinkusiems J. Noreika nušvietė tarptautinę padėtį, paminėdamas, kad karas tarp Anglijos-JAV ir SSRS yra neišvengiamas, kad šiuo metu Vokietijoje yra lietuvių daliniai, kad būtina išplėsti antisovietinę veiklą, į darbą įtraukti jaunimą ir rengtis visuotiniam sukilimui, sudarant jaunimo grupę, kuri, prasidėjus karui, vykdytų visus svarbiausius ir pavojingiausius organizacijos uždavinius. Šios jaunimo grupės vadovo vietą J. Noreika pasiūlykė sau, o kitas grupes paveda sudaryti A. Janulevičiui. Konspiraciniais sumetimais būsią vadovaujama per A. Janulevičių, su kuriuo J. No-

reika palaikysias tiesioginius ryšius. Tokias grupes numatyta steigti įtraukiant VVU studentus, spec. mokyklų ir vidurinių mokyklų vyresniųjų klasių moksleivius. Į grupes turi būti parinkti fiziškai stiprūs, jauni žmonės ir atsidavę, patikimi tėvynės sūnūs.

Per Ireną Kakariekaitę sužinota, kad, grįžtant iš Vilniaus, Marcinkonyse sausio 8 d. areštuotas Kęstutis Valentukevičius. Apie tai Šerkšnas sužinojo tik sausio 11 ar 12 d. per R. Bakanauskaitę, grįždamas iš Vilniaus.

1946 m. vasario 1 ar 2 d. Z. Šerkšnas nuėjo pas J. Noreiką ir jam pranešė apie šį įvykį. Sunerimęs Noreika pasiūlė laikytis griežtesnės konspiracijos susisiekiant su Kazimieraičio štabu ir tokiam ryšiui palaikyti paprašė paieškoti naujų kandidatų. Tai atlikti įsipareigojo jaunimo grupės atstovas Feliksas Svirnelis-Lapelis, nes į jų namus dažnai užeidavo partizanai ir jis gerai žinojo savo ir apylinkės kaimus. F. Svirnelis turėjo ne tik užmegzti ryšius, bet ir perduoti partizanams iš Elenos Kakariekaitės gautus 4 kg popieriaus, iš Plokštytės gautus medikamentus ir iš V. Janulevičiaus gautus spaustuvinius šriftus.

Z. Šerkšnas palaikė ryšius ir su Žemaitijos - Telšių apskr. partizanais.

Po pirmo susitikimo - susirinkimo Z. Šerkšnas susitiko Aleksą Petrauską, kuris ir papasakojo apie Telšių partizanų grupuotes (jų daliniuose buvo ir A. Petrausko brolis) ir kad pas A. Petrauską buvo atvažiavusios Telšių ryšininkės Genė Dargytė ir Stasiūnienė, kurios kitą dieną A. Petrauskas pristatė Z. Šerkšnui. Jų tikslas buvo per Šerkšną susitikti su J. Noreika. Iš ryšininkių Z. Šerkšnas žinojo, kad Telšių apskr. partizanams vadovauja mjr. Jonas Semaška, kad trūksta medikamentų.

A. Petrauskas ryšininkėms pasisakė, kad jie (jaunimas) kovoja su sovietų valdžia ir padeda partizanams popieriumi, medikamentais. Dargytė davė Šerkšnui savo adresą - Kalakutiškių km., Rietavo valsč. Ryšininkės žadėjo telšiškius paremti medikamentais. Būdamas atsargus J. Noreika su ryšininkėmis nesusitiko, nes tuo metu jau

buvo areštuotas K. Valentukevičius. Per jas Z. Šerkšnas perdavė direktyvas Telšių partizanams.

Žinodamas, kad ir E. Kakariekaite, ir B. Šileikaitė palaiko ryšius su partizanais (iš jų: Elenutė su Valkininku, o Birutė-su Panevėžio partizanais), Z. Šerkšnas judviejų paprašė tiesiogiai suvesti jį su minėtų rajonų partizanais, bet, deja, nespėta.

Gavęs iš J. Noreikos direktyvas apie uždavinius rinkimų metu, Z. Šerkšnas perdavė jas Elenai Kakariekaitei, kad ši jai žinomais būdais perduotų Valkininkų ir Panevėžio partizanams.

AREŠTAS IR KRATA

1946 m. vasario 12 d. LSSR NKVD kariuomenės Vilniaus operatyvinio skyriaus sektoriaus darbuotojas mjr. Kotovas parengė nutartį areštuoti Zigimą Šerkšną.

Suderino NKVD operatyvinio skyriaus viršininko pavaduotojas plk. Rodyka ir NKGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas.

Sankcionavo 1946 m. vasario 12 d. NKVD kariuomenės karo prokuroras papulk. Grimovičius ir tą pačią dieną tvirtino LSSR NKGB komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius.

Nutartis parinkti kardomąją priemonę pasirašyta 1946 m. vasario 12 d.

Su šia nutartimi Zigimą Šerkšną supažindino 1946 m. vasario 13 d. 1946 m. vasario 12 d. orderį areštui Nr. 126 pasirašė MGB komisaro pavaduotojas Martavičius ir 3-iojo skyriaus viršininkas... (pavardė neišskaitoma).

Prokuroras sankcionavo 1946 m. vasario 12 d.

Asmens krata atlikta 1946 m. vasario 8 d. Maciūnų kaime.

Kratos metu paimta:

1. Radijo imtuvas, užregistruotas Zigmo Laukaičio, s. Petro, vardu.

2. Laikinas pažymėjimas Nr. 56.

3. Karinis bilietas Nr. 2756.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 176-183.)

Peršasi išvada, kad Zigmas Šerkšnas buvo suimtas ne vasario 12 d., bet vasario 8 d., t. y. tada, kai buvo atlikta asmens krata.

T A R D Y M A I

Pirmoji kvota įvyko 1946 m. vasario 9 d. 1.00-3.00 val. Protokolą pasirašė mjr. Smirnovas.

Kvočiamas Zigmas Laukaitis prisipažįsta:

- kad jo tikroji pavardė yra Zigmas Šerkšnas,
- jis - buvęs Dzūkų grupės, kuri veikė Alytaus srityje, partizanas,
- Laukaitis - tai išgalvota pavardė, dokumentai - suklastoti.

Kvočiamas Z. Šerkšnas liudija toliau:

- nuo 1945 m. gegužės mėn. esu karinės politinės organizacijos narys. Dirbdamas Marcinkonių progimnazijos mokytoju, susidraugavau su miškų ūkio pramonės direktoriaus pavaduotoju Gediminu Čeponiū, kuris buvo išregistravęs Marcinkonyse ir pasiūlė įstoti į pogrindžio organizaciją. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 186-187.)

Vasario 13 d., 15 d. ir 21 d. kvotų metu vertėjavo Plaskus. Iš-kankintas Zigmas Šerkšnas kpt. Leonovui prisipažįsta, kad būdamas pogrindžio organizacijoje turėjo slapyvardį Tigras. Partizanų eilėse buvo nuo 1946 m. birželio iki spalio mėn. Iš pradžių buvo grupės vado Bijūno valdžioje (1,5 mėnesio), po to - „Siaubo“ grupėje. Grupėse buvo 10-12 žmonių. Nuotoliai tarp grupių - 12-15 km. Žinojo, kad yra grupė, kuriai vadovauja Jurginas, ir kita grupė, kuriai vadovauja Barzda. Marcinkonių batalionui vadovavo Šernas.

Z. Šerkšnui pasitraukus iš partizanų ir legalizavusis, kitos grupės buvo išformuotos. Liko tik Siaubas ir Jurginas, o Šernas buvo perkeltas į Varėną.

Dzūkų grupei vadovavo Kazimieratis (buv. Lietuvos inžinerinės kariuomenės plk. ltn. Juozas Vitkus. - *V. A.*). 1945 m. rugpjūčio mėn. Kazimieraičio įsakymu bataliono vadu paskirtas Siaubas, o

Z. Šerkšnas - bataliono vado antruoju pavaduotoju (pirmasis pavaduotojas - Barzda). Tas pareigas Z. Šerkšnas ėjo iki spalio mėnesio.

Kazimieraičio pavaduotoju buvo Daktaras (Antanas Kulikauskas). Z. Šerkšno pareiga - aprūpinti grupę maisto produktais ir išplatinti nelegalią spaudą.

1945 m. Z. Šerkšnui Z. Laukaičio vardu Alksnis padarė fiktyvius dokumentus ir jis jau Zigmo Laukaičio pavarde išsidarbino Vilniaus apskrityje, Dieveniškių valsčiuje mokytojauti.

Atvažiavęs į Vilnių jau kaip Z. Laukaitis, Šerkšnas buvo susitikęs Alksnį ir kartu buvo užsukęs pas pažįstamas iš Marcinkonių merginas - Rožę Bakanauskaitę, Michaliną Čaplinskaitę ir Aldoną Miškinytę. Išlydėjęs Alksnį, eidami su juo gatve kalbėjosi apie partizanų bėdas. Trūksta popieriaus, medikamentų, prašė padėti. Šerkšnas norėjo padėti ir pažadėjo, kad 1946 m. sausio 7 d. atvykęs į mokytojų konferenciją Vilniun, prašomus daiktus perduos per Kęstutį Valentukevičių.

"Merginos nežinojo, apie ką mes kalbėjomės", - liudijo Z. Šerkšnas.

Tardytojas privertė Zigmą Šerkšną paminėti ir keletą ryšininkų, tai:

Kabelių apylinkės pirmininkas Burlickas ir NKGB apylinkės operatyvinis įgaliotinis Juozas Gulgis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 181-187, 191-192, 197-199.)

Vasario 21 d. kvotoje tardytojas kpt. Leonovas primygtinai „spaudė“ pasakyti partizanų, su kuriais teko bendrauti, pavardes ir jų buvimo vietas. Z. Šerkšnas-Laukaitis (jo bendražygiai visą laiką Zigmą Šerkšną vadino Laukaičiu) visai stengėsi laviruoti, bet pagrindinius vadus teko paminėti, klaidingai liudijant apie jų tikrąsias buvimo vietas.

1. Kazimieraitis (J. Vitkus) susirinkusiems grupių vadams ir jų artimiesiems kalbėjo apie JAV atominės bombos svarbą, derinant pokario santykius tarp Vakarų ir Rytų. Kartu ragino visus gyventojus aktyviai ginkluotis ir padėti partizanams, tačiau štabo vieta nežinoma.

2. Daktaras - štabo viršininkas, vadovauja propagandai.
3. Jūrininkas - pavardė nežinoma. Dažniausiai lydėdavo Daktarą.
4. Šernas - pavardė nežinoma, vadovavo partizanų batalionui.
5. Siaubas - pavardė nežinoma, anksčiau buvo grupės, vėliau - bataliono vadas.
6. Barzda - marcinkonietis - buvęs eilinis, vėliau „Siaubo“ bataliono vado pavaduotojas.
7. Jurginas - grupės vadas.
8. Bijūnas - grupės vadas (žuvo 1945 m.).
9. Barzda - grupės vadas.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L 205-208.)

1946 m. kovo 9 d. vėl atnaujinami tardymai, kurie dar tęsėsi balandžio 2 d., 16 d., 22 d., gegužės 2 d., 13 d., 20 d., birželio 10 d. ir 17 d. Tardė kpt. Leonovas, vertė jaun. ltn. Venskaitis. Turėdami įkalčių, priverstė prisipažinti, kad Z. Šerkšnas buvo artimai pažįstamas su studentais:

1. Rože Bakanauskaite, 20 m., iš Margėnų km., Marcinkonių valsč., VVU I kurso studente, gyv. Aukštaičių 12, kuri apie mano ryšius nieko nežinojo, bet kad buvau partizanas - žinojo.

2. Michalina Čaplinskaite, 20 m., iš Sulerių km., Marcinkonių valsč., VVU I kurso studente, gyv. Aukštaičių 12. Žinojo, kad buvau partizanas.

3. Aldona Miškinyte, 20 m., iš Sulerių km., Marcinkonių valsč., VVU I kurso studente, gyv. Aukštaičių 12.

4. Maryte Kraujelyte, 20 m., kuri mokosi Vilniaus gimnazijoje, dirba „Spindulio“ spaustuvėje. Žinojo, kad buvau partizanas.

5. Petru Averka, 25 m., kilusiu iš Musteikių km., Marcinkonių valsč., dirba „Tiesos“ redakcijoje, pažįstamas nuo 1941 m., gyvena Etmono gatvėje pas savo pusbrolių. Su Alksniu (Valentukevičium) nesupažindino.

6. Elena Kakariekaite, 20 m., iš Dieveniškių valsč., gyv. Vilniuje, Gedimino 35-2, VVU studente.

1946 m. sausio 8 d. suėmus K.Valentukevičių ir kovo 16 d. LTT organizacinį trejetą - J. Noreiką, S. Gorodeckį ir O. Lukaus-

kaitę-Poškienę, - KGB tardytojai sužinojo, kad Z. Šerkšnas yra nuslėpęs nuo KGB tardymo organų apie įkurtą antisovietinę pogrindžio jaunimo grupę, ir todėl balandžio 2 d. kvotoje KGB priverčia Z. Šerkšną prisipažinti, kad 1945 m. per T. Masiulį susipažino su J. Noreika, kuris pavedė jam suorganizuoti jaunimo grupę. 1945 m. sausio 7 d. po mokytojų konferencijos Z. Šerkšnas supažindino J. Noreiką su Marcinkonių vidurinės mokyklos mokytoju K. Valentukevičium, kad susitikime dalyvavo J. Noreika, Z. Šerkšnas, K. Valentukevičius ir Z. Šerkšno atsivestas A. Janulevičius, kad Valentukevičius atvežė nelegalių lapelių, pasirašytų: Lietuvos dzūkų grupės partizanai. Z. Šerkšnas neišvengiamai prisipažįsta ir apie J. Noreikos įkurtas jaunimo grupes.

Nors Z. Šerkšnas iš pradžių gynėsi, kad neturėjęs ryšių su kitomis pogrindžio organizacijomis, balandžio 16 d. kvotoje buvo priverstas prisipažinti, kad palaikęs ryšius su Telšių apskr. partizanų grupuo-tėmis. Iš Alekso Petrausko sužinojo, kad iš Telšių atvažiavusios Darytė ir Stasiūnienė, su kuriomis ir susipažino Tarybų aikštėje. Jos papasakojo, kad Telšių apskr. partizanams vadovauja mjr. J. Semaška.

Prisistatęs kaip Laukaitis, Z. Šerkšnas joms papasakojo, kad yra įkurtas pogrindžio centras, kuriam vadovauja kpt. J. Noreika. Susitikimui su Stasiūniene sutartas slaptažodis: „Aš atvažiavau iš Šiaulių“. Darytė davė savo adresą Kalakutiškių km., Rietavo valsč.

Bet ar J. Noreika susisiekė su Telšiais, Z. Šerkšnas išsigynė nežinaš. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 250-253.)

Z. Šerkšnas tardytojui paprieštaravo, kad per pirmąjį vyrų susirinkimą pasitarime dalyvavusios E. Kakariekaitė ir B. Šileikaitė, pareikšdamas, kad susirinkus visiems vyrams, jos iš kambario išėjo.

Z. Šerkšnas visą laiką stengėsi kuo mažiau įverti savo draugą T. Masiulį. Tik gegužės 20 d. kvotoje pateikė parodymus apie Tada Masiulį.

Su VVU IV kurso studentu Tadu Masiuliu atsitiktinai susitiko universitete, kai atėjo susitikti su studentu Petru Averka. T. Masiulį

pažinojo nuo 1934 m., kai juodu mokėsi Kaune, Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje. T. Masiuliui pakvietus, Z. Šerkšnas užėjo į T. Masiulio tėvų butą ir tenai T. Masiuliui pasipasakojo apie savo partizanavimą. Apie Joną Noreiką pasakė tik apsilankęs trečią kartą. Apie T. Masiulio ir J. Noreikos ryšius Z. Šerkšnas išsigynė nieko nežinąs.

Karas Z. Šerkšną užklupo Lazdijų gimnazijos paskutinėje klasėje.
(B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 280-281.)

"Sukilime nedalyvavau", - sakė Zigmas.

"Meluojate!" - sušuko tardytojas Leonovas.

...Z. Šerkšnui neišvengiamai teko prisipažinti, kad birželio 24 d. įsijungė į karinę grupuotę, kuriai vadovavo buv. Veisiejų policijos viršininkas Mikalauskas. Pirma grupė suiminėjo komunistus - aktyvistus, bet jų nešaudė, o tik laikinai uždarė į areštines, o vėliau, susikūrus policijai ir nuginklavus sukilėlius, juos perdavė teisėsaugos organams.

Antra grupė, kurioje buvo ir Z. Šerkšnas, Veisiejuose ėjo sargybą: patruliavo gatvėse, saugojo visuomeninį ir valstybinį turtą bei gyventojus nuo galimų plėšimų, turto grobstymo.

K A L T I N I M A I

1946 m. vasario 26 d. LSSR KGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas, patikrinęs Zigmo Šerkšno-Laukaičio tardymo bylos dokumentus ir turėdamas galvoj, kad jo nusikaltimai yra pakankamai aiškūs, nes nuo 1945 m. birželio iki spalio mėn. buvo ginkluotų partizanų (rašo: bandų) bataliono vado pavaduotojas, nuo 1945 m. lapkričio mėn. iki arešto dienos gyveno su fiktyviais dokumentais, palaikė ryšius su partizanais, siuntė į partizanų štabą popierių ir medikamentus, nutarė:

Vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str., apkaltinti Zigmą Šerkšną-Laukaitį pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. ir supažindinus kaltinamąjį su šia nutartimi, gauti jo parašą.

Nutartį suderino LSSR NKGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Nutartį tvirtino LSSR NKGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas plk. Kozlovas.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 209.)

Z. ŠERKŠNO-LAUKAIČIO IR
F. SVIRNELIO AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. balandžio 22 d., dalyvaujant KGB kpt. Leonovui ir tardymo skyriaus darbuotojui jaun. ltn. Venskaičiui.

F. Svirnelis: „Tai - Z. Šerkšnas, pažįstamas nuo 1945 m. sausio. Jį žinojau kaip Marcinkonių miestelio mokytoją. Tuo metu aš dirbau Vilniuje valsčiaus buhalteriu. Su juo pradėjau susitikinėti 1946 m. vasario pradžioje. Nuo 1946 m. vasario dalyvavau antisovietinės organizacijos veikloje, į kurią buvau įtrauktas Z. Šerkšno, vykstant pasitarimui mano bute Vilniuje, Polocko 24-2. Tada sutikau dalyvauti šioje nelegalios organizacijos veikloje“.

Z. Šerkšnas: „Pasakė teisingai. 1946 m. vasario 4 d. kviesdamas Svirnelį į susirinkimą, jį perspėjau, kad kalbėsime apie mūsų pagalbą partizanams. Susirinkimas vyko Treniotos 3 ir svarstėme apie praktinę pagalbą partizanams. Susirinkimo metu pasirinkome slapyvardžius. Svirnelis pasirinko Lapelio slapyvardį. Ryšiams palaikyti parinkome slaptažodį „Gedimino pilis“.

Susirinkime kalbėjome apie areštą K. Valentukevičiaus, per kurį palaikydavome ryšius su Dzūkų grupe. Po dviejų dienų ten pat įvyko pasitarimas, kuriame dalyvavo Šerkšnas-Laukaitis, Svirnelis, Antončikas ir Janulevičius ir svarstė, kaip atnaujinti nutrūkusius ryšius su Alytaus apskr. partizanais.

Tai atlikti nutarta per F. Svirnelį, kuris yra kilęs iš tų vietovių. Svirnelis sutiko ir netrukus ten išvyko. Rytojais dieną sutikęs Svirnelį paprašiau, kad jis užeitų pas Malviną Plokštytę paimti medikamentų, popieriaus ir šriftų, kuriuos perduotų partizanams. Svirnelis sutiko.

Po poros dienų gatvėje susitikau Šerkšną, kuris manęs prašė paimti iš M. Plokštytės medikamentus, popierių, šriftą ir perduoti pačiam arba per kitus pažįstamus Alytaus apskr. partizanams, konkrečiai pavardės nenurodydamas.

Kitą dieną po mūsų pasikalbėjimo į mano butą, kuriame kartu gyveno dar ir Tomas Krušas (Polocko g-vėje), atėjo Rožė Bakanauskaitė ir Mikalina Čaplikaitė, kurios atnešė medikamentus, popierių ir šriftą. Kitą dieną visa tai T. Krušas nuvežė Alytaus partizanams.

Krušas sakėsi, kad paketą partizanams perdavė".

F. Svirnelis: „Suėmus K. Valentukevičių, Z. Šerkšno įsakymą atnaujinti nutrūkusius ryšius su Alytaus apskr. partizanais gavau ne susirinkime, bet gatvėje. Pas partizanus nenuvykau, o paketą partizanams pasiunčiau per T. Krušą".

Pasirašė Šerkšnas, Svirnelis, KGB kpt. Leonovas, vertėjas jaun. ltn. Venskaitis.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 88-92.)

Z. ŠERKŠNO-LAUKAIČIO IR
A. JANULEVIČIAUS AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. balandžio 27 d., dalyvaujant vyr. ltn. Golicinui ir vertėjui Venskaičiui.

Ištrauka:

A. Janulevičius: „Abu esame iš vieno krašto - kaimynai, aš - iš Bertašiūnų km., Z. Šerkšnas - iš Užmėnų km. 1939-1941 metais mokėmės Lazdijų gimnazijoje. 1945 m. aš įstojau į Vilniaus VU I kursą ir lapkričio mėn. susitikome, o 1945 m. gruodyje abu ne kartą susitikdavome mano bute Vilniaus 31-11. 1946 m. jis mane įtraukė į pagrindį ir pakvietė į susirinkimą, kuriame buvo J. Noreika ir K. Valentukevičius. Iš klausėme J. Noreikos informaciją. Prireikė tuoj pat sudaryti aktyvią grupę, kuriai vadovu numatytas pats J. Noreika, o J. Noreikos patikėtiniu paskirtas A. Janulevičius. Z. Šerkšnas padovanojo 2 egz. „Laisvės varpo“. Vėliau Z. Šerkšnas

sukvietė antram pasitarimui Treniotos 3. Dalyvavo Antončikas, A. Janulevičius, A. Petrauskas, F. Svirnelis-Lapelis, Paplauskas-Algimantas. Pirmą kartą aš Z. Šerkšnui perdaviau 2 kg šrifto ir 4 kg popieriaus, antrą kartą - 3 kg šrifto per A. Miškinytę (Aukštaičių 12-8) Z. Šerkšnui.

Kai nėra Zigmo Šerkšno, medžiagą galima perduoti per Miškinytę, Bakanauskaitę, Čaplikaitę (Aukštaičių 12-8).

Areštavus Z. Šerkšną, dėl tolesnių ryšių su Alytaus apskr. partizanais tariasi su J. Noreika ir po to pavedžiau tai atlikti F. Svirneliui". (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 92-98.)

Z. ŠERKŠNO-LAUKAIČIO IR T. KRUŠO AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. gegužės 14 d., dalyvaujant kpt. Leonovui ir KGB darbuotojui (pavardė neišskaitoma), vertėjas ltn. S. Beinoraitis.

T. Krušas: „Abu esame antisovietinių pažiūrų. Abu pasisakėme dalyvavę skirtinguose partizanų būriuose (aš - iki 1945 m. rugsėjo. Šerkšnas - iki 1945 m. rudens Alytaus apskr.), kuriems vadovavo Kazimieraitis; ir tuomet nebuvom susitikę”.

Z. Šerkšnas: „Teisingai”.

T. Krušas: „1946 m. sausio mėn. Z. Šerkšnas mane įtraukė į antisovietinę organizaciją. Po keleto susitikimų pas mūsų pažįstamas merginas Bakanauskaitę ir Šileikaitę (gyv. Aukštaičių 12) išaiškėjo, kad mūsų tokie patys siekiai, vienodos pažiūros. Kartą Šerkšnas būdamas pas mane pasakė, kad Vilniuje yra organizacija, kurios tikslas - padėti partizanams, ir tiesiog paklausė: „Ar nori tapti tos organizacijos nariu?” ir tęsdamas pokalbį, Šerkšnas pasakė, jog reikia rasti daugiau patikimų žmonių, perspėdamas, kad juos reikia gerai patikrinti. Aš pasiūliau F. Svirnelio kandidatūrą. Pakviečiau į kambarį F. Svirnelį ir pakalbėję su juo mudu sutikom priklausyti ir aktyviai dalyvauti antisovietinėje veikloje. Šerkšnas jam pasakė, kada ir kur susitikti kitą kartą, bet manęs į tą susirinkimą nepakvietė, esą apie susirinkimo nutarimus mane informuos Svirnelis. Aš Šerkšnui

pareiškiau, jog, kai buvau partizanas, mano slapyvardis buvo Strazdas, toks bus ir ateityje.

1946 m. sausio pabaigoje iš Z. Šerkšno sužinojau, kad jis siunčia į Alytaus apskr. Plokštytę perduoti partizanams paketą su medikamentais, popierium ir šriftu, o pats rengiasi išvažiuoti į savo darbovietę, į Dieveniškės. Mane jis įpareigojo, kad pasiųščiau šį paketą. Po 2-3 dienų šį siuntinį aš nuvežiau Alytaus apskr. partizanams, su Z. Šerkšnu nesusitikau. Z. Šerkšno nurodymu į mūsų grupę įtraukiau Vaclovą Valentukevičių".

Z. Šerkšnas: „T. Krušo liudijimą patvirtinu“.

Pridurdamas Z. Šerkšnas pasakė, kad prieš išvažiuodamas iš Vilniaus jis perdavė Bakanauskaitei ir Šerkšnaitei nuo J. Noreikos partizanams skirtas direktyvas, kurias prašiau perduoti Svirneliui arba Krušui, o šie savo ruožtu turėjo perduoti partizanams.

Krušas tvirtina, kad kartu su paketu buvo gavęs iš Bakanauskaitės ir Čaplikaitės dar ir direktyvas, kurias jis perdavė partizanams. „Adresų, kuriems turėčiau perduoti paketą, Šerkšnas man neperdavė, be to, tai nebuvo reikalinga, nes aš, kaip buvęs partizanas, pats žinojau tuos būdus, kuriais „paštas“ perduodamas partizanams. Šerkšno uždavinį aš įvykdžiau savarankiškai“, - baigė Krušas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 101-105.)

Z. ŠERKŠNO IR M. PLOKŠTYTĖS AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. birželio 17 d., dalyvaujant KGB tardymo skyriaus vyr. tardytojui Golicinui bei KGB tardytojui kpt. Leonovui.

Plokštytė patvirtina savo anksčiau duotus parodymus apie Z. Šerkšną: „Mūsų bute, dalyvaujant man, Plokštytei, J. Šerkšnaitei, R. Bakanauskaitei, S. Čaplikaitei, Z. Šerkšnas kalbėjo, kad reikia padėti partizanams šifru, popieriumi.

1946 m. vasario pradžioje su J. Šerkšnaite pasiėmusios paketą su šifrais ir popieriumi, kuris buvo saugomas pas J. Šerkšnaite, nuėjome į Vilniaus geležinkelio stotį ir norėjome viską nuvežti Alytaus apskrities partizanams. Tačiau į traukinį patekti nepasisėkė,

todėl vėl grįžome pas J. Šerkšnaitę ir pas ją palikome. Vėliau šį paketą Bakanauskaitę perdavė T. Krušui.

Žinau, kad partizanams padeda Z. Šerkšnas - šio darbo organizatorius, T. Krušas, J. Šerkšnaitė, Bakanauskaitę ir Čaplikaitę".

Z. Šerkšnas: „M. Plokštytės parodymus patvirtinu. 1946 m. sausio, mėn. kreipiausi į spaustuvės „Spindulys“ bendrabučio merginas, tarp kurių buvo ir Malvina Plokštytė, tad aš kreipiausi į ją, kad padėčiau partizanams popieriumi, šriftu. Vasario mėn. M. Plokštytė su mano seserim J. Šerkšnaite paketą mėgino nuvežti traukiniu, bet į traukinį nepateko“. (B. b. Nr. 9/92/3. T. 4. L. 106-107.)

(Šio protokolo originalas yra byloje Nr. 7204.)

Z. ŠERKŠNO IR A. ČERNECKO

AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. birželio 18 d., dalyvaujant KGB kpt. Leonovui.

A. Černeckas: „Aš gyvenau Vilniaus 31-11 tame pačiame bute kaip ir A. Janulevičius. Į šį butą 1946 m. vasario pradžioje užėjo Z. Šerkšnas. Mudu susipažinome. Mums kalbantis, A. Janulevičius man pasakė, kad aš perduočiau Z. Šerkšnui popierių ir spaustuvinius šriftus, ir aš čia pat perdaviau. Vėliau A. Janulevičius perspėjo mane, kad Z. Šerkšnas yra pogrindininkas, kad jam reikia padėti ir kad prireikus priimčiau iš jo ir perduočiau visa tai, kas siejasi su pagrindžio organizacija. Mano bute Z. Šerkšnas buvo du kartus. Šifrus ir popierių Z. Šerkšnui perdaviau pirmą kartą. Antrą kartą kartu su A. Janulevičiumi perdavėme šifrą (3 kg) ir surinkimo rėmą per Miškinytę, kuri gyveno Aukštaičių 12 kartu su Bakanauskaitę".

Z. Šerkšnas: „A. Černecko liudijimui pritariu, tačiau iš dalies jo parodymuose yra nukrypimų, tai, kad pirmą kartą šifrus ir popierių aš gavau per Miškinytę, o antrą kartą gavau jų bute".

A. Černeckas: „Galimas daiktas, taip ir buvo, nes viskas įvyko per savaitę".

(Protokolo originalas yra b. b. Nr. 7280.)

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 108-109.)

Z. ŠERKŠNO - LAUKAIČIO IR
A. PETRAUSKO AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. birželio 19 d., dalyvaujant kpt. Leonovui ir vertėjui ltn. Venskaičiui.

A. Petrauskas: „Priekyje sėdintis Z. Šerkšnas yra kilęs iš tos pačios Lazdijų apskrities. Apie jį sužinojau 1942 m. Veisiejuose per savo brolių Bronių, kuris dabar gyvena nelegaliai. Apie Z. Šerkšno 1941 m. veiklą sužinojau taip pat iš brolio. Su Z. Šerkšnu susitikdavau 1946 m. sausio mėn., kai buvau įtrauktas į antisovietinį darbą.

1942 m. susipažinau su Z. Šerkšno seserimi Julija. Nuo 1945 m. spalio mėn. aš gyvenau, dirbau ir mokiausi Vilniuje. 1946 m. sausio mėn. J. Šerkšnaitė pakvietė mane užėti į jų butą Aukštaičių gatvėje, nes atvykęs brolis Z. Šerkšnas. Z. Šerkšnas man pranešė, kad yra įkurta pogrindžio antisovietinė organizacija, ir pasiūlė man į ją įstoti. Susitarėme, kad 20 val. vyks susirinkimas Gedimino gatvėje pas E. Kakariekaitę. Užėjęs minėtu laiku, bute radau vieną Elena, netrukus atėjo antroji mergina ir greitai po jos pasirodė Z. Šerkšnas ir mes nuėjome į Treniotos gatvę.

Prasidėjus susirinkimui, visos merginos išėjo iš kambario. Susirinkimą pradėjo Z. Šerkšnas, painformavo apie tarptautinę padėtį, paminėdamas, kad artėja momentas, kai reikės paimiti valdžią į savo rankas. Konspiracijos sumetimais reikėjo pasirinkti slapyvardžius. Aš pasirinkau Balio slapyvardį, A. Janulevičius - Lapino.

Po šio susirinkimo Z. Šerkšną greitai areštavo, mūsų organizacijai pradėjo vadovauti Janulevičius. 1946 m. vasario mėn. pas mane iš Telšių atvyko Genė Dargytė ir Stasiūnienė, kurios man atvežė brolio Broniaus laišką. Dargytė paprašė manęs padėti jai įsigyti keletą fiktyvių dokumentų. Aš pasiūliau susitikti su Z. Šerkšnu Tarybų aikštėje (dabar Lukiškių). Z. Šerkšnas daugiausia kalbėjosi su Stasiūniene, ką jiedu kalbėjo - negirdėjau".

Z. Šerkšnas: „Aleksa Petrausko parodymams pritariu. Tačiau kai kurios detalės neteisingos. Iš tikrųjų 1941 m. aš ėjau tik sargybą prie sandėlio ir dirbau raštinėje, areštuose nedalyvavau.

Taip pat neteisingai pateiktas susirinkimo turinys. Jame kalbėta, kad reikia organizuoti partizanams pagalbą. Apie „mirtininkų“ grupes aš kalbėjau labai mažai. Apie konkrečių grupių uždavinius nekalbėjau. A. Petrauskas tikrai organizavo mano susitikimą su Dargyte ir Stasiūniene. Aš sužinojau, kad Telšių apskr. partizanams vadovauja buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas Semaška. Tuomet per Stasiūnienę perdaviau Telšių partizanams pagrindžio centro direktyvą ir susitariau dėl tolesnių ryšių“. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 110-119.)

Kaip matyti iš Z. Šerkšno ir jo draugų iš jaunimo grupės parodymų, J. Noreika Z. Šerkšną pelnytai paskyrė savo adjutantu. Z. Šerkšnas, pats buvęs partizanų gretose, gerai žinojo jų gyvenimo sąlygas, buvo gerai susipažinęs su Dzūkų rinktinės struktūra, apylinkių krašto žmonėmis, suvedė J. Noreiką su Žemaitijos partizanų vadu mjr. J. Semaška. Z. Šerkšnas ir J. Noreika 1946 m. vasario 26 d. buvo sušaudyti ir vienoje duobėje užkasti Tuskulėnų parke.

Alfonsas Janulevičius

BIOGRAFIJA

Alfonsas Janulevičius, s. Juozo, gimė 1922 m. balandžio 1 d. Varnėnų km., Leipalingio valsč., Lazdijų apskr. 1936 m. įstojo į Lazdijų gimnaziją, kurią baigė 1943 m., po to dirbo tėvo 10 ha ūkyje.

Užėjus sovietams ir pradėjus šaukti vyrus į kariuomenę, balandžio mėn. buvo sulaukytas NKVD ir 1 mėn. laikytas areštinėje. Paleistas iš arešto persikėlė į Alytų ir įsidarbino Alytaus taupomojoje kasoje vedėju.

1945 m. rudenį įstojo į Vilniaus valstybinio universiteto Miškininkystės fakultetą ir apsigyveno Vilniuje, Vilniaus 31-11.

1946 m. sausio mėn. A. Janulevičius susitiko Zigmą Šerkšną, kurį pažinojo, nes buvo iš vieno krašto. Z. Šerkšnas jį pakvietė užėiti į nelegalios pogrindžio organizacijos susirinkimą, kuris įvyko Vilniaus gatvėje. Šerkšnas jau prieš tai buvo minėjęs, kad partizanams reikia padėti parūpinti laikraštinio popieriaus ir medikamentų, todėl Janulevičius, ateidamas į šį susirinkimą, atsinešė 2 kg popieriaus, kurio gavo per savo pažįstamą F. Žakevičių, dirbusį „Spindulio“ spaustuvėje. Pasitarime dalyvavo A. Janulevičius, Z. Šerkšnas, J. Noreika ir K. Valentukevičius iš Marcinkonių.

Z. Šerkšnas (pasivadinęs Z. Laukaičio pavarde) dalyvavo kaip partizanų atstovas. Z. Šerkšnas ir K. Valentukevičius padarė trumpus pranešimus apie partizanų veiklą Dzūkijoje. Z. Šerkšnas paskyrė Janulevičių J. Noreikos, kaip centro atstovo, ryšininku. Noreika trumpai painformavo apie tarptautinę padėtį ir pranešė, kad veikia pogrindžio centras.

Z. Šerkšnas, kaip Alytaus apskr. partizanų atstovas, davė nurodymą stiprinti organizaciją verbuojant naujus narius. Po pasisakymų nutarta pasirengti ginkluotam sukilimui, kuris turės įvykti vos prasidėjus karui tarp SSRS ir Anglijos-JAV. Todėl būtina organizuoti jaunimo grupes, iš kurių sudaryti „mirtininkų“ būriai galėtų įvykdyti centro uždavinius: užimti elektrinę, radijo centrą, komunikacijų centrus. Slaptumo sumetimais visi pasirinko slapyvardžius.

Vasario pradžioje Preikšos 3 įvyko jaunimo grupių antrasis pasitarimas, kuriame dalyvavo A. Janulevičius-Lapinas, Svirnelis-Lapelis, Paplauskas-Katinas, Antončikas-Ančiukas, A. Petrauskas, Ramanauskas, Z. Šerkšnas-Algimantas.

Z. Šerkšnas šiame susirinkime pranešė apie tarptautinę padėtį. Užverbuoti nauji nariai: Algimantas Černeckis, Juozas Paplauskas, Feliksas Žakevičius. Vasario 8 d. Z. Šerkšną areštuoja.

Kovo pradžioje A. Janulevičiui J. Noreika davė konkretų uždavinį - sudaryti smogiamąją grupę, kuri prasidėjus sukilimui užimtų

radijo stotį ir elektrinę Vilniuje. Šiam tikslui reikia iš anksto parinkti žmones ir parengti šių objektų užėmimo planą. Ši grupė - „mirtininkai" - turėtų pasirėngti vykdyti kiekvieną centro uždavinį. Trečias susirinkimas įvyko kovo 10 d. Treniotos 3. Šiame susirinkime dalyvavo A. Janulevičius, Svirelis, J. Paplauskas, A. Petrauskas. A. Janulevičius supažindino su Generolo Vėtros išakymu, gautu per Elena Kakariekaitę, apie tai, kad jis paskirtas Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės vadu.

Pirmame susirinkime A. Janulevičius susipažino su E. Kakariekaite - J. Noreikos ryšininke, ji dalyvavo ir antrame susirinkime.

Sužinojęs, kad suimtas Z. Šerkšnas, Generolas Vėtra paskyrė A. Janulevičių savo ryšininku tarp centro ir partizanų. Dar būdamas laisvėje Z. Šerkšnas supažindino A. Janulevičių su savo seserim Julyte merginų bute Aukštaičių 12-8.

Pranešus J. Noreikai apie būrių organizavimo eigą, jis davė išakymą tučtuojau pradėti radijo stoties žvalgybą ir parengti jos užėmimo planą. Iš Z. Šerkšno per Valentukevičių A. Janulevičius buvo gavęs nelegalios partizanų spaudos „Laisvės varpai", kurią davė perskaityti A. Černeckui.

Už ryšius tarp organizacijos narių buvo atsakingas A. Janulevičius. Nariai turėjo užpildyti korteles, nurodydami vardą, pavardę, slapyvardį, adresą, ir gražinti A. Janulevičiui.

J. Noreika pranešė, jog įkurta Lietuvos tautinė taryba, jos tikslas ir uždavinys - sujungti visas veikiančias pagrindžio organizacijas ir ginkluotas grupuotes bei siekti Lietuvos valstybingumo atkūrimo; tai bus pasiekta, kai žus bolševikinė santvarka.

Kovo 10 d. A. Janulevičius buvo numatęs surengti trečią susirinkimą, todėl prieš tai jis buvo užėjęs pas E. Kakariekaitę, gavo iš jos direktyvą Nr. 7 su Generolo Vėtros parašu ir „Atsisaukimą į laisvasias pasaulio tautas" su LTT parašu ir paprašė Elena, kad surastų patalpas susirinkimui. Susirinkimas įvyko Vilniuje, Treniotos 3.

Dalyvavo: Alfonsas Janulevičius, Paplauskas, Antanas Petrauskas ir Svirelis (Z. Šerkšnas jau buvo areštuotas. Apie tai sužinojo iš jo sesers Julės).

Bendrame kambaryje buvo abi pusseserės - Elena ir Irena Kakariekaitės - ir dar dvi merginos. Gretimame kambaryje vyko jaunimo grupės pasitarimas. Prireikus merginos turėjo sudaryti priedangą („švęsti“ jaunimo vardines, žinoma, kartu su vyrais).

Pasitarimo metu A. Janulevičius supažindino su gautais iš E. Kakariekaitės pagrindinio dokumentais: direktyva Nr. 7, „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“. Dokumentus pasirašė Generolas Vėtra ir Lietuvos tautinė taryba. A. Janulevičiui ir Paplauskui buvo pavesta surinkti ir užverbuoti kovotojus, kurių reikės užimant Vilniaus radijo stotį ir Vilniaus elektrinę, ir parengti objektų užėmimo planą.

Po susirinkimo A. Janulevičius raportavo J. Noreikai apie praėjusį trečiąjį susirinkimą ir užtikrino jį, kad numatyti užmojai bus įgyvendinti.

Areštavus Z. Šerkšną, savo ryšininku, tarpininku tarp centro ir partizanų, taip pat atsakingu už pagrindinius uždavinius - elektrinės ir radijo stoties užėmimą, J. Noreika paskyrė A. Janulevičių.

Jį J. Noreika įpareigojo artimiausiu metu išžvalgyti radijo stotį.

Be šių uždavinių, J. Noreika prašė sudaryti jaunimo grupes, kurios galėtų padėti partizanams, aprūpinant juos laikraštiniu popieriumi, spaustuviniu šriftu, vaistais, medikamentais, tvarstomąja medžiaga. J. Noreika tvirtino, kad SSRS karas su Anglija ir JAV yra neišvengiamas, ir mūsų tautai reikia stengtis, kad atėjus patogiam momentui - prasidėjus karui - būtų pasirengta atkurti Lietuvos valstybingumą.

Todėl, sakė J. Noreika, reikia verbuoti fiziškai sveikus vyrus iš moksleivių, studentų tarpo ir iš jų išrinkti pačius fiziškai stipriausius ir patikimiausius, sudaryti iš jų „mirtininkų“ grupes, kurios nebijotų pasiaukoti tautos ateičiai ir galėtų įvykdyti ypatingos svarbos uždavinius.

Konspiraciniais sumetimais A. Janulevičius pradėjo organizuoti jaunimo grupes penketų sistema. Todėl paskutiniuose susirinkimuose dalyvavo tik „penketų“ vadovai.

„Penketų“ vadovais buvo numatyti šie asmenys:

1. Feliksas Žakevičius - dirbo „Spindulio“ spaustuvėje ir aprūpino centrą popierium bei spaustuviniu šriftu.

2. Alfonsas Žakevičius (18-19 m.), Felikso brolis, mokėsi Vilniaus prekybos mokykloje. Su juo A. Janulevičius buvo kalbėjęsis apie partizanus ir įsitikino jo patriotiškumu.

3. Alfonsas Maktunavičius - pradinės mokyklos mokytojas Vilniuje, gyv. Šv. Onos gatvėje. Po pokalbio su juo valgykloje susidarė įspūdis, kad jis yra priešiškas sovietų valdžiai.

4. Juozas Paplauskas (25 m.), VVU Miškininkystės fakulteto studentas. Geros fizinės savybės, tinka į „mirtininkų“ grupes. Nors politiniai įsitikinimai dar nevisiškai patikrinti.

5. Ramanauskas - VVU Miškininkystės fakulteto studentas. Kokių politinių pažiūrų, dar nevisiškai aišku. Gerų fizinių savybių, tiktų į „mirtininkų“ grupes.

Pritarus J. Noreikai, A. Janulevičius labai atsargiai verbavo į „mirtininkų“ gretas. Pirmiausia jie buvo parenkami „šešelyje“, jiems apie tai nežinant, ir tik visiškai įsitikinus jų lojalumu, draša, ištvėrme, numatomi galutinai užverbuoti. Pavyzdžiui, iš minėtų vyrų tik Feliksas Žakevičius žinojo savo uždavinius, kiti jų nežinojo.

Areštavus Valentukevičių ir Šerkšną, J. Noreika pavedė A. Janulevičiui užmegzti ryšius su Alytaus partizanais.

1946 m. kovo 14 d. apie 21 val. į universitetą atėjęs Antanas Petrauskas pranešė A. Janulevičiui, kad atvykęs žmogus iš Telšių ir nori susitikti su organizacijos centro vadovu ar jo pavaduotoju. Išėję į gatvę, susitiko laukiantį žmogų. A. Petrauskas supažindino su juo, tai buvo Telšių apskr. partizanų vadas majoras Jonas Semaška-Rikis. Semaška norėjo susitikti su Zigmu II (S. Gorodeckiu. - *V. A.*), kuris kiek anksčiau buvo atvykęs į Telšius. Kaip centro atstovas, A. Janulevičius paprašė J. Semašką užėiti rytojaus dieną į jo butą.

A. Petrauskas sakė, kad J. Semaška į Vilnių atvažiavo ne vienas, o su mergina. A. Janulevičius A. Semaškai priminė, kad Zigmą Šerkšną areštuotas. Po to pasikeitė nuomonėmis apie Žemaičių legiono veiklą, apie centro gyvavimą.

Kitą dieną, kovo 15 d. vakare, J. Semaška užėjo pas A. Janulevičių Vilniaus 31-11 lydimas jaunos merginos ir įteikė paketą. A. Janulevičius pasakė J. Semaškai, kad Zigmo II nerado.

J. Semaška pasisakė, kad jis yra partizanų Žemaičių grupės atstovas ir kad jis yra atvežęs organizacijos dokumentus, kuriuos norėtų įteikti organizacijos (LGPVV) vadovui ir gauti iš jo nurodymus. A. Janulevičius pažadėjo suvesti jį su vadovu.

J. Semaška papasakojo, kad šiuo metu partizanų veikla neaktyvi, nes norima išvengti jų areštų ir taip išsaugoti savuosius svarbiems ateities įvykiams.

Tą patį vakarą A. Janulevičius nuėjo pas E. Kakariekaitę, prašė perduoti J. Noreikai paketą ir žinią, kad atvykęs J. Semaška-Rikis. Kovo 16 d. rytą J. Semaška atėjo pas A. Janulevičių ir jie Vilniaus ir Gedimino gatvių kampe susitiko E. Kakariekaitę, kuri pasakė, kad J. Noreika priims J. Semašką. Po to visi trys nuėjo iki J. Noreikos namo (Vrublevskio 31).

Pakeliui J. Semaškai pasakė, kad Zigmą II galima rasti Giedraičių 10. E. Kakariekaite pasakė, kad tenai gyvena dama (O. Lukaskaitė-Poškienė. - *V. A.*), o kur gyvena Zigmąs II, ji nežinanti. Nepriėjęs J. Noreikos namo, A. Janulevičius pasakė J. Noreikos pavardę, parodė jo butą ir abu su E. Kakariekaite nuėjo.

Atvažiavęs į Vilnių, J. Semaška apsistojo pas A. Petrauską turbūt todėl, kad J. Semaškos partizanų gretose buvo A. Petrausko brolis, kuris gerai pažinojo J. Semašką.

A. Janulevičius buvo girdėjęs iš Z. Šerkšno, kad Dzūkų grupės partizanai buvo užėmę Merkinės miestelį, tačiau šis atvejis viešumon neiškilo ir už jį atsakyti neteko.

AREŠTAS, KRATA, PIRMIEJI KALTINIMAI

1946 m. kovo 21 d. LSSR NKGB 2-ojo skyriaus vyresnysis operatyvinis įgaliotinis lt. Karpuchinas, peržiūrėjęs gautą medžiagą apie nusikalstamą Alfonso Janulevičiaus veiklą, nustatė, kad Alfonsas

Janulevičius yra aktyvus antisovietinės organizacijos narys, ir parengė nutartį areštuoti Alfonsą Janulevičių, gyvenantį Vilniuje, ir atlikti jo bute kratą.

Nutartį suderino su LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotoju vyr. ltn. Maskolenka ir LSSR NKGB 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotoju mjr. (pavardė neišskaitoma) ir LSSR NKGB tardymo skyriaus viršininku papulk. Rozausku.

Nutartį tvirtino LSSR NKGB komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius, sankcionavo LSSR MVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius 1946 m. kovo 22 d.

Tos pačios dienos data buvo parengtas nutarimas parinkti kardo-
mąją priemonę taikant areštą Alfonsui Janulevičiui, padarius
nusikaltimus, numatytus RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

Nutartį derino, tvirtino ir sankcionavo tie patys asmenys.

Orderį Nr. 211 areštuoti Alfonsą Janulevičių pasirašė 1946 m.
kovo 23 d. LSSR NKGB komisaro pavaduotojas papulk. Mar-
tavičius, areštą sankcionavo LSSR VRM justicijos papulk. Gri-
movičius 1946 m. vasario 22 d.

Asmens kratą atliko 1946 m. kovo 19 d. NKGB ltn. Durma-
nichinas, jaun. ltn. Širokovas ir jaun. ltn. Perevuchinas, dalyvaujant
Broniui Svicevičiui, Alfonso Janulevičiaus bute, esančiame Vilniaus
31-11. Kratos metu rasta ir paimta:

1. Laikinas pažymėjimas - pasas Nr. 1401 A. Janulevičiaus vardu.
2. Komandiruotės pažymėjimas Nr. 42 A. Janulevičiaus vardu.
3. Studento knygelė Nr. 5790 A. Janulevičiaus vardu.
4. Pažymėjimas Nr. 5790 A. Janulevičiaus vardu.

Tos pačios dienos data ir tų pačių NKGB pareigūnų atlikta buto
krata ir rasti šie daiktai:

1. Popieriaus 2 gabalai (10 kg svorio).
2. Įvairūs susirašinėjimai, 21 lapas.

1946 m. kovo 19 d. surašytas aktas, kad A. Janulevičiaus bute
Vilniaus 31-11 rasta du ritiniai balto laikraštinio popieriaus, kuris
surištas telefoniniu laidu. Rastas popierius paimtas ir parduotas į
LSSR NKGB.

Pasirašė NKGB darbuotojai: Garazkovas, Kozlavskis, Kondėjevas.

1946 m. balandžio 3 d. LSSR NKGB darbuotojai Sierovas ir Pereviazkinas, dalyvaujant Petrei Karosytei, gyvenančiai Vilniaus 31-11, ši aktą surašė apie tai, kad pas areštuotąjį A. Janulevičių, gyvenusį Vilniaus 31-11, jokių namų apyvokos daiktų ir baldų nebuvo ir nėra. A. Janulevičius buvo VVU studentas ir šiuo adresu gyveno laikinai.

1946 m. rugpjūčio 18 d. LSSR MGB vyr. tardytojas Golicinas, peržiūrėjęs bylą Nr. 7157 (dabar arch. byla Nr. 9792/3), kaltinant A. Janulevičių ir kitus, nustatė, kad, padarius krata A. Janulevičiaus bute, buvo paimti 38 įvairių susirašinėjimų lapai, kurie nusikaltamos veiklos įrodymui neturi jokios vertės, ir todėl nutarta juos iš bylos išimti ir sudeginti (pasirašo vyr. ltn. Golicinas).

Kaip matyti iš dokumentų, nutarties areštuoti ir paskirti kardomąją priemonę bei išduoti areštui orderį Nr. 211 visos datos rašomos kovo 22 d. Tačiau asmens krata yra padaryta kovo 19 d., pirmoji apklausa atlikta kovo 21 d.

Neaišku, kiek laiko truko pirmoji apklausa, protokole apie tai nepažymėta. Pirmąjį - kovo 21 dienos protokolą pasirašė KGB mjr. Makovas, o tos pačios dienos antrąjį protokolą pasirašė mjr. Makovas ir KGB komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius.

Pirmame protokole KGB „pasitikslinta“, kaip buvo suburtos jaunimo - „mirtininkų“ grupės. Antrame - apie J. Noreiką ir jo ryšininę E. Kakariekaitę. Tik tie, kurie yra „ragavę“ KGB smurto įmantrybių, gali nujausti ir spėlioti apie A. Janulevičiaus kančias.

Neįtikinama, kad nuo suėmimo dienos iki kovo 21 d. A. Janulevičius nebuvo tardomas ir kad buvo paliktas ramybėje tarp kovo 21 d. - balandžio 3 d. (Manau, kad po papulk. Martavičiaus tardymo Alfonsas nepajėgė kalbėti.)

Kaip žinoma, A. Janulevičius, areštavus K. Valentukevičių ir Z. Šerkšną, tapo J. Noreikos dešiniąja ranka - adjutantu.

TARDYMAS

"Į pagrindį mane įtraukė Zigmąs Šerkšnas (1940—1941 m. abu mokėsi Lazdijų gimnazijoje. - *V. A.*), susiradęs mane VVU, - liudijo Alfonsas Janulevičius. - Jis paprašė, kad gaučiau popieriaus ir spaustuvinio šrifto, kurio trūksta pagrindžio spaudai."

Jau pirmam susitikimui su nelegalia jaunimo grupe, įvykusiam 1946 m. sausio 10 d., Alfonsas Janulevičius parūpino rašomąjį popierių ir spaustuvinį šriftą. Tai gavo per Vilniaus technikumą moksleivį Feliksą Žakevičių, kuris dirbo „Spindulio“ spaustuvėje. Kokiam tikslui šio popieriaus reikia, pastarasis nežinojo.

Pirmame ypatingosios jaunimo grupės pasitarime dalyvavo Alytaus apskrities pagrindžio grupės atstovai Z. Šerkšnas-Laukaitis, K. Valentukevičius, susirinkimo organizatorius J. Noreika ir A. Janulevičius. A. Janulevičius skiriamas tiesioginiu J. Noreikos ryšininku. Kiekvienas narys privalėjo turėti slapyvardį. Vyriausiasis vadovas tegalėjo palaikyti ryšius tik su grupės vyresniuoju - Z. Šerkšnu. Su J. Noreika kiti grupių vadai galėjo susitikti tik per A. Janulevičių. Pirmame pasitarime apie Alytaus apygardos ginkluotą pagrindį kalbėjo K. Valentukevičius ir Z. Šerkšnas-Laukaitis. Z. Šerkšnas siūlė kuo daugiau žmonių įtraukti į organizaciją, kuri padėtų partizanams popieriumi, medikamentais ir materialiai. Kalbėta, kaip sustiprinti antisovietinę veiklą, apie rengimąsi numatomam ginkluotam sukilimui pirmomis karo dienomis.

Antrame jaunimo grupės susirinkime, kuris įvyko Treniotos 13, dalyvavo A. Janulevičius-Lapinas, Svirnelis-Lapelis, A. Petrauskas ir Z. Šerkšnas-Algimantas. Apibūdinęs politinę padėtį, Z. Šerkšnas siūlė sukurti stiprią jaunimo organizaciją, kuri sutelktų jaunimą, spausdintų nelegalią literatūrą ir rinktų partizanams spausdinimo medžiagą, medikamentus.

A. Janulevičius-Alfonsas prisipažįsta, kad jis buvo paskirtas ypatingos „mirtininkų“ grupės vadovu.

Antrame posėdyje dalyvavo A. Janulevičius-Lapinas, Svirnelis-Lapelis, Paplauskas-Katinas, Antončikas-Ančiukas, A. Petrauskas

(slapyvardis nenurodytas), Z. Šerkšnas-Algimantas. Kiekvienas iš minėtos grupės dalyvių įpareigotas suorganizuoti grupes, į jas parenkant po 4-5 žmones. Iki šio, antro, posėdžio A. Janulevičius užverbavo Algirdą Černeckį ir numatė užverbuoti Juozą Ramanauską, Juozą Paplauską, Feliksą Žakevičių, Alfonsą Žakevičių. 1946 m. kovo pradžioje J. Noreika įpareigojo A. Žakevičių pasirengti Vilniaus radijo stoties ir elektrinės užėmimui sukilimo atveju ir parengti žmones šiam uždaviniui įvykdyti. Šiame susitikime J. Noreika paminėjo išleistą Generolo Vėtros įsakymą, kad būtų organizuojamos „mirtininkų“ grupės, kurios turėtų įvykdyti visus įsakymus: vykstant žmonių trėmimams vykdytų teroristinius aktus.

Tokį „mirtininkų“ būrį pavedė organizuoti A. Janulevičiui.

A. Janulevičius prisipažįsta, kad po trečio grupės susirinkimo paaiškėjo, jog į jaunimo grupes jau yra įtraukta per 20 žmonių. Z. Šerkšnas jį supažindino su J. Noreikos ryšininke Elena Kakariekaitė, iš kurios gaudavo visas centro direktyvas, įsakymus. Noreika pakartotinai pareikalavo išžvalgyti radijo stotį ir parengti jos užėmimo planą.

J. Noreika supažindino A. Janulevičių su „Atsišaukimo į laisvąsias pasaulio tautas“ turiniu. Tuo metu J. Noreika pasakė, kad Vilniuje įkurta Lietuvių tautinė taryba - LTT, kurios tikslas - sujungti visas pagrindžio organizacijas į vieną valdymo sistemą, ir kokie turėtų būti parengti praktiški veiksmai prasidėjus karui bei sukilimui.

Kovo 10 d. vykstant trečiam pasitarimui, Šerkšnas jau buvo suimtas. Apsvarstytas Generolo Vėtros įsakymas Nr. 7. Dalyvaujantieji supažindinti su LTT „Atsišaukimo į laisvąsias pasaulio tautas“. Atsakingu centrai už uždavinių įvykdymą paskirtas A. Janulevičius. J. Noreika įpareigojo jį rūpintis radijo stoties žvalgyba.

1946 m. balandžio 8 d. kvotos protokole, kuri surašė vyr. ltn. Golicinas, dalyvaujant vertėjui Venskaičiui, A. Janulevičius-Lapinas prisipažįsta esąs kaltas, t. y. kaltas dėl to, kad 1945 gruodžio mėn. įstojo į nelegalią organizaciją, kad jam patikėti ryšiai tarp atskirų jaunimo formuočių, kad jo iniciatyva buvo užverbuoti jaunuoliai į

„mirtininkų" būrį, kad dalyvavo nelegaliuose jų susirinkimuose. Trečią susirinkimą organizavo ir jam vadovavo pats A. Janulevičius. Buvo gautas uždavinys prasidėjus karui užimti radijo stotį.

1946 m. balandžio 13 d. kvotos protokole tardytojas nukrypsta į visai nereikšmingus klausimus: kiek kartų 1946 m. A. Janulevičius važiavo į Lazdijus (pas tėvus), kur apsistodavo, kas pratęsė komandiruotę? Pvz., 1945 m. gruodžio mėn. VVU komandiruotas į Lazdijus, vyko per Druskininkus ir pasibaigus komandiruotės terminui 1946 m. sausio 1 d. Alfonsas ją pratęsęs 3 dienoms Lazdijų LKJS, kaip grįžtas į mokslą oficialiu būdu.

Sausio-vasario mėn. taip pat važinėdavo į namus atsivežti maisto produktų ir apsistodavo Druskininkuose pas vietos mokytojus (reikėjo laukti autobuso 7-8 val.). Su jais nei politinėmis temomis, nei apie organizacijas nekalbėjęs. 1946 m. Julija Šerkšnaitė buvo prašiusi perduoti jos tėvui laiškų ir popieriaus, bet, jos tėvo neradęs, tada su juo nekalbėjo.

- 1946 m. kovo 14 d., vos kelias dienas prieš centro tragediją, - pasakojo Alfonsas tardytojui, - į universitetą atėjo A. Petrauskas ir pasakė, kad iš Telšių atvažiavo žmogus, kuris nori susitikti su organizacijos vadovu. Paaiškėjo, kad tai buvo mjr. Jonas Semaška - Žemaičių grupės atstovas ir nori susitikti su Zigmu II (S. Gorodeckiu), kuris vasario mėn. buvo susitikęs su J. Semaška Telšiuose. Susitikimą numatėme rytojaus dieną, susitarėme susitikti su J. Semaška ir E. Kakariekaite, trise nuėjome pas J. Noreiką. Priėjus J. Noreikos butą, J. Semaška įėjo į butą, o mudu nuėjome savais keliais.

Balandžio 12 d. A. Janulevičius prisipažino, kad jis buvo davęs uždavinį F. Žakevičiui, dirbusiam „Spindulio" spaustuvėje, pavogti spaustuvinio šrifto iš savo spaustuvės. Šį uždavinį F. Žakevičius įvykdė sausio mėn. ir, atnešęs jam 3 kg spaustuvinio šrifto, vasario mėn. perdavė Z. Šerkšniui. Spaustuvinio šrifto buvo gavęs du kartus. Antrą kartą - vasario mėn. savo bute Bernardinų 8-3. Šį šriftą su A. Černecku nunešė Aldonai Miškinytei, kad pastaroji jį perduotų

Z. Šerkšnui. A. Miškinytė irgi dirbo „Spindulio“ spaustuvėje (Z. Šerkšnas buvo perspėjęs, kad šriftai būtų perduoti tik per ją).

Į tardytojo klausimą, kodėl J. Semaška nakvojo pas A. Petrauską, A. Janulevičius samprotavo, kad Antano Petrausko brolis buvo J. Semaškos daliniuose, galbūt todėl J. Semaška kreipėsi į A. Petrauską ir gavo mano adresą.

Ryšiai tarp atskirų jaunimo grupių buvo palaikomi bendru slaptažodžiu: „Gedimino pilis“, atsakas - „Mūsų pasididžiavimas“.

A. Janulevičius prisipažino apie savo „mirtininkų“ grupę (5 žm.), kurią sudarė:

Alfonsas Janulevičius-Lapinas,

Feliksas Svirnelis-Lapelis - VVU Teisės fakulteto studentas,

Juozas Paplauskas-Katinas - VVU Matematikos fakulteto studentas,

Jonas Antončikas-Ančiukas - amatų mokyklos moksleivis,

Antanas Petrauskas - amatų mokyklos moksleivis.

Žinių apie kitus „penketų“ žmones konspiraciniais sumetimais jis ir neturėjęs.

A. Janulevičius, sausio 11 d. areštavus Valentukevičių ir vasario 8 d. — Z. Šerkšną, įgaliojo savo grupės narį F. Svirnelį susisiekti su Alytaus ginkluota grupuote, kad ji atsiųstų ryšiams savo žmogų, bet šis uždavinio neįvykdė (gal įvykdė, bet neprisipažino).

A. Janulevičius nežinojo, kad suimti centro vadovai, ir dėl to, gelbėdamas juos, turėjo daug kentėti.

KALTINIMAI

1946 m. balandžio 4 d. LSSR MGB tardymo skyriaus darbuotojas vyr. lt. Golicinas parengė nutartį pateikti kaltinimą Alfonsui Janulevičiui. Peržiūrėjęs A. Janulevičiaus bylą Nr. 7192 (dabar 9792/3), tardytojas nustatė, kad A. Janulevičius nuo 1945 m. gruodžio mėn. esąs antisovietinės nacionalistinės organizacijos narys, kurios uždavinys - sukilimo būdu nuversti sovietų valdžią Lietuvoje. Jis buvęs patikimas organizacijos vadovo J. No-

reikos žmogus ir jo ryšininkas, verbavo narius į „mirtininkų“ būrius, kurie vykdytų teroristinius aktus prieš sovietų darbuotojus, 1946 m. sausio-kovo mėn. dalyvavo nelegaliuose organizacijos susirinkimuose, kuriuose buvo svarstomas rengimasis sukilimui prieš sovietų valdžią Lietuvoje.

Nutarta: vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str. apkaltinti Alfonsą Janulevičių, kaip nusikaltusį pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. Nuorašą nusiųsti karo prokurorui.

Nutartį suderino LSSR tardymo skyriaus 1-ojo poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Nutartį tvirtino LSSR MGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. E. Rozauskas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 39.)

FELIKSO SVIRNELIO LIUDIJIMAI

F. Svirnelis papildomai liudija:

- Janulevičius palaikė tiesioginius antisovietinius ryšius tarp partizanų ir organizacijos.

- Suėmus Z. Šerkšną, 1946 m. aš iš A. Janulevičiaus gavau užduotį atnaujinti ryšius su Alytaus apskr. partizanais arba parinkti kitą žmogų, kuris tai galėtų vykdyti.

- Po mūsų pokalbio praėjus 2-3 dienoms, A. Janulevičiui pranešiau, kad ryšių su Alytaus partizanais užmegzti negaliu.

- Po to A. Janulevičius pareiškęs, kad jis pats ieškosiąs žmogaus, kuris tai atliktų.

- Aš žinojau, kad su manim gyvenantis Tomas Krušas anksčiau palaikė ryšius su partizanais Alytaus apskr., bet šia tema su juo nekalbėjau, nes žinojau, kad jis dirba ir negali išvažiuoti į Alytų. Apie tai informavau A. Janulevičių. (Protok. 1946 m. gegužės 20 d. L. 72-73.)

A. JANULEVIČIAUS IR F. SVIRNELIO AKISTATA

1946 m. gegužės 21 d. ltn. Golincinas suvedė akistaton A. Janulevičių ir F. Svirnelį.

F. Svirnelis liudija, kad nelegalus susirinkimas vyko name Treniotos 3 šių metų vasario mėnesį. Dalyvavo: F. Svirnelis-Lapelis, Z. Šerkšnas-Algimantas, A. Janulevičius-Lapinas, J. Antončikas-Ančiukas, A. Petrauskas-Balys, Paplauskas-Katinas. Susirinkimui vadovavo Z. Šerkšnas.

Pagrindas - naujų narių verbavimas. Ryšiai tarp narių - slaptažodžiu: „Gedimino pilis“, atsakymas - „Mūsų pasididžiavimas“.

Ryšinininku tarp centro ir organizacijos narių pasiūlytas A. Janulevičius. F. Svirnelis sakosi, kad antisovietiniuose nelegaliuose susirinkimuose nedalyvavęs. Dabar atvykęs tik Z. Šerkšno pakviestas.

Šiame susirinkime dalyvavo ir dvi merginos, tai E. ir I. Kaka-riekaitės, be jų - dar 2 merginos, nors jos pačiame darbe - pasitarime nedalyvavo, o buvo išėjusios į kitą kambarį.

Kovo pradžioje aš pranešiau A. Janulevičiui, kad Z. Šerkšnas areštuotas, ir susitarėme kitą sekmadienį ateiti į Treniotos 3 pasitarimam A. Janulevičius perskaitė „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas,“ pasirašytą Lietuvos tautinės tarybos, ir direktyvas, pasirašytas Generolo Vėtros, bei apie „mirtininkų“ organizavimą Vilniuje. Grupių sistema - penketai. Vadovas - A. Janulevičius, susirinkimų dalyviai - grupių viršininkai.

F. Svirnelis sakėsi, kad jau užverbavęs 4 vyrus.

A. Janulevičius patvirtina papildydamas, kad š. m. kovo mėn. pavesta Svirneliui susisiekti su Alytaus partizanais, bet po 2-3 dienu pranešė, kad susisiekti nepavyko.

Pasirašė A. Janulevičius, F. Svirnelis, Golicinas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 120-129.)

A. JANULEVIČIAUS IR A. ČERNECKO AKISTATA

Akistatą surengė MGB vyr. ltn. Golicinas 1946 m. birželio 2 d. A. Černeckas liudija, kad abu esą pažįstami, nes gyveno viename bute Vilniaus 32-11.

Antisovietinę veiklą pradėjo 1946 m. sausio mėn. antrojoje pusėje. Su A. Janulevičium susipažinęs važiuodamas traukiniu iš Lazdijų

į Vilnių. Susipažinus traukinyje jis pasiūlęs Černeckui laikinai apsigyventi pas jį. 1946 ra. pabaigoje Alf. Janulevičius parnešė „Laisvės varpą“ ir davė paskaityti, po to prasidėjo pokalbis politine tema, kalbėjomės apie tai, kad reikia vykdyti partizaninę kovą, kurios tikslas - nuversti sovietų valdžią ginkluoto sukilimo būdu.

Iš „Spindulio“ spaustuvės būtina išigyti rašomąją mašinėlę, popieriaus ir spaustuvinio šrifto.

Toliau Černeckas liudija:

„Vasario mėn. per savo pažįstamą F. Žakevičių gavau 30 kg popieriaus, kurio dalį perdaviau Z. Šerkšnui, o likusį - A. Janulevičiui. Vasario pradžioje aš perdaviau Z. Šerkšnui nedidelį kiekį spaustuvinio šrifto, o kitą kartą jau drauge su A. Janulevičiumi gavome 3 kg spaustuvinio šrifto bei surinkimo rėmą, tai ir perdaviau Aldonai Miškinytei, gyv. Aukštosios 12-8.

1946 m. vasario mėn. A. Janulevičius sakė, kad organizuojamos „mirtininkų“ grupės, bet manęs nekviėtė, ir aš sutikimo nedaviau“.

A. Janulevičius: „Parodymai teisingi. A. Černecko fiziniai duomenys nėra pakankami geri“.

Pasirašė Janulevičius, Černeckas, Golicinas, Venskaitis (vertėjas).
(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 130-136.)

A. JANULEVIČIAUS IR F. ŽAKEVIČIAUS AKISTATA

Akistatą surengė MGB vyr. ltn. Golicinas 1946 m. birželio 3 d.

F. Žakevičius: „VVU studentą A. Janulevičių pažįstu. Susipažinau važiuodamas traukiniu iš Lazdijų į Vilnių. 1946 m. sausio mėn. A. Janulevičius ir A. Černeckas įpareigojo mane gauti spaustuvinio šrifto ir popieriaus, kurių reikia partizanams ir antisovietinei veiklai. Tačiau organizacijos narys nebuvo, nes į šią organizaciją A. Janulevičius manęs nekviėtė.

Iš „Spindulio“ spaustuvės aš pasiėmiau 30 kg popieriaus ir 4 kg šrifto ir vieną surinkimo rėmą, parsinešiau į savo butą, o vėliau nunešiau į A. Janulevičiaus ir A. Černecko butą.

Išeidamas iš jų buto, aš gavau „Laisvės varpą“, norėdamas sužinoti ką nors apie partizanų veiklą. Šį laikraštį aš daviau perskaityti Juozui Stelmokui. Organizacijos pavadinimo Janulevičius man nepasakė”.

A. Janulevičius: „F. Žakevičiaus liudijimą patvirtinu. Nors F. Žakevičiaus fiziniai duomenys geri, į jaunimo organizaciją aš jo nekviečiau, tačiau buvau numatęs jį įtraukti į „mirtininkų“ grupę”.

Pasirašė vyr. ltn. Golincinas, vertėjas jaun. ltn. Venskaitis.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L 137-139.)

A. JANULEVIČIAUS IR E. KAKARIEKAITĖS AKISTATA

Akistatą surengė MGB vyr. ltn. Golincinas 1946 m. birželio 17 d.

A. Janulevičius- „VVU studentę E. Kakariekaitę pažįstu. Gyvena Gedimino gatvėje. Susipažinome 1946 m. sausio mėn. mūsų nelegaliame susirinkime. E. Kakariekaitė dalyvavo visuose mūsų antisovietiniuose susirinkimuose, kurie vyko Treniotos 3. Pirmame susirinkime, svarstant programą, E. Kakariekaitė nedalyvavo. Ji buvo gretimame kambaryje.

Žinojau, kad E. Kakariekaitė yra J. Noreikos antisovietinio centro ryšininkė. J. Noreikos paliepimu kovo pradžioje gavau direktyvas Nr. 6 ir 7, apie „mirtininkų“ grupių organizavimą ir „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ su Lietuvos tautinės tarybos ir Generolo Vėtros parašu. Šiuos dokumentus aš perskaičiau mūsų jaunimo aktyvistų grupės susirinkime Treniotos 3. Susirinkimui vadovavau aš. E. Kakariekaitė parūpino patalpas. Kovo 15 d. atėjęs A. Petrauskas mane supažindino su Telšių apskr. partizanų vadu mjr. Jonu Semaška, kuris perdavė man paketą partizanų dokumentų, prašydamas perduoti tai organizacijos vadovui ir kartu suvesti su J. Noreika. Aš drauge su E. Kakariekaite nuvedžiau J. Semašką į J. Noreikos butą ir abu supažindinau”.

E. Kakariekaite-. „A. Janulevičiaus parodymus patvirtinu, tačiau apie A. Janulevičiaus veiklą, išskyrus tai, kad jis vadovavo susirinkimams, nežinau“.

Pasirašė vyr. ltn. Golicinas, E. Kakariekaite.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 140-142.)

Viktoras Ašmenskas

AUTOBIOGRAFIJA

Aš, Viktoras Ašmenskas, s. Antano, gimiau 1912 m. vasario 19 d. Viliūšių km., Jankų valsč., Šakių apskr. vidutinių valstiečių šeimoje. Tėvai - Antanas Ašmenskas ir Ona Bilskytė-Ašmenskienė (turėjo 35 margus žemės). 1914 m. Skirkų km. pirko 48,7 ha ūkį ir ten persikėlė visa šeima. 1918 m. mirė mano motina. Tėvas vedė Klementiną Bartkytę. 1925 m. mirė tėvas. Pamatė ištekėjo už Jono Blazgaičio, tėvo pusbrolio. 1948 m. abu buvo ištemti į Sibirą ir ten abu mirė.

1924 m. baigęs Jankų pradinę mokyklą, įstojau į Šakių „Žiburio“ gimnazijos pirmąją klasę, o kitais metais persikėliau į Kauno Tėvų jėzuitų gimnazijos antrą klasę. 1927 m., pablogėjęs gyvenimo sąlygoms, baigęs keturias klases iš gimnazijos išstojau ir porą metų dirbau namuose ūkio darbus. 1929 m., išlaikęs konkursinius egzaminus, įstojau į Kauno aukštesniąją technikos mokyklą, kurią baigiau 1934 metais. 1936-1937 m. Kauno V. D. universiteto Technikos fakultete išklausiau du semestrus, o 1942 m., apgynęs ATM gamybos praktikos darbus, būdamas 30 metų, įsigijau inžinieriaus statybininko specialybę.

1934 m. lapkričio 15 d. - 1937 m. kovo 15 d. dirbau Valstybės kontrolės krašto apaugos departamente karo technikos, ginklavimo, aviacijos ir statybos srityse, be to, 1935 m. gegužės 8 d. - 1936 m. kovo 1 d. atlikau karo prievolę inžinerijos batalione, o vėliau - Ginklavimo valdybos artilerijos dirbtuvėse prie dirbtuvių rekonstrukcijos statybos darbų.

1937 m. kovo 15 d. - 1944 m. birželio 15 d. dirbau Trakų apskrities žemės ūkio statybos skyriaus vedėju Kaišiadoryse, o nuo 1939 m. - Trakuose. Nuo 1944 m. liepos 1 d. iki 1946 m. kovo 17 d. - vyr. inžinieriumi Miškų pramonės komisariato kapitalinės statybos skyriuje.

Dar jaunystėje aš pamėgau aviaciją. 1930 m. tapau Lietuvos aeroklubo nariu. 1934 m. vasarą baigiau Nidos sklandymo mokyklą ir išgijau sklandytojo piloto pažymėjimą. Grįžęs į Kauną ir gavęs Lietuvos aeroklubo stipendiją, baigiau IV civilinių lakūnų laidą ir išgijau tarptautines lakūno piloto teises. 1937 m. kartu su lakūnais A. Pakniu ir R. Heinrichu vasaros metu stažavausi Čekoslovakijoje Ranos sklandymo mokykloje.

1936 m. A. Liorentaitė, o po mėnesio aš su V. Butkevičiumi pirmieji tarp sportininkų atlikome parašiutinius šuolius.

1938 m. dalyvavau pirmosiose Pasaulio lietuvių sporto varžybose Kaune.

1939 m. dalyvavau Baltijos šalių (Suomija, Estija, Latvija, Lietuva) pirmosiose aviacijos sporto varžybose skrendant maršrutu Talinas-Ryga-Joniškis-Palanga-Kaunas su tarpiniais tūpimais Rygoje ir Palangoje. Skridome dviviečiu „Bücker Jungmann“ (navigatorius lak. inž. Z. Rimša). Atskridome be baudos taškų.

1939 m. stažavausi karo aviacijoje. Prasidėjus karui, buvau pašauktas į kariuomenę, paskirtas į karo aviacijos 3-ią eskadrilę. Teko savarankiškai skraidyti su lengvuju bombonešiu Ansaldo A-120.

Vėliau aviacijos veikla susidomėjau tik grįžęs iš Sibiro. 1960 m. Šilutės aeroklubo viršininkas V. Kensingaila Pociūnų aerodrome su JAK-12 „pakrikštijo“ mane antrą kartą. Vėl prisiminiau jaunystę, aviaciją ir manyje užvirė kraujas bei apėmė nepaprastas aviacijos ilgesys.

1969 m. mane išrinko Aukštojo pilotažo federacijos pirmininku, 1973 m. - Parašiutų sporto federacijos pirmininku, 1976 m. - Lietuvos aviacijos sporto federacijos atsakinguoju sekretoriumi, o 1990 m. Lietuvoje atkūrėme senąsias prieškarines sportinės avia-

cijos tradicijas ir aš išėjau į pensiją. Dirbdamas ASF, turėjau progos ne kartą savarankiškai pajusti erdvės skonį. 1992 m. balandžio 29 d. kartu su nauju išrinktu Lietuvos aeroklubo generaliniu sekretoriumi lakūnu Antanu Unikausku dalyvavau Paryžiuje, kaip LAK atstovas, tarptautiniame Aeronautikos federacijos tarybos posėdyje, kuriame buvo priimtas nutarimas priimti Lietuvos aeroklubą FAI (Federation aeronautique in international) nariu. Atstautytos LAK teisės tarptautinėje FAI organizacijoje. Tų pačių metų rudenį kartu su LAK prezidentu Jurgiu Stanaičiu dalyvavome Izraelyje, Tel Avive vykusioje FAI konferencijoje, kaip Lietuvos aeroklubo atstovai.

1940 m. birželio 15 d. su savo „Opel-kadet“ iš Trakų atvažiavau į Vilnių. Labai nustebau pamatęs Vilniuje didelį sujudimą: prie krautuvių nutįsusios eilės, žmonės kažkur skuba. Sustojęs Jogailos gatvėje, paklausiau vieną vairuotoją, kas atsitiko.

- Ką? - sako man vairuotojas. - Ar nežinai, kad rusai okupuoja Lietuvą?

Netikėdamas nuo Jogailos gatvės pėsčias nuėjau į Gedimino prospektą ir nustėrau: čia susirinę žmonės rengiasi sutikti Raudonosios armijos tankus. Bijodamas, kad nepadaryčiau kokios nors kiaulystės (turėjau su savim „Valteri“), sėdau į savo „Opelį“ ir grįžau į Trakus, o iš ten - į Kaišiadoris. Maniau, kad pakeliui „atvėsiu“.

Šiek tiek vėliau Trakuose pasirodė „politrukai“, nes čia išikūrė 29-ojo teritorinio korpuso 232-asis šaulių pulkas (jo vadas - gen. štabo plk. ltn. Listopadskis). Pamažu su tokia padėtimi pradėjome apsiprasti, tik erzino nuolat per radiją skambančios rusiškos melodijos.

Prasidėjo tautos genocido politikos įgyvendinimas: tai vienur, tai kitur dingdavo buvę visuomenininkai, politinių partijų veikėjai, karininkai, pažangesni ūkininkai, mokytojai, buvę šaulių sąjungos vadai. Ūkininkai suvargo nuo nepakeliamų mokesčių.

1941 m. birželio 14 d. jau iš vakaro į Trakus prigužėjo žaliakepurių, kurie iki vėlaus vakaro irstėsi Trakų ežeruose valtelėmis. Nieko neįtardami žmonės pasinėrė nakties prieglobstin.

Rytą Trakuose žmonės vieni kitiems jau perdavinėjo žinias apie vykstančius masinius žmonių trėmimus į Sibirą.

Po savaitės, birželio 21 d., aš vėl buvau komandiruotėje Eišiškių valsč., patikrinau, kaip vykdomas miško medžiagos išvežimo planas naujakuriams. Nakvojau buvusio pirmojo Lenkijos prezidento Naruševičiaus dvare (tenai buvo numatyta statyti gyvenvietę naujakuriams). Kartu nakvojo ir mane lydėjęs Eišiškių valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas. Papusryčiavę anksti rytą grįžome į Eišiškes. Diena puiki, valsčiuje budėjęs darbuotojas atraportavo pirmininkui, kad naktį nieko naujo neįvyko. Miestelyje ramu. Aš užsukau pas rajono agronomą Norkūną, per radiją pranešė, kad 12 val. kalbės Molotovas. Vos išgirdęs pirmuosius žodžius - KARAS, griebiu portfelių į rankas ir bėgte į autobusų stotį. Keleiviai kalba: karas, karas, karas.

Po valandos jau netoli Vilniaus kelias atsišakoja į Trakus, aš išlipu iš autobuso. Žiūriu, stovi keli kariški sunkvežimiai. Prieinu arčiau. Paaiškėja, kad tai lietuviai kariai, pasiruošę važiuoti į Varėnos poligoną, veža aprangą. Aš perspėju juos, kad jau prasidėjo karas ir jiems reikia slėptis Valkininkų miškuose, nurodau kaimą. Kariai nekreipia į mane jokio dėmesio. Nusigandau, - o gal ir tarp jų yra išdavikų? Pats pasukau vieškeliu Trakų link. Vos pajudėjęs išgirdau danguje lėktuvų gausmą, atsisuku ir matau: nedideliame aukštyje skrenda „Junkersų“ eskadrilė, kuriuos lydi naikintuvai „Meseršmitai“. Sustojęs stebiu, kaip jie skrenda Vilniaus kryptimi. Po kelių minučių pasigirsta duslūs garsai - sproginiai. Kilo tamsūs dūmai. Supratau, kad bombardavo Parubankos oro uostą. Aš kiūtinu į Trakus.

Namuose randu svečių iš Vilniaus, kurie su mano draugu Gadliausku vaišinas, linksminas gurkšnodami kavutę ir lenkdami taureles. Ir nieks apie karą nežino.

- Prieteliai, karas! - sakau svečiams, o jie, neseniai grįžę iš ežero, ramiausiai žiūri į mane ir juokiasi. - Karas! - kartoju. Ir tik pastebėję mano rimtą veidą, suprato, kad tai ne juokai, ir nepaklausę mano patarimo likti nors kelioms dienoms čia, Trakuose, iškeliauja pėsčiom, bet ne į Vilnių, o į Briediškes (per 50 km).

Priešais mano butą kitoje gatvės pusėje buvo įsikūrusi milicija. Tarp milicininkų buvo keletas patikimų vyrų. Su jais buvo susitarta veikti kartu. Į Lentvarį pasiunčiame Gadliauską gauti naujų nurodymų; jis grįžo gana vėlai vakare negavęs jokių žinių (mokytojas Mockaitis buvo jau areštuotas). Laukėme rytojaus. Sužinojome, kad plk. ltn. Listopadskis išvažiavęs „į kursą“, o pulkas išvykęs į poligoną ir Trakuose likę tik 50 kareivių, iš kurių 25-liečiai, seni kareiviai, ir 25 naujokai, atvežti iš Rusijos pietų, taip pat pasilikę keletas lietuvių karininkų, viršilų, rusų „politrukas“. Susisiekiame su lietuviais karininkais. Rytojaus dienos rytą prie apskrities partijos komiteto pasirodė trys lengvosios mašinos, į vieną sulipo saugumo valdžia, į kitą - partijos pareigūnai, iš jų Afoninas, Sadzevičius, komjaunimo sekretorė Narkevičiūtė ir į trečiąją - Trakų apskr. vykdomojo komiteto pirmininkas Genzelis. Aš apsimečiau nesuprantas, kokia padėtis, ir kreipiausi į Genzelį: „Ką mums pasilikusiems daryti?“ Genzelis man pasakė: „Dirbkite ir toliau savo darbą, mes po kelių dienų grįšime“. Visa svita išvažiavo.

Dieną išgirstame per radiją Lietuvos himną. Nuotaika pakyla. Pašto viršininkas Kerulis (miręs JAV) atidaro pašto langą, pastato radiją ir visu garsu praeiviams girdėti himno garsai. Pro šalį praeidamas „politrukas“, matyt, supratęs, kad kažkas ne taip, sušuko: „Netriukšmauti!“ ir nuėjo toliau.

Kareiviai sustiprino Trakų mieste apsaugą. Kaip buvo sutarta, kariškiai pakeičia ginklų sandėlių sargybą. Padedant buvusiems lietuviams milicininkams, mūsų grupė paima savo „globon“ milicijos ginklus. Apsiginklavę FN pistoletais, kartu su kita grupe užimame pulko karinius sandėlius. Pasikrauname į sunkvežimį sunkiuosius ir lengvuosius kulkosvaidžius, granatų, šautuvų ir nuvežame į štabą,

kuris įsikūręs buvusiam Trakų apskrities vykdomajame komitete. Ten pat prie sandėlių nuginkluojame 25 kareivių rusų grupuotę, mėginusią pabėgti sunkvežimiu.

Partizanai sukilėliai padeda likusiems kariuomenės daliniams saugoti miesto prieigas Užtrakių dvare. Atsiradęs gen. štabo kpt. Miliauskas anapus ežerų sąsmaukos prie jachtklubo išrikiuoja keturių kulkosvaidžių grupę, kuri turėtų saugoti miesto prieigas nuo Lentvario pusės.

Greitai atstatomos valdžios įstaigos: paštas, telefonas, bankas, prekyba, įkuriama komendantūra, miesto burmistro įstaiga, mityba, atkuriami valsčiai su savo administracija.

Deja, po savaitės vokiečių kariuomenės įsakymu sukilėliai partizanai nuginkluojami, kuriasi vokiečių civilinė valdžia, kuri pamažu išstumia teisėtą suverenią Lietuvos valdžią, ją pakeičia tarėjai. Lietuva praranda savo valstybingumą. Išsvajotasis suverenumas išslydo iš po kojų. Pajutome, kad po karo vokiečiai nori germanizuoti Pabaltijį. 1943 m. uždaromi universitetai, kaip įkaitai į Vokietijos Štuthofo koncentracijos stovyklas išvežami 46 Lietuvos intelektualai.

Šalyje vėl kuriasi pagrindžio organizacijos, kai kas deda vilčių į Plechavičiaus organizuojamą armiją, bet ją vokiečiai nuginkluoja. Besitraukiant vokiečiams, pagrindis stengiasi apsiginkluoti. Vokiečiai padeda, bet jau vėlu. Žemaitijoje pradeda kurtis pasipriešinimo armija, bet amerikiečių „atšerta“ bolševikų armija jau strimgalviais žengia pirmyn, ir vokiečiai nebesugeba rimčiau priešintis. 1945 m. gegužės 9 d. Vokietija kapituliavo.

Vos įžengę į Lietuvą, bolševikų junginiai pradeda neregėtą genocido vykdymą. Lietuvą užplūdę „vyresnieji broliai“ puola prie geresnio „lovio“. Rusams atiduodami KGB, NKVD, partijos, profesijų, komitetų, vykdomųjų komitetų etatai. Buvusius 1941 m. sukilėlius ir tuos, kurie slapstėsi nuo neteisėtos mobilizacijos, kiša į kalėjimus, tremia į Sibirą. Ieškomi buvę policijos pareigūnai, šauliai, partizanai, karininkai, buvę partijos veikėjų bolševikų priešai. Į tai tauta negalėjo ramiai žiūrėti. Miškuose vėl buriasi partizanai,

bolševikų vadinami banditais. Mėginama kurti būrius, rinktines, apygardas. Ieškoma naujų būdų, kaip gelbėti tautą nuo genocido - tautos išnaikinimo. Paraginta Vakarų ir padrąsinta mūsų išeivių spaudos, tauta ryžtasi sukilimui, kuris, kaip tuo laiku atrodė, greitai prasidės.

Išbauginti ir abiejų okupantų pamokyti, žmonės tapo mažakalbiai. Išdarbinęs Kaune, Miškų pramonės komisariate, ir gavęs butą Kęstučio 43-1, parsivežiau iš tėviškės žmoną su dukrele Nijole ir žmonos seserį Birutę. Vėliau pas mus apsigyveno ir mano sesuo Julija, atvažiavusi mokytis Kauno mokytojų seminarijon.

Girdėjau, kad kuriasi Tauro apygarda, Lietuvos išlaisvinimo komitetas, Dzūkų apygarda ir kitos organizacijos, kurios stengiasi suvienyti atskiras grupuotes, pavaldžias vienai vadovybei. Metų pabaigoje iš Štuthofa koncentracijos stovyklos grįžęs kpt. Jonas Noreika tuojau pradeda ieškoti bendraminčių ir, jų radęs, mėgina organizuoti Lietuvos tautinę tarybą ir kurti ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę. Vėl sublyksi viltis atkurti Lietuvos valstybingumą. Manyta, kad karas neišvengiamas, ir todėl reikia rengtis sukilimui.

1945 m. patekau į KGB pinkles. Bijodamas kratos ir vengdamas grasinimų, sutikau jiems padėti. Tačiau buvau pasirengęs kiekvienu momentu „išvykti“. Stengiausi išvengti susitikimų išvažiuodamas į komandiruotes arba pranešdamas tai, kas visiems žinoma. V. Gorodeckiiui pasiūlius kurti Kauno apygardą, pasakiau jam apie savo „bėdas“. Sutarėme (tai buvo suderinta ir su J. Noreika), kad nepakenkiant organizacijai reikia stengtis laviruoti, nesusitikinėti su KGB ir pagreitinti LTT dokumentų perdavimą Vakarams. Tai buvo numatyta atlikti ne vėliau kaip balandžio mėn. antroje pusėje arba per JAV ambasadą Maskvoje, arba padedant partizanams pagrobti Eržvilko oro uoste lėktuvą ir juo nuskristi į Švediją. Užmezgiau ryšius su pogrindžiu. Iš kažkur sužinojęs adresą, į mano namus užėjo buvęs LF Vilniaus apygardos organizacinio komiteto skyriaus viršininkas inž. Jokimas Juška, su kuriuo palaikiau ryšius

1942-1944 m., gyvendamas Trakuose, ir vadovavau LF organizaciniam skyriui Trakų apskrityje. Iš J. Juškos gaudavau pagrindžio spaudą, kurią daugindavome su Brakausku ir P. Česnulevičium bei platindavome ją valsčiuose. Kaip vėliau paaiškėjo, inž. J. Juška buvo suimtas ir nuteistas mirties bausme, kuri buvo pakeista kalėjimu iki gyvos galvos, tardomas jis manęs neišdavė (J. Juška mirė pataisos darbų stovykloje). Mano tetėną - mokytoją A. Krutulį - gatvėje (Vilniuje) atpažino komunistai ir areštavo. Prieš areštą jis buvo užėjęs į mano butą ir paliko nelegalios spaudos, bet tardomas to nepripažino. A. Krutulį nuteisė 10 metų. Atbuvęs bausmę mirė Lietuvoje.

Per Antaną Brazaitį-Šepetį sužinojau, kad Suvalkijoje, mano tėviškės miškuose, partizanauja kaimynas Feliksas Žindžius ir ltn. Bronius Abramavičius, kurio šeimą gerai pažinojau (B. Abramavičius-Spyglys vadovavo „Stirnos“ rinktinei), A. Brazaitis.

1945 m. atsitiktiniu transportu grįždamas iš Klaipėdos pasiekiau Tauragę. Ten kelių valdyboje sutikau savo seną pažįstamą, buvusį 1934-1937 metų laikotarpio bendradarbį inž. Tumą (kanauninko Tumo-Vaižganto auklėtinį), ir paprašiau, kad padėtų man grįžti į Kauną. Inž. Tumas pasiūlė man grįžti sunkvežimiu. Pakeliui užsukome į jo žmonos tėviškę Raseinių apskr. Paaiškėjo, kad ūkio šeimininkas - jo žmonos brolis Mockus - man pažįstamas iš gimnazijos laikų. Jis man pasisakė, kad turįs ryšių su partizanais. Čia gimė mintis pagrobti lėktuvą iš Eržvilko oro uosto.

1945 m. lapkričio mėn. būdamas komandiruotėje Maskvoje, kur man reikėjo apginti Miškų pramonės komisariato pirmo penkmečio statybos darbų planus, nutariau rizikuoti ir patekti į JAV ambasadą, nes norėjau sužinoti, ar galima emigruoti į JAV (mano žmona Eleonora Žūsinaitė buvo gimusi JAV). Tačiau sužinojęs, kad ambasada jokių garantijų dėl išvykimo į JAV neduoda, pasitenkinau tuo, kad, pasinaudojęs proga, papasakojau jiems apie mūsų tautos kančias ir skriaudas. Taip buvo užmegzti ryšiai su JAV ambasada.

1945 m. rudenį turėjau skubią komandiruotę į Klaipėdą. Mūsų komisariato žinioje buvo rezervuota keletas mažų dviviečių lėktuvų, su kuriais, iš anksto suderinus komandiruotės datą, buvo galima nuskristi į tolimesnius Lietuvos kampus: Alytų, Šiaulius, Vilnių, Kauną, Klaipėdą. Sutartu laiku suderinęs komandiruotę su spec. skyriumi, Kauno oro uoste Aleksote prisistačiau lėktuvus aptarnaujančioms tarnyboms. Oras buvo palankus skrydžiui. Sėdu į užpakalinę lėktuvo sėdynę, prisirišu diržus. Kad lėktuvas man neblogai pažįstamas, lakūnui aš nepasisakau. Stebiu lėktuvo borto rodykles ir matau, kad lėktuvo antros sėdynės vairalazdė nuimta ir pritvirtinta prie lėktuvo liemens kairėje pusėje. Matau, kad yra visi įrengimai - prietaisai aklajam skridimui, seku pakilimo greitį, prabėgimo ilgį, kelionės greitį. Pakelėje Eržvilko oro uoste reikėjo nutūpti, nes reikėjo perduoti miškų ūkio darbuotojams paketą. Buvo proga apsižiūrėti Eržvilko oro uosto dydį, oro uosto įrangą (oro uostas turėjo radijo ryšį, kurį palaikėm skridimo metu).

Įsitikinau, kad tokiu lėktuvu galima nutūpti paprastoje pievoje ar laukuose. Laimingai nuskridom į Klaipėdą ir atgal. Grįžus į Kauną, pasiūliau lakūnui atšvesti šį pirmąjį skrydį lėktuvu. Parsivedžiau lakūną į namus ir gerai pavaišinau. Kalbėdamiesi beveik susibičiuliovome. Susitarėme, kad, kai reikės vėl skristi, pasiprašysiu, jog paskirtų tą patį lakūną. Beje, skridimo metu pastebėjau, kad lakūnas buvo ginkluotas naganu. Taip gimė lėktuvo pagrobimo idėjos įgyvendinimas.

Po kiek laiko sužinojau, kad suimtas mano ryšininkas A. Brazaitis (teistas kartu su mano seseria - Paluobių mokytoja). Suimtas A. Brazaitis tardomas gerai laikėsi ir manęs neišdavė.

Per Dzūkijos miškininkus sužinojau apie plk. ltn. Juozo Vitkaus buveinę (su pulkininku buvau pažįstamas, kai trumpai tarnavau inžinerijos batalione, ir iš vokiečių okupacijos metu veikusio pogrindžio veiklos Vilniuje - LF). Taip pat man buvo žinoma ir Žemaitijos žemaičių legiono vado mjr. Semaškos pavardė.

Nuo 1946 m. sausio mėn. susisiekęs su Lietuvos tautine taryba, kurios generalinis sekretorius buvo Stasys Gorodeckis-Radžiūnas,

ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąja vadovybe, kurios vadas buvo kpt. Jonas Noreika-Generolas Vėtra, gaudavau iš jų nelegalią pagrindžio literatūrą: įsakymus, direktyvas, instrukcijas, politines apžvalgas. Į man pavestą organizuoti Kauno apygardą įėjo Kauno, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Lazdijų ir Alytaus apskritys (tik kairioji Nemuno pusė). Iš partizanų vadų gerai pažinojau Tauro apygardos vadą aviacijos kpt. Taunį (1936-1940 m. buvo mano LAK sportinės eskadrilės vadas), Lietuvos išlaisvinimo komiteto vadovą plk. ltn. Butkevičių (su jo sūnum kartu baigėme Nidos sklandymo mokyklą ir LAK civ. lakūnų IV laidą. Su jo dukrom Gražina ir Maryte buvome susitikę pataisos darbų stovyklose). Tačiau jie 1945 m. rudenį buvo suimti.

Lietuvos tautinė taryba man pavedė išsiaiškinti su gen. Vitkausku jo pažiūras į to meto partizaninę veiklą. 1944-1946 m. kartu su Vitkausko svainiu Kundrotu dirbau Miškų pramonės komisariate. Planavom kartu su gen. Vitkausku skristi tuo pačiu lėktuvu į Klaipėdą, bet dėl blogo oro skrydis buvo atidėtas ir planas nebuvo įvykdytas.

Tuo pačiu metu Karinio parengimo katedroje man buvo pavesta susitikti su dėstytoju plk. ltn. Listopadskiu, buv. 262-ojo šaulių pulko vadu Trakuose, su kuriuo buvau susipažinęs Trakuose 1941 m., ir gauti iš jo principinį sutikimą, kad jis būtų šešėlinio LGPVV štabo nariu. Šio pavedimo įvykdyti nespėjau.

Kaune atsitiktinai sutikau savo gerą pažįstamą, buvusį aktyvų šaulį Vaclovą Smolenską, kilusį iš Dzūkijos. Jam papasakojau, kad kuriama Kauno pagrindžio apygarda, ir pasiūliau, kad jis būtų mano „dubleris“, t. y. man pasitraukus iš savo pareigų, jei mane suimtų ar žūčiau, kad jis perimtų mano pareigas ir baigtų organizuoti Kauno apygardą. V. Smolenskas sutiko. Jis dirbo Kauno jaunimo teatre, pasirinko slapyvardį Trakas. Apie mudviejų susitarimą informavau J. Noreiką ir S. Gorodeckį Vilniuje. Su V. Smolensku susitarėme balandžio pradžioje aplankyti Alytaus ir Lazdijų apskričių partizanų.

Beveik tuo pačiu metu Kaune sutikau mano gimnazijos laikų gerą draugą KPI docentą (1940 m. baigė Karo mokyklos aspirantų kursus) Mečislovą Kleiną, su kuriuo pasikalbėję priėjome prie vieningos nuomonės, kad reikia organizuotis ir iš anksto pasirengti galimam sukilimui. Aš jam pasiūliau įsijungti į Kauno apygardos štabą ir eiti apygardos viršininko pavaduotojo pareigas, primindamas, kad šešėliniu štabo viršininku esu numatęs KPI instituto Karinio parengimo katedros vedėją plk. ltn. Listopadskį (abu dirbo tame pačiame institute). Apie M. Kleino paskyrimą nebuvau pranešęs nei J. Noreikai, nei S. Gorodeckiui, tad jis ir išliko nepaliestas KGB.

1946 m. vasario mėn. S. Gorodeckis paprašė, kad aš susisiekičiau su Klaipėda ir tenai susitikčiau su Vincu Tamuliu, kuris dirbo Miškų pramonės komisariatai kaip komisariato įgaliotinis aprūpinti darbo jėga Klaipėdos krašto įmones, vėliau Viešvilės rekonstruojamos lentpjūvės direktoriumi. V. Tamuliui turėjau perduoti S. Gorodeckio pasiūlymą organizuoti Klaipėdos krašto partizanų apygardą, į kurią įeitų Tauragės, Kretingos ir Klaipėdos krašto apskritys (Klaipėda, Šilutė ir Pagėgiai). S. Gorodeckis buvo ilgesnį laiką dirbęs su V. Tamuliu ir juo pasitikėjo. Perdavęs gautą iš S. Gorodeckio „literatūrą“, likau nakvoti Klaipėdoje pas mudviejų su V. Tamuliu bendrą pažįstamą Miškų pramonės tresto realizacijos ir planavimo skyriaus viršininką Griškevičių. Naktį, miegodami viename kambaryje su V. Tamuliu, šnekėjome apie partizaninę veiklą, apie Lietuvos ateitį, apie galimą SSRS ir Vakarų konfliktą. Pasinaudojęs proga, paprašiau Tamulį išsiaiškinti su Tauragės - Eržvilko partizanis, ar jie gali laikinai užimti Eržvilko oro uostą. Tada būtų įmanoma „paimti“ lėktuvą ir juo perskristi į Švediją, pervežant ypatingos svarbos dokumentus. Aš žadėjau pilotuoti lėktuvą. Šią misiją V. Tamulis sutiko atlikti pats.

1946 m. kovo 16 d. rytą (tai buvo, rodos, pirmadienis) iš atvažiavusių iš Klaipėdos mūsų darbuotojų sužinojau, kad V. Tamulis yra suimtas (prieš 10 dienų). Supratau, kad gali kilti nemalonumų. Dieną prieš tai, manęs neradęs namuose, KGB įgaliotinis per mūsų

ministeriją perdavė man raštelį, kad užeičiau pas jį į butą „pasi-kalbėti“. Nujausdamas kažką negero ir perspėjęs savo patikimą pavaduotoją, nuėjau. Vos įėjęs į butą, pastebėjau jo rūstų veidą. KGB kpt. Muravjovas manęs paklausė, kada paskutinį kartą buvau Klaipėdoje, su kuo susitikau ir ką esu kalbėjęs su jais organizaciniais klausimais. Stengiausi laikytis rimties ir neišsiduoti. „Ir vis dėlto Dievas yra!“ Tuo momentu jam kažkas paskambino. Girdžiu jo balsą: „Gerai. Girdžiu. Klausau... Tučtuojau... Einu“. Tai pasakęs jis man burbtelėjo: „Rytoj atnešk, ką žinai apie tai“. „Gerai,“ - atsakiau ir strimgalviais išdūmiau iš jo kabineto pro duris. Parbėgęs namo žmonai pasakiau: „Greitai pasiimk reikalingiausius daiktus ir važiuok pas savo seserį į Vilnių“ (pas Bronę Rimavičienę). Tuomet sudėginau nereikalingus popiergalius ir nelegalią spaudą. Palydėjęs žmoną su dukra Nijole iki savo komisariato, jas su manta išsodinau į Vilniun važiuojantį ministerijos sunkvežimį, tesuspėjęs juodviem pasakyti, kad man gresia didelis pavojus, o pats, užbėgęs į savo kabinetą, paprašiau savo pavaduotoją, ištikimą draugą Stasį, kad mane palydėtų. Aš jam papasakojau apie savo būklę ir kas manęs laukia. Praėję Kauno kalėjimą, atsisveikinome ir aš pasukau į Mickevičiaus gatvę pas žmonos draugę, kur trumpam galėčiau prisiglausti. Ji jau buvo žmonos perspėta. Apie pavojų nutariau perspėti vilniškius, net nenuokdamas, kad jie jau areštuoti.

Tą pačią dieną iš kaimo pas mane buvo atvykusios mano seserys Monika ir Aldona, kurios, sužinojusios apie mano nelaimę, kvietė važiuoti kartu sakydamos, kad miškuose susirasiu ir savo pažįstamus. Svarsčiau, ar patraukti į tėviškę ir ten, prie tėviškės, kur buvo paslėptas mano automat, granatos, šoviniai, medžioklinis šautuvas, ieškoti prieglobsčio miškuose, ar važiuoti perspėti bendražygius Kaune, Vilniuje apie tai, kad Tamulis suimtas ir kad man taip pat gresia suėmimas ir aš nebegaliu toliau likti darbe. Žinojau, kad, suėmus ryšininką, yra tikimybė, kad dalis medžiagos gali „nutekėti“. Per savo pažįstamą Kauno aukštesniosios technikos mokyklos direktorių plk. lt. inž. Gavelį buvau suspėjęs perspėti tik plk. lt.

J. Vitkaus sūnų, kad mano bute jis daugiau nepasirodytų. Ir taip prasidėjo mano nelegalus gyvenimas.

Porą naktų permiegojęs ne savo namuose, kovo 19 d. prie Kauno Ažuolyno išokau į atsitiktinį sunkvežimį, su savimi pasiėmęs tik portfelį. Nustebau - bortinėje mašinoje sėdėjo mano draugai: lakūnas A. Kraucevičius ir Juozas Deksnys (tada aš dar nežinojau, kad jo brolis Jonas Deksnys buvo atvažiavęs į Lietuvą. Tik grįžęs iš pataisos darbų stovyklos, sužinojau, kad J. Deksnys dar 1945 m. gruodžio 20 d. buvo suimtas, o gruodžio 24 d., pro langą iššokęs iš KGB tardytojo kabineto, žuvo). Vilniuje iš karto užėjau pas žmonos tetą, gyvenusią Aušros vartų 16. Jau buvo sutemę. Teta draudė kur nors eiti, bet aš išėjau apie viską pranešti S. Gorodeckiui į Labdarių 6-9. Įėjęs į kiemą, nieko įtartino nepastebėjau. Žvilgtelėjau pro langą: man pasirodė įtartina, kad bute nedega elektros šviesa, o virtuvėje tėra tik žvakė. Neradęs sutarto ženklų, įėjau į prieškambarį ir paspaudžiau durų skambutį. Durys nelaukiai greitai atsidarė ir kariškos rankos griebė mane už atlapų, ištraukė į vidų. Ten pamatęs daugiau ginkluotų kareivių, supratau, kad patekau į pasalą.

Iš S. Gorodeckio motinos suspėjau išgirsti: „Stasys areštuotas“. Bute buvo 5 kareiviai ir vienas civilis, kuris mane paviršutiniškai iškratė. Nustebau bute pamatęs Stasio tėvą ir vyresnįjį brolių, su kuriuo kartu mokiausi Jėzuitų gimnazijoje. Jis neseniai buvo grįžęs iš sovietinės kariuomenės. Į butą taip pat kaip ir aš buvo patekusi viena studentė (pavardės nežinau). Mane iškratęs civilis kažkur išėjo. Matydamas, kad mano gyvenimo kelias jau baigtas, paprašiau kareivių, kad leistų atnešti degtinės. Išleido Stasio brolių. Vėliau aš Stasio brolių paprašiau, kad jis perduotų mano žmonai mano lakūno pažymėjimą ir lakūno licenciją, bet jis, matyt, nesuprato ar išsigando ir mano dokumentus išmetė į išvietės kanalizaciją. Taip aš atsi-sveikinau su savo aviaciniais dokumentais. Po keleto Stasio brolio „suvaikščiojimų“ kareiviai jau gerokai įgėrė. Tuo pasinaudodamas, svirduliuodamas iš tualetu mėginau „netyčia“ išeiti į kiemą, bet užsimaskavusio sargybinio buvau sugražintas prie bendro stalo.

Supratęs, kad mano sumanymas nepasisėkė, atsiguliau virtuvėje ant grindų ir truputį užsnūdau.

Staiga pajutau kojos spyrį į šoną ir išgirdau: „Stokis!“ Užsimečiau kailinius ir kareivių lydimas išėjau į kiemą, o iš ten - į gatvę, kur jau laukė „Viliukas“. Kartu atvedė ir nepažįstamą studentę, kuri buvo užėjusi į S. Gorodeckio butą. Mašina pajudėjo. Buvo 23-24 val. Automašina sustojo prie KGB vartų, kurie greitai prasivėrė, ir mes įriedėjome į kiemą. Du sargybiniai, pastvėrę mane už pažastų, koridoriais nutempė į LSSR NKGB komisaro ministro gen. mjr. Jefimovo kabinetą. Greta generolo stovėjo du papulk.: KGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas ir ministro pavaduotojas papulk. Martavičius. Generolas pakviečia mane prie darbo stalo. Prasideda tardymas (apie tai kitame skyriuje).

Areštas, kaltinimai, kratos

Nutartį mane areštuoti parengė LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas vyr. ltn. Maskolenka 1946 m. kovo 21 d. ir suderino su 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotoju mjr. Makovu bei tardymo skyriaus viršininku papulk. Rozausku. Nutarimą tvirtino 1946 m. kovo 23 d. NKGB komisaro pavaduotojas papulk. Martavičius, sankcionavo NKVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius. Nutarime rašoma, kad V. Ašmenskas yra vienas iš aktyvių nacionalinio pogrindžio dalyvių ir vadovavo Kauno apygardos centrui.

Ta pačia data tų pačių asmenų pasirašyta ir patvirtinta kita nutartis - skirti kardomąją priemonę - areštą, kurioje minima, kad V. Ašmenskas įtariamasis padaręs nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-1a, 58-11 str.

Orderis Nr. 216 pasirašytas 1946 m. kovo 23 d. LSSR NKGB komisaro pavaduotojo papulk. Martavičiaus ir sankcionuotas NKGB 3-iojo skyriaus viršininko (parašas neišskaitomas) ir LSSR NKVD kariuomenės karo prokuroro justicijos papulk. Grimovičiaus.

Areštuotojo anketa užpildyta 1946 m. kovo 22 d.

1946 m. gegužės 29 d. LSSR NKVD 1-asis spec. skyrius parašė pažymą, kad V. Ašmenskas, s. Antano, gimęs 1912 m. Vilūšių km., Šiaulių apskr. (faktiškai Šakių), dirbo Miškų pramonės ministerijoje (komisariatui jau buvo panaikinti), gyv. Vilniuje, Kosciuškos 42 (faktiškai - Kaune, Kęstučio 43-1), areštuotas 1943 m. kovo 22 d., nusikaltęs pagal 58-la ir 58-11 str. Faktiškai mane areštavo kovo 19 d. (tada kyla klausimas, kur aš būčiau galėjęs būti kovo 19, 20, 21 dienomis?).

Asmens kratos protokolą surašytas 1946 m. kovo 25 d. (faktiškai kovo 20 d. rytą). Kratos metu paimta:

1. Pasas Nr. 578816, išduotas Ašmensko vardu.
2. Laikinasis pažymėjimas Nr. 10609.
3. Pažymėjimas Nr. 21.
4. Pažymėjimas atidėti karo prievolę.
5. Bloknotas.

Protokolą pasirašė NKGB ltn. Pošukajevas, dalyvavo NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis Karpušenka.

Turto aprašymas atliktas 1946 m. birželio 30 d. Kaune, dalyvaujant Kauno KGB skyriaus darbuotojui ltn. Vonochodovui, jaun. ltn. Kazačiukui ir Onai Petružienei (laikinasis paso pažymėjimas Nr. 2-9150, išduotas Kauno milicijos 2-ojo skyriaus). Aprašė V. Ašmenskui priklausantį turtą:

1. Medinės lovos, rudos spalvos, su čiužiniais, naudotos, 2 vnt.
2. Spintelės, rudos spalvos, naudotos, 2 vnt.
3. Etažerė, rudos spalvos.
4. Rašomasis stalas.
5. Lovos užtiesalas.

Suminėti daiktai yra Stasio Daugėlos bute, gyv. Kaune, Minties ratas 30.

(Parašai.)

1946 m. birželio 30 d. Staškūnienė pasižada, kad aukščiau minėtus daiktus saugos iki LSSR NKGB ypatingo nurodymo.

Už Staškūnienę pasirašo Petružienė (parašas).

1946 m. rugpjūčio 16 d. aktu NKGB tardymo skyriaus vyr. ltn.

Golicinas, peržiūrėjęs kaltinamojo V. Ašmensko bylą, nustatė, kad arešto metu paimtas bloknotas su užrašais neturi nusikaltimo įrodymų. Nutarta bloknotą iš bylos išimti ir sudeginti.

Pasirašė vyr. ltn. Golicinas.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 75-84.)

TARDYMAI

Kaip aukščiau minėta, pirmasis „pokalbis“ NKGB komisaro gen. Jefimovo kabinete, dalyvaujant komisaro pavaduotojui papulk. Martavičiui ir NKGB tardymo skyriaus viršininkui papulk. Rozauskui, prasidėjo 1946 m. kovo 19 d. apie 23-24 val.

Iš pradžių generolas gana mandagiai paprašė mane nusivilkti žieminių palta ir atsisėsti priešais jo stalą. Abu papulkininkiai kaip žvakės atsistojo iš abiejų mano pusių, panašiai kaip garbės sargyboje. Generolas pradėjo:

- Na tai ką, pone Ašmenskai, norėjote apgauti sovietų valdžią, jos saugumą? Pabėgote iš Kauno ir dabar pats atėjote pas mane. Ir ką gi jūs norėjote man pasakyti? - pasakokite.

- Aš klausiu jūsų, pone generole, ką aš turiu jums pasakoti?

- Pasakokite viską, ką žinote. Kodėl pabėgote iš Kauno, kada paskutinį kartą buvote Klaipėdoje, ką susitikote ir su kuo kalbėjotės organizaciniais reikalais (generolas kartoja tuos pačius žodžius kaip ir KGB pareigūnas Kaune). Mano padėtis buvo apgailėtina: V. Tamulis Klaipėdoje suimtas prieš 10 dienų, Stasys Gorodeckis, kaip supratau iš jo motinos žodžių, irgi jau trečia diena kaip suimtas. Tačiau aš nežinojau, ar suimtas Jonas Noreika, ir mintyse nusprendžiau J. Noreikos pavardės tardantiesiems neminėti.

Generolui pradėjau dėstyti, kad su S. Gorodeckiu esame seni pažįstami, abu - statybininkai. Paminėjau, kad 1944-1945 m. kartu dirbome Miškų pramonės komisariate: jis buvo Miškų pramonės

valdybos viršininko pavaduotojas, aš - kapitalinės statybos viršininkas. Dažnai pasikalbėdavome apie Lietuvos politinę padėtį, apie partizanų kovas miškuose, apie pagrindžio organizacijas vokiečių okupacijos metais ir apie dabar vykstančius areštus, trėmimus, kalėjimus. Pasibaisėtina išpūdį man padarė, kai aš Vilniuje, Basanavičiaus ir Mindaugo gatvių sankryžoje, prie Operos ir baletų teatro pirmą kartą pamačiau varomą didžiulę minią kalinių, išrikiuotų po penkis, kuriuos lydėjo automatais ir šautuvais apsiginklavusi sargyba su daugybe vilkšunių. Tarp kalinių buvo matyti vargingai apsirengusių, klumpėtų kaimiečių, moterų, vaikų, senelių, nešinių maišeliais ant pečių. Juos varė iš Lukiškių kalėjimo į Vilniaus geležinkelio stotį, o toliau jau laukė Sibiras. Kalinių veidai išblyškę, sulysę. Žvelgdamas į šią mūsų tautos genocido apraišką, mintyse jčiau pasibjaurėjimą raudonarmiečiais ir jų žiaurumu. Kilo klausimas: ar ilgai tai tęsis? Taip ir gimė manyje mintis, kad reikia priešintis okupantui. S. Gorodeckis jau anksčiau komisariatare buvo sutikęs žmonių, kurie jį kvietė burtis bendrai kovai prieš okupantą. S. Gorodeckis pavardžių man neminėjo, o kai persikėlė dirbti į Vilnių Grožinės literatūros leidyklon, tai buvo 1946 m. pradžia, man pasakė, kad Vilniuje įkurta pagrindžio organizacija, kurios tikslas - visas Lietuvoje esamas pagrindžio organizacijas sujungti į vieną politinį vienetą - Lietuvos tautinę tarybą. Vadovauti pagrindžio ginkluotosioms pajėgoms įkurta Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė - LGPVV. Kokias pareigas turi S. Gorodeckis šiose organizacijose, jis man nepasisakė. Sakiausi, kad organizacijos struktūrų nežinau. Maniau, kad gen. Jefimovui užteks tokio mano prisipažinimo, kodėl esu nusiteikęs prieš sovietų valdžią, bet greitai išitikinau, kad mano pareiškimai jo nepatenkina.

- Tai ką gi, pone Ašmenskai, teks jums prisiminti, ko man iki šiol nepasakojot, - ir atsikėlęs nuo stalo, nuėjo prie spintos, iš kurios ištraukęs policijos „bananą“, policijos guminę lazda, pamažu artindamasis prie manęs, pradėjo mane tikinti, kad „tai nėra bolševikų išradimas“, o jūsų Vakarų pasaulio sukurta priemonė, kuri padeda atišti liežuvį ir žmonės prabyla...

Prisiartinęs prie manęs, staigiai kryžmai smogė man per galvą. Nesitikėdamas smūgio, aš net nespėjau ranka užsidengti galvos. Akyse sužaubavo, ausyse suspingo kažkokie garsai. Atrodė, lyg kad kėdė išslydo iš po manęs. Aš susvyravau. Supratau, kad sąmonės nepraradau.

- Na, tai ką? - sako generolas. - Pasigėrėk šiuo kūrinium ir gerai pauostyk, kuo jis kvepia, gal laiku ateisi į protą ir nuodugniau bei tiksliau pasakosi apie organizaciją.

Kurį laiką aš tyliu. Po kelių sekundžių, lyg iš miego pabudęs, prakalbu:

- Ką gi aš turiu jums sakyti? Prašau duoti man konkretų klausimą, į kurį aš pasiryžęs atsakyti.

- Ak! - sušuko jau išiutęs generolas. - Gulk kniūbsčias ant kėdės!

Papulk. Rozausko nurodytas, atsiguliu kniūbsčias ant kėdės, kojos kadaravo vienoje kėdės pusėje, o galva nusviro kitoje. Pasipila visa kruša smūgių... Pagaliau pavargęs generolas atsidūsta ir išiutęs išrėkia: „Ar kalbėsi? Sėsk dabar ir kalbėk visą tiesą“, - vėl kartodamas: „Kada paskutinį kartą buvai Klaipėdoje? Su kuo susitikai ir ką kalbėjai organizaciniais klausimais?“

Žinodamas, kad V. Tamulis suimtas, mėginu dėstyti savo mintis, kad į Klaipėdą buvau komandiruotas vasario mėn. Tenai vyko Klaipėdos miškų pramonės objektų atstatymo darbai: faneros fabriko, celiuliozės gamyklos, kai kurių lentpjūvių. Be tiesioginio darbo, S. Gorodeckis man pavedė susitikti su miškininku Vincu Tamuliu, kuris 1944-1945 m. dirbo Miškų pramonės komisariate kaip jo įgaliotinis aprūpinant Klaipėdos krašto įmones darbo jėga. Vėliau dirbo Viešvilės lentpjūvėje (prieš karą buvusi pati didžiausia lentpjūvė Lietuvoje, sudegusi karo metu). S. Gorodeckio pavedimu aš išakiau jam pamėginti susisiekti su Tauragės apskr. partizanais, veikiančiais Eržvilko rajone, ir susitarti su jais dėl nuolatinių ryšių su Vilniumi, pridurdamas, kad būtina išžvalgyti Eržvilko oro uostą ir jo prieigas bei padedant partizanams pagrobti lėktuvą, kai šis sutartu laiku nusileis šiame oro uoste, prie to dar pridūręs, kad lėktuvo reikia

mūsų organizacijos ryšininkams ir svarbiems dokumentams per mesti į Švediją.

Nutraukęs mane generolas šaukia: „Kas vadovauja organizacijai?“ Aš tyliau. „Kaip vadinasi jūsų organizacija?“ - toliau šaukia, o papulk. trypčiojo aplinkui vis kartodami: „Rupūže, kalbėk!“

Ir vėl lazdų kruša. Džiaugiuosi, kad būdamas pas Gorodeckį su KGB sargybiniais buvau nemažai išgėręs degtinės, tad lengviau buvo kentėti, tačiau gerklę džiovino troškulys. Paprašiau atsigerti vandens. Mano nustebimui, paduoda pilną grafiną vandens ir stiklinę. Pats išpilu ir iš karto išgeriu tris stiklines.

Tęsiu savo parodymus, kad iš S. Gorodeckio gaudavau direktyvas, instrukcijas, įsakymus, kuriuos Kaune perduodavau Kauno apygardos ryšininkui A. Brazaičiui ir savo pavaduotojui V. Smolenskiui. Aiškinu meluodamas, kad Kauno apygardos štabo viršininku paskirtas mano pažįstamas atsargos jaun. ltn. inž. B. Gylis (žinojau, kad jis jau buvo pasitraukęs į Vakarus ir, grįžęs atgal į Lietuvą, gyveno svetima pavarde), kurio adreso nežinau ir nenorėjau žinoti (konspiraciniais sumetimais).

Su V. Smolensku, kurį pažįstu dar iš prieškario metų, tarėmės balandžio mėn. važiuoti į Dzūkiją, norėdami susisiekti su vietos partizanais, todėl apie to krašto partizanus aš nieko negaliu papasakoti. Žinojau tik tiek, kad jiems vadovauja plk. ltn. J. Vitkus. Nei V. Smolensko, nei J. Vitkaus gyvenamųjų vietų nežinau. Kad aš asmeniškai pažinojau J. Vitkų, nepasisakiau. Kas vadovauja Lietuvos partizanų ginkluotosioms pajėgoms - sakiausi nežinaš. Ir vėl klaikus šauksmas, ir vėl lazda paleidžiama į darbą. Aš prašiau Dievo, kad greičiau mane užmuštų, nes nenorėjau prasitarti nei apie J. Noreiką, nei apie J. Vitkų, su kurio sūnumi ir žmona bei jų mažais vaikais neseniai buvau susitikęs. Nenorėjau ką nors prasitarti ir apie plk. ltn. Listopadskį. Aš dar nežinojau, kad J. Noreika jau irgi suimtas. Generolas - tikras mušeika, pamušęs nusišluosto prakaitą ir šaukia: „Pasakok, kas yra ginkluotųjų pajėgų vadas? Mes mušim tol, kol pasakysi tiesą“. Supratau, su kuo turiu reikalą. Vėl sodina ant kėdės ir vėl viskas iš pradžių: „Prisipažink“.

Trumpos pauzės metu iš jų tarpusavio šnibždesio supratau, kad ir J. Noreika suimtas, todėl priešintis nebėra prasmės ir pasakiau, kad Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vadas yra Jonas Noreika-Generolas Vėtra. Generolas nusišaipė: „Jau trys dienos, kaip mes tą tavo Generolą Vėtrą turime savo rankose ir žinome viską, net tai, ko tu nežinai. Mes tik norėjome įsitikinti, ar tu meluoji, ar teisybę sakai. Reikėjo iš pat pradžių kalbėti teisybę, būtų nenukentėjęs“.

Prisipažinus, kad ginkluotosioms pajėgoms vadovauja kpt. Jonas Noreika-Generolas Vėtra, generolas atlyžo. Tačiau atsikvėpęs jis vėl kamantinėja: „Kas įeina į tautinę tarybą?“ Man pasakius, kad nežinau, generolas vėl suspaudė lazda savo didelėje rankoje ir sako: „Pasiruošk! Manau, kad praėjusi pamoka jau užmiršta! Gulk!“ suriaumojo išsiutęs. Sukandęs dantis, pašokau nuo kėdės ir užkriokiau: „Aš sakau, kad nežinau, vadinasi, nežinau! Kas geriau žino, kaip buvo iš tikrųjų, jūs ar aš?! Jeigu jūs mane dar paliesite, aš sakysiu išgalvotas pavardes, kurios nebus naudingos nei man, nei jums!“

- Gana, - tarė atlyžęs jau pažemintu tonu generolas.

Už lango jau brėško. Gedimino gatvėje jau buvo girdėti praeivių žingsniai. Miestas kėlėsi.

"Išvesti!" - paliepė generolas. Aš atsidusau, tų praleistų šešių - septynių kančios valandų nelinkėdamas net savo priešui. Vos atsikėlęs apsvilkau paltą ir sukandęs dantis pajudėjau durų link. Mane lydėjo KGB kvotų skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas. Kai išėjau į koridorių, mane griebė du KGB sargybiniai. Rozauskas sukomandavo: „Pas mane! Į mano kabinetą!“

Paėmę mane už pažastų, šie žaliūnai taip skubiai tempė, kad aš nespėjau net savo kojų pavilkti, ir įtempė į Rozausko kabinetą. Kareiviai grįžo į koridorių, o aš likau su Rozausku dviese. Aš tuomet dar neprisiminiau, kai 1934-1939 m. jis dirbo Pribačiaus knygyne ir aš užeidavau ten užsisakyti knygų aviacine tematika vokiečių kalba. Rozauskas vėl įsakė man atsisėsti priešais jo stalą. Kai atsisėdau, Rozauskas priėjo prie manęs ir klausia: „Na, gal su manim dar

pakalbėsime atvirai apie tai, ko nenorėjai pasakoti generolui, juk ne viską pasakei, ką žinojai?"

Aš atrėžiau, kad daugiau pasakyti jam neturiu ko. Visą jau esu pasakęs generolui, o kartoti, kas pasakyta, nėra prasmės. Reikia paminėti, kad mano „pasikalbėjimai" su generolu ir su Rozausku nebuvo nei protokoluojami, nei užrašomi stenografisto.

- Pažiūrėsim, - sako Rozauskas ir, išsitraukęs iš stalčiaus tokią pat guminę lazda, artėdamas vis kartoja: - Ar kalbėsi?

- Ne, daugiau pasakyti neturiu ko.

- Na, tai gulk kniūbsčias ant kėdės! - supykęs spiegia falcetu Rozauskas.

Guluosi kniūbsčias, kaip „išmokė" generolas, ir laukiu. Pajutęs smūgius, mintyse nusišypsau, vos nesusijuokiu: tai - ne įsipenėjusio generolo smūgiai, o tik kepštelėjimai. Aš apsiraminu. Kenčiu, manau, kada nors pavargs, atsibos ir jam peckiotis su manim. Kai nustoja plakti mane, aš vis kartoju: „Daugiau pasakyti neturiu ko". Jau nebesikeliu nuo kėdės ir vis laukiu, kada gi jis pavargs?.. Jo smūgiai lėtėja. Pagaliau jaučiu, kad jau pavargu. Matydamas, kad nieko naujo neišpeš, po valandinės „mankštos" Rozauskas leidžia man atsisėsti. Perduodamas mane kareiviams, sukomanduoja: „Į 36-ąją kamerą!"

Kaip didžiausią nusikaltėlį mane velka, tiksliau tariant, „neša, kaip velnias dūšią", koridoriumi ir siaurais laiptais į rūšį. Raktininkui atidarius kameros duris, atsiduriu viduje. Pasisveikinęs išsižergiu ir atsiremiu į sieną, kad nepargriūčiau. Akimis permetu kameros gyventojus.

Staiga prie manęs prisiartina vienas apžėlęs vyriškis, apsilvilkęs odine striuke, ir sako: „Viktorai, tai tu čia? Kaip tu čia patekai?"

- Labai paprastai - aš atėjau čia niekieno neprašytas, bet, mielas, o kas tu toks būsi? - Minutėlę žiūrėjome vienas kitam į akis, ir aš atpažinau Tauro apygardos vadą, buvusį mano LAK sportinės eskadrilės vadą, aviacijos kapitoną Leoną Taunį. Dar akimirka, ir mudu jau buvome vienas kito glėbyje, akyse - džiaugsmo ašaros:

esu ne vienas, galėsime pasidalyti išgyvenimais, sužinoti apie KGB tardymo pinkles... Taunys mane pristato kameros draugams: prieina kun. P. Valadka, Paparčių klebonas, susijęs su Žaliuoju velniu (paaiškėjo, kad neakivaizdžiai abu pažįstami), paskui ateina Petras Klimas, buvęs Lietuvos pasiuntinys Prancūzijoje, prisistato poetas Paulius Drevinis, jaunas poetas Jonas Mikšys iš Rokiškio, Lieplaukės dvarininkas Naruševičius, prekybininkas Nekrašius iš Rokiškio ir partizanas Gutauskas iš Kovarsko. Mano naujieji draugai jau po pusryčių. Aš vis dar stoviu išsižergęs ir įsiremęs į sieną pečiaais. Kameroje nėra jokios kėdės, stalo, lovos. Mane pakviečia atsisėsti ant grindų. Aš vyrams prisipažįstu, kad negaliu sėdėti, nes esu sumuštas... Prabėgomis pasipasakojau, kaip aš „gyvas patekau į šį pragarą“ ir kaip jie su manim elgėsi. Nors jų užuojautos mano skausmų nesumažino, bet tarp savųjų pasijutau esąs lygus tarp lygiųjų. Visi puolė klausinėti, kas naujo pasaulyje, kas naujo vyksta Lietuvoje? Papasakojau apie lietuvių reakciją po Fultone pasakytos Čerčilio kalbos. Visi laukia trečiojo pasaulinio karo pradžios ir, deja, laukia masinių trėmimų. Miškuose sujudę partizanai rengiasi prisidėti prie Lietuvos išsilaisvinimo kovų. Pasakius, kad Lietuvoje įkurtas politinis centras, kuris jungia visas esamas politines pagrindžio organizacijas, ir įkurta ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė, nuotaika kameroje pakyla. Deja, atrodo, kad visa ta būsimo valdžios viršūnė jau yra suimta...

Vyrai susėda apsupdami mane, liepia man pailsėti, pasnausti (dienos metu kameroje griežtai draudžiama miegoti, labai dažnai jie žvilgčioja per durų „akutę“ ir seka, kad niekas nemėgintų užmigti ar užsnūsti). Aš negaliu nei atsisėsti, nei atsigulti ir rėplom atsiremęs rankomis ir kojomis į grindis tursojau... Truputį nusnūda. Užmigti nesisekė. Netikėtai nukirptas ilgas gyvenimo tarpas: tapau atskirtas nuo savųjų (šeimos, bendradarbių), su nežinia apie rytojų. Labiausiai gailėjaisi žmonos Eleonoros ir savo mažosios dukrelės Nijolės, kuri tebuvo vos dviejų su trupučiu metų.

Apie šią sunkiausią kovo 19-20 d. šturpią naktį archyvuose nėra jokios medžiagos. 13 valandą atsidaroma kameros durų langelis ir

išgirstu sargybinio cerberio balsą: „Kas iš raidės A“? (mane jau buvo painformavę, kad kareivis sargybinis, norėdamas iškviešti kaltinamąjį, kviečia jį pasakydamas tik pirmą pavardės raidę). Draugai mane pakelia, priveda prie durų langelio ir aš atsiliepiu: „Ašmenskas Viktoras, Antano, gimęs 1912 metais“. Balsas iš koridoriaus: „Išeik!“ Koridoriuje laukę du sargybiniai pusiau bėgte laiptais užtempė mane aukštyn į antrame aukšte esantį gana erdvų MGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojo plk. Kozlovo darbo kabinetą. Kabinete mačiau atokiau sėdinčią civiliniais rūbais apsirengusią moteriškę. Kaip vėliau supratau, tai buvo jo sekretorė stenografistė Subina.

Stamboko kūno sudėjimo pulkininkas Kozlovas gana mandagiai pradeda apklausą. Vertėjo atsisakiau, nes buvau girdėjęs, kad tardymo metu jie kartais „lupa kailį iki devinto prakaito“. Tardymas tęsėsi nuo kovo 20 d. 13 val. iki kovo 21 d. 4 val. nakties, iš viso 15 valandų. Smulkiai klausinėjęs apie šeimą, gyvenamąją vietą, tėvų, seserų biografijas ir t.t., plk. Kozlovas paklausė, ar moku rusų kalbą. Kadangi vertėjo aš atsisakiau, pulkininkas jau tiesiai paklausė: „Jūs areštuotas už antisovietinę veiklą. Prašau papasakoti, kada jūs pradėjote kovą prieš sovietų valdžią?“

Aš pradėjau pasakoti, kad aktyvią kovą su sovietų valdžia pradėjau 1946 m. sausio mėn. Į antisovietinę veiklą mane įtraukė mano buvęs bendramokslis (nuo 1932 m.) ir vėliau bendradarbis S. Gorodeckis, su kuriuo anksčiau buvau dirbęs Kaune, Miškų ūkio komisariato Miškų pramonės valdyboje.

1945 m. pradžioje vieno pasikalbėjimo metu Kaune S. Gorodeckis pareiškė, kad būtų neblogai sukurti antisovietinę organizaciją, kuri suvienytų visus lietuvius kovai su sovietų valdžia. Sovietiniams organams apie tai nepranešiau. Po šio pasikalbėjimo aš ne kartą buvau sutikęs S. Gorodeckį, bet antisovietinėmis temomis nekalbėjome. 1946 m. sausio mėn. S. Gorodeckio bute vėl buvo užsiminta apie pagrindį. S. Gorodeckis šį kartą pareiškė, kad Vilniuje įkurta antisovietinė pagrindžio organizacija, kuri stengiasi sujungti visus antisovietišškai nusiteikusius lietuvius kovai su sovietų valdžia,

ir man, kaip savam žmogui, pasiūlė Suvalkijoje (Kauno, Šakių, Vilkaviškio, Marijampolės, Lazdijų, Alytaus apskrityse) sujungti visas pagrindyje veikiančias partizanų grupuotes bei rasti vadovavimui tinkamų žmonių. Aš sutikau.

Šiam darbui užverbavau:

1. Antaną Brazaitį-Šepetį. Užverbavau sausio mėn.

2. Vaclovą Smolenską-Traką. Dirba Kauno jaunimo teatre. Jam pavedžiau susisiekti su veikiančiomis ginkluotomis grupuotėmis Alytaus, Lazdijų apskrityse.

3. Bronių Gylį (melavau), buvusį Lietuvos kariuomenės jaun. ltn., inžinierių statybininką, numačiau Kauno apygardos štabo viršininku (žinojau, kad B. Gylis pasitraukė į Vokietiją, grįžęs gyveno svetima pavarde).

Į pulkininko klausimą, kokius organizacijos dalyvius aš žinau, kartoju tą patį, ką buvau prisipažinęs generolui, kad Stasys Gorodeckis, gyv. Vilniuje, Labdarių g-vėje, ir yra vienas iš vadovų.

Su Jonu Noreika, buv. Lietuvos armijos kapitonu, S. Gorodeckis supažindino 1945 m. sausio mėn.

Vincas Tamulis - Viešvilės lentpjūvės (Pagėgių apskr.) direktorius, kurį pažinojau nuo 1944 m., pats sakėsi priklausęs pagrindžiui.

1946 m. vasario mėn. Klaipėdoje susitikau su V. Tamuliu. Tada ir užmezgiau su juo ryšius. Jam nurodžiau, kad susisiektų su Tauragės partizanais, kurie yra arčiau Eržvilko oro uosto, ir išžvalgytų, ar galima pagrobti iš oro uosto ten atskridusį lėktuvą, su kuriuo būtų bandoma nuskristi į Švediją ir tenai susitikti su buv. Lietuvos vadovais, kurie neva yra sukūrę Lietuvių komitetą. S. Gorodeckis buvo prašęs V. Tamulio vietoje rasti patikimą žmogų, kuris atvykęs į Vilnių galėtų užmegzti tiesioginius ryšius su Vilniaus centru arba užvažiuotų pas mane į Kauną ir per mane pasiimtų įvairius pavedimus, instrukcijas, kurių reikia tolesniam pagrindžio darbui.

Vėliau tardymas laikinai buvo nutrauktas.

1946 m. kovo 20 d. kvotą tęsė pulkininkas Kozlovas, dalyvaujant stenografistei Šubina. Parodymus pateikiu sutrumpintai, nekeis-

damas pokalbių esmės. Tardytojas plk. Kozlovas reikalavo paaiškinti Vilniaus centro organizacijos pavadinimą ir jo struktūras. Aš paaiškinau, kad pagrindžio nacionalinė organizacija buvo vadinama Lietuvos tautinė taryba - LTT ir jos padalinys - Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė - LGPVV. Lietuvos Respublika suskirstyta į keturias apygardas: Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio.

Organizacijos uždavinys - plati antisovietinė propaganda, supažindinti su drausme ir tvarka pagrindžio veiksmuose, priešinimasis sovietinės santvarkos vykdomoms priemonėms, suburti partizanus į grupes, veikiančias miškuose, įvesti šiose grupėse karinę drausmę ir tvarką, kad grupuotės be centro sutikimo nedarytų savavališkų sprendimų prieš sovietinius organus ir jų žmones.

Be apygardos štabų, analoginius štabus planuota sukurti apskrityse, valsčiuose. Nuspręsta rengtis visuotiniam ginkluotam sukilimui prieš Lietuvos sovietų valdžią, nes tikėtasi, kad artimiausiu laiku gali įvykti karas tarp SSRS ir JAV-Anglijos, kaip analogiškai prasidėjo karas tarp Vokietijos ir SSRS. Šiuo tikslu būtina įkurti diversines grupes, kurios, prasidėjus karui, turėtų vykdyti diversijas. Galutinis tikslas - Lietuvoje nuversti sovietų valdžią.

Sutikęs S. Gorodeckį, patekau jo įtakon ir jau 1946 metų pradžioje buvau centro sudėtyje. Turėdamas Skaisčio slapyvardį, Kaune pradėjau organizuoti Kauno apygardos štabą ir apie tai pranešiau S. Gorodeckiui. Vasario pradžioje gavau iš S. Gorodeckio direktyvas Nr. 4 ir Nr. 5, susijusias su rinkimais į SSRS aukščiausiąją tarybą, dėl rinkimų sabotažo bei politinę apžvalgą ir kreipimąsi į lietuvių tautą, kad lietuviai nedirbtų sovietams, priešingu atveju bus griežtai nubausti.

Vasario mėn. S. Gorodeckis mane supažindino su kpt. J. Noreika ir pareiškė, kad, kai jo nėra, visus nurodymus aš gausiu iš J. Noreikos. Apie savo ryšius su pagrindžiu KGB organams nepranešiau.

Grįžęs iš Vilniaus, gautas direktyvas perdaviau V. Smolenskui padauginti ir išplatinti Kaune ir Kauno apygardoje. V. Smolenskas

mane perspėjo, kad, kai jo nėra, pagrindžio medžiagą perduočiau Kavaliauskui, kuris dirbo Valstybinėje grožinės literatūros leidykloje. Susitikus Kavaliauską, pasakyti slaptažodį: „Aš nuo Trako“.

Tą patį vasarį S. Gorodeckis pranešė, kad ateityje visi politinės reikšmės dokumentai bus pasirašomi Lietuvos tautinės tarybos - LTT generalinio sekretoriaus S. Radžiūno (S. Gorodeckio) vardu, o įsakymai, instrukcijos - Generolo Vėtros (J. Noreikos) vardu.

Vėliau susitikau J. Noreiką, kuris žodžiu perdavė man tuos pačius nurodymus kaip ir S. Gorodeckis. J. Noreikai pasakiau, kad Kauno apygardos štabo viršininku paskyriau jaun. ltn. Bronių Gylį.
(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 86-99, 101-103.)

PATEIKTAS KALTINIMAS, TARDYMAS TĘSIASI

1946 m. balandžio 6 d. KGB tardymo skyriaus viršininko pavaduotojas plk. Kozlovas pateikia kaltinimą, kuriame rašoma, jog, išnagrinėjęs mano bylą, nustatė, kad V. Ašmenskas pakankamai demaskuojamas tuo, kad, būdamas priešiškas Lietuvoje esamai sovietinei santvarkai, įstojo į tautinę organizaciją, Lietuvos tautinę tarybą, priklausė Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiajai vadovybei - LGPVV ir jų įsakymu pradėjo organizuoti Kauno LGPVV štabą, į aukščiau minimą pagrindžio organizaciją užverbavo V. Smolenską, A. Brazaitį, B. Gylį, norėjo sujungti visas apygardoje esamas pagrindžio organizacijas, siekiant ginkluotu būdu, padedant Anglijai ir JAV, atstatyti buržuazinę tvarką. Nutarė: vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str., apkaltinti V. Ašmenską pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. ir su nutarimu supažindinti kaltinamąjį, pateikiant jam pasirašyti, o kaltinimo nuorašą pasiųsti karo prokurorui.
(B.b. 9792/3. T. 3. L. 100.)

1946 m. balandžio 6 d. kvotos metu mane supažindino su tokia pačia data pateiktu kaltinimu. Žinoma, su visais kaltinimo punktais turėjau sutikti, nes tai anksčiau prisipažinau, ir buvo liudytojų parodymai. (B.b. Nr. 4792/3. T. 3. L.100.)

Beje, tardytojui reikalaujant, teko papildomai paliudyti ir tai, kad S. Gorodeckiui vienu metu buvo kilusi mintis pasiūsti į užsienį žmogų per Lenkiją, norint susisiekti su Lenkijoje veikiančiomis analogiškoms pagrindžio organizacijomis ir per jas susisiekti su Anglijoje esančiais Lietuvos atstovais; į Angliją perduoti dokumentą „Atsišaukimas į laisvasias pasaulio tautas“. Be to, S. Gorodeckis, davęs man uždavinį susisiekti su gen. štabo plk. ltn. Listopadskiu ir atsargiai sužinoti jo nuomonę apie pagrindį ir ginkluotąsias pajėgas. S. Gorodeckis žinojo, kad jis dar buvo Trakuose 262-ojo šaulių pulko vadu. Aš žinojau, kad plk. ltn. karo metais tam tikrą laiką vadovavo lietuvių 16-ajai divizijai, tačiau su juo susitikti nespėjau.

Po šių paliudijimų mane paliko ramybėje iki gegužės 15 d. Toliau mano bylą perėmė MGB tardymo skyriaus vyr. ltn. Golicinas, kuris man pasirodė gana kultūringas, niekada nekėlė balso. Golicinas dar kartą „tikrino“ mano sąžinę, klausinėdamas dar smulkiau apie atskirus epizodus. Kartą būdamas geros nuotaikos paklausė, ar aš negirdėjęs tokios pavardės Golicinas? Aš atsakiau, kad girdėjęs, bene Ukrainoje buvęs kažkoks kunigaikštis Golicino vardu. „Taip, aš esu kilęs iš tos giminės“, – pasakė tardytojas. Toks atsakymas mane nustebino ir dabar dar neaišku, ar tai buvo pokštas, ar tiesa. Patikslinant gegužės 15 d. parodymus, teko prisipažinti, kad antro susitikimo su J. Noreika metu aš jam buvau perdavęs 100 vnt. matricų spausdinimui, kurias sakiausi atradęs savo buto pastogėje Kaune, Kęstučio 43. Patikėjo... Karo metu šiame name buvo įsikūręs vokiečių policijos dalinys. Taip man pavyko „išsikrapštyti“ iš šios bėdos, nes matricos turėjo vokiškus užrašus. Iš tiesų aš jas buvau gavęs iš draugų.

Gegužės 31 d. tardomas prisipažinau, kad V. Tamulis, 1945 m. pabaigoje atvažiavęs į Kauną, nakvojo pas mane ir tada mes kalbėjomės politiniais klausimais. Abu priėjome prie išvados, kad sovietų valdžia ilgai neišsilaikys. Kalbėjomės ir apie miškuose veikiančius partizanus. Jis papasakojo kai kurias detales apie partizaninį judėjimą ir tada man susidarė įspūdis, kad V. Tamulis

palaikė ryšius su partizanais. Kai būdamas Klaipėdoje užsiminiau apie lėktuvo pagrobimo galimybes iš Eržvilko oro uosto, jis man priminė, kad kartą kažkoks lakūnas, rodos, Juška, mėgino pagrobti lėktuvą, bet žuvo. Atseit tai labai pavojingas uždavinys. Dar 1946 m. pradžioje Tamuliui atvykus į Kauną, jam daviau S. Gorodeckio adresą. Jokių tikslų tada aš neturėjau.

Būdami Klaipėdoje vasario mėn., abu su V. Tamuliu nakvojome pas Miško pramonės tresto ORS'o viršininką, miegojome viename kambaryje. Aš jam papasakojau, kad esu girdėjęs, neva Anglija parašiusiais išmetusi keletą užsienyje gyvenusių lietuvių, tačiau su jais ryšiai kol kas neužmegzti. Tikimasi, kad pavasarį jų pasirodysią ir daugiau. Jie veikia pagal užsienyje veikiančių lietuvių organizacijų nurodymus. V. Tamulis patvirtino, kad ir jis apie tai yra girdėjęs... Po šių pasikalbėjimų aš V. Tamuliui daviau konkretų uždavinį, kad gerai išžvalgytų Eržvilko apylinkę, ar įmanoma užgrobti lėktuvą. Ryšiams su Vilniumi Tamulis pasiūlė Izidorių Bergą, kuris anksčiau dirbo pas V. Tamulį sekretoriumi, jam dirbant Miškų ūkio ministerijoje. Prisiminiau, kad Bergas man pažįstamas, nes kartą 1945 m. gegužės mėn. būdamas Tauragėje ir neradęs Tamulio, aš dvi naktis nakvojau pas Bergą ir taip su juo susipažinau. Tada man Tamulis prisipažino, kad dirbdamas komisariate jis įdarbino daug vyrų, kurie anksčiau gyveno nelegaliai.

Būdamas Vilniuje, S. Gorodeckį painformavau apie užduoties įvykdymą. Gorodeckis paprašė, kad kitą kartą, važiuodamas pas V. Tamulį, perduočiau jam įsakymus, direktyvas.

Birželio 20 d. tardytojas Golicinas pareikalavo smulkiau papasakoti apie Vaclovą Smolenską. V. Smolenską aš pažinojau nuo 1934 metų, nes gyvenau tame pačiame name, kur ir jo sesuo. Be to, tenai gyvenau su jo pažįstamais dzūkais, todėl jis dažnai užsukdavęs ir pas mus. Tuo metu V. Smolenskas dirbo ligoninėje ir kartu lankė vakarinę suaugusiųjų gimnaziją. Smolenskas buvo nacionalistas, patriotas. Po 1937 m., kai persikėliau dirbti į Kaišiadoris, o vėliau į Trakus, mūsų ryšiai nutrūko. 1946 m. atsitiktinai susitikome Kaune

ir pasikeitė nuomonėmis politiniais klausimais. Supratau, kad jis likęs toks kaip ir anksčiau, kad jis patriotas ir nusiteikęs prieš sovietų valdžią, kad jis gali susisiekti su Dzūkijos partizanais - Lazdijų ir Alytaus apskričių vyrais, nors jis pats apie tai man nėra pasisakęs. Dėl būsimo karo tarp SSRS ir Vakarų nekilo jokių abejonų. Šiuo klausimu mudviejų nuomonės sutapo.

Kitą kartą sutikęs V. Smolenską Kaune, jam pranešiau, kad Vilniuje įkurtas centras, kuriam vadovauja autoritetingi žmonės. Mūsų uždavinys: organizuoti slaptą antisovietinę veiklą ir suburti visas pogrindžio jėgas - partizanus vienam tikslui - pasirengti sukilimui. V. Smolenską sutiko su tuo ir pasirinko slapyvardį Trakas.

Vėliau, kai jis užėjo į mano butą, aš jam perdaviau direktyvas, instrukcijas, įsakymus, politines apžvalgas, paprašęs jas padauginti ir išplatinti. V. Smolenską pasiūlė, kad LTT parengtų savo veiklos programą. Man susidarė įspūdis, kad V. Smolenską yra susijęs su pogrindžiu. Aš jam daviau S. Gorodeckio ir J. Noreikos adresus ir nurodžiau, kad su jais susisiektų tik tada, jei manęs nebūtų ar būtinai prireikus. Peržiūrėjęs gautus dokumentus, V. Smolenską pareiškė, kad dokumentai gerai parengti.

V. Smolenską buvo tos nuomonės kaip ir aš, kad LTT turėtų turėti dublerius, kurie visur, net apskrityse, galėtų vykdyti tuos pačius uždavinius kovodami su sovietų valdžia. Savo pavaduotoju V. Smolenską numatė Kavaliauską, į kurį kreiptis slaptažodžiu: „Trako nėra. Aš kreipiuosi į jus“.

1946 m. birželio 28 d. apie A. Brazaitį-Šepetį tardytojas Golicinas pareikalavo smulkesnių žinių. A. Brazaitis buvo suimtas vasario mėn. Su Brazaičiu susipažinau 1944 m. liepos mėn., kai, frontui artėjant, buvau pasitraukęs į savo tėviškę Suvalkijon (Jankų valsč., Sakių apskr.). Kartą važiuodamas pro šalį A. Brazaitis, gyvenęs už 3-4 km nuo mano tėviškės, užsuko pas mus ir taip mes susipažinom. Kai pradėjau dirbti Kaune, jis susirado mane ir buvo apsilankęs tris kartus. Sausio pradžioje A. Brazaitis dirbo Lietuvos miško tiekimo organizacijoje. Vėliau šį darbą metė, bet ir toliau važinėjo

uniformuotas, turėdamas senas komandiruotes. Jis papasakojo apie Višakio Rūdos miškų partizanus, kurie buvo užpuolę bažnytkaimį Višakio Rūdą (mano buv. parapiją). Kartą jam atvykus pas mane, aš pasakiau, kad esu pogrindžio organizacijos - centro narys, kad man reikia susisiekti su visos Suvalkijos partizanais, ir paprašiau, kad jis padėtų. Tada jam aš papasakojau apie išmestus Lietuvoje parašiutininkus lietuvius, kurie suformuoti iš Vakaruose esančių lietuvių dalinių. Savo ruožtu A. Brazaitis papasakojo, kaip 1945 m. lapkričio mėn. Degučių kaime, Jankų valsč., žuvo grupė partizanų, tarp kurių buvo ir mano pažįstamas Bronius Abramavičius-Spyglys, priklausęs Tauro apygardos štabui ir buvęs „Stirnos“ rinktinės vadas. A. Brazaitis buvo jo ryšininkas. Man pasiūlius, A. Brazaitis sutiko būti ir mano, kaip Kauno apygardos štabo, ryšininkas. Jis pažadėjo vėliau surasti man kitą žmogų.

Jam pasakiau apie Vilniuje įkurtą centrą - LTT ir LGPVV, vadovaujamas autoritetingų žmonių. Supažindinau su organizacijos uždaviniais, direktyvų turiniu ir prašiau tai perduoti partizanams Marijampolės ir Šakių apskrityse. A. Brazaitis-Šepetys mano prašymą pažadėjo įvykdyti.

Aš jam pasakiau, jog mano slapyvardis Skaistis. A. Brazaitis pareiškė, kad toks centras reikalingas. Be to, nusiskundė, kad trūksta vadų. Vėliau Kaune atsitiktinai susitikęs tėviškės kaimyną Paškevičių, sužinojau, kad A. Brazaitis areštuotas. Kartu areštuotas ir Paškevičiaus sūnus, kurį kažkodėl greitai paleido. Areštavus Brazaitį, netrukus vasario mėn. buvo areštuota ir mano sesuo Julė Ašmenskaitė - Paluobių mokytoja. (Juodu ir kitus teisė atskiroje byloje.) A. Brazaičiui jokių raštiškų nurodymų aš nebuvau davęs.

1946 m. rugpjūčio 2 d. tardymo metu pasisėkė įtikinti tardytoją Goliciną, kad mano pirmuose tardymų parodymuose yra paminėta Broniaus Gylio pavardė. Su juo nuo 1944 m. vasaros nebuvome susitikę. Man rodos, B. Gylys, sakiau tardytojui, traukiantis frontui, pabėgo į Vakarus. Apie jo buvimą jokių žinių neturiu ir nieko nesu apie jį girdėjęs. Aš paminėjau tardytojui, kad mane smarkiai mušė, ir aš buvau priverstas klaidingai liudyti.

Dabar galima pasakyti teisybę. Aš net S. Gorodeckiui ir J. No-reikai buvau sakęs, kad B. Gylis yra mano paskirtas Kauno apy-gardos štabo viršininku. Iš tikrųjų B. Gylis buvo pasitraukęs į Vo-kietiją. Raudonoji armija jį buvo pačiupusi Rytprūsiose ir jam pavyko įtikinti kontržvalgybą „Smerš“, kad jį vokiečiai išvežė. Jis įsigijo kuliąmąją mašiną ir variklį ir kurį laiką kūrė raudonarmie-čiams javus. Pasibaigus kūlimams, šie jam išdavė pažymą ir paleido. Jis grįžo į Lietuvą ir kurį laiką gyveno Kaune. Pasidirbęs pasą svetima pavarde, išvažiavo į Uteną, tenai sukūrė šeimą. Tik „atšilimo“ laikotarpiu MGB pareigūnams kartą iškvietus jį pas juos ir paklausus: „Ar jūs pažinojote B. Gylį?“ - Bronius jau suprato, kad jiems viskas aišku. Tuomet prisipažino: „Taip, pažįstu“. „O ar nežinote, kur jis gyvena?“ - klausia MGB. „Žinau, - sako Bronius, - tai aš.“ Taip laimingai baigėsi jo gyvenimo tarpsnis su svetima pavarde. B. Gylis jau miręs, palaidotas Utenoje. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 104-145.)

Pulkininkas leitenantas Petras Masiulis

BIOGRAFIJA

Plk. ltn. Petras Masiulis, s. Baltramiejaus, gimė 1894 m. rugsėjo 24 d. (pagal senąjį kalend.) Prastavonių km., Šeduvos valsč., Panevėžio apskr. Tėvai turėjo 23,5 ha žemės, lietuvis, katalikas, 1914 m. baigė Šiaulių gimnazijos 8 klases, 1914-1916 m. - Petrogrado elektrotechnikos instituto antro kurso studentas.

1916 m. P. Masiulis baigė Tbilisio karo mokyklos sutrumpintą 5 mėnesių kursą, 1917 m. Aleksandropolyje - radijo telegrafo 4 mėnesių kursą, 1923 m. atliko 5 mėnesių praktiką prie radijo aparatų. 1930 m. baigė Vytauto Didžiojo karininkų kursų technikos skyriaus trečią laidą ir 1931 m. liepos 15 d. - aukštuosius karininkų kursus. Vedė Marcelę Janušauskaitę, gimusią 1897 m. birželio 6 d. (birželio 30 d.) (pagal senąjį kalend.). 1924 m. spalio 17 d. gimė

sūnus Tadas, 1927 m. sausio 6 d. - Jurgis. Dalijant Linkuvos dvarą, gavo 5 ha žemės. 1916 m. spalio 11 d. pakeltas į pėstininkų armijos praporščikus ir paskirtas Kaukazo karo apskrities štabo viršininko žinion.

1917 m. liepos 17 d. suteiktas poručiko laipsnis. 1918 m. sausio 5 d. paspartintų kursų karininkų skyriuje baigė lauko radijo telegrafijos mokomosios komandos kursą.

1918 m. gegužės 31 d. iš Rusijos respublikos armijos paleistas atsargon. Grįžo į Lietuvą, įstojo į Rygos aukštąją technikos mokyklą. Čia mokėsi tik vieną semestrą.

1919 m. vasario 24 d. įstojo į Lietuvos kariuomenės Panevėžio srities apsaugos būrį.

1919 m. rugpjūčio 1 d. patvirtintas nuolatinės radijo stoties viršininku.

1919 m. spalio 8 d., palyginti su Lietuvos karin. laipsniais, rusų armijos karininkų laipsnis pakeistas į vyr. ltn. laipsnį.

1920 m. balandžio 21 d. suteiktas kapitono laipsnis.

1920 m. spalio 1 d. paskirtas radijo stoties viršininku.

1921 m. rugpjūčio 21 d. atvyko į elektrotechnikos batalioną ir paliekamas Kauno radijo stoties viršininku.

1923 m. paskirtas radijo kuopos vadu.

1924 m. vasario 16 d. prisiekė Lietuvos valstybės Konstitucijai.

1925 m. gegužės 15 d. suteiktas majoro laipsnis.

1926 m. sausio 1 d. perkeltas į technikos pulką.

1927 m. rugsėjo 1 d. perkeltas į ryšių batalioną.

1930 m. rugpjūčio 20 d. paskirtas karo technikos valdybos viršininku.

1931 m. gruodžio 22 d. suteiktas plk. ltn. laipsnis.

1932 m. sausio 4 d. perkeliamas į karo technikos tiekimo skyrių.

1932 m. sausio 7 d. paskirtas priėmimo komisijos pirmininku.

1934 m. rugpjūčio 8 d. paskirtas karo technikos techninio skyriaus užsakymų dalies vedėju.

1940 m. spalio 7 d. paliktas karo technikos valdybos viršininku.

1940 m. spalio 28 d. perduotas 29-ojo šaulių korpuso vado žinion.

1919 m. sausio 5 d.-1919 m. rugsėjo 30 d. dalyvavo kovose prieš bolševikus.

1919 m. lapkričio 30 d.-1919 m. gruodžio 15 d. dalyvavo kovose prieš bermontininkus.

1920 m. liepos 16 d.-1920 m. gruodžio 1 d. dalyvavo kovose prieš lenkus.

Komandiruotas į užsienį:

- studijuoti Berlyne radijo telegrafo specialybę - 1923 m. liepos 18 d. - lapkričio 4 d.,

- 1928 m. Berlyne susipažino su vokiečių „Telefunken“ firma, po to su ryšių organizavimu vokiečių pulke,

- nuvyko į Karaliaučių susipažinti su radijo technika - 1930 m. liepos 1 - 14 d.,

- į Vokietiją ir Šveicariją, kaip komisijos narys, priimti kabelių ir aplankyti kai kurias vokiečių kariuomenės dalis - 1930 m. rugsėjo 24 d. - spalio 17 d.,

- į Vokietiją - 1931 m. rugsėjo 27 d. - spalio 15 d.,

- į Angliją ir į Olandiją priimti lauko telefono firmos „Kabuders“ kabelių - 1932 m. balandžio-gegužės mėn.,

- į Angliją priimti lauko radijo stotį iš firmos „Wickers“ - 1933 m. vasario 22 d.-kovo 23 d.,

- į Angliją priimti užsąkytą technikos turtą firmoje „Čambrell“ - 1934 m. kovo 20 d. - birželio 2 d., šarvuotį - 1934 m. liepos 2 d. - rugsėjo 19 d., tanketes - 1934 m. spalio 2 d. - gruodžio 21 d.,

- į Švediją slaptais reikalais - 1935 m. vasario 16 d. - kovo 19 d. ir 1935 m. balandžio 14-20 d.,

- į užsienį slaptais tarnybos reikalais - 1936 m. balandžio 15 d. - gegužės 20 d.,

- į Švediją slaptais reikalais - 1936 m. rugpjūčio 12-19 d. ir 1936 m. spalio 7-14 d.,

- į Angliją slaptais tarnybos reikalais - 1936 m. gruodžio 5-25 d.,

- į užsienį (Vokietiją, Čekoslovakiją, Prancūziją, Angliją, Švediją)
- 1937 m. balandžio 14 d. - birželio 20 d.,
- į Čekoslovakiją (priimti tankų) - 1938 m. gegužės 3 d. - rugpjūčio 31 d.

1928 m. gegužės 15 d. apdovanotas 10 metų Lietuvos Nepriklausomybės medaliu Nr. 13107.

1930 m. rugsėjo 4 d. už ypatingus nuopelnus Lietuvai apdovanotas Vytauto Didžiojo 5-ojo laipsnio ordinu.

P. Masiuliui teko turėti ryšių su įvairiomis užsienio firmomis ir jų atstovais.

1940 m. plk. ltn. Petras Masiulis perkeltas į 29-ąją Lietuvos teritorinį korpusą. Jame buvo atsakingas už autotransporto aprūpinimą benzinu, tepalais ir kt. (pagal spec. paskirtį), mašinų remontą ir aprūpinimą detalėmis.

Plk. ltn. P. Masiulis turėdavo atsiskaityti Pabaltijo autošarvuočių-tankų valdybai. Jo žinioje buvo divizijų, pulkų techninio aprūpinimo viršininkai.

Dėl autodetalių stokos automobiliai nebuvo remontuojami ir todėl prasidėjus karui iš karto buvo jaučiamas automobilių trūkumas. Prasidėjus karui, plk. ltn. P. Masiulis buvo Vilniuje paliktas kaip korpuso atstovas, o visas 29-asis šaulių korpusas nuo gegužės mėn. buvo poligonuose - Pabradėje ir Varėnoje.

Korpuso štabo viršininko gen. mjr. Černiaus ir korpuso tiekimo viršininko gen. Gerulaičio įsakymu plk. ltn. P. Masiulis paskiriamas kontroliuoti lengvųjų mašinų remontą, kuris buvo vykdomas Vilniuje, miesto dirbtuvėse, prižiūrėti vykdomus karinių objektų statybos remonto darbus ir kontroliuoti korpuso štabo apsaugą, o aprūpinimui technikos priemonėmis laikinai vadovavo P. Masiulio pavaduotojas kpt. Griškevičius.

1941 m. birželio 23 d. į 29-ojo korpuso štabą atvyko korpuso vado pavaduotojas gen. mjr. Rozanovas, kuris įsakė, kad būtų pasirūpinta šaudmenimis būsimam susirėmimui su priešu Paluknės miestelio rajone. Gen. Rozanovas įsakė P. Masiuliui rengtis išvykti ir žadėjo pats atvažiuoti jo pasiimti.

Su igulos viršininko adjutantu P. Masiulis sustabdė 70 automašinių, kurios vyko Minsko kryptimi, ir apie tai pranešė gen. mjr. Rozanovui, kuris davė kolonos viršininkui įsakymą vykti į korpuso štabo būstinę ir, gavus P. Masiulio įsakymą, pervežti šaudmenis į Paluknės rajoną. P. Masiulis parašė paskyrimą ir pasiuntė su kolona šaudmenų į sandėlius vieną iš korpuso apsaugos karių, kuris ne tik nepranešė P. Masiuliui apie užduoties įvykdymą, bet dingo ir pats. Kaip vėliau sužinota, dalis autokolonos pasuko Minsko kryptimi. Vakare plk. ltn. P. Masiulis laukė gen. mjr. Rozanovo iki 24 d. 6 val. ryto, bet nesulaukė. Birželio 23 d. per ryšininą susisiekė su komendantu, bet ten nieko nerado. Birželio 24 d., nesulaukęs gen. mjr. Rozanovo, P. Masiulis nuėjo iki garažų, o iš ten - iki komendantūros. Čia jau pamatė vokiečius. Grįžo į štabą, jame taip pat jau buvo vokiečiai. Kai prisistatė vokiečiams, jų vyr. ltn. pasakė: „Jūs laisvas, bet kasdien prisistatysite vokiečiams“.

Iš pradžių iš P. Masiulio atėmė revolverį, bet vėliau gražino.

Birželio 24 d. vakarą P. Masiulį iškvietė Vilniaus komiteto pirminkas Žakevičius ir pasiūlė įstoti į Vilniaus miesto komiteto darbą.

Komitetas daugiausia organizavo gyventojų aprūpinimą maistu. Kaip karininkas, P. Masiulis stengėsi padėti įsidarbinti kariškiams, tačiau padėdavo įsidarbinti ir kitiems Lietuvos piliečiams.

Plk. ltn. Petras Masiulis, pasitraukęs iš Vilniaus komiteto, nuo rugpjūčio 30 d. iki 1943 m. kovo 16 d., t.y. iki jį areštavo vokiečiai, dirbo Vilniaus statybos tresto direktoriaus pavaduotoju.

Areštuotą P. Masiulį pervežė į Kauno gestapą. Čia jau rado ir susipažino su kpt. Jonu Noreika. Po 3-jų dienų juos - 20 areštuotųjų - per Tilžę išvežė į Štuthofą, kuriame iš viso susirinko 46 žymūs Lietuvos inteligentai. Pirmaisiais mėnesiais teko pažinti vokiečių Štuthofo koncentracijos stovyklų tvarką, beteisų žmonių pažeminimą, smurtą, kančias, ligas. Tik vėliau, paskelbus areštuotuosius „garbės kaliniais“, šie atsišaukė namiškiams, atsigavo. Bolševikams įsiveržus į Vokietiją ir evakuojant Štuthofo kalinius, iš varomų kolonų P. Masiuliui pavyko pabėgti. Sulaukęs rusų atėjimo, pateko

į Gardino „filtravimo“ stovyklas. Iš ten rusai pasiuntė į demobilizuotųjų diviziją Baškirijoje, kur išbuvo nuo gegužės 22 d. iki lapkričio 15 d. ir pagaliau paleistas grįžo į Vilnių.

1945 m. lapkričio 25 d., grįžęs iš bolševikų „filtravimo“ stovyklų į Vilnių, apsigyvena Vilniuje, Liejyklos 9-6.

1945 m. lapkričio mėn. iš „filtravimo“ stovyklų grįžo ir kpt. Jonas Noreika, kuris, lankydamas buvusių Štuthofio kalinius (prof. Jurgutį, prof. Sruoga, Darganavičių), gruodžio mėn. užsuko ir pas P. Masiulį. J. Noreikai rūpėjo ką nors smulkiau sužinoti apie politinę padėtį, apie pagrindyje veikiančias nacionalines nelegalias organizacijas, apie partizaninę veiklą.

P. Masiulis pasiūlė J. Noreikai susitikti ir pasikalbėti su savo sūnum, VVU IV kurso Fizikos-matematikos fakulteto studentu Tadu Masiuliu.

T. Masiulis, kalbėdamasis su J. Noreika, pasiūlė šiam susitikti jau su tikru buvusiu miško partizanu Zigmu Šerkšnu-Laukaičiu.

Vėliau, 1946 m. vasario mėn., J. Noreika, jau būdamas nacionalinio centro - LTT vadovu, sužinojęs, kad P. Masiulis rengiasi važiuoti į Panevėžį įsigyti maisto produktų, užėjo į jo butą ir paliko paketą įvairių nelegalių dokumentų - įsakymų, instrukcijų, politinių apžvalgų ir paprašė P. Masiulį, kad šis perduotų paketą Panevėžio srities partizanam. Dokumentai buvo pasirašyti LGPVV Generolo Vėtros (įsakymai, direktyvos) ir LTT generalinio sekretoriaus vardu. 1946 m. liepos 22 d. P. Masiulį areštavo NKGB.

AREŠTAS, KRATOS

Nutartį areštuoti P. Masiulį parengė LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 4-ojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis jaun. ltn. Rimkevičius 1946 m. birželio 26 d. Jis kaltinamas tuo, kad, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, dirbo Raudonosios armijos 29-ojo lietuvių korpuso techninio skyriaus viršininku ir, būdamas priešiškas sovietų valdžiai, savanoriškai pasiliko vokiečių kariuomenės pusėje, buvo

antisovietinio Vilniaus aktyvistų komiteto narys ir po to dirbo Vilniaus statybos trese direktoriaus pavaduotoju. 1945 m. gruodžio mėn. susisiekė su aktyviu lietuvių pagrindžio dalyviu J. Noreika, buvo įtrauktas į Lietuvos tautinės tarybos darbą, gavo iš J. Noreikos daug antisovietinių dokumentų, siekiant perduoti juos Panevėžio srities partizanams.

Nutartį suderino 2-ojo skyriaus 4-ojo poskyrio viršininkas Belovas ir LSSR NKGB tardymo skyriaus viršininkas Rozauskas bei LSSR KGB 2-ojo skyriaus viršininkas Počkajus.

Nutartį patvirtino LSSR NKGB ministras gen. Jefimovas 1946 m. liepos 27 d., sankcionavo LSSR VRM kariuomenės karo prokuroras papulk. Grimovičius 1946 m. liepos 29 d.

1946 m. liepos 26 d. LSSR MGB 2-ojo skyriaus 4-ojo poskyrio vyr. operatyvinis įgaliotinis jaun. ltn. Rimkevičius, suderinęs su MGB 2-ojo skyriaus 4-ojo poskyrio viršininku mjr. Belovu ir 2-ojo skyriaus viršininku papulk. Počkajumi bei MGB tardymo skyriaus viršininku Rozausku, parengė nutartį parinkti P. Masiuliui kardomąją priemonę - areštą.

Išnagrinėjus plk. ltn. P. Masiulio bylą, nustatyta, kad jis įtariamas padaręs nusikaltimą pagal RSFSR BK 17-88-la, 58-11 str., ir nutarta: plk. ltn. P. Masiulį laikyti suimta, jam pasirašius ant pranešimo, o nutarties nuorašą nusiųsti kalėjimo viršininkui ir prokurorui. 1946 m. liepos 27 d. nutartį tvirtino NKGB ministras gen. mjr. Jefimovas, sankcionavo LSSR MVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius. Su nutartimi P. Masiulis supažindintas 1946 m. liepos 30 d.

1946 m. liepos 29 d. jaun. ltn. Rimkevičiui išduotas orderis Nr. 373 areštuoti P. Masiulį ir atlikti asmens kratą. Orderį pasirašė LSSR NKGB ministro pavaduotojas papulk. Martavičius ir NKGB 3-iojo skyriaus viršininkas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 146-147.)

P. Masiulio asmens kratą atliko 1946 m. liepos 22 d. KGB vyr. ltn. Sorokinas ir jaun. ltn. Sierovas. Kratos metu išsulaikytojo paimti šie dokumentai:

1. Laikinas pažymėjimas Nr. 2/547.
2. Laikinas pažymėjimas (vietoj karinio bilieta) Nr. 130.
3. Sutartis (lietuvių kalba) Nr. 143.
4. Pažyma dėl mobilizacijos Nr. 9/1292.
5. Įvairių susirašinėjimų 4 popieriaus lapai.

P. Masiulis pasirašė, kad atlikusiems kratai MGB darbuotojams pretenzijų neturi.

1946 m. rugpjūčio 29 d. LSSR NKGB darbuotojai jaun. ltn.

Rimkevičius ir ltn. Malcevas P. Masiulio bute, esančiame Labdarių 9-6, atliko kratai ir asmeninio turto aprašymą.

Aprašytas asmens turtas:

1. Švarkas su liemene, vilnonis, juodos spalvos.
2. Paltas matinės neryškios spalvos.
3. Kariškas lietuviško modelio švarkas.
4. Kariškos kelnės.
5. Užtiesalas raudonos spalvos, aprauktas pliušu.

Kratai atlikta dalyvaujant M. Masiulienei.

Yra Masiulienės parašas, kad ji P. Masiulio aprašytą turtą sutinka saugoti.

Iš aukščiau minėtų datų matyti, kad P. Masiulis buvo suimtas ne 1946 m. liepos 26 d., kaip nurodyta nutarime areštui, ar liepos 29 d., kaip nurodyta arešto orderyje, o 1946 m. liepos 22 d., kai buvo atlikta asmens kratai ir surašytas protokolas apie paimtus P. Masiulio dokumentus.

Be to, pirmas protokolas rašytas irgi 1946 m. liepos 22 d. Protokolai pasirašė jaun. ltn. Rimkevičius. Kodėl MGB beveik visuomet rašo areštuotojo - kaltinamojo nenaudai, ši kartą net 4 dienas... (nutarimas areštuoti 1946 m. liepos 26 d.). (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L 146-147.)

KALTINIMAS

1946 m. rugpjūčio 19 d. LSSR NKGB tardymo skyriaus vyresnysis tardytojas, patikrinęs Petro Masiulio tardymo bylos Nr. 7836

(dabar b. b. Nr. 9792/3) kvotos dokumentus, vadovaudamasis tuo, jog pakankamai išaiškinta, kad P. Masiulis, būdamas Raudonosios armijos 29-ojo šaulių korpuso technikos tiekimo viršininku, buvo Lietuvos aktyvistų fronto dalyvis, 1941 m. birželio mėn. vokiečiams užpuolus Sovietų Sąjungą, perėjo į priešininkų pusę, buvo aktyvus Vilniaus m. komiteto narys ir dirbo Vilniaus statybos trešte direktorium. Išvadavus iš vokiečių Lietuvos teritoriją, iš naujo užmezgė ryšius su nelegalia organizacija ir partizanais, įsijungė į antisovietinę veiklą ir vykdė jų nurodymus.

Nutarta:

Kaltinti Petrą Masiulį pagal RSFSR BK 88-1b, 88-3, 88-11 str. ir su tuo supažindinti kaltinamąjį jam pasirašant.

Pasirašė LSSR NKGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas ltn. Lavrentjevas.

Pritarė LSSR NKGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Nutarimą tvirtino LSSR NKGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas. (B. b. Nr. 19792/3. T. 3. L. 180.)

TARDYMAI

P. Masiulį tardė MGB jaun. ltn. Rimkevičius (1946 m. birželio 22 d.), mjr. Belovas (1946 m. liepos 25 d.), vyr. ltn. Lavrentjevas (1946 m. rugpjūčio 5 d. - 2 kartus, 1946 m. rugpjūčio 7 d., 1946 m. rugpjūčio 13 d., 1946 m. rugpjūčio 17 d., 1946 m. rugpjūčio 22 d., 1946 m. rugsėjo 7 d.).

Pirmą kartą (1946 m. birželio 22 d.) P. Masiulį tardė MGB jaun. ltn. Rimkevičius. P. Masiulis smulkiai papasakojo savo biografiją.

P. Masiulis prisipažįsta, kad 1939-1940 m. buvo Lietuvos kariuomenės aprūpinimo technika vadovas. Lietuvoje įsikūrus sovietų valdžiai, susikūrė Raudonosios armijos Lietuvos šaulių 29-asis korpusas. Likvidavus aprūpinimo technika skyrių, P. Masiulis

pradėjo dirbti Lietuvos šaulių 29-ajame korpuse techninio aprūpinimo viršininku, įsakymu P. Masiuliui buvo pavesta aprūpinti korpusą šaudmenimis. Korpusui išvykus į Pabradės ir Varėnos poligonus, P. Masiulis liko Vilniuje ir laukė korpuso vado įsakymo. Tačiau tuo metu vokiečiai įžengė į Vilnių, ir P. Masiulis pasidavė ir nelaisvę.

KGB mjr. Belovas vertė P. Masiulį prisipažinti, kokių vaidmenį jis suvaidino antisovietinėje veikloje. P. Masiulis kategoriškai tvirtino, kad su antisovietine veikla jis nebuvo susijęs. Tardytojui pateikus P. Masiuliui jo sūnaus Tado parodymus, kad J. Noreika buvo palikęs paketą, kurį tėvas turėjo perduoti partizanams, esantiems Panevėžio apskr., šie dokumentai, įsakymai, instrukcijos buvo pasirašyti pagrindžio štabo. Bet P. Masiulis dar kartą kategoriškai paneigė sūnaus parodymus.

Tardytojas mjr. Belovas perskaitė P. Masiuliui J. Noreikos parodymus: „P. Masiuliui aš perdaviau Lietuvos tautinės tarybos parengtus direktyvą Nr. 7 ir įsakymą Nr. 2“ ir paklausė: „Ar ir dabar neigsite savo parodymus?“ P. Masiulis atsakė: „Taip, aš jokių antisovietinių dokumentų iš J. Noreikos negavau ir J. Noreikos parodymus atmetu“.

1946 m. rugpjūčio 5 d. kvočiamas Petras Masiulis kitam NKGB tardytojui - ltn. Lavrentjevui prisipažįsta, kad, vokiečiams užėmus Vilnių, jis pateko į vokiečių nelaisvę, o kai jį paleido, reikėjo kasdien registruotis vokiečių komendantūroje. Po to iki liepos 30 d. dirbo Vilniaus komitete. Vėliau perėjo dirbti į Vilniaus statybos trestą valdytojo pavaduotoju. Respublikinis trestas buvo Kaune, jo direktorium buvo I. Jonaitis, P. Masiulio pusbrolis. Remontuodavo ligonines, krautuves.

Liepos pradžioje komitete buvo šnekama apie geto formavimą senamiestyje. Kaip liudijo P. Masiulis, jis pats jokių nurodymų iš Vilniaus komiteto negavo.

1943 m. kovo mėn. gestapas jį areštavo. Arešto priežasties P. Masiulis sakėsi nežinąs. Išbuvus Vilniaus gestape tris paras kartu

su 20-čia žmonių buvo išvežti į Kauno gestapą, kur susitiko ir susipažino su J. Noreika. Iš Kauno išvežė į Štuthofą, kur išbuvo iki 1946 m. sausio 26 d. Dalį kažkur išvežė, kiti, taip pat J. Noreika, liko. Su J. Noreika susitiko tik jam grįžus iš rusų „filtravimo“ stovyklų.

Tardytojui P. Masiulis aiškina, kad Raudonajai armijai užėmus Štuthofa koncentracijos stovyklą, jis pateko į Gardino „filtravimo“ stovyklą ir iš ten buvo pasiųstas demobilizuotųjų divizion į Baškirijos ASSR, kur išbuvo nuo birželio 22 d. iki lapkričio 15 d.

Su J. Noreika susitikę 1945 m. gruodžio mėn., kai jis apsilankė pas P. Masiulį. Susitikus pirmą kartą, politiniais klausimais nesikalbėję. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 162-163, 164-169.)

1946 m. rugpjūčio 7 d. kvotos metu P. Masiulis smulkiau aiškinasi apie turėtąsias pareigas šaulių teritoriniame 29-ajame pulke. Jis turėdavęs atsiskaityti Pabaltijo autošarvuočių-tankų valdyboje. Trūko detalių automašinių remonto darbams. Išvykus šaulių 29-ojo korpuso kariams į vasaros poligoną, gen. mjr. Černiaus įsakymu P. Masiulis kontroliavo lengvųjų automašinių remontą ir korpuso štabo apsaugą.

Birželio 23 d., artėjant frontui, 29-ojo šaulių korpuso štabo viršininko pavaduotojas gen. mjr. Rozanovas įsakė aprūpinti korpusą šaudmenimis būsimoms kautynėms prie Paluknės, o vakare, jam atvykus į Vilnių, pasirengti išvykimui.

P. Masiulis gen. mjr. įsakymą įvykdė: su įgulos adjutantu sustabdė 70 mašinių autokoloną, žygiuojančią Minsko kryptimi. Gen. mjr. Rozanovas davė įsakymą kolonai atvažiuoti į korpuso štabą. P. Masiulis perdavė autokolonos viršininkui paliepiamą paimti iš sandėlių šaudmenis, kartu pasiųsdamas vieną sargybos karių palydai. Ar autokolona įvykdė uždavinį, nežinoma, nes lydintis sargybos karys į štabą negrįžo. Gen. mjr. Rozanovo nesulaukė iki 24 d. ryto. O rytą pasirodę vokiečiai P. Masiulį paėmė į nelaisvę, tačiau netrukus paleido ir įsakė kasdien atvykti į komendantūrą registruotis, o mieste vaikščioti su lietuviška uniforma ir apsiginklavus revolveriu.

Iš savo buto P. Masiulis buvo iškviestas į Vilniaus komitetą jo pirmininko Žakevičiaus. Komitete Masiulį laikė kariniu įgaliotiniu. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 170-180.)

1946 m. rugpjūčio 8 d. kvotos metu P. Masiulis vėl atmeta tardytojo MGB lt. Lavrentjevo kaltinimus, sakydamas, kad „aš neparsidaviau vokiečiams, bet vokiečiai paėmė mane į nelaisvę. Gen. mjr. Rozanovas man buvo įsakęs laukti jo ir besitraukiančio 29-ojo šaulių korpuso“.

P. Masiulis kategoriškai neigia, jog dalyvavęs antisovietinėje veikloje: „Aš nebuvau LAF narys, bet dirbau Vilniaus m. komitete, kurio pagrindinis uždavinys - aprūpinti vietos gyventojus maistu“. Toliau P. Masiulis aiškina: „Apie geto įkūrimą buvo tik kalbėta, o pats getas buvo įkurtas senamiestyje 60-čiai tūkstančių žydų po mano pasitraukimo iš Vilniaus komiteto mėnesiu vėliau, ir mane kaltinti, kad aš prisidėjau prie geto kūrimo, nėra jokio pagrindo. Getui kurti aš jokių pasiūlymų nedaviau, o siūliau užtęsti jo organizavimą“. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 181-184.)

1946 m. rugpjūčio 19 d. buvo apklausta ir M. Masiulienė, gimusi 1894 m., iki 1921 m. gyvenusi Petrograde. 1921 m. grįžo į Lietuvą Kaunan. Ištekėjo už Petro Masiulio. Šeimos sudėtis: vyras ir sūnūs Tadas ir Jurgis.

Nuo 1940 m. gyvena Vilniuje, Liejyklos 9-6. 1930 m. Panevėžio apskr. vyras pirkto 23 ha ūkį, kurį išnuomodavo ir už jį gaudavo nuomą maisto produktais. Prieš karą vyras tarnavo 29-ojo šaulių korpuso technikos dalyje plk. lt. M. Masiulienė visą laiką buvo namų šeimininkė. Į Rusiją M. Masiulienė su vaikais nepasitraukė todėl, kad vyras negalėjo išvykti dėl tarnybinių priežasčių. Be to, Vilnių netikėtai greitai užėmė vokiečiai. Vokiečių okupacijos metu vyras iš pradžių dirbo Vilniaus komitete ir įdarbindavo buvusius Lietuvos kariškius, vėliau - Vilniaus statybos trešte direktoriaus pavaduotoju. 1943 m. buvo areštuotas ir išvežtas į Štuthofo koncentracijos stovyklą.

M. Masiulienė liudija: „Kai vyras grįžo iš Vokietijos, pas jį į butą užeidavo daug pažįstamų. J. Noreikos nepažinojau. Tas nepažįstamas ir davė antisovietiniu dokumentų su pagrindžio štabo ar kitokio pavadinimo parašais. Aš, permetus akimis jų turinį, supratau, kad tai antisovietiniai dokumentai, ir juos sudeginau“.
(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 195-197.)

Rugpjūčio 19 d. kvotoje tardytojui Lavrentjevui primygtinai teigiant, kad plk. ltn. P. Masiulis savo parodymuose apie J. Noreiką teikia neteisingas žinias ir kad Noreikai apsilankius antrą kartą pas P. Masiulį, jis iš J. Noreikos gavęs direktyvą Nr. 7 ir įsakymus Nr. 1 ir 2, Masiulis paneigia: „Jokių dokumentų iš J. Noreikos negavau“.

- Jūs akiplėšiškai meluojate, - kartoja tardytojas. - Apie tai liudija jūsų žmona. Ar jūs patvirtinate jos parodymus?

- Ne, - atsako P. Masiulis. - Žmonos liudijimo aš nepatvirtinu. Žmona sakė netiesą.

P. Masiulis užsispyręs nuneigia J. Noreikos ir M. Masiulienės parodymus, kad bute perduoti nelegalūs antisovietiniai dokumentai.
(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 185-186.)

Kategoriškas P. Masiulio pareiškimas tardytojui, kad J. Noreika jam neperdavė jokių dokumentų, priverstė tardytoją ltn. Goliciną rugpjūčio 20 d. suvesti J. Noreiką ir P. Masiulį akistaton, kurios metu P. Masiulis pareiškė: „Aš tokio pasikalbėjimo su J. Noreika apie antisovietinį pagrindį neatsimenu. Neatsimenu, kad man būtų buvę įteikti antisovietiniai dokumentai“. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 61-64.)

P. Masiulio atkaklus prieštaravimas jo žmonos liudijimui, manau, motyvuotinas tuo, kad P. Masiulis norėjo priversti tardytoją suvesti jį akistaton su žmona ir taip bent trumpam su ja pasimatyti.

Rugpjūčio 20 d. KGB tardytojas Golicinas suvedė P. Masiulį ir M. Masiulienę akistaton. Akistatoje M. Masiulienė patvirtinus, kad J. Noreika tikrai paliko paketą, kuriame buvo pagrindžio organizacijos dokumentai, kuriuos ji sudegino, P. Masiulis atsidusęs

pasakė: „Jeigu jau žmona taip sako, tai gal taip ir buvo. Kad J. Noreika palikęs dokumentus, aš nebeprisimenu“.

P. MASIULIO IR T. MASIULIO
AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. rugpjūčio 20 d. Tardė vyr. ltn. Golicinas, dalyvaujant ltn. Lavrentjevui.

Akistatoje tėvas ir sūnus pareiškė, kad asmeninių sąskaitų vienas su kitu neturi.

Klausimas Tadi Masiuliui: „Ar jūs pažįstami su Jonu Noreika“?

Atsakymas: „Taip, 1945 m. gruodžio mėn. J. Noreika buvo užėjęs į mūsų butą pas mano tėvą P. Masiulį ir aš tada su juo susipažinau. Po to su juo susitikau dar porą kartų: vieną kartą Mokslų akademijos patalpose, kur J. Noreika dirbo juriskonsultu, o antrą kartą mūsų bute 1946 m. kovo mėn.“

Klausimas T. Masiuliui: „Ar jums dalyvaujant Petras Masiulis vadovavo kokiems nors pokalbiams“?

Atsakymas: „1945 m. gruodžio mėn. susitikime man esant tėvas kalbėjosi su J. Noreika, tačiau aš dažnai išeidavau, tad viso pokalbio negirdėjau. Tačiau gerai prisimenu, kad pasikalbėjimo metu J. Noreika teiravosi apie veikiančią nacionalinį pagrindį Lietuvoje. Išgirdęs šiuos J. Noreikos žodžius, aš pasakiau žinąs žmogų, kuris galėtų smulkiau papasakoti apie pagrindį. Tai išgirdęs Noreika paprašė, kad supažindinčiau jį su tuo žmogumi. Bet aš dabar neatsimenu, ar tai girdėjo mano tėvas, nes jis irgi kartais išeidavo iš kambario.“

Vėliau, 1945 m. gruodžio mėn., supažindinau J. Noreiką su Z. Šerkšnu“.

P. Masiulis patvirtino sūnaus liudijimą, bet kad buvo kalbama apie nacionalinį pagrindį, neatsimenaš.

T. Masiulis: „Antrą kartą J. Noreika pas mus atėjo 1946 m. kovo mėn. pradžioje, bet aš greit išėjau, tėvo pasikalbėjimo su J. Noreika negirdėjau. Vėliau tėvas man papasakojo, kad J. Noreika išeidamas paliko įsakymus, instrukcijas perduoti Panevėžio apskr.“

partizanams. Aš tų dokumentų nemačiau ir neskaičiau. Mano motina yra sakiusi, kad, norėdama išvengti nemalonumų, juos sudegino".

P. Masiulis: „Aš neatsimenu, kad būčiau pasakęs savo sūnui Tadiui, jog J. Noreika man perdavė įsakymus ir instrukcijas perduoti Panevėžio apskr. partizanams, ir todėl sūnaus Tado parodymus neigiu".

T. Masiulis: „Aš laikausi savo liudijimo. Aš pasakiau tiesą, ką man buvo papasakojęs mano tėvas, ir ką nors pakeisti ar pridurti nenoriu".

Pasirašė P. Masiulis, T. Masiulis, vyr. ltn. Golicinas, ltn. Lavrentjevas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 65-67.)

P. MASIULIO IR M. MASIULIENĖS AKISTATA

Akistata įvyko 1946 m. rugpjūčio 22 d., dalyvaujant tardytojui vyr. ltn. Leonovui ir vyr. tardytojui Lavrentjevui. Tardytojas klausia Masiulienę, ką ji žino apie J. Noreikos paliktus antisovietinius lapelius.

M. Masiulienė: „1946 m. vasario ar kovo mėn. P. Masiulis man perdavė keletą lapelių, kuriuos perskaičius susidariau nuomonę, kad tai antisovietinio turinio lapeliai, kurie pasirašyti kažkokio štabo. Mūsų vaikai jų neskaitė, vyras taip pat neskaitė, nes tuo laiku neturėjo akinių. Kas atnešė juos - nežinau. Tų lapelių buvo keletas egzempliorių".

P. Masiulis: „Žmonos paliudijimą tvirtinu. J. Noreika vasario-kovo mėn. atnešė tuos lapelius, kuriuos prašė man važiuojant į Panevėžio apskr. perduoti partizanams. (J. Noreika žinojo, kad ten važiuoju produktų.) Bet kam tai perduoti - nežinojau. J. Noreika prašė juos kaip nors perduoti ir išeidamas paliko. Tuo metu aš neturėjau akinių ir prašiau, kad žmona peržiūrėtų. Ypatingo susidomėjimo žmona neparodė, ir aš juos virtuvėje sudeginau. Daugiau šeimoje apie tuos lapelius negirdėjau".

P. Masiulis: „Mūsų parodymai užrašyti teisingai“.

Tardytojas ltn. Lavrentjevas, 1946 m. rugpjūčio 22 d. apklausoje gavęs iš savo kolegos ltn. Golicino P. Masiulio akistatų su Noreika, su sūnumi Tadu ir su žmona protokolus, dar kartą klausė P. Masiulį, ar jis prisipažįsta gavęs iš J. Noreikos antisovietinius dokumentus, kuriuos J. Noreika paliko ant stalo. Supratęs, kad kitos išeities nėra, P. Masiulis teisindamasis prisipažino, kad tai slėpė norėdamas apsaugoti šeimos likimą, kad jos neištrauktų į antisovietinės veiklos bylą.

Tačiau dokumentų turinio nežinojęs, sakosi P. Masiulis. Sūnus Tadas neteisingai liudijo, neva dokumentų tekstą skaitė ir sūnus Jurgis. Matyt, sūnus kažką supainiojo.

„Dokumentų turinio, - sako P. Masiulis, - aš neskaičiau ir todėl nežinau. Pasitarę su žmona tuos dokumentus sudeginome, nes žmona perspėjo, kad tai antisovietiniai dokumentai.“ (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L 143-145.)

Studentas Tadas Masiulis

BIOGRAFIJA

Tadas Masiulis, s. Petro, gimė 1924 m. sausio 17 d. Kaune. 1934—1940 m. mokėsi Kauno Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje, 1940 m. vasarą, tėvams persikėlus gyventi į Vilnių, Tadas išvyko kartu su tėvais. 1940-1941 m. mokėsi Vilniaus valstybinėje gimnazijoje. 1941-1943 m. kovo mėn. studijavo fiziką Vilniaus valstybiniame universitete. Uždarius Vilniuje aukštąsias mokyklas, 1943-1944 m. T. Masiulis įsidarbino gaisrininku.

Tėvai turėjo 23 ha ūkį Šeduvos rajone. Tėvas, buvęs Lietuvos kariuomenės plk. ltn., po 1940 m. dirbo Raudonosios armijos 29-ojo korpuso štabe, motina - namų šeimininkė, brolis Jurgis - radiotechnikas.

1944 m. vasarą išvažiavo atostogų į tėvų ūkį Prastavonių km., o liepos mėn. persikėlė pas motinos brolių Petrą Janušauską, kuris valdė

34 ha ūkį, ir ten išbuvo iki 1944 m. rudens. Grįžęs į Panevėžį, pradėjo dirbti mokytoju.

lapkričio mėn. grįžo į Vilnių ir įstojo į VVU 3 kursą ir kartu dirbo Fizikos-matematikos Fakultete laborantu iki 1946 m. gegužės 31 d., kai einantį gatve areštavo KGB.

Prasidėjus Vokietijos ir SSRS karui, evakuotis nenorėjo, nes visi keliai buvo užkimšti besitraukiančios Raudonosios armijos. Manė, kad dėl vokiečių puolamosios aviacijos bombardavimo kartu trauktis pavojinga. Po 10 dienų vokiečių okupacijos tėvas įsidarbino Vilniaus statybos trešte direktoriaus pavaduotoju, kur išdirbo iki 1943 metų.

1943 m. kovo mėn. gestapas areštavo tėvą ir išvežė Vokietijon į Štuthofo koncentracijos stovyklą. Raudonajai armijai užėmus Štuthofą, tėvas buvo pasiųstas į Gardino „filtravimo“ stovyklą, o vėliau pervežtas į Baškirijos ASSR. Iš ten demobilizavosi ir grįžęs į Vilnių įsidarbino Sveikatos apsaugos ministerijoje.

Masiuliu šeimoje prieš tai niekas nebuvo areštuotas NKVD. Buvo ištremti giminės: teta Latkauskienė su savo vyru į Komijos ASSR ir teta Agnė Trumblienė su savo vyru.

Pas Tada į namus užeidavo jo gimnazijos bendraklasis Zigmą Šerkšnas. 1945 m. gruodžio mėn. atėjo kartu su mokytoju K. Valentukevičium, o sausio mėn. atėjo su dviem draugais, tačiau Tado namuose nerado. Su K. Valentukevičium T. Masiulis mokėsi vienoje vidurinėje mokykloje. Su juo nuo 1941-1945 m. nebuvo matęsis. 1945 m. gruodžio mėn. Tadas su K. Valentukevičium vėl netikėtai susitiko Vilniuje, knygyne. Z. Šerkšnas-Laukaitis ir K. Valentukevičius užėjo pas T. Masiulį pasimatyti su juo tik kaip seni pažįstami.

1946 m. kovo mėn. J. Noreika buvo užėjęs į Masiuliu namus ir neradęs P. Masiulio paliko tėvui antisovietinius nelegalius dokumentus (instrukcijas, direktyvas). Motina, pamačiusi, kad tai nelegali literatūra, šiuos dokumentus sudegino. Kad J. Noreika susijęs su pogrindžiu, T. Masiulis suprato tik tada, kai jis jį namuose paliko nelegalius dokumentus.

Pamatęs pas Z. Šerkšną-Laukaitį nelegalų laikraštuką „Laisvės varpas“, T. Masiulis paprašė, kad jam padovanotų 1 egz. Perskaitęs šį laikraštį, Tadas dar davė jį paskaityti Guroniumi.

Nei Zigmas, nei Jonas Noreika įstoti į pagrindžio organizaciją Tadaui nesiūlė. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 252-253.)

AREŠTAS, KRATOS, KALTINIMAI

1946 m. birželio 13 d. LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio operatyvinis įgaliotinis jaun. Itn. Rimkevičius, peržiūrėjęs NKGB dokumentus apie Tada Masiulį, gimusį 1924 m., gyv. Vilniuje, Liejyklos 9-6, nusprendė, kad jis yra priešiškas sovietinei santvarkai, susijęs su aktyviu Kazimieraičio grupės dalyviu Zigmū Šerkšnu, kuris Tadaui parodė Kazimieraičio partizanų išleistus antisovietinius lapelius. Išvada: T. Masiulis suvedė Z. Šerkšną su pagrindžio organizacijos dalyviu J. Noreika, kurio iniciatyva įkurtas centras - Lietuvos tautinė taryba. J. Noreika, kaip LTT dalyvis, įteikė T. Masiuliui direktyvas, siekiant perduoti jas per jo tėvą Petrą Masiulį Panevėžio srities partizanams, tad nutarė Tada Masiulį areštuoti.

Nutartį suderino NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininkas mjr. Belovas, 2-ojo skyriaus viršininkas papulk. Ridyka, tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas.

Nutartį tvirtino 1946 m. birželio 13 d. gen. mjr. Jefimovas.

Areštą sankcionavo LSSR NKVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius.

1946 m. birželio 13 d. MBG jaun. Itn. Rimkevičius parengė nutartį parinkti T. Masiuliui kardomąją priemonę, nes jis įtariamas padaręs nusikaltimą pagal RSFSR BK 17-88-1a ir 88-12 str.

Nutartį suderino LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininkas mjr. Belovas, 2-ojo skyriaus viršininkas papulk. Ridyka, tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas.

Nutartį tvirtino 1946 m. birželio 13 d. LSSR NKGB komisaras gen. mjr. Jefimovas.

Sankcionavo LSSR NKVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius.

1946 m. birželio 13 d. išduotas orderis Nr. 291 areštuoti T. Masiulį.

Iš tikrųjų T. Masiulį suėmė gatvėje 1946 m. gegužės 31 d. Pirmoji kvota įvyko irgi gegužės 31 d.

Asmens kratos protokolas:

1946 m. gegužės 31 d. buvo padaryta Tado Masiulio, gyv. Liejyklos 6-1, asmens krata, kurią atliko LSSR NKGB mjr. Šutivas ir ltn. Trofyvas, kurios metu paimta:

1. Pasas II-TŽ Nr. 615583, išrašytas T. Masiulio vardu.
2. Laikinas pažymėjimas apie pašaukimo į kariuomenę atidėjimą.
3. Laikinas T. Masiulio pažymėjimas Nr. 1935.
4. T. Masiulio nario bilietas Nr. 10623.
5. Tarnybiniai T. Masiulio pažymėjimai Nr. 985 ir Nr. 662.
6. Komandiruotės pažymėjimas Nr. 241.
7. Pažymos T. Masiuliui Nr. 775, Nr. 26, Nr. 8.
8. Studento pažymėjimai Nr. 289, Nr. 3230, Nr. 3230.
9. Vidutinio dydžio užrašų knygelė.
10. Įvairūs susirašinėjimai - 9 lapai.
11. Geležinkelio bilietas Nr. 296614.
12. Teatro bilietai Nr. 369, Nr. 696, Nr. 67, Nr. 66, Nr. 394.
13. Įvairių dydžių fonuotraukos- 6 vnt.
14. Sovietiniai pinigai - 76 rb.
15. Paskolos (obligacijos) lakštai Nr. 057207 už 50 rb.
16. Odinė piniginė rudos spalvos.
17. Du bendri sąsiuviniai.

(Parašai)

(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 207.)

KALTINIMAS

1946 m. birželio 26 d. LSSR MGB tardymo skyriaus tardytojas ltn. Pušinis, peržiūrėjęs kvotos dokumentus byloje Nr. 7655 (dabar

Nr. 9792/3), atkreipia dėmesį, kad Tado Masiulio nusikaltimai yra pakankamai aiškūs, nes jis, būdamas priešiškas sovietų valdžiai, 1945 m. gruodžio mėn. užmezgė ryšius su aktyviu Kazimieraičio partizanų grupuotės dalyviu Zigmą Šerkšnu, iš kurio gaudavo anti-sovietinius lapelius, 1945 m. gruodžio mėn. suvedė Zigmą Šerkšną su Vilniuje įsikūrusios antisovietinės pagrindžio organizacijos vadovu, nutarė:

Vadovaujantis RSFSR BPK 128 ir 129 str., kaltinti Tada Masiulį, padariusį nusikaltimą pagal RSFSR BK 57-58-la ir 58-11 str., ir su tuo supažindinti kaltinamąjį jam pasirašant.

Nutarties nuorašą pasiūsti karo prokurorui.

Nutartį suderino LSSR MGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Nutartį tvirtino LSSR MGB tardymo skyriaus viršininkas papulks. Rozauskas.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 220.)

TARDYMAI

1946 m. birželio 26 d. pateikus Tadaui Masiuliui nutartyje numatytą kaltinimą, kaltu jis prisipažįsta tik dėl to, kad bendravo su pagrindžiu, būtent: VVU susitiko su Z. Šerkšnu, kuris buvo Kazimieraičio partizanų gretose, kad šis kelis kartus atėjo į Masiulių butą, atnešė nelegalų laikraštį „Laisvės varpas“, kurį Tadas davęs perskaityti Guronui. T. Masiulis supažindino Z. Šerkšną su J. Noreika, su kuriuo kalbėjosi apie jo gyvenimą vokiečių koncentracijos stovykloje.

J. Noreikai paprašius, T. Masiulis supažindino jį su buvusiu partizanu Z. Šerkšnu.

J. Noreikai T. Masiulis nesakęs, kad tėvas gali turėti ryšių su partizanais, veikiančiais Panevėžio rajone, mat ten reikėjo perduoti nelegalių dokumentų. Galbūt J. Noreika manęs, kad T. Masiulio tėvas, nuvažiavęs į kaimą, tenai galėtų užmegzti ryšius su partizanais ir sugebėtų perduoti jiems tuos nelegalius dokumentus.

T. Masiulis prisipažįsta, jog iš Z. Šerkšno pasisakymų žinojo, kad jis dirba pradinės mokyklos mokytoju Dieveniškų valsč. Laukaičio pavarde, ir manė, kad Z. Šerkšnas gali rasti būdų susisiekti su Kazimieraičio partizanais.

T. Masiulis prisipažįsta, kad tik tuomet suprato, jog J. Noreika dirba pogrindyje antisovietinį darbą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 225-228. 1946 m. birželio 26 d. protokolas.)

1946 m. liepos 4 d. kvotoje NKGB tardytojui ltn. Pušiniui T. Masiulis gana smulkiai papasakoja savo biografiją (kuri aukščiau paminėta).

Į tardytojo klausimą: „Jei reikėtų ten į kaimą vežti nelegalius dokumentus, kam atiduotumėte?“, T. Masiulis pareiškė:

- Mokytojui Žakevičiui, nes jo sūnus buvo areštuotas už ryšius su partizanais, tai tėvas turbūt pažinojo ir ką nors iš partizanų. Mu-
du su broliu, - sakė T. Masiulis, - vasaros metu būdami kaime žaisdavome su mokytojo Žakevičiaus sūnum, taip ir buvome pa-
žįstami. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 232-235, 1946 m. liepos 4 d. protokolas.)

Rugpjūčio 1 d. kvotos metu T. Masiulis dar kartą tvirtina, kad kovo mėn. tėvui paliktas J. Noreikos instrukcijas, direktyvas bijodami atsakomybės namiškiai sudegino.

Kvočiamas T. Masiulis pakartotinai tvirtina, kad gautus (tik vieną kartą) nelegalius lapelius („Laisvės varpas“) davęs paskaityti Guronii ir niekam kitam jų niekuomet nėra davęs.

Tardytojui Pušiniui vėl pakartotinai išsiginė, kad nei J. Noreika, nei Z. Šerkšnas jam, Tadi Masiuliui, niekuomet nesiūlė įstoti į pogrindžio organizaciją.

Reikia konstatuoti, kad nei J. Noreika, nei Z. Šerkšnas, nei vienas iš jaunimo grupės narių, matyt, norėdami išgelbėti T. Masiulį nuo arešto, nėra paminėję, kad jis priklausė Lietuvos tautinei tarybai arba priklausė jaunimo (studentų, moksleivių) grupei. Tačiau tai neišgelbėjo T. Masiulio, to linksmo, guvaus, tikrai simpatiško, draugiško jaunuolio nuo arešto, kalinimo ir tremties. Jis buvo nubaustas septyneriais metais laisvės atėmimo. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 244-249, 251-253.)

Zigmo Šerkšno-Laukaičio liudijimas. 1946 m. liepos 5 d. Zigmas Šerkšnas-Laukaitis liudija, kad 1934-1940 m. juodu kartu su Tadu mokėsi Kaune. 1945 m. su T. Masiuliu vėl susitiko VVU, žinojo, kad 1944 m. T. Masiulis dirbo gaisrininku.

Z. Šerkšnas-Laukaitis prisipažįsta, jog, lankydamasis antrą kartą pas T. Masiulį, jam pasipasakojo, kad buvęs pas partizanus Alytaus apskr. miškuose ir kad partizanai leidžia laikraštį.

T. Masiulis pasakęs, kad su Z. Šerkšnu-Laukaičiu nori susitikti vienas žmogus, su kuriuo po trijų dienų T. Masiulis jį ir supažindino. Tai buvo kpt. Jonas Noreika, dirbęs Mokslų akademijoje, pasakojęs T. Masiuliui apie savo veiklą pas partizanus ir kad partizanai leidžia laikraštį „Laisvės varpas“. Z. Šerkšnas-Laukaitis, būdamas svečiuose pas T. Masiulį, kalbėdavosi ir su T. Masiulio sergančia motina, su kuria bei su T. Masiulio tėvu nuo 1934 m. taip pat buvo pažįstami. 1946 m. sausio mėn. pas T. Masiulį Z. Šerkšnas-Laukaitis lankėsi drauge su Averka ir Petrausku. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L 238-242.)

1946 m. gegužės 20 d. Z. Šerkšną-Laukaitį apklausė NKGB tardytojas kpt. Leonovas, dalyvaujant vertėjai Slovaitei.

Klausimas- „Kas yra Tadas Masiulis ir kada susipažinote“?

Atsakymas: „T. Masiulis - 22 m., vidutinio kūno sudėjimo, gyv. Vilniuje, Liejyklos 9-6. Su Tadu Masiuliu pažįstamas 1934-1940 m. 1945 m. pabaigoje, užėjęs į VVU susitikti su stud. Averka, tenai netikėtai sutikau T. Masiulį, kuris pakvietė užėiti į jo butą. T. Masiulį aplankiau penkis kartus. Kalbėdavomės įvairiais gyvenimiškais klausimais. T. Masiulio politiniai įsitikinimai man nežinomi. Apie savo dalyvavimą partizanų eilėse jam nesakiau.

Apie J. Noreiką T. Masiulis užsiminė tik apsilankius trečią kartą, sakydamas, kad J. Noreika pageidauja susitikti su manimi. Kartu T. Masiulis pabrėžė, jog J. Noreika yra pakankamai padorus, patikimas žmogus, ir aš sutikau susitikti su juo J. Noreikos darbovietėje Mokslų akademijoje.

T. Masiulis mane pakvietė į Mokslų akademiją ir, ten mane su J. Noreika supažindinęs, iš kabineto išėjo.

Vėliau aš ne kartą buvau sutikęs ir T. Masiulį, ir J. Noreiką, tačiau apie savo susitikimo su J. Noreika pobūdį T. Masiuliui nepasakojau.

Su J. Noreika paskutinį kartą susitikome savaitę prieš mano areštą" (vasario mėn. pradžioje. - *V. A.*). (B. b. Nr. 9792. T. 3. L. 257-258.)

Kęstučio Valentukevičiaus liudijimas. 1946 m. liepos 8 d. apklausos protokola surašė MGB tardytojas ltn. Pušinis.

K. Valentukevičius sakosi, kad pažįsta T. Masiulį nuo 1941 m., jog kartu su juo mokėsi ir susitiko tik 1946 m. pradžioje jo bute. „Susitikus gatvėje Z. Šerkšna, pastarasis pasiūlė užėiti kartu pas T. Masiulį į jo butą. Iš pradžių T. Masiulis manęs neatpažino, tik tada, kai pasakiau savo pavardę, prisiminė ir atpažino. T. Masiulio bute dar buvo svetimas nepažįstamas žmogus šviesiu kostiumu, ilgokais plaukais, šviesus. T. Masiulis mudviejų nesupažindino. Aš pasisakiau, kur dirbu (Marcinkonių vid. mokykloje. - *V. A.*), o T. Masiulis pasisakė, kad mokosi VVU."

Kvočiamas K. Valentukevičius aiškina, kad jis pasisakė Z. Šerkšnui, jog su Masiuliu iki 1940 m. kartu mokėsi Kaune, tačiau nebuvo draugai. Po šio susitikimo su T. Masiuliu daugiau nesusitikęs, nes jį, K. Valentukevičių, 1946 m. sausio 11 d. areštavo. T. Masiulio šeimos nepažinojęs. Pas T. Masiulį patekęs atsitiktinai, jokių tikslų neturėjęs ir manęs, kad jų neturėjo ir Z. Šerkšnas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 256.)

Petro Averkos liudijimas. 1946 m. liepos 10 d. NKVD ltn. Pušinis apklausė Petrą Averką. Tardytojo klausiamas, kada susitiko su T. Masiuliu, Averka iš pradžių neprisipažino, kad pažįsta T. Masiulį ir kad buvo užėjęs pas jį. Kai tardytojas liepė išvardyti visus butus, kur buvo užėjęs P. Averka kartu su Z. Šerkšnu, jis aiškina, kad buvo užėjęs pas studentę Rožę Bakanauskaitę, gyv. Aukštaičių gatvėje.

Tardytojui pasakius, kur P. Averka su Z. Šerkšnu buvo užėję sausio mėn. pradžioje, Petras Averka „prisiminė", kad buvo Liejyklos

gatvėje, tačiau kam priklauso butas, jis nežinaš. Į butą buvo užėję su Z. Šerkšnu jo paliktų knygų. Bute užtrukę vos 7–10 minučių.

Tardytojas dar pasiteiravo P. Averką, ar jis pažįsta A. Petrauską.

P. Averka prisipažįsta, kad Petrauską pažinojo. Su juo susipažino prieš areštą, t.y. maždaug tą pačią dieną, kai užėjo pas T. Masiulį į Liejyklos gatvę. T. Masiulio pavardės tuo metu nežinojo. Sužinojęs tik po savo arešto, susitikęs jį pirmoje kameroje.

P. Averka pagaliau prisipažįsta, kad tasai nepažįstamasis žmogus T. Masiulio bute buvo Petrauskas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 254-255.)

Z. ŠERKŠNO-LAUKAIČIO IR T. MASIULIO AKISTATA

1946 m. rugpjūčio 12 d. akistatos metu abu kaltinamieji tardytojui NKGBltn. Pušiniui prisipažįsta, jog jie pažįstami. Į klausimą, ar dažnai Z. Šerkšnas-Laukaitis susitikdavo su Masiuliu, Z. Šerkšnas-Laukaitis atsako, kad iki 1945 m. lapkričio mėn. nesusitikdavo, o 1945 m. lapkričio-gruodžio mėn. susitikdavo Vilniaus valstybiniame universitete. Vėliau 3–4 kartus susiriko Liejyklos gatvėje.

Abu patvirtina, kad juodviejų tarpusavio santykiai normalūs.

Į tardytojo klausimą, kada Z. Šerkšnas-Laukaitis pasisakė T. Masiuliui, kad buvęs partizanų gretose ir vėliau pakeitė pavardę, Z. Šerkšnas atsakė, kad tai buvo per pirmą ar antrą susitikimą.

„Aš pasipasakojau, kad 1945 m. vasarą slapsčiausi miškuose, buvau Kazimieraičio partizanų grupėje (Alytaus apskr.). Pasitraukęs iš miškų, pasikeičiau pavardę (iš Z. Šerkšno į Z. Laukaitį) ir mokytojaudamas Vilniaus apskr. Dieveniškų valsč. Macucų km. slapsčiausi nuo KGB.“

T. Masiulis patvirtina Z. Šerkšno-Laukaičio parodymus. Į tardytojo klausimą, kur vyko šis pasikalbėjimas, Z. Šerkšnas-Laukaitis atsakė:

- Galbūt Vilniaus valstybiniame universitete.

Į tardytojo klausimą, kada ir kur T. Masiulis pasiūlė jam susitikti su pažįstamu Jonu Noreika, Z. Šerkšnas-Laukaitis atsakė:

- Tai įvyko 1945 m. gruodžio mėn. pabaigoje T. Masiulio bute. T. Masiulis pasakė: „Su tavim nori susitikti vienas žmogus, kaip su ryšius palaikančiu su partizanais ir kaip patikimu“, tačiau jo pavardės nepasakė.

Tardytojas:

- Kada ir kur susipažinote su J. Noreika?

Z. Šerkšnas-Laukaitis. „Praėjus 3-4 dienoms po susitikimo su T. Masiuliu. Aš nuėjau pas T. Masiulį, o iš ten abu nuėjome Mokslų akademijon į J. Noreikos kabinetą. Supažindinęs su J. Noreika, T. Masiulis pasakė: „Tai tas žmogus, su kuriuo norėjai susipažinti“, ir greitai išėjo iš kabineto“.

T. Masiulis: „Taip. Išėjęs iš kabineto, nuėjau į universitetą“.

Z. Šerkšnas-Laukaitis: „Gali būti taip, kaip sako T. Masiulis“.

Tardytojas domėjosi, ką šiedu kalbėjosi apie Noreiką per kitus susitikimus, kada ir kur Z. Šerkšnas davė T. Masiuliui antisovietinį lapelį.

Z. Šerkšnas-Laukaitis atsakęs, jog tikrai T. Masiuliui jis davęs vieną antisovietinį lapelį („Laisvės varpas“. - *V. A.*). (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 146-152.)

Julija Vaicekauskienė

BIOGRAFIJA

Julija Vaicekauskienė (Lozoraitytė) gimė Kaune 1897 m., kilusi iš tarnautojų šeimos. Julijos tėvas Motiejus Lozoraitis, s. Andriaus (mirė 1907 m.), motina Marija Lozoraitienė, d. Jono - namų šeimininkė (mirė 1945 m.).

1914 m. karo pradžioje su motina evakuacijos metu Julija Lozoraitytė išvyko į Rusiją. 1915-1918 m. gyveno Voroneže ir Maskvoje. 1917 m. Voroneže baigė gimnaziją, vėliau mokėsi Maskvoje Ticho-

mirovo pedagoginiuose kursuose. 1919-1920 metais tarnavo Lietuvos finansų ministerijos Taupomųjų kasų valdyboje sekretore. 1920 m. ištekėjo už Jurgio Vaicekausko, kuris dirbo „Pieno centre“ agronomu.

1920-1923 m. Julija dirbo Žemės ūkio ministerijos Žemės ūkio valdyboje sekretore. 1930 m. baigė Kauno universiteto Teisių fakultetą ir apie 11 mėnesių dirbo Teisingumo ministerijos apygardos teismo civilinių bylų skyriuje.

1933 m., po vyro mirties, dirbo „Vyriausybės žinių“ administracijoje.

Nuo 1934 m. gegužės mėn. iki 1935 m. rugsėjo 4 d. dirbo redaktore korespondente.

Nuo 1935 m. rugsėjo 4 d. iki 1940 m. rugsėjo 3 d. dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijos konsultaciniame skyriuje 3-čio laipsnio sekretore. 1938 m., minint Lietuvos nepriklausomybės 20 metų sukaktį, apdovanota Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu.

Nuo 1940 m. lapkričio iki 1946 m. kovo 20 d. dirbo Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje vyr. bibliografe.

Gyveno Šermukšnių 1-2, vieniša, vaikų neturėjo, artimų giminių taip pat neturėjo.

Dirbdama Mokslų akademijoje pažinojo ir artimai bendravo su Mokslų akademijos darbuotojais: bibliotekos direktoriumi Jurginiu, sekretore Savičiene, sekretoriaus pavaduotoja Marija Burokiene, prezidentu Juozu Matuliu, Teisės instituto direktoriumi Juozu Bulovu, rankraščių skyriaus darbuotoja Kazanavičiene ir kt.

Apie O. Lukauskaitę-Poškienę J. Vaicekauskienė žinojusi, kad ji yra poetė, ir buvo skaičiusi jos kūrinius. Apie tikrą O. Lukauskaitės-Poškienės veiklą nežinojusi, tik galėjusi spėti, kad ji susijusi su nelegalia veikla - pogrindžiu.

Apie 1946 m. kovo 10 d. O. Poškienė atėjusi į J. Vaicekauskienės kabinetą paprašė, kad ji išverstų slaptą dokumentą iš prancūzų į lietuvių kalbą. O. Poškienė jai prisipažinusi, kad ji turinti slaptą „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“, jau išverstą į prancūzų kalbą. Vertimas jai nepatinkas ir ji paprašė jį patikrinti.

J. Vaicekauskienė čia pat jį perskaičiusi pasakė, kad vertimas blogas, ir jį pataisyti atsisakiusi. Kažkam užėjus į kabinetą, O. Poškienė vertimą atsiėmė ir paslėpė po paltu, o kai šis žmogus išėjo, ji paklausė, gal Vaicekauskienė turinti šiam tikslui pažįstamą žmogų.

J. Vaicekauskienė nurodė Vilniaus pedagoginio instituto anglų kalbos dėstytoją Edmundą Laucevičių, buvusį Lietuvos pasiuntinybės darbuotoją Londone. E. Laucevičių ji pažinojo nuo 1938 metų. Bolševikams grįžus į Lietuvą antrą kartą, Laucevičius prognozavo, kad tai - tik laikinai, nes būsimoje Taikos konferencijoje Lietuvai vėl bus gražinta nepriklausomybė.

Kovo 10-12 d. susitikusi Laucevičių, J. Vaicekauskienė jam pasakė, kad, kai O. Poškienė prašė rasti žmogų, kuris išverstų atsišaukimą, ji pasiūlusi jo kandidatūrą.

AREŠTAS IR KRATA

J. Vaicekauskienę suėmė 1946 m. kovo 20 d.

1946 m. kovo 31 d. LSSR NKGB 2-ojo skyriaus darbuotojas kpt. Sulimenka nustatė, kad J. Vaicekauskienė tiesiogiai padėjo nacionalinio pogrindžio dalyviams išversti antisovietinį atsišaukimą į užsienio kalbas, siekiant išsiųsti jį į užsienį, ir parengė nutartį areštuoti J. Vaicekauskienę. Nutarčiai pritarė:

LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio viršininko pavaduotojas vyr. lttn. Maskolenka, 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas papulsk. Markovas ir tardymo skyriaus viršininkas papulsk. Rozauskas.

Nutartį areštuoti patvirtino 1946 m. kovo 31 d. LSSR NKGB ministro pavaduotojas papulsk. Martuchinas. Areštą sankcionavo 1946 m. balandžio 6 d. LSSR NKGB vidaus kariuomenės karo prokuroras justicijos papulsk. Grimovičius.

Tos pačios dienos data NKGB kpt. Sulimenka pasirašė nutartį, kad J. Vaicekauskienė įtariama nusikaltimais, numatytais RSFSR BK 17-88-la str., ir kad nepasislėptų nuo teismo tardymo parinkti jai kardomąją priemonę — įkalinimą.

Nutartis suderinta su LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 2-ojo poskyrio ltn. Maskolenka, 1. e. 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotojo pareigas papulk. Markovu ir NKGB tardymo skyriaus viršininku papulk. Rozausku.

1946 m. kovo 31 d. patvirtino LSSR NKGB ministro pavaduotojas papulk. Martavičius.

1946 m. balandžio 4 d. sankcionavo LSSR NKVD kariuomenės karo prokuroras justicijos papulk. Grimovičius.

Orderis Nr. 237 J. Vaicekauskienės areštui išduotas 1946 m. balandžio 4 d. NKGB kpt. Sulimenkos ir pasirašytas NKGB ministro pavaduotojo papulk. Martavičiaus.

Sulaikytosios J. Vaicekauskienės anketa užpildyta 1946 m. kovo 31 d. Byla pradėta 1946 m. gegužės 19 d. NKVD spec. skyriaus pažyma, kad J. Vaicekauskienė nebuvo teista.

Tuo tarpu asmens krata padaryta 1946 m. kovo 20 d. Asmens kratą, dalyvaujant NKGB jaun. ltn. Smoginui ir jai pačiai, J. Vaicekauskienės bute Žygimanto 2-8 darė LSSR NKGB darbuotojas vyr. ltn. Kazlovskis.

Kratos metu rasta ir paimta:

1. Pasas Nr. II-TŽ 615873, išduotas 1945 m. sausio 14 d. J. Vaicekauskienės vardu.
2. Tarnybinis pažymėjimas Nr. 438.
3. Profsąjungos nario bilietas Nr. 361.
4. Vilniaus lombardo kvitas Nr. 361.
5. Vilniaus lombardo kvitas Nr. 38034.
6. Tarnybinis pažymėjimas Nr. 54.
7. Įvairūs susirašinėjimai - 8 lapai.
8. Fotonuotraukos - 3 vnt.

Toliau J. Vaicekauskienės ir kiti parašai.

1946 m. balandžio 8 d. akte LSSR NKGB darbuotojai - jaun.

ltn. Sierovas ir Pereviazkinas pažymi, kad areštuojant J. Vaicekauskienę, gyvenusią Žygimanto 2-8 (Mokslų akademija), turto aprašyti negalėjo, nes J. Vaicekauskienė jau du mėnesius negyveno

minėtu adresu ir persikeldama į naują butą, kurio adresas nežinomas, jokių namų apyvokos daiktų ten nepaliko. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 264-273.)

TARDYMAI

1946 m. kovo 20 d. įvyko pirmoji Vaicekauskienės kvota. Ją vykdė kpt. Salimenka.

Padarius krata, buvo apklausta apie šeimą, šeimos sudėtį, kur mokėsi, kur dirbo anksčiau ir suėmimo metu. Tardytojo paklausta, ką pažįstanti Vilniuje ir su kuo bendraujanti, J. Vaicekauskienė, žinoma, nieko blogo nemanydama, pasakoja apie savo bendradarbius:

1. J. Jurginis - Mokslų akademijos bibliotekos vedėjas, pažįstamas nuo 1945 m. gegužės mėnesio.

2. Savičienė - Mokslų akademijos sekretorė, pažįstama nuo 1946 m. vasario mėnesio.

3. Marija Burokienė - Mokslų akademijos bibliotekos direktoriaus pavaduotoja, pažįstama nuo 1940 m.

4. Juozas Matulis - Mokslų akademijos prezidentas, pažįstamas nuo 1945 m., kartu dirba.

5. Juozas Bulovas - Teisės instituto direktorius, pažįstamas nuo 1940 m. kovo mėnesio.

6. Kazanavičienė - dirba Mokslų akademijoje rankraščių skyriuje, pažįstama nuo 1946 m. sausio mėnesio.

1946 m. kovo 28 d. kvočiančiam tardytojui Salimenkai prisipažįsta, kad žino, jog O. Lukauskaitė-Poškienė yra suimta, kad O. Poškienė ji pažįsta nuo 1946 m. sausio mėnesio, ir liudija, kad 1946 m. kovo 10 d. O. Poškienė atėjo pas ją į Mokslų akademiją pietų metu. Kai jos buvo valgykloje, O. Poškienė paklausė, ar galės Vaicekauskienė išversti iš lietuvių kalbos į prancūzų kalbą slapta dokumentą. J. Vaicekauskienei pasisakius, kad jai lengviau versti iš prancūzų į lietuvių kalbą, Poškienė pasiūlė su ja pasikalbėti konfidencialiai. Užėjus į tuščią J. Vaicekauskienės kabinetą,

O. Poškienė parodė jai tekstą sakydama, jog tai - slaptas lietuvių tautos atsišaukimas, išverstas į prancūzų kalbą, ir prašė tą vertimą peržiūrėti ir prireikus jį pataisyti, kartu išėmė iš kišenės tekstą, padavė jį J. Vaicekauskienei. Žvilgtelėjusi į pavadinimą, Vaicekauskiene perskaitė: „Lietuvos tautinės tarybos atsišaukimas į laisvasias pasaulio tautas" ir pareiškė, kad prastai išversta. Tačiau, nepakankamai gerai mokėdama prancūzų kalbą, tą tekstą versti iš lietuvių į prancūzų kalbą atsisakė, juolab kad tai labai pavojinga.

O. Poškienė paklausė, ar ji nežinanti patikimo žmogaus, mokančio anglų kalbą. J. Vaicekauskiene rekomendavo Edvardą Laucevičių, kuris dirbo Pedagoginiame institute, o anksčiau, nuo 1938 m., buvo dirbęs Anglijoje, Lietuvos pasiuntinybėje. Jį pažinojusi nuo 1928 m., kai jis dar dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje protokolų skyriaus sekretoriumi.

Tardytojai J. Vaicekauskiene teigė, kad viso atsišaukimo teksto neskaitė, o tik jo antraštę, bet manė, kad O. Poškienė turi atsišaukimo tekstą ir anglų kalba, tad ir norinti tą tekstą pagedaguoti.

1946 m. kovo 11-12 d. susitikusi E. Laucevičių J. Vaicekauskiene jam pasakė, kad O. Poškienė turinti atsišaukimo tekstą ir kad ji nurodžiusi E. Laucevičių, kaip galintį išversti į anglų kalbą. Atsisakęs išversti atsišaukimą į anglų kalbą, E. Laucevičius išėjo su ja net neatsisveikinęs. Ar O. Poškienė jam perdavė išversti tą tekstą, nežinanti. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 288.)

1946 m. balandžio 8 d. kvotos metu atsakydama į tardytojo mjr. Solovjovo klausimą, ką ji žinanti apie O. Poškienę, J. Vaicekauskiene pasakė, kad ji susipažino su ja 1945 m. gruodžio mėn. pradėjusi dirbti Mokslų akademijos bibliotekoje. Ar O. Poškienė yra politinė veikėja, ji nežinanti. Ją pažįsta kaip poetę ir yra skaičiusi jos sukurtus eilėraščius.

1946 m. balandžio 8 d. buvo priimtas nutarimas, kurį patvirtino LSSR NKGB papulk. Rozauskas, apie tai, kad MGB darbuotojas mjr. Solovjovas perimtų Julijos Vaicekauskiene's bylą Nr. 7246 (dabar b. b. Nr. 9792/3) vykdyti. Mjr. Solovjovas surengė tik dvi apklausas: 1946 m. balandžio 8 ir 9 d.

1946 m. balandžio 9 d. mjr. Solovjovo primygtai J. Vaicekauskienė pareiškia, kad O. Poškienės politinė veikla jai nėra žinoma. Kad O. Poškienė koku nors būdu gali būti susijusi su antisovietine veikla, ji tik gali daryti tam tikras išvadas, pasitelkdama faktus. „Pavyzdžiui, - aiškina J. Vaicekauskienė, - kovo 10 d. pasirodžiusi Mokslų akademijos valgykloje prie mano stalo pasiūlė išversti į prancūzų kalbą, kaip vėliau pastebėjau, „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Aš verčiu tik lengvus dalykus iš prancūzų į lietuvių kalbą. Poškienė pasakiusi, kad norinti su Vaicekauskiene pasikalbėti „slaptu reikalu“, ir vėliau, pamačiusi vertimą prancūzų kalba (jis O. Poškienei nepatiko) ir perskaičiusi jo antraštę, J. Vaicekauskienė pasakė O. Poškienei: „Kodėl jūs taip darote? Juk tai - pavojinga“. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 286.) O. Poškienė į tai atsakė: „Aš nebijau“.

Kodėl ji pasitikėjo ir būtent kreipėsi į J. Vaicekauskienę - ši paaiškinti negalėjo. „Gal todėl, kad ir aš buvau nepatenkinta sovietų valdžia?“ - teisinasi Vaicekauskienė. Kalbėdama apie Laucevičių, J. Vaicekauskienė kartojta tą patį kaip ir anksčiau, kad dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, vėliau Londone, o nuo 1940 m. susitikdavo Mokslų akademijos bibliotekoje. Pakartotinai prisipažįsta, kad kovo 11-12 dienomis ji pasiūlė į jos kabinetą užėjusiam E. Laucevičiui išversti į anglų kalbą atsišaukimą, kurį parašė Ona Lukauskaitė-Poškienė. E. Laucevičius pareiškęs, jog jis ne tiek gerai moka anglų kalbą, kad galėtų gerai išversti, ir neatsisveikinęs išėjo.

J. Vaicekauskienė prisipažino, kad O. Poškienė ir Laucevičius jau buvo pažįstami. Apie tai jis jai pasisakė tuoj po to, kai O. Poškienė pradėjo dirbti MA bibliotekoje. Tačiau, esant Vaicekauskienei, E. Laucevičius neparodydavęs, kad jiedu pažįstami, ir niekad tarp savęs viešai nesikalbėdavo ir net neprieidavo vienas prie kito.

E. Laucevičius yra minėjęs, kad juodu kartu mokėsi Šiauliuose, kad O. Poškienė - gera bičiulė. Apie juodviejų santykius nežinanti.

1946 m. balandžio 12 d. tardytojas mjr. Solovjovas parodė J. Vaicekauskienei atsišaukimo teksto vertimą į rusų kalbą ir ji prisipažino, kad tai tas pats tekstas „Lietuvos tautinės tarybos atsišaukimas į laisvasias pasaulio tautas“.

Kaltinama J. Vaicekauskienė visiškai prisipažįsta kalta. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 276-277, 280-281, 286-289.)

KALTINIMAS

1946 m. balandžio 11 d. MGB tardymo skyriaus tardytojas mjr. Solovjovas, peržiūrėjęs J. Vaicekauskienės tard. bylą Nr. 7246 (dabar b. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 264-292) ir turėdamas galvoje, kad pati Julija Vaicekauskienė yra antisovietiniu pažiūrų ir žinojo apie nacionalistinę kontrrevoliucinę pogrindžio veiklą, paėmė iš Onos Poškienės antisovietinį atsišaukimą, kurį 1946 m. kovo mėn. pasiūlė savo pažįstamam E. Laucevičiui, kaip patikimam vertėjui, ir kartu agitavo jį, kad jis išverstų atsišaukimą į anglų kalbą, skirtą išsiųsti į užsienį, pateikė Julijai Vaicekauskienei šį kaltinimą, suderinęs su MGB kpt. Leonovu. Kaltinimą patvirtino 1946 m. balandžio 11 d. papulk. Rozauskas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 290.)

Rašytojas Kazys Boruta

BIOGRAFIJA

Kazys Boruta gimė 1905 m. sausio 16 d. Kūlokų km., Marijampolės raj. Tėvai - pasiturintys valstiečiai. Tėvas, valdęs 50 ha ūkį, mirė 1945 m. Motina Marija Borutienė, kai sovietai atėmė ūkį, gyveno pas sūnų Kazimierą. Mirusi. K. Borutos šeimos sudėtis:

Tėvas K. Boruta, s. Kazio - mirė 1945 m. Motina Marija Borutienė, žmona Albina Čiurlionytė ir duktė Eglė Borutaitė, gimusi 1933 m., visi gyvena Vilniuje, Olandų 5-1.

Brolis Petras Boruta, gyv. Kluonių km., Marijampolės apskr.

Brolis Jonas Boruta, gyv. Kaune, žinomas kaip aktyvus rezistentas.

Iki 1924 m. K. Boruta gyveno tėvų namuose. Baigęs mokytojų seminariją, rudenį įstojo į Kauno universitetą.

1925 m. už vadovavimą studentų socialistų aušrininkų mitingui kartu su kitais septyniais studentais buvo areštuotas. Kalėjime

išbuvo mėnesį. 1927 m. Smetonos valdžios įtartas, kad dalyvauja antivalstybinėje veikloje (prieš Smetonos režimą), jis buvo antrą kartą areštuotas Telšiuose. Po mėnesio jam buvo liepta išvažiuoti iš Lietuvos.

K. Boruta išvažiavo į Berlyną, o iš ten - į Vieną. Vienos universitete tęsė studijas. 1930 m. baigęs Vienos universitetą, K. Boruta vieneriems metams išvažiavo į Berlyną semtis žinių prūsų bibliotekoje. 1931 m. grįžo į Lietuvą. Gyvendamas Kaune pradėjo rašytojo poeto darbą.

1933-1935 m. K. Boruta vėl kalėjo, šį kartą už antifašistinius susirašinėjimus ir antifašistinius eilėraščius. 1933 m. K. Borutą apkaltino už dalyvavimą eserų partijoje todėl, kad 1929 m. eserų laikraštyje „Maksimalistas“ ar „Revoliucionierius“ buvo išspausdinti jo antifašistiniai eilėraščiai. K. Boruta sakėsi, kad tuo metu jis palaikė ryšius su kai kuriais eserais, kartu ir su bolševikais, bet formaliai jų narys nėra buvęs.

Kazio Borutos literatūrinė veikla:

1928 m. prisidėjo prie antifašistinio žurnalo „Trečias frontas“ įsteigimo. 1932 m. redagavo almanachą „Darbai“. Išspausdinti eilėraščių, apysakų rinkiniai, novelės, eiliuotos pasakos, vertimai ir kita.

1940 m. K. Boruta dirbo Mokslų akademijoje sekretoriumi. 1941—1944 m. dirbo asistentu prie Literatūros muziejaus. Nuo 1944 m. iki 1946 m. kovo 17 d. dirbo Mokslų akademijoje lituanistikos skyriaus direktoriumi.

1931 m. Kaune K. Boruta susipažino su studente literate Ona Lukauskaitė (ištekėjusi tapo Poškienė), kuri nuo 1933 iki 1945 m. gyveno Šiauliuose, o 1945 m. rudenį persikėlė į Vilnių. K. Boruta ir O. Lukauskaitė-Poškienė gyveno atskiruose miestuose, bet, nors ir retai, vis susitikinėdavo ir bendravo. Kai ji apsigyveno Giedraičių 10-1, K. Boruta bent du kartus per mėnesį užsukdavo aplankyti savo gerą pažįstamą, nes juodu siejo ne tik sena draugystė, bet ir ta pati profesija. Žinoma, anksčiau ji buvo kairiųjų pažiūrų. Kai

persikėlė į Vilnių, K. Boruta pastebėjo, kad jos pažiūros į gyvenimą pasikeitė. Naujas pažiūras sąlygojo to meto veiksniai. Kartais ji teigiamai vertindavo sovietų valdžios vykdomą kultūrinių priemonių plėtotę, o kartais sovietų santvarkai ir bolševikams rodė net priešišumą. Ji labai sunkiai ir skaudžiai išgyveno savo draugo Petro Navicko areštą, o po teismo aiškiai pasipiktino sovietų valdžia. Kaip sakė K. Boruta, tai buvo ne pažiūros, o viskas priklausė nuo jos nuotaikos.

1946 m. vasario mėn., kai K. Boruta atėjo į jos butą, O. Lukauskaitė-Poškienė perskaitė „Atsišaukimo į laisvasias pasaulio tautas“ atskirus fragmentus, kurie buvo aiškiai antisovietiški. Skaitant tekstą, K. Boruta ją nutraukė pakomentuodamas, kad tai yra tik atskirų frazių rinkinys, jame nėra rimto turinio. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L 311.) O. Lukauskaitė-Poškienė prašė K. Borutą suredaguoti šio antisovietinio dokumento tekstą, bet K. Boruta atsisakė. Vasario pabaigoje ar kovo pradžioje gana vėlu vakarą, būdamas stipriai išgėręs, K. Boruta vėl aplankė savo bičiulę O. Lukauskaitę-Poškienę, kuri kažką rašė rašomąja mašinėle, o ant stalo gulėjo rankraščiai. K. Boruta glustelėjo ant sofos, norėdamas truputį atsikvėpti. O. Lukauskaitė-Poškienė padavė jam pačiam paskaityti aukščiau minėtą antisovietinį dokumentą - „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“.

K. Boruta suvokė, jog dėl to, kad buvo artimi jų tarpusavio santykiai, O. Lukauskaitė-Poškienė buvo įsitikinusi, jog, perskaitęs šį kūrinių, NKGB organams jis nepraneš. Ji suprato, kad K. Borutos, kaip sovietinio rašytojo, negalima įtraukti į antisovietinę veiklą. K. Boruta matė, kad O. Poškienei didelę įtaką darė dr. Jasaitis, jos svainis, buvęs krikščionių demokratų lyderis (1944 m. pasitraukė į Vakarų. - *V. A.*), pas kurį ji gyveno vokiečių okupacijos metu.

Apie O. Lukauskaitės pareikštas antisovietines nuotaikas juodviejų pasikalbėjimų metu iš tikrųjų K. Boruta niekam ir nebuvo pranešęs. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L 293-324.)

AREŠTAS, KRATOS

K. Borutą areštavo 1946 m. kovo 17 d. Onos Lukauskaitės-Poškienės bute (pasaloje. - *V. A.*).

Nutartis areštuoti Kazį Borutą parengta 1946 m. kovo mėn. (tikslī data nenurodyta) LSSR NKGB 2-ojo skyriaus 3-iojo poskyrio viršininko pavaduotojo kpt. Danilovo, nustačius, kad K. Boruta, būdamas priešikų sovietinei valdžiai pažiūrų, užmezgė ryšius su Lietuvos tautine taryba ir Lietuvos pagrindžio partizanais, išitraukdamas į antisovietinę veiklą. Nutarta K. Borutą areštuoti ir atlikti kratą. Tai suderinta su LSSR NKGB 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotoju papulk. Iščenka ir tardymo skyriaus viršininku papulk. Rozausku. 1946 m. kovo 23 d. nutartį patvirtino LSSR NKGB komisaras gen. mjr. Jefimovas, sankcionavo LSSR NKVD kariuomenės karinis prokuroras papulk. Grimovičius (1946 m. kovo mėn.). Nutartis parinkti kardomąją priemonę - laikyti suimtą - parengta NKGB kpt. Danilovo, nustatant, kad K. Boruta įtariamasis padaręs nusikaltimą, numatyta RSFSR BK 58-1a straipsnyje. „Sutinka“ - pasirašė NKGB 2-ojo skyriaus viršininko pavaduotojas papulk. Iščenka ir NKGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. Rozauskas. Orderis Nr. 207 areštuoti K. Borutą, išduotas 1946 m. kovo 23 d. kpt. Danilovo, pasirašytas LSSR NKGB komisaro pavaduotojo papulk. Martavičiaus ir 3-iojo skyriaus viršininko.

NKVD spec. skyriaus pažymoje nurodyta, kad K. Boruta areštuotas 1946 m. kovo 23 d.

Asmens krata atlikta kovo 17 d. Kratą atliko NKGB kpt. Romanovas. Kratos metu paimta:

1. Laikinas pažymėjimas (vietoj paso) Nr. 454.
2. Laikinas pažymėjimas (vietoj karinio bilieto) Nr. 1970.
3. Įgaliojimas Nr. 1921.
4. Pažymėjimas Nr. 230, išduotas 1945 m. sausio 18 d.
5. Pažyma dėl šaukimo atidėjimo.
6. SSRS rašytojų sąjungos nario bilietas Nr. 4372.

7. Pažymėjimas NGSV.
8. Pažymėjimas Nr. 11.
9. Pažyma Nr. 2, išduota 1945 m. vasario 16 d.
10. LSSR mokslų akademijos pažymėjimas Nr. 267.
11. Įvairūs susirašinėjimai - 7 lapai.

Pasirašė: „Pretenzijų neturiu“ - K. Boruta.
Kpt. Romanovas.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 293-299.)

1946 m. balandžio mėn. 13 d. NKGB darbuotojai kpt. Kondejevas ir ltn. Pereviazkinas, dalyvaujant lenkei Novockai, gyv. Vilniuje, Totorių 18-10, atliko K. Borutos, gyv. Olandų 5-1, krata, kurios metu rasti dokumentai ir knygos yra paimti ir perduoti NKGB:

1. Komandiruotės pažymėjimas.
2. Pažymėjimas Nr. 692, išduotas 1944 m. spalio 25 d.
3. K. Borutos charakteristika.
4. Pažyma Nr. 654 K. Borutos vardu.
5. Pažyma K. Borutos vardu, išduota 1946 m. vasario 4 d.
6. Svarūs Mokslų akademijos blankai - 2 vnt., Mokslų akademijos standartiniai blankai - 24 vnt.
7. Įvairūs susirašinėjimai - 13 lapų.
8. Vokai su adresais - 5 vnt.
9. Įvairios fotonuotraukos - 9 vnt.
10. Įvairūs užrašai lietuvių kalba.
11. Įvairūs susirašinėjimai - 11 lapų.

Turto aprašymas:

1946 m. kovo 13 d. ltn. Kondejevas ir jaun. ltn. Pereviazkinas, dalyvaujant lenkei E. Novockai, laikinai gyvenančiai Totorių 18-10, rado ir aprašė K. Borutos bute Olandų 5-1 turta:

1. Pianinas, juodos spalvos.
2. Rašomasis stalas, senas, ažuolinis, rudas.
3. Sofa, pilka.
4. Knygų spinta, ruda.
5. Rašomasis stalas, senas.

6. Rūbų spinta, ruda.
7. Valgomasis stalas.
8. Vyriškas švarkas, juodas.
9. Vyriškas švarkas, pilkas.

Yra Borutienės parašas dėl turto saugojimo. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 299-300.)

TARDYMAI

Pirmą apklausą vykdė MGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas 1946 m. kovo 20 d. Kaip visuomet aprašoma smulki areštuoto K. Borutos biografija (ji pažymėta skyriuje „biografija“) apie šeimos sudėtį, išsilavinimą, parašytus kūrinius, darbovietę, darbą, draugus, su kuriais bendrauta. Kartais pabrėžiami ir subtilesni draugystės momentai. Kadangi 1946 m. kovo 17 d. aplankęs savo gerą pažįstamą Oną Lukauskaitę-Poškienę K. Boruta jos bute pateko į pasalą, tai suprantama, K. Borutai buvo duotas klausimas: „Ką jūs žinote apie Onos Lukauskaitės politinius įsitikinimus?“ (B. b. Nr. 9793/3. T. 3. L. 309.) K. Boruta, kaip buvęs politinis kalinys, stengėsi savo oponentą tardytoją žmoniškai įtikinti ir kartu teisinti kitus asmenis. Paklaustas apie O. Lukauskaitę-Poškienę, jis atsakė: „Kiek žinau, praeityje Ona Lukauskaitė-Poškienė jokiai politinei partijai ir organizacijai nepriklausė. Pažinodamas ją, gyvenančią Kaune, galiu spręsti apie ją tik iš to laikotarpio. Mus sieja sena draugystė ir ta pati profesija. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 309.)

Į Vilnių ji atvažiavo nuo 1945 m. rudens, ir aš pastebėjau šiokių tokių jos pažiūrų pasikeitimą. Po P. Navicko teismo O. Lukauskaitės-Poškienės pažiūros į gyvenimą, į politiką tapo neaiškios, pastebėjau ir priešiškus bolševizmo ir sovietų valdžios atžvilgiu“.

Kartą, prisimena K. Boruta, būdamas nemažai išgėręs gana vėlai užėjo pas ją į svečius. O. Lukauskaitė-Poškienė jam pasiūlė parengti vieną dokumentą, kurio pavadinimo jis neatsimena. Neprisimena ir kam skirtas tas dokumentas, kas jį parašė, nes tai

buvo rankraštis. „To dokumento aš pats neskaičiau - jį perskaitė atskirus epizodus.“

Tardytojui priminus, kad O. Lukauskaitė-Poškienė tvirtina, jog tekstą skaitė jis pats, K. Boruta dar kartą tai paneigė.

KALTINIMAS

1946 m. balandžio 9 d. MGB tardytojas kpt. Konovas pateikė K. Borutai kaltinimą, suminint, kad galutinai išaiškinta, jog jis palaikė antisovietinius ryšius su vadovaujančia lietuvių nacionalinio pagrindžio Lietuvos tautinės tarybos dalyve Ona Lukauskaite-Poškiene. 1946 m. vasario-kovo mėn. jis buvo jos supažindintas su antisovietinės organizacijos - LTT išleistu „Atsišaukimu į laisvasias pasaulio tautas“, skirtu išsiųsti į užsienį. Susipažinęs su antisovietiniais dokumentais, dėl jų turinio K. Boruta padaręs keletą pastabų, pasiūlydamas sustiprinti šmeižtą prieš sovietų valdžią.

Nutarta:

apkaltinti K. Borutą padarius nusikaltimą pagal RSFSR BK 17-58-1a, 58-11 str.

Nutarimą tvirtino MGB tardymo skyriaus viršininkas E. Rozauskas.

K. Boruta su šiuo nutarimu buvo supažindintas 1946 m. balandžio 9 d. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 314.)

TARDYMAI TĘSIASI

K. Boruta pasakė, kad kaltinimo turinys jam suprantamas ir, prispirtas O. Poškienės parodymu, prisipažįstas esąs kaltas. Tačiau K. Boruta pabrėžia, kad minėto dokumento jis nepateisina, kaip suformuluoto iš atskirų frazių ir nepateikiančio ypatingų faktų. Todėl O. Lukauskaitei-Poškienei pasiūlius, kad K. Boruta jį pataisytų - pareduotu, jis atsisakė.

K. Boruta teisinasi, kad jis nežinojęs, jog tai pagrindžio organizacijos kūrinys, ir todėl neteikęs dokumentui didesnės reikšmės. Manęs, kad tai yra O. Lukauskaitės-Poškienės, kuri labai jaudinosi

dėl jos draugo P. Navicko arešto, asmeniškų išgyvenimų rezultatas. O. Lukauskaitė-Poškienė, parodydama K. Borutai dokumentus, žinojo, kad jis neišduos jos, t.y. apie tai nepraneš MGB organams, nes jiedu geri bičiuliai. Be to, ji žinojo, kad K. Borutos, kaip sovietinio rašytojo, negalės įtraukti į antisovietinę veiklą.

Kai kas iš to meto žmonių, pažinojusių ir O. Lukauskaitę, ir K. Borutą, tvirtino, kad tardoma O. Lukauskaitė primygtinai įrodinėjo K. Borutos dalyvavimą pogrindyje, kartu norėdama, kad K. Boruta irgi turėtų svarų „kapitalą“, atgavus nepriklausomybę (o tai buvo laukiama ne metais, bet mėnesiais, savaitėmis, dienomis, ypač po 1946 m. vasario mėn. Fultone pasakytos Čerčilio kalbos).

Tačiau laviruodamas ir gindamas save, K. Boruta liudijo, kad O. Lukauskaičiai-Poškienei pasiūlius pataisyti tekstą, tai padaryti jis atsisakęs. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 315.)

K. Borutos nuomone, O. Lukauskaitės-Poškienės pasaulėžiūros pasikeitimui didelę įtaką turėjo jos sesers vyras, žinomas Šiaulių krikščionių demokratų veikėjas dr. Jasaitis, kuris 1944 m. pasitraukė į Vokietiją (vokiečių okupacijos metais kurią laiką ji gyveno jų ūkyje), bei jos gyvenimo draugas P. Navickas, aktyvus LLA kovotojas, kurį areštavo 1945 m.

Tardytojui K. Boruta pakišo dar vieną pasiteisinimo versiją: „Su dokumentu O. Lukauskaitė-Poškienė mane supažindino provokaciniais tikslais, pavesta LTT“. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 316.)

K. Boruta prisipažįsta, kad neprisitaikė prie sovietinio gyvenimo būdo, kartais tam tikrais momentais pabiromis frazėmis išreikšdamas nepasitenkinimą sovietų valdžia, tačiau pareiškimų prieš sovietų valdžią nebuvo. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 317.)

1946 m. birželio 12 d. MGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas paskutinį kartą apklausė K. Borutą, ir šis prisipažino, kad Lietuvoje, kai buvo buržuazinė santvarka, jis buvo ne kartą represuotas:

- 1925 m. už vadovavimą Kaune studentų aušrininkų mitingui dėl mirties baudmės įgyvendinimo. Suimtas buvo kartu su kitais septyniais studentais ir išbuvo kalėjime vieną mėnesį.

- 1927 m. Telšiuose, įtartas dalyvaujant mitinge prieš fašistinę valdžią. Iškalėjęs vieną mėnesį, jam buvo pasiūlyta išvažiuoti iš Lietuvos. K. Boruta išvyko į Vieną, vėliau į Berlyną. Į Lietuvą grįžo po ketverių metų.

- 1933 m. pradžioje nuteistas 4 metams už antifašistinius eilėraščius ir už susirašinėjimą su antifašistais, kalėjime išbuvo iki 1935 m. rudens. 1933 m. arešto metu K. Borutai buvo primestas kaltinimas, kad dalyvavęs eserų veikloje. 1929 m. eserų laikraštyje „Maksimalistas“ ar „Revoliucionierius“ buvo atspausdinti jo antifašistiniai eilėraščiai. Tuo metu K. Boruta palaikė ryšius su kai kuriais eserais, su bolševikais ir kitų politinių srovių atstovais Lietuvoje, tačiau jokiose partijose nedalyvavo.

1933—1934 m. vieną pusmetį K. Boruta kalėjo Kauno kalėjime, o vėliau, nuo 1934 m. antros pusės - Marijampolės kalėjime.

Kauno kalėjime K. Boruta sėdėjo kartu su bolševiku Todesu (dirbusiu MGB). Marijampolėje sėdėjo su eseru Jonu Lukoševičium (dirbusiu Valstybiniame plano komitete). Su bolševikais Marijampolės kalėjime K. Boruta nesėdėjęs ir todėl, kaip teigė K. Boruta, su jais tenai nesusitikęs.

Į tardytojo kpt. Leonovo klausimą, už ką jį boikotavo bolševikai, K. Boruta sakė nieko apie tai nežinąs. Jokių politinių pažiūrų jis niekam nepiršęs ir jokiose grupuotėse nedalyvavęs ir todėl jokio boikoto prieš jį negalėję būti. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 318-319.)

VIII. BYLOS IŠSKYRIMAS

Pateikiamas sąrašas asmenų, kurie LSSR MGB nutartimi buvo išskirti iš bendros LTT bylos. Tai: Balys Sruoga, Kazys Šalkauskis, Kazys Inčiūra, Leonas Bistras, Jonas Galvydis, Valerija Valsiūnienė, Kazys Umbrasas, Aldona Miškinytė, Domas Jasaitis, Jonas Varanckas, Kęstutis Valentukevičius.

Balys Sruoga

B. Sruoga gimė 1896 m. lapkričio 2 d. Baibokuose, Biržų raj., mirė 1947 m. spalio 16 d. Vilniuje.

1915-1916 m. studijavo Petrogrado, 1916-1918 m. - Maskvos universitetuose. Dalyvavo Lietuvių meno kūrėjų draugijos, „Vilko-lakio“ teatro veikloje, 1920-1924 m. studijavo Miuncheno slavistikos universitete, įgijo filosofijos daktaro laipsnį, 1924-1940 m. dėstė Kauno, o 1940-1943 m. ir nuo 1945 m. - Vilniaus universitete. Kauno universitete vadovavo slavistikos ir teatro seminarams. Profesorius (1932). Vienas iš Lietuvių draugijos SSRS tautų kultūrai pažinti steigimo (1929) iniciatorių. 1943-1945 m. kalėjo Štuthofo koncentracijos stovykloje.

Išėjo poezijos rinkiniai: „Saulė ir smiltys“ (1920), „Dievų takais“ (1923), „Alpėse“ (1930), poemėlės „Deivė iš ežero“ (1919), „Miestas“ (1922), sukūręs eilėraščių, kantatų, dramos kūrinių, koncentracijos stovyklos atsiminimų knygą „Dievų miškas“. Parengė lietuviškų dainų rinktinę. Balys Sruoga - dramaturgijos ir meno kritikas. (Ištraukos iš LTE. T. 10. P. 360-361.)

B. Sruoga, rašytojas ir profesorius, buvo pažįstamas su S. Gorodeckiu, O. Lukauskaitė-Poškiene, K. Boruta. Su J. Noreika susipažino Štuthofe. J. Noreika, grįžęs iš Štuthofa, ne kartą kreipėsi į B. Sruogą patarimų. B. Sruogai esant stovykloje, pas jį rinkdavosi patikimi asmenys. B. Sruoga, kaip ir daugelis Lietuvos inteligentijos atstovų, buvo nepatenkintas sovietine santvarka. B. Sruoga ir J. Noreika atvirai vienas kitam pasisakė prieš sovietų valdžią.

1946 m. vasario mėn. J. Noreika buvo davęs paskaityti įsakymą, pasirašytą Lietuvos tautinės tarybos, dėl lietuvių tarnautojų pozicijų dirbant sovietinėse tarnybose ir perspėjimą tų darbuotojų, kurie aktyviai bendradarbiauja su sovietinėmis struktūromis: NKVD, MGB organais. B. Sruoga, perskaitęs šį nutarimą, jį aprobavo kaip valstybinės reikšmės dokumentą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 41.)

B. Sruogos ir J. Noreikos šeimos 1944 m., vokiečių frontui traukiantis, pasitraukė į Vokietiją (Noreikos šeima - į Šveicariją), todėl juodu dažnai prisimindavo ir abiejų šeimų bendrą likimą.

1945 m. gruodžio mėn. B. Sruoga J. Noreikai prasiarė, kad į Vokietiją rengiasi bėgti jo pažįstamas studentas. Tuomet J. Noreika paprašė, kad B. Sruoga su juo supažindintų. Po kelių dienų į Mokslų akademiją atėjo J. Varaneckas, susirado J. Noreiką valgykloje ir pasakė: „Mane atsiuntė B. Sruoga“. J. Noreika, nenorėdamas kalbėtis valgykloje, paprašė jį vakare užeiti į jo butą Vivulskio 31. Vakare J. Varaneckas atėjo į J. Noreikos butą ir papasakojo, kad jis baigė Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą ir nori pasitraukti į Vokietiją, į Miuncheną.

Kazys Šalkauskis

K. Šalkauskis gimė 1885 m. kovo 4 d. Ariogaloje, Kėdainių apskr., mirė 1960 m. vasario 26 d. Vilniuje.

1912 m. baigė Maskvos universiteto Teisės fakultetą, 1912-1915 m. advokatavo Samarkande (Uzbekija), 1915-1917 m. dirbo Lietuvių draugijoje nukentėjusiems dėl karo šelpti. 1915 m. drauge su K. Olšauskiu steigė maitinimo punktus, dėl to važinėjo po Šiaurės Lietuvą, Žemaitiją. Birželio mėn. lankėsi lietuvių tremtinių lygoje Mintaujoje, Daugpilyje, kur jų buvo apie 1200. Su M. Yču išvyko į Petrapilį organizuoti šalpos ir čia buvo suorganizuoto komiteto sekretorium, vėliau - išdininku, pirmininko pavaduotoju. 1918-1920 m. - Lietuvos prekybos ir pramonės ministerijos reikalų valdytojas, viceministras, Lietuvos vyriausybės komisaras, perimantis iš bermontininkų jų paliekamą teritoriją, 1919-1960 m. -advokatas.

1921-1922 m. dėstė Aukštuosiuose kursuose, 1922-1936 m. dėstė Kauno universitete, 1940-1950 m. - Vilniaus universitete; profesorius (1936). 1944-1945 m. - dar ir LSSR mokslų akademijos reikalų valdytojas. Sudarė įstatymų rinkinį „Lietuvos novelos“ (1935). (LTE. T. 10. L. 527.)

K. Šalkauskis pažinojo J. Noreiką nuo 1928-1929 m., kai jis studijavo Kauno universitete teisę. J. Noreika, grįžęs iš Raudonosios armijos į Vilnių ir išsidarbinęs, sužinojo, kad dabartinę vietą Mokslų akademijoje anksčiau buvo užėmęs Kazys Šalkauskis, kuris, išsiaiškinęs, kad buvęs Šiaulių apskrities viršininkas J. Noreika yra tas pats, dabar dirbantis jo vietoje, apsidžiaugė ir sutiko užėiti į jo butą Žygimanto 20.

J. Noreika, užėjęs pas jį pirmą kartą į butą, kalbėjosi su juo apie teisinius dalykus. Tuo metu J. Noreika turėjo pasiėmęs LTT nutarimą dėl tolesnio darbo valstybinėse įstaigose ir davė tą nutarimą paskaityti K. Šalkauskiui, norėdamas sužinoti jo nuomonę, nes jį pažinojo kaip žinomą teisininką, advokatą.

Prof. K. Šalkauskis, paskaitęs dokumentą, pasakė: „Dokumentas tikras, bet pavojingas“.

J. Noreika, užėjęs pas profesorių antrą kartą, norėjo sužinoti jo nuomonę apie „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Profesorius, perskaitęs dokumentą, pareiškė: „Faktus patikrinti sunku, tačiau siųsti šį atsišaukimą į užsienį kažin ar verta“. J. Noreika suprato K. Šalkauskio norą - matyti laisvą nepriklausomą Lietuvą. Nors J. Noreika konkrečiai nekalbėjo profesoriui apie sukurtą pagrindžio centrą, bet buvo aišku, kad jis tai žinojo.

Vėliau J. Noreika prisipažino S. Gorodeckiui ir P. Juodeliui, kad konsultavosi pas K. Šalkauskį ir mano, jog jie suprato, kad K. Šalkauskis yra konsultantas antisovietiniais klausimais. J. Noreika nuolat informuodavo profesorių apie antisovietinę veiklą. K. Šalkauskis, perskaitęs J. Noreikos parengtą Lietuvos tautinės tarybos nutarimo projektą dėl valstybinių bei gamyklų darbuotojų tolesnio darbo, jį aprobavo ir sutiko, kad yra būtina parengti kraštą ekonomiškai veiklai. Be to, pareiškė savo nuomonę, jog, pasikeitus

valdžiai Lietuvoje ir pradėjus kurti demokratinę santvarką, manytų, kad reikia tik dviejų partijų: kairiųjų ir dešiniųjų. Vadinasi, abiejų nuomonės sutapo. Dešiniųjų partijoje turėtų būti, jo nuomone, tikintys žmonės, kairiųjų - netikintys. Dešiniųjų partija turėtų skelbti žodžio laisvę, nuosavybę, teisingumą ir tikėjimą. Šiais pagrindiniais klausimais J. Noreikos ir K. Šalkauskio nuomonės sutapo. Apie kairiąsias partijas juodu nekalbėjo.

Antrą kartą su K. Šalkauskiu J. Noreika susitiko jo darbo kabinete. Tuomet J. Noreika atsinešė jo parengto antisovietinio memorandumo projektą, kuris buvo numatytas pasiųsti užsienio spaudai. Jis norėjo išgirsti K. Šalkauskio nuomonę.

K. Šalkauskis suabejojo, ar atsiras žmonių, gebančių pergabenti tokią medžiagą, o apie tokio memorandumo paskelbimą užsienio spaudoje jis nieko neatsakė.

J. Noreikos nuomone, šio memorandumo paskelbimas užsienio spaudoje tik priartintų naujo karo galimybes prieš Sovietų Sąjungą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 90-92.)

Kazys Inčiūra

K. Inčiūra gimė 1906 m. rugsėjo 25 d. Vidugiriuose, Anykščių raj., mirė 1944 m. lapkričio 30 d. Vilniuje.

K. Inčiūra - rašytojas, aktorius, radijo pranešėjas. Išleidęs poezijos rinkinius „Su jaunyste“ (1928), „Padavimai“ (1936), „Baltieji raiteliai“ (1938); prozas „Ant ežerėlio rymojau“ (1930), „Mylinčios moterys“ (1931), „Obelys žydi“ (1937); dramas „Painiava“, „Savanorio duktė“ (1929), „Vincas Kudirka“ (pastatytos 1934, 1935, 1940), „Trys talismanai“ (1936). Sovietiniais metais parašė poemą „Prie Kauno marių“ (1962), pjesę apie Žemaitę (pastatyta 1964), „Eglė žalčių karalienė“ (pastatyta 1967), „Gulbės giesmė“ (pastatyta 1975). (LTE. T. 4. P. 424.)

J. Noreikai, S. Gorodeckiui ir O. Lukauskaitei-Poškienei svarstant ginkluoto sukilimo klausimą, iškilo sunkiai sprendžiama kliūtis:

kaip reikės pranešti pasauliui apie sukilimo pradžią. 1941 m. sukilimo pradžioje buvo užimta radijo stotis Kaune. Analogiškai galvojant, scenarijų reiktų ir dabar pakartoti. Tačiau Vilniuje, Lietuvos tautinėje taryboje, apie Vilniaus radijo stotį neturėta jokių žinių.

O. Lukauskaitė-Poškienė prisiminė Vilniaus radijo stoties pranešėją Kazį Inčiūrą, su kuriuo ji buvo pažįstama, ir sutikus jį atsargiai užsiminė apie Vilniaus radijo stotį, technines stoties galimybes perduoti pasauliui naujausias žinias. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 90.)

Ar galima užmiesčio radijo stotimi naudotis be radiofono? Suprantama, kad už miesto lengviau užimti radijo stotį negu radiofoną mieste. Radijo stoties užėmimas - tai labai svarbus objektas sukilimo metu. K. Inčiūra patikino, kad radijo stotimi galima naudotis, bet dėl to reikia pasitelkti radijo technikos specialistus Morkūną ir Lileivą. J. Noreika apie tai sužinojęs paprašė, kad O. Poškienė sužinotų šių specialistų adresus.

Ar K. Inčiūra suprato, kodėl iš tikrųjų reikia žinių apie Vilniaus radijo stotį ir jos specialistus? Lukauskaitės nuomone, suprato. Bet jis buvo patikimas žmogus ir antisovietinių pažiūrų. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 57-58.)

Leonas Bistras

L. Bistras gimė 1890 m. spalio 20 d. Liepojoje, mirė 1970 m. spalio 18 d. Kaune.

L. Bistras - buržuazinės Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėjas. Nuo 1910 m.- Lietuvos krikščionių demokratų partijos (LKDP) narys. 1913-1914 m. dirbo „Vilties“ laikraščio redakcijoje. 1919 m. - spaudos biuro vedėjas ir oficiozo „Lietuva“ vyriausiasis redaktorius. 1921 m. jam suteiktas filosofijos daktaro laipsnis, baigė Fribūro universitetą. 1922-1923 m. dėstė Kauno universiteto Teologijos fakultete. 1923-1925 m., 1926-1927 m. ir 1939 m. švietimo ministras. 1923-1925 m. seimo pirmininkas, 1925-1926 m. ministras

pirmininkas, krašto apsaugos ministras, 1926 m. dar ir užsienio reikalų ministras. Vienas iš 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo ir 1927 m. II pučo organizatorių. 1926-1940 m. LKDP pirmininkas, 1938-1939 m. rėmė prohitlerinę žygininkų organizaciją. (LTE.T. 2. P. 171.)

O. Lukauskaitė-Poškienė savo 1946 m. kovo 25 d. parodymuose prisipažino, kad be K. Borutos, V. Valsiūnienės ir K. Inčiūros ji buvo pažįstama ir palaikė ryšius su dr. L. Bistru, kuris 1940 m. buvo bolševikų ištremtas, bet 1945 m. grįžo. Su dr. L. Bistru susipažino prieš 10 metų svečiuose pas savo svainį gydytoją D. Jasaitį. Ne kartą L. Bistras, grįžęs iš tremties, buvo apsilankęs jos bute, kalbėjosi apie 1940-1945 m. įvykius - L. Bistras apie trėmimą, O. Poškienė apie okupaciją, o 1946 m. vasario mėn. — apie SSRS santvarkos griuvimą. Kalbantis apie žemės reformą, L. Bistras pasisakė dėl nuosavybės gražinimo. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 64.)

Be to, L. Bistras informavo O. Lukauskaitę-Poškienę, kad Kardinolų taryboje pastaruoju metu dauguma kardinolų buvo ne italai, ir manė, kad Vatikanas išeina į tarptautinę areną. O. Lukauskaitė-Poškienei užsiminus, ar ne laikas kurti pagrindį, L. Bistras, lyg nenorėdamas kalbėti šia tema, sakė: „Viskas priklausys nuo tarptautinių įvykių“. Jis galbūt nenujautė, kodėl O. Lukauskaitė-Poškienė kalbėjo šia tema. Vėliau S. Gorodeckis ir J. Noreika, išgirde šią L. Bistras nuomonę, buvo tos nuomonės, kad reikia kol kas susilaikyti nuo tiesioginių ryšių su juo. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 65.)

Juozas Galvydis

J. Galvydis dirbo Lietuvos mokslų akademijoje periodinių leidinių skyriuje ir buvo pažįstamas su J. Noreika, nes O. Poškienė kartą buvo pastebėjusi jo kabinete J. Noreiką. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 66.)

J. Galvydis buvo pažįstamas ir su O. Lukauskaite-Poškiene, mat juodu mokėsi kartu Šiaulių gimnazijoje. J. Galvydžiui apsilankius jos bute, ji davė jam paskaityti „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio

tautas". Tačiau jai pasiūlius, kad šį atsišaukimą, būdamas Maskvoje, perduotų JAV ambasadai (jis turėjo komandiruoatę į Maskvą 1946 m. kovo mėn. pradžioje), šis kategoriškai atsisakė.

J. Galvydis, perskaitęs „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“, matyt, suprato, kad O. Lukauskaitė-Poškienė yra LTT narė. O. Lukauskaitė-Poškienė manė, kad jis yra antisovietiški pažiūrų ir MGB organams jos neišduos.

Prof. Marcinkevičius, Mokslų akademijos bibliotekos direktorius, tvirtino, kad, suėmus LTT organizacinį trejetą, MGB išsikvietė J. Galvydį ir vertė jį dirbti MGB naudai. J. Galvydis kategoriškai atsisakė. Vėliau J. Galvydį iškvietė antrą kartą į MGB. J. Galvydis atėjo atsiveikinęs su šeima į MGB su daiktais - maisto ir rūbų atsargomis. MGB darbuotojui paklausus, kodėl jis atėjęs su daiktais, J. Galvydis atsakė: „Atėjau pasirengęs likti pas jus, nes bendradarbiauti - išduoti draugus - nenoriu“. MGB pareigūnas suprato, kad J. Galvydis laikosi savo žodžio ir jis nesugebės jį perkalbėti savanoriškai dirbti jų naudai, nusijuokė ir paleido į namus.

Valerija Valsiūnienė

V. Valsiūnienė gimė 1907 m. gegužės 5 d. Žydeliuose, Panevėžio raj., mirė 1955 m. rugsėjo 25 d. Vilniuje.

V. Valsiūnienė - rašytoja. 1930-1940 m. mokytojavo Šiaulių apskr. ir miesto mokyklose. 1941-1944 dirbo Debiosų (Udmurtijos ASSR) vaikų namuose. 1948-1954 m. Rašytojų sąjungos poezijos konsultantė. Pokario metais rašė eilėraščius, kuriuose vyravo kovos su buržuaziniais nacionalistais idėjos, išleido poezijos vaikams knygas. (Ištraukos iš LTE. T. 12. P. 40.)

V. Valsiūnienė buvo Rašytojų klubo vedėja. 1941 m. su savo vyru karininku buvo išvežta į Sibirą. 1946 m. kovo mėn. O. Lukauskaitė-Poškienė davė jai paskaityti „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. V. Valsiūnienė perskaičiusi pasakė: „Paslėpk ir niekam nerodyk“. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 36.)

Kazys Umbrasas

K. Umbrasas gimė 1916 m. kovo 1 d. Bajorų km., Molėtų valsč., Utenos apskr., mirė 1970 m. lapkričio 20 d. Vilniuje, literatūrologas. 1946 m. baigė Vilniaus valstybinį universitetą. Filologijos mokslų kandidatas (1953). 1957-1970 m. dėstė Vilniaus pedagoginiame institute, docentas (1962). Parašė studiją „M. Gorkis ir lietuvių literatūra“ (1956), mokslinę biografiją „Žemaitė“ (1975), mokymo priemonių: „Jonas Biliūnas“ (1956), „Tipiškumo problema literatūroje“ (1958), „Literatūros kryptys ir metodai“ (1962), „Lietuvių literatūros istorijos“ t. 2 (1958) kai kuriuos skyrius, su V. Galiniu - vadovėlių „Lietuvių literatūra X kl.“ (1966), su autorių kolektyvu - „Literatūra IX kl.“ (1966, šių vadovėlių yra keli leidimai), išvertė rusų rašytojų kūrinį, su kitais redagavo M. Gorkio raštus (20 t. 1953-1956). (LTE. T. 11. P. 543.)

Per kvotą S. Gorodeckis buvo prisipažinęs (1946 m. balandžio 4 d.), kad be V. Ašmensko ir P. Juodelio į pagrindžio organizaciją yra užverbavęs K. Umbrasa, tuo metu dirbusį Vilniaus valstybinėje bibliotekoje vedėju, jį S. Gorodeckis pažinojo nuo 1943 m., dar studijuodamas Istorijos-filologijos fakultete. Tuo metu K. Umbrasas į lietuvių kalbą vertė L. Tolstojaus kūrinius. 1956 m. kovo 8 d. S. Gorodeckis buvo davęs K. Umbrasui išversti į prancūzų kalbą „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“, kurį išvertęs K. Umbrasas grąžino kovo 12-13 d.

Vokiečių okupacijos metais S. Gorodeckis apgynė K. Umbrasa nuo Armijos krajevovs siautėjimų, slėpdamas jį pas savo tėvus, todėl progai pasitaikius ir pasinaudojo K. Umbrasu pagrindžio reikalams, duodamas išversti į prancūzų kalbą šį LTT dokumentą ir manydamas, kad gal galės jį perduoti Prancūzijos ambasadoriui Maskvoje. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 357-358.)

Aldona Miškinytė

A. Miškinytė gimė apie 1926 m. Šulerių km., Marcinkonių valsč. 1945-1946 m. mokėsi Vilniaus valstybinio universiteto pirmame

kurse, gyveno kartu su R. Bakanauskaitę ir M. Čaplinskaite Vilniuje, Aukštaičių 12. Matyt, kad A. Miškinytė, pajutusi gresiantį pavojų, suspėjo pasislėpti, ir todėl KGB nutarė jos bylą laikinai nutraukti, kol kaltinamoji atsiras.

Į jaunimo bylą A. Miškinytė taip pat nepateko. Daugiau žinių apie A. Miškinytę KGB archyvuose nerasta, todėl būtų malonu, jei skaitytojai, žiną ką nors apie A. Miškinytę, praneštų autoriui.

Domas Jasaitis

D. Jasaitis ilgą laiką buvo Šiaulių apskrities gydytojas. D. Jasaitis buvo dešiniųjų įsitikinimų, priklausė krikščionių demokratų partijai, Šiaulių visuomenės veikėjas, buvo vedęs Onos Lukauskaitės-Poškienės seserį. Vokiečių okupacijos metais artimai bendradarbiavo su kpt. Jonu Noreika, kai šis buvo Šiaulių apskr. viršininkas. Pastaraisiais metais Onos Lukauskaitės-Poškienės pažiūrą pokyčiui labai daug įtakos turėjo jos svainio, daktaro Domo Jasaičio, įsitikinimai. Bolševikų frontui priartėjus prie Lietuvos, D. Jasaitis su šeima pasitraukė į Vakarų ir apsigyveno Miunchene. Apie D. Jasaičio buvimo vietą O. Lukauskaitė-Poškienė sužinojo visai atsitiktinai. 1945 m. O. Lukauskaitei-Poškienei einant gatve Šiaulių mieste, ją sustabdė jaunas uniformuotas milicininkas, sargo, dirbusio pas D. Jasaitį, sūnus Vaciuukas, kuris vokiečių okupacijos metais buvo išvežtas į Vokietiją. Grįždamas iš Vokietijos į Lietuvą, Vaciuukas Miuncheno priemiestyje atsitiktinai susitiko Domo Jasaičio dukrą. Ji papasakojo apie Domą Jasaitį, kad Miunchene jis yra Lietuvių komiteto pirmininko pavaduotojas, taip pat ir apie Šiaulių miesto burmistrą Linkevičių. Jie įkalbinėjo Vaciuuką negrįžti į Lietuvą, o palaukti tinkamesnio laiko. Vaciuukas buvo susitikęs Šiaulių „Lietūkio“ vadovą Malinauską, Šiaulių kirpėją Levina, kuris irgi buvo išvežtas į Vokietiją. Apie Jasaitį O. Lukauskaitė sužinojo ir iš skrybėlių meistro Rozaičio.

Kaip žinoma, J. Noreika ieškojo būdų užmegzti ryšius su užsieniu. Sužinojęs iš O. Lukauskaitės, kad Miunchene veikia lietuvių

politinis centras, kurio gretose yra ir buvęs šiauliškis, jam gerai pažįstamas krikščionių demokratų veikėjas, Onos Lukauskaitės-Poškienės svainis daktaras D. Jasaitis, nusprendė per studentą J. Varanecką užmegzti ryšius su juo.

Jonas Varaneckas

J. Varaneckas gimė 1919 m. Ščegliukų km., Benekonių valsč., Eišiškių raj., buv. Lenkijos teritorijoje. Kilęs iš valstiečių šeimos. 1934-1944 m. gyveno Vilniuje, 1944-1946 m. - Kaune. 1941-1946 m. studijavo ekonomiką Vilniaus universitete.

J. Noreika, pradėjęs kurti Lietuvos tautinę tarybą, 1946 m. pradžioje ieškojo žmonių, per kuriuos būtų galima užmegzti ryšius su Vakaruose gyvenančių lietuvių bendruomenės organizacijų pažįstamais veikėjais ir pranešti jiems apie tikrąją padėtį Lietuvoje. Atsitiktinai per prof. B. Sruogą sužinojo, kad į Vakarus rengiasi pasitraukti buvęs jo studentas J. Varaneckas. 1946 m. sausio 4 d. J. Varaneckas susitiko su J. Noreika, kuris, be tiesioginio pranešimo apie padėtį Lietuvoje, norėjo per J. Varanecką perduoti žinią apie save geram bičiuliui, Šiaulių ligoninės buvusiam vyr. gydytojui Domui Jasaičiui, Onos Lukauskaitės-Poškienės svainiui. J. Noreikai rūpėjo sužinoti daugiau apie savo šeimą per D. Jasaitį. Jis paprašė J. Varanecką, kad D. Jasaitis pasistengtų užmegzti ryšį su J. Noreika Vilniuje. O. Poškienė taip pat norėjo sužinoti ką nors apie savo sūnų, kuris irgi buvo atsidūręs Vokietijoje. (B. b. Nr. 9⁹²/3. T. 1. L. 41, 86.)

J. Varaneckas laimingai pasiekė Lenkiją 1946 m. sausio 10 d., bet paskui ryšiai su juo nutrūko. Tuo metu ir MGB neturėjo apie jį jokių žinių. Buvo manoma, kad J. Varaneckas J. Noreikos prašymą įvykdė.

Deja, tik dabar, tyrinėjant MGB archyvus, rasta J. Varanecko byla, iš kurios paaiškėjo, kad J. Varaneckas, s. Vinco, gimė 1919 m. Ščegliukų km., Benekonių valsč., Eišiškių raj., nepatenkintas sovietų valdžia ir, nenorėdamas gyventi sovietinėje Lietuvoje, 1946 m. sausio

pradžioje laimingai perėjo SSRS-Lenkijos sieną Gardino rajone ir apsigyveno Lenkijoje. Dirbo Gdanske iki 1946 m. birželio 17 d. Paskui, norėdamas grįžti pas savo brolius ir seserį, kurie gyveno tėviškėje, antrą kartą 1946 m. birželio 28-29 d. naktį perėjo Lenkijos sieną ir atvažiavo iki Vilniaus. Neturėdamas sovietinio paso, toliau keliauti nesiryžo ir grįžo atgal valstybės sienos link siekdamas vėl pereiti iš SSRS į Lenkiją. Tačiau SSRS pasieniečių 5-oji užkarda 1946 m. liepos 2 d. 3 val. ryto jį sulaukė. Suėmimo metu padarius krata, rasta: studijų knygelė, gimimo metrikai, laikinas pažymėjimas, išduotas Kauno milicijos skyriaus, universiteto baigimo pažymėjimas, pažyma apie darbą Lenkijoje, laikinas karinis bilietas, laikinos karinės prievolės atidėjimo pažymėjimas, geležinkelio bilietas Kaunas-Kalvarija, 135 zlotai, portfelis, skutimosi įrankiai ir kitos smulkmenos.

J. Varaneckas Lietuvoje tenakvojo tik keturias naktis. 1946 m. liepos 3 d. per tardymą J. Varaneckas prisipažino, kad buvo pasiilgęs savo brolių Antano (gimusio 1906 m.), Vinco (gimusio 1908 m.), sesers Vlados (gimusios 1911 m.). Jis sakė, kad 1945 m. gruodžio 12 d. baigęs Vilniaus universitetą, o iki 1946 m. sausio pradžios gyveno Kaune, Būgos 13-2. J. Varaneckas tardomas teigė, kad sugrįžęs į Lietuvą su niekuo nebuvo susitikęs, net su savaisiais, neužėjęs net pas pažįstamus ir norėjo grįžti atgal. Lenkijoje, sakė, vertėsi spekuliacija. J. Varaneckas nustebo sužinojęs, kad sienos perėjimas yra „tėvynės išdavimas“. Aš, sakėsi J. Varaneckas, tenorėjau tik pasikviesti brolius išvažiuoti į Lenkiją. Reikia manyti, kad J. Varaneckas, atvažiavęs į Vilnių ir sužinojęs, kad J. Noreika suimtas, pabūgo ir nusprendė grįžti į Lenkiją.

1946 m. spalio 28 d. J. Varaneckui pateikta kaltinamoji išvada, o 1946 m. lapkričio 21 d. Marijampolėje LSSR VRM kariuomenės karinis tribunolas nuteisė J. Varanecką 10 metų laisvės atėmimo ir teisių suvaržymo 5 metams.

1955 m. lapkričio 15 d. LSSR VRM operatyvinio tardytojo Osipovo pasiūlymu Pabaltijo karinis tribunolas, peržiūrėjęs bylą,

nutarė kaltinimą pagal 58-1 a str. pakeisti į 84 str., sumažinti bausmę iki 3 m., o pritaikant 1953 m. kovo 27 d. LSSR AT įsakymą, J. Varanecką paleisti.

Iki šiol dar niekas negali pasakyti, ar J. Varaneckas įvykdė J. Noreikos ir O. Lukauskaitės-Poškienės prašymą susisiekti su daktaru D. Jasaičiu Miunchene. Jei gerb. J. Varaneckas dabar yra gyvas, gal perskaitęs šią žinią jis atsilieps. Tik žinoma, kad J. Varaneckas nei J. Noreikos, nei Onos Lukauskaitės-Poškienės, nei turimų žinių apie Lietuvos tautinę tarybą MGB neišdavė.

Kęstutis Valentukevičius

K. Valentukevičius gimė 1922 m. Kapeniškių km., Marcinkonių valsč., Alytaus apskr., mokėsi Kaune, Marijos Pečkauskaitės gimnazijoje. Nuo 1944 m. mokytojavo Marcinkonių progimnazijoje. 1945 m. rugpjūčio mėnesį Kazimieraitis (plk. ltn. J. Vitkus) užverbavo K. Valentukevičių į nelegalų pogrindį, davė slapyvardį Kaributas. Priesaikos tekstą K. Valentukevičius pasirašė Kaributo vardu.

Dzūkijos apygardos vado Kazimieraičio nurodymu K. Valentukevičius platino nelegalią literatūrą Marcinkonių ir Alytaus apylinkėse. Buvo ir Kazimieraičio ryšininkas, susitikdavo su partizanais. 1946 m. sausio 7 d. K. Valentukevičius Kazimieraičio nurodymu išvažiavo į Vilnių. Būdamas Vilniuje, atsitiktinai susitiko Z. Šerkšną, buvusį Marcinkonių progimnazijos prancūzų kalbos mokytoją. Iš pasikalbėjimo su Z. Šerkšnu paaiškėjo, kad Z. Šerkšnas-Tigras 1945 m. rugpjūčio pabaigoje pasitraukė iš miško, įsigijo nelegalų pasą Laukaičio pavarde ir dabar mokytojauja netoli Dieveniškių (tai buvo jau trečias susitikimas su juo). Juk su Z. Šerkšnu K. Valentukevičius buvo jau susitikęs ir anksčiau du kartus: 1945 m. sausio 8 d. jiedu buvo nuėję į jaunimo organizacijos steigiamąjį susirinkimą, kuriame, be Z. Šerkšno ir K. Valentukevičiaus, buvo ir Mokslų akademijos juriskonsultas J. Noreika bei jaunas vyrukas A. Janulevičius. Susirinkimas vyko Vilniaus gatvėje. Už sienos, „uždangos“, buvo susirinkusios keturios merginos. Šiame

susirinkime Z. Šerkšnas pristatė K. Valentukevičių susirinkusiesiems. Juristas padarė trumpą tarptautinės politikos apžvalgą, kalbėjo apie pasaulinės politikos gaires. Jis sakė, kad artimiausiu metu galima laukti tarp SSRS ir Vakarų valstybių (Anglijos ir JAV) karo, ir todėl būtina Vilniuje sukurti aktyvias jaunimo grupes, kurios galėtų vykdyti pagrindžio organizacijos centro nurodymus, uždavinius. Šiai grupei vadovauti pakvietė K. Valentukevičių. Jis sutiko. Be to, apie šį susirinkimą J. Noreika prašė painformuoti Kazimieraitį. Čia pat Z. Šerkšnas pranešė, kad Kazimieraitis prašo atsiųsti jiems popieriaus ir medikamentų. Tuo metu K. Valentukevičius perdavė 15 egzempliorių. Vitkaus perduotų laikraščių „Laisvės varpas“.

Dar prieš šį susitikimą, 1945 gruodžio pabaigoje Z. Šerkšnas buvo atvedęs K. Valentukevičių į Mokslų akademiją, kur jį pristatė J. Noreikai kaip Kazimieraičio atstovą.

K. Valentukevičius, lankydamasis pas J. Vitką, jo štabo narius bei partizanų vadus, platindamas pagrindžio literatūrą, pažinojo daugumą iš jų, žinojo jų slapyvardžius. Tardymo metu K. Valentukevičius išsigynė, kad Kazimieraičio štabo bunkerio jis nežinaš, o štabo narių ir štabo apsaugos partizanų težino tik keletą:

1. Kazimieraitis, apie 50 metų, dėvi vatinuką.
2. Mulerskas-Naras, 20-23 m., su juo dažnai susitinka.
3. Platūkis-Karklas, 25-30 m., dažnai susitinka.
4. Daktaras, 35 m., vienas ir Dzūkijos partizanų vadovų.
5. Jūrininkas, 25 m., pareigų nežino.
6. Klinonas Kriaunelis-Briedis, eilinis.
7. Stasys Kriaunelis - nuo Rudaminos.
8. Pranas Valentukevičius, 25 m., iš Kabelių km.

(1946 m. birželio 7 d. apklausos protokolas. L 213.)

1946 m. birželio 24 d. MGB tardytojas vyr. ltn. Nikitinas, peržiūrėjęs L. Mulersko, P. Platūkio ir K. Valentukevičiaus b. b. Nr. 7156, p. 16145, nustatė, kad kaltinamieji yra padarę nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-1a, 58-11 str. Buvo nustatyta, kad 1946 m. sausio mėn., vykdant Alytaus apskr. karinę operaciją, buvo sulaikyti partizanų štabo partizanai L. Mulerskas, gimęs

1923 m. Lazdijuose, baigęs du kursus mokytojų seminarijoje. Dėl silpnos sveikatos (buvo sunkiai sužeistas) jam nuo sausio 25 d. iki balandžio 1 d. apklausa nutraukta. Be to, sulaikytas ir partizanas Pranas Platūkis, gimęs 1918 m., iš Marcinkonių valsč., mažai raštingas, priklausęs „Vanago“ grupei. Prie štabo bunkerio buvo paimtas štabo dienynas, priklausęs 6-os apygardos partizanų grupei. Dienoraštyje atsispindėjo Kazimieraičio priešiška veikla. Manoma, kad dienoraščio užrašai apibūdina partizanų L. Mulersko, P. Platūkio ir K. Valentukevičiaus veiklą. Tardytojas nutarė iš dienoraščio padaryti išrašus, juos išversti į rusų kalbą ir pridėti prie bylos Nr. 7156 kaip daiktinį įrodymą. Šį nutarimą patvirtino LSSR MGB tardymo skyr. viršininko pavaduotojas plk. Kozlovas. (B. b. 7156 - P - 16145. L. 243.)

LSSR MGB tardytojas, peržiūrėjęs b. b. Nr. 7156 - P - 16145, kurioje L. Muliarskas, P. Platūkis ir K. Valentukevičius buvo kaltinami pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str., nustatė, kad pagal turimą medžiagą išryškėja 27 asmenys, iš jų J. Vitkus-Kazimieraitis, A. Kulikauskas-Daktaras, Ramanauskas-Vanagas, A. Perminas-Jūrininkas. Nutarta tardymo medžiagą išskirti į atskirą bylą ir persiųsti į Alytų jų paieškai.

Šios knygos autoriui 1946 m. vasarą teko sėdėti 36-oje kameroje su šios bylos dalyviu P. Platūkiu, kuris buvo vienas Kazimieraičio štabo apsaugos dalyvių. Jis papasakojo, kaip pajutęs apsupimą, norėdamas išsprukti pro raudonarmiečių gretas, su savo automatu užšoko ant kareivių voros, nespėjęs net granatos išmesti, o Mulerskas per susišaudymą sunkiai sužeistas į koją, ranką ir krūtinę. Jis suimtas leisgyvis. Kalėjimo ligoninėje apgydytas ir teistas. Buvo keturi kovotojai, vienas žuvo, vienas pabėgo. Iš bunkerio paimta rašomoji mašinėlė, rotatorinis popierius. (B. b. P. 16145. L. 241-243, nutartis. L. 284-285.)

Visi kaltinamieji Vilniaus įgulos karinio tribunolo 1946 m. rugpjūčio 27 d. buvo nuteisti po 10 m. kalėti suvaržant teises 5 metams. L. Mulersko likimas nežinomas, P. Platūkis bausmę atliko Rešiotų, K. Valentukevičius - Vorkutos pataisos darbų stovyklose.

IX. JAUNIMO BYLA

Jaunimo bylos išskyrimas

1946 m. kovo mėn. LSSR MGB išaiškino pagrindžio anti-sovietinės organizacijos - Lietuvos tautinės tarybos - LTT veiklą. LTT vyriausiasis organizatorius buvo J. Noreika-Generolas Vėtra. Vokiečių okupacijos metais kpt. J. Noreika ėjo Šiaulių apskrities viršininko pareigas. Be jo, į LTT organizacijos trejetą įėjo Grožinės literatūros leidyklos direktoriaus pavaduotojas S. Gorodeckis ir poetė O. Lukauskaitė-Poškienė (jie visi patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal atskirą bylą Nr. 9792/3).

1946 m. sausio pradžioje LTT susisiekė su nacionalinėmis grupėmis, veikiančiomis Telšių, Alytaus, Panevėžio, Kauno ir kitose Lietuvos apskrityse, ten siuntė savo instrukcijas, direktyvas kovai su sovietų valdžia. J. Noreika per savo patikėtinį Z. Šerkšną įkūrė antisovietinę jaunimo organizaciją, kuri susisiekė su partizanais ir jiems perdavė daug medikamentų, popieriaus, spaustuvės šriftų.

J. Noreikos nurodymu iš jaunimo pagrindžio organizacijos narių buvo sudaroma „mirtininkų“ grupė, kuri prireikus turėjo vykdyti teroro aktus prieš partinius, sovietinius darbuotojus ir atlikti visus LTT iškeltus uždavinius. J. Noreika vadovaudavo susirinkimams, kuriuose dalyvavo: Z. Šerkšnas-Laukaitis, A. Janulevičius ir Kazimieraičio atstovas K. Valentukevičius.

J. Noreika nurodinėjo jaunimo organizacijos tikslus ir pasiūlė įtraukti naujų narių, iš kurių turėjo sukomplektuoti „mirtininkų“ grupes (pavesta A. Janulevičiui). Grupė turėjo būti J. Noreikos žinioje. 1946 m. sausio mėn. į jaunimo organizaciją įtraukė F. Svirnelį, A. Petrauską, J. Antončiką ir V. Krušą, kurie dalyvavo Z. Šerkšno rengiamuose susirinkimuose, vykdydami organizacijos uždavinius ir palaikydami ryšius su partizanais. Vasario mėn., kai areštavo Z. Šerkšną, J. Noreika jo pareigas perdavė A. Janulevičiui ir per jį

palaikė tarpusavio ryšius su E. Kakariekaite ir I. Kakariekaite, su Alytaus partizanais, per B.V. Šileikaitę - su Panevėžio, per M. Bėkšaitę - su Trakų apskr. partizanais.

Įsigyti, saugoti, pristatyti medikamentus partizanams buvo įpareigotos J. Šerkšnaitė, M. Plokštytė, F. Žakevičius, A. Černeckas, R. Bakanauskaitė ir kiti.

Kovo-balandžio mėn. buvo suimti visi jaunimo grupės dalyviai, jiems užvestos atskiros bylos ir skirtingos jų suėmimo datos:

Feliksas Svirnelis - b. b. Nr. 7204, suimtas 1946 m. kovo 26 d.;
Aleksas Petrauskas - b. b. Nr. 7200, suimtas 1946 m. kovo 27 d.;
Jonas Antončikas - b. b. Nr. 7206, suimtas 1946 m. kovo 25 d.;
Tomas Krušas - b. b. Nr. 7205, suimtas 1946 m. kovo 22 d.;
Algirdas Černeckas - b. b. Nr. 7137, suimtas 1946 m. kovo 22 d.;
Elena Kakariekaitė - b. b. Nr. 7235, suimta 1946 m. kovo 22 d.;
Irena Kakariekaitė - b. b. Nr. 7190, suimta 1946 m. kovo 22 d.;
Birutė Viktorija Šileikaitė - b. b. Nr. 7234, suimta 1946 m. kovo 28 d.;
Elena Šileikaitė - b. b. Nr. 7193, suimta 1946 m. kovo 22 d.;
Marija Bėkšaitė - b. b. Nr. 7155, suimta 1946 m. kovo 22 d.;
Feliksas Žakevičius - b. b. Nr. 7202, suimtas 1946 m. kovo 25 d.;
Vytautas Vaicekauskas - b. b. Nr. 7201, suimtas 1946 m. kovo 22 d.;
Julija Šerkšnaitė - b. b. Nr. 7199, suimta 1946 m. kovo 26 d.;
Malvina Plokštytė - b. b. Nr. 7226, suimta 1946 m. balandžio 2 d.;
Rožė Bakanauskaitė - b. b. Nr. 7189, suimta 1946 m. kovo 25 d.;
Aldona Zinaida Bielinytė - b. b. Nr. 7271, suimta 1946 m. balandžio 10 d.;
Vytautas Dvoreckas - b. b. Nr. 7198, suimtas 1946 m. kovo 25 d.;
Vincas Krušas - b. b. Nr. 7256, suimtas 1946 m. kovo 25 d.;
Petras Averka - b. b. Nr. 7157, suimtas 1946 m. kovo 25 d.

Kaltinamosiose išvadose kaltinami:

F. Svirnelis, A. Petrauskas, J. Antončikas, T. Krušas, A. Černeckas, E. Kakariekaitė, I. Kakariekaitė, B.V. Šileikaitė, padarę nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-1a, 58-11 str.

B. Šileikaitė, M. Bėkšaitė, F. Žakevičius, V. Vaicekauskas, J. Šerkšnaitė, M. Plokštytė, R. Bakanauskaitė, A. Z. Bielinytė, padarę nusikaltimus pagal RSFSR BK 17-58-1a, 58-11 str.

V. Dvoreckas, V. Krušas, padarę nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-12 str.

P. Averka, padaręs nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-10, II dalis, 58-12 str. (B. b. P - 12262.)

jaunimo bylos dalyvių kaltinimai

Feliksas Svirnelis. F. Svirnelis gimė 1923 m. Skliarių km., Alytaus apskr., gyveno Vilniuje, Polocko 24-2, mokėsi Vilniaus universiteto Teisės fakultete. F. Svirnelis, slapyvardžiu Linelis, 1946 m. vasario mėn. dalyvavo nelegaliuose jaunimo grupės susirinkimuose, buvo įtrauktas į „mirtininkų“ grupę. Jo nusikaltimai įrodyti jo paties prisipažinimais ir liudytojų - Z. Šerkšno, A. Petrausko, J. Antončiko, T. Krušo, V. Dvorecko - parodymais bei akistatomis. Užverbuotas Z. Šerkšno. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L 10,11,20; T. 4. L 14, 15.) Dalyvavo „mirtininkų“ grupėje. Svarstė rengimąsi ginkluotam sukilimui: užimti radijo stotį, elektrinę. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L 11, 12, 20, 21; T. 4. L. 3, 4, 10-12. 40,45.)

Aleksas Petrauskas. A. Petrauskas gimė 1929 m. Sapiežiškių km., Veisiejų valsč., Lazdijų apskr. valstiečio šeimoje. Tėvai turėjo 13 ha ūkį. Gyveno Vilniuje, Lvovo 13-2, dirbo Vilniaus m. ūkio skyriuje, yra nacionalinio pagrindžio organizacijos - jaunimo grupės narys, ne kartą dalyvavo nelegaliuose susirinkimuose, kur buvo svarstomas ginkluoto sukilimo klausimas, dalyvavo „mirtininkų“ grupėje, kuri palaikė ryšius su ginkluotų partizanų grupuotėmis Alytaus apskr., aprūpindavo pastaruosius popieriumi, spaustuvės šriftu, medikamentais. J. Noreikos įsakymu A. Petrauskas apgyvendino savo bute atvažiavusį į Vilnių Žemaičių legiono vadą Joną Semašką ir jo ryšininkę Dargytę, o kitą dieną per J. Noreikos ryšininkę E. Kakariekaitę suvedė J. Semašką su J. Noreika. A. Petraus-

kas prisipažino kaltas (b. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 107-108), be to, jo kaltė įrodyta Z. Šerkšno, A. Janulevičiaus, J. Semaškos ir J. Šerkšnaitės parodymais.

Jonas Antončikas. J. Antončikas, s. Mykolo, gimė 1928 m. Kaponiškių km., Marcinkonių valsč., baigęs 7 klases, gyveno Vilniuje, Uosto 17-58.

J. Antončikas, slapyvardžiu Ančiukas, yra karinio sukilimo nacionalistinės organizacijos narys, užverbuotas Z. Šerkšno, du kartus dalyvavo organizacijos narių susirinkime, kur buvo svarstomas antisovietinės veiklos Lietuvoje suaktyvinimas. J. Antončikas prisipažino, kad nusikalto (b. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 140, 145. 146), be to, išryškinamas kitų, tai yra Z. Šerkšno, A. Janulevičiaus, F. Svirnelio, parodymais.

Tomas Krušas. T. Krušas, s. Mato, gimė 1918 m. Šklėrių km., Marcinkonių valsč., tėvai turėjo 10 ha ūkį. Baigęs keturias gimnazijos klases, dirbo Vilniaus energetikos valdyboje elektromonteriu, gyveno Vilniuje, Polocko 24-2. T. Krušas nuo 1945 m. gegužės mėn. buvo partizanų būriuose Alytaus apskr., vėliau legalizavosi ir, atvažiavęs į Vilnių, K.Valentukevičius jį užverbavo į antisovietinę nacionalistinę organizaciją. Buvo tos organizacijos narys ir vykdė antisovietinę veiklą. Palaikė ryšius su partizanais ir tapo partizanų bei centro ryšininku. Iš Z. Šerkšno ir A. Janulevičiaus gavo uždavinį įsigyti rašomąją mašinėlę. Prisipažįsta padaręs nusikaltimus prieš sovietų valdžią. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 194.) Jo nusikaltimai patvirtinti liudytojų: Z. Šerkšno, J. Šerkšnaitės, M. Plokštytės, R. Bakanauskaitės, V. Krušo, V. Dvorecko parodymais ir akistatomis.

Algirdas Černeckas. A. Černeckas, s. Motiejaus, gimė 1928 m. Valkininkų km., Leipalingio valsč., Lazdijų apskr., vidutinio valstiečio šeimoje, gyveno Vilniuje kartu su A. Janulevičium Vilniaus 31-11, mokėsi suaugusiųjų gimnazijos 8-oje klasėje ir dirbo „Spindulio“ spaustuvėje. A. Janulevičius jam davė uždavinį pagrobti iš spaustuvės popieriaus ir šrifto ir visa tai persiųsti partizanams. A. Černeckas parūpino 30 kg popieriaus, kurį kartu su šrifto perdavė

Z. Šerkšnui. Palaikė artimus ryšius su Z. Šerkšnu, A. Janulevičium, J. Šerkšnaite. A. Černeckas prisipažįsta padaręs nusikaltimus prieš sovietų valdžią. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 276, 277.) Jo nusikaltimai išryškinami liudytojų parodymais ir akistatomis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 58, 59 ir T. 3. L. 20, 23, 42.)

Elena Kakariekaite. E. Kakariekaite, d. Felikso, gimė 1927 m. Dieveniškėse, Vilniaus apskr. Gyveno Vilniuje su seserimi Irena Gedimino g. 44-22. Ją, Istorijos fakulteto studentę, į organizaciją užverbavo Z. Šerkšnas. E. Kakariekaitę areštavo kovo 19 d. (taktiškai kovo 18 d., nes tą dieną daryta buto krata). Per kratą jos lagamine buvo rasta išleisti Žemaičių legiono šie antisovietiniai dokumentai:

1. 1945 m. gruodžio 1 d. šifras, skirtas ryšiams tarp partizaninių grupių palaikyti, 1945 m. - 1 l.
2. 1945 m. spalio 18 d. įsakymas Nr. 1 apie partizanų grupuotes ir jų veiklą - 2 l.
3. 1945 m. spalio 5 d. įsakymas Nr. 2 apie vadų paskyrimą ir jų veiklą bei ataskaitas - 2 l.
4. 1945 m. lapkričio 3 d. įsakymas Nr. 3 apie partizaninės veiklos aktyvinimą - 1 l.
5. 1945 m. lapkričio 24 d. įsakymas Nr. 4 apie partizanų drausmę - 1 l.
6. 1945 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. 5 apie partizanų apmokymo metodus - 1 l.
7. 1945 m. gruodžio 24 d. sveikinimai su religinėm šventėm - 1 l.
8. 1945 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 7 dėl partizaninės veiklos sustiprinimo - 1 l.
9. 1946 m. vasario 1 d. įsakymas Nr. 8 apie partizanų vadų paskyrimą - 1 l.
10. 1946 m. vasario 16 d. įsakymas Nr. 2 (9) kvietimas stiprinti antisovietinę kovą - 1 l.
11. 1946 m. sausio 23 d. instrukcija apie konspiracijos metodus - 1 l.

Šie dokumentai, gauti iš Žemaičių legiono vado mjr. Jono Semaškos ir skirti J. Noreikai, perduoti antisovietinio pagrindžio centro - Lietuvos tautinės tarybos - vadovo J. Noreikos savo ryšininkei E. Kakariekaitei, slapyvardžiu Elenai, saugoti kaip archyvinę medžiagą. Dokumentai parodo E. Kakariekaitės ryšius su pagrindžio organizacijomis ir pridėti prie bylos kaip daiktinis įrodymas.

E. Kakariekaitė buvo J. Noreikos ryšininkė. Ji tiesiogiai gaudavo iš Onos Lukauskaitės-Poškienės LTT išleistus dokumentus (įsakymus, direktyvas) ir juos perduodavo apygardoms. 1946 m. kovo 15 d., J. Semaškai atvažiavus į Vilnių, E. Kakariekaitė priėmė iš J. Semaškos dokumentus - Žemaičių legiono įsakymus ir perdavė juos J. Noreikai, kuris, trumpai susipažinęs, grąžino E. Kakariekaitei saugoti. E. Kakariekaitė kartu su A. Janulevičium suvedė mjr. J. Semašką su Generolu Vėtra (kpt. J. Noreika). Deja, kovo 16 d., suėmus visą LTT organizacinį štabą, po poros dienų buvo areštuota ir E. Kakariekaitė.

Kratos metu (kovo 18 d.) pas E. Kakariekaitę buvo rasta: LKS apžvalga Nr. 140, „Į laisvę“ 1943 m. spalio 30 d. Nr. 2 (2 l.), Miškų valdybos tuščių blankų, bloknotas, fotonuotraukų (10 vnt.) įvairių rankraščių (20 l.). Tarp baltinių rasta antisovietinės literatūros.

E. Kakariekaitę į pagrindžio darbą 1945 m. užverbavo Z. Šerkšnas. 1946 m. sausio mėn. ją supažindino su J. Noreika. Vėliau J. Noreika pavedė jai vyriausiosios ryšininkės pareigas tarp LTT ir partizanų grupuočių. Siekiant užmegzti ryšius su Trakų apskr. partizanais - Didžiosios Kovos rinktine - E. Kakariekaitė užverbavo M. Bėkšaitę ir per ją perdavinėjo dokumentus - LTT direktyvas.

Ryšiams su Panevėžio partizanais E. Kakariekaitė panaudojo žemaites E. Šileikaitę ir B.V. Šileikaitę. 1946 m. kovo mėn. E. Kakariekaitė davė specialų uždavinį B. Šileikaitei - važiuoti į Panevėžį ir susitikti su Panevėžio partizanais, siekiant toliau palaikyti ryšius.

1946 m. sausio—vasario mėn. Z. Šerkšno pavedimu pas savo pažįstamas Bielinytę ir Šileikaitę rengė slaptus jaunimo grupės pasitarimus. Teismo metu E. Kakariekaitė aiškinosi karinio tribunolo

pirmininkui, kad ji nesuprato, jog ji yra ryšininkė. Žinoma, toks naivus pasakymas justicijos pareigūnų nesujaudino ir neįtikino.

Irena Kakariekaite. I. Kakariekaite, d. Felikso, gimė 1925 m., kilusi iš Dieveniškių km., Vilniaus apskr. Tėvai turėjo 5 ha žemės. Mokėsi Vilniaus pedagoginiame institute, gyveno Vilniuje, Gedimino 44-22 kartu su Elena Kakariekaite. Areštuota 1946 m. kovo 19 d., kaltinama tuo, kad susipažino su Z. Šerkšnu, kuris yra antisovietinės organizacijos, įkurtos 1946 m. sausio mėn., narys. Organizacijos tikslas: nuversti sovietų valdžią ir atgaivinti buržuazinę demokratinę vyriausybę Lietuvoje. Z. Šerkšnas ją įtraukė į šią jaunimo organizaciją.

I. Kakariekaite prisipažįsta, kad perdavė Z. Šerkšnui gautus iš E. ir B. Šileikaičių medikamentus, o Z. Šerkšnas perdavė joms gautą antisovietinę literatūrą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L 89.90, 115, 178, 179, 191, 198,272.) 1946 m. pradžioje I. Kakariekaite, susipažinusi su E. ir B. Šileikaitėmis, susitarė su jomis, kad jų bute rengs nelegalius jaunimo organizacijas narių susirinkimus. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L 115,193,225.)

1946 m. kovo mėn. I. Kakariekaite susitiko su A. Janulevičium ir iš jo gavo perduoti E. Kakariekaitei direktyvas, skirtas Žemaičių legiono vadui mjr. J. Semaškai-Liepai. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L 57.68.119.)

1946 m. kovo 15 d. I. Kakariekaite ir E. Kakariekaite dalyvavo perduodant B. V. Šileikaitei Panevėžio partizanams skirtas LTT direktyvas.

I. Kakariekaitę sulaukiant, pas ją rasti ir paimti įsakymai, narių sąrašai ir tušti įvairių sovietinių įstaigų blankai. Ji kaltinama, kad iš savo vadovų buvo gavusi užduotį įsigyti medikamentų, tvarsliaivos, popieriaus ir t.t. Supažindino B. ir E. Šileikaites su nelegaliais antisovietiniais lapeliais ir leido savo butą panaudoti antisovietiniams slaptiems pasitarimams.

Birutė Viktorija Šileikaitė. B. V. Šileikaitė, d. Petro, gimė 1924 m. Pumpėnų valsč., Panevėžio apskr., Vilniaus valstybinio universiteto pirmo kurso studentė, gyveno Treniotos 3-3.

Nustatyta, kad B. V. Šileikaitė yra lietuvių nacionalistinės organizacijos narė, palaikė ryšius tarp vadovybės ir Panevėžio apskr.

partizanų, jos bute du kartus vyko nelegalūs karinio sukilimo dalyvių pasitarimai, kuriuose buvo aptariamasi sukilimo detalės.

Nuo 1944 m. rudens iki arešto palaikė ryšius su Panevėžio partizanais, šelpė juos popierium, medikamentais, tvarsčiais. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 156-159, 176-183; T. 4. 174-185.)

Elena Šileikaitė. E. Šileikaitė, d. Petro, gimė 1922 m. Rostove prie Dono, gyveno Vilniuje, Treniotos 3-3, buvo baigusi keturias gimnazijos klases, dirbo Mėsos ir pieno ministerijos kadru skyriaus sekretore.

Nuo 1945 m. gruodžio - Vilniaus jaunimo pagrindžio organizacijos narė, padėjo partizanams medikamentais, platino antisovietinius nelegalius lapelius. 1946 m. sausio—vasario mėn. leido savo bute tris kartus rengti nelegalius slaptus pagrindžio susirinkimus. Šelpė partizanus. Areštuota 1946 m. kovo 20 d.

Prisipažįsta padariusi šiuos nusikaltimus: teikdavo partizanams medikamentus, vaistus, tvarsčius, popierių, spaustuvės šriftą. Iš A. Vaicekausko gavo rotatorinio popieriaus, šovinių. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 221, 243, 246. 251, 252, 268, 276; T. 4. L. 190, 192.)

Marija Bėkšaitė. M. Bėkšaitė gimė 1926 m. Pamerkio km., Valkininkų valsč., Trakų apskr., mokosi VVU Istorijos-filologijos fakultete, gyveno Vilniuje, Basanavičiaus 17-28, yra nacionalinio pagrindžio dalyvė, palaikė ryšius su Trakų apskr. partizanais, aprūpino partizanus antisovietine literatūra, kviečiančia į aktyvią antisovietinę kovą.

M. Bėkšaitės nusikaltimai išaiškinti iš dalies jai pačiai prisipažinus ir patvirtinti liudytojų E. ir I. Kakariekaičių parodymais bei daiktiniais įrodymais. Areštuota 1946 m. kovo 22 d.

1946 m. sausio—vasario mėn. Bėkšaitė priėmė ir E. Kakariekaitės LTT direktyvas, kaip elgtis per SSRS rinkimus į Aukščiausiąją tarybą, instrukciją dėl paslapčių saugojimo, įsakymą Nr. 3. Šie dokumentai buvo paimti ją areštuojant. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 22, 23, 42, 43; T. 4. L. 318.)

Feliksas Žakevičius. F. Žakevičius, s. Felikso, gimė 1922 m. Paterių km., Veisiejų valsč., Lazdijų apskr., dirbo „Spindulio“

spaustuvėje mokiniu linotipininku, gyveno Vilniuje, Bernardinų 8-3. Areštuotas 1946 m. kovo 28 d.

F. Žakevičius, nacionalinio pagrindinio organizacijos dalyvis, sistemingai užsiiminėjo partizanine šalpa: iš gamyklos „pasiskolindavo“ laikraštinio popieriaus (30 kg), poligrafinio šrifto (4 kg), kuriuos perduodavo partizanams (b. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 54, 55; T. 4. L. 192, 194), o gavęs iš partizanų jų leidžiamą spaudą, platino ją tarp savo draugų.

Vytautas Vaicekaskas. V. Vaicekaskas, s. Juozo, gimė 1928 m., kilęs iš darbininkų šeimos, Paciūnų gelžk. st., Kėdainių apskr., nebaigęs 8 gimnazijos klasių. Dirbo Vilniaus pramonės banko administracijos ir ūkio skyriuje, gyveno Vilniuje, Gedimino 1–20.

V. Vaicekaskas, nacionalinio pagrindinio organizacijos narys, aprūpino partizanus šaudmenimis, popierium ir antisovietine spauda. Jį užverbavo 1945 m. gruodžio mėn. E. Šileikaitė, iš kurios gavo paskaityti kai kuriuos organizacijos dokumentus. Jis E. Šileikaitei perdavė rašomojo popieriaus, kopijavimo popieriaus, medikamentų. 1946 m. sausio-vasario mėn. perdavė šovinių ir rūbų. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 84. 89. 94. 95; T. 4. L. 190.)

Julija Šerkšnaitė. J. Šerkšnaitė, d. Juozo, yra Zigmo Šerkšno sesuo, gimė 1928 m. vasario 15 d. Baltrašiūnų km., Veisiejų valsč., Lazdijų apskr. Tėvai turėjo 6 ha ūkį. Baigusi 6 gimnazijos klases, dirbo „Spindulio“ spaustuvėje surinkėja, gyveno Vilniuje, Paupio 29-10.

Kartą eidama su V. Krušu, susitiko brolių ir supažindino juodu. J. Šerkšnaitė padėjo broliui įtraukti į antisovietinę veiklą žmones, abu aplankydamo antisovietinio nacionalinio pagrindinio dalyvius. Organizavo brolio susitikimus su V. Krušu, A. Petrausku ir kt. 1946 m. vasario mėn. saugojo partizanams skirtus medikamentus, šriftus, dalyvavo juos perduodant partizanams. Brolio įsakymu pati dirbdama spaustuvėje „Spindulys“ ne kartą „pasiskolino“ ir spaustuvinio šrifto ir per Zeglytę bei Skupeikaitę perdavė tai partizanams. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 117, 123, 124; T. 4. L. 23.) J. Šerkšnaitė

prisipažino kalta, jos nusikaltimai įrodyti akistata, T. Krušo ir R. Bakanauskaitės parodymais. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 194, 195.)

Malvina Plokštytė. M. Plokštytė, d. Petro, gimė 1927 m. Margenių km., Alytaus apskr., gyveno Vilniuje, Paupio 29, dirbo spaustuvėje „Spindulys“ rinkėja (nebaigtas vidurinis išsilavinimas).

Z. Šerkšno pavedimu M. Plokštytė išpareigojo padėti partizanams „pasiskolinti“ iš spaustuvės šrifto, kurio labai reikėjo partizanų spaudai. 1946 m. vasario mėn. M. Plokštytė kartu su J. Šerkšnaite mėgina perduoti Alytaus partizanams šrifto, popierių. M. Plokštytė žinojo Z. Šerkšno, V. Krušo ir kitų nusikaltimus bei jų nusikalstamą veiklą, žinojo taip pat apie E. ir B. Šileikaičių ir R. Bakanauskaitės antisovietinę nelegalią veiklą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 22, 23, 205, 206.)

M. Plokštytės nusikaltimai įrodyti jos pačios prisipažinimu (b. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 143, 144) ir jos bendraminčių T. Krušo, J. Šerkšnaitės, R. Bakanauskaitės, Z. Šerkšno parodymais. Ji žinojo, bet nepranešė MGB organams. M. Plokštytė taktiškai areštuota 1946 m. kovo 31 d.

Rožė Bakanauskaitė. R. Bakanauskaitė, d. Tomo, gimė 1924 m. Malijunčių km., Alytaus apskr., gyveno Vilniuje, Aukštaičių 12-8, mokėsi Vilniaus gimnazijos aštuntoje klasėje.

R. Bakanauskaitė išaiškinama liudytojo Z. Šerkšno parodymais: slėpė Z. Šerkšną, vykdė jo nurodymus. Faktiškai areštuota 1946 m. kovo 23 d. Jai pateiktas kaltinimas, kad leido savo butą panaudoti nelegaliems antisovietiniams slaptiems susirinkimams, palaikė artimus ryšius su Z. Šerkšnu, dalyvavo persiunčiant partizanams medikamentus, popierių, šrifto.

1946 m. sausio mėn. R. Bakanauskaitės bute, dalyvaujant M. Plokštytei, J. Šerkšnaitei, Z. Šerkšnas-Laukaitis pasisakė, kad jis buvęs partizanų grupuotėse ir dabar palaiko ryšius su jais. Kvietė jaunią padėti partizanams. R. Bakanauskaitė sutiko padėti partizanams. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 158-169. 171, 176, 177, 184, 187; T. 4. L. 23, 197.)

Aldona Zinaida Bielinytė. A. Z. Bielinytė, d. Jono, gimė 1926 m. Adučiškio km., Švenčionių apskr., vidutinių valstiečių šeimoje. Baigė

Vilniaus gimnaziją, gyveno Vilniuje, Trakų 4, mokosi VVU Medicinos fakultete, pirmo kurso studentė.

1946 m. sausio mėn. A. Z. Bielinytė E. Kakariekaitės prašoma leido savo bute organizuoti slaptą nelegalų pagrindžio organizacijos susirinkimą, kuriame dalyvavo J. Noreika, Z. Šerkšnas-Laukaitis, A. Janulevičius, K. Valentukevičius. Ji tuo metu gavo iš E. Kakariekaitės pagrindžio centro LTT lapelius ir direktyvas, kurie buvo antisovietinio pobūdžio. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 135, 136; T. 4. L. 22. 23. 205, 206.)

A. Z. Bielinytė mėgino perduoti Alytaus partizanams šriftą, popierių, medikamentus. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 138, 139, 143, 144; T. 4. L. 22-23, 97, 200, 201, 205. 206.) A. Z. Bielinytė žinojo apie Z. Šerkšno, T. Krušo, R. Bakanauskaitės ir kitų antisovietinę veiklą. A. Z. Bielinytė areštuota 1946 m. balandžio 10 d.

Vytautas Dvoreckas. V. Dvoreckas, s. Vladislovo, gimė Pievočių km., Alytaus apskr., gyveno Vilniuje kartu su T. Krušu, V. Krušu ir F. Svirneliu Polocko 24-2.

Iš F. Svirnelio sužinojo apie nelegalią antisovietinę nacionalinio pagrindžio, susikūrusio Vilniuje, veiklą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 243, 245; T. 1. L. 36, 37; T. 4. L. 212.) F. Svirnelis jam papasakojo apie antisovietinės grupės jaunimo susirinkimą, o vėliau, kovo mėn., užsiminė apie „mirtininkų“ grupes, jų tikslus (teroras, diversijos, teroro aktai prieš sovietinius partinius darbuotojus). F. Svirnelis buvo numatęs įtraukti V. Dvoreką į savo „mirtininkų“ sąrašus. V. Dvoreckas buvo areštuotas 1946 m. kovo 22 d. Kadangi jis gyveno su F. Svirneliu, V. Krušu ir T. Krušu, tai buvo visų įvykių liudytojas.

Vincas Krušas. V. Krušas, s. Motiejaus, gimė 1928 m. Šklėrių km., Alytaus apskr., baigęs 8 gimnazijos klases, gyveno Vilniuje, Polocko 24-2, viename bute su F. Svirneliu, V. Dvorecku, T. Krušu. Buvo areštuotas 1946 m. kovo 23 d., dirbo Vilniaus energetikos valdyboje elektromonteriu.

V. Krušas, slapyvardžiu Strazdas, kaltinamas kaip aktyvus pagrindžio nacionalistinės jaunimo organizacijos dalyvis. Jis vykdė priešišką

antisovietinę veiklą, siekiant nuversti sovietų valdžią Lietuvoje, ne kartą skaitęs antisovietinę nelegalią literatūrą, leidžiamą nacionalinio pagrindžio centro - LTT".

V. Krušas 1944 m. rudenį nestojo į Raudonąją armiją, o nuo 1945 m. gegužės iki rugsėjo mėn. dalyvavo Dzūkijos partizanų vado Kazimieraičio kariniuose junginiuose Alytaus apskr. Vėliau palaikė artimus ryšius su partizanais. V. Krušą užverbavo nelegalios nacionalistinės pagrindžio organizacijos vadovas Z. Šerkšnas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1.L. 161,163;T. 4.L. 190, 191.) Jo nusikalstama veikla patvirtinama F. Svirmelio, V. Dvorecko parodymais ir jų akistatomis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 177, 288.)

Petras Averka. P. Averka, s. Simono, gimė 1918 m. Musteikių km., Marcinkonių valsč., Alytaus apskr. Tėvai turėjo 5 ha ūkį. Gyveno Vilniuje, Etmonų 2-10, mokėsi VVU, pirmo kurso studentas, „Tiesos“ techninis redaktorius.

Vokiečių okupacijos metais 1941—1943 m. bendradarbiavo su Lietuvos buržuaziniais nacionalistais, laikraščiuose „Naujoji Lietuva“ ir „Ateitis“. Dalyvavo pagrindžio spaudoje, paskelbęs 17 antisovietinių straipsnių. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 291, 295. 323, 327. 330, 335, 337; T. 4. L. 320.)

1945-1946 m. palaikė ryšius su LLA, taip pat su Marcinkonių partizanų bataliono vado pavaduotoju Z. Šerkšnu, kuris vėliau slapstėsi jo bute. Susitikdamas su Z. Šerkšnu, dažnai dalydavosi nuomonėmis, susitikdavo su juo jo gimtinėj - Musteikių km. 1945 m. pabaigoje ir 1946 m. pradžioje P. Averka ne kartą buvo sutikęs Z. Šerkšną R. Bakanauskaitės bute.

Jaunimo byla kariniame tribunole

1946 m. rugpjūčio 12-13 d. Vilniuje LSSR VRM kariuomenės karinis tribunolas, dalyvaujant pirmininkui justicijos kpt. Jurikovui, nariams: majorui Freimontui ir kpt. Koročkinui, sekretoriaujant gvardijos seržantui Varkišui, dalyvaujant vertėjui ltn. Burokui ir

advokatui Zaleckiui (kuris gynė E. ir J. Kakariekaites bei A. Bielinytę), išnagrinėjęs kaltinamųjų F. Svirnelio, A. Petrausko, J. Antončiko, T. Krušo, A. Černecko, Elenos ir Irenos Kakariekaičių, Birutės ir Elenos Šileikaičių bei kt. bylas (iš viso 19 asmenų bylas), atliko visus teismo tardymo procesus:

- kaltinamieji papasakoja savo biografijas, nustatomos kaltinamųjų tapatybės, pirmininkas išaiškina kaltinamųjų teises teisme, atlieka teisminį tardymą, paskelbiamos kaltinamosios išvados;

- kiekvienas dalyvis atsako į pirmininko klausimus, patvirtina savo per parengtinį tardymą duotus parodymus. Kiekvienas žino, kad „žodžių žaidimas“ nė vienam neduos naudos, paprastai visi pasakoja „visą tiesą“, išsakytą per tardymą, ir pareiškia, kad teismui jokių pretenzijų neturi.

Teisiamieji paskutiniajame žodyje pareiškia:

- Sušvelninti bausmę, - pareiškė A. Z. Bielinytė, V. Dvoreckas, V. Krušas, P. Averka, F. Žakevičius, V. Vaicekauskas, M. Plokštytė, R. Bakanauskaitė, A. Petrauskas, A. Černeckas, B. V. Šileikaitė.

- Išteisinti, - prašo M. Bėkšaitė, nes sakosi nusikaltimą padariusi neapgalvotai, nežinodama, kokie bus rezultatai.

Teismas nustatė:

1946 m. kovo mėn. buvo išaiškinta karinė pagrindžio organizacija LTT, kurios uždavinys - sujungti visas pagrindžio organizacijas ir ginkluotas pajėgas, vykdant terorą, diversijas, aprūpinant partizanus būtiniausiomis medžiagomis, parengti ginkluotą sukilimą, nuversti sovietų valdžią ir atstatyti buržuazinę santvarką. Vykdamas LTT nutarimų kontrrevoliucinius uždavinius, buvo sudarytos jaunimo grupės, susidedančios iš teisiamųjų (advokatas Zaleckis, gindamas Kakariekaites ir Bielinytę, prašė karinio tribunolo pirmininką, kad jo ginamosioms būtų pritaikytas RSFSR BK 51 str.).

Karinis tribunolas, vadovaudamasis aukščiau minėtais nusikaltimo faktais, pripažįsta kaltais:

Vadovaujantis RSFSR BK 58-1a str., nuteisti kiekvieną po 10 metų laisvės atėmimo pataisos darbų stovykloje ir po 5 metus teisių suvaržymo kiekvienam, konfiskuojant jam priklausantį turta:

1. Feliksą Svirnelį, s. Kazimiero,
2. Aleksą Petrauską, s. Vinco,
3. Joną Antončiką, s. Mykolo,
4. Tomą Krušą, s. Motiejaus,
5. Algirdą Černecką, s. Motiejaus,
6. Elena Kakariekaitę, d. Jono,
7. Ireną Kakariekaitę, d. Jono,
8. Birutę Šileikaitę, d. Viktoro,
9. Elena Šileikaitę, d. Petro.

Vadovaujantis RSFSR BK 17-58-1a str., nuteisti po 10 metų laisvės atėmimo pataisos darbų stovykloje, po 5 metus teisių suvaržymo kiekvienam ir konfiskuojant esamą turta:

10. Feliksą Žakevičių, s. Felikso,
11. Vytautą Vaicekauską, s. Izidoriaus,
12. Juliją Šerkšnaitę, d. Juozo.

Vadovaujantis RSFSR BK 17-58-1a str., taip pat 51 str., nuteisti po 8 metus laisvės atėmimo pataisos darbų stovykloje ir po 5 metus teisių suvaržymo kiekvienam ir konfiskuojant turta:

13. Mariją Bėkšaitę, d. Povilo,
14. Malviną Plokštytę, d. Petro,
15. Rožę Bakanauskaitę, d. Tomo,
16. Aldoną Zinaidą Bielinytę, d. Leono.

Vadovaujantis RSFSR BK 58-12 str., nuteisti laisvės atėmimo pataisos darbų stovykloje 3 metams be teisių suvaržymo ir be turto konfiskavimo:

17. Vytautą Dvorecką, s. Vlado.

Vadovaujantis RSFSR BK 58-12 str., nuteisti laisvės atėmimo 5 metams be teisių suvaržymo ir be turto konfiskavimo:

18. Vincą Krušą, s. Motiejaus.

Vadovaujantis RSFSR BK 58-10 str. II d., nubausti 8 metams laisvės atėmimo be teisių suvaržymo, vadovaujantis RSFSR BK 58-12 str. - 5 metams laisvės atėmimo be teisių suvaržymo, vadovaujantis BK49 str., galutinis nuosprendis - 8 metams laisvės atėmimo be teisių suvaržymo ir be turto konfiskavimo:

19. Petras Averka, s. Simono.

Nuosprendis galutinis, bet gali būti apskundžiamas per 72 val.

SSRS aukščiausiosios tarybos Karinei kolegijai. (B. b. Nr. 9792/3. T. 5. L. 60-69.) (B. b. 16262.)

Nuteistieji, pasinaudoję savo 72 val. teise, padavė kasacinius skundus.

SSRS aukščiausiosios tarybos Karinė kolegija, pirmininkaujant justicijos gen. mjr. Suslinui ir nariams - justicijos pulk. Detistovui ir Danilovui, 1946 m. gruodžio 10 d. peržiūrėjusi LSSR VRM kariuomenės karinio tribunolo nuosprendį devyniolikai asmenų, nustatė, kad nėra jokio pagrindo LSSR karinio tribunolo nuosprendį pakeisti. Todėl paliko jį galioti ir nuteistųjų kasaciniai skundai buvo atmesti. V. Dvoreckui nutarta kaltinimą pakeisti ir, neįrodžius nusikaltimo, bylą nutraukti bei jį paleisti.

X. KITI LTT VEIKLOS DALYVIAI

Inžinierius pulkininkas leitenantas Juozas Vitkus

J. Vitkus gimė 1901 m. Ketūnų km., Tirkšlių valsč., Mažeikių apskr., mokėsi Tirkšlių pradinėje mokykloje. Ją baigęs mokėsi Mažeikiuose prekybos mokykloje, vėliau - Telšių gimnazijoje. Baigęs 6 gimnazijos klases Telšiuose, įstojo savanoriu į kariuomenę, dalyvavo kautynėse su bermontininkais prie Akmenės ir prie Širvintų su lenkais, vėliau įstojo į Karo mokyklą, 1921 m. baigė IV laidą. 1921—1924 m. tarnavo DLK Mindaugo 4-ajame pėstininkų pulke. Tarnaudamas kariuomenėje, baigė gimnazijos kursą. 1924—1926 m. baigė Aukštesniųjų karo technikos kursų statybos skyriaus I laidą ir perėjo tarnauti į karo technikos dalis. 1929 m. įstojo į Belgijos karo akademiją Briuselyje. 1934 m. Briuselyje baigė šią inžinerijos akademiją ir gavo karo inžinieriaus diplomą. Tarnavo pionierių batalione bataliono vado pavaduotoju, gavo majoro laipsnį, o netrukus buvo perkeltas į Karo mokyklą lektorium, ten dirbo iki 1940 metų.

Su J. Vitkum susipažinau 1935 m. tarnaudamas pionierių batalione ir užsiiminėdamas kariuomenės techniniu perginklavimu. (Vokiški ir angliški šautuvai buvo pakeičiami į čekiškus trumpus karabinius.) Mjr. J. Vitkus man padarė labai gerą įspūdį, kai jis kalbėdavo apie kariuomenės perginklavimą ir karabinių pirmumą prieš ilgavamzdžius angliškus šautuvus kariuomenės daliniuose.

1940 m. J. Vitkus sunkiai išgyveno Lietuvos okupaciją. Jam teko laikinai nutraukti duotą kario priesaiką Lietuvai. Pertvarkius Lietuvos kariuomenę, J. Vitkus pateko į 1179-ąją diviziją. 1941 m. prasidėjus karui, J. Vitkui kartu su kitais bendraminčiais pavyko Pabradės poligone „atsipalaiduoti“ nuo bolševikų „politrukų“ ir poros savaičių jis atsirado savo šeimoje Kaune, Aukštojoje Panemunėje. J. Vitkus greitai įsijungia į LAF organizacijos gretas.

1941 m. rugpjūčio 15 d. naciai nutraukia Lietuvos laikinosios vyriausybės darbą, o 1941 m. rugsėjo 22 d. nutraukia ir LAF veiklą, kuri tiek daug buvo sudėjusi aukų dėl Lietuvos nepriklausomybės. Nutraukus LAF, jo vietoje kuriama pagrindžio organizacija LF (Lietuvių frontas), kuris pradėjo leisti propagandinių informacijos leidinį „LF biuletenis“. Šis leidinys skatino ir palaikė Lietuvos valstybingumo atkūrimo idėją. 1942 m. plk. ltn. J. Vitkus kartu su gen. št. plk. ltn. Juozu Jankausku įkuria prie LF karinį Kęstučio padalinį, kurio tikslas - sujungti visas pagrindžio karines grupuotes vienos karinės vadovybės žinion. J. Vitkus skiriamas Kęstučio štabo viršininku. Tais pačiais metais J. Vitkus persikelia į Vilnių ir dirba Nekilnojamojo turto bendrovės vadovu.

1942-1944 m. Kęstučio padalinys jau turėjo apygardų, apskričių štabus Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Alytuje, Trakuose ir kt. J. Vitkus siekė, kad visos veikiančios Lietuvoje karinės grupuotės būtų pavaldžios vienai vadovybei. Dėl to buvo vedamos derybos su LLA ir kt. organizacijomis. LLA šiai idėjai priešinosi Kubilius, Veverskas. J. Vitkus siūlė, kad junginio vadovu būtų LLA žmogus, bet LLA nesutiko (per derybas Kęstučiui atstovavo inž. J. Juška). Jis artimai palaikė ryšius su gen. Pečiulioniu. Ne kartą teko apsilankyti LF štabe kartu su inž. Jokimu Juška, kuris buvo LF Vilniaus apygardos organizacinio skyriaus viršininkas. J. Vitkus teiravosi apie Trakų apskrities ginkluotas formuotes, apie jų apginklavimą.

Rytų frontui artėjant prie Lietuvos, J. Vitkus nepasitraukė iš Lietuvos. Savo ir šeimos likimą jis siejo su visos Lietuvos likimu.

1945 m. buvau aplankęs ir jo šeimą, kuri gyveno A. Panemunėje. Žmona papasakojo apie paskutinį pasimatymą su vyru Kūčių dieną, kai vyras 1944 ar 1945 m. buvo parvažiavęs į namus. Pasakojo, kaip jis džiaugėsi savo vaikais. Žinojau iš Dzūkijos miškininkų, kad J. Vitkus buvo įsidarbinęs Kabelių girininkijoje. Laiku sužinojęs, kad jam gresia pavojus, suspėjo pasitraukti į mišką pas partizanus ir ten savo gyvenimo pabaigą susiejo su partizanais.

Jo vyresnysis sūnus įstojo į Aukštesniąją technikos mokyklą. Laimei, prieš pat savo suėmimą aš per J. Vitkaus artimą draugą, aviacijos inž. plk. Gavelį suspėjau pranešti, kad J. Vitkaus sūnus neužeitų pas mane į butą, nes aš „dingstu“.

Dar 1945 m. gruodžio antroje pusėje Zigmas Šerkšnas-Laukai-tis pranešė kpt. J. Noreikai, kad jis gali susitikti su J. Vitkum-Kazi-mieraičiu per Marcinkonių progimnazijos mokytoją Joną Valen-tukevičių. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 101.) Deja, 1946 m. sausio 10 d., suėmus K. Valentukevičių, ir vasario mėn. - Z. Šerkšną, J. No-reikos bendražygį, J. Vitkaus ir J. Noreikos tiesioginiai ryšiai iš dalies nutrūko.

J. Vitkus-Kazimieraitis tarp partizanų turėjo labai didelį auto-ritetą. Ir ne tik tarp partizanų, bet ir tarp gyventojų, pas kuriuos kartais užsukdavo. Štai ką pasakojo apie J. Vitkų, apie jo gyvenimo pabaigą štabo bunkerio dalyvis Platūkis, su kuriuo teko 1946 m. vasarą kurį laiką sėdėti KGB rūsijų 36-oje kameroje. Kai kareiviai apsupo jų bunkerį, J. Vitkus mėgino su savo parabeliu atsišaudyti (tuo metu jis uogavo prie bunkerio, be to, jis buvo geras šaulys), buvo sunkiai sužeistas. Kareiviai, pamatę jį apsirengusį kaimiškais rūbais, dar pasityčiojo: ko tas senis priešinasi. Sunkiai sužeistą jį įvertė į vežimą, manė, kad vis tiek pakeliui numirs. Gyventojai pažino pulkininką, bet niekas neišsidavė, kad pažįsta. Pakeliui jis mirė. Jo lavoną kareiviai išmetė. Žmonės jį palaidojo vietos kapinaitėse. Tačiau praėjus kuriam laikui KGB susigriebė. Atsikasė lavoną, nuvežė į Kauno saugumą ir ten numestą kieme jį atpažino. Apsidžiaugė KGB: dar vienas partizanų vadas žuvo, vienu priešu mažiau.

Gerai neprisimenu, ar tai įvyko tuo pačiu metu, ar kitą kartą, kai štabo bunkerio keturi vyrai, pasijutę apsupti, puolė iš bunkerio į visas puses. Tai buvo Platūkis, kurį paėmė gyvą, Mulerskas, paimtas sunkiai sužeistas į nelaisvę, vienas žuvo, o vienas pabėgo.

Daug apie Kazimieraičio asmenybę pasakojo Kazimieraičio štabo viršininkas Antanas Kulikauskas, mėginęs išvažiuoti geležinkeliu į

Lenkiją ir gyvas patekęs į KGB rankas. Su juo teko keletą metų bendrauti Mordovijos stovyklos 14-ame punkte. A. Kulikauskui-Daktarui KGB atseikėjo 25 metus.

Kazimieraičio žmonės ne kartą lydėjo vyrus, pereinančius SSRS ir Lenkijos sieną, iš jų J. Noreikos „pasiuntinį“ J. Valentukevičių, padėjusį pereiti sieną J. Lukšai, J. Deksnui.

Miškininkas Vincas Tamulis

V. Tamulis, s. Jono, gimė 1915 m. Paparčių km., Raseinių apskr., kilęs iš vidutinių valstiečių šeimos, baigęs Vilniaus valstybinio universiteto Miškininkystės fakultetą.

Miškų ūkio ministerijai įsikūrus Kaune, pradėta kurti Miškų pramonės valdyba, kuri vėliau pasivadino Miškų pramonės ministerija. 1944 m. frontui artėjant prie Klaipėdos, Miškų ūkio ministerijoje buvo įkurtas padalinys, kuris, Klaipėdos kraštą išvadavus iš vokiečių, turėjo perimti visas Klaipėdos krašto medžio pramonės įmones ir aprūpinti jas darbo jėga. V. Tamulis buvo paskirtas ministerijos įgaliotiniu. Jis artimai bendradarbiavo su Miškų pramonės valdybos viršininku M. Kūriu ir jo pavaduotoju S. Gorodeckiu.

1944 m. rudenį ir 1945 m. pavasarį bolševikams pradėjus pulti Klaipėdos kraštą ir Rytprūsius, V. Tamulis kartu ir S. Gorodeckiu paskui puolančią kariuomenę važiavo į Vakarų, į Karaliaučiaus kraštą ieškodami vokiečių išvežtos iš Lietuvos miško pramonės technikos, taip pat iš Petrašiūnų popieriaus gamyklos išgabentų 150 elektros variklių.

V. Tamulis ir S. Gorodeckis savo akimis matė, kaip Raudonajai armijai užėmus Klaipėdą, kareiviai „rinko“ metalo laužą (kariuomenei buvo nustatytas planas surinkti metalo laužą). Vokiečiai, nespėję išvežti tekstilės pramonės įrenginių, paliko juos prie uosto rampų, paruoštus pakrauti į laivus. Kareiviai pasiūlė įmesti į tuos įrenginius keletą granatų, ir bus to metalo laužo. Kaip pasakytą,

taip ir padaryta; metalo surinkimo planas buvo įvykdytas su kaupu... Klaipėdoje paskelbta darbo jėgos mobilizacija. Žemaičiai pakluso ir greitai visos, nors ir neveikiančios, įmonės buvo aprūpintos darbo jėga, kurios taip reikėjo atstatant sugriautą miško pramonę.

Tačiau vieną naktį raudonarmiečiai surengė gaudynes ir suėmė daug vyrų. Nemažai jų paspruko. Darbininkai, pajutę apgavystę, pasitraukė į miškus, dalis išsislapstė bunkeriuose, kiti - pas gimines, kaimynus. S. Gorodeckis neabejojo V. Tamulio patriotizmu. Nudundėjus frontui į Vakarus, ministerijoje nebereikėjo laikyti savo įgaliotinio, nes visur jau kūrėsi vietos valdžia ir vietos pramonės bei ministerijų trestai. V. Tamulį paskyrė Viešvilės lentpjūvės direktorium ir pavedė atstatyti buvusią didžiausią lentpjūvę Lietuvoje (jos gamyba siekė 100 tūkst. m³ medienos per metus). Lentpjūvė per karą sudeginta, bet gateriai išliko, išliko ir medienai iš Nemuno traukti didžiuliai kranai (be elektros variklių). Ministerija įpareigojo V. Tamulį imtis priemonių atstatyti tą gamyklą ir paskyrė atstatymo darbams 10 tūkst. m³ medienos.

1945 m. rudenį V. Tamuliui darbe atsitiko nelaimė: staigiai pakilus Nemune vandeniui, visa mediena „išplaukė“ į Kuršių marias. V. Tamuliui grėsė kalėjimas. Jam kilo mintis bėgti į Lenkiją. Dėl to jis atvažiavo tartis pas S. Gorodeckį, kuris jau buvo pasitraukęs iš Miškų pramonės valdybos ir įsikūręs Vilniuje, Grožinės literatūros leidykloje. S. Gorodeckis jam paaiškino, kad oficialiai jam patekti į Lenkiją šansų nėra.

V. Tamulis, grįždamas iš Vilniaus, atėjo pas mane ir papasakojo savo bėdas. Miškininkai patarė man vesti derybas su Plukdymo kontoros viršininku, kuris buvo geros širdies rusas, mėgo samagoną, kaimiškus lašinius, ir tai buvo geriausias argumentas. Išgirdęs apie „išplaukusią“ medieną, jis pasakė, kad tai niekai, ir pridūrė, kad Sibire kasmet nuplaukia 3-4 milijonai m³ medienos. Toji mūsų nuplaukusi mediena buvo nurašyta ir V. Tamulis išgelbėtas.

S. Gorodeckis buvo man prasitaręs, kad V. Tamulis dar 1945 m. buvo įtrauktas į LLA organizaciją ir įpareigotas aprūpinti duona

Tauragės partizanų grupuotes. 1945 m. vasarą jis dalyvavo LLA susirinkime, kuris vyko miške, ir buvo gavęs pavedimą sukurti LLA padalinį Klaipėdoje.

1946 m. vasario 6 d. aš buvau nuvažiavęs į Klaipėdą ir S. Gorodeckio nurodymu konkrečiai kalbėjau su V. Tamuliu apie lėktuvo pagrobimo galimybes padedant partizanams Eržvilko oro uoste. Aš buvau apsistojęs pas Miškų tresto ORS'o viršininką Griškevičių, ten pat apsinauvojo ir V. Tamulis. Mūsų miegojome viename kambaryje, todėl galėjome pasikalbėti ir organizaciniais klausimais. Bekalbant apie lėktuvo pagrobimą, V. Tamulis papasakojo, kad kartą lakūnas Juška buvo mėginęs pagrobti lėktuvą Eržvilko oro uoste, tačiau jam nepasisėkė ir jis žuvo. V. Tamulis buvo numatęs atsiųsti savo ryšininką tauragietį Izidorių Barčą, gyvenantį Barčių km., Eržvilko valsč., dirbantį savo ūkyje. I. Barčas anksčiau dirbo V. Tamulio sekretorium, kai šis buvo ministerijos įgaliotinis.

1946 m. vasario 26 d. Klaipėdos KGB areštavo V. Tamulį Klaipėdoje. Nutarimas areštuoti V. Tamulį pasirašytas kovo mėn. 1 d. (kaip LLA dalyvis, Stanislovo Bružo įtrauktas į LLA veiklą). V. Tamulis buvo kaltinamas tuo, kad buvo LLA narys, gavo įsakymą įkurti Klaipėdoje LLA padalinį, kad 1946 m. sausio mėn. susisiektų su S. Gorodeckiu ir V. Ašmensku, turėjo jų pavedimą susisiekti su Eržvilko partizanais, kad pagrobtų lėktuvą ir jį nuskraidintų į užsienį. V. Tamulis prisipažino tardytojui apie minimus nusikaltimus. V. Ašmenskas dar sakęs, kad per rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą nereikia įsivelti į kautynes, kartu pabrėždamas, kad sovietų valdžia ilgai neišsilaikys.

1946 m. rugpjūčio 20 d. KGB tardytojas vyr. ltn. Golincinas, peržiūrėjęs V. Tamulio bylą, kad prieš jį gauta naujos medžiagos apie jo ryšius su antisovietiniu pogrindžiu, nutarė V. Tamulio medžiagą iš tardymo bylos Nr. 7157 išskirti į ypatingą bylą. Nutarimą suderino kpt. Leonovas, tvirtino LSSR MGB ministro pavaduotojas papulk. Abramovičius. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 177.) Po to V. Tamulis, mūsų nuostabai, 1946 m. rugsėjo 25 d. buvo paleistas į laisvę. (Kontrolinė sekimo byla II - 451 I. L. 8.)

Profesorius Vladas Jurgutis

V. Jurgutis gimė 1885 m. lapkričio 5 d. Palangoje, mirė 1966 m. sausio 9 d. Vilniuje.

1902 m. V. Jurgutis baigė Palangos progimnaziją ir įstojo į Kauno dvasinę kunigų seminariją, kurią baigė 1906 m. 1909 m. išventintas į kunigus. 1910 m. baigė Peterburgo dvasinę akademiją ir gavo teologijos magistro laipsnį. 1910-1914 m. studijavo Miuncheno universitete ir baigė valstybinio ūkio fakulteto kameralinių metodų skyrių. 1914-1915 m. - Žemaičių kunigų seminarijos profesorius, 1916-1917 m. - Saratovo kunigų seminarijos profesorius, 1918 m. - Kauno kunigų seminarijos profesorius.

1919-1921 m. - krikščionių demokratų partijos centro komiteto narys.

1920 m. gruodžio 13-27 d. dalyvavo kaip Lietuvos delegacijos narys derybose su lenkais.

1920 m. išrinktas į Steigiamąjį seimą nuo krikščionių demokratų partijos.

1922 m. sausio 1 d. - 1922 m. rugsėjo 27 d. - užsienio reikalų ministras.

1922 m. rugpjūčio 9 d. Seimas priėmė lito įstatymą „Lietuvos Respublikos pinigų sistema pagrįsta auksu“.

1922 m. rugsėjo 27 d. - 1929 m. lapkričio 1 d. - Lietuvos banko valdytojas.

1921-1940 m. - Kauno Vytauto Didžiojo universiteto profesorius.

1925 m. rugsėjo 1 d. įėjo į Teisių fakulteto personalą kaip ekstraordinarinis profesorius.

1926 m. buvo vienas iš akcinės bendrovės „Lietuvos cukrus“ steigėjų.

1929 m. rugpjūčio 6 d. atsistatydino iš Lietuvos banko valdytojo pareigų.

1927 m. apdovanotas Gedimino II laipsnio ordinu.

1938 m. apdovanotas Vytauto II laipsnio ordinu.

1938 m. tapo ordinariniu profesoriumi.

1939 m. suteiktas garbės daktaro laipsnis.

1940-1943 m. - Vilniaus universiteto profesorius.

1941 m. — Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto dekanas.

1941 m. rugpjūčio 9 d. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos akademiku.

1941 m. gruodžio 2 d. išrinktas Lietuvos mokslų akademijos pirmininku.

1941 m. draugų įkalbėtas dirbo ūkio patarėju prie laikinos vokiečių valdžios.

1943 m. kovo 17 d. gestapo areštuotas ir ištremtas į Štuthofio koncentracijos stovyklą.

1945 m. sausio 25 d. prasidėjo Štuthofio kalinių evakuacija. Pirmoje grupėje, kurioje buvo ir V. Jurgutis bei kpt. Jonas Noreika, evakavosi 823 žmonės, iš jų liko tik 230, kiti žuvo pakeliui nuo išsekimo, ligų ar buvo sušaudyti. Prof. V. Jurgutis susirgo šiltine, jis buvo labai silpnas, vos pavilkko kojas, tačiau J. Noreika jo neapleido: nutaikęs progą, paslėpė jį ir slaugė. Vėliau šiltine susirgo ir pats J. Noreika.

Paskui jų keliai išsiskyrė. V. Jurgutis grįžo į Vilnių, o J. Noreiką, vos pasveikusį po šiltinės, paėmė į sovietinę kariuomenę, iš kurios grįžo tik 1945 m. lapkričio mėn. ir apsigyveno pas V. Jurgutį Didžiojoje gatvėje 24-6.

I. Noreika Štuthofio stovykloje buvo labai artimai susibičiuliavęs su profesorium. Drauge praleisdavo daug laiko čia įkurtoje vadinamojoje „mokslų akademijoje“. Su profesorium J. Noreika mokėsi savarankiškai anglų kalbos.

Beje, į Lietuvą atvežtą V. Jurgutį sovietų valdžia pasodino į KGB rūsius ir ten kankino dar porą savaičių. V. Jurgutį tardė pats saugumo komisaras A. Guzevičius. Pagaliau jį paleidžia, gražina į Vilniaus universitetą, jam suteikia butą. J. Noreika, gyvendamas pas V. Jurgutį, susitiko ir su kitais buvusiais Štuthofio kaliniais: prof. B. Sruoga,

advokatu Kiškiu, Draganavičiais, tėvu ir sūnumi. Čia gyvendamas sužinojo plk. lt. P. Masiulio adresą ir jį aplankė. Advokatui Kiškiui tarpininkaujant, J. Noreika nuo 1945 m. gruodžio 10 d. įsidarbino Mokslų akademijoje juriskonsultu.

1945 m. kovo 16 d. areštavus J. Noreiką, KGB įtarė, kad prof. V. Jurgutis yra artimas J. Noreikai, galbūt jis yra įtrauktas į Lietuvos tautinę tarybą bei jos veiklą, o gal ir į „šešėlinę“ Lietuvos vyriausybę. Tačiau neturėdamas realių įrodymų ir, matyt, nenorėdamas viešai pasirodyti, kad persekioja ir nukentėjusius nuo vokiečių okupacijos, privertė universiteto vadovybę atleisti prof. V. Jurgutį iš pareigų, kartu išmesti ir iš buto.

Likęs be darbo, be pensijos, be pragyvenimo šaltinio, V. Jurgutis pasijuto labai prislėgtas. Tik brolio duktė Elena Jurgutytė-Vencukvienė nepalieka jo. Per porą dienų suranda pas Rapolą Dambrauską (A. Jakšto brolio sūnų) Filaretų gatvėje dviejų kambarių butuką, kur jis apsigyvena. Savo didžiulę bibliotekos dalį išdalija buvusiems studentams, dalį palieka pas prof. Rimkaus našlę. 1956 m. rudenį sušlubuoja V. Jurgučio širdis, ir jis antrą kartą palūžta. Su įgimtu darbštumu mėgina palengvinti savo gyvenimą, užsiiminėja daržininkyste. 1947 m. liepos mėn. brolio duktė išrūpina jam pensiją (808 rublius). 1948 m. ištrėmus R. Dambrauską į Sibirą, namo kaimynai atėmė iš profesoriaus kambarį ir jis liko viename kambarėlyje. Stebino fenomenali V. Jurgučio atmintis. Kartą sutikęs savo buvusį studentą Klimbą, prisiminė jį, nors tai buvo prieš 30 metų.

„Valstybė gali žūti, - rašo V. Jurgutis savo užrašuose. - Tėvynė nežūna niekuomet. Tėvynė yra amžina. Mes mirštame - Tėvynė gyva.“

J. Noreika, pajutęs didžiulę V. Jurgučio meilę savo Tėvynei, dar labiau pamilo tėvų žemę ir todėl nepasitraukė į Vakarus pas šeimą. Savo gyvenimą paaukojo TĖVYNEI. Manau, jog istorikai įvertins J. Noreikos kraujo indėlį į savo tėvynės geresnę ateitį.

Prof. V. Jurgutis mirė 1966 m. sausio 9 d. Vilniuje, palaidotas Palangoje prie savo tėvų kapo.

Majoras Jonas Semaška

J. Semaška gimė 1907 m. lapkričio 24 d. Naujadvario km., Ramygalos valsč., Panevėžio apskr., 1928 m. baigė Panevėžio gimnaziją ir įstojo į Karo mokyklą, kurią baigė 1930 m. spalio 25 d. (XII laida), gavo jaun. ltn. laipsnį ir buvo paskirtas į 1-ąjį DLK Gedimino pėstininkų pulką. 1933 m. kovo 15-25 d. Vytauto Didžiojo karininkų kursuose tapo slidininku. 1933 m. lapkričio 20 d. pakeltas leitenantu. 1935 m. lapkričio 1 d. paskirtas 3-iojo bataliono slidininkų instruktoriumi. Iki 1935 m. buvo būrio vadas, o vėliau kuopos vadas. 1937 m. jam suteiktas kapitono laipsnis. 1936 m. balandžio 3 d. vedė Elena Dambrauskaitę, 1938 m. gimė sūnus Albertas.

1940-1941 m., SSRS okupavus Lietuvą ir perorganizavus kariuomenę, paskirtas į LSSR teritorinio korpuso 175-osios divizijos 234-ąjį šaulių pulką.

Prasidėjus karui, 1941 m. birželio 26 d. įstoja į Tautinės darbo apsaugos (TDA) batalioną, kuris persiformavo į policijos tarnybos 4-ąjį batalioną. 1941 m. rudenį Rytų fronte kovėsi 13 įvairios paskirties lietuvių batalionų gretose. 1941 m. rugpjūčio mėn. įstojo į 7-ąjį savisaugos batalioną, kurį rudenį išsiuntė į Ukrainą kelių apsaugai, 1942 m. dirbo geležinkelių apsaugoje prie Dono. 1942-1943 m. žiemą pasiunčiamas prie Stalingrado, ten su feldmaršalo kariuomene patenka į apsupimą.

Iš lietuvių savanorių batalionų ypatingu kovingumu pasižymėjo 7-asis savisaugos batalionas, kuriam vadovavo kpt. Jonas Semaška. Lietuviškojo 7-ojo bataliono karių prasilaužimas iš Stalingrado žiedo - svarbus įvykis karo istorijoje. Net 23 bataliono kariai buvo apdovanoti 1-os klasės kariniais ordinais „Das Kriegsverdienstkreuz mit Schwarzen kreuzen“, iš jų kpt. J. Semaška, jo keturi leitenantai: Petras Mikeliniskas, Vladas Malinauskas, Jonas Zaruckis, Kazys Zaromskis, viršila Jonas Krikščiūnas, šeši puskarininkiai: Pranas Arštikis, Petras Liutkus, Jonas Marčiulynas, Vytautas Vetricas, Petras Zalenka, Jonas Miltenis, keturi eiliniai: Pranas Bagdonavičius, Mikas

Kasperavičius, Vladas Kūkalis, Bronius Rimkus. (Taip rašė žurnalas „Kardas“ 1943 m. Nr. 1. P. 36.)

Vėliau perkeliamas prie Pskovo, o 1944 m. spalio 13 d. permetamas į frontą prie Kuršo jūros apsaugai. 1945 m. sausio mėn. jam suteikiamas majoro laipsnis, apdovanojamas dviem I ir II laipsnio geležiniais kryžiais. Kapituliavimo išvakarėse J. Semaška buvo vokiečių divizijos štabe, kartu buvo ir jo adjutantas Stepas Janulevičius, ryšininkas Bronius Petrauskas ir Ipolitas Žulamskas. Jie nutarė bolševikams nepasiduoti. Gegužės 8-osios naktį, palikę batalioną, pasitraukė Lietuvos link ir norėjo prisijungti prie Lietuvoje kovojančių partizanų.

Patyręs daug vargo, netekęs draugų, prasmukęs frontą, J. Semaška atsidūrė prie Varnių, vėliau persikėlė prie Telšių, susisiekė su partizanais, pasidarė fiktyvius dokumentus Grinkaus pavarde. (Asmens pažymėjimas buvo išduotas šia pavarde Kybartuose 1938 m. birželio 15 d., vėliau įregistruotas Plungėje, 1942 m. lapkričio 6 d. Tryškiuose, ten pratęstas iki 1944 m. gruodžio 31 d.)

J. Semaška-Grinkus 1945 m. birželio 1 d. įsidarbina Rietavo miško žvalgu, 1945 m. rugsėjo 1 d. - pušų sakavimo instruktorium, 1946 m. kovo 16 d. - LSSR vyriausiosios kelių valdybos Telšių eksploatacijos ruožo darbininku.

J. Semaška, gyvendamas nelegaliai, perorganizavo atskiras karines grupuotes į didesnę junginį - sukūrė Šatrijos rinktinę, kuriai vadovaudamas išleido keletą įsakymų. J. Semaška žinojo, kad yra paskelbta amnestija partizanams, bet tuo netikėjo. Jis žinojo, kad Žemaitijoje veikė LLA daliniai, kuriems pradžią davė 1944 m. lapkričio 22 d. išmesti vokiečių parašiutininkai, iš kurių - buvęs Vilniaus apygardos LLA štabo viršininkas Kubilius ir buvęs Vilniaus LLA štabo organizacinio skyriaus viršininkas Algis Šertvytis bei kiti, kurie buvo baigę prie Karaliaučiaus žvalgų diversantų mokyklą. Jie turėjo 4 radijo siųstuvus, daug fiktyvių dokumentų, blankų. Suėmus Žemaitijos LLA vadą Kubilių, naują apygardos štabą mėgino kurti A. Šertvytis, bet jį sužeidus viskas pasikeitė. 1945 m. rugsėjo

pradžioje į J. Semaškos štabą atėjo Fortūnatas Ašuoklis, Vytautas Ruzgys, Daulianskas ir Nurmi ir pasiūlė J. Semaškai įstoti į Žemaičių legiono gretas ir jam vadovauti. J. Semaška su šiuo pasiūlymu sutiko. Po šio pasitarimo J. Semaška 3 km nuo Varnių, miške, sušaukė LLA vadovų susirinkimą, kuriame buvo oficialiai paskelbta, kad Žemaičių legiono vadovavimą perima J. Semaška. Pasitarime dalyvavo F. Ašuoklis-Pelėda, V. Ruzgys-Prutenis, Daulianskas-Sidabro kulka, Šalna, Senelis (Lietuvos kariuomenės viršila), Mikutis-Plunksnelis. Pasitarime svarstyta:

1. Ryšių plėtimas su visomis Lietuvos pagrindžio organizacijomis.
2. Civilinės valdžios sudarymas visoje Žemaitijoje.
3. Partizanų veiklos išplėtimas visoje Lietuvoje.
4. Lietuvos visuomenės įtikinėjimas, kad komunistų partija prives prie Lietuvos žlugimo.
5. Į LLA ir LGT (Lietuvos gynimo tarybą) nariais priimti tik lietuvius patriotus, o ne rusų bei lenkų šalininkus.
6. Narių priesaikos davimas.

Šie nurodymai ir atsispindėjo 1945 m. spalio 1 d. įsakyme. Štabas įsikūrė pas ūkininką Girdvainį Laumių km., Sedos valsč. Jo duktė mokytoja buvo ir ryšininkė. Girdvainis išlaikė J. Semašką, F. Ašuoklį (štabo viršininką), Ruzgį (žvalgybos viršininką). Štabui priklausė ryšininkė Darytė-Gražina ir Bronė Stasiūnienė-Ona, kurios gyveno atskirai. Palaikyti ryšiai su 8 apskritimis: Telšių, Mažeikių, Tauragės, Kretingos, Pagėgių, Šilutės, Klaipėdos, Šiaulių, kuriose veikė rinktinės ar atskiri padaliniai: Telšiuose - Vaidoto ir Šatrijos rinktinės, Mažeikiuose - Alkos, Tauragėje - Lydžio, Kretingoje - Kardo, Pagėgiuose - Degėsių, Šilutėje - Šautuvo, Klaipėdoje - Butageidžio rinktinės. J. Semaška manė Telšių rinktinės sujungti į vieną.

Kaip minėta, mjr. J. Semaška tarnavo nuo 1941 m. Lietuvos savisaugos batalionuose, kurie, kaip daugelis mano, buvo kuriami kaip Lietuvos būsimosios kadrinės kariuomenės branduolys galutinėje kovoje dėl Lietuvos laisvės.

1946 m. sausio mėn. J. Noreika, kalbėdamas su Z. Laukaičiu-Šerkšnu, sužinojo, kad Z. Šerkšnas palaiko ryšius su J. Semaška, kuris nelegaliai gyvena netoli Telšių.

J. Noreika per Z. Šerkšną pasiryžo susitikti su J. Semaška, manydamas paskirti jį Žemaitijos apygardos vadu. Sužinojęs J. Semaškos-Liepos buvimo vietą, pasiunčia į Telšius S. Gorodeckį, kad jis per ryšininkę B. Stasiūnienę susisiektų tiesiogiai su J. Semaška ir kartu perduotų jam LIT ir LGPVV išleistas direktyvas Nr. 5 ir 6.

1946 m. vasario mėn. J. Semaška susitiko su atvykusiu į Telšius Vilniaus centro - Lietuvos tautinės tarybos ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės atstovu S. Gorodeckiu-Zigmu II, su kuriuo pasikeitė nuomonėmis apie centralizuotą politinę ir karinę veiklą.

Vėliau S. Gorodeckis raportavo J. Noreikai, kad uždavinį - susisiekti su J. Semaška - įvykdė: B. Stasiūnienė jį nuvedė pas J. Semašką. S. Gorodeckis su juo aptarė Šiaulių karinės apygardos kūrimo galimybes. Kalbant netikėtai iškilo plk. ltn. Listopadskio asmenybė. J. Semaška ši karį labai gerai pažinojo iš prieškario laikų ir pasiūlė S. Gorodeckiui išsiaiškinti dabartines jo pažiūras. (Plk. ltn. Listopadskis 1941 m. Trakuose buvo 262-ojo šaulių pulko vadas, o prieš pat karą buvo išsiųstas į Maskvą, „į tobulinimosi kursus“, vėliau, suformavus 16-ąją diviziją, buvo kurį laiką jos vadas.)

J. Semaška pasižadėjo artimiausiu metu atvykti į Vilnių pats arba atsiųsti savo atstovą. Iš tikrųjų 1946 m. kovo mėn. 14 d. jis atvyko į Vilnių ir per J. Noreikos ryšininkę E. Kakariekaitę kovo 15 d. susitiko su J. Noreika-Generolu Vėtra, su kuriuo ir anksčiau buvo pažįstami. J. Semaška atvežė J. Noreikai Žemaičių legiono įsakymus, kuriuos J. Noreika perdavė savo ryšininkei Kakariekaitei saugoti kaip archyvinis dokumentus.

J. Semaška paaiškino J. Noreikai, kad Telšių apskr. partizanų daliniai iš dalies yra paleisti, gana daug jų legalizavosi, ir jis liko vienas. J. Semaška sakėsi pažįstas daug žmonių, iš jų aštuonis Lietuvos kariuomenės karininkus, kurie yra pakankamai patikimi, ir

jis juos visada gali įtraukti į pagrindžio veiklą bei įkurti karines grupuotes kovai su sovietų valdžia. J. Semaška sakėsi turįs gerus ryšius su Mažeikių apskr. vyrais, su jų vadovu Zinkevičiumi, kuris šiuo metu turi apie 400 vyrų kovotojų, rašomąją mašinėlę, su kuria spausdinami įsakymai, instrukcijos.

Generolas Vėtra paskiria mjr. Joną Semašką, jam sutikus, Šiaulių, t.y. visos Žemaitijos, apygardos vadu ir įpareigoja jį artimiausiu laiku įkurti Šiaulių, Mažeikių, Telšių, Raseinių, Tauragės, Pagėgių, Šilutės, Klaipėdos, Kretingos apskrityse karinius štabus. Šiaulių buvusią Vaidoto rinktinę perorganizuoti į Margio rinktinę. Rinktinės vadu numatytas Zigmas Daulianskas-Sidabro kulka, bet jį areštavus, klausimo sprendimas atidėtas. Ryšius su Alkos rinktine numatyta palaikyti per Girdvainytę, o su Tauragės Lydzio ir Šilutės rinktinėmis - per ryšininkę Šilinskaitę. Šiaulių apygardos LGP štabo viršininku paskiria LLA štabo viršininką F. Ašuoklį-Pelėdą.

J. Noreika vėliau pavedė J. Semaškai susisiekti su minėtų apskričių grupuotėmis, organizuoti kiekvienoje apskrityje karines komendantūras, kurios, kilus karui tarp SSRS ir Vakarų (JAV, Anglijos), perimtų visą apskrities valdymą į savo rankas. Tai turėtų suvaidinti svarbiausią vaidmenį kovoje su sovietų valdžia. Įsakymą apie paskyrimą pasirašė J. Noreika Generolo Vėtros vardu.

J. Noreika smulkiai supažindino J. Semašką su Lietuvos tautinės tarybos bei Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės tikslais ir uždaviniais. J. Semaška-Liepa (Rikis) įsakymą priėmė. Pasižadėjo, kad ryšius su LTT palaikysias per B. Stasiūnienę.

Pasikalbėjime su J. Noreika ir J. Semaška buvo susitarta, kad kitą dieną, kovo 16-ąją, J. Semaška ateis pas O. Poškienę į Giedraičių gatvę rytą. J. Semaškai artėjant prie O. Poškienės buto, kilo įtarimas. Paskutiniu momentu J. Semaška nusprendė pasiūsti į susitikimą savo ryšininką. Ryšininkui negrįžus, J. Semaška skubiai išvyko iš Vilniaus ir Telšiuose įsitraukė į apygardos organizavimo darbus, nežinodamas, kad tuo metu (kovo 16 d.) O. Poškienės bute jau viešpatavo KGB, kuris suėmė pagrindinį trejetą. J. Semaška nenu-

jautė, kad KGB „infiltravo“ į Šiaulių apygardos štabą savo žmogų, kurio dėka greitai, jau balandžio 15 d., J. Semaška bus suimtas su savo štabu ir nuteistas aukščiausia bausme - sušaudyti.

1946 m. kovo 15 d. buvo suimtas buv. Žemaičių legiono ryšių skyriaus viršininkas Algis Šertvytis-Šurkus (Stumbras), o balandžio 15 d. - J. Semaška; jie iš pradžių buvo tardomi Telšiuose, o vėliau perkelti į Vilniaus KGB rūsius.

1946 m. rugpjūčio 30 d. kaltinamieji:

1. F. Ašuoklis-Pelėda, Žemaičių legiono, vėliau Šiaulių apygardos LGP Štabo viršininkas.

2. Vytautas Ruzgys-Prutenis, propagandos skyriaus viršininkas.

3. Genė Dargytė-Gražina, apygardos ryšininkė.

4. Vladas Montvydas, Varnių valsč. vadeiva.

5. Tomkus, Žarėnų valsč. partizanų vadas.

6. Kpt. Aleksandras Milaševičius, 1946 m. pavasarį grįžęs iš Vokietijos (gyveno nelegaliai).

7. Kazys Juozaitis, kpt., Plungės valsčiaus partizanų vadas.

1946 m. spalio 13 d. Telšiuose Vilniaus kariuomenės įgulos karinis tribunolas, pirmininkaujant justicijos papulk. Stasiuliui, Telšių teatro salėje surengė viešą teisimą, kuriame, išnagrinėjęs kaltinamąją medžiagą, jų pačių apklausos protokolus, daiktinius įrodymus bei liudytojų Telšių apskr. KP atstovų S. Bistricko ir S. Butkevičiaus, kuriuos per susišaudymą partizanai buvo sužeidę, parodymus, nustatė, kad J. Semaška 1941 m. perėjo į priešų pusę, nuo 1945 m. rugpjūčio mėn. vadovavo Žemaičių legionui - LLA, 1946 m. kovo 15 d. buvo paskirtas ir vadovavo LGP Šiaulių apygardai, aktyviai kovojo su sovietų valdžia. Jis nusikalto pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. A. Šertvytis nuo 1944 m. buvo LLA narys, baigė Vokietijoje žvalgybos kursus, rinko šnipinėjimo medžiagą ir ją perdavė siūstuvu vokiečiams, 1944 m. su Kubilium ir kitais organizavo Žemaičių legioną - LLA (perdavė apie 40 pranešimų), nusikalto pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

ka, pasinaudodamas karinio tribunolo „tribūna“, pasakė teismo posėdžio metu ugningą kalbą, apkaltindamas sovietų valdžią tautos genocidu. Teismo pirmininkas nutraukė J. Noreikos, kaip „liudytojo“, parodymus.

J. Noreikos ižūli kalba J. Semaškos karinio tribunolo teismo posėdžio metu sudarė prielaidą, kad karinis tribunolas, nagrinėjęs LTT bylą, atsisakė ją nagrinėti atvirame parodomajame posėdyje (KGB arch. b. b. P-20071-LI).

Karinis tribunolas nusprendė mjr. J. Semašką nuteisti aukščiausia bausme - sušaudyti konfiskuojant turtą. 1946 m. gruodžio 18 d. SSRS aukščiausiosios tarybos Karinė kolegija nuteistojų. Semaškos kasacinį skundą atmetė ir nuosprendį patvirtino. Tą pačią dieną SSRS AT Karinė kolegija išsiuntė nutarimo nuorašus SSRS KGB A skyriui, SSRS vyr. prokurorui ir LSSR Vilniaus įgulos karinio tribunolo pirmininkui, pranešdami, kad šiandien duotas įsakymas mirties bausmę J. Semaškai įvykdyti tučtuojau. Pasirašė gen. plk. Ulrichas. (Paprastai mirties bausmę įvykdo tą pačią dieną.) 1960 m. gruodžio 24 d. Mordovijos ASSR aukščiausiosios tarybos nuosprendžiu, išbuvęs kalėjime beveik 15 metų, Algis Šertvytis nuo tolesnės bausmės atleistas.

Rašytojas Kazys Jakubėnas

K. Jakubėnas gimė 1908 m. sausio 28 d. Kaušiškių km., Papilio valsč., Biržų apskr., 1928 m. baigė Biržų gimnaziją. Mokydamasis dalyvavo pažangių moksleivių ratelyje „Spindulys“, vėliau ten įsteigė aušrininkų organizaciją. Organizavo socialistinio judėjimo kuopeles ir literatūros būrelius. Baigęs Biržų gimnaziją, studijavo Kaune teisę. 1929-1931 ir 1933-1935 m. dalyvavo studentų aušrininkų organizacijoje. 1937 m. už pasipriešinimą to meto režimui buvo nuteistas 15 metų kalėjimo, iš kur buvo paleistas 1940 m. Vokiečių okupacijos metais slapstėsi nuo saugumo Alytaus miškuose.

K. Jakubėnas dėl savo įsitikinimų buvo kiekvienos valdžios opozicijoje. Debiutavęs 1925 m. „Kultūros“ žurnale lyrika, tais pačiais metais išleido poezijos rinkinį „Iš lūšnos“, o 1929 m. pasirodė „Mieganti žemė“, 1931 m. - „Tegyvuoja gyvas gyvenimas“, 1940 m. - „Vargo dienos“. Rašė vaikams. Tai: „Čyru - vyru“ - 1936 m., „Riešutėliai“ - 1938 m., „Bus pavasarėlis“ - 1939 m., „Šimtas vyturėlių“ - 1941 m.

Vertimai: Maršako „Gaisras“ - 1933 m., A. Tolstojaus „Auksinis raktelis, arba Buratino nuotyčiai“ - 1937 m. ir kt. Liko dar nespausdintų eilėraščių - pamfletų, pliekiančių okupantus ir jų bendrinius vokiečių okupacijos metais. „Kaip prišalo fricas prie Maskvos“ plačiai paplito, buvo dauginamas (Bostono LE. T. 9. P. 213).

1946 m. vasario mėn. LTT štabe O. Lukauskaitės-Poškienės bute, dalyvaujant J. Noreikai ir S. Gorodeckiui, buvo svarstomas klausimas, kaip permesti į užsienį LTT dokumentą - „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Tuo metu į butą užėjo Onos geras pažįstamas poetas K. Jakubėnas, kuris buvo pažįstamas ir su S. Gorodeckiu. Šeiminingė supažindino poetą su J. Noreika-Generolu Vėtra, pristatydama jam kaip patikimą žmogų, kuris turi daug įtakingų pažįstamų. O. Lukauskaitė-Poškienė jau anksčiau buvo minėjusi J. Noreikai, kad ieško kandidato, kuris galėtų pristatyti „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ į užsienį. Dėl to ji kalbėjusi su J. Galvydžiu, kuris kovo pradžioje turėjo važiuoti į Maskvą ir galėjo perduoti šį dokumentą užsienio ambasadoms. Tačiau J. Galvydis griežtai atsisakė.

Tuomet S. Gorodeckis pasiūlė kitą variantą: į užsienį pasiūsti vieną iš Kauno apygardos štabo vadovų inž. V. Ašmenską, buvusį Lietuvos aeroklubo lakūną, panaudojant „Aerofloto“ lėktuvą PO-2. (Šiais lėktuvais „Aerofloto“ lakūnai pagal susitarimą nuskraidindavo miškų pramonės ir miškų ūkio vadovujančius darbuotojus iš Kauno į tolimesnes Respublikos vietas - Alytų, Klaipėdą, Eržvilką, Šiaulius ir kitur.) Pasiūlymas priimtinas: V. Ašmenskas-Skaistis iš Kauno Aleksoto oro uosto pagal jo paduotą paraišką

Kaunas-Klaipėda pakeliui sustoja trumpam Eržvilko lauko oro uoste, kurį staigiai užima vietos partizanai. Nuginkluojamas lakūnas, laikinai užimama radijo stotis, ten laukia K. Jakubėnas ir, papildę kuro, V. Ašmenskas su K. Jakubėnu skrenda pro Palangą Gotlando salos kryptimi, jei sąlygos leis - skris toliau į Švediją. Tačiau kovo 16 d. O. Lukauskaitės-Poškienės bute 9 val. ryto į KGB žabangas patenka LTT štabas, o kovo 19 d. vakare į KGB surengtą pasalą S. Gorodeckio bute patenka ir V. Ašmenskas. Planas žlugo.

Bostono enciklopedijoje paminėta, kad K. Jakubėnas bolševikų okupacijos metais už viešą, teisingą rašytojų darbo sąlygų apibūdinimą ištremtas į Sibirą ir miręs. Iš tikrųjų buvo taip: 1946 m. poezijos vakaro, kuris vyko Kaune, metu poetas K. Jakubėnas perskaitė porą savo sukurtų eilėraščių: „Laikrodėlis“ ir „Paukštės“. Publika labai reagavo šaukdama: „Bis, bis, bis“! Saugumui tai nepatiko ir jį pradėjo persekioti: mėgino verbuoti, bet pastarasis atsisakinėjo.

1947 m. K. Jakubėnas suimamas, įkalinamas 10-čiai metų ir išvežamas į Sibiro pataisos darbų stovyklas. Tik brolio Alfonso pastangomis K. Jakubėnas iš ten paleidžiamas, grįžta į Vilnių, bet KGB nenurimsta ir jį persekioja. 1950 m. sausio mėn. saugumas prie Rusų kapinių jį suima, sumuša, išrengia nuogai ir verčia bendradarbiauti. Kažkas iš praeivių, pamatę nurengtą žmogų, iškviečia greitąją pagalbą, kuri labai greitai atvažiavo, bet, pastebėjusi saugumiečius, grįžo atgal. Saugumiečiai sugebėjo įtikinti, kad tai esąs kriminalinis nusikaltėlis. K. Jakubėnas iškankintas ir sušaldytas mirė 1950 m. sausio 28 d. Brolis ir visuomenė palaidojo jį Rusų kapinėse.

Bronislava Stasiūnienė

B. Stasiūnienė gimė 1903 m. liepos 23 d. Šiauliuose. Jos vyras Bronius Stasiūnas gimė 1887 m., nuo 1918 iki 1940 m. buvo apskrities viršininkas įvairiose Lietuvos apskrityse. Vokiečių okupacijos metais dirbo Utenos apskrities viršininku, prieš tai -

Ukmergės apskrities viršininku. B. Stasiūną areštavo 1945 m. liepos mėn. Po teismo 1946 m. balandžio 20 d. jis etapu išsiųstas į Čeliabinską.

B. Stasiūnienė, prieš tai niekur nedirbusi, karo nublokšta atsidūrė Telšiuose. Iš pradžių buvo įsidarbinusi pradinėje mokykloje mokytoja (7 km nuo Telšių), o vėliau perėjo dirbti į Telšių mokytojų seminarijos valgyklą vedėja.

1945 m. lapkričio mėn. B. Stasiūnienė per Fortūnatą Ašuoklį-Pelėdą (Vilkas) gavo iš J. Semaškos-Liepos laiškutį, iš kurio sužinojo, kad juodu - J. Semaška ir F. Ašuoklis - gyvena nelegaliai ir yra LLA partizanai (J. Semaška buvo su Stasiūnų šeima iš anksčiau gerai pažįstami). Vėliau abu dar kartą atvyko pas B. Stasiūnienę ir teiravosi, ar įmanoma Telšiuose įkurti partizanų rinktinę. Taip užsimezgė jos ryšiai su J. Semaška ir prasidėjo antisovietinė pogrindžio veikla. Jai buvo patikėtos ryšininkės funkcijos. Pasirinko slapyvardį Ona, spausdindavo Liepai įsakymus.

B. Stasiūnienės vyras buvo tardomas Vilniuje, ir ji nuolat veždavo jam siuntinius. Kartą kaimynė Danilienė pasiskundė jai, kad pas ją yra atvažiavusi jos giminaitė Genė Darytė, kuriai būtina nuvažiuoti į Vilnių, bet neturinti komandiruotės ir prašė B. Stasiūnienės pagalbos. B. Stasiūnienei tarpininkaujant, Telšių kelių valdybos vyr. inžinierius išdavė dvi komandiruotes - jai ir G. Darytei.

Liepa paprašė B. Stasiūnienę, kad būdama Vilniuje išsiaiškintų smulkiau apie centrą. Telšių geležinkelio stotyje susitiko Liepa, Ona ir Darytė. Čia B. Stasiūnienei paaiškėjo, kad G. Darytė irgi pažįstama su J. Semaška-Liepa. J. Semaška važiavo į Kauną aplankyti keletą metų nematytos savo šeimos. G. Darytė ir B. Stasiūnienė važiavo į Vilnių savo reikalais. Atvykus į Vilnių, Genė nuėjo nakvoti pas savo draugę, o Bronė - į viešbutį.

B. Stasiūnienė, kitos dienos rytą perdavusi kalėjime savo vyrui siuntinį, pagal išankstinį susitarimą susitiko ten Genę Darytę, kuri į susitikimo vietą atsivedė porą jaunų vyrų. Vienas atėjusiųjų prisistatė Alfonsas (A. Janulevičius) ir paprašė, kad B. Stasiūnienė

nurodytą vietą, kurioje galėtų susitikti su centro (LTT) atstovu. B. Stasiūnienė nurodė savo adresą. Kitas vyras, kaip vėliau sužinojo Bronė, buvo Zigmas Šerkšnas-Laukaitis.

Sausio pradžioje J. Noreika sužinojo iš Z. Šerkšno-Laukaičio apie veikiančias partizanų grupuotes Žemaitijoje, Telšių apskr., kurioms vadovauja mjr. J. Semaška-Liepa, su kuriuo galima susisiekti per jo ryšininkę B. Stasiūnienę. J. Noreika norėjo į Telšius pasiųsti Z. Šerkšną, bet vasario 8 d. šis netikėtai areštuojamas, todėl į Telšius siunčiamas S. Gorodeckis, kuris nurodytu adresu prisistatė B. Stasiūnieni Zigmo II vardu ir pranešė, kad Z. Šerkšnas-Laukaitis yra jau suimtas.

S. Gorodeckis, lydimas B. Stasiūnienės, užšalusio Masčio ežero takeliu už 5 km nuo Telšių susiranda Liepos buveinę. Batsiuvio Vinco Citovičiaus kukliame namelyje sutinka J. Semašką-Liepą, kuriam ir prisistato S. Gorodeckis. Pasikalbėjimas vyksta atskirame J. Semaškos kambarėlyje labai trumpai. S. Gorodeckis supažindina J. Semašką su Vilniuje įkurtu centru - Lietuvos tautine taryba (LTT) ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąja vadovybe (LGPVV) ir jų struktūromis bei prašo Noreikos vardu, kad J. Semaška pareikštų savo nuomonę, ar sutiktų vadovauti Šiaulių karinei apygardai, į kurią įeitų visa Žemaitija. Liepa J. Noreikos pasiūlymui neprieštaravo. Po trumpo pasikalbėjimo S. Gorodeckis ir jo palydovė Bronė atsiseikino su J. Semaška ir tuo pačiu keliu grįžo atgal į Telšius. Mieste abu išsiskyrė. S. Gorodeckis nuėjo į Telšių geležinkelio stotį, o B. Stasiūnienė pasuko į savo darbovietę. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 17-21.)

1946 m. balandžio 14 d. KGB areštuoja J. Semašką-Liepą, kuris kovo 15 d. grįžęs iš Vilniaus pakeitė slapyvardį į Rikis ir pradėjo organizuoti Šiaulių karinę apygardą. Šiaulių apygardos štabo viršininku paskyrė Fortūnatą Ašuoklį-Vilką. B. Stasiūnienė, areštavus J. Semašką ir F. Ašuoklį, perėjo į nelegalią padėtį ir buvo paskirta apygardos Informacijos ir propagandos skyriaus viršininke. Pasirinko slapyvardį Vyšnia ir apsigyveno nelegaliai Pajuodupio km., Kretingos apskr. (B. b. Nr. 31806/3. T. 1. L. 265.)

B. Stasiūnieneį areštavo 1946 m. balandžio 29 d. Nutartis areštuoti pasirašyta Kretingos NKVD viršininko mjr. Duso gegužės 3 d. Nutartį dėl kardamosios priemonės sankcionavo Klaipėdos prokuratūros justicijos mjr. Fedorovas. Pirmuosius tardymus vykdė Kretingoje.

1946 m. lapkričio 26 d. LSSR VRK kariuomenės karinio tribunolo nuosprendžiu B. Stasiūnienė ir kun. P. Jasas, kaltinami pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str., nuteisti po 10 metų pataisos darbų stovykloje ir po 5 metus tremties kiekvienas. O kiti: V. Jurkus, E. Ruzgytė ir J. Grigala, kaltinami pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str., nuteisti kiekvienas po 10 metų pataisos darbų stovykloje ir po 3 metus tremties. (B. b. Nr. 31806/3. T. 3. L. 299-301.)

1947 m. vasario 21 d. SSRS aukščiausiojo teismo Karinė kolegija nutartimi Nr. 3-10186 nuteistųjų skundą atmetė ir LSSR karinio tribunolo nuosprendį pliko galioti. (B. b. Nr. 31806/3. T. 1. L. 316.)

Vacys Smolenskas

Vacys Smolenskas, s. Stasio, gimė 1904 m. Giraitės km., Lazdijų apskr., kilęs iš vidutiniokų valstiečių, nepartinis, turintis vidurinį išsilavinimą, neteistas, buvo Kauno universiteto studentas, dirbo Kauno jaunimo teatre. Pateikiu jo ryšius su LTT ir kaltinamąsias išvadas bei karinio tribunolo nuosprendį.

Kaltinamoji išvada. Kaltinamoji išvada parengta 1946 m. lapkričio 6 d. LSSR MGB tardymo poskyrio viršininko kpt. Leonovo, jai pritarė MGB tardymo skyriaus viršininkas papulk. E. Rozauskas, patvirtino papulk. Leonovas, suderinęs su LSSR NKVD kariuomenės I.e. karo prokuroro justicijos papulk. pareigas K. Steponenka 1946 m. lapkričio 22 d.

1946 m. kovo mėn., likvidavus Vilniaus antisovietinio pagrindžio centrą - Lietuvos tautinę tarybą, be kitų, Kauno MGB areštavo jo dalyvius V. Smolenską ir A. Kavaliauską.

Tardant nustatyta, kad LTT uždavinys - sujungti visas pagrindžio nacionalines grupuotes ir jų ginkluotąsias pajėgas, siekiant

parengi ir įvykdyti ginkluotą sukilimą prieš Lietuvos sovietų valdžią.

Šiuo tikslu LTT užmezgė ryšius su antisovietiniu pagrindžiu Kaune, Klaipėdoje, Telšiuose, taip pat su įvairiomis karinėmis grupuotėmis kituose Lietuvos miestuose.

1930-1940 m. V. Smolenskas buvo šaulių sąjungos narys ir vadovavo šaulių būriui. 1941 m. karo išvakarėse V. Smolenskas slapstėsi. Prasidėjus karui, Utenos rajone V. Smolenskas sutelkė 30 kovotojų baudžiamąjį būrį. Susirėmus su raudonarmiečiais, žuvo vienas raudonarmietis ir vienas buvo sužeistas. Be to, V. Smolensko būrys suėmė Utenos gimnazijos komjaunimo sekretorių Kazicką, Norkūnų km. gyventoją Deveikį ir kt.

1944 m. sausio mėn. V. Smolenskas išstojo į karinę sukilimo organizaciją LLA (Lietuvos laisvės armiją), kuriai vadovavo buv. Utenos m. gaisrininkų apsaugos darbuotojas Lisauskas (buv. aviacijos atsargos vyr. lt. - *V. A.*). Netrukus, 1944 m. kovo mėn. V. Smolenskas pradėjo tarnauti gen. Plechavičiaus armijoje ir keletą mėnesių dirbo Karo mokykloje fizinio parengimo instruktorium.

V. Smolenskas priklausė kelioms antisovietinėms pagrindžio organizacijoms. Nuo 1945 m. rudens gyvendamas Kaune priklausė universiteto pagrindžio organizacijai: rengė ir platino straipsnius, kviečiančius kovon su sovietų valdžia. 1946 m. sausio mėn. čia, prie Kauno universiteto, V. Smolenskas įkūrė Lietuvos jaunimo organizaciją. 1946 m. sausio - vasario mėn. į šią organizaciją įtraukė studentus Piliponį, Šadrauską (jie teisti atskirai. - *V. A.*), A. Kavaliauską ir kt. Rašė ir platino antisovietinius lapelius. Tų pačių metų sausio mėn. per V. Ašmenską V. Smolenskas taip pat užmezgė nuolatinius ryšius su kita tuo metu įsikūrusia pagrindžio centro organizacija - Lietuvos tautine taryba. V. Ašmenskas kaltinamas kitoje LTT narių byloje tuo, kad, vykdydamas LTT uždavinį, įkūrė Kauno apygardos štabą ir 1946 m. sausio mėn. į šią veiklą įtraukė V. Smolenską, kuris, gavęs Trako slapyvardį, tapo LTT Kauno apygardos vado pavaduotoju. Iš V. Ašmensko V. Smolenskas gaudavo LTT išleistas direktyvas, įsakymus.

1946 m. sausio mėn. į šią veiklą V. Smolenskas įtraukė ir kaltinamąjį A. Kavaliauską. A. Kavaliauskas gavo uždavinį į šią organizaciją užverbuoti daugiau naujų narių ir rasti spausdinimo priemonių organizacijos leidžiamiems antisovietiniams lapeliams dauginti. Sausio-kovo mėn. kaltinamasis A. Kavaliauskas ne kartą buvo gavęs iš Smolensko tokių antisovietiniu lapelių.

1946 m. vasario mėn. Smolenskas pranešė A. Kavaliauskui apie Vilniuje veikiančią pogrindžio centrą - LTT ir jo uždavinius kovojant su sovietų valdžia.

1946 m. kovo mėn. V. Smolenskas rekomendavo V. Ašmenskui A. Kavaliauską kaip patikimą žmogų, į kurį galima kreiptis, jei V. Smolenskas būtų suimtas ar išvyktų. V. Ašmensko su Kavaliausku susitikimui slaptažodis: „Aš nuo Trako“. Netrukus V. Smolenskas perspėjo A. Kavaliauską apie galimą A. Kavaliausko susitikimą su V. Ašmensku.

Kvotų rezultatas:

1. V. Smolenskas prisipažino kaltu. Jo nusikaltimai išryškėjo kaltinamųjų V. Ašmensko, Piliponio, Baltuškos ir liudytojų - Debeikio, Žiurlio, Makarsko, Grigonio parodymais, V. Ašmensko ir V. Smolensko akistatos metu ir daiktiniais įrodymais.

2. A. Kavaliauskas, kurio kaltė išryškėjo kaltinamųjų V. Ašmensko ir V. Smolensko parodymais, kaltu neprisipažino.

Vadovaujantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, buvo pateiktas toks kaltinimas:

V. Smolenskas, būdamas priešiškas sovietų valdžiai, 1941 m. birželio mėn. prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui, Utenoje organizavo baudžiamąjį būrį;

- jo vadovaujamas būrys apšaudė, naikino Raudonosios armijos dalinius, vykdė sovietų darbuotojų ir žydų tautybės piliečių areštus ir po masinio žydų sušaudymo grobstė jų turta;

- 1944 m. įstojo antisovietinę organizaciją LLA.

1944 m. kovo mėn. savanoriu įstojo į vokiečių įkurtą gen. Plechavičiaus armiją, Karo mokykloje keletą mėnesių buvo atsakingas už fizinių parengimą.

Nuo 1945 m. rudens iki arešto buvo vienas iš Kauno lietuvių nacionalinio pagrindžio vadovų, slapyvardžiu Trakas, į organizaciją verbavo naujus narius, parengė ir platino lapelius.

1946 m. sausio mėn. Kaune įkūrė pagrindžio organizaciją, kurios tikslas - vadovauti Lietuvos jaunimo antisovietinei veiklai.

Tuo pačiu laiku užmezgė ryšius su Vilniaus antisovietiniu centru LTT, gavo jo išleistas direktyvas, įsakymus, kuriais buvo kviečiama į kovą su sovietų valdžia, tai yra nusikalto pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

A. Kavaliauskas nusikalto tuo, kad:

- 1946 m. sausio mėn. Kaune buvo aktyvaus pagrindžio dalyvio Smolensko užverbuotas į antisovietinę organizaciją;

- turėjo uždavinį įtraukti į organizaciją naujų narių ir gaudavo iš V. Smolensko antisovietiniu lapelių;

- numatytas panaudoti kaip ryšininkas tarp Vilniaus antisovietinio centro ir nacionalinio pagrindžio Kaune, t. y. padarė nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

Vadovaujantis RSFSR BPK 208 str. V. Smolensko tardymo byloje (b. b. Nr. 7242 - dabar b. b. Nr. 4601, l. 301-309), kurioje kaltinamieji V. Smolenskas ir A. Kavaliauskas, byla persiūsta LSSR MVD kariuomenės karinei prokuratūrai ir perduota kariniam tribunolui.

Karinio tribunolo nuosprendis. 1946 m. gruodžio 11 d. LSSR VRM kariuomenės karinis tribunolas Vilniuje, Saugumo ministerijos patalpose uždareme posėdyje, pirmininkaujant justicijos kpt. Vinogradovui ir nariams mjr. Makarušiniui ir milicijos mjr. Varlašinui bei sekretoriaujant Merlekovui, išnagrinėję kaltinamųjų V. Smolensko ir A. Kavaliausko bylas, nustatė:

V. Smolenskas parengtinio tardymo metu ir teismo tardymo metu prisipažino, jog padaręs jam priskiriamus nusikaltimus.

Teisiamasis Kavaliauskas nei kvotos metu, nei teismo tardymo metu kaltu nepripažino. Parengtinio tardymo metu teisiamasis V. Smolenskas nuo kai kurių savo parodymų, susijusių su A. Kavaliausku, atsisakė motyvuodamas, kad A. Kavaliauską šioje orga-

nizacijoje būtų panaudojęs tik kaip ryšininką, tačiau tai įgyvendinti nepavyko, kadangi visus LTT narius areštavo. Jokių A. Kavaliausko kaltės įrodymų V. Ašmensko, Piliponio ir Sadlausko parodymuose nei parengtinio tardymo, nei teismo tardymo metu, kad jis priklausė LTT organizacijai, nebuvo.

Vadovaudamasis aukščiau paminėtais faktais, 1946 m. gruodžio 16-17 d. LSSR VRM Vilniaus įgulos karinis tribunolas pripažino V. Smolenską esant kaltą padarius nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str., o A. Kavaliausko veiksmuose karinis tribunolas nemato nusikaltimo sudėties, numatytos pagal 58-1a ir 58-11 str. Vadovaudamasis RSFSR BK 319, 320, 326 str. nutarė:

Vacį Smolenską, s. Stasio, kaip padariusį nusikaltimą pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str., taikant SSRS aukščiausiosios tarybos prezidiumo 1943 m. potvarkį Nr. 2, nuteisti 15 metų katargos darbams ir 5 metams suvaržant teises su asmens turto konfiskavimu.

Algirdą Kavaliauską, s. Antano, trūkstant nusikaltimo pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. įrodymų, nuo atsakomybės atleisti. (A. Kavaliauską vėliau ištrėmė į Sibirą. - V. A.)

Nutartį, kaip kardomąją priemonę skirti areštą, pakeisti ir pastarąjį iš arešto tučtuojau paleisti.

V. Smolenskui bausmės pradžia laikyti 1946 m. kovo 21 d.

Karinio tribunolo nuosprendį galima apskusti SSRS aukščiausiojo teismo Karinei kolegijai per 72 val. po nuosprendžio nuorašo įteikimo teisiamejam.

(Parašai)

(B. b. Nr. 4601/3. L 346-350.)

SSRS aukščiausiojo teismo Karinė kolegija nuosprendį V. Smolenskui paliko galioti.

Vytautas Stonis

V. Stonis, Didžiosios kunigaikštystės Birutės 2-ojo ulonų pulko ltn., apdovanotas DLK Gedimino medaliu, vienas iškiliausių

1941 m. birželio sukilimo vadų Kaune, gydytojas humanistas, gimė 1913 m. spalio 11 d. Dainiuose, Raseinių apskr. Dar būdamas gimnazistas nusprendė savo gyvenimą skirti Tėvynės gynimui. 1937 m. baigė PLP Karo mokyklą. Buvo kadrinis karininkas ir iki 1940 m. tragiškų įvykių tarnavo ulonų pulko 2-ajame eskadrone Vilkaviškyje. Liepos mėnesį bolševikai juos perkėlė į Tauragę, bet čia, pulko vado išpėtas apie gresiantį suėmimą, išėjo į atsargą.

1940 m., neištojęs į Medicinos fakultetą, ištojo į Veterinarijos akademiją, gyveno Viliampolėje netoli akademijos.

Studijuodamas Lietuvos veterinarijos akademijoje, jis suorganizuoja 70 aktyvistų būrį. 1940 m. rudenį Kaune, Viliampolėje, jis įkūrė Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) štabą, rūpinosi ginkluote. V. Stonis buvo vienas iš LAF sukilėlių. Jis valdė Viliampolę. Jam patikėta: Viliampolės tilto gynyba, 1 nuovada, Senamiestis, Žaliakalnis ir net pagalba ltn. J. Dženkaičiui Aleksote.

"Buvo malonu su juo planuoti, - rašo P. Narutis (*Tautos sukilimas*. 1941 m.). - Jis atsargus, apsukrus, kūrybingas, profesionalus kariškis, sugebėjo pralįsti visur, kur tik svarbu buvo, kad sukilimas pasisektų."

Prasidėjus karui, Viliampolės pievose turėjo priimti numestus iš vokiečių lėktuvų ginklus, po to išvaduoti IX forto kalinius. Karo išvakarėse V. Stoniui Vytauto kalne įvykusiame LAF ir TDA (Tautinio darbo apsaugos) dalinių vadų pasitarime patikėtos atsakingos radijo stoties sukilėlių būrio vado pareigos (mat jis buvo įvaldęs išminavimo paslaptis). Čia buvo suderinti kovos veiksmai su greta įsitvirtinusiomis priedangos daliniais: Kūno kultūros rūmų sukilėlių, tunelio ir geležinkelio stoties gynėjų vadais.

ANKSTYVĄ 1941 m. birželio 23 d. rytą ltn. V. Stonis perėmė radijo stoties apsaugą Vaižganto gatvėje. Netoliese, Žaliakalnio gatvėse, stovėjo rusų tankai. Menkai ginkluotas Žaliakalnio jaunimas bemaž išsiliejo į gynėjų gretas. Pirmąją sukilimo dieną V. Stonio sukilėliai apsiginklavo Parodos kalno sandėliuose (Radastų gatvėje) paliktais ginklais ir savo darbo minomis užblokavo radijo stoties vartus.

9 val. 8 min. įvykdyta svarbiausia užduotis - per radiją visiems pranešta, kad atkuriamą Lietuvos nepriklausomybę, ir paskelbta Laikinosios vyriausybės sudėtis. Netrukus šią žinią jau kartojo Stokholmas. Tai girdėjo pasaulis, girdėjo Maskva ir... į Zarasus pabėgę komunistų vadai. Iš jų du išdavikai naktį prasibrovė į Jonavą ir įkalbino Raudonosios armijos komisarus į Kauną nusiųsti atsitraukusį tankų desantą sunaikinti radijo stotį.

Antrą sukilimo dieną per radiją buvo kreiptasi į vokiečių lakūnus ir dar 15 km prieš Kauną Raudonosios armijos tankų vora buvo subombarduota. Dėl sumanaus ir ryžtingo V. Stonio vadovavimo sukilėliai aukų išvengė. Jis pats buvo lengvai sužeistas.

V. Stoniui nurodžius, kai kurie ginklai po savaitės buvo gražinti į komendantūras, kiti buvo paslėpti (užkasti) kitai kovai, o techniškai sutvarkyta radijo stotis buvo perduota vokiečių majorui. „Jo štabas neprovokavo, nepuolė be reikalo, bet vykdė duotą uždavinį - gynė, saugojo žmones ir turtą... Jis apsaugojo Kauno radijo stotį nuo Raudonosios armijos puolimų. Jis pirmas skaudžiai nusivylė vokiečiais, nesulaukęs pažadėtų ginklų“, - taip aukščiau minėtoje knygoje rašo P. Narutis.

1941 m. rudenį V. Stonis pradeda studijas VDU Medicinos fakultete ir kartu su kitais studentais įsitraukia į antinacinę rezistenciją. 1944 m. gruodžio 17 d., įkliuvęs per Ignatavičių, prieš pat valstybinį egzaminą jis suimamas karinės kontržvalgybos „Smerš“. Netrukus čekistai aptiko sukilimo štabo archyvą. Vėliau paaiškėjo, kad tarp Kaune paslėptų Lietuvos birželio 22-osios sukilimo dokumentų buvo ir minėtasis J. Noreikos byloje 1944 m. sausio 17 d. V. Stonio ranka rašytas pranešimas apie jo veiklą. NKVD rado šį dokumentą LAF istorinių dokumentų archyve, todėl V. Stoniui buvo neįmanoma išsiginti savo buvusios veiklos. 1945 m. spalio 10 d. jis buvo nuteistas 10 metų kalėti Vorkutoje pagal RSFSR BK 58-1a str. (tėvynės išdavimas).

1954 m. V. Stoniui dar nebuvo leista grįžti į Lietuvą. Likęs dirbti 29-osios šachtos ligininėje, o vėliau poliklinikoje, jis rizikuodamas

gyvybe daugeliui tautiečių padėjo grįžti į namus. 1960 m. jis atvažiavo į Lietuvą, tačiau čia likti jam nepasisekė ir teko grįžti į svetimą kraštą. Gimtinėn sugrįžo tik po 30 metų. Apsistojus Kulautuvoje (Kauno raj.), dar trejus metus jam buvo trukdoma įsiregistruoti.

1995 m. lapkričio 12 d. mudu su „Kardo“ redaktorium A. Martinioniu, būdami Kaune, užsukome į Kulautuvą susipažinti ir kartu aplankyti vieną iškiliausių 1941 m. sukilėlių vadovų lt. V. Stonį.

V. Stonis Kulautuvoje tarp ošiančių pušynų pasistatė namą ir mus ten pakvietė. Čia prie kavos puodelio kartu „paskraidėme“ praeities labirintuose, prisiminėme 1941 m. birželio sukilimą, jo prasmę ir dabartinį vertinimą.

Po kiek laiko aš dar kartą apsilankiau ten ir pasidalijau mintimis apie dokumentą, rašytą jo ranka. Ir tik tada paaiškėjo jo atsiradimo J. Noreikos byloje aplinkybės. V. Stonis patvirtino, kad jis iš tikrųjų 1942 m. buvo aplankęs Šiauliuose J. Noreiką. V. Stonis žinojo, kad 1941 m. birželio sukilimui Žemaitijoje vadovavo mjr. Svilas (1941 m. buvo Telšių apskr. komendantas). Mažeikiuose vadovavo lt. Dagilis, Telšių apskr. - J. Noreika. 1942 m. LF vadovybė pasiuntė V. Stonį į Šiaulius ir įpareigojo pranešti J. Noreikai, kad jam pavedama vadovauti LF pogrindžiui ne tik Šiauliu, bet ir Mažeikių apskr. J. Noreika, būdamas Šiaulių apskr. LF vadovas, palaikė ryšius ir su Eržvilko LLA grupės vadais ir buvo šalininkas tos nuomonės, kad abiem karinėms grupuotėms - LLA ir LF kariuiam Kęstučio sektoriui - būtų bendrai vadovaujama (Vilniuje ne kartą buvo mėginama vesti derybas tarp LF - atstovavo inž. J. Juška - ir LLA vado Kubiliaus, bet tam aktyviai priešinosi Veverskis. - V. A.). LF vadovybė numatė artimiausiu metu pavesti J. Noreikai vadovauti visos Žemaitijos LF organizacijai. Dėl 1943 m. pradžioje J. Noreikos tremties į Štuthofio koncentracijos stovyklą LF planas nebuvo įgyvendintas.

V. Stonis prisimena, kai sukilėliams užėmus radijo stotį, po poros dienų pasirodė vokiečių tankai. Vokiečiams paprašius, sukilėlis Kalkevičius sutiko palydėti tankistus Kauno gatvėmis. Lydint rusai

peršovė Kalkevičiui gerklę. Sužeistasis Kalkevičius grįžo į savo postą - radijo stotį. Tai rodo patriotiškumo pavyzdį.

Toliau V. Stonis papasakojo apie nuostabų ltn. Nepalio likimą (jo šeima, girdėjau, gyvena Rokiškyje). Ltn. Nepalis 1944 m. platino antivokišką literatūrą ir pakliuvo vokiečių gestapui. Vokiečiai pasiūlė: arba į Vokietiją, arba Rytų frontas. Ltn. Nepalis pasirinko kariuomenę, jį pasiuntė į frontą Rusijoje. Kartą lietuvių kuopa (apie 150 karių), kuriai vadovavo Nepalis, ir gretimai apsikasusi vokiečių kuopa pateko į rusų partizanų apsupimą. Abi kuopos lauko sargyboje stovėjo bendrai. Lietuviai eidavo sargybon kas trečia diena, vokiečių vadovybė, matydama beviltišką padėtį, norėjo priimti rusų partizanų pasiūlymą pasiduoti. Lietuviai suprato, kas jų laukia, jei jie sudės ginklus, todėl ryžosi žūtibūt išsilaisvinti. Ltn. Nepalis budėjimo metu su kuopos vyrais nuginklavo vokiečius, susodino visus į sunkvežimius ir, išžvalgę silpniausią priešo vietą, smogė žaibišką netikėtą smūgį priešui, stebuklingai prasimušė iš apsupimo ir atsirado vokiečių divizijos štabe. Čia jie vokiečiams gražino ginklus. Vokiečių majoras, vadovavęs vokiečių sustiprintai kuopai (apie 250 karių), neišsikeičė, bet priešingai, apie tai raportavo savo divizijos vadui. Divizijos vadas generolas nusegė nuo savo krūtinės geležinį kryžių ir uždėjo jį ltn. Nepaliui. Be to, jis išdavė ltn. Nepaliui pažymą, su kuria ltn. Nepalis turėjo teisę nemokamai maitintis vokiečių kariuomenės valgyklose.

Ir taip mes, pasikalbėję apie praeities gyvenimo nuotrupas, atsisveikinome kaip geri bičiuliai, turėdami viltį pasitaikius progai vėl susitikti. Deja...

1995 m. gruodžio mėn. V. Stonis buvo atvažiavęs į Kauną pas savo dukrą, o gruodžio 14 d. grįžtantį namo gatvėje partrenkė automobilis, ir jis greitai mirė. Gruodžio 17 d. palaidotas Kulautuvoje.

V. Stonis buvo 1941 m. birželio 22-28 d. sukilėlių sąjungos narys.

XI. KALTINAMOSIOS IŠVADOS

Kaltinamąsias išvadas parašė 1946 m. rugsėjo 5 d. LSSR MGB tardymo skyriaus vyr. tardytojas vyr. ltn. Golincinas, LSSR MGB tardymo skyriaus poskyrio viršininkas kpt. Leonovas.

Suderinta su LSSR MGB 1. e. tardymo skyriaus viršininko pavaduotojo pareigas papulk. Abramovičiumi.

Tvirtino LSSR MGB ministro pavaduotojas plk. Leonovas 1946 m. rugsėjo 6 d. ir suderino LSSR VRM kariuomenės karo prokuroro pavaduotojas justicijos papulk. (pavardė neišskaitoma) 1946 m. rugsėjo 21 d. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L 200-220.)

1946 m. kovo mėn. buvo išaiškinta Lietuvos pagrindžio nacionalinė organizacija Lietuvos tautinė taryba.

LTT organizacija įkurta Vilniuje 1946 m. sausio mėn. ir siekė sujungti nacionalinį tautos pagrindį bei jo ginkluotus partizanus (rašo: bandas), parengti ir įvykdyti ginkluotą sukilimą prieš sovietų valdžią ir grąžinti Lietuvoje buržuazinę santvarką.

Likviduojant Lietuvos tautinę tarybą ir su ja susijusias organizacijas Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, areštuota nemaža aktyvių organizacijos dalyvių, iš jų kaltinamų šioje byloje. Tai:

Vyriausiasis organizatorius ir pagrindžio centro - Lietuvos tautinės tarybos vadovas, buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas, dirbęs vokiečių okupacijos metais Šiaulių apskrities viršininku - Jonas Noreika. Vadovaujantieji LTT nariai: Ona Lukauskaitė-Poškienė ir Stasys Gorodeckis, pagrindžio centro - LTT programos konsultantas - prof. Petras Juodelis.

LTT įkurtos antisovietinės jaunimo organizacijos vadovas, buvęs partizanų (rašo: banditų) bataliono vado pavaduotojas - Zigmas Šerkšnas-Laukaitis.

Kauno pagrindžio organizacijos vadovas, priklausęs LTT, inž. Viktoras Ašmenskas.

Lietuvos tautinės tarybos Klaipėdoje kuriamos pagrindžio organizacijos vadovas Vincas Tamulis ir kiti.

Areštuojant ir darant krata iš Lietuvos tautinės tarybos narių paimta daug įsakymų, direktyvų, atsišaukimų ir kitų dokumentų, kviečiančių į kovą su sovietų valdžia.

Tuo pačiu metu buvo parengtas atsišaukimas į Lietuvos gyventojus, kviečiant ir juos dalyvauti sukilime.

Atsišaukime rašoma:

"<...> Lietuva pradeda didįjį sukilimą. <...> Kas nori taikos, tas pakelia baltą vėliavą, jam nėra pavojaus. Kas nepaklūsta šiam įsakymui, to laukia mirtis.

<...> Sukilimui vadovauja Generolas Vėtra. <...> Visi „baltieji“ pakyla į kovą su „raudonaisiais“. <...> Išeikite su baltomis ir tautinėmis vėliavomis. <...> Imkite ginklus <...>" (ištrauka iš atsišaukimo).

Kviesdama užsienio valstybes sukilti prieš Sovietų Sąjungą, LTT parengė atsišaukimą į pasaulio tautas ir bandė jį pasiūsti į užsienį. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 67. 356; T. 2. L. 66. 100 ir daiktiniai įrodymai.)

1946 m. sausio mėn. LTT pasiuntė į užsienį vieną iš nacionalinio pagrindžio dalyvių užmegzti ryšius su emigrantų Lietuvos komitetu Vokietijoje, anglų okupacinėje zonoje. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 40, 43, 223, 225. 302; T. 2. L. 36. 37. 105.)

LTT vadovybės centras Vilniuje įkūrė antisovietinę jaunimo organizaciją, kuri pristatydavo partizanams Lietuvos tautinės tarybos direktyvas, įsakymus, medikamentus, tvarsliavą ir spausdinimo techniką. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 110, 114. 427-433; T. 2. L. 32, 33.)

Apie kiekvieno nusikalstamą veiklą sakoma:

Jonas Noreika 1941 m. rugpjūčio mėn. savo noru įstojo į vokiečių okupantų tarnybą kaip Šiaulių apskrities viršininkas.

Šį darbą tęsė iki 1943 metų, vykdė apskrityje vokiečių valdžios įsakymus ir pavedimus. Ne kartą masiniuose mitinguose bei susirinkimuose kalbėjo šmeižiančias antisovietinio turinio kalbas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 125-129. 199-203, 249-258. 380.)

1946 m. sausio mėn. Noreika kartu su Gorodeckiu ir Lukauskaite-Poškiene Vilniuje įkūrė pagrindžio centrą - Lietuvos

tautinę tarybą, kurios tikslas buvo vadovauti tautiniam pagrindžiui ir jo ginkluotoms pajėgoms, parengti ginkluotą sukilimą prieš sovietų valdžią Lietuvoje, tuo metu vadovavo LTT ir buvo vyriausiasis organizacijos vadovas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 197, 198, 204-211, 271, 272, 355; T. 2. L. 20, 31, 84, 92, 96, 97.)

1946 m. sausio-kovo mėn. Lukauskaitės-Poškienės bute Noreika dalyvavo nelegaliuose susirinkimuose, kur buvo svarstyti vadovavimo partizanams klausimai, kalbėta apie pasirengimą ginkluotam sukilimui bei apie būsimosios buržuazinės vyriausybės sudėtį. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 105-114, 411-416, 427-433; T. 2. L. 45-48, 55-58, 98, 99, 102. 103.)

Kartu su Gorodeckiu ir Lukauskaite-Poškiene Noreika išleido daugiau kaip dešimt įvairių direktyvų, įsakymų, instrukcijų, atsišaukimų ir apžvalgų, kurie kvietė į kovą su sovietų valdžia.

Jis yra parašęs partizanams direktyvų, įsakymų įkurti karines apygardas, komendantūras ir pasirengti ginkluotam sukilimui. Pasirašydavo Generolas Vėtra. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 240-243, 355-356; T. 2. L. 43, 85, 99, 101 ir daiktiniai įrodymai.)

Išleistus LTT dokumentus J. Noreika perdavė organizacijos dalyviams ir ryšininkei Elenai Kakariekaitei (nuteista kitoje byloje), kuri per kitus ryšininkus tai persiuntė į Panevėžio, Telšių, Alytaus ir Trakų apskr. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 18, 19. 188,213,214,357,367, 368; T. 2. L. 105; T. 3. L. 32-34; T. 4. L. 24-26, 68, 69.)

1946 m. sausio mėn. J. Noreika, dalyvaujant Lukauskaitei-Poškienei ir S. Gorodeckiui, parašė antisovietinio turinio atsišaukimą į pasaulio tautas, norėta šį atsišaukimą persiųsti į užsienį. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 223, 226, 356, 357; T. 2. L. 65, 67. 85, 100 ir daiktiniai įrodymai.)

1946 m. pradžioje LTT pasiuntė į okupuotos Vokietijos anglų zoną ryšininą Varanecką užmegzti kontaktą su antisovietiniu lietuvių emigrantų komitetu. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 40-43, 54, 87, 302; T. 3. L. 53, 54, 85; T. 4. L. 46.)

1946 m. sausio mėn. per buv. partizaną Šerkšną-Laukaitį Noreika Vilniuje įkūrė jaunimo organizaciją, kurios dalyviai palaikė ryšius

tarp Lietuvos tautinės tarybos ir partizanų, perduodavo partizanam pagrindžio centro direktyvas, įsakymus, medikamentus, šifrus, popierių ir kitus daiktus.

Noreikos pasiūlymu iš jaunimo grupės narių buvo komplektuojami vadinamieji „mirtininkai“, kurie turėjo vykdyti teroristinius aktus prieš partinius ir sovietinius darbuotojus, diversijas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 206-208, 218-220. 425, 426; T. 2. L. 295, 303; T. 3. L. 25-37, 41, 44-48; T. 4. L. 53-56.)

1946 m. kovo mėn. J. Noreika parašė atsišaukimą (paimtas rankraštis), kviečiantį Lietuvos gyventojus ginkluotam sukilimui. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 167, 221. 242, 243, 442; T. 2. L. 100 ir daiktiniai įrodymai.)

Siekiant nuversti Lietuvoje sovietų valdžią, 1946 m. vasario-kovo mėn. J. Noreika rengė numatomos buržuazinės vyriausybės ir vyriausybinių partijų programą.

Programas rengti padėjo K. Šalkauskis ir kiti patriotiškai nusiteikę asmenys. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 226-235. 427-433; T. 2. L. 129, 151; T. 3. L. 152; T. 4. L. 35.)

S. Gorodeckis, susitaręs su J. Noreika ir O. Lukauskaite-Poškienė, nuo 1946 m. sausio mėn. buvo vienas iš organizatorių ir pagrindžio antisovietinio centro LTT vadovų. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 204, 208, 209, 271, 272, 355, 383, 384. 392; T. 3. L. 29. 30. 84. 95.)

Rengiant „vyriausybines“ partijos programą (turėtų būti vyriausybės programą. - *V. A.*), 1946 m. vasario mėn. supažindino su antisovietiniais LTT išleistais dokumentais prof. P. Juodelį ir įtraukė jį antisovietiniam darbui kaip konsultantą programos (turėtų būti kairiųjų partijų programos. - *V. A.*) klausimais. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 11.313-315, 348, 349; T. 2. L. 134-141, 151. 152; T. 4. L. 35-38,78-82.)

1946 m. vasario mėn. S. Gorodeckis išvyko į Telšius ir užmezgė ryšius su LTT ir Telšių apskr. partizanų vadovu J. Semaška (areštuotas kitoje byloje). Pastarajam perdavė pagrindžio centro direktyvas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 68. 135, 136, 365-370; T. 2. L. 101; T. 4. L. 9, 20, 21, 22.)

S. Gorodeckis 1946 m. sausio mėn. į antisovietinę veiklą įtraukė Viktorą Ašmenską ir pavedė jam įkurti Kauno karinę apygardą, kuri vadovautų apygardos partizanams.

Tuo metu S. Gorodeckis per V. Tamulį (kaltinamas kitoje byloje) užmezgė ryšius su pagrindžio organizacijomis ir Klaipėdos bei Tauragės apskričių partizanais.

1946 m. vasario mėn. S. Gorodeckis pasiuntė organizacijos dalyvį V. Ašmenską į Klaipėdą ir pavedė jam praktiškai sujungti pagrindžio grupes. V. Ašmenskas užmezgė kontaktą su V. Tamuliu, instruktavo jį organizaciniais klausimais ir davė jam uždavinį pasirengti pagrobti Eržvilko aerodrome lėktuvą, kuriuo buvo numatyta nuskraidinti į užsienį centro ryšininkus. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 327-330; T. 3. L. 107-112; T. 4. L. 1-8.)

Ona Lukauskaitė-Poškienė, būdama priešišku Sovietų Sąjungai pažiūru, 1945 m. savo bute slėpė nelegaliai gyvenantių pagrindžio dalyvį Petrą Navicką (nuteistas atskirai), žinojo apie jo priklausymą antisovietinei sukilimo organizacijai - LLA (Lietuvos laisvės armija) ir jo bendradarbiavimą su gestapu. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 381.382; T. 2. L. 17. 94, 95.)

Savo bute pati daugino rašomąją mašinėlę minėtus antisovietinius dokumentus, įteikdavo juos J. Noreikai ir S. Gorodeckiui.

1946 m. kovo mėn. antisovietinius dokumentus pateikė Telšių apskr. partizanų vadovui Semaškai ir vyriausiajai ryšininkei Elenai Kakariekaitei (Elytei). (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 212-215, 240-243, 393-396; T. 2. L. 30, 31, 34, 99, 101; T. 4. L. 9. 12, 23, 26, 68, 69.)

1946 m. vasario mėn. dalyvavo kuriant antisovietinį šmeižikišką atsišaukimą į pasaulio tautas, kviečiant buržuazines vyriausybes ginkluotai kovai prieš SSRS.

Stengėsi persiųsti šį atsišaukimą į užsienį.

1946 m. vasario mėn. rengiantis ginkluotam sukilimui, Lukauskaitė-Poškienė rinko techninius duomenis apie Vilniaus radijo stotį, kuri buvo numatyta užgrobti, iš radijo technikų ji rinko asmenis, tinkamus organizacijos veiklai. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 72,

96, 97, 320, 321, 339, 340, 356; T. 2. L. 26, 27, 56, 57, 65-68, 89, 90, 100, 103; T. 3. L. 279, 277.)

Petras Juodelis 1943 m. Vilniuje buvo vokiečių areštuotas. Iš savo pažįstamų tarpo davė parodymus apie asmenis, kurie dirbo prieš vokiečių okupantus. Davus pasižadėjimą gestapui išaiškinti ir pranešti apie asmenis, kurie priklausė antisovietinei veiklai, tapo laisvas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 155-163.)

1946 m. vasario mėn. buvo J. Noreikos ir S. Gorodeckio įtrauktas į Lietuvos tautinę tarybą.

P. Juodelis, susipažindamas su LTT išleistais antisovietiniais dokumentais, pritarė jų turiniui ir dalyvavo LTT darbe. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 79-81, 227-229, 230-283, 315. 348. 349; T. 2. L. 126-129. 145; T. 4. L. 35. 37. 78-80.)

P. Juodelis 1946 m. vasario-kovo mėn. ne kartą susitikdamas Vilniuje savo bute su S. Gorodeckiu ir J. Noreika tarėsi su jais apie buržuazinės tvarkos Lietuvoje atkūrimą, konsultavo numatomos buržuazinės vyriausybės sudarymo programinius klausimus. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 30-31. 230. 231. 314, 315, 349. 428; T. 2. L. 140, 151. 152. 141; T. 3. L. 35, 36. 37. 80-82.)

Žinodama P. Juodelio antisovietines pažiūras, Lietuvos tautinė taryba numatė jo kandidatūrą į Lietuvos buržuazinę vyriausybę. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 430-432; T. 2. L. 33, 98. 141-143; T. 4. L. 80.)

Zigmas Šerkšnas-Laukaitis 1946 m. birželio 24 d. prasidėjus karui tarp Vokietijos ir SSRS įstojo savanoriu į Veisiejų valsč. Lazdijų apskr. savanorių partizanų dalinį, kur saugojo pastatus ir sandėlius. Tame būryje buvo apie 40 žmonių, kurie suėmė sovietinio partinio aktyvo darbuotojus, represavo sovietinius žydų tautybės piliečius. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 285-288; T. 4. L. 111.)

Nuo 1945 m. birželio iki lapkričio mėn. Šerkšnas-Laukaitis buvo ginkluotų partizanų grupuotėje, kuri veikė Alytaus apskr. ir įėjo į Kazimieraičio partizanų junginį. Pastaruosius du mėnesius (rugsėį, spalį) buvo bataliono vado pavaduotojas. Jo slapyvardis Tigras. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 186, 191-193, 205. 210, 211; T. 4. L. 304-311.)

1945 m. spalio mėn. partizanai jam padarė suklastotą pasą Laukaičio pavarde ir juo pasinaudodamas mokytojavo Macučių km. Vilniaus apskr. Iki arešto jis palaikė nuolatinius ryšius su Alytaus apskr. partizanais, susitikinėjo su ryšininkais, nusiųsdavo partizanams (rašo: banditams) medikamentų, popieriaus ir ir kt. medžiagų. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 193-195, 307-311.)

1945 m. gruodžio mėn. Vilniuje Šerkšnas-Laukaitis per Petrą Masiulį užmezgė antisovietinius ryšius su pogrindžio centro vadovu J. Noreika.

Z. Šerkšnas-Laukaitis, susitikęs LSSR mokslų akademijoje su J. Noreika, gavo jo pavedimą Vilniuje įkurti antisovietinę jaunimo organizaciją. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 32. 34. 204-206; T. 2. L. 216-218; T. 3. L. 215-216; 23; T. 4. L. 53-56.)

1946 m. sausio mėn. pradžioje Z. Šerkšnas-Laukaitis, dalyvaujant Noreikai, ryšininkui K. Valentukevičiui ir naujam organizacijos nariui A. Janulevičiui, Vilniuje surengė nelegalų susirinkimą, kuriame nutarta į organizaciją verbuoti naujus dalyvius, išplėsti darbą teikiant partizanams (rašo: banditams) pagalbą.

Šiame pasitarime J. Noreika pasiūlė įkurti „mirtininkų“ grupę. Ją sukomplektuoti pavesta A. Janulevičiui. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 206-207; T. 2. L. 218-219; T. 3. L. 27-29; T. 4. L. 27-29. 54-55.)

Alfonšą Janulevičių į antisovietinę jaunimo organizaciją Vilniuje įtraukė Zigmą Šerkšnas-Laukaitis 1945 m. gruodžio mėn. Organizacijoje jis turėjo slapyvardį Lapinas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 219, 220; T. 2. L. 25. 26, 30, 40; T. 3. L. 94.)

1946 m. sausio-kovo mėn. dalyvavo keliuose nelegaliuose susirinkimuose, kuriuose buvo aptariama, kaip praktiškai padėti partizanams, apie „mirtininkų“ grupių įkūrimą, aptariamai išleidžiami pogrindžio LTT direktyvos, įsakymai. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1.L. 206; T. 2. L. 218, 219, 225, 227; T. 3. L. 27-36, 41; T. 4. L. 28, 29, 58, 120-124, 140-142.)

1946 m. sausio mėn. į organizaciją įtraukė Algirdą Černecką ir Feliksą Žakevičių (kaltinamas kitoje byloje), gavo iš jų ir pasiuntė partizanams spaustuvinį šriftą ir popierių.

Būdamas J. Noreikos patikėtiniu, A. Janulevičius vykdė jo pavedimus jaunimo organizacijoje. 1946 m. kovo mėn. Vilniuje organizavo J. Noreikos susitikimą su Telšių apskr. partizanų vadu J. Semiška. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 61, 62; T. 2. L. 31-36. 57-58, 71; T. 4. L. 25-26, 2, 29, 141.)

Areštavus Z. Šerkšną-Laukaitį, nuo 1946 m. vasario mėn. A. Janulevičius ėjo Vilniaus jaunimo organizacijos vadovo pareigas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 58, 59, 219, 220; T. 3. L. 31-32. 37; T. 4. L. 28-29, 112, 122, 124.)

Viktoras Ašmenskas į pagrindžio antisovietinę organizaciją LTT buvo užverbuotas S. Gorodeckio 1946 m. sausio mėn., turėjo slapyvardį Skaistis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 72, 73. 217. 278-282, 356; T. 3. L. 86, 87, 93. 101.)

V. Ašmenskas verbavimo metu iš S. Gorodeckio gavo uždavinį įkurti Kauno karinės apygardos štabą, kuris vadovautų Kauno, Alytaus, Marijampolės, Vilkaviškio, Šakių, Lazdijų apskričių partizanų grupuotėms. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 218, 282; T. 3. L. 87, 91, 93, 101.)

V. Ašmenskas, pradėjęs vykdyti užduotį, 1946 m. sausio mėn. į pagrindžio organizaciją užverbavo V. Smolenską (Trakas) (kaltinamas kitoje byloje) ir Brazaitį (kitoje byloje nuteistas). Davė jiems uždavinį susisiekti su partizanais ir įtraukti į organizaciją naujų dalyvių. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 218, 282-285; T. 3. L. 87, 88, 93, 95. 119-124. 131-136.)

1946 m. vasario mėn. V. Ašmenskas išvyko į Klaipėdą, kur per V. Tamulį (kaltinamas kitoje byloje) užmezgė ryšius su Klaipėdos ir Tauragės apskr.

Perdavė V. Tamuliui Lietuvos tautinės tarybos direktivas apie partizanų veiklą per rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą. Taip pat davė V. Tamuliui uždavinį ištyrinėti ir pasirošti lėktuvo pagrobimui Eržvilko aerodrome, siekiant permesti į užsienį organizacijos dalyvius. Pasiūlė skirti savo pavaduotojus ryšiams su Vilniaus ir Kauno pagrindžio organizacijomis. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 328-330, 337-339; T. 3. L. 88, 89, 107-112; T. 4. L. 4-8.)

Petras Masiulis buvo Raudonosios armijos papulk. ir 29-ojo lietuvių šaulių korpuso technikos tiekimo viršininkas, o 1941 m. karui prasidėjus, išdavė tėvynę, perėjo pas okupantus ir birželio 24 d. įėjo į sudarytą Vilniaus aktyvistų komiteto sudėtį, kur dalyvavo antisovietinėje veikloje.

Paleidus Vilniaus aktyvistus, nuo 1941 m. iki 1943 m. dirbo Vilniaus statybos treste. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 157, 159, 162, 164-169, 170-179, 193. 194, 196.)

1945 m. gruodžio mėn. su J. Noreika pradėjo antisovietinę veiklą.

1946 m. kovo mėn. priėmė iš J. Noreikos pogrindžio centro direktyvas ir įsakymus, kad juos galėtų pristatyti partizanams į Panevėžio apskr. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 32, 33. 161-165; T. 3. L. 189-192, 197, 218; T. 4. L. 61-67, 143-145.).

Tadas Masiulis, 1945 m. rudenį susitikęs Vilniuje su savo pažįstamu Z. Šerkšnu-Laukaičiu sužinojo, kad jis buvo pas partizanus ir dabar gyvena su fiktyviais dokumentais. Gavo iš Šerkšno-Laukaičio antisovietiniu lapelių. (B. b. Nr. 9792/3. T. 3. L. 212, 213, 217, 221. 222, 238, 240.)

T. Masiulis palaikė ryšius su J. Noreika ir žinojo, kad jis nori susisiekti su partizanais. 1945 m. gruodžio mėn. T. Masiulis organizavo susitikimą ir supažindino Noreiką su Šerkšnu-Laukaičiu. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 32, 33. 204, 205; T. 2. L. 2; T. 3. L. 61, 62, 63.)

1946 m. kovo mėn. Tado Masiulio tėvas Petras Masiulis savo bute gavo iš J. Noreikos perduoti Panevėžio apskr. partizanams antisovietines direktyvas ir įsakymus, kuriuos išleido Vilniaus pogrindžio centras.

Antisovietiniu dokumentų perdavimas buvo žinomas ir T. Masiuliui. (B. b. Nr. 9792/3. T. 1. L. 161-165; T. 3. L. 189-191. 218, 219, 223, 224, 231, 232; T. 4. L. 66, 143-145.)

J. Vaicekauskienė palaikė ryšius su pogrindžio organizacijos dalyve O. Lukauskaite-Poškiene.

1946 m. kovo mėn. LSSR mokslų akademijoje O. Lukauskaitė-Poškienė supažindino J. Vaicekauskienę su Lietuvos pogrindžio

centro - Lietuvos tautinės tarybos - antisovietiniu „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“.

Žinodama apie antisovietinį atsišaukimą Lukauskaitės-Poškienės nurodymu susirado žmones, kurie galėtų tekstą išversti į anglų kalbą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 66,67; T. 3. L. 276, 277, 282-285, 291.)

Kazys Boruta palaikė ryšius su pogrindžio centro - LTT dalyve O. Lukauskaite-Poškiene. Kalbėdavosi antisovietinėmis temomis.

1946 m. vasario-kovo mėn. O. Lukauskaitės-Poškienės bute buvo supažindintas su Lietuvos tautinės tarybos išleistu „Atsišaukimu į laisvąsias pasaulio tautas“.

Supažindinęs su atsišaukimo turiniu, K. Boruta padarė savo pastabas ir pasiūlė kai kuriuose minimo atsišaukimo skyriuose sugriežtinti antisovietinį šmeižtą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 2. L. 35,36.108-110; T. 3. L. 303-305. 315-317; T. 4. L. 72-75.)

Ne visi apklausti kaltinamieji prisipažįsta esą kalti. Kaltė įrodoma jų pačių parodymais ir nustatoma akistatose su kitais kaltinamaisiais. Vadovaujantis tuo, kas išdėstyta, kaltinami:

1. **Jonas Noreika**, s. Baltraus, gimęs 1910 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- Nuo 1941 m. rugpjūčio mėn. iki 1943 m. savo noru tarnavo vokiečių okupantų tarnyboje Šiaulių apskr. viršininko pareigose.

- 1946 m. sausio mėn. kartu su S. Gorodeckiu ir O. Lukauskaite-Poškiene Vilniuje įkūrė pogrindžio centrą - Lietuvos tautinę tarybą - vadovauti tautiniam pogrindžiui ir surengti Lietuvoje ginkluotą sukilimą.

- Iki arešto buvo vyriausiasis šios organizacijos vadovas, parengė numatomos buržuazinės vyriausybės ir vyriausybinų partijų programą.

Kartu su kitais LTT dalyviais išleido ir persiuntė partizanams įsakymus, direktyvas, instrukcijas, kviečiančias į kovą su sovietų valdžia.

Parašė atsišaukimą į pasaulio tautas, prašydami užsienio valstybių ginkluoto įsikišimo prieš Sovietų Sąjungą.

1946 m. vasario mėn. pasiuntė į užsienį ryšininką, kad jis užmezgtų kontaktus tarp LTT ir Vokietijoje, anglų zonoje išsikūrusiu antisovietiniu lietuvių emigrantų komitetu.

1946 m. sausio mėn. Vilniuje įkūrė antisovietinę jaunimo organizaciją, t.y. padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

2. **Stasys Gorodeckis**, s. Kosto, gimęs 1915 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- Nuo 1946 m. buvo vienas iš Vilniuje įkurtos antisovietinės pogrindžio organizacijos - Lietuvos tautinės tarybos - vadovu.

- Dalyvavo parengiant ir išleidžiant direktyvas ir įsakymus ginkluotų partizanų vadovams.

- Parašė keletą politinių antisovietinių apžvalgų, kviečiančių į kovą su sovietų valdžia. Direktyvas, įsakymus, instrukcijas ir apžvalgas siuntė partizanams ir pogrindžio organizacijoms.

- 1946 m. sausio mėn. Kaune ir Klaipėdoje įkūrė antisovietines organizacijas, pavaldžias Lietuvos tautinei tarybai.

- Buvo nuvažiaavęs į Telšius 1946 m. vasario mėn. ir susitiko bei užmezgė ryšius tarp LTT ir Telšių apskr. partizanų vadovo mjr. J. Semaškos.

- 1946 m. vasario mėn. dalyvavo svarstant numatomos būsimos buržuazinės (faktiškai demokratinės. - V. A.) vyriausybės sudėtį. Rengė vyriausybinę partijų programą, įtraukė į pogrindžio darbą kaip konsultantą rengiant programinius klausimus P. Juodelį, t.y. padarė nusikaltimus, numatytus RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

3. **Ona Lukauskaitė-Poškienė**, d. Stasio, gimusi 1906 m.

Kaltinama tuo, kad:

- Buvo aktyvi Vilniuje įkurtos antisovietinės pogrindžio organizacijos — Lietuvos tautinės tarybos - dalyvė.

- Buvo šios organizacijos, kartu su S. Gorodeckiu ir J. Noreika, narė, dalyvavo nelegaliuose susirinkimuose, kuriuose buvo svarstomi partizanų vadovavimo klausimai, pasirengimas ginkluotam sukilimui, numatomos Lietuvos demokratinės (rašo: buržuazinės) vyriausybės narių parinkimas ir kt.

- 1946 m. vasario-kovo mėn. kartu su J. Noreika ir S. Gorodeckiu redagavo atsišaukimą, direktyvas, įsakymus, instrukcijas ir apžvalgas, kviečiant į kovą prieš sovietų valdžią.

- Savo bute pati daugino antisovietinius dokumentus ir perdavinėjo juos partizanų ryšininkams.

- 1946 m. sausio mėn. dalyvavo persiunčiant Lietuvos tautinio pagrindžio ryšininką ryšiui su Vokietijoje, anglų zonoje išikūrusiu antisovietiniu lietuvių emigrantų komitetu.

- 1946 m. vasario mėn., rengiantis ginkluotam sukilimui, rinko techniškas žinias apie Vilniaus radijo stotį, numatant ją užimti.

- Savo bute leido įkurti pagrindžio centro LTT štabą, t. y. padarė nusikaltimus, numatytus RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

4. **Petras Juodelis**, s. Antano, gimęs 1909 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- 1946 m. vasario mėn. susisiekė su antisovietinio nacionalinio pagrindžio centro - Lietuvos tautinės tarybos - vadovais S. Gorodeckiu ir J. Noreika.

- Buvo supažindintas su antisovietiniais LTT dokumentais, žinojo apie pagrindžio centrą, dalyvavo jo veikloje kaip konsultantas programų klausimais.

- LTT dalyviai numatė Lietuvos būsimosios vyriausybės sudėtį.

- Be to, 1943 m. vokiečiams jį areštavus, davė parodymus apie grupę asmenų, kurie dirbo prieš okupantus. Atgavo laisvę davęs gestapai sutikimą išaiškinti ir pranešti jiems apie asmenis, kurie dalyvauja antifašistinėje veikloje, t. y. padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

5. **Zigmas Šerkšnas-Laukaitis**, s. Juozo, gimęs 1924 m.

Nusikalto tuo, kad:

- 1941 m. karo pradžioje Z. Šerkšnas-Laukaitis savanoriu įstojo į baudžiamuosius būrius prie Veisiejų policijos Lazdijų apskrityje.

- 1945 m. birželio-lapkričio mėn. dalyvavo ginkluotame partizanų būryje (rašo: ginkluotoje bandoje) ir buvo bataliono vado pavaduotojas, turėjo slapyvardį Tigras.

- Susisieki su Lietuvos tautinės tarybos vadovu J. Noreika, kurio nurodymu 1946 m. sausio mėn. Vilniuje įkūrė antisovietinę jaunimo organizaciją, palaikiusią ryšius tarp Lietuvos tautinės tarybos ir kai kuriose Lietuvos apskrityse veikiančių partizanų grupuočių, aprūpindavo juos pagrindžio centro direktyvomis, įsakymais, medikamentais, popieriumi ir kt.

- Iš jaunimo organizacijos dalyvių komplektavo vadinamąsias „mirtininkų“ grupes, skirtas vykdyti diversijas, teroro aktus prieš partinį sovietinį aktyvą, t. y. padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

6. Alfonsas Janulevičius, s. Juozo, gimęs 1922 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- 1946 m. sausio mėn. A. Janulevičius buvo Z. Šerkšno-Laukaičio užverbuotas į antisovietinę, susijusią su partizanais, organizaciją.

- Ne kartą dalyvavo nelegaliuose organizacijos susitikimuose, kuriuose buvo svarstomi antisovietiniai dokumentai, išleisti Lietuvos tautinės tarybos, ir klausimai, kaip praktiškai padėti partizanams.

- Jaunimo organizacijoje vykdė LTT vadovo J. Noreikos įsakymus.

- Buvo „mirtininkų“ grupių, kurioms pavesta vykdyti diversijas ir teroro aktus prieš sovietinius partinius darbuotojus, partinis organizatorius bei vadovas.

- Parengė ir pats užverbavo į organizaciją keletą naujų dalyvių. Priėmė iš organizacijos dalyvių šifrus ir popierių ir visa tai išsiuntinėjo partizanams.

- Kaip J. Noreikos patikėtinis, jis susitiko su Telšių apskr. partizanų vadovu J. Semaška, t. y. padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

7. Viktoras Ašmenskas, s. Antano, gimęs 1912 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- 1946 m. sausio mėn. V. Ašmenskas antisovietinės organizacijos — Lietuvos tautinės tarybos - nario S. Gorodeckio buvo įtrauktas į šią organizaciją, ne kartą Vilniuje susitiko su juo antisovietinio darbo klausimais.

- Gavo uždavinį įkurti Kauno karinės apygardos pagrindžio štabą, kuris vadovautų kelių apskričių partizanams. Vykdydamas LTT užduotį, užverbavo keletą dalyvių, per kuriuos palaikė ryšius su partizanais, persiuntė jiems pagrindžio centro - LTT - įsakymus, direktyvas.

- Parengė planą pagrobti lėktuvą, kuriuo buvo numatyta išsiųsti į užsienį organizacijos dalyvius, t.y. padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

8. **Petras Masiulis**, s. Baltraus, gimęs 1894 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- P. Masiulis, būdamas Raudonosios armijos papulk., 1941 m. karo pradžioje išdavė tėvynę, įstojo į nacionalistinę organizaciją - Vilniaus aktyvistų komitetą.

- Per vokiečių okupaciją 1941-1943 m. dirbo Vilniaus statybos tresto direktoriumi.

- Nuo 1945 m. gruodžio mėn. palaikė antisovietinius ryšius su Vilniaus pagrindžio centro vadovu, priėmė iš jo partizanams skirtus antisovietinius įsakymus ir direktyvas, t. y. padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1b ir 58-11 str.

9. **Tadas Masiulis**, s. Petro, gimęs 1924 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- Tarpininkavo užmezgant antisovietinius ryšius tarp pagrindžio organizacijos dalyvių Vilniuje.

- Gavo iš nacionalinio pagrindžio dalyvių antisovietinius lapelius.

Jis padarė nusikaltimą, numatytą pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str.

10. **Kazys Boruta**, s. Kazio, gimęs 1905 m.

Kaltinamas tuo, kad:

- K. Boruta palaikė antisovietinius ryšius su viena iš antisovietinio pagrindžio centro - Lietuvos tautinės tarybos - dalyvių.

1946 m. vasario-kovo mėn. buvo supažindintas su antisovietiniu atsišaukimu, kurį išleido pagrindžio centras. Susipažindamas su atsišaukimu, pasiūlė nacionalinio pagrindžio dalyviams sugriežtinti atskiruose šio dokumento skyriuose antisovietinį šmeižtą.

Jis padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-12 ir 58-11 str.

11. **Julija Vaicekauskienė**, d. Motiejaus, gimusi 1897 m.

Kaltinama tuo, kad:

- 1946 m. kovo mėn. J. Vaicekauskienė buvo supažindinta su antisovietiniu atsišaukimu, kurį išleido LTT. Padėjo tautinio pagrindžio dalyviams išversti atsišaukimą į užsienio kalbas, kad galėtų jį nusiųsti į užsienį.

Ji padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str.

Vadovaujantis RSFSR BPK 207 ir 208 str., tardymo bylą Nr. 7157 (dabar b. b. Nr. 9792/3), apkaltinant J. Noreiką, S. Gorodeckį ir kitus, iš viso 11 žmonių, pasiūsti LSSR VR kariuomenės kariniam prokurorui atiduoti juos į teismą. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L 200-222.)

XII. KARINIO TRIBUNOLO NUOSPRENDŽIAI

LSSR VR kariuomenės Vilniaus įgulos karinio tribunolo teismo posėdžio protokolas

1946 m. lapkričio 20-22 d. įvyko uždaras karinio tribunolo posėdis (MGB rūmuose. - *V. A.*).

Pirmininkas - justicijos plk. Stasiulis, nariai: ltn. Kantavičius, ltn. Oleinikovas, ltn. Rudenka, dalyvaujant adv. Kolevzonui, nekvičiant liudytojų, išnagrinėta baudžiamoji byla. Posėdis prasidėjo 13 val. 10 min.

Pirmininkas praneša, kad bus nagrinėjama byla Nr. 273 kaltinant Noreiką Joną, s. Baltraus, Gorodeckį Stasį, s. Kosto, Lukauskaitę-Poškienę Oną, d. Stasio, Šerkšną-Laukaitį Zigmą, s. Juozo, Janulevičių Alfonsą, s. Juozo, Ašmenską Viktorą, s. Antano, Juodelį Petrą, s. Antano.

Visi septyni kaltinami pagal RSFSR BK 58-1a, 58-11 str.

Petrui Juodeliui, s. Antano, taikant RSFSR BK 17-58-1a-1 ir 58-11 str.

Petrui Masiuliui, s. Baltraus, taikant RSFSR BK 58-1b ir 58-11 str.

Tadui Masiuliui, s. Petro, ir Julijai Vaicekauskienei, d. Mato, abiem taikant RSFSR BK 17-58-12, 58-11 str.

Kaziui Borutai, s. Kazio, taikant RSFSR BK 58-12 str.

Sekretorius pranešė: teisiausieji J. Noreika, S. Gorodeckis, O. Lukauskaitė-Poškienė, Z. Šerkšnas-Laukaitis, A. Janulevičius, P. Juodelis, P. Masiulis, T. Masiulis, J. Vaicekauskienė ir K. Boruta laikomi KGB kalėjime. Į teismą atvyko lydimi sargybos, liudytojai nekviesti.

Teisiausieji kiekvienas pasipasakoja apie save (vardas, pavardė, tėvavardis, gimimo metai, kur gimė) ir nustatoma tapatybės.

Visi teisiamieji atsisako pasinaudoti RSFSR BPK 272 str. teikiama teise ką nors prašyti teismo.

S. Gorodeckis buvo mėginęs paprieštarauti, kad turėję pernellyg mažai laiko susipažinti su savo tardymo byla, tačiau teismas prašymą atmetė.

Teisiamieji pareiškia, kad kaltinimai jiems buvo pateikti 1946 m. lapkričio 15 d.

Teismo proceso metu beveik visi teisiamieji prisipažįsta esą kalti tik iš dalies. Be to, P. Masiulis pareiškia: „Aš tėvynės neišdaviau, vykdžiau savo vyresnybės įsakymą“. (P. Masiulis nepasitraukė iš savo posto. - V. A.)

J. Vaicekauskienė paprieštarauja: „„Atsišaukimo į laisvąsias pasaulio tautas“ į užsienio kalbą aš neverčiau“.

Pirmininkas paaiškino teisiamiesiems jų teises teisme, vadovaujantis RSFSR BPK 277 ir 278 str., ir pranešė teismo sudėti, kurią teisiamieji gali atšaukti. Kiekvienas pareiškė, kad paaiškinimas suprantamas. Teismo sudėties atšaukti nereikia. Advokatas su tuo sutiko.

Teismo procesas. Paskelbus kaltinamąsias išvadas, kiekvieno teisiamojo atsakymai buvo:

J. Noreika: „Pateiktas kaltinimas man aiškus. Prisipažįstu kaltas iš dalies, išskyrus tai, kad savanoriškai tarnavau vokiečiams“.

S. Gorodeckis: „Pripažįstu kaltę, argumentuotą faktais. Sutinku teismui liudyti“.

O. Lukauskaitė-Poškienė: „Pateiktus kaltinimus suprantu. Kalta prisipažįstu tik iš dalies. Teismui liudyti sutinku“.

Z. Šerkšnas-Laukaitis, taip pat iš dalies prisipažindamas esąs kaltas, sako: „„Mirtininkų“ būriui aš nepriklausiau, tik jaunimo organizacijai“.

A. Janulevičius, V. Ašmenskas prisipažįsta kalti. (Prisimenu, kad prisipažinau tik iš dalies. - V. A.)

Masiulis Petras: „Esu kaltas tik iš dalies, nes aš tėvynės neišdaviau, bet vykdžiau įsakymą“.

Ir Juodelis Petras, ir Masiulis Tadas tik iš dalies prisipažįsta kaltii.

J. Vaicekauskienė: „Kaltinimą supratau, iš dalies prisipažįstu kalta. tuo, kad aš neišverčiau „Atsišaukimo į laisvasias pasaulio tautas“ kitas kalbas“.

K. Boruta: „Kaltu prisipažįstu tik tuo, kad mėginau susipažinti su atsišaukimu, kitų faktų nepripažįstu“.

Pasitaręs vietoje, teismas nusprendė: išnagrinėti bylą apklausiant J. Noreiką, o po to apklausiant kaltinamuosius O. Lukauskaitę-Poškienę, S. Gorodeckį, Z. Laukaitį, A. Janulevičių, V. Ašmenską, P. Masiulį, T. Masiulį, K. Borutą, J. Vaicekauskienę.

Teisiamojų. Noreikos liudijimas. „Gimiau 1910 m. Šukionių km., Pakruojo valsč., Šiaulių raj., beturčio valstiečio šeimoje. Tėvai savo žemės neturėjo, kasmet nuomojo iš pasiturinčiųjų po 15-20 ha, kurią įdirbdavo mūsų šeima. 1914 m. tėvas mirė, toliau ūkininkavo brolis.

1917-1918 m. pradėjau mokytis. Baigęs pradinę mokyklą, 1921 m. įstojau į Šiaulių gimnaziją, kurią baigiau 1929 m. 1929 m. įstojau į Karo mokyklą, kurią baigiau 1931 m., turėdamas jauniesniojo leitenanto laipsnį, ir perėjau į 7-ąjį pėstininkų pulką, kuris buvo Klaipėdoje. Čia tarnavau kaip būrio vadas. 1932 m. buvau atleistas ir įstojau į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą. 1935 m. buvau atšauktas į kariuomenę. Tuo laiku kariuomenėje tarnavau antruoju adjutantu. 1937 m. baigęs universitetą, perėjau dirbti teismo sekretoriumi, kur dirbau iki 1940 m. Likvidavus kariuomenės teismą, perėjau tarnauti kariuomenėn. Turėdamas kapitono laipsnį, išėjau į atsargą. Iki 1941 m. su šeima gyvenau Bistryčiuose, po to persikėliau į Telšius. Čia susitikau su pažįstamais draugais, kurie dirbo aktyvistais, vėliau aš jiems padėjau organizuoti mitingus, susirinkimus, kuriuose visus kviečiau padėti naujai vokiečių valdžiai prieš sovietų valdžią ir bolševikus. Susitikau su pažįstamu bičiuliu Lietuvos kariuomenės plk. ltn. Svilu. Paikalbėjus jis mane nuo rugsėjo mėn. rekomendavo Šiaulių apskrities viršininku. Buvau atsakingas už tvarką, kad visi dirbtų ir vykdytų

vīsus vokiečių valdžios reikalavimus. Maniau, kad Raudonoji armija bus greit nugalėta. 1943 m. vasario mėn. mane išvežė į vokiečių koncentracijos stovyklą, ten išbuvau iki 1945 m. kovo mėn., t.y. iki užeinant Raudonajai armijai. 1945 m. balandžio mėn. su grupe išsiuntė į Grambergo karinį persiuntimo punktą, tačiau ten jo nebebuvo ir mus laikinai pasiuntė į karinį persiuntimo punktą Štolmą, po patikrinimo ir buvau išsiųstas į Raudonąją armiją. 1945 m. lapkričio mėn. iš ten buvau demobilizuotas ir atvykau į Vilnių. Aš žinojau, kad Lietuvoje veikia karinės pogrindžio grupuotės, kovojančios prieš Sovietų Sąjungą.

Atvykęs į Vilnių, pradėjau gilintis, kokia Lietuvos politinė padėtis, ir tai patyręs nusprendžiau, kad ginkluotos grupuotės be reikalo lieja kraują, ir nutariau būtinai jas sujungti, kad būtų pavaldžios vienai vadovybei, vadovaujančiai iš vieno centro. Nutariau, kad dabar būtina nutraukti ginkluotą kovą ir rengtis ginkluotam sukilimui, kuris įvyktų prasidėjus Anglijos ir JAV karui su Rusija. Tada, organizuoti sukilus, nuverstį sovietų valdžią ir atstatyti nepriklausomą valstybę, o šiuo metu reikia suburti tautą, šviesti ją politiškai ir apsiginklavus būti pasirengusiems ginkluotam sukilimui.

Praėjus kelioms dienoms po mano sugrįžimo, iš vieno pažįstamo profesoriaus sužinojau, kad Vilniuje gyvena ankstesnis mano pažįstamas papulk. P. Masiulis. Susiradęs jo butą, užėjau pas Masiulį, pasikalbėjau su juo apie mūsų praleistą laiką koncentracijos stovykloje, apie tarptautinę padėtį, paskui ir apie Lietuvos vidaus politinę padėtį. Paklausiau jį, ar ką nors žinaš apie miške veikiančius partizanų dalinius ir ar neturiš pažįstamų. Jis pareiškė nežinaš, bet sakėsi pamėginsias susižinoti per sūnų, kuris gyvena kartu su juo. Į mano klausimą jo-sūnus Tadas Masiulis atsakė, kad jis žino žmogų, kuris palaiko ryšius su partizanais, ir žadėjo supažindinti. Praslinkus keletui dienų nuo mano apsilankymo pas jo tėvą, 1945 m. gruodžio mėn. jis atėjo į mano kabinetą ir pasakė, kad atvedė žmogų. Tai buvo Z. Laukaitis, ir Tadas paliko mus dviese. Mudviem kalbantis, Laukaitis man papasakojo apie ginkluotas grupuotes, veikiančias

Alytaus rajone, ir kad joms vadovauja pulkininkas lt. Vitkus, pasipasakojau Laukaičiui apie savo ketinimą sudaryti pagrindžio centrą, kuris vadovautų visos Lietuvos ginkluotam sukilimui. Aš paprašiau, kad apie šį pasikalbėjimą jis praneštų Vitkui ir kad aš noriu su juo susitikti. Savo ruožtu Laukaitis papasakojo, kad pagrindyje leidžiamas pagrindžio laikraštis ir jiems trūksta popieriaus, ir prašė manęs tuo pasirūpinti. Susitarėme, kad iki kito susitikimo aš jam gausiu laikraščiui popieriaus. 1946 m. sausio mėn. susitikau su Poškienė ir kalbant su ja apie praeitį ji papasakojo apie savo gyvenimą vokiečių okupacijos metais, apie dabartinį gyvenimą, tiksliai nupasakodama vidaus politinius reikalus Lietuvoje, ir aš įsitikinau, kad jos įsitikinimai panašūs į mano. Aš jai pasakiau, jog ketinu įkurti pagrindyje bendrą centrą, kuris vadovautų kovoms Lietuvos teritorijoje. Poškienė pritarė. Pasitikėdamas ja, aš pasakiau, kad man reikalingas žmogus - Gorodeckis. Poškienė tai jam perdavė ir netrukus man pasakė, kad Gorodeckis nori su manimi susitikti. Ji atvedė Gorodeckį į mano kabinetą, kur su juo ir susipažinau.

Pirmąjį susirinkimą surengėme 1946 m. sausio mėn. Poškienės bute, kuriame dalyvavau aš, Gorodeckis ir Poškienė. Darbo pradžioje pasidalijome nuomonėmis apie tarptautinę padėtį. Paskui parengėme LTT nutarimą, t.y. atsišaukimą į lietuvių tautą, kuriame nurodoma, kad tie, kurie laisvai dirba visose ūkio, administracijos ir kultūrinėse įstaigose lietuvių naudai, tai jie išlieka savo vietose, o tiems, kurie tose organizacijose dirba bolševikų naudai, pasiūlyta pasitraukti.

Antrajame susirinkime išleista direktyva-įsakymas Nr. 5, tai buvo mūsų LTT pirmasis dokumentas. Prie šio įsakymo Gorodeckis pateikė tarptautinę apžvalgą, po to Poškienė kelis egzempliorius atspausdino rašomąja mašinėle ir mudu su Gorodeckiu tai persiuntėme į miškus ginkluotosioms pajėgoms. Maždaug po 2 savaitių pas mane atėjo Laukaitis su jo užverbuotu studentu Alfonsu Janulevičium ir netrukus surengėme jaunimo susirinkimą, kuriame dalyvavo 4 žmonės. Aš perskaičiau pranešimą apie tarptautinę padėtį, kad karas neišvengiamas artimiausiu laiku, todėl reikia sudaryti grupę

iš patikimų, drąsių jaunuolių, kurie būtų priešiški SSRS valdžiai, ir pasirenkti ginkluotam sukilimui jo metu užimant svarbiausias įstaigas: radijo mazgą, elektrinę, paštą, telegrafą. Laukaitis sutiko suburti ir vadovauti tokiam būriui. Reikėjo pasirinkti drąsius, jaunos vyrus, kurie mokėtų valdyti ginklą ir negailėdami savęs būtų pasiryžę vykdyti visus uždavinius”.

Į pirmininko klausimą teisiamasis Noreika atsakė:

”Iš pradžių, prieš suburiant grupę, joks klausimas apie ginkluotus veiksmus nebuvo keliamas. Žmonės numatyti būti ryšininkais tarp LTT ir ginkluotų grupuočių, veikiančių miškuose. Bet jei kas nors iš jų turi ginklus, tai jų į miškus nereikia atiduoti. Pirmai progai pasitaikius, numatėme užimti radijo stotį, siekiant perduoti per radiją atsišaukimą ir kreipimąsi į tautą, kuris būtų signalas pradėti bendrą ginkluotą kovą prieš sovietų valdžią”.

Pirmininkas garsiai perskaito ištrauką iš „Atsišaukimo į lietuvių tautą”.

Teisiamasis Noreika atsakė: „Taip, mes numatėme nesitaikstydami kovoti su darbuotojais visose liaudies ūkio srityse, kurie dirbo bolševikų naudai, persekioti tuos lietuvius, kurie įstojo į bolševikų partiją, siūlėme jiems pereiti dirbti už laisvą Lietuvą, nedirbti KGB ir MVD organuose, kovoti su bolševikais. Pirmas mūsų tautinės tarybos uždavinys buvo išleisti direktyvas, įsakymus, atsišaukimus, nutraukti ginkluotą pasipriešinimą ir iš anksto parengti jėgas tam momentui, kai reikės versti sovietų valdžią Lietuvoje. Pirmoji direktyva buvo Nr. 5, kadangi mes norėjome suklaidinti priešą, kad jie manytų, jog Lietuvos tautinė taryba jau seniai veikia. Išleidus įsakymą Nr. 5, po poros savaičių išleidome direktyvą Nr. 6.

Išleidus direktyvą Nr. 7, aš norėjau patikslinti, ar sutiktų P. Masiulis keletą direktyvų perduoti Panevėžio ginkluotai grupuotei. Paėmęs keletą direktyvų iš Poškienės buto, nuėjau pas Petrą Masiulį, žinodamas, kad jis važiuoja į Panevėžį maisto produktų.

Su Ašmensku mane supažindino Gorodeckis mano bute ir pasakė, kad tai žmogus iš Kauno grupės, kad mes vienas kitą turime pažinti.

Su Juodeliu susipažinau per Gorodeckį. Juodu dviese aptarė politinius klausimus ir tai, kokia ir iš kokių partijų turėtų būti suformuota savarankiškos Lietuvos vyriausybė. Vieną kartą Juodelio bute kartu su juo svarstėme klausimą, kokios partijos turėtų būti Lietuvoje, ir priėjom prie išvados, kad geriausia būtų suformuoti dvi partijas - kairiųjų ir dešiniųjų. Dešinieji, turį nuosavybės idėją, ir kairieji, kaip darbo partija. Aš išsipareigojau daryti dešinėsios partijos programą, o Juodelis - kairiosios. Kartą Poškienės bute aptarėme, ką reiktų skirti vyriausybėm Aptarėme apie 40 kandidatūrų. Iš jų buvo ir Juodelis, bet tai nereiškia, kad ir aš buvau numatytas vyriausybėm

Ryšiams su Lietuvos emigrantų nacionaliniu komitetu, ryšininukų pasiuntimo į Vokietijos okupuotą zoną klausimu prof. B. Sruoga man pasakė, kad vienas studentas - Varaneckas - rengiasi bėgti iš Lietuvos į užsienį. Pirmą kartą Varanecką sutikau 1946 m. sausio mėn. Poškienės bute, bet tada mes su juo nieko nesikalbėjome. Prieš išvažiuodamas, matyt, Poškienės nurodymu, Varaneckas užėjo pas mane atsisveikinti. Tada aš jam ir pavedžiau susisiekti su Jasaičiu, papasakoti jam apie mūsų organizaciją ir paprašyti, kad ateityje iš užsienio atsiųstų savo atstovus kaip ryšininukus, ir prašiau surasti mano šeimą - žmoną ir dukrą, kurios pasitraukė su vokiečiais karo metu".

Pirmininko paskelbiama asmens byla Nr. 47.

Į pirmininko klausimą teisiamasis Noreika atsakė:

"Apie Varanecką man sakė prof. Sruoga, kuris sužinojo apie mūsų tautinio komiteto veiklą, t. p. jis žinojo, kad mano žmona yra Vokietijoje ir jo šeima taip pat išvežta į Vokietiją. Taigi per Varanecką jis ryžosi susisiekti su mūsų šeimų gyvenamąja vieta. Jasaitis - gydytojas, anksčiau dirbo Šiauliuose; traukiantis vokiečiams, pasitraukė ir jis, atrodo, gyvena Miunchene. Apie Poškienės ir Borutos pažintį aš nieko nežinau, sužinojau per tardymą. Prisimenu, kad viename pasitarime svarstėme klausimą apie galimus variantus užmezgti ryšius su užsieniu vykstant per Lenkiją į Angliją ir Šveicariją

arba šiuo tikslu įsigyjant lėktuvą. Gorodeckis pareiškė, kad per Kauno ryšininą Ašmenską numato užmegzti ryšius su pogrindžio grupe, veikiančia Klaipėdoje, ir per tą grupę Klaipėdos aerodrome papirkti lakūną, kad būtų perduotas į Švediją „Atsišaukimas į laisvąsias pasaulio tautas“. Poškienė pasakė, kad į užsienį neva rengiasi išvykti dar vienas, pil. Jakubėnas, tada mes pasiūlėme papirkti lakūną, kad Jakubėnas galėtų lėktuvu pristatyti atsišaukimą į užsienį.

Kalbėjau, kad jei galėčiau tai atlikti, aš pats išvažiuočiau į užsienį, Jakubėnaš pamačiau tik per tardymą, iki tol aš jo nemačiau, bet apie jį žinojau iš Poškienės".

Į advokato klausimą teisiamasis Noreika atsakė:

„<...> Su Petru Masiuliu susipažinau Vokietijoje, koncentracijos stovykloje, kur buvome kartu. Grįžęs į Lietuvą po kelių dienų susitikau su juo. Man paklausus Masiulį, ar jis ko nežinaš apie miškuose esančius partizanus, Masiulis atsakė: „Aš nežinau, galbūt žino mano sūnus". Vyresnysis sūnus buvo kitame kambaryje. Tuo laiku sūnus irgi nieko nežinojo, o aš Masiuliui nepasakojau apie savo ketinimus įkurti centrą. Praėjus keletui dienų po mūsų pasikalbėjimo pas Masiulį, jo sūnus į mano kabinetą atvedė Laukaitį ir pasakė, kad tai yra tas žmogus, su kuriuo jis pažadėjo mane supažindinti, ir paliko mus vienus su Laukaičiu, o pats išėjo".

Klausiamas Gorodeckio teisiamasis Noreika atsakė:

„<...> Aktyviają (jaunimo) grupę subūrė Janulevičius ir Šerkšnas-Laukaitis, bet grupė neturėjo „mirtininkų" vardo, apie „mirtininkus" buvo paminėta kitoje direktyvoje. Kiekvienoje ginkluotoje grupėje, kurios veikė miškuose, reikėjo išrinkti po 2-3 žmones, kurie, nebijodami prarasti savo gyvybės, vykdytų užduotis. Šiai grupei, kurios pagrindą sudarė Vilniaus miesto jaunuoliai, buvo paskirta pristatyti partizanams popierių, medikamentus ir palaikyti su jais ryšius.

Janulevičius man pasakė, kad jis savo jaunimo organizaciją padalijo į „penketus", kiekviename penkete buvo po „vyresnįjį" ir kiekvienas turėjo slapyvardį, kad būtų sunkiau išaiškinti. Apie

jaunimo organizacijų grupės Varaneckas vėliau taip pasakė Gorodeckui: „O šitą aš pats organizavau“.

Į pirmininko klausimą teisiamoji Lukauskaitė-Poškienė atsakė: „Klausimų Noreikai neturiu“. Į Petro Masiulio klausimus Noreika atsakė: „Aš tik paklausiau P. Masiulį, ar jis neturi pažįstamų, kurie veikia miškuose. Masiulio sūnus pažadėjo mane supažindinti su tuo žmogumi“.

Į Juodelio klausimą teisiამasis Noreika atsakė:

„Juodelio bute kalbėdamiesi jam nesakėme apie pagrindžio centro buvimą, bet iš pasikalbėjimų jis galėjo tai suprasti“.

Į pirmininko klausimą teisiამiesiems Janulevičius, Šerkšnas-Laukaitis, Ašmenskas, T. Masiulis, Vaicekauskienė, Boruta kiekvienas atskirai atsakė: „Klausimų teisiამajam Noreikai neturiu“.

19 val. pirmininkas paskelbė pertrauką, o 21 val. teismo posėdis buvo tęsiamas toliau.

Teisiamosios O. Lukauskaitės-Poškienės liudijimas. „1945 m. lapkričio pabaigoje ir gruodžio pradžioje Noreika atvyko į Vilnių. Pirmomis 1946 m. sausio dienomis susitikau su Noreika ir papasakojau jam apie vokiečių okupaciją, kalbėjomės ir tikrinome savo pažiūras. Pasikeičiant nuomonėmis apie padėtį Lietuvoje ir apie tarptautinius įvykius, po keleto tokių pasikalbėjimų Noreika pareiškė, jog reikia įkurti pagrindžio centrą Lietuvoje. Jis paprašė, kad gaučiau popieriaus. Aš pasiūliau Noreikai susipažinti su vienu žmogumi, su kuriuo galima būtų dirbti kartu sudarant tokį centrą. Noreika sutiko susipažinti su Gorodeckiu. Po kiek laiko aš atvedžiau Gorodeckį į Noreikos kabinetą, jiedu susipažino ir pradėjo kartu dirbti. Sausio mėn. susirinkome mano bute, kur įvyko pirmasis susirinkimas. Jame parengėme išleisti 1-ąjį įsakymą Nr. 5 ir politinę apžvalgą prie jo. Įsakymą rašė Noreika, o apžvalgą - Gorodeckis. Aš patikrinau gramatines klaidas ir perspausdinau šiuos dokumentus rašomąja mašinėle. Šiuos pirmus dokumentus paėmė Noreika ir Gorodeckis. Jiedu per ryšininkus juos išsiuntė partizanams“.

Į pirmininko klausimą Lukauskaitė-Poškienė atsakė:

„K. Jakubėnui, kuris mane pažinojo, kartą pasakiau: „Ar ne geriau tau slėptis užsienyje?“ Jakubėnas man atsakė: „Taip, aš pats taip manau“. Noreikai ir Gorodeckiui pasiūliau, kad jie jam pavestų nuvežti į užsienį „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“.

Taip, Gorodeckis man minėjo, kad ryšiui su užsieniu jis rengiasi gauti lėktuvą. Kaip jis tai padarys - nepasakė. Susirinkime kalbėjome apie radijo stoties užėmimą. Kaip pavyzdį Noreika nurodė Kauno radijo stoties užėmimą 1941 m. Mane įpareigojo surinkti žinias apie Vilniaus radijo stotį, kad sukilimo metui būtų viskas parengta. Aš pasistengiau gauti žinių, bet jos buvo labai menkos. Jei būtų užimta radijo stotis, tai būtų atliktas didelis darbas ir būtų daug pasiekta mūsų darbe“.

Pirmininkas perskaitė ištraukas iš atsišaukimo.

Teisiamoji Poškienė atsakė: „Taip, jeigu tęstųsi lietuvių trėmimai, tuomet visi kaip ir 1941 m. imtumėmės ginklų ir gautume jų tiek, kiek reikia, kaip ir dabar, norint gauti reikiamą ginklų kiekį ginkluotai kovai, kiekvienas ras sau ginklų.“

Buriant jaunimo aktyvą, neturėta tikslo juos apginkluoti, bet palaikyti ryšius ar perduoti medžiagas į mišką. Ginkluotai kovai buvo imtasi kitokių, rimtesnių priemonių.

Taip, Gorodeckis atnešė atsišaukimų, išverstų į prancūzų kalbą, bet vertimas buvo per silpnas, ir man teko išversti iš naujo. Aš pagal darbą susipažinau su Vaicekauskiene. Kartą 1946 m. vasario mėn. kabinete jai perdaviau atsišaukimą išversti į prancūzų kalbą. Jį perskaičiusi ji pasakė, kad išversti negalinti. Tuo metu kažkas perėjo per kambarį. Aš paslėpiau atsišaukimą. Kai Vaicekauskienė pasakė, kad aš žaidžiu pavojingą žaidimą, tuo metu ji nežinojo, kad aš buvau aktyvi centro dalyvė, ir išvis nežinojo apie mūsų pagrindžio veiklą.

Su Boruta aš buvau pažįstama iš anksčiau. Jis dažnai užsukdavo į mano butą, kartais išgėręs, jis vis nesutarė su žmona. Kartą 1946 m. vakare pas mane atėjo Boruta tuo metu, kai aš redagavau ir taisiau klaidas „Atsišaukime į laisvąsias pasaulio tautas“. Nusišypsojusi perskaičiau Borutai vieną ištrauką iš atsišaukimo, jis numojo ranka

ir pasakė: „Mesk tą darbą“. Antrą kartą Boruta užėjo 11 val. vakaro išgėręs, pasakojosi apie šeimos reikalus. Tuo metu aš spausdinau rašomąją mašinėlę „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Aš pradėjau jam skaityti atsišaukimą, bet Boruta net nesiklausė. Jis sėdėjo ir galvojo apie nesutarimus šeimoje. Manau, Boruta suprato, bet jo tai nedomino.

<...> Netrukus vėl jį sutikau, bet politinių temų nelietėme. Kartą Semaška buvo mano bute dėl direktyvų. Taip pat žinojau, kad tas Semaška ryšininkas, kuris turi ateiti dėl archyvų. Semaška susitiko su Noreika, bet ne mano bute, o kitur.

Vaicekauskienę pažinojau kaip bendradarbę. Nei jos, nei Borutos į LTT aš neįtraukiau“.

Į advokato klausimą Poškienė atsakė:

„<...> Boruta nepritarė mano antisovietinėms nuotaikoms ir tai man pareiškė. Mane suėmė pyktis, nutariau perskaityti kelias vietas iš atsišaukimo ir skaičiau dėl to, kad žinotų, kas aš esu ir ką veikiu. Pirmą kartą aš pamaniau, kad būtų gerai, jog Boruta suprastų, ką aš veikiu. Kadangi jis buvo nervingas ir išgėręs, manęs nesuprato“.

Pirmininkui pagarsinus bylos 4 tomo 72-74 lapus, Lukauskaitė atsakė: „Aš tvirtinu, kad aš nepasiūliau Borutai papildyti apie rinkimus, ir apie tai jis nė žodžio nekalbėjo. Aš pasireiškiau tuo, kad supažindinau Gorodeckį su Noreika ir padėjau perspausdinti rašomąją mašinėlę jų pačių parengtus dokumentus“.

Į pirmininko klausimą teisiama Boruta atsakė:

„Taip, du kartus Poškienė man skaitė antisovietinį atsišaukimą, kiekvieną kartą nedideles ištraukas, o antrą kartą perskaitė beveik pusę atsišaukimo. Jokių pasiūlymų nei papildymų aš nepateikiau. Ji taip pat pasakė, kad aš tuo visai nesidomiu“.

Į pirmininko klausimą teisiamoji Vaicekauskienė atsakė: „Taip buvo, kaip pasakė Poškienė, man parodė tik pavadinimą, verstą į prancūzų kalbą, ir paprašė išversti į anglų kalbą arba pataisyti prancūzų kalbos vertimą. Aš sutikau. Paskui ji paėmė atsišaukimą ir išėjo. Daugiau jokių pokalbių su Poškienne šiais klausimais nebuvo“.

teisiamajai neturiu".

Į Noreikos klausimą Poškienė atsakė:

„Vokiečiams okupavus Lietuvą, aš gyvenau Šiauliuose ir dirbau bibliotekos vedėja. Girdėjau, kad Noreika gerai dirbo Šiaulių apskrityje”.

Į pirmininko klausimą teisiaieji Gorodeckis, Šerkšnas-Laukaitis, Janulevičius, Ašmenskas, Petras Masiulis, Juodelis, Tadas Masiulis, Vaicekauskienė, Boruta kiekvienas už save atsakė: „Klausimų teisiamajai Lukauskaitei-Poškienei aš neturiu”.

Teisiamojo S. Gorodeckio liudijimas. „Mano tėvas buvo kairiųjų pažiūrų, su šeima buvo išsiųstas į Archangelsko sritį. Po ištrėmimo grįžo į Lietuvą. Po tėvo mirties nuo 13 m. pradėjau dirbti įvairius darbus, mokiausi. 1939 m. įstojau universitetan mokytis istorijos-filologijos. Baigęs universitetą, pradėjau dėstyti istoriją jaunesniųjų vadų mokykloje. Kadangi dar 1936 m., kai buvo Smetonos valdžia, skaičiau draudžiamą literatūrą ir ją dėščiau remdamasis kairiųjų pažiūromis, vokiečių okupacijos metais slapsčiausi, kad neišvežtų į Vokietiją. Po to dirbau darbininku, o prieš pasirodant Raudonajai armijai, visiškai nedirbau. Išvijus vokiečius iš Lietuvos, pradėjau dirbti Miško pramonės komisariate. Čia dirbdamas dažnai būdavau komandiruotėse, todėl turėjau gerų progų susipažinti su kai kuriais žmonėmis, pvz., Šiauliuose su Navicku kalbėjausi apie politinę padėtį Lietuvoje, vėliau susipažinau su Saulevičiumi, kuriam atvykus pas mane į Vilnių, drauge apsvartėm Lietuvos dabarties klausimą. Taip pat susipažinau su Poškienne ir po 2-3 susitikimų, kalbėdamas su ja apie politiką, sovietų valdžią, pradėjau pasakoti jai nieko neslėpdamas, ką galvoju. 1946 m. sausio mėn. Poškienė atėjo pas mane prašyti popieriaus, aš paklausiau, kam jo reikia, ir ji man papasakojo apie Noreiką. Po kelių dienų Poškienė supažindino mane su Noreika jo kabinete, ir visi trys pradėjome svarstyti”.

Pirmininko klausiamas Gorodeckis atsakė: „Lietuva bus atstatyta. Asamblėja spręšianti tolesnius klausimus, kad Amerikos ir Anglijos

karas su SSRS neišvengiamas, tik neaišku, kada prasidės, tada ir mes griebsimės už ginklo, kad nuverstume sovietų valdžią ir neleistume okupuoti mūsų kraštą kitoms valstybėms. Norime atkurti tikrai nepriklausomą Lietuvą. Aš dirbau atsakinguose posteose, bet kartu dirbau ir pogrindyje. Taip, Lietuvoje dvarininkija likviduota, tėra nedaugė ūkių, bet aš buvau tikras, kad sukilimo metu visi stos už nepriklausomą Lietuvą, net ir beturčiai. Mano nuomone, Poškienė yra tokia pati mūsų pogrindžio centro narė kaip ir aš, bet jam vadovauja Noreika. Juodelis buvo mano pažįstamas literatūrinio darbo srityje. Kalbėdavomės įvairiomis temomis, po to perėjome prie politinių temų. Man jis pasakojo apie partijas ir demokratiją. Suvokęs, kad ir jis tos pačios nuomonės kaip ir aš, nutariau palaikyti su Juodeliu glaudžius ryšius. Juodelio asmenyje aš radau tinkamą žmogų. Kartą aš daviau paskaityti „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Juodelis aprobavo jį, pasakė: „Kaip propagandinis dokumentas, neblogai suredaguotas“. Po to Juodelio bute buvau 2-3 kartus su Noreika, juodu supažindinau, aptarinėjome klausimus, kokias partijas būtų geriausia atkurti nepriklausomoje Lietuvoje, ir priėjome prie išvados, kad geriausia sukurti 2 partijas - kairiųjų ir dešiniųjų (darbo-ūkinė ir nuosavybės šalininkai). Aš esu kairiųjų pažiūrų ir pažadėjau parengti kairiosios partijos programą, o Noreika - dešinėsios.

Sudarant aktyvią jaunimo grupę, girdėjau iš Noreikos, kad ji suburta, bet prie jos įkūrimo neprisidėjau.

<...> Su Semaška susisiekiu per jo ryšininką, paskui atvažiavau pas Semašką, po to jis atvažiavo. Išsiaiškinau politikos klausimus ir centro uždavinius. Semaška sutiko palaikyti ryšius įvairiais klausimais. Apie tai Noreika gali daugiau pasakyti. Taip, su Ašmensku susipažinau, jį įgaliojau perduoti direktyvas ir įsakymus Kauno ginkluotoms grupėms. Tada Ašmenskas susisiekė su Klaipėda, jam nurodžiau, kad reikia Klaipėdos aerodrome papirkti lakūną ir skristi į Švediją, perduoti „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“.

Taip, Janulevičių aš taip pat pažinojau, mes norėjome nusiųsti atsišaukimą į užsienį. Apie Borutą ir Vaicekauskienę aš nieko

nežinau, sužinojau tik per tardymą. Poškienė man nieko nesakė apie juos. Ant mūsų visų išleistų dokumentų buvo pasirašoma „Generolas Vėtra“, kad suklaidintume tardymo organus, antra, kad mūsų organizacija taptų autoritetinga.

Į šią vietą buvo numatytas generolas iš LLA gretų". (Turėta galvoje gen. M. Pačiulionis. - *V. A.*)

Advokatas klausimų teisiamajam Gorodeckiui neturi.

Į pirmininko klausimą teisiajamieji Noreika, Lukauskaitė-Poškienė, Janulevičius, Ašmenskas, Petras Masiulis, Juodelis, Tadas Masiulis, Vaicekauskienė, Boruta kiekvienas už save atsakė: „Klausimų teisiamajam Gorodeckiui nėra“.

1946 m. lapkričio 21 d. 1 val. 10 min. pirmininkas skelbia pertrauką; 11 val. 25 min. jis praneša apie teismo posėdžio tęsimą.

Teisiamojo Z. Šerkšno-Laukaičio liudijimas. „Iki 1940 m. mokiausi Marcinkonių gimnazijoje, o 1941 m. - Lazdijų gimnazijoje. Baigęs gimnaziją, po trijų dienų išvažiavau į namus ir pirmomis vokiečių okupacijos dienomis dirbau valsčiuje raštininku. Tuo pat metu naktį tarnavau saugodamas sandėlius ir valsčių. Ginklus išdavinėdavo tik nakčiai, paskui paimdavo.“

Į pirmininko klausimą teisiamašis Šerkšnas-Laukaitis atsakė: „Taip, naktimis aš policijoje ėjau tarnybą saugodamas sandėlius. Mes neareštuodavome. Į mūsų pareigas tai neiėjo. Be mūsų, buvo apie 40 policininkų, jie ir areštuodavo. Dieną dirbau valsčiaus raštinėje. Karo pabaigoje dirbau Bartelių kaimo mokykloje, o po to iki 1945 m. mokytojavau Marijampolės gimnazijoje. Atostogų metu susipažinau su žmonėmis, kurie mane pakvietė į mišką, pas partizanus. Ten praleidau 2 mėnesius bandomąjį laikotarpį ir tapau jiems patikimu asmeniu. Dirbau štabo grupėje, spausdinau įsakymus, antisovietinius lapelius, kurie buvo persiunčiami kitoms grupėms miške. Produktų gaudavome kaimuose. Kai dirbau štabe, ginklų neturėjau, o eidami produktų, ginklus pasiimdavome. 1945 m. rugpjūčio mėn. buvau paskirtas bataliono vado pavaduotoju. Mano pareigos buvo palaikyti ryšius su kitomis grupėmis

ir viskuo aprūpinti batalioną, taip pat atsakingus ir už politinį darbą. Kartais tekdavo spausdinti lapelius ir įsakymus rašomąja mašinėle. 1945 m. spalio mėn. dėl ligos aš savavališkai išėjau iš bataliono (niekas apie tai nežinojo) ir atvykau į Vilnių. Miške gavau tuščių blankų, kuriuos užpildžiau Laukaičio pavarde, pagal tuos dokumentus gavau Laukaičio pavarde Dieveniškių valsč. ir ten Macucų kaime įsidarbinau mokytoju".

Pirmininkas klausia teisiąmąjį Laukaitį, ką jis darė tuo laiku, kai buvo bataliono vado pavaduotojas, ir kokios paskirties buvo tas batalionas.

Į pirmininko klausimą teisiąmasis Šerkšnas-Laukaitis neatsakė - tylėjo.

Į kitus pirmininko klausimus teisiąmasis Laukaitis atsakinėja: „Su T. Masiuliu aš buvau pažįstamas nuo mokslo metų laikų, po to T. Masiulį susitikau Vilniuje ir jam papasakojau, kad buvau miške ir iš ten pabėgau. Paskui su juo susitikau antrą kartą, jis man pasiūlė susipažinti su vienu žmogumi ir, praėjus kažkiek laiko, jis mane supažindino su Noreika, kuriam pirmo pasikalbėjimo metu pasipasakojau apie gyvenimą miške ir suteikiau žinių apie mūsų ginkluotą grupę, apie mūsų pagrindžio spaudos leidimą, ir paprašiau Noreikos gauti laikraščiu popieriaus. Po keleto dienų per antrą susitikimą Noreikai atnešiau mūsų nelegalaus laikraščio egzempliorių, su kuriuo susipažinęs man pavedė perduoti Dzūkų partizanų grupei direktyvas ir įsakymus. Noreika man pavedė Vilniaus mieste organizuoti grupę aktyvių jaunuolių, kurie suteiktą realią pagalbą miškiniams. Aš pranešiau Noreikai, kad pasistengsiu parinkti žmones. 1946 m. sausio mėn. viduryje užverbavau A. Janulevičių ir dar du žmones, ir susirinkome į pasitarimą, kuriame dalyvavo Noreika. Čia jis pranešė apie tarptautinę padėtį ir paskyrė A. Janulevičių toliau burti šią jaunuolių grupę".

Pirmininkas pagarsino baudžiamosios bylos 2 t. 216 ir 219 1. su Šerkšno liudijimais. Šerkšnas atsakė: „Pirmame susirinkime dalyvavo 4, antrame - 6 žmonės, trečiame - 4 ir po to, vasario mėn., mane areštavo, tad kaip buvo toliau, nežinau".

pažįstamas nuo mokyklos laikų ir jis mane supažindino su Noreika".

Į pirmininko klausimą advokatas atsakė: „Aš daugiau klausimų neturiu“.

Į pirmininko klausimą teisiamieji Gorodeckis, Lukauskaitė-Poškienė, Janulevičius, P. Masiulis, Ašmenskas, T. Masiulis, Vaicekauskienė kiekvienas atskirai atsakė, kad teisiamajam Šerkšniui klausimų neturi.

Teisiamojo A. Janulevičiaus liudijimas. „Su Šerkšnu-Laukaičiu aš buvau pažįstamas jau anksčiau. Pastaruoju metu mokiausi universitete, o Šerkšnas dirbo mokytoju. 1946 m. sausio mėn. aš susitikau Z. Laukaitį ir sužinojau, kad jis buvo nubaustas. Gegužės mėn. iš ten pabėgo ir paprašė gauti popieriaus ir medikamentų. Vieną kartą aš gavau medikamentų. Po to Laukaitis pasiūlė nueiti į susirinkimą. Aš dalyvavau susirinkime, kuriame mane supažindavo su Noreika ir kitais dalyviais. Noreika mums pranešė apie tarptautinę padėtį. Svarstyta, kaip padėti miškiniams, karinėms grupuotėms, apie jaunimo ištraukimą į organizaciją ir bendri uždaviniai vadovaujant jaunimo grupėms Vilniaus mieste.“

Atsakydamas į pirmininko klausimą Janulevičius patvirtino, kad Noreika jam davė uždavinį paaiškines, kad sukilimo metu būtina užimti pagrindines įstaigas: radijo stotį, elektrinę ir kt.

Pirmininkas pagarsino asmens bylos 3 t. 18 l. Į tai Janulevičius atsakė: „Apie „mirtininkus“ nieko nežinau, mūsų grupė yra jaunuoliai aktyvistai, tokį vardą turėjome. Tokio klausimo, kaip ginklų įsigijimas, mūsų grupė nekėlė“.

Pirmininkas perskaitė asmens bylos 3 tomo 47 l.

"<...> Taip, aš daviau tokius parodymus, bet tada aš neteisingai liudijau. Buvo kalbama, kad leidžiama grupės nariams turėti ginklą. Aš neprisimenu, kad būtų kalbėta apie ryšius su Lenkija ir per ją būtų palaikomi ryšiai su užsienio pogrindžio komitetais. Taip, grupėje buvo apie 10 žmonių, kuriuos padalijom į penketus.“

Į pirmininko klausimą advokatas pareiškė: „Klausimų Janulevičiui neturiu“.

„Pirmojo susitikimo su Noreika metu jokių nurodymų rinkimų klausimu jis man nepateikė“.

Poškienė, Šerkšnas, Ašmenskas, P. ir T. Masiuliai, Juodelis, Vaicekauskienė, Boruta kiekvienas atskirai pareiškė: „Teisiamajam Janulevičiui klausimų nėra“.

Teisiamojo V. Ašmensko liudijimas. „Su Gorodeckiu pažįstamas nuo 1933 m., Kaune dirbome kartu Miško pramonės komitariate. Po to jis pradėjo dirbti Vilniuje. Nuo 1945 m. rugpjūčio mėn. aš dažnai būdavau Gorodeckio bute, mes kalbėjomės apie padėtį Lietuvoje, apie ginkluotą grupuočių veiklą miškuose. Gorodeckis atvažiuodavo pas mane į Kauną. 1946 m. sausio mėn. Gorodeckis man papasakojo apie sudaromą pagrindžio Lietuvos tautinę tarybą (LTT), vadovaujančią visoms ginkluotosioms pajėgoms, kurios veikė miškuose, paskui įtraukęs ir mane davė uždavinį per A. Brazaitį-Šepetį ir V. Smolenską-Traką susisiekti su partizanų vadovais. Vėliau davė direktyvas ir politinę apžvalgą, kad tai perduočiau miškiniams. Pagalbininku aš užverbavau Smolenską ir palaikiau su juo ryšius, apie tai pranešdavau Gorodeckiui.“

Į pirmininko klausimus teisiamasis Ašmenskas atsakė: „Kad tokį centrą reikėtų įkurti Kaune, iš Gorodeckio konkretaus nurodymo negavau. Žodinius nurodymus, be direktyvų, gavau iš Gorodeckio. Nurodymus ir atsišaukimą perdaviau miškiniams. Aš pasiūliau Smolenskui į savo vietą parinkti žmogų, kad jis galėtų, jei mane suimtų, toliau su kitais palaikyti ryšius. Slapyvardį sau aš parinkau pats. Į Kauno apygardos štabą nebuvau paskirtas. Su Noreika anksčiau nebuvau pažįstamas. 1946 m. vasario mėn. Gorodeckis mane supažindino su Noreika. Taip, Gorodeckis buvo liepęs susisiekti su Klaipėdos grupe, ten surasti Tamulį ir perduoti jam, kad ši grupė būtų parengta rinkimams. Tai žodžiu perdaviau Tamuliui, taip pat prašiau surinkti žinias apie Klaipėdos (faktiškai Eržvilko. - V. A.) aerodromą. Reikėjo papirkti (taip mėginta

suklaidinti KGB struktūras) lakūną, kad skristų užsienin. Tamulis pažadėjo surinkti žinias apie aerodromą ir dėl lakūno papirkimo. Tamulis du kartus - sausio ir vasario mėn. - atvyko į Vilnių, aš jam daviau Gorodeckio adresą ir juodu susitiko. Daugiau iki pat mano arešto Tamulio nesutikau".

Į pirmininko klausimą Gorodeckis atsakė: „Taip, Tamulis atvažiavo pas mane iš Klaipėdos ir mes kalbėjomės".

Į pirmininko klausimą teisiamasis Ašmenskas pareiškė: „1946 m. sausio mėn., apsvarstant bendrą padėtį, aš Gorodeckį paklausiau, ar jis turįs ryšių su užsieniu. Gorodeckis atsakė, kad numatyta susisiekti su pogrindžio komitetu, taip pat per užsienio ambasadas - su Anglija, Švedija".

Į pirmininko klausimą teisiamasis Gorodeckis atsakė: „Mano manymu, Ašmenskas ne visai teisingai kalba apie Lenkiją, apie lakūno papirkimą. Buvo užsiminta, kad reikės susisiekti su Anglija per Lenkijos ambasada, bet tuo reikalu nieko nedaryta".

Pirmininkas pagarsino 3 t. 90 l., į tai Ašmenskas atsakė: „Taip, perskaityti liudijimai apie pogrindžio tautinę tarybą teisingi".

Į pirmininko klausimą advokatas atsakė: „Klausimų teisiamajam Ašmenskui neturiu".

Į teisiamojų. Noreikos klausimą teisiamasis Ašmenskas atsakė: „Taip, prieš rinkimus buvo gautas nurodymas, kad netrukdytume rinkimų ginkluotais veiksmais, tačiau patys rinkimuose nedalyvautume. Ar buvo kokie nors nurodymai dėl teroristinių aktų, kad būtų taikomos pačios griežčiausios priemonės prieš tuos, kas tęs prosovietinį darbą, neatsimenu".

Į pirmininko klausimą teisiamieji Noreika, Lukauskaitė-Poškienė, Šerkšnas-Laukaitis, Janulevičius, P. ir T. Masiuliai, Juodelis, Vaicekauskienė ir Boruta kiekvienas atskirai atsakė: „Klausimų teisiamajam Ašmenskui aš neturiu".

Teisiamojo Petro Masiulio liudijimas. „1916-1919 m. tarnavau caro armijoje, 1919—1940 m. - Lietuvos buržuazinėje kariuomenėje. Nuo 1940 iki 1941 m. birželio - Raudonojoje armijoje

papulkininkiu, 29-ojo šaulių korpuso techninio aprūpinimo viršininku. Atsitraukiant Raudonosios armijos daliniams, buvau Vilniuje prie kalėjimo turto sandėlių ir laukiau savo valdžios įsakymo. Jo nesulaukęs, likau Vilniuje. Antrą dieną čia jau atsirado vokiečiai. Jie mane pašaukė į komendantūrą, bet paskui paleido, ir aš pradėjau dirbti Vilniaus savitarpio pagalbos komitete, į šias pareigas įėjo išsaugoti tvarką mieste, vaikščiojau civiliais drabužiais, nešiojau si pistoletą apsisaugojimui. Vokiečiams išformavus savitarpio pagalbos komitetus, pradėjau dirbti Vilniaus statybos tresto direktoriumi, ten išdirbau iki 1943 m. Po to vokiečiai išsiuntė į Vokietiją, kur išbuvau, kol išvadavo Rusijos armija.

Išvadavus po valstybinio patikrinimo Gardine karininkų grupėje, aš buvau pasiūstas į 13-ąją diviziją, kuri 1945 m. rudenį buvo išformuota. Po kiek laiko man atvykus į Vilnių, į butą lapkričio mėn. užėjo Noreika, su kuriuo kartu buvome koncentracijos stovykloje. Susitikę mudu kalbėjomės apie dabartinį gyvenimą Lietuvoje, Vilniuje. Noreika pasiteiravo, ar aš nepažįstas ko nors iš partizanų, tebesančių miškuose. Į šį klausimą atsakiau, kad neturiu jokių ryšių. Aš pasakiau Noreikai, kad apie partizanus galbūt ką nors žino mano sūnus Tadas. Noreika kreipėsi į jį, sūnus pasakė, kad žinąs tokį žmogų, kuris jam gali papasakoti apie partizanus. Antrą kartą Noreika atėjo pas mane 1946 m. sausio mėn., atnešė pundelį popierių ir paprašė, kad perduočiau juos ginkluotoms grupuotėms, esančioms Panevėžio apskr. Tai padaryti aš atsisakiau. Noreika paliko pundelį ir išėjo. Paskui jo aš nesusitikau ir jis daugiau pas mane neatėjo."

Toliau pirmininko tardomas teisiamasis P. Masiulis atsakė: „Tuo laiku aš rengiausi važiuoti į Panevėžį produktų, apie tai sužinojęs Noreika atnešė ryšulį... Taip, aš žinojau apie ryšulį. Iš karto nežinojau, kas jame yra, bet žmona reikalavo, kad patikrinčiau. Atrišęs ryšulį pastebėjau antisovietinio pobūdžio direktyvas. Panevėžyje pažįstamų partizanų neturėjau. Noreika sakė, kad aš sužinočiau, kur renkasi grupuočių dalyviai, ir kad jiems perduočiau šį ryšulį.

Direktyvas, kurias buvau paėmęs nuvežti į Panevėžį, žmona iš karto perskaitė ir reikalavo tučtuojau sudeginti. Tai atsitiko taip greitai, kad aš nespėjau ir pagalvoti. Vėliau, antrą kartą Noreikai atėjus pas mane, netrukus jis buvo areštuotas. Beje, kad Noreika yra pagrindžio vadovas - nežinojau, taip pat nežinojau ir apie tarybos buvimą".

Į advokato klausimą Petras Masiulis atsakė: „Taip, aš buvau Vilniaus savitarpio pagalbos komiteto narys, gavau algą ir lengvą darbą. Kieno lėšomis veikė komitetas, nežinau. Nežinau, už ką mane išsiuntė į Štuthofo koncentracijos stovyklą, kaltinimų nepateikė. Dirbau bibliotekoje vertėju, apie ginkluotas grupuotes nežinojau, kai Noreika klausė apie partizanus, aš nesupratau, apie kokius partizanus jis manęs klausia - gal apie raudonuosius partizanus".

Į pirmininko klausimą teisiamieji Noreika, Gorodeckis, Šerkšnas, Janulevičius, Ašmenskas, T. Masiulis, Juodelis, Vaicekauskienė, Boruta kiekvienas už save atsakė: „Jokių klausimų teisiamajam P. Masiuliui neturiu".

Teisiamojo Tado Masiulio liudijimas. „1945 m. rugsėjo mėn. pabaigoje universitete aš susitikau Šerkšną. Jis buvo mano pažįstamas iš anksčiau. Šerkšnas man papasakojo, kad jis buvo miške pas partizanus, paskui viską metęs įsidarbino mokytoju. Mano bute Z. Šerkšnas buvo 4-5 kartus. Vieno susitikimo metu jis man perdavė pagrindžio laikraštį, kalbėdamas, kad šis laikraštis atspausdintas šriftu iš medžio. Aš pasižiūrėjau į tą laikraštį ir įsidėjau į kišenę, po to apie tai pamiršau. Vėliau eidamas su draugu pajutau turįs kišenėje tą laikraštį ir atidaviau draugui. Kai pirmą kartą Noreika atėjo pas tėvą ir paklausė jį apie partizanus, tėvas pasakė, kad galbūt apie tai aš ką nors žinau, gal turiu pažįstamų, kurie žino apie veikiančius miškuose partizanus. Aš atsakiau, kad Šerkšnas man pasakojo, jog jis buvo miške, partizanų būryje, ir aš nusprendžiau Noreiką supažindinti su Šerkšnu, kad jis papasakotų apie partizanus. Po kelių dienų aš sutikau Šerkšną ir pasakiau jam, kad vienas žmogus nori su juo susipažinti, ir atvedžiau Šerkšną į Noreikos kabinetą, o pats nuėjau namo."

Pirmininko klausiamas teisiamasis T. Masiulis atsakė: „Kai Noreika atėjo antrą kartą, aš jo nemačiau. Vėliau tėvas pasakojo, kad atėjęs Noreika paliko ryšulėlį, suvyniotą į popierių, kurį reikia perduoti į Panevėžį“.

Pirmininkas pagarsino asmens bylos 3 t. 218 I. Tai T. Masiulio liudijimas, kad tas direktivas J. Noreika perdavė tėvui, kuris jas turėjo perduoti partizanams.

Pirmininko klausiamas teisiamasis T. Masiulis atsakė: „Parodymai neteisingi, aš tai paneigiu. Paneigiu, kad Noreika direktivas atnešė man, kad aš perduočiau į mišką partizanams. Aš to negalėčiau padaryti, nes aš nežinau apie partizanus ir nežinau, kur veikia jų grupės“.

Į advokato klausimus teisiamasis T. Masiulis atsakė: „Su Šerkšnu aš pažįstamas nuo mokyklos laikų Kaune. Pirmo mūsų susitikimo metu jis papasakojo apie savo buvimą miške ir apie tai, kad iš ten išėjo; į mišką eiti man nesiūlė“.

Į pirmininko klausimą teisiamieji Noreika, Gorodeckis, Lukauskaitė, Šerkšnas, Janulevičius, P. Masiulis, Juodelis, Ašmenskas, Vaicekauskienė ir Boruta kiekvienas atskirai už save atsakė: „Klausimų teisiamajam T. Masiuliui neturiu“.

Teisiamojo K. Borutos parodymai. „Daugiausia laiko gyvenau Vilniuje. Su teisiamaja Poškiene pažįstamas apie 15 m., dažnai susitikdavome. Kalbėdavomės įvairiomis temomis. Poškieinės nuotikos dažnai keisdavosi. Politiniais klausimais pasikalbėdavom, tačiau šie pokalbiai nebuvo reikšmingi. 1946 m. sausio mėn. aš nuėjau pas Poškienę į butą, ji buvo kažkuo užsiėmusi. Po to perskaitė man frazę iš atsišaukimo. Ne itin susidomėjęs jai pasakiau, kad šią kvailybę mestų iš galvos. Antrą kartą į Poškieinės butą užėjau išgėręs. Ji dirbo. Kažką spausdino mašinėle. Po trijų ar penkių minučių išėjau namo ir šį kartą ji man nieko neskaitė ir nepasakojo.“

Pirmininkas pagarsino asmens bylos 2 t. 35 I. Į pirmininko klausimą teisiamasis K. Boruta atsakė: „Aš tvirtinu, kad pirmą ir antrą kartą užėjęs į Poškieinės butą jokių pasiūlymų ir savo nuomonės

apie atsišaukimą nesakiau. Antrą kartą Poškienė išvis nieko neskaitė. Aš nežinau, kodėl Poškienė taip apie mane sakė, - taip nebuvo".

Į pirmininko klausimą teisiamoji Poškienė atsakė: „Taip, pirmą kartą Borutai perskaičiau ištrauką iš rankraščio. Apie tai Boruta pasakė, kad reikia faktų. Aš pasakiau jam keletą antisovietiniu nuotaikų. Boruta klausėsi ir aš supratau, kad mano nuomonei jis pritaria".

Į pirmininko klausimą teisiamasis Gorodeckis atsakė: „Nors abu buvo pažįstami, Poškienė ir Boruta apie tai man nieko nekalbėjo".

Į advokato klausimą teisiamasis Boruta atsakė:

"Valdant Smetonai aš 2 ar 3 kartus buvau suimtas dėl įvairių savo pažiūrų į gyvenimą. Vokiečių okupacijos metais dirbau Mokslų akademijoje. Po to vokiečiai išmetė mane iš darbo ir aš slapsčiausi nuo lietuvių nacionalistų ir vokiečių persekiojimo. Pasibaigus karui, įsidarbinau Mokslų akademijoje, tik žemesnėse pareigose, rūpinausi Akademijos turtu ir visa kuo kitu".

Į pirmininko klausimą teisiamasis Boruta atsakė:

"Anksčiau aš priklausiau socialistinei jaunimo sąjungai, taip pat buvau kairiuoju eseru".

Į pirmininko klausimą teisiamieji Noreika, Gorodeckis, Janulevičius, P. ir T. Masiuliai, Ašmenskas, Poškienė, Vaicekauskienė, Juodelis kiekvienas atskirai pareiškė: „Klausimų teisiamajam K. Borutai neturiu".

Teisiamojo P. Juodelio parodymai. „1943 m. aš, P. Juodelis, buvau suimtas vokiečių gestapo, kaip užsiiminėjęs antivokiška veikla. Suimtas išbuvau apie mėnesį, po to mane iškvietė vokiečių karininkas, kuris pranešė, kad mane paleidžia, bet aš nežinau, kaip atsakiau - teigiamai ar neigiamai, nes tuomet kalėjime aš nelabai susivokiau, kas ir kaip, buvo kažkoks proto užtemimas. Daugiau manęs gestapas nekvietė ir aš stengiausi nieko neišduoti.

1945 m. vasarą susipažinau su Gorodeckiu. Jis prisitatė pas mane tarnybiniiais reikalais. Tuo metu aš rašiau vieną straipsnį, bet jis dar buvo nebaigtas, todėl prašiau Gorodeckį keletą dienų palaukti.

Pasikalbėjome apie esminius reikalus, taip pat kitomis temomis. 1946 m. sausio mėn. jis atnešė man atspausdintą mašinėle „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“. Aš perskaičiau ir nusistebėjau, kad yra minimos net datos. Tada paklausiau Gorodeckį, kas tai yra Lietuvos tautinė taryba, pasirašiusi šį atsišaukimą. Gorodeckis atsakė, kad yra tokia organizacija, ir aš supratau, kad Gorodeckis dirba pagrindžio darbą. Antrą kartą perskaitęs „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, Gorodeckiui pasakiau, kad, kaip propagandinis, jis neblogai sudarytas. Šis atsišaukimas taip pat buvo pasirašytas LTT. Gorodeckis man pasakė, kad čia tarnaudamas jis dirba ir pagrindžio darbą. Po to pridūrė, kad jis suprato mano nuomonę ir norįs ir ateityje vis pasikalbėti. Aš neprieštaravau. Gorodeckis pradėjo užeidinėti į mano butą dviese su Noreika. Iš pradžių nežinojau, kas yra Noreika, net pavardės nežinojau. Pirmą vakarą Noreika mane paklausė, ar aš skaičiau atsišaukimą ir kokios esu apie jį nuomonės, aš jam atsakiau taip pat kaip ir Gorodeckiui.

Kalbėdamiesi antrą ir trečią kartą, aptarėme būsimą valstybinę ir politinę nepriklausomos Lietuvos padėtį. Aš pasakiau savo nuomonę, jog geriausia, kad būtų dvi partijos: viena nuosavybės ir kita - darbo. Remdamasis ideologiniais motyvais, Noreika taip pat siūlė dvi partijas - kairiąją ir dešiniąją."

Į pirmininko klausimą teisiamašis atsakė:

"Jie man nesiūlė konkrečiai sudaryti kairiosios partijos programos. Aš pasisakiau dėl galimo naujo karo. Apie atsišaukimo persiuntimą į užsienį nieko nekalbėjo, bet aš nujaučiau, kam tai skiriama. Trečias Gorodeckio ir Noreikos susitikimas su manimi įvyko savaitę iki mano arešto. Jie man nesiūlė dirbti pagrindžio organizacijoje. Numatė tik vyriausybės sudėtį. Apie tai aš visiškai nieko nežinau. Gorodeckis, rodos, kalbėjo, kad aš gerai suprantu visus klausimus, ir jeigu pasikeistų valdžia, tai jis mane paskirtų į Seimo komisiją".

Į pirmininko klausimą teisiamašis Gorodeckis atsakė: „Aš dar nieko nepaskyriau į vyriausybės sudėtį ir Juodeliui apie tai nieko nekalbėjau".

„Konkrečiai apie būsimą valdžią klausimų nesprenđėme. Bet Gorodeckis kalbėjo, kad, jei pasikeistų valdžia, neblogai būtų sudaryti vyriausybę iš žinomų žmonių. Jų sąrašė buvo apie 40 pavardžių, taip pat buvo ir Juodelis. Apie Gorodeckio ir Noreikos ryšius su Juodeliu iki tardymo nesužinojau“.

Į pirmininko klausimą advokatas atsakė: „Klausimų teisiamaJam Juodeliui neturiu“.

Į pirmininko klausimą teisiemieji Noreika, Gorodeckis, Poškienė, Janulevičius, Ašmenskas, P. ir T. Masiuliai, Vaicekauskienė, Boruta kiekvienas atskirai už save atsakė: „Klausimų teisiamaJam Juodeliui neturiu“.

Teisiamosios J. Vaicekauskienės parodymai. „Nuo 1940 m. dirbau MA bibliotekoje. Su Poškiene susipažinau 1945 m. pabaigoje. Kalbėdavomės darbo tema. Paskui ji papasakojo apie savo pažįstamo areštą. Daugiau pokalbių nebuvo. Kartą Poškienė užėjo į mano kabinetą ir man pasiūlė išversti į prancūzų kalbą „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Aš paėmiau tą atsišaukimą, permečiau akimis ir įsitikinau, kad tai antisovietinio pobūdžio. Aš pasakiau Poškienei, kad nepakankamai moku prancūzų kalbą, taip pat į anglų kalbą nesugebėsiu išversti, ir šį atsišaukimą gražinau Poškienei. Po to ji mane paklausė, galbūt aš žinanti, kas tai galėtų padaryti. Aš Poškienei atsakiau, kad pažįstu vieną mokytoją, kuris moka anglų kalbą, galbūt jis galėtų išversti. Tuo visi pasikalbėjimai su Poškiene ir baigėsi.“

Į pirmininko klausimą teisiamoji Vaicekauskienė atsakė: „Apie tai, kad Poškienė yra pagrindžio organizacijos atstovė, man nepasisakė ir apie LTT aš nieko nežinojau. Mokytojo, kuris mokėjo anglų kalbą, aš nesistengiau susitikti, man tai nebuvo svarbu. Aš tvirtinu, kad atsišaukimo aš neskaičiau, perskaičiau tik patį pavadinimą“.

Pirmininkas pagarsino 2 t. 67 l. „Lukauskaitės-Poškienės parodymai: ji prašiusi Laucevičių, kad išverstų į vokiečių kalbą „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“.

O. Lukauskaitė-Poškienė davė perskaityti prancūzišką tekstą. Aš maniau, kad Vaicekauskienė yra „sava“. Antisovietines pažiūras Vaicekauskienė nuslėpė, tad aš jos į LTT darbus nemaniau įtraukti, tuo labiau jog maniau, kad iš jos bus maža naudos”.

Į pirmininko klausimą advokatui jis atsakė: „Klausimų Vaicekauskienei, taip pat kitiems teisiamsiems neturiu”.

Į pirmininko klausimą teisiaieji Noreika, Gorodeckis, Poškienė, Šerkšnas, Janulevičius, Ašmenskas, P. ir T. Masiuliai, Juodelis, Boruta kiekvienas atskirai už save atsakė: „Klausimų teisiamajai Vaicekauskienei neturiu”.

Į pirmininko klausimą teisiamoji Poškienė atsakė: „Aš noriu papildyti savo liudijimą tuo, kad daiktiniai įrodymai, kaip antai atspausdinti atsišaukimai į tautą, kurie turėjo būti paskelbti per radiją, tie dokumentai mūsų taryboje nesuderinti, nors buvo rasti mano bute. Noreika jų neišmetė ir perdavė man, bet Gorodeckis jų neskaitė ir nežinojo apie tai”.

Kiti teisiaieji - Gorodeckis, Šerkšnas-Laukaitis, Janulevičius, Ašmenskas, P. ir T. Masiuliai, Juodelis, Vaicekauskienė, Boruta — kiekvienas už save atsakė: „Aš daugiau nieko neturiu pridurti”.

Pasitaręs vietoje, teismas nusprendė: teisiamojo Gorodeckio pareiškimą, pateiktą teismo tardymo pradžioje, atmesti, nes teismo proceso metu visai jam nežinomų klausimų teisiamojo Gorodeckio byloje neiškilo.

Į pirmininko klausimą advokatas atsakė: „Aš turiu AT tarpininkavimą prijungti prie bylos pas mane esančią Borutos, kaip AT deputato, charakteristiką”.

Pasitaręs vietoje, teismas nusprendė: „Advokato tarpininkavimą patenkinti - teisiamojo Borutos charakteristiką prijungti prie bylos”.

Pirmininkas paskelbia teismo posėdį esant baigtą ir suteikia žodį gynėjui - advokatui Kolevzonui.

Advokato Kolevzovo kalba. „Prieš pradėdamas ginti teisiamuosius, aš noriu sustoti prie trijų pagrindinių asmenų: Noreika, Gorodeckis, Poškienė. Iš jų liudijimų teismo proceso metu aišku,

kad jie stengėsi užkirsti kelią žmonių aukoms ir draudė sovietinio aktyvo žmonių žudymą. Jie visokiais būdais stengėsi stiprinti savo pagrindžio centrą, vadovauti visoms partizanų grupuotėms, veikiančioms Lietuvos miškuose, taip išreikšdami partizanų valią, bet ne lietuvių tautos valią.

Pasivadinęs generolu, vyriausiuoju grupuočių vadu, teisiamašis Noreika organizavo pagrindžio nacionalinį centrą, drauge su savimi į teisiamųjų suolą pasodindamas žmones, kurie galėjo sąžiningai dirbti. Noreika - visų grupių organizatorius ir turi atsakyti už savo nusikaltimus.

Teisiamašis Petras Masiulis, kurią aš ginu, būdamas atsakingame poste nuo 1941 m. tarnavo Raudonojoje armijoje. Taip, P. Masiulis buvo Raudonojoje armijoje, bet liko Vilniuje. Prašau teisiamašiam paskelbiant nuosprendį atkreipti dėmesį, kad P. Masiulis nepasidavė vokiečiams, o buvo jų uždarytas į koncentracijos stovyklą. Atsitiktinai susitikęs Noreiką, P. Masiulis apie LTT nieko nežinojo, taip kaip ir apie direktyvas, kurių, Noreikai atnešus, nepasiuntė pagal paskirtį, o sudegino. Atsižvelgiant į išvardytas lengvinančias aplinkybes, prašau P. Masiuliui sušvelninti bausmę.

Teisiamojo Tado Masiulio klausimu, kuris kaltinamas už ryšius su pagrindžio dalyviu Šerkšnu ir už tai, kad jį suvedė su Noreika, ta klaida įvyko per tėvą, pavedusį jam sužinoti apie teisiamašiam Noreikai rūpimus partizanus. Galbūt Tadas Masiulis apie LTT ir žinojo, bet narys nebuvo. Taip pat dėl to, kad buvo jauno amžiaus, Tadas Masiulis nusikaltimo nepadarė. Prašau teisumą sušvelninti bausmę skelbiant nuosprendį ir pervardijant jo nusikaltimus pagal dabartinį RSFSR BK 58-3 str. nuosprendį.

Teisiamojo Borutos atžvilgiu aš manau, kad tarp jo ir Poškienės buvo artimi bičiuliški ryšiai. Per parengtinį tardymą Poškienė daug kalbėjo apie Borutą, o per teisminį tardymą kai kurių faktų ji nepatvirtino. Atsišaukimo skaitymu Boruta nebuvo suinteresuotas. Boruta kaltinamas tik tuo, kad nepranešė to, ką jis sužinojo. Prašau teisumą teisiamojo Borutos bausmės nesieti su jo buvimu kalėjime.

Teisiamoji Vaicekauskienė atsitiktinai atsidūrė teisiamųjų suole. Jos pagrindinė kaltė ta, kad turėjo pranešti apie „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“. Manau, kad jos nusikaltimą reikia perkvalifikuoti ne pagal RSFSR BK 58-1 str. ir bausti pačia lengviausia bausme."

Pirmininkas suteikia teisiamajam **J. Noreikai** paskutinį žodį, kuriame šis pareiškė: „Būdamas Lietuvos kariuomenėje, aš daviau priesaiką, kad būsiu ištikimas laisvai, nepriklausomai Lietuvai. Aš tvirtai laikaisi savo įsitikinimų. Aš stojau į kovą prieš Sovietų Sąjungą, prieš bolševikus. Visi faktai, kurie aiškiai nušviesti parengtiniame tardyme, ir teisminiame tardyme patvirtina, kad aš su savo dalyviais norėjau kovoti už nepriklausomą Lietuvą. Sėdėti sudėjęs rankas aš negalėjau. Aš siekiau savo tikslo, bet visko nepadariau. Prašau teismą mane išteisinti pagal 1 punktą kaltinimo, kad aš savanoriškai tarnavau vokiečiams, o pagal kitus punktus prašau sušvelninti bausmę". Tai taip užprotokoluota teismo posėdžių protokoluose.

Aš gerai prisimenu J. Noreikos pasakytus žodžius: „Aš, kaip katalikas ir kaip karininkas, esu, prisiekęs prieš Dievą ir Tautą kovoti už laisvą nepriklausomą Lietuvą. Aš savo priesaiką noriu ištesėti iki galo..." (Paskutinės eilutės bemaž nepakeistos. - *V. A.*)

Pirmininkas suteikia teisiamajam S. Gorodeckiui paskutinį žodį. Jis pasakė: „Mane įtraukė į šį kelią. Todėl aš ir esu kartu su jais teisiamųjų suole. Aš galvojau apie laisvę, apie nepriklausomą Lietuvą. Aš dabar nežinau, kas vyks toliau, todėl mes toliau nedirbsime. Su Semaška aš susisiekiu tik dėl to, kad baigtųsi žmonių aukos, žmonės mums brangūs, jie bus reikalingi ir ateityje. Gynėjai teisingai sakė, kad visi kiti teisiamieji yra mūsų įtraukti ir mes trise juos pasodinome į teisiamųjų suolą. Kalbant apie kitų teisiamųjų nusikaltimus, prašau jų labai nenubausti. Aš nenorėjau jiems padaryti nieko blogo, bet matau, kad jau atrado tą mano blogį, ir aš turiu už tai atsakyti.

Jei teismas manys, kad tai įmanoma, prašau atkreipti dėmesį į mano atliktus darbus praeityje, įskaitant mano klaidą, atkreipti dėmesį į tai, kad aš pasitaisyčiau".

Teisiamoji **O. Lukauskaitė-Poškienė** paskutiniame žodyje pareiškė:

„Mano nusikaltimo ketinimai nustatyti. Prašau teisumą griežtai nebausti dviejų kultūros veikėjų - Juodelio ir Borutos - ir leisti jiems tęsti kultūrinį darbą lietuvių tautos labui“.

Teisiamasis **Z. Šerkšnas-Laukaitis** paskutiniame savo žodyje pareiškė: „Taip, aš buvau partizanų grupuotės narys, vėliau nutariau grupuotę palikti. Noreika stengėsi mane įkalbėti, kad nepasitraukčiau. Aš buvau jaunujų organizacijoje, bet nežinojau, kad ji turėjo „mirtininkų“ pavadinimą. Prašau teisumą sušvelninti bausmę“.

Teisiamasis **A. Janulevičius** savo paskutiniame žodyje pasakė:

„Mane įtraukė į šią organizaciją, tačiau dirbdamas aš nekovoju ginklu prieš Sovietų Sąjungą. Tik tuomet, kai Raudonoji armija pradės trauktis, reikės stoti ginti Lietuvą nuo kitų okupantų“.

Teisiamasis **V. Ašmenskas** paskutiniame žodyje apie save pasakė: „Iki 1946 m. aš nebuvo pogrindyje. Ginklų neturėjau. Aš prieš žudymus, prieš terorą, stengiausi išgelbėti žmones, kuriuos partizanai žudė miškuose. (Dėl to, kad dalyvavau 1941 m. sukilime ir 1941-1944 m. Lietuvių fronto veikloje, aš neprisipažinau. - *V. A.*). Prašau sušvelninti bausmę“.

Teisiamasis **P. Juodelis** paskutiniame žodyje pasakė: „Gyvenant Lietuvoje pereinamuoju laikotarpiu, galima padaryti klaidų. Gorodeckis man atvėrė akis. Taip, aš buvau tolimas nuo pogrindžio. Aš jo nieieškojau, Gorodeckis ir Noreika patys mane atrado. Bet aš nedirbau su jais LTT. Prašau teisumą įvertinti mano darbus. Aš sąžiningai, pasiaukojamai dirbau atsakinguose postuose. Dabar mano sveikata nekokia. Jei negalima manęs išlaisvinti, tai prašau bausmę sušvelninti“.

Teisiamasis **P. Masiulis** paskutiniame žodyje pasakė:

„Aš kaltinamas dviem nusikaltimais. Pirmuoju atveju prašau išteisinti, antruoju - jūsų nuožiūra. Jei galima, prašau sušvelninti bausmę.“

Aš kaltas, kad supažindinau Šerkšną su Noreika. Aš juos supažindinau kaip paprastus žmones. Aš nežinojau, kas toks yra

Noreika. Aš tai padariau nesuprasdamas. Prašau teismą suteikti man galimybę sąžiningai dirbti atstatant Lietuvą".

Teisiamasis K. Boruta paskutiniame žodyje pasakė:

„Aš prisipažįstu, jog turiu atsakyti už tai, kad nepranešiau kur reikia, kas man buvo žinoma. Prašau teismą suteikti man galimybę sąžiningai dirbti. Aš savo kaltę prisipažįstu".

Teisiamoji **O. Vaicekauskienė** paskutiniame žodyje pasakė:

„Prašau atkreipti dėmesį, kad aš antisovietinėje veikloje nedalyvavau, jei galima, prašau išteisinti mane".

1946 m. lapkričio 21 d. 20 val. 10 min. teismas išėjo į pasitarimo kambarį. Teismui grįžus iš pasitarimo kambario lapkričio 22 d. 6 val. 25 min., pirmininkas paskelbė teismo nuosprendį ir išaiškino, kaip galima jį apskųsti.

1946 m. lapkričio 22 d. 6 val. 55 min. ryto pirmininkas paskelbė, jog teismo posėdis baigtas.

Pasirašė pirmininkas - Stasiulis, sekretorius.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L 240-260.)

LSSR VR kariuomenės karinio tribunolo 1946 m. lapkričio 20—22 d. nuosprendis

Vilniaus įgulos karinis tribunolas uždarame teismo posėdyje Vilniuje, pirmininkaujant justicijos plk. Stasiuliui ir nariams: ltn. Kaktavičiui ir ltn. Sleinickovui, sekretoriaujant ltn. Rudenkai, dalyvaujant advokatui Kolevzonui, išnagrinėjęs teisiamųjų bylas, nustatė:

Teisiamasis J. Noreika dar 1945 m. gruodžio mėn. pradėjo ieškoti ryšių su veikiančiomis Lietuvoje ginkluotomis pogrindžio grupuotėmis norėdamas sujungti jas, organizuoti sukilimą prieš Sovietų Sąjungą, atkurti buržuazinę valdžią Lietuvoje.

P. ir T. Masiulių padedamas, J. Noreika susisiekė su Alytaus apskrities ginkluotų grupuočių atstovu Z. Šerkšnu-Laukaičiu. Noreika pavedė Šerkšnui-Laukaičiui ir jo užverbuotam Janulevičiui Vilniuje įkurti iš Vilniaus universiteto ir kitų drašių aktyvistų

jaunimo grupę „mirtininkai“, kuri galėtų atlikti visokius centro uždavinius - vykdyti teroro aktus prieš sovietų aktyvistus, sukilimo metu užimti radijo stotį, elektrinę ir kitus gyvybiškai svarbius sostinės objektus. 1946 m. sausio viduryje Noreika susisiekė su teisiamaisiais Gorodeckiu ir Lukauskaite-Poškiene, su kuriais buvo įkurta vadinamoji Lietuvos tautinė taryba, vadovaujanti visoms pagrindžio organizacijoms, kovojančioms prieš sovietų valdžią Lietuvoje. Pradėjo leisti ginkluotoms grupuotėms įsakymus, direktyvas, informacines suvestines. Direktyvas platino LTT vardu, o įsakymus - Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės vardu su Generolo Vėtros prašu. Norint sudaryti išpūdį, esą organizacijos vadovybė veikia seniai, pirmoji direktyva buvo numeruota skaičiumi 5. Noreika - buvęs buržuazinės Lietuvos kariuomenės karinio tribunolo sekretorius - pasirašydavo Generolas Vėtra.

Teisiamasis Gorodeckis aktyviai įsijungė į LTT darbą: rengė „Informacines suvestines“ - apžvalgas, abu su Noreika rengė LIT vardu direktyvas, pats susisiekė su Telšių ginkluotų grupuočių vadovybe, su teisiamuoju V. Ašmensku ir per jį perdavė įsakymus, direktyvas į Kauną ir kitas apskritis. Per V. Ašmenską užmezgė ryšius su Klaipėdoje gyvenančiu Tamuliu, kuriam pavedė papirkti ką nors iš lakūnų, kad galėtų susisiekti su lietuvių komitetais Švedijoje.

Teisiamoji Lukauskaitė-Poškienė dalyvavo savo bute visuose pasitarimuose, daugindavo visus išleidžiamus įsakymus, direktyvas ir kitus dokumentus savo rašomąja mašinėle.

Noreika, Gorodeckis ir Poškienė išspausdintą medžiagą siuntinėjo per ryšininkus į apskritis. Poškienė ieškojo būdų, kaip įsigyti popieriaus, kad juo aprūpintų ginkluotas grupuotes, mėgino palaikyti ryšius su radijo mazgo darbuotojais siekiant pirmąją sukilimo dieną užimti radijo stotį. 1946 m. vasario mėn. Noreika parengė, Gorodeckis papildė ir Poškienė padaugino „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas“, norėdami persiųsti jį į užsienį ir LTT vardu ten paskelbti spaudoje. Dėl to Gorodeckis įpareigojo Tamulį papirkti Klaipėdoje lakūną ir lėktuvu persiųsti šį šmeižiantį Lietuvos sovietų valdžią dokumentą į užsienį.

Svarbiausias visų išleidžiamų Lietuvos ginkluotųjų pajėgų (LGP ir Generolo Vėtros įsakymų tikslas - pasirengti ginkluotam sukilimui ir gauti valdžią. Direktyvose ginkluotoms grupuotėms buvo nurodoma vengti vykdyti teroro aktus, kad būtų išsaugoti žmonės.

Noreika ir Gorodeckis savo antisovietiniame darbe kreipėsi prof. Juodelį kaip į konsultantą.

Lukauskaitė-Poškienė kreipėsi į teisiąją Vaicekauskienę, kad ji pataisytų „Atsišaukimo į laisvąsias pasaulio tautas“ vertimą į prancūzų ir anglų kalbas.

1946 m. Noreika, sužinojęs, kad Vilniaus valstybinio universiteto studentas Varaneckas ketina bėgti į amerikiečių zoną Vokietijoje, davė jam užduotį užmegzti ryšius su lietuvių emigrantų komitetu ir pranešti, kad Vilniuje organizuojama LTT.

Teisiamasis Noreika 1941-1944 m. (faktiškai 1941-1943 m. - V. A.) buvo Šiaulių apskr. viršininkas, mitinguose ir susirinkimuose sakė kalbas, nukreiptas prieš Sovietų Sąjungą bei bolševikus, ir kvietė valstiečius padėti vokiečių kariuomenei maisto produktais, kad jie greičiau nugalėtų Raudonąją armiją.

Teisiamasis Šerkšnas-Laukaitis, 1941 m. vokiečiams okupavus Veisiejų valsčių, ištojo savanoriu prie vietos policijos veikiančios karinės grupuotės, saugojo keletą savaičių policijos patalpas ir sandėlius. 1945 m. liepos-spalio mėn. Šerkšnas buvo Alytaus apskrityje veikusiame partizanų būryje „Šernas“. Vėliau jis buvo paskirtas bataliono vado pavaduotoju. Būdamas ginkluotose grupuotėse, Šerkšnas dalyvavo valstiečių užpuolimuose. 1945 m. spalio mėn. Šerkšnas išgijo dokumentus Laukaičio pavarde ir įsidarbino mokytoju Macucų km., Dieveniškių valsč., Vilniaus apskr., o ryšių su karinėmis grupuotėmis nenutraukė. Šerkšnas 1945 m. gruodžio mėn. užmegzė ryšį su Noreika, aprūpino partizanus medikamentais ir popieriumi, iš Alytaus karinių grupuočių vadovų gaudavo antisovietinius laikraščius ir juos perduodavo LTT. Noreikos pavedimu Vilniuje įkūrė „mirtininkų“ grupę.

Teisiamasis Janulevičius, užverbuotas Z. Šerkšno, aktyviai dalyvavo organizuojant „mirtininkų“ grupes. 1946 m. vasario mėn.

areštavus Šerkšną, Janulevičius pakeitė Z. Šerkšną bei jo „mirtininkų“ grupių organizavimą ir palaikė nuolatinius ryšius su Noreika.

Teisiamasis Ašmenskas 1946 m. sausio mėn. buvo užverbuotas Gorodeckio Kaune ir turėjo suorganizuoti Kauno apygardos štabą. Gavęs iš Gorodeckio įsakymus, direktyvas ir kitus LTT išleistus dokumentus, jis perduodavo tai Marijampolės, Lazdijų, Šakių apskritims. Jis pats užverbavo keletą žmonių Kaune. 1946 m. vasario mėn. Gorodeckio pavedimu jis važiavo į Klaipėdą, susisiekė su Tamuliu ir šiam pavedė papirkti kokį nors lakūną, kad būtų galima nuvykti į Švediją.

Savo veiksmais Noreika, Gorodeckis, Lukauskaitė-Poškienė, Šerkšnas-Laukaitis, Janulevičius ir Ašmenskas padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

Teisiamasis plk. ltn. Petras Masiulis, būdamas Lietuvos 29-ojo šaulių korpuso techninio aprūpinimo viršininku, 1941 m. birželio mėn., vokiečiams užėmus Vilnių, liko sostinėje ir rytą prisistatė vokiečių komendantūrai. Vokiečiai jį paleido su ginklu į namus. 1941 m. birželio 24 d. įėjo į Vilniaus tarpusavio pagalbos komitetą. Vokiečiams vėliau paleidus šį komitetą, P. Masiulis 1941-1943 m. dirbo Vilniaus statybos tresto direktoriumi ir atliko statybos darbus. (Kad P. Masiulis 1943 m. kovo mėn. buvo išvežtas į Štuthof'o koncentracijos stovyklą, nuosprendyje neminima. - *V. A.*)

Petras Masiulis, kai 1945 m. Noreika prašė susisiekti su kuo nors iš ginkluoto pagrindžio dalyvių, kovojančių prieš sovietų valdžią, nurodė savo sūnų Tada Masiulį, kuris galėtų suvesti su reikalingu jam žmogum. 1946 m. kovo mėn. P. Masiulis priėmė iš Noreikos paketą LTT direktyvų bei įsakymų, kad galėtų tai perduoti į Panevėžį, kur P. Masiulis rengėsi važiuoti, bet išėjus Noreikai, jo žmonai reikalaujant, tuos dokumentus sudegino. P. Masiulis apie pagrindžio komitetą nežinojo ir jo narys nebuvo. P. Masiulis padarė nusikaltimą, numatytą pagal RSFSR BK 58-1a str. Nusikaltimas pagal RSFSR BK 58-11 str. nenustatytas.

Teisiamasis Tadas Masiulis pažinojo Šerkšną-Laukaitį, kuris palaikė ryšius su pagrindžio karinėmis grupuotėmis. Gavęs iš Šerkšno-

Laukaičio partizanų laikraštį, jį perskaitęs perdavė J. Noreikai. Apie Noreikos perduotas P. Masiuliui direktyvas, skirtas Panevėžiui, T. Masiulis žinojo. T. Masiulis nebuvo pagrindžio organizacijos narys, tačiau jai padėjo, tuo padarydamas nusikaltimą pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str.

Teisiamasis Juodelis, apsilankius jo bute Gorodeckiui ir Noreikai, tarėsi apie sovietų valdžios Lietuvoje nuvertimą, susipažino su direktyva, kad būtina nutraukti aktyvią sovietų valdžios veiklą Lietuvoje, susipažino su „Atsišaukimu į laisvasias pasaulio tautas“ ir tai aprobavo. Išklaušęs Noreikos ir Gorodeckio nuomonės dėl buržuazinės santvarkos atkūrimo Lietuvoje ir dviejų partijų - dešinėsios bei kairiosios - įsteigimą, jiems davė patarimų. Juodelis žinojo, kad Noreika ir Gorodeckis yra LTT nariai. Savo veiksmais Juodelis padarė nusikaltimus, numatytus pagal RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str.

Teisiamoji Vaicekauskienė, kai 1946 m. kovo mėn. į ją kreipėsi Poškienė-Lukauskaitė prašydama pasakyti savo nuomonę apie „Atsišaukimu į laisvasias pasaulio tautas“ vertimą į prancūzų kalbą ir išversti šį atsišaukimą į anglų kalbą, pareiškė, kad prancūzų kalbą ji moka nepakankamai. Ji paminėjo anglų kalbos mokytojo pavardę, kuris moka šią kalbą. Atsišaukimo neskaitė ir kas jį parašė, taip pat nežinanti. Vaicekauskienė savo veiksmais nusikalto pagal RSFSR BK 58-12, o ne pagal 17-58-1a ir 58-11 str.

Teisiamasis Boruta artimai draugavo su Lukauskaite-Poškiene, dažnai girdėjo jos priešiškus sovietų valdžiai pasisakymus. 1946 m. kovo mėn. supažindino Borutą su „Atsišaukimu į laisvasias pasaulio tautas“. K. Boruta padarė pastabą apie tai, kad mažai paminėta apie rinkimus į SSRS aukščiausiąją tarybą, bet Poškienei pasiūlius padaryti jam savo pataisas, Boruta atsisakė. Boruta apie Poškienę ir jos veiksmus sovietų organams nepranešė ir tuo padarė nusikaltimą, numatytą pagal RSFSR BK 58-12 str.

Manydamas, jog netikslinga nuteisti P. Masiulį aukščiausia bausme, karinis tribunolas, vadovaudamasis RSFSR BPK 319-320 ir RSFSR BK 51 str.,

nusprendė:

Petrą Noreiką, s. Baltraus (KT apsiriko parašęs vietoj Jono - Baltraus vardą. - *V. A*), ir Zigmą Šerkšną-Laukaitį pagal jų padarytus nusikaltimus, vadovaujantis RSFSR BK 58-1a nuteisti aukščiausia bausme - sušaudyti konfiskuojant turta.

Stasys Gorodeckis, s. Kosto, Ona Lukauskaitė-Poškienė, d. Stasio, Alfonsas Janulevičius, s. Jono, Viktoras Ašmenskas, s. Antano, Petras Juodelis, s. Antano, už padarytus nusikaltimus, vadovaujantis RSFSR BK 58-1a str. nuteisti po dešimt metų laisvės atėmimo kiekvienam ir pataisos darbų stovykloje, pagal BK 51 str. punktus a, b, c po 5 metus teisių suvaržymo kiekvienam su jų turto konfiskavimu.

Petras Masiulis, s. Baltraus, vadovaujantis RSFSR BK 58-1 b str. nuteistas dešimt metų pataisos darbų stovykloje su teisių suvaržymu penkeriems metams ir su turto konfiskavimu.

Tadas Masiulis, s. Petro, už padarytus nusikaltimus pagal RSFSR BK 58-1a str. nuteistas laisvės atėmimu aštuoneriems metams pataisos darbų stovykloje su teisių suvaržymu, pagal 31 str. punktus a, b, c ketveriems metams ir su turto konfiskavimu.

Kazys Boruta, s. Kazio, vadovaujantis RSFSR BK 58-12 str. nubaustas laisvės atėmimu pataisos darbų stovykloje penkeriems metams be teisių suvaržymo.

Julija Vaicekauskienė, d. Motiejaus, vadovaujantis RSFSR BK 58-12 str. nuteista laisvės atėmimu pataisos darbų stovykloje penkeriems metams be teisių suvaržymo.

Pagal RSFSR BK 17-58-1 a ir 58-11 str. laikyti ją teismo išteisinta. Turint galvoj, kad Vaicekauskienė su Poškienė niekuomet nekalbėjo antisovietinėmis temomis, nuteistosios nereikia izoliuoti, J. Vaicekauskienę nuteisti sąlyginai 5 metams su 3 metų bandomuoju laikotarpiu.

Nuteistųjų bausmės atlikimo pradžią laikyti: A. Janulevičiui nuo 1946 m. kovo 16 d., Gorodeckiui ir Lukauskaitei nuo kovo 16 d., Borutai nuo kovo 17 d., V. Ašmenskui nuo kovo 18 d., Juodeliui nuo kovo 19 d., T. Masiuliui nuo gegužės 11 d., P. Masiuliui nuo

liepos 26 d. Daiktiniai įrodymai - įsakymai, direktyvos ir atsišaukimai - sunaikinti. Paimtą per kratą pas Lukauskaitę-Poškiene rašomąją mašinėlę su lietuvišku šriftu ir pas Janulevičių 10 kg balto popieriaus realizuoti ir gautus pinigus perduoti į vyriausybės kasą. T. Masiulio 3-iosios valstybinės paskolos obligacijas 50 rb sumai perduoti valstybės kasai. P. Masiuliui atimti karinį papulkininkio laipsnį. Nuosprendis gali būti apskūstas SSRS aukščiausiojo teismo Karinei kolegijai per 72 val. nuo KT nuosprendžio nuorašo įteikimo dienos.

Pasirašė KT pirmininkas - Stasiulis ir nariai.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 261-266).

SSRS AT Karinės kolegijos nutartis Nr. 2/5-9844

Pirmininkauja justicijos generolas papulkininkis Ulrichas, nariai - justicijos generolas majoras Dimitrijevas, justicijos pulkininkas Siuldinas.

1947 m. sausio 8 d., peržiūrėję Vilniaus įgulos karinio tribunolo nuteistųjų bylą pagal 1946 m. lapkričio 20-22 d. kasacinį skundą, **numatė:**

Noreikai (Petru) Jonui, s. Baltraus (suklysta ir ištaisyta į „Jonas“. - V. A.) ir Šerkšnui-Laukaičiui Zigmui, s. Juozo, pagal RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str. skirti aukščiausią bausmę - sušaudyti.

Gorodeckiui Stasiui, s. Kosto, Lukauskaitei-Poškienei Onai, d. Stasio, Janulevičiui Alfonsui, s. Juozo, Ašmenskui Viktorui, s. Antano, taikyti RSFSR BK 58-1a ir 58-11 str.

Juodeliui Petru, s. Antano, taikyti RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str., atimti laisvę įkalinus 10 metų pataisos darbų stovykloje ir 5 metams suvaržant teises bei konfiskuojant kiekvieno iš jų turtą.

Masiuliui Petru, s. Baltraus, buvo taikyti RSFSR BK 58-1 b ir 51 str. atimant laisvę pataisos darbų stovykloje 10 metų ir 5 metams suvaržant teises, konfiskuojant jo turtą ir panaikinant jo karinį papulkininkio laipsnį.

Tačiau jį teismo nuosprendžiu pagal RSFSR BK 58-11 str. išteisinti.

Masiuliui Tadui, s. Petro, taikyti RSFSR BK 17-58-1a ir 58-11 str. atimant laisvę pataisos darbų stovykloje 8 metams, 4 metams suvaržant teises ir konfiskuojant jo turta.

Borutai Kaziui, s. Kazio, taikyti RSFSR BK 58-12 str. atimant laisvę pataisos darbų stovykloje 5 metams be teisių suvaržymo ir be turto konfiskavimo.

Vaicekauskienei Julijai, d. Motiejaus, taikyti RSFSR BK 58-12 str. atimant laisvę 5 metams pataisos darbų stovykloje, be teisių suvaržymo ir be turto konfiskavimo.

Tačiau ją teismo nuosprendžiu pagal RSFSR BK 58-11 str. išteisinti.

Penkerių metų laisvės atėmimo bausmę Vaicekauskienei taikyti sąlyginai trejų metų bandomuoju laikotarpiu.

Nutarė:

Parengtinio ir teismo tardymų metu nustatyti Noreikos J., Šerkšno Z., Gorodeckio S., Lukauskaitės O., Janulevičiaus A., Ašmensko V., Juodelio P., Masiulio P., Masiulio T. ir Borutos K. padaryti nusikaltimai, kurie yra išvardyti nuosprendyje, ir, turint omenyje, kad taikytos bausmės dydis atitinka jų padarytų nusikaltimų dydį, nuosprendis, liečiantis Noreiką J., Šerkšną Z., Gorodeckį S., Lukauskaitę O., Janulevičių A., Ašmenską V., Juodelį P., Masiulį P., Masiulį T. ir Borutą K., paliekamas galioti atmetant nuteistųjų kasacinius skundus, kuriuose jie prašo sušvelninti bausmę.

Tikra: Karinės kolegijos sekretorius vyr. lt. Varfolamcevas (parašas).

Antspaudas - SSRS aukščiausiojo teismo Karinė kolegija.

(B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L 284.)

XIII. MGB OPERACIJA „FALANGA”

Suimtujų sąrašai

1946 m. kovo pradžioje KGB, gavęs iš savo agentų Oras, Klevas ir Sibiriakovas pranešimus apie slaptos pogrindžio organizacijos, veikiančios Vilniuje, veiklą, parengė operatyvinį planą, kurį pavadino „Falanga”.

Vykdydamas šį planą, KGB areštavo nemažai Lietuvos tautinės tarybos ir su ja artimai susijusių asmenų.

1. Jonas Noreika, s. Baltraus, gimęs 1910 m., lietuvis, buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas, su aukštuoju mokslu, Mokslų akademijos juriskonsultas.

Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės pirmininkas (turi būti vadas. - *V. A.*), pagal slapyvardį Generolas Vėtra.

2. Stasys Gorodeckis, s. Konstantino, gimęs 1915 m., lietuvis, su nebaigtu aukštuoju mokslu, rašytojas, LSSR dailės fondo direktoriaus pavaduotojas.

Lietuvos tautinės tarybos generalinis sekretorius.

3. Ona Lukauskaitė-Poškienė, gimusi 1906 m., lietuvė, buvusi eserė, rašytoja, LSSR rašytojų sąjungos narė, medicinos seserų mokyklos dėstytoja.

LTT ideologinio darbo vadovė.

4. Kazys Boruta, s. Kazimiero, gimęs 1905 m., lietuvis, buvęs eseras, rašytojas, LSSR rašytojų sąjungos narys, LSSR mokslų akademijos Literatūros muziejaus direktorius.

Dalyvavo redaguojant „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas”.

5. Petras Juodelis, s. Antano, gimęs 1909 m., lietuvis, Vilniaus valstybinio universiteto profesorius.

Dalyvavo parengiant „Atsišaukimo į laisvasias pasaulio tautas” tekstą. Numatytas į vyriausybės sudėtį - į ministro pirmininko pavaduotojo vietą.

6. Viktoras Ašmenskas, gimęs 1912 m., lietuvis, su aukštuoju mokslu, buvęs smetoninės armijos lakūnas, LSSR miško pramonės inžinierius.

Vienas iš Kauno apygardos LTT štabo vadovų (faktiškai LGPVV. - V. A.). Rengiamas permesti į Švediją.

7. Julija Vaicekauskienė (Lozoraitytė. - V. A.), d. Mato, lietuvė, su aukštuoju mokslu, LSSR mokslų akademijos bibliotekininkė.

Dalyvavo verčiant „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas“ iš lietuvių į anglų kalbą.

8. Elena Kakariekaite, d. Jono, gimusi 1927 m., Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos-filologijos fakulteto studentė.

Vyriausioji LTT ryšininkė, slapyvardžiu Elenutė. Palaikė LTT ryšius su Telšių organizacija, Žemaičių legionu, Panevėžio LLA štabu ir Alytaus partizanų grupe (apygardos A štabu).

9. Elena Šileikaitė, d. Petro, gimusi 1922 m., Vilniaus valstybinio universiteto studentė.

LTT ryšininkė su Panevėžio LLA štabu, parenka konspiracinius butus organizacijos narių susirinkimams.

10. Irena Kakariekaite, d. Felikso, gimusi 1925 m., Vilniaus valstybinio universiteto Medicinos fakulteto studentė.

LTT ryšininkė su Panevėžio LTT štabu.

11. Marija Bėkšaitė, d. Povilo, gimusi 1926 m., Vilniaus valstybinio universiteto studentė.

LTT ryšininkė su Panevėžio LLA štabu.

12. Julija Šerkšnaitė, d. Juozo, gimusi 1928 m., spaustuvės „Spindulys“ darbuotoja.

LTT ryšininkė su Alytaus partizanų (rašo: banditų) grupuote (apygardos A štabu), organizaciją aprūpino šriftu, popieriumi ir medikamentais.

13. Rožė Bakanauskaitė, d. Tomo, gimusi 1924 m., moksleivė.

LTT ryšininkė su Alytaus apskr.

14. Birutė Viktorija Šileikaitė, LTT ryšininkė su Panevėžio partizanų grupuotėmis.

15. Alfonsas Janulevičius, s. Juozo, gimęs 1922 m., Vilniaus valstybinio universiteto studentas, „mirtininkų“ grupės vadovas asmeniškai J. Noreikos ryšininkas.
 16. Jonas Antončikas, s. Mykolo, gimęs 1928 m., elektrinės darbuotojas, „mirtininkų“ grupės grandies vadovas.
 17. Feliksas Svirnelis, s. Kazimiero, gimęs 1923 m., Vilniaus valstybinio universiteto studentas, „mirtininkų“ grupės grandies vadovas.
 18. Aleksas Petrauskas, s. Vinco, gimęs 1923 m., vakarinio technikum studentas, Respublikinės profsąjungų tarybos inspektorius, „mirtininkų“ grupės narys.
 19. Tomas Krušas, s. Motiejaus, gimęs 1913 m., Vilniaus energetikos valdybos montuotojas, „mirtininkų“ grupės narys.
 20. Vincas Krušas, s. Motiejaus, gimęs 1923 m., buvo „mirtininkų“ grupės narys.
 21. Algirdas Černeckas, s. Motiejaus, gimęs 1923 m., Vilniaus gimnazijos moksleivis, buvo „mirtininkų“ grupės narys.
 22. Petras Averka, s. Simono, gimęs 1918 m., Vilniaus valstybinio universiteto studentas, slėpė vieną iš Kazimieraičio partizanų formuotės vadų - Šerkšnų-Laukaitį.
 - 23- Vytautas Vaicekuskas, s. Juozo, gimęs 1928 m., Pramonės banko buhalteris, aprūpino popieriumi.
 24. Feliksas Žakevičius, s. Felikso, gimęs 1922 m., „Spindulio“ spaustuvės darbuotojas, LTT aprūpino popieriumi.
 25. Jonas Semaška, s. Juozo, gimęs 1907 m., kilęs iš Panevėžio apskr., buv. Lietuvos armijos majoras (majoro laipsnį gavo tarnaudamas Lietuvos savisaugos batalionuose Rytų fronte. - *V. A*).
 26. Vladas Kučinskas, s. Prano, gimęs 1918 m., kilęs iš Tauragės apskr., Tauragės vyr. kelių valdybos vyresnysis inžinierius, lietuvis, nepartinis, gyveno Telšių m.
- MGB 2-ojo skyriaus 3-iojo poskyrio viršininko pavaduotojas kapitonas Danilovas. (F. Nr. K-1. Ap. 10. L 190-193.)

KGB pažyma

Lietuvos SSR valstybės saugumo ministras 1946 m. gegužės mėn. parengia Maskvai pagal šią agentūrinę bylą „Falanga“, išaiškinant Lietuvos tautinę tarybą Vilniuje, ataskaitos pažymą.

1946 m. kovo pradžioje gavus agentų pranešimus apie Lietuvos antisovietinės nacionalistinės inteligentų grupės veiklą, pradėta byla pavadinimu „Falanga“.

Byla buvo rengiama 10-čiai asmenų, iš jų:

1. Ona Lukauskaitė-Poškienė, d. Stasio, gimusi 1906 m., lietuvė, buvusi eserė, rašytoja, medicinos seserų mokyklos dėstytoja (areštuota).

2. Jonas Noreika, s. Baltraus, gimęs 1910 m., buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas, lietuvis, su aukštuoju mokslu, LSSR mokslų akademijos juriskonsultas (areštuotas).

3. Stasys Gorodeckis, s. Konstantino, gimęs 1913 m., lietuvis, rašytojas. Dailės fondo direktoriaus pavaduotojas (areštuotas).

4. Kazys Boruta, s. Kazimiero, gimęs 1908 m., lietuvis, LSSR rašytojų sąjungos narys, Mokslų akademijos Literatūros muziejaus direktorius (areštuotas).

5. Kazys Inčiūra, s. Petro, gimęs 1908 m., lietuvis, praeityje glaudėsi prie krikščionių demokratų partijos, LSSR rašytojų sąjungos narys, kartu Lietuvos dramos teatro aktorius.

6. Leonas Bistras, s. Mykolo, gimęs 1890 m., lietuvis, buvęs Lietuvos krikščionių demokratų lyderis, filosofijos mokslų daktaras, buv. kunigų seminarijos darbuotojas.

Agentų pranešimuose Lukauskaitė, Boruta, Gorodeckis ir kiti bylos asmenys apibūdinami kaip ryškiai nacionalistinės krypties, telkiantys reakcines Lietuvos inteligentijos jėgas, kurios ėmėsi priemonių išleisti antisovietinius dokumentus.

Iš agentų Oras, Klevas ir Sibiriakovas pranešimų matyti, kad Lukauskaitė ir Gorodeckis vasario pradžioje mėgino gauti 0,5 t

rašomojo popieriaus ir rašomąją mašinėlę su lietuvišku šriftu proklamacijoms spausdinti, susitiko Lukauskaitės bute, kur jiedu aptarė antisovietinius nacionalinius klausimus.

Iš agento Klevas pranešimo: „S. m. vasario 2 d. Lukauskaitė kreipėsi į šaltinį (agentą), prašydama leisti naudotis rašomąja mašinėle. Apie tikslus ir darbo sąlygas ji pasakė:

„Vienas žmogus užėdinės pas jus į butą, paspausdins porą valandų, o galbūt paims mašinėlę su savim arba, galimas daiktas, kad spausdins proklamacijas... Tuomet jūs negalėsite dirbti šia mašinėle, kad jos šifras nebūtų žinomas...”

Š. m. vasario mėn. Lukauskaitės bute buvo svarstomas nepriklausomos Lietuvos klausimas. Objektas Galvydis pareiškė:

„Šis klausimas apie Pabaltijo nepriklausomybę, be abejo, bus iškeltas Asamblėjoje. Sovietų vyriausybė bus priversta palikti Lietuvą, Latviją, Estiją. Mes atgausime nepriklausomybę ir dėl to jokių abejonių nėra. Mes to sulauksime netrukus...” - rašoma agentūrinėje byloje.

Iš agento Oras pranešimo: Š. m. kovo 12 d. agentas pranešė, kad Lukauskaitė saugoja antisovietinius dokumentus, taip pat Lietuvos tautinės tarybos pasirašytą „Atsišaukimą į laisvasias pasaulio tautas”. Šis dokumentas, kaip agentui pareiškė Lukauskaitė, parengtas išsiųsti į užsienį prieš Laisvųjų pasaulio tautų konferenciją, kuri įvyks Amerikoje.

Agento Oras pranešimu, Lukauskaitė parodė ypatingą atsargumą ir pareiškė, kad, jeigu ją suimtų, šiuos dokumentus ji sunaikins.

Gavus šias žinias, įvykdyta kombinacija - paimti šiuos dokumentus ir areštuoti Lukauskaitę. Prie operatyvinių darbuotojų grupės į Lukauskaitės butą buvo pasiųsta mūsų darbuotoja - lietuvė, kuriai Lukauskaitė per neatsargumą atidarė duris. Lukauskaitės bute rasti:

„Atsišaukimas į laisvasias pasaulio tautas” - lietuvių ir prancūzų kalbomis. Ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės įsakymai Nr. 3 ir 4, „Atsišaukimas į lietuvių tautą”, numatytas paskelbti per

radiją sukilimo metu. Jos bute buvo paimta rašomoji mašinėlė, su kuria buvo spausdinami dokumentai.

Pasidarbavus Lukauskaitės bute, buvo paspėsti spąstai, kurių dėka jos bute sulaikyti bylos dalyviai Gorodeckis, Noreika ir kiti.

Šioje pasaloje (iš tikrųjų S. Gorodeckio bute kovo 1 d. - *V. A.*) buvo sulaikytas ir areštuotas Kauno nacionalinio pagrindžio vadovas, buvęs Smetonos armijos lakūnas, Miškų pramonės ministerijos inžinierius statybininkas Viktoras Ašmenskas, s. Antano, gimęs 1912 m., lietuvis.

Šios operacijos metu O. Lukauskaitė ir S. Gorodeckis mėgino sunaikinti minėtus dokumentus ir pabėgti, bet operatyvininkams panaudojus savas priemones, šie mėginimai nepavyko.

Areštuotieji Gorodeckis, Lukauskaitė ir Noreika prisipažino, kad norėdami Lietuvoje sujungti visą nacionalinį pagrindį ir partizanų (rašo: banditų) grupuotes, kad jos būtų pavaldžios vienai vadovybei, 1945 m. gruodžio mėn. pabaigoje jie oficialiai įformino tą vadovybę, pavadindami Lietuvos tautine taryba ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąja vadovybe.

Iniciatyviam organizacijos Lietuvos tautinė taryba trejetui priklausė:

Noreika - Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiosios vadovybės atstovas, slapyvardis - Generolas Vėtra;

Gorodeckis - LTT generalinis sekretorius;

Lukauskaitė - LTT ideologinė vadovė.

Organizacinis trejetas, atstovaudamas Lietuvos tautinei tarybai, į išplėstinę tarybą numatė įtraukti daug įžymių Lietuvos inteligentijos atstovų, žinomų praeityje savo reakcine veikla:

- Vilniaus valstybinio universiteto profesorių, praeityje žinomą krikščionių demokratų partijos atstovą Jurgutį;

- buv. buržuazinės Lietuvos žemės ūkio ministrą profesorių Aleksą;

- buv. buržuazinės Lietuvos krikščionių demokratų partijos pirmininką, buv. Smetonos valdžios švietimo ministrą Bistrą;

- praicityje linkusį prie kairiųjų partijų sparno prof. Šalkauskį;
- praicityje linkusį prie liaudininkų Vilniaus valstybinio universiteto profesorių Juodelį;
- sovietinių rašytojų sąjungos narį poetą B. Sruoga;
- sovietinių rašytojų sąjungos rašytoją, dramos teatro aktorį Inčiūrą;
- LSSR mokslų akademijos darbuotoją prof. Dagį.

Lukauskaitės ir Noreikos liudijimu, Lietuvos tautinė taryba turėjo virsti Lietuvos vyriausybe ir savo žinion perimti karinę ir administracinę valdžią.

O. Lukauskaitė liudija: „ <...> 1946 m. kovo pirmoje pusėje, po Čerčilio kalbos Fultone (JAV), Noreika, Gorodeckis ir aš priėjome prie išvados, kad artėja Anglijos ir Amerikos ginkluoto susirėmimo su SSRS metas. Todėl svarstėme klausimą, kaip išplėsti LTT sudėtį, kuri, mūsų nuomone, turėtų tapti Lietuvos laikinąja vyriausybe.

Juodeliui numačius į Lietuvos tautinę tarybą įtraukti K. Šalkauskį, B. Sruoga, K. Inčiūrą, su jais buvo svarstomi antisovietinės veiklos praktiniai klausimai, konsultuojamasi dėl išleidžiamų antisovietinių dokumentų, jiems absoliučiai pritarus dėl pagrindžio organizacijos nacionalinio centro ir jo veiklos išplėtimo".

Areštuotas prof. P. Juodelis liudija, kad vasario-kovo mėn. Noreika ir Gorodeckis ne kartą su juo aptarė jų vadovaujamo pagrindžio darbą ir būsimos Lietuvos vyriausybės sudėtį. Jam buvo siūloma ministro pirmininko vieta ar vienos kurios nors seimo komisijos pirmininko vieta.

Į ministro pirmininko vietą, toliau liudija Juodelis, buvo numatytas krikščionių demokratų atstovas (kas konkrečiai, apie tai, rodos, nekalbėta).

Juodelis sutiko įeiti į vyriausybės sudėtį ir dalyvavo rengiant „Atsišaukimo į laisvasias pasaulio tautas" tekstą.

Lietuvos tautinė taryba iškėlė sau pagrindinį uždavinį - parengti visuotinį ginkluotą sukilimą ir, įsteigusi Respublikoje 4 karines sukilimo apygardas, užtikrino ryšius su Kauno LLA štabo didelėmis

partizanų grupuotėmis, Didžiosios Kovos (Žaliojo velnio) štabu A, Žemaičių legionu ir kt. (apie šias organizacijas žr. mūsų ataskaitinius pranešimus).

1946 m. sausio pradžioje S. Gorodeckis davė V. Ašmenskui uždavinį sujungti Marijampolės, Vilkaviškio, Sakių, Lazdijų, Alytaus, Kauno apskričių partizanų (rašo: banditų) grupuotes, kad jos priklausytų bendram apygardos štabui.

Vykdydamas Gorodeckio uždavinį, Ašmenskas užverbavo buv. Smetonos armijos ltn. Bronių Gylį ir pasiūlė jam Kauno apygardos štabo viršininko vietą. (Tuo metu B. Gylis buvo grįžęs iš Vokietijos ir gyveno svetima pavarde, jis nieko nežinojo apie LTT. - *V. A.*)

Pasitarti su Šiaulių karinės apygardos vadu į Vilnių buvo iškvieštas Žemaičių legionu buv. Lietuvos armijos mjr. Semaška, slapyvardžiu Liepa. 1946 m. kovo 16 d. (numatyta arešto diena. - *V. A.*) Semaška turėjo susitikti su Tautinės tarybos nariais. Apie 12 val. jis ėjo Lukauskaitės buto link, kur jo laukė pasala, ir J. Semaška tai nujausdamas pirma pasiuntė ryšininką, kuris buvo pasalos sulaukytas (kadangi Semaška į Lukauskaitės namus neužėjo, jis liko neareštuotas ir paspruko. - *V. A.*)

1946 m. balandžio mėn., KGB agentui vykdant operatyvinę užduotį, Liepa ir jo štabas buvo areštuoti.

Veikiančios partizanų (rašo: banditų) formuotės ir pagrindžio Lietuvos tautinė taryba pasiuntė keletą nurodymų pagrindžio organizacijos uždaviniams vykdyti, rengiantis sukilimui, iš jų:

1. Dvi politines apžvalgos laidas, aiškinant apie SSRS ir Anglijos bei JAV santykių paaštrėjimą, dėl to gali kilti trečiasis pasaulinis karas, kurį SSRS pralaimės.

2. Vyriausiojo vado įsakymą Nr. 1, skelbiantį apie numatytą Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę ir apie vyriausiojo vado Generolo Vėtros paskyrimą. Šiuo įsakymu paskirtas ir Lietuvos tautinės tarybos generalinis sekretorius (Stasys Gorodeckis-Radžiūnas. - *V. A.*)

3. Vyriausiojo vado įsakymą Nr. 2 apie LTT organizacijos schemą (čia yra įvelta klaida, turi būti apie LGP - Lietuvos ginkluotosios pajėgos. - V. A.) ir apie organizacijos karinių štabų įkūrimą.

4. Vyriausiojo vado įsakymą Nr. 4 apie būtinas priemones laikinų štabų saugumui stiprinti.

5. Priedą prie įsakymo Nr. 4, pavadintą „Instrukcija, kaip išlaikyti karines paslaptis“.

6. „Nutarimą, skirtą sovietiniams darbuotojams.“ Šiame nutarime taryba sovietinio aparato tarnautojams kelia konkrečius uždavinius sovietinei valdžiai griauti.

Pogrindžio ir partizanų ryšiams palaikyti taryba įkūrė specialią grupę ryšininkų, daugiausia iš Vilniaus universiteto merginų studenčių.

Iš ryšininkų areštuoti labiau aktyvūs 7 asmenys, tarp jų:

- vyriausioji LTT ryšininkė, slapyvardžiu Elenutė - Elena Kakariekaite, gimusi 1927 m., Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos-filologijos fakulteto studentė. Elenutė palaikė ryšius tarp LTT ir Žemaičių legiono, Panevėžio LLA štabo ir Alytaus partizanų (rašo: banditų) grupės (A apygarda);

- LTT ryšininkė Elena Šileikaitė, d. Petro, gimusi 1927 m., Vilniaus pedagoginio instituto studentė. Tai konspiracinių butų organizatorė, palaikiusi ryšius tarp LTT ir Panevėžio LLA štabo;

- LTT ryšininkė Julija Šerkšnaitė, d. Juozo, gimusi 1928 m., spaustuovės „Spindulys“ darbuotoja, palaikiusi ryšius su Alytaus partizanų grupe (A apygardos štabu);

- LTT ryšininkė Marija Bėkšaitė, d. Povilo, gimusi 1920 m., Vilniaus universiteto studentė, palaikiusi ryšius su Panevėžio partizanų (banditų) grupuotėm.

Ryšininkės Kakariekaite ir Šileikaitė, Alytaus partizanų štabo nario Laukaičio, gyvenančio Vilniuje nelegaliai, įsakymu surado butą Vilniuje konspiraciniam darbui. Jame susitikdavo organizacijos nariai ir rengdavo konspiracinius susitikimus.

Z. Laukaitis (Z. Šerkšnas. - V. A.) palaikė ryšius su Noreika ir su plk. Vitkumi-Kazimieraičiu, nelegaliai gyvenančiu Dzūkų partizanų grupės vadu.

J. Noreikos ir Vitkaus įsakymu Z. Laukaitis Vilniuje įkūrė diverzinę teroristinę organizaciją, į kurią įtraukė per 154 jaunuolius. Viename iš šios organizacijos susirinkimų, kuris įvyko 1946 m. sausio mėn., Noreika pasiūlė įkurti „mirtininkų“ būrį ir sukurti smogiamąsias grupes, kurioms pavesta atlikti teroristinius ir diversinius aktus.

Vilniuje atitinkamu Noreikos įsakymu suformuota keletas diversinių teroristinių grupių ir paskirti jų vadovai. Iš jų buvo areštuoti 7 žmonės:

1. Feliksas Svirnelis, s. Kazio, gimęs 1923 m., Vilniaus valstybinio universiteto studentas;

2. Jonas Antončikas, s. Mykolo, gimęs 1928 m., dirbąs Vilniaus elektrinėje;

3. Aleksas Petrauskas, s. Vinco, gimęs 1923 m., vakarinio technikum studentas. Respublikinės profsajungų tarybos inspektorius;

4. Tomas Krušas, s. Motiejaus, gimęs 1918 m., Vilniaus energetikos valdybos elektromonteris;

5. Alfonsas Janulevičius, s. Juozo, gimęs 1922 m., Vilniaus universiteto studentas, organizacijos dalyvių susirinkimuose svarstęs klausimus, kaip rengti ir vykdyti žudymus ir diversijas.

A. Petrauskas liudija: „<...> Susirinkime buvo apsvarstytas Generolo Vėtros įsakymas, „Atsišaukimas į laisvąsias pasaulio tautas“ ir politinė apžvalga. Minėtus dokumentus į susirinkimą atnešė Janulevičius. Po apsvarstymų iškilo klausimas, jog reikia suorganizuoti teroristinius būrius, kurių uždavinys - sunaikinti Lietuvos sovietinį partinį aktyvą. Siame susirinkime apsvarstytas ir Vilniaus radijo stoties užgrobimo ginkluoto sukilimo metu planas.

Lietuvos tautinė taryba parengė elektrinės ir radijo stoties užgrobimo planą. Šį planą įvykdyti praktiškai buvo parinkti ir užverbuoti vykdytojai iš šiuose objektuose dirbančių žmonių tarpo.

Taryba ėmėsi priemonių susisiekti su užsienio lietuvių nacionalinių organizacijų centrais.

Noreika parengė ir išsiuntė per Lenkiją į anglų okupuotą zoną Vilniaus universiteto studentą Varanecką, perdavęs per jį pranešimą vienam iš lietuvių nacionalinio centro vadovų Miunchene - gydytojui Jasaičiui. 1946 m. sausio mėn. Varaneckas išvyko į Lenkiją. Jis turėjo Jasaičiui pranešti, kad Vilniuje yra įkurta Lietuvos tautinė taryba, kartu painformuoti jį apie padėtį Lietuvoje".

J. Noreika liudija: „Varaneckui aš daviau uždavinį Miunchene susitikti su gydytoju Jasaičiu ir perduoti jam žinią apie įkurta ginkluotųjų pajėgų centrą Lietuvoje. Kartu prašiau, kad Jasaitis užmegztų ryšius su lietuvių komitetais, esančiais Švedijoje ir Londone. Užmezgęs ryšius, Jasaitis turėjo man padėti užmegzti kontaktą, atsiųsdamas iš užsienio man žmogų...

Nelegaliai pereiti sieną padėjo taip pat LTT narys Gorodeckis, siekiant užmegzti tiesioginius ryšius su užsienio centrais". (Pereiti sieną padėjo Kazimieraičio vyrai. - V. A.)

S. Gorodeckis ir O. Lukauskaitė liudijo, kad tuo pačiu metu jie rengėsi permesti į Šveicariją organizacijos dalyvį V. Ašmenską ir rašytoją Jakubėną. Šiam tikslui jie numatė panaudoti LSSR miškų pramonės lėktuvą. Lėktuvą perskraidinti turėjo pats V. Ašmenskas.

Švedijoje V. Ašmenskas privalėjo užmegzti ryšius su lietuvių komitetu.

S. Gorodeckis liudija: „<...> Ryšiams užmegzti su tautinėmis organizacijomis Švedijoje ten numatyta pasiųsti V. Ašmenską ir Jakubėną. Per Ašmenską mes norėjome nusiųsti „Atsišaukimą į laisvąsias pasaulio tautas", žinias apie partizaninį judėjimą Lietuvoje ir kitus dokumentus, kurie praverstų antisovietinei propagandai užsienyje. Norint gauti dokumentus, kuo smulkesnių žinių apie partizanų judėjimą Lietuvoje, numatyta visoms partizanų grupuotėms išsiuntinėti instrukcijas, nurodančias, kad kiekviena grupuotė pateiktų duomenis apie tai, kiek jose narių, apie ginkluotę, kovų veiksmus ir kt.

Taryba ėmėsi žygių parengti pogrindžio spaustuvę masiniam antisovietiniu lapelių spausdinimui. Tačiau pogrindžio spaustuvė nebuvo suorganizuota".

Bylų duomenimis, areštuoti 28 žmonės, iš jų 7 vadovybės žmonės, 7 teroristinių grupių vadovai, 8 ryšininkai ir 7 eiliniai dalyviai.

Tardymą ir agentūrinį darbą tęsiame:

LSSR valstybės saugumo ministras generolas majoras Jefimovas (parašas).

LSSR MGB 2-ojo skyriaus viršininkas respublikos papulk. Počkinas (parašas).

KGB ministro ataskaita. Vilnius, 1946 m. gegužė.

(F. Nr. K-1. Ap. 10. L. 181-190.)

Išdavystės atomazga

Iki šiol nežinota, kas slypi po KGB agentų slapyvardžiais Oras, Klevas, Sibiriakovas, kurie figūravo „Falangos“ operacijos plane.

Tai paaiškėjo tik dabar, kai buvusiuose KGB archyvuose p. N. Gaškaitė užtiko KGB pažymą apie agentą, slapyvardžiu Oras.

1965 m. sausio 1 d. LSSR KGB apyskaitos archyvų viršininkas Mylnikovas surašė pažymą (I. 69), būtent:

Agentas Oras, užverbuotas 1942 m., tai - buržuazinės nacionalistinės tautininkų partijos valdybos narys. Aktyviai dalyvavo išaiškinant didelę nacionalistinę organizaciją - Lietuvos tautinę tarybą, iš kurios buvo suimtas 41 žmogus.

(Buv. KGB arch. f. 6. B. 26/92. L. 137-138.) 1983 m. kovo 16 d. 2-N valdybos agentų sąrašas, kuri liečia SSRS MGB 1952 m. gruodžio 17 d. įsakas Nr. 001160, dėl kurių tarpininkaujame, kad LKP CK juos paliktų agentūriniame tinkle:

Agentų bylos sąrašo ištrauka

Asm. bylos N r.	Slapyvardis, tėvavardis	Pavardė, vardas	Partiškumas, darbovietė, pareigos
15764	Oras	Valerija Valsiūnienė, Julijevna	nepartinė, Vilniaus m. deputatė, LSSR rašytojų sąjungos narė

Kelionė iš MGB į Lukiškes

Vos MGB rūmuose karinio tribunolo pirmininkui plk. Stasiuliui paskelbus mirties nuosprendį Jonui Noreikai ir Zigmui Šerkšnui, čia pat prisistato MGB vidaus kalėjimo komendantas. Abiem mirtininkams uždeda antrankius ir atskiria nuo visų kitų teisiamųjų. Nuo grupės atskiria moteris Oną Lukauskaitę-Poškienę ir Juliją Vaicekauskienę, nuteistą 5 merams laisvės atėmimo, bausmę taikant sąlyginai su 3 metų bandomuoju laikotarpiu.

Mus, likusius 7 kalinius - S. Gorodeckį, A. Janulevičių, V. Ašmenską, P. ir T. Masiulius, P. Juodelį ir K. Borutą, pasodina į bendrą kamerą. Dalijamės išpūdžiais, išgyvenimais. Mėginame net dainelę užtraukti, bet nesiseka. Džiaugiamės, kad pirmoji dalis kančių liko praeityje.

Kitą naktį, tai buvo iš lapkričio 23 į 24 d., iššaukia visus su savo manta į MGB rūmų kiemą. Mus sutinka automatais ginkluoti sargybiniai. Tenai atveda surakintus antrankiais J. Noreiką ir Z. Šerkšną-Laukaitį. Šalia manęs už poros žingsnių atsistojęs su automatu rankose kareivis labai panašus į esesininką, kuris Trakuose 1944 m. sušaudė 10 ūkininkų. Mane nukrėtė Šiurpulys.

Privažiuoja kalinių autobusiukas, į kurį sugrūda atskiroje patalpoje mirtininkus - Joną ir Zigmą, o mus - į kitą patalpą. Užpakalyje užsidaro durys ir ją iš lauko užrakina. Jaučiamės kaip silkės statinėje. Automišina barškėdama pajuda. Girdime, kaip atsidaro MGB kiemo vartai, ir mūsų autobusiukas krypuodamas išvažiuoja į gatvę.

Nuo MGB rūmų iki Lukiškių kalėjimo visai netoli - tik ranka paduoti, o mes jaučiame, kad mūsų autobusiukas suka į šoną ir kyla į kalną (mašinos variklis „riaumoja“). Kažkuris šuktelėjo: „Mus veža į Panerių žudynių vietą!“ Visiems užgniauzė kvapą. S. Gorodeckis mėgina „susikalbėti“ su už sienelės esančiais J. Noreika ir

Z. Laukaičiu-Šerkšnu, bet veltui. Tik po gero pusvalandžio pajutome, kad sustojome. Girdime - rakinami vartai. Vieni, po to antri, ir atsiduriame Lukiškėse. Mus nuo mirtininkų vėl atskiria.

J. Noreika ir Z. Laukaitis-Šerkšnas stovi prie įvažiavimo vartų. Jų galvos išdidžiai pakeltos. Vartų raudoname fone abu mirtininkai atrodo kaip tikri didvyriai. S. Gorodeckis atsidūsta ir sako, kad norėtuši pasikeisti vaidmenimis ir atsidurti jų vietoje. Staiga Stasys pusbalsiu šūkteli mums: „Vyrai, žiūrėkit - virš J. Noreikos galvos aureolė... ir virš Zigmo taip pat“.

Mūsų žvilgsniai nukrypsta į juos. Iš tikrųjų elektros žibintų šviesoje jie apšviesti taip, lyg būtų Švytintys vainikai virš jų galvų...

Po dešimties minučių mus vėl išskiria. Mes patenkame į bendrą didžiulę kamerą (per 60 kalinių, iš kurių buvo ir kriminalinių nusikaltėlių). Mirtininkus nuvedė į kalėjimo rūsius, į specialias mirtininkų kameras. O. Lukauskaitę-Poškienę nuvedė į moterims skirtą kamerą. J. Vaicekauskienę, nuteistą penkeriems metams lygtinai su trejų metų bandomuoju laikotarpiu, iš MGB paleido į laisvę.

Lukiškėse

Lukiškių kalėjimas - vienas didžiausių ir moderniausių kalėjimų buvusioje carinėje Rusijoje. Jame buvo galima laikyti iki 8 tūkstančių kalinių. Sovietiniais metais čia buvo sugrūsta iki 24 tūkstančių (taip kalbėjo tuo metu kaliniai). Kameros visos perpildytos. Buvo naudojamos ir buvusios koplyčios patalpomis. Politinių kalinių buvo dauguma, bet buvo nemažai ir kriminalinių nusikaltėlių. Kameroje „veikė“ ir „saugumas“, kuris rinko medžiagą apie „pranešėjus“. Dėl nuolatinės kaitos (kas mėnesį buvo išsiunčiama etapu tūkstančiai kalinių) nuolatinio sekimo nebuvo. Dėl siuntinių grobimo kildavo „kova“ tarp kriminalinių ir politinių kalinių. Tarp aukštų buvo palaikomas ryšys „vilkiukais“ - oro paštu - virve „laiškas“ keliaudavo iš viršaus apačion ir atgal.

Virš mirtininkų kamerų buvo kameros nepilnamečiams, kurie naudojami tam tikromis privilegijomis: turėjo teisę gauti laikraščius. Jie, pasinaudoję savo teisėmis, nusiųsdavo mirtininkams laikraščių iškarpas, tabako. Todėl mirtininkai apie padėtį šalyje žinodavo kur kas daugiau negu kiti kaliniai.

Prisimenu, 1946 m. Kūčias šventėme gyvendami nedidelėje kameroje. Siuntinių Kūčioms nesulaukę, dalijomės virtomis pupomis, kurių kažkuris iš kalinių turėjo. Kiekvienam teko po 2-3 pupas. Antrą Kalėdų dieną pasirodė siuntiniai, kurie buvo išsiųsti dar prieš Kūčias. Susėdome už bendro Kūčių stalo - Boruta, Juodelis, Masiuliai, aš, berods, Gorodeckis. Aš, nors ir nelabai prisiekęs žuvies mėgėjas, valgiau tik žuvį iš Borutos siuntinio ir jos prisivalgiau tiek, kad susirgau (apsinuodijau). Kameroje buvę du jauni gydytojai Petras Lapienis ir Grinskis niekuo negalėjo man padėti. Laimei, pats organizmas „išsikapstė“. Maniau, kad teks keliauti pas Abraomą. Kiti apsinuodijo mažiau.

Kartą atėjo Lukiškių kalėjimo prižiūrėtojas ir paklausė, kas turi mažas bausmes ir nori iškrauti į katilinę atvežtas anglis. Mudu su T. Masiuliu iššokome į priekį ir pasiūlėme savo darbo jėgą. Į kalėjimo prižiūrėtojo klausimą, kokia bausmė, abu kaip susitarę atsakėm - 5 metai. Patikėjo. Išėjome į kiemą. Išėdami jau žinojome, kad prie katilinės rūsiuose yra mirtininkų kameros. T. Masiulis pradėjo krapštytis prie anglių iškrovimo, o aš apsidairęs, kad aplinkui sargybinio nėra, praeidamas pro trejetą rūsio langų, vos girdimai riktėlėjau: „Noreika yra“! Staiga mane išgirdo, iš tamsos kaip pantera iššoko žmogysta ir sugriebusi lango metalinius virbus rankomis prisitraukė prie šviesos. Pasirodė veidas. Tai buvo J. Noreika. Trumpai keliais sakiniais persimetėme žiniomis. Jis pasisakė, kad yra aprūpintas žiniomis iš laisvės, nes virš jų gyvena nepilnamečiai nusikaltėliai, kurie gauna laikraščius. J. Noreika kupinas vilčių, kad Lietuvos ateities reikalai greitai išsispres palankiai. Tikisi, kad bus panaikinta mirties bausmė.

Po poros mėnesių mums pranešė, jog paduotus kasacinius skundus dėl bylos peržiūrėjimo, kad būtų sumažintos bausmės, SSRS

aukščiausiojo teismo Karinė kolegija 1947 m. sausio 8 d. atmetė ir nuosprendžiai palikti galioti.

Kovo pradžioje mus visus iš Lukiškių išvežė į Rasų pataisos darbų stovyklą. Mirtininkų - J. Noreikos ir Z. Šerkšno-Laukaičio - likimo nežinojom.

Jono Noreikos-Generolo Vėtros ir jo adjutanto Zigmo Šerkšno žūtis

Suimtas ir žiauriai tardomas J. Noreika išliko karys. S. Gorodeckio liudijimu, J. Noreika, paragintas parašyti kasacinį skundą (kalėjime sužinota, kad Maskva yra priėmusi nutarimą panaikinti mirties bausmę, jis netrukus turėtų išsigaloti ir Lietuvoje) ir taip vilkinti laiką, atsakė: „Ne. Kategoriškai atsisakau. Nerašysiu. Mano teismas neteisėtas. Esu karo belaisvis. Negaliu būti teisiamas, kad įvykdžiau savo - kario - priesaiką... Prašydamas malonės, pripažinčiau okupantų valdžią... Broliams praneškite - trespredžia pagal savo sąžinę ir kovos situaciją“.

Beje, J. Noreika dar sykį pamatė Telšius - turėjo liudyti bendražygio majoro Jono Semaškos byloje. Už kaltinamąją kalbą jam buvo pažadėta laisvė. Tačiau J. Noreikos kaltinamoji kalba netiko - ji buvo nukreipta prieš Lietuvos okupaciją bei tautos genocidą.

P. Naručio liudijimu, paskutinis J. Noreikos pageidavimas buvęs labai konkretus: „Aš noriu mirti Vasario šešioliktąją“. Galbūt taip ir atsitiko, rašo P. Narutis, nors iki šiol tiksli mirties data nežinoma. Vieni šaltiniai teigia, kad Generolas Vėtra nužudytas 1947 m. vasario 16-ąją Rygos kalėjime, kiti - ten pat vasario 26-ąją. Kalbėta, kad J. Noreiką drauge su J. Semaška pakorė Telšiuose, kad nušautos pervežant iš vienos vietos į kitą.

Dar vieną mįslę užmena byloje Nr. 9792/3 rastas LSSR VRM spec. skyriui, kur bausmę atliko J. Noreika, 1958 m. liepos 10 d. rašytas KGB slaptas užklauskimas: „Kur atliko bausmę J. Noreika“?

Pagal KGB archyvų dokumentus J. Noreikia buvo sušaudytas 1947 m. vasario 27 d. KGB rūsiuose ir užkastas Tuskulėnų dvare. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4.)

Vėliau, jau būdami Rusų pataisos darbų stovykloje, sužinojom, kad Jonas Noreika ir jo adjutantas Zigmas Šerkšnas-Laukaitis sušaudyti. Tik pastaraisiais metais sužinota, kad jų kūnai užkasti Tuskulėnuose 1947 m. vasario 26 d. Kažkodėl Rusų stovyklos MGB įgaliotinis Kūmas, išsikvietęs S. Gorodeckį, pasakė jam: „J. Noreika mėgino iš Lukiškių kalėjimo bėgti, bet buvo nušautas“.

Įdomi detalė: karinis tribunolas ir Aukščiausiojo teismo Karinė kolegija, kaip minima dokumentuose, nuteisė, o vėliau sušaudė ne Joną Noreiką, bet Petrą Noreiką. LSSR VR kariuomenės Vilniaus įgulos karinis tribunolas dar kartą susirinko į posėdį ir nutarė: nuteistas sušaudyti Petras Noreika ir tardytas Jonas Noreika yra „tas pats asmuo“. (B. b. Nr. 9792/3. T. A.)

Teismo medicinos duomenimis, iš tikrųjų buvo taip. Prieš mirties nuosprendžio įvykdymą J. Noreika ir Z. Šerkšnas-Laukaitis buvo pervežti iš Lukiškių į KGB rūsius, ten 1947 m. vasario 26 d. sušaudyti ir užkasti Tuskulėnų dvaro parke septyniems žmonėms skirtoje duobėje (Petras Vaznys, gimęs 1925 m., Jonas Noreika, gimęs 1910 m., Zigmas Šerkšnas-Laukaitis, gimęs 1924 m., Antonas Duškevičius, gimęs 1906 m., Ivanas Klimaševskis, gimęs 1907 m., Otonas Gerhardas, gimęs 1890 m., Vilis Richteris, gimęs 1919 m.). Kai kuriems iš jų prieš užkasant pradurtos arba sudaužytos galvos, kūnai apipilti negesintomis kalkėmis.

Apažinimo darbai tebevyksta.

Apie Z. Šerkšno buvimą KGB rūsiuose ir Lukiškėse mirtininkų kameroje smulkmenų nežinoma. Gal kas atsilieps iš skaitytojų.

Kitų bylos dalyvių likimai

STASYS GORODECKIS

SSRS aukščiausiojo teismo Karinei kolegijai 1947 m. vasario 8 d. patvirtinus, kad karinio tribunolo nuosprendis Lietuvos tautinės tarybos bylos dalyviams yra teisingas, S. Gorodeckį ir kitus bylos dalyvius kovo mėn. perkėlė iš Lukiškių kalėjimo į Rusų pataisos

darbų stovyklą Vilniuje. S. Gorodeckis pateko į statybininkų grupę (apie 200 kalinių) ir buvo paskirtas darbų vykdytoju (atstovauti kalinių teisėms). Į „Elfos“ fabriko statybas ten ir atgal vežiodavo kariniais sunkvežimiais. Fabriko „Elfa“ statybos aikštelės viršininku buvo civilis kauniškis inž. Levinas. Po pusmečio S. Gorodeckį iš Rasų stovyklos perkėlė į persiuntimo stovyklą, o iš ten buvo išvežtas į Intos pataisos darbų stovyklą, kur jis dirbo statybininkų grupėje. Intos stovykloje, iškraunant iš vagono rąstus, S. Gorodeckis buvo sunkiai sužeistas (sudaužyta galva).

Iš stovyklos buvo paleistas pirma laiko. Grįžo į Lietuvą. Tėvų nerado: išvažiavę į Lenkiją, jie ten ir mirė.

Gyvenimą teko pradėti iš naujo. Vilniuje nei dirbti, nei gyventi neleido. Apsistojo Grigiškėse. Dar Intoje vedė Oną Jackelevičiūtę, poetę, buvusią kalinę Eglę Nemunaitę. Nemunaitė 1950-1956 m. buvo Irkutsko, Taišeto stovyklose. Įsidarbino Grigiškių popieriaus kombinate darbų vykdytoju.

S. Gorodeckis yra pastatęs beveik visus gyvenamuosius namus Grigiškėse popieriaus fabriko darbininkams, administracijai. Pasi-traukęs iš kombinato, dirbo darbininkų kvalifikacijos kėlimo mokykloje dėstytoju.

1985 m. išėjo į pensiją ir dar kurį laiką dirbo. Išaugino du sūnus - Aringą (gimusį 1961 m.) ir Sakalą (gimusį 1963 m.) ir dukrą Aušrinę (gimusią 1959 m.). Vaikai gyvena atskirai. Duktė Aušrinė dirba Seimo kanceliarijoje, Aringas - Vaiko teisių apsaugos tarnyboje prie Socialinio aprūpinimo ministerijos, o Sakalas - Krašto apsaugos ministerijoje.

S. Gorodeckis dabar gyvena Grigiškėse, gana silpnos sveikatos. Pataisos darbų stovykloje įvykusi nelaimė paliko savo pėdsakus.

ONA LUKAUSKAITĖ-POŠKIENĖ

O. Lukauskaitė-Poškienė bausmę atliko Korgopolio, Vorkutos ir Mordovijos pataisos darbų stovyklose. Grįžusi į Lietuvą, apsi-

gyveno Šiauliuose. Vertėsi pamokomis. Yra parašiusi ir išplatinusi pogrindyje „Lagerio pasakas“.

1974 m. lapkričio mėn. kūrėsi Lietuvos Helsinkio susitarimo grupė. Viena jos steigėjų buvo ir 70-metė Ona Lukauskaitė-Poškienė. 1978 m. ji reikalavo tučtuojau nutraukti gėdingą susidorojimą, o socialistinio humanizmo diegėjams nuteisus vieną iš žmogaus teisių gynėjų, ji kartu su drąsiais žmonėmis, teisiamaisiais humanistais, pareikalavo liautis veidmainiauti.

O. Lukauskaitė-Poškienė nuo 1983 m. rudens sirgo diabetu. Prasidėjo baisūs gangrenuojančių kojų skausmai. Kentėjo iki 1983 m. gruodžio 4 d. Po pusiaunakčio ji amžinai užmerkė akis.

PETRAS JUODELIS

Po teismo gana ilgą laiką išbuvo kartu (S. Gorodeckis, P. ir T. Masiuliai, P. Juodelis, K. Boruta, A. Janulevičius ir V. Ašmenskas).

1947 m. vasario 8 d. SSRS aukščiausiojo teismo Karinė kolegija patvirtino Vilniaus Įgulos karinio tribunolo nuosprendį. Kovo pradžioje P. Juodelį perkėlė į Vilniaus persiuntimo kalėjimą ir iš ten 1947 m. buvo etapu nuvarytas iš pradžių į Uchtą, o vėliau į Vorkutos pataisos darbų stovyklas.

Karinio tribunolo posėdyje savo paskutiniame žodyje veltui S. Gorodeckis prašė tribunolo pirmininką justicijos plk. Stasiulį palikti jį su P. Juodeliu vienoje stovykloje. Jo motyvas: „Aš jį įtraukiau į Lietuvos tautinę tarybą konsultantu. P. Juodelis - silpnos sveikatos. Noriu prieš P. Juodelį savo kaltę atpirkti padėdamas jam tolesniame gyvenime“.

P. Juodelis bausmę Vorkutoje baigė 1955 m. birželio 13 d.

1956 m. kovo 18 d. P. Juodelis išstremiamas pas šeimą į Krasnojarsko kraštą, Mansko rajoną. Iš tremties rašo Pabaltijo karinei apygardai, esančiai Rygoje, prašydamas, kad jam gražintų byloje likusią diplomą, kurio reikia įsidarbinant.

1956 m. balandžio 13 d. Pabaltijo karinės apygardos tribunolas kreipiasi į LSSR MGB, prašydamas atsiųsti minėtus dokumen-

tus. Įsikišus į šį susirašinėjamą LSSR vyr. prokurorui, išsiunčia b. b. Nr. 9792/3, ir Juodelis gauna iš Pabaltijo karinės apygardos dokumentus:

1) gimimo metrikus,

2) pažymą apie P. Juodelio buvusią darbovietę. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 360-366.)

P. Juodelis, būdamas pataisos darbų stovyklose, dirbo šachtose, o netekęs sveikatos gulėjo ligoninėje.

Pasveikęs jis toje pačioje ligoninėje dirbo „gailestinguoju broliuku“. Būdamas tremtyje, P. Juodelis dirbo elektrinėje.

Dėl P. Juodelio skundo 1954 m. rugsėjo 16 d. Pabaltijo karinio prokuroro pavaduotojas justicijos majoras Bondarcnka, suderinęs su LSSR prokuroro pavaduotoju justicijos 3 klasės patarėju Kolesnikovu, savo išvadoje mano, kad 1946 m. lapkričio 20-22 d. karinio tribunolo nuosprendis ir SSRS AT Karinės kolegijos 1947 m. sausio 8 d. nutartis nuteistiesiems Noreikai, Šerkšnui-Laukaičiui, Gorodeckiui, Lukauskaitei-Poškienei, Janulevičiui, Ašmenskui, Juodeliui yra teisinga.

1957 m. rugsėjo 17 d. LSSR prokuroro pavaduotojas valstybinis 3 klasės justicijos patarėjas B. Galinaitis patvirtino 1957 m. rugsėjo 10 d. LSSR KGB prie Ministrų tarybos tardymo skyriaus vyr. tardytojo kpt. Litvinovo suderintą su KGB tardymo skyriaus viršininku papulk. Kisurinu nutartį dėl Juodelio skundo ir mano, kad 1946 m. lapkričio 20-22 d. Vilniaus įgulos karinio tribunolo nuosprendis, liečiantis P. Juodelį, yra pagrįstas, P. Juodelio kasacinį skundą atmetė.

1958 m. gegužės 26 d. P. Juodelis kreipėsi į LSSR prokurorą protestuodamas prieš LSSR VRM kariuomenės karinio tribunolo 1946 m. lapkričio 20-22 d. nuosprendį, prašydamas peržiūrėti jo bylą, panaikinti šį nuosprendį ir bylą nutraukti.

1958 m. liepos 2 d. LSSR prokuroro pavaduotojas P. Juodelio skundą persiunčia Saugumo komiteto prie LSSR ministrų tarybos pirmininkui generolui majorui Liaudžiui.

LSSR KGB kpt. Litvinovas, peržiūrėjęs P. Juodelio skundą, priėjo prie išvados, kad 1946 m. lapkričio 20–22 d. karinio tribunolo nuosprendis yra pagrįstas, ir pasiūlė P. Juodelio skundo nepatenkinti. Dokumentą patvirtino I. e. KGB prie LSSR ministrų tarybos pirmininko pareigas plk. Sinicinas. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 425.)

P. Juodelis, grįžęs su šeima į Lietuvą, įsidarbino Dailės muziejuje skyriaus vedėju.

1970 m., išėjęs į pensiją, ten pat dirbo konsultantu.

Mirė 1975 m. rugpjūčio 24 d.

Palaidotas Rokantiškių kapinėse.

ALFONSAS JANULEVIČIUS

A. Janulevičius 1947 m. kovo mėn. iš Lukiškių kalėjimo buvo pervežtas į persiuntimo kalėjimą Vilniuje ir iš ten etapu nuvarytas į Šiaurę, šachtas. Atlikęs bausmę, grįžo į Lietuvą, mėgino įsidarbinti, bet jam neleido nei įsiregistruoti, nei gauti darbo. Grįžo į Ukrainą, žmonos tėviškę. Ten žmonos brolis pastatė gyvenamąjį namą.

Pastaraisiais metais buvo keletą kartų atvažiavęs į Lietuvą. Pasiilgęs tėviškės. Savųjų jau nebeliko, draugų taip pat nėra.

Širdis traukia į gimtinę, tačiau šeima, vaikai pasirinkę naują tėvynę. Tenka skausmingai taikytis su likimu.

Ukrainoje tautos atgimimas akivaizdus, bet „vyresnysis brolis“ (Rusija) negali leisti sau atsižadėti Ukrainos juodžemio, anglies. Alfonsas sveikata nesigiria. Sunkus darbas šachtoje padarė savo. Širdis šlubuoja ir kiekvieną akimirką gali atsisakyti tarnauti.

A. Janulevičius tebegyvena Ukrainoje, Ivano Frankovsko rajone.

A. Janulevičiaus iki teismo nepažinojau. Tačiau susidariau įspūdį, kad tai geras jaunuolis, studentas miškininkas. Ne be pagrindo J. Noreika, suėmus Z. Šerkšną, jį paskyrė jaunimo grupės vadovu ir savo adjutantu.

A. Janulevičius ir kiti grupės dalyviai, ypač Zigmas Šerkšnas, pasiukojamai gynė Tada Masiulį, puikų jaunuolį, IV kurso studentą fiziką, nuo kaltinimo dalyvavus jaunimo grupėje ir jiems pavyko

tai padaryti. Tadui Masiuliui buvo skirta 8 metai pataisos darbų stovykloje.

Mane ištrėmus į Sibirą, neprisimenu, kuris iš mudviejų pirmas parašėme laišką. Pradėtas susirašinėjimas nenutrūko ir dabar. Kai būna Vilniuje, aplanko mane. Pablogėjus Alfonso sveikatai, bus sunkiau bendradarbiauti. Alfonso dėka mėginu užmegzti ryšius su Ukrainos 1941 m. sukilimo organizacija.

VIKTORAS AŠMENSKAS

1946 m. lapkričio 23 d. mus pervežė iš KGB kalėjimo į Lukiškes. Pabuvę Lukiškėse tris mėnesius, atėjus iš Maskvos Aukščiausiosios tarybos Karinės kolegijos nuosprendžiui, kad bausmės paliktos galioti, kai kuriuos iš mūsų LTT bylos nuteistųjų - mane, Tada ir Petrą Masiulius bei Stasį Gorodeckį persiuntė į Rasų pataisos darbų stovyklą, iš ten „pirkliai nupirko“ „Elfos“ fabriko statybos darbams.

Po 4 mėn. darbo buvau gražintas į Vilniaus persiuntimo kalėjimą ir iš ten patekau į Klaipėdos faneros fabriko stovyklą. 1948 m. pavasarį persiuntė į Klaipėdos celiuliozės ir popieriaus fabriko stovyklą. 1948 m. vasarą gražino į Vilniaus persiuntimo kalėjimą ir vasaros pabaigoje su kalinių ešelonu buvau išvežtas į Mordoviją. Tenai stovykloje Nr. 7 vėl susitikau T. Masiulį, P. Masiulį ir nemažą būrį pažįstamų: smuikininką Albina Ciplijauską, inž. Juozą Čepaitį, plk. Sakmaną, plk. Jasiulaitį, plk. Sidzikauską. Po mėnesio su T. Masiuliu buvau išvežtas į stovyklą Nr. 6, kurioje teko išbūti iki 1952 m. Po to buvau gražintas trumpam į stovyklą Nr. 7. Mane perkėlė į stovyklą Nr. 14, iš kur dar žygiavome į statybos darbus stovyklose Nr. 10 ir Nr. 16. Mordovijos stovyklose teko vadovauti statybininkų lietuvių brigadoms, statyti gyvenamuosius namus, stovyklų gyvenamuosius barakus, elektrines, kareivines, artezinius gręžinius, vandentiekio bokštus, gaisrinę.

1952 ar 1953 m. gegužės 2 d. iš stovyklos Nr. 7 pabėgo du lietuviai - Rimas ir Kairys. Pabėgimas buvo labai gerai suorganizuotas. Įtarimas krito ant manęs. Stovyklos administracija ir

apsauga su kaliniais pradėjo elgtis žvėriškai. Beje, po 2-jų savaičių bėgliai buvo sugauti ir gražinti į stovyklą Nr. 7. Vienas iš jų po pirmos tardymo nakties pasikorė. Neradę prieš mane įkalčių, tik išsiuntė į stovyklą Nr. 14.

Paskutiniaisiais 1954-1955 m. buvau paskirtas statybos darbų vadovu.

1955 m. sausio mėn. Mordovijos aukščiausiojo teismo nutartimi, vadovaujantis 1954 m. liepos 14 d. įsaku, nuo kalinimo bausmės buvau atleistas ir išstremtas į Krasnojarsko kraštą, Udereisko rajoną (100 km į rytus nuo Jenisejaus, prie dešiniojo Angaros upės kranto). Dirbau paprastu darbininku anglių tyrinėjimo grupėje, o 1955 m. vasarą perkėlė į Razdolinską, šiaurinės Angaros kalnų pramonės valdybą, ten dirbau darbų vykdytoju gyvenamųjų namų, vaikų darželio, vandens rezervuarų statybose bei šachtose, elektrinių traukinių depo statyboje.

1956 m. gruodžio 13 d. ištrėmimą panaikinus, 1957 m. vasario 11 d. grįžau į Lietuvą.

1957-1976 m. dirbau Statybos ministerijos sistemoje. 1959 m. spalio 6 d. LSSR aukščiausiojo teismo nutartimi buvau reabilituotas.

1976-1989 m. dirbau Aviacijos sporto federacijos atsakinguoju sekretoriumi.

1989 m. vasario 26 d. atkūrus Lietuvos aeroklubo teises - LAK generaliniu sekretoriumi. 1995 m. išrinktas LAK garbės nariu.

Nuo 1993 m. išrinktas Lietuvos 1941 m. birželio 22-28 d. sukilėlių sąjungos tarybos pirmininku.

Už indėlį aviacijos sportui apdovanotas Dariaus ir Girėno medaliu, tarptautinės aeronautikos federacijos - FAI - medaliu ir DLK Gedimino ordino pirmojo laipsnio medaliu.

PETRAS MASIULIS

1946 m. lapkričio 23 d. kartu su kitais nuteistaisiais iš MGB buvo pervežtas į Lukiškes. Kurį laiką buvo kartu vienoje kameroje su saviškiais. 1947 m. sausio 8 d. SSRS aukščiausiojo teismo Karinei

kolegijai atmetus skundą, po kurio laiko kartu su kitais buvo perkeltas į Rusų pataisos darbų stovyklą, ten „Eltos“ gamyklos statytojai jį „nusipirko“ ir padarė statybininku. P. Masiulis buvo dailidžių brigados brigadininko pavaduotojas: priiminėjo ir išdavinėjo įrankius, aprašydavo atliktus darbus.

1948 m. vasarą perkeltas į Vilniaus persiuntimo kalėjimą ir, suformavus kalinių ešelonus, išvežtas į Mordovijos pataisos darbų stovyklą. Čia paskirtas dirbti medžio apdirbimo skyriuje, medžio džiovinimo ceche, kur išdirbo iki 1955 m. pabaigos.

Atlikus bausmę, 1955 m. gruodžio mėn. P. Masiuliui leido grįžti į Kauną. Apsigyveno pas savo gerą bičiulį dr. Tiškų. Netrukus susirgo vėžiu ir 1957 m. balandžio 20 d. mirė. Palaidotas A. Panemunės kapinėse.

TADAS MASIULIS

T. Masiulis, kaip ir visi kiti, iš MGB buvo nuvežtas į Lukiškes, o vėliau SSRS aukščiausiojo teismo Karinei kolegijai atmetus kasacinį skundą, pervežtas į Rusų pataisos darbų stovyklą. Atvažiavus „Elfos“ gamyklos „pirkliams“, Tadas per pusę valandos „išsigijo“ armatūrininko specialybę. Žinodamas, kad „Elfos“ gamyklos statybai reikalingi armatūrininkai, autorius 4 kurso Fizikos-matematikos fakulteto studentą supažindino su gelžbetonio gamyba ir armatūros paruošimu. Būdamas jaunas ir imlaus proto, T. Masiulis greitai susigaudė ir komisijai įrodė, kad jis nusimano apie armatūros ruošimą gelžbetonio darbams. Pagaliau, mokėdamas skaityti brėžinius, greitai išmoko dirbti pagal naują specialybę, kuri gana ilgą laiką jam palengvino kalinio dalią.

1947 m. rudenį iš Rusų stovyklos jį perkėlė į Lentvarių prie „Kaitros“ fabriko statybos. Čia statyboms vadovavo jau anksčiau atvežtas kalinys inž. Juozas Čepaitis, teistas kaip vienas Lietuvos partizanų sąjungos - LPS - vadovų. 1948 m. pavasarį T. Masiulį perkėlė į N. Vilnios pataisos darbų stovyklą prie „Žalgirio“ gamyklos statybos darbų.

1948 m. vasaros pabaigoje T. Masiulį gražino į Vilniaus persiuntimo kalėjimą, iš kurio buvo siunčiami ešelonai į plačiąją „tėvynę“.

1948 m. iš Lietuvos buvo išvežami visi politiniai kaliniai. T. Masiulis pateko į vieną ešeloną su savo tėveliu P. Masiuliu ir šios knygos autoriumi. Traukinys (apie 1000 žmonių) maždaug po savaitės kelionių atsidūrė Mordovijos pataisos darbų stovykloje Nr. 7. Tenai jau buvo apie 700 lietuvių kalinių.

Po mėnesio kartu su šių eilučių autoriumi ir kitais 25 kaliniais lietuviais (T. Masiulis, Sadauskas, Preidys, K. Kačergis, Bielskis, Šadis, Biliūnas ir kt.) buvo perkelti į moterų stovyklą Nr. 6 (vyrams įrengta atskira zona), kurioje liko apie 100 vyrų, tarp jų 27 lietuviai. Iš 2000 kalinių moterų lietuvių buvo apie 500.

Visi lietuviai (27 vyrai) buvo paskirti į atskirą statybininkų brigadą, statė gyvenamuosius barakus, pirtį, elektrinę, gaisrinę, kareivines, gyvenamuosius namus civiliams. Čia T. Masiulis pramoko normuotojų darbo.

T. Masiulis buvo labai draugiškas, nuoširdus, stengdavosi padėti likimo draugams. Buvo geras šachmatininkas, linksmo būdo, mėgo humorą. Sunkiomis valandomis stengdavosi nuraminti, paguosti. Kalėjime visą laiką buvome drauge. Daug karčių piliulių teko nuryti kartu. Aš ir dabar su didžia pagarba prisimenu jo taurią sielą.

1951 m. T. Masiulį išvežė į Karagandos stovyklą, ten dirbo prie statybos darbų normuotoju. 1954 m. baigėsi kalinimo laikas.

1955 m. rugpjūčio 27 d. M. Masiulienė parašė kasacinį skundą dėl T. Masiulio bylos peržiūrėjimo.

1955 m. spalio 4 d. LSSR MGB vyr. tardytojas kpt. Prišinas, peržiūrėjęs bylą, pasiūlė, kad T. Masiulio kaltinimas būtų perkvalifikuotas. LSSR vyr. prokuroro pavaduotojas spec. byloms Bogačiovas užrašė rezoliuciją: „Manau, kad 17-58-1a ir 58-11 str. reikia perkvalifikuoti į 58-12 str.“ (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 353, 356.)

Šis dokumentas palengvino įstoti į Karagandos institutą.

1955 m. T. Masiulis įstojo į Karagandos politechnikos institutą, kurį baigė 1959 m., išsigydamas elektromechanikos inžinieriaus specialybę.

Tarpininkaujant Vilniaus energetikos valdybos projektavimo ir konstravimo biuro viršininkui inž. Bražėnui, susitarus su Valstybine plano komisija, pareikalauta, kad į Lietuvą atsiųstų Karagandos institutą baigusią elektromechanikos skyrių inžinierių, kurių Lietuvoje nėra. Kadangi T. Masiulis institutą baigė labai gerais pažymiais, jam buvo suteikta teisė pasirinkti darbo vietą. Suprantama, Tadas Masiulis pasirinko Lietuvą ir tais pačiais 1959 m. grįžo į Vilnių. Apsigyveno pas motiną, kuri gyveno su broliu Jurgiu. Grįžęs įsidarbino Lietuvos energetikos projektavimo ir konstravimo biure pagal savo specialybę. Nuo 1986 m. iki šiol dirba energetikų mokymo centre.

KAZYS BORUTA IR JULIJA VAICEKAUSKIENĖ

1946 m. lapkričio 20-22 d. LSSR VR kariuomenės Vilniaus įgulos karinio tribunolo posėdžio metu, svarstant Lietuvos tautinės tarybos bylą, karinio tribunolo pirmininkui justicijos plk. Stasiuliui buvo įteiktas Lietuvos SSR rašytojų sąjungos pirmininko Venclovos laiškas tarpininkaujant skirti K. Borutai mažesnę bausmę. Tai šiek tiek padėjo. K. Borutai paskirta palyginti nedidelė bausmė - laisvės atėmimas 5 metams be teisių suvaržymo ir turto konfiskavimo.

K. Boruta po karinio tribunolo teismo kurį laiką buvo Lukiškėse kartu su neatskiriamu draugu P. Juodeliu ir kitais savo bylos bičiuliais, kurį laiką net vienoje kameroje, dalydavomės prisiminimais apie praeitus tardymus, apie savo artimuosius (mūsų šeimos susipažino laukdamos eilėse prie KGB perduodant maisto siuntinius).

K. Boruta ir P. Juodelis paprastai gulėdavo antrame narų aukšte, pokštaudami iš viršaus nuleisdavo ranką: „Dievai prašo aukų“. Suprask, jog reikia įdėti į saują, ką turi valgomo iš gauto siuntinio.

K. Boruta, kaip ir visi kiti, paskelbus nutartį dėl kasacinio skundo, išvežtas į Rusų pataisos darbų stovyklą. Vėliau K. Boruta pateko į kitas Vilniaus stovyklas Subačiaus gatvėje, ten jam teko dirbti bibliotekoje.

1949 m. gegužės 25 d. SSRS aukščiausiosios tarybos prezidiumas, peržiūrėjęs K. Borutos malonės prašymą, nusprendė:

K. Borutos prašymą patenkinti ir bausmę sumažinti iki 3 metų. SSRS AT prezidiumo sekretorius. (B. b. 9792/3. T. 4. L. 350.)

Grižęs į laisvę, K. Boruta baigė parengti liaudies pasakų motyvais apysaką „Baltaragio malūnas“ (inscenizacija pastatyta 1966 m., filmas - 1974 m.), skulptoriaus V. Grybo biografiją „Sunkūs paminklai“ (1960), eiliuotą pasakų rinkinį „Dangus griūva“ (1951), humoristinę apysaką „Jurgio Paketurio kelionės“ (1963). Išvertė H. Ibseno, F. Šilerio, V. Šekspyro, V. Vitmeno, Apsesdalo, S. Jensenino ir kt. rašytojų kūrinius.

„Atšilimo laikotarpiu“, 1989 m. birželio 3 d., SSRS prokuratūra dėl K. Borutos ir J. Vaicekauskienės bylos kreipėsi į SSRS aukščiausiojo teismo plenumą pareikšdama protestą.

Už tėvynės išdavimą ir dalyvavimą rengiant kontrrevoliucinę veiklą kitų bylos dalyvių: Jono Noreikos, Zigmo Šerkšno-Laukaičio, Stasio Gorodeckio, Onos Lukauskaitės-Poškienės, Alfonso Janulevičiaus, Viktoro Ašmensko, Petro Masiulio, Tado Masiulio teistumo klausimas nebuvo svarstomas ir todėl 1947 m. sausio 8 d. SSRS aukščiausiojo teismo Karinės kolegijos nutartis jiems palikta galioti.

Boruta pripažintas kaltu tuo, kad palaikė artimus ryšius su O. Lukauskaite-Poškiene, klausė jos priešiškų pasisakymų, susipažino su „Atsišaukimu į laisvasias pasaulio tautas“, dėl turinio padarė kai kurias pastabas.

J. Vaicekauskienė buvo kaltinama tuo, kad 1946 m. perskaitė O. Lukauskaitės-Poškienės atneštą nacionalinio atsišaukimo antraštę ir pasiūlė jai vertėją.

SSRS prokuratūra mano, kad teismo nuosprendis, susijęs su Boruta ir Vaicekauskiene, turėtų būti pakeistas:

- nuteistieji prisipažino savo kalte, kad apie tai nepranešė. Be to, juodu abudu nežinojo apie veikiančią kontrrevoliucinę organizaciją;

- nuteistoji O. Lukauskaitė-Poškienė patvirtina, kad ji du kartus mėgino K. Borutai skaityti nacionalinį atsišaukimą, bet K. Boruta į

tai nekreipė dėmesio. Be to, O. Lukauskaitė-Poškienė tardymo metu patvirtino, kad ji apie organizaciją nėra minėjusi nei J. Vaicekauskieni, nei K. Borutai.

Esant tokioms aplinkybėms, SSRS prokuratūra pripažįsta, kad K. Borutos ir J. Vaicekauskienės veiksmuose nėra nusikaltimo įrodymų.

Laikinais einantis SSRS generalinio prokuroro pareigas A. Vasilijevas prašo:

1946 m. lapkričio 20-22 d. Vilniaus įgulos karinio tribunolo nuosprendį ir 1947 m. sausio 8 d. SSRS aukščiausiojo teismo Karinės kolegijos nutartį dėl K. Borutos ir J. Vaicekauskienės pakeisti ir baudžiamąją bylą prieš juos, trūkstant įkalčių, nutraukti. (B. b. Nr. 9792/3. T. 4. L. 461.)

1989 m. lapkričio 28 d. SSRS aukščiausiojo teismo plenumas savo nutarimu Nr. 474-89, peržiūrėjęs SSRS vyr. prokuroro protestą dėl K. Borutos ir J. Vaicekauskienės teistumo, nutarė:

LSSR VRK Vilniaus įgulos karinio tribunolo 1946 m. lapkričio 20-22 d. nuosprendį ir SSRS aukščiausiojo teismo Karinės kolegijos 1947 m. sausio 8 d. nutartį pakeisti ir, trūkstant įkalčių, bylą nutraukti.

SSRS AT pirmininkas (E. A. Smolencevas).

Sekretorius (M. A. Karpimovas).

J. Vaicekauskienė, nesulaukusi reabilitacijos, mirė.

Kazys Boruta mirė 1965 m. Palaidotas Rasų kapinėse.

REABILITACIJA

Lietuvos Respublikos aukščiausiasis teismas 1991 m. gegužės 27 d. raštu Nr. 8-17228 parašė pažymą, kad pagal b. b. Nr. 9792/3 yra reabilituoti šie asmenys: J. Noreika, S. Gorodeckis, O. Lukauskaitė-Poškienė, P. Juodelis, Z. Šerkšnas-Laukaitis, A. Janulevičius, V. Ašmenskas, P. Masiulis, T. Masiulis, J. Vaicekauskienė, K. Boruta.

X V . B E N D R A Ž Y G I Ų A T S I M I N I M A I I R
S P A U D O J E S K E L B T O S P U B L I K A C I J O S A P I E
G E N E R O L Ą V Ē T R Ą - K A P I T O N Ą
J O N Ą N O R E I K Ą

Nemažai buvo rašyta spaudoje nuo 1941 m. birželio mėn. - karo pradžios - apie karo eigą, mūsų sukilėlių sudėtas aukas, apie išvežtuosius. Grįžus antrajai okupacijai, dalis buvusių sukilėlių pasitraukė į Vakarus, kiti pasiliko su tauta, su kuria kartu kentėjo ir dėl kurios aukojosi.

Bolševikų karo mašina, amerikiečių padedama, viską naikindama ir žudydama pakeliui į Vakarus, brovėsi į Lietuvą, palikdama griuvėsius, žmonės slapstėsi patys, slėpė nuo okupantų turta, bet veltui: slėptuvės atkasamos, turtas išgrobstomas.

Žmonės kiek įmanydami slapstėsi, bėgo į miškus, kur būrėsi į pasipriešinimo okupantams ginkluotus būrius. Niekas nemanė, kad Vakarų demokratija darys bolševikams vieną nuolaidą po kitos.

Desperatiškai gindamiesi, tėvynainiai kiekvieną dieną sulaukdavo dar didesnių tautos išnaikinimo pavojų.

Praslinkus nelygios kovos audroms, žmonės vėl priversti „balsuoti“ už sovietų valdžią.

To meto spauda apie mūsų valstybingumo atkūrimo atgarsius nenorėjo net prisiminti. Tik praslinkus keturiems dešimtmečiams, pasirodė žinučių apie buvusius „banditus“, kurie esą degino kaimus, žudė sovietinius pareigūnus.

S. Radžiūnas. *Laisvės žygio pergalė*
(*Viltis*, 1991 m. lapkričio 6 d. Nr. 34)

Galingiausias ginklas prieš smurto jėgą yra baimės paniekinimas. Herojai, einą ant laužų ir ešafotų, laimi. Net slapta nukankinti tardymo kameroose, apšmeižti, slapta užkasti sąvartynuose ar išnie-

kinti ant turgaus grindinio, ištrinti iš visų sąrašų ir protokolų, atėjus sprendimų laikui, liudija ir laimi. Jie amžiams palieka iš Būties Realybės spinduliuojančia, jų žygius tęsti įkvepiančia jėga.

Didi aukos galia. Ypač sąmoningos aukos, kai pasiaukojantis, brandžiai įvertinęs savo poelgio rezultatus ir kančias, pasvėręs jas ant savo doros ir pareigos taisyklių, galėdamas ir skatinamas atsakyti, priima aukos žygį.

Tragiška patirtis leidžia spręsti, kad kovų kančios ir aukos, dažnai mūsų visiškai nepateisinamos, buvo reikalingos, naudingos ne tik asmens brandumui, bet ir visos mūsų tautos keliui į laisvę pagrįsti.

Kapitonas J. Noreika, dirbęs Šiaulių miesto viršininku, vokiečiams atėjus, rezistencijos nurodymu atsisakė vykdyti mobilizaciją į vokiečių kariuomenę bei SS dalinius. Jis buvo vokiečių suimtas ir drauge su kitais įkaitais išgabentas į Dachau mirties stovyklą.

Karui baigiantis, grįžo į Lietuvą. Dirbo juriskonsultu Mokslų akademijoje.

Tuo metu Lietuvoje vyko aršiausios kovos. Viena po kitos buvo sunaikintos partizanų vadavietės, štabai. Buvo sunaikintas generolo Pečiulionio laisvės armijos štabas, žuvo liepsninga LLA dvasia K. Veverskis-Senis, buvo sutrinti Vanagų daliniai. Skardupiuose iššifruotas bandęs sujungti visas Lietuvos pajėgas Tauro apygardos štabas, suiro laisvės kovotojų pastangos. Patikimų ryšių su Vakarais nebuvo. Visoj Lietuvoj siautė specialiosios NKVD divizijos, be jokio teismo žudydamos ir degindamos sodybas su gyvais žmonėmis (net moterimis, vaikais). Neteikė vadovybės, išsklaidyti, didvyriškai kovojo partizanų daliniai. Jų kova ilgam sulaukė bolševizmo plitimą ir aidėjo laisvoje Europoje. Tačiau būtinai reikėjo ne tik įrodyti kovos už laisvę atkaklumą, bet ir dar kartą pareikšti pasauliui apie Lietuvos valstybingumą, nors ir sunkiausiomis teroro sąlygomis. Reikėjo parodyti tautos valiai atstovaujančią struktūrą ir vadovybę, tęsiančią Lietuvos valstybingumą, suverenitetą. Partizanai į raudonąją terorą atsakė enkavedistų, šnipų ir aktyvesnių raudonųjų agentų naikinimu. Senieji visuomenininkai buvo sunaikinti arba emigravę. Šią atsakingą

užduotį privalėjo perimti iš esmės dori patriotai, nepriklausomos Lietuvos šalininkai, tautai ir pasauliui žinomos asmenybės. Buvo suburtos Lietuvos tautinės tarybos grupės. Aktyvioji negausi grupė, pasirengusi prireikus veikti viešai ir priimti Saugumo smūgį, antroji - patikimų, bet šioje situacijoje tausotinių veikėjų grupė.

Apie Lietuvos tautinės tarybos bylą kai ką sužinojau tiesiogiai iš tarybos narių - poeto K. Borutos, menotyrininko docento P. Juodelio, pulkininko Masiulio, su kuriais teko būti vienoje stovykloje. Pataisos darbų stovykloje daktaro V. Šimkūno dėka (tai buvo vienas nuostabiausių stovyklos šviesulių) pavyko įsitaisyti mirštančiųjų ligoninėje. Tai jau buvo šiokia tokia viltis išlikti. Ligoninėn ėmetė leisgyvį - išsekusį, šachtoje sužalotą mūsų tautietį. Prieš mirtį jis pašnibždom man papasakojo apie savo brangakmenį, liepė nepamiršti ir grįžus papasakoti vaikams.

Pro saugumo požemio dureles mus po vieną išstūmė į vidinį NKVD kiemą ir įgrūdo į geležinę, kaliniams vežioti pritaikytą mašiną. Nuo Stolyfino laikų jas vadindavo „juodaisiais varnais“. Stalino laikais jos buvo šviesiai nudažytos maisto produktų reklamomis. Mašinos kėbulo pasieniuose įtvirtinti metaliniai suolai, kampuose - vertikalios spintos - siauri karstai. Į jas įkišdavo mirtininkus ir užrakinę užplombuodavo. Viduje sargybos nebuvo. Užrakinavo iš lauko. Bijodavo, kad kaliniai jų nesudorotų.

Man pavyko priglusti prie mirtininkų dėžės. Rėkiant galima buvo su mirtininku susikalbėti. Dėžutėje buvo kapitonas Noreika - svarbiausia asmenybė iš Lietuvos tautinės tarybos bylos. Apie ją žinojo visas miestas ir kalėjimas. Toje byloje buvo rašytojai K. Boruta, P. Juodelis, O. Lukauskaitė-Poškienė, inž. S. Gorodeckis, V. Ašmenskas, plk. Masiulis, jo sūnus, Z. Šerkšnas-Laukaitis, jo sesuo ir dar keli jauni žmonės.

Saugume per sanitarinį mazgą, krapštydamas vamzdį, sužinojau, kad Maskvos Aukščiausioji taryba priėmusi nutarimą panaikinti mirties bausmes. Greitai jis turėjo išgalioti ir Lietuvoje.

Pavyko šią svarbią žinią pranešti Noreikai. Raginau rašyti kasacinį skundą, malonės prašymą ar ką - reikėjo laimėti laiko. Tyla. Vėl pakartojau pranešimą. Supratau: „Ne. Nerašysiu, kategoriškai draudžiu rašyti mano vardu. Mano teismas neteisėtas. Esu karo belaisvis. Vykdyčiau savo - kario priesaiką ir pareigą. Esu perėmęs vyriausiojo laisvės kovų vado pareigas ir paklustu tik Tautinei tarybai. Prašydamas malonės, pripažinčiau okupantų valdžią ir nutraukčiau Lietuvos valstybės nepriklausomybės egzistavimo tęsinį. Praneškite Tarybos nariams. Kariai tesprendžia pagal kovos situaciją ir sąžinę”.

Išlikusių rinktinių vadų pasitarime kapitonas J. Noreika vieningai buvo išrinktas visų už Lietuvos nepriklausomybę kovojančių dalinių, visų Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiuoju vadu. Po visuotinės apklausos tai buvo patvirtinta. J. Noreika priėmė nepaprastai atsakingas pareigas ir pasirinko klaidinantį saugumą slapyvardį Generolas Vėtra - Dzūkijoje siautėjusiai NKVD divizijai vadovavo pagarsėjęs žiaurumu rusų generolas Vetrovas.

Generolo Vėtros įtakos sferoje buvo drausminami pakrikę būriai, parenkami atsakingi vadai, išakmiai draudžiamas individualus teroras, mirties bausmių vykdymas be teismo ir apygardos vado sankcijos, Kazimieraičio - plk. ltn. J. Vitkaus apygardoje įkurtas drausmės būrys, rimtai buvo rengiamasi atremti po karo išlikusių lenkų AK (Armija krajova) dalinių puolimą. Kartu su Tauro apygarda buvo surengti jaunesniųjų vadų kursai. Majoro Liepos (mjr. J. Semaškos) Žemaičių legiono zonoje sudrausminami savavaliavę ar partiškumo principais veikę būriai.

Artėjant Paryžiaus Taikos Konferencijai, Lietuvos tautinė taryba reformuota į Lietuvos valstybės tarybą. Parengtas memorandumas apie vykstantį karą Lietuvoje ir bolševikų vykdomą lietuvių tautos genocidą. Memorandumas visais įmanomais būdais buvo įteiktas daugelio didžiųjų valstybių ambasadoriams. (JAV ambasadorius Maskvoje patarė veikti legaliai, vadovaujantis Sovietų Sąjungos įstatymais.)

O tuo metu Dzūkijos kaimuose buvo deginami žmonės.

1946 metais Valstybės tautinė taryba ir Generolo Vėtros štabas buvo iššifruoti. Noreika ir dauguma jo karininkų buvo suimti. Buvo suimti ir kai kurie Tarybos nariai.

Noreika ir jo adjutantas - ryšininkas K. Šerkšnas-Laukaitis buvo nuteisti myriop, kiti įvairiems terminams (5-10 metų) kalėti.

Kalėjimą pasiekė žinios, kad Noreika atsisakė pasirašyti malonės prašymą. Teisme Telšiuose, kur J. Noreika buvo nugabentas kaip liudytojas, svarstant J. Semaškos - Žemaičių legiono vado bylą, išdrožė Sovietų Sąjungą okupacija, genocidu kaltinančią kalbą. Teisme greta Semaškos jis buvo kaltinamas nebūtais nusikaltimais.

Vilniaus MGB rūsiuose jie ir buvo nužudyti.

Stepas Kontrimas apie Joną Noreiką

1995 m. rudenį svečiuodamasis Kačerginėje pas buvusį Lietuvos aeroklubo garbės narį Vytautą Landsbergį-Žemkalnį dalyvavau šventinant 1941 m. aukoms atminti kryžių. Netikėtai pamatęs vieno piliečio švarko atlake LAK lakūno ženklelį, prakalbinęs užklausiau:

- Iš kur jūs esate gavę šį ženklelį?

Nepažįstamasis nusišypsojo ir sako:

- Ašmenskai, argi manęs neprisimeni?

Tik tada atsikvošėjau... ir mudu atsidūrėme vienas kito glėbyje. Nesimatę buvome beveik 60 metų (nuo 1936 m. ir nežinojome vienas kito likimų).

Jis šelmiškai pridėjo pirštą prie lūpų: „Aš dabar ne Kontrimas, o Gandrimas, taip reikėjo," - sako Stepas.

Tik vėliau, susitikę Kačerginėje jo namelyje, sužinojome vienas apie kitą smulkmenas, gyvenimo likimus. Aš jam papasakojau apie save, o jis sakosi, kad tik per stebuklą ištrūkęs iš nelaimės - tremties ir kalėjimų.

Stepas Kontrimas-Gandrimas gimė 1915 m. gegužės 31 d. Tu-
bauskų kaime, Kretingos valsčiuje ir apskrityje. 1920-1931 m.
mokėsi Kretingoje, Palangoje, Klaipėdoje, 1931-1936 m. Kauno

aukštesniojoje technikos mokykloje ir vėliau įgijo inž. mechaniko specialybę. 1935 m. baigė Nidos sklandymo mokyklą, o 1936 m. gavo LAK lakūno pažymėjimą. 1936-1939 m. buvo PLP Antano Smetonos karo mokyklos kursantas. 1939 m. baigė trejų metų inžinerijos kursų laidą, gavo jaun. ltn. laipsnį. 1939 m. S. Kontrimą paskyrė į Radviliškį, į šarvuočių rinktinės mokomąjį būrį, vėliau perkėlė į technikos skyrių. 1940 m., likvidavus Lietuvos kariuomenę, paskirtas į 29-ąjį šaulių korpusą, suteiktas ltn. laipsnis. Likviduojant kariuomenę teko sudarinėti karo technikos - tankų, tankečių, kitos įvairios technikos dirbtuvių, jų įrenginių sąrašus. Šarvuočių rinktinė vadovavo plk. Sidabras. Tai buvo padorus, geras vadas.

Gyvendamas Radviliškyje, Stepas Kontrimas buvo puikiai informuotas apie to meto politines nuotaikas, tuo labiau apie nuotakas kariuomenėje, apie tarptautinę padėtį, nes turėjo tiesioginius ryšius su Vokietija, su pasitraukusiais ten kai kuriais veikėjais. Ryšius palaikė per Radviliškio stoties budėtoją ir per tarptautinius traukinius (garvežių mašinistus). Stepas palaikė radijo ryšį su Vokietija. Žinojo apie karo pradžią jau prieš 8-9 dienas.

- Masinio trėmimo išvakarėse, - pasakoja Kontrimas, - mane iškvietė technikos dalių viršininkas, ukrainietis. Jis draugiškomis akimis žvilgtelėjęs į mane įsakė: „Tau reikia atsiveikinti ir važiuoti į Vilnių, prisistatyti į štabą“.

- Aš pamaniau, kad mane areštuoja, bet vado akys man sakė kažką kita. Aš spoksėjau į jį netardamas nė žodžio, - sako Stepas.

„Per vieną valandą dink man iš akių!“- riktelėjo įsakomu balsu.

Aš supratau, kad tai geranoriškas pareiškimas, ir jutau, kad kažkas slepiasi už jo žodžių.

- Klausau, - sakau jam ir paėmęs siunčiamą raštą greitai sprukau. Išėjęs į lauką, net su niekuo neatsisveikinęs, greitai suvokiau, kad reikia slėptis, ir tai padariau: kariškus rūbus pakeičiau civiliniais ir dingau... Rytojaus dieną prasidėjo trėmimai.

Pirmosios karo dienos prašvilpė vėjais. Vėliau, pradėjus kurtis vietos valdžiai, aš įsidarbinau Šiaulių amatų mokykloje direktoriaus

pavadootoju. Direktorius pareigų atsisakiau, nes turėjau savų projektų. Į Šiaulius atvažiavo naujai paskirtas Šiaulių apskrities viršininkas kpt. Jonas Noreika. Greitai abudu susibičiuliavome. J. Noreika paskyrė mane antraeilėms pareigoms Radviliškio gaisrinės viršininku. Susitarėme, kad, dirbant tose pareigose, bus proga pasinaudoti gaisrine mašina pervežant ir kaupiant ginklus ateičiai.

- Dar 1940 metais buvau išstojęs į LLA gretas, - pasakojo Kontrimas. - Buvau paskirtas eiti Šiaulių apygardos LLA organizacinio skyriaus viršininko pareigas. Į apygardą įėjo Klaipėdos kraštas, visa Žemaitija, beveik iki Kauno.

Kontrimas žinojo, kad J. Noreika Šiauliuose vadovauja Lietuvių fronto organizacijos pagrindžiui, o Noreika žinojo, kad Stepas vadovauja LLA pagrindžiui Žemaitijoje. Abudu labai gerai sutarė ir visada padėdavo vienas kitam. „Aš, - sako Stepas, - vokiečių okupacijos metais jau buvau išsigijęs penkias radijo stotis. Turėjau artimus ryšius su vokiečių kariuomenės antrojo skyriaus vadovais.“

Noreika kitais keliais taip pat gaudavo iš vokiečių ginklų.

S. Kontrimas daugiausia ginklus gaudavo iš armijos štabo per antrąjį skyrių iš kariškių sandėlių Bubniuose. J. Noreika kariniuose sandėliuose taip pat turėjo „savo“ žmogų. Gautus ginklus, dažnai panaudodami gaisrines mašinas, išvežiodavo po visą Lietuvą. Gaudavo ginklų ir iš buvusių Lenkaičių karo dirbtuvių.

Stepui tragiškai baigėsi žmonos ir sūnaus gyvenimas. Dabar likęs vienas, be artimųjų. Jam suteiktas dimisijos kapitono laipsnis. Atmintį tebeturi gana gerą. Turi daug ką papasakoti iš savo ir to meto praeities. Prisimena 1944 metus, kai frontui artėjant prie Lietuvos Stepas kartu traukėsi iki Palangos, mėgindamas sužinoti, ar įmanoma persikelti į Švediją. Nepavyko. Liko Lietuvoje, pakeitė pavardę - Gandrimas, dirbo kelių valdyboje. Nesistengė patekti į vadovaujančius postus.

Stepas susidraugavo su ukrainiečiais, dirbusiais toje valdyboje, kurie ne kartą yra padėję jam bėdoje.

Baigdamas pokalbį, Stepas atsiduso ir pagalvojęs pridūrė: „O vis dėlto J. Noreika kilni, tauri asmenybė kaip karys ir kaip žmogus“.

J. Verseckas apie Joną Noreiką
(Prisiminimai iš KGB rūsių 1946 m.)

Lėktuvas nusileido Vilniaus oro uoste, mano šeima žengė pirmus žingsnius Lietuvos žemėje. O aš prisiminiau Žemaitės žodžius: „...sugrižau į Lietuvą, Lietuvos nesuradau...”

1990 metų kovo 11 dieną suskambėjo Varpai, kurie nebijojo Kremliaus, pasakė visam pasauliui: „Savarankiška, laisva. Nepriklausoma Lietuva!“ Ačiū jiems...

Jeigu šie prisiminimai išvystų šviesą, gal kai kas daug ką prisimintų...

Noriu prisiminti 1946 metus, KGB požemio kalėjimo kamera, kurioje buvau ne aš vienas... Žinojom, jautėm, bet nematėm žydinčio pavasario grožio.

Prasivėrė kameros durys, įvedė nepažįstamą žmogų. Susipažinom. Tai buvo Generolas Vėtra (Jonas Noreika), kuris 1940 metų lapkričio mėnesį įkūrė pagrindį ir 1941 metais dalyvavo bei vadovavo ginkluotam sukilimui prieš raudonuosius okupantus.

Tai buvo neapsakomo drąsumo, pasiaukojimo, turintis didelę atmintį žmogus. Sakydavo:

- Kai išeisiu į laisvę, parašysiu dvi knygas, kurių pavadinimas priklausys nuo susiklosčiusios politinės padėties Lietuvoje.

Visiems būnant kameroje, atmintinai skaitė savo būsimos knygos kai kuriuos fragmentus.

Mano atminty paliko šie žodžiai:

"Mielas skaitytojau, užvertęs paskutinį šios mano prisiminimų knygos lapą, prašau, kur begyventum, aplankyk Vilnių. Eidamas sustok prie KGB pastato, pažvelk į grotomis išraizgytus langus ir prisimink, kad čia buvo kalinami, tardomi, kankinami ir žudomi tos pačios motinos - Tėvynės Lietuvos - dukros ir sūnūs, iš jų ir aš - šios knygos autorius - Jonas Noreika".

Lietuvos laukais žengė vasaros pradžia, brendo derlius, kurio daug kas iš mūsų nesulaukė...

Prasivėrė kameros durys, okupantų kalba pasigirdo žodžiai:

- Jonas Noreika, bystro, s veščiami. (Jonai Noreika, greitai, su daiktais.)

Neskubėdamas su visais atsisveikino, apkabinęs paliko kiekvienam atminimą - pabučiavimą. Nuliūdę spėliojome - kur nuvedė?..

Ir štai 1947 metais Lukiškių kalėjimo kieme, einant iš pasivaikščiojimo pro mirtininkų požemines kameras, užgirdau (ne aš vienas) šauksmą:

- Jonas Noreika nubaustas mirties bausme.

Gal šiuos žodžius pasakė pats Jonas Noreika?.. Šito niekas turbūt nesužinos... nepasakys...

Prisimenu, jam grįžus iš tardymo, pamačiau jo veide gilų susimąstymą.

- Prašau, atleiskite už skaudų klausimą, turbūt patyrėte žiaurų fizinį smurtą? - paklausiau aš.

„Ne, - atsakė. - Vienas iš trijų tardančių pasakė ir paklausė: „Mums žinoma tavo pagrindžio veikla ir ginkluota kova prieš sovietų valdžią. Sakyk, jeigu mes tave išleisim į laisvę, toliau tęsite savo niekšišką kovą?“ Aš atsistojau. Sušuko: „Sėskis!“ - „Jeigu aš atsisėsiu, jūs iš manęs atsakymo nesulauksit.“ - „Tegul kalba“, - pasakė.

"Jūs nesuprantat teisėtos kovos, pavadinot ją niekšiška. Jūsų didžioji imperija užgrobė mažą teisėtą valstybę, kuri nepaleido į jus nė vieno šūvio. Šie jūsų sumanymai vadinasi grobuoniška niekšiška okupacija. Kaip jums žinoma, aš esu karininkas, savo tautai daviau priesaiką. Nesvarbu, koks tas priešas būtų - rudas, baltas ar raudonas - kol mano gyslomis teka lietuviškas kraujas, aš privalau priesaiką vykdyti, ginti savo Tėvynę, kovoti."

Vienas agresyviai sušuko: „Tavo kova baigta, padėtas paskutinis juodas taškas“. - „Nesuprantu juodo taško prasmės?“ - paklausiau.

"Greit suprasi", - atsakė.

Toliau man kalbėti neleido".

Kaip matote, budeliai nedrįso atvirai pasakyti, kad juodas taškas reiškia mirtį.

Ilsėkis, mielas broli, vienos motinos Lietuvos nepamirštamasis ūnau. Tavo Tėvynė neužmirš, ieško ir ieškos, kol suras ir papuoš Tavo kapą baltais akacijų žiedais.

Dalia Noreikaitė-Kučėnienė.
Žemyna šaukia. (Tėvo testamentas)

Tyliai, tyliai, kaip upės, istorija teka.
Tėvo testamento raidės,
Rašytos tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt šeštaisiais metais
Iš Vilniaus kalėjimo Kalėdų dieną.

Per amžius ir per laiką
Miško brolių raudomis
Virš miškų, virš tekančio laiko
Atsispindinčiomis gaidomis ataidi.

Tu nežinai, mano meilės kūdiki,
Kodėl žmonės tokie pikti?
Kodėl žemėje žiba
Bombų plieno paukščiai?

Tu, kaip baltas balandis
Ant mano lango, nežinai...
Bet užaugsi ir tada viską sužinosi
Laimė tvirta, laimė jėga.

Atmink, mano meilės kūdiki,
Jėga yra dvejojama:
Griaunanti - tai neapykantos jėga,
O burianti jėga - tai meilė.

Norėčiau būti tas baltas balandis
Ant tavo Kalėdų lango,
Mano meilės tėve,
Tėve meilės manos,
Balta plunksna rašau Tau
Man skirtame laike
Gaidose raides.

Rudolfas Jurgis Minajėvas.
Baladė apie kpt. Joną Noreiką

Atmintis dar gyva!
Nenurimsta galva!
Vėl priminti tą praeitį reikia
Kaip brangios Lietuvos,
Josios laisvės šventos
Žvilgsnis mena dar Joną Noreiką.
Tas lietuvis drąsus,
Doro tėvo sūnus
Vokiečiams į nelaisvę pakliuvo.
Jis viršaičiu kadais
Ties gimtaisiais Šiauliais
Daugel metų be pertraukos buvo.
Okupantas žiaurus
 Ijįtiesė nagus.
Ir vergaut, ir tarnauti sau vertė.
Nepalūžo valia,
Nors grobiko galia
Griovė gimtąją žemę ir ardė!

Vokietijos galia
Nuolat buvo šalia

Kaip jį tikino, prašė ir meldė:
Tik tarnauki Tu mums!
Ateities nieks nedrums!
Būk klusnus, gerbki vermachto valdžią!
Bet širdis jo karšta
Ir paliko tvirta,
Nes pilna buvo ryžto plieninio!
Nors pražilo galva,
Jam rūpėjo sava
Svetimų okupuota gimtinė!
Vokietis taip įsiuto,
Išgirdęs staiga:
Kapitonas paklusti nenori!

Ir į Štuthofą jį
Lemties ratai toli
Išgabeno už narsą ir dorą.
Lageryje žiauriam,
Nekaltai įmestam.
Taip sunku vienišam būti!
Tačiau jautė širdis,
Kad dalia per karti!
Nevalia be žinios jam pražūti!
Jau gegužė žalia -
Subyrėjo galia!
Rudas slibinas dūsta bejėgis!
Baigėsi jo diena!
Bėga lauk kariauna!
Lageris kankinio nepalieka!
Veža Vilniun kiti
Okupantai pikti -
KGB požemiai turi vietas!

Tardymai ir kančia
Lydi karžygį čia!
Nori valią palaužti sovietas!
Vėl tarnauti turi,
Nes kitaip juk gali
Raudonos sulaukt nemalonės.
O lietuviui viena
Tik mintis amžina:
Reik laisvės gimtinės dirvonui!
Taria jis atvirai,
Tardamas veik visai
Nukamuotas mušimo ir smurto:
Man viena tik sava
Tėviškė Lietuva!
Nėr brangesnio už ją žmogui turto!
Trokšta mano galva,
Kad ji būtų laisva.
Kad gimtinės netryptų grobikas!
Man kaip motina ji
Amžinai bus gyva,
Nors ir siaučia ta vėtra įpykus!
Sako dar taip galva:
Negyvenk kaip šuva!
Žmogumi turi likti per amžius.
Nors raudona galia,
Jų laukinė valia
Laisvę mūsų ir trempia, ir glamžo.
Netarnauiu piktam
Cerberiui tam suktam.
Nes mane Lietuva išaugino!
Kol dvasia dar gyva,
Dirbk, kad būtų laisva
Nekalta ir šventa mūs Tėvynė!

Vasario rytas blausus
Tuoį prikėlė visus!
Vėl sovietiniai budeliai veikia!
Prokuroras nuožmus
Šypsosi toks ramus:
Mirti nuteisė Joną Noreiką!
Kulų mirčiai gana!
Krauju springsta daina!
Per anksti karžygiui ji nutrūko!
Tėvų žemė rami,
Bent trumpam prisimink,
Kaip kankino sovietas jį bukas!
Nenurimo galva,
Būk, gimtine, laisva,
Nes Šventosios Marijos Tu žemė!
Brolių kraujas skaistus
Atminty nenužius!
Jie pakils vėl kovoti neramūs.

Petras Dargis. *Ilga istorija apie mūsų istoriją*
(*Šiaulių kraštas*, 1993 m. liepos 2 d.)

Gerbiamoji redakcija! (Turima galvoj „Šiaulių krašto“ redakcija. - V. A.)

Paskutiniu laikotarpiu vis dažniau ir dažniau mūsų spaudoje publikuojami straipsniai, skirti žydų genocido vykdytojams bei jų talkininkams reabilituoti ir jų kruvinoms rankoms plauti. Su dideliu apgailėstavimu turiu konstatuoti, kad į šią purviną kompaniją įsijungė Šiaulių krašto ir miesto spauda.

Štai 1992 m. balandžio mėn. 24 ir 25 d. „Šiaulių naujienos“ publikavo straipsnį, pavadinimą „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk“ apie Šiaulių apskrities ir miesto viršininką atsargos kapitoną J. Noreiką ir žydų bendruomenės protestą dėl šio straipsnio,

patalpintą 1992 m. birželio mėn. 23 d. „Šiaulių naujienose“ bei pavadintą „Kitoks vaidmuo“.

1993 m. kovo mėn 13 d. „Šiaulių kraštas“ patalpino straipsnį, pavadintą „Prisimink bent vieną“, o 1993 m. kovo mėn 19 d. - antrą straipsnį „J. Noreika ir Generolas Vėtra: tas pats karininko paveikslas“. Straipsnyje iškreipiami faktai: neparašyta, kad J. Noreikos „partizanai“ buvo fašistų penktoji kolona, diriguojama abvero per J. Noreiką, o jis pats - abvero rezidentas Žemaitijoje.

Neteisingai teigiama, kad Štuthofe buvo įkalinti tik 46 lietuviai, jų buvo net 94, tarp jų trys iš Šiaulių (vienas dar gyvas Šiauliuose). Na, o dėl žydų, tai iš Šiaulių buvo deportuota Štuthofan apie 3800. Tačiau laikraštis išvis nemini jų. Tarp kitko, mes buvome įkalinti Štuthofe 1944 m. liepos mėn. 25 d. ir per du mėnesius ten žuvo nuo bado, nežmoniškų sąlygų bei nedarbingųjų naikinimo apie 40 proc. Šiaulių žydų. O minimi lietuviai, kalėję atskirai, specialiam barake (šalia mūsų už 130-150 metrų), turėjo kitą - geresnį maisto davinį, sveikus, gerus drabužius, geltonai pilkos spalvos (mes - senus pilkai mėlynus drabužius), lengvą režimą. Jie buvo kalinami kaip ir Vengrijos diktatorius - fašistas admiralas Hortis su savo svita. Vienu ir kitų kalinimo režimas buvo vienodas - jie buvo garbės įkaitai, o mes, Šiaulių ir Kauno žydai - trąša vokiečių bauerių laukams. Ne veltui sudėgintųjų kaulai buvo malami čia pat, Štuthofe, ir vežami kartu su pelenais į laukus. Mes net turėjome praustis muilu „RIF“, pagamintu Dancige iš mūsų „riebesnių“ tautiečių lavonų. O dėl Noreikos darbų fašistinės okupacijos laikais, tai mes, dar likę liudininkai, žinome geriau negu straipsnio autorius. Galiu tik pridėti penkis lapus dokumentų kopijų, pasirašytų J. Noreikos. (Originalai yra Vilniaus valstybiniame istorijos archyve.)

Noriu papildyti, kad panašaus turinio straipsnis buvo paskelbtas 1992 m. gegužės 16 d. „Šiaulių krašto“ laikraštyje, pavadintas „Nepavyko suformuoti dalinių“. Nuo pat pirmos karo dienos Lietuvos aktyvistų sukilimas buvo fašistų diriguojamas, o TDA, policijos, savisaugos, o vėliau LVR daliniai buvo tik fašistinės

okupacinės valdžios, abvero, gestapo, SD bei ZIPO įrankiai. Nuo pat pirmos karo dienos šie padaliniai pavadavo okupacines fašistų įgulas, kurios kareivius buvo galima permesti į frontą prieš SSRS, Angliją, Prancūziją, JAV ir kitus sąjungininkus, kovojančius prieš fašistus. Tokiu būdu Lietuvos kariai netiesiogiai kovojo su antihitlerinės koalicijos šalimis. Užtat jie buvo labai aktyvūs naikinant žydus ir kovojo su antihitleriniais partizanais.

Šiame straipsnyje kovotojai su fašistais vadinami banditais ir giriamasi LVR pergalėmis prieš juos.

Teigiama, kad tik žydai buvo LVR dalinių sudarymo priešai. Minimas kažkoks Berelšteinas.

Jeigu atvirai, tai nė vienas psichiškai sveikas žydas, tais laikais dar likęs gyvas, nesidžiaugė karo uždelsimu, nes mažėjo šansai išlikti gyviems (o Lietuvos išstojimas prieš Raudonąją armiją tolimo karo baigtį). Ir dar - jeigu tariamasis Berelšteinas būtų parašęs tokį laišką, jis būtų nedelsiant sunaikintas kartu su savo artimaisiais.

Net vlasovininkus šiame straipsnyje autorius stengiasi padaryti didvyriais.

Tačiau mes, buvę Šiaulių ir Kauno geto kaliniai, puikiai atsime-name 1943 m. lapkričio mėn. 5 d. Tuomet vlasovininkai sugaudė Šiaulių gete 725 vaikus iki 12 metų amžiaus ir nedarbingus 92 įvairių lyčių žydus. Savo karininkų vadovaujami, SS diriguojami, mėtė savo aukas iš palėpių (kur jie slėpėsi) į krovinių mašinų kėbulus kaip malkas. Neužmiršime, kaip prievartavo mažametes mergaites, kaip laužė savo aukoms kaulus.

Ir štai jie irgi vos ne rezistentai.

Šiame laiške išdėsdčiau savo nuomonę apie Jūsų ir „Šiaulių naujienų“ laikraščių straipsnius J. Noreikai atminti.

Baigdamas noriu pasakyti, kad žodis rezistentas, pritaikytas 1941-1944 metais veikusiems Lietuvoje daliniams, kurie buvo paminėti šiame rašinyje, yra paskolintas iš prancūzų kalbos, taikytas antihitleriniams partizanams. Gėda vadinti žydšaudžius ir fašistų klapčiukus rezistentais. Tai antihitlerinių prancūzų partizanų žei-

dimas. Jie liejo kraują kovodami su fašistais, o mūsų aktyvistai, savisauga, TDA kariai „kovojo“ su beginkliais žydais, engė savo tautiečius, kovojo su antihitleriniais partizanais, tuo padėdami fašistams.

Tarp kitko, likviduojant Varšuvos getą, malšinant geto kalinių sukilimą (kurio 50-metis buvo neseniai paminėtas Varšuvoje) dalyvavo kartu su SS daliniais policijos batalionų kariai iš Lietuvos, estų SS legiono ir latvių SS divizijos kariai.

Tad girtis visuotine opozicija fašistams nėra ko, o ta, kuri buvo, neturi nieko bendro su nacionalsocialistiniu aktyvu.

Nereikia gretinti pasipriešinusių fašistams Lietuvos piliečių, tarp kurių buvo įvairių tautybių komunistų ir demokratiškos nepriklausomos Lietuvos šalininkų, pabėgusių iš geto, ir neturinčių jokių politinių įsitikinimų žydų su fašistų apginkluotais jų talkininkais.

Leiba Lipšicas

Šiaulių geto ir Štuthofo bei Dachau
koncentracijos stovyklų kalinys.

Tiesą sakant, nėra malonu spausdinti šitokius priekaištus sau. Bet nieko nepadarysi: J. Noreikos asmenybė, matyt, tokia prieštaringa ir tragiška, kad mes dar ilgai dėl jos ginčysimės. O ir dėl 1941 m. birželio 22-28 d. sukilimo tikriausiai neprieisime prie vieningos nuomonės. Žydams vokiečių okupacija reiškė nei daug, nei mažai - mirtį. Lietuviams buvo atsiradusi naivi mintis atsikovoti nepriklausomybę. Tačiau labai greitai paaiškėjo, kad vieną okupantą pakeitė kitas, kaip rašo spaudai rengiamoje prisiminimų knygoje „Keturi sukilimo dienos“ J. Noreikos bendražygis D. Riauka: „Nuo vilko užšokome ant meškos“.

Štai tik viena ištrauka iš jo prisiminimų: „<...> sutikome vežimą, kuriame po pirmųjų karo audrų važiavo žydų tautybės šeima. Šią šeimą sudarė vyras, žmona ir du mažamečiai vaikai. <...> Mūsų kapitonas ir kiti vyresnio amžiaus kuopos kariai apstojo ratu jo

vežimą ir ėmė įkalbinėti „žydėlių“ tuoj pat sukti iš kelio, kuomet skubiausiai važiuoti į kaimą ir slėptis nuo vokiečių kareivių. <...> Žydėlis paklausė ir tuoj pat, atsukęs vežimą atgal, skubiai nuvažiavo į kitą kelią Stonaičių link“. Žodžiu, bendražygiai neliudija J. Noreiką buvus kažkokį baisų antisemitą. Ar jis iš tiesų buvo toks didelis „fašistinis pakalikas, tukęs nuo žydų kraujo ir prisiplėšto turto“? Už ką tada vokiečiai jį išgrūdo į Štuthofio koncentracijos stovyklą? Negi nuneigsime, kad už antivokišką propagandą?

Ir vis dėlto jisai buvo apskrities viršininkas. Lietuvos valstybės archyve yra išlikę dokumentų, liudijančių, kad J. Noreika vykdė vokiečių administracijos įsakymus, taip pat žydų klausimu. Antai 1941 m. rugpjūčio 22 d. raštas Nr. 962 visiems Šiaulių apskrities valsčių viršaičiams (nuorašas policijos nuovadų viršininkams): „Šiaulių apygardos komisaro įsakymu visi apskrities žydų tautybės piliečiai, taip pat ir pusžydžiai, turi būti iš apskrities valsčių ir miestelių iškelti ir apgyvendinti viename rajone - gete. Visas žydų turtas turi būti savivaldybių saugojamas ir surašytas.

Ryšium su tuo įsakau:

1. Visų valsčių, antraeilių miestų ir miestelių žydus nuo šio mėn. 25 iki 29 dienos perkelti į Žagarės miestą. Perkėlimo priemonės parūpina atitinkamos savivaldybės.

2. Paliktus žydų turto sąrašus 2 egz. iki VIII. 29 dienos pristatyti man. Perkeliameji žydai gali pasiimti būtiniausias apyvokos daiktus bei drabužius ir iki 200 RM pinigų kiekvienai šeimai.

3. Žagarėje visi žydai apgyvendinami atskirame rajone, kuris turi būti iki rugpjūčio 30 dienos aptvertas. Rajono geto aptvėrimu pasirūpina Žagarės miesto savivaldybė. Iš rajono geto žydai kiekvieną dieną su apsauga turi būti vedami prie darbo ir gražinami į getą“.

Pasirašė miesto ir apskrities viršininkas, sekretorius. (Valst. arch. F. 1624. Ap. 1. B. 254.)

Šiurpu skaityti kitą dokumentą: Pakruojo viršaitis praneša, kad jų valsčiaus žydai jau likviduoti ir į Žagarę nebus vežami.

Apskrities viršininkas tvarkė ir konfiskuoto žydų turto reikalus. 1941 m. rugpjūčio 16 d. labai skubiu raštu Nr. 778 jis Šiaulių

apskritis valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams praneša, kad žydų turto sąrašus turi pasirašyti ir žydas, turto savininkas, sąrašai turi būti atsiųsti apskrities viršininkui. Pakruojo valsčiaus viršaitis jam rašo atsakymą, kad žydų turėtas turtas paimtas Šiaulių Sicherheitspolizei šefo, ir kas su tuo turtu padaryta, savivaldybė nežino. 1941 m. rugsėjo 11 d. telefonogramoje Nr. 8 viršaičiams ir miestų burmistrams apskrities viršininkas praneša, kad iš žydų paimtą turtą (valiutą, vertybinius popierius, brangenybes) apygardos komisaras įsakęs pristatyti jam. Nurodoma iš žydų paimto turto be apygardos komisaro leidimo niekam neduoti. Liudijimas turi būti su Šiaulių apygardos komisaro antspaudu.

Ar apskrities viršininkas buvo aukštas rangas? Yra toks generalinio komisaro Kaune Rentelno 1941 m. spalio 31 d. tarnybinis nurodymas ponui vidaus reikalų generaliniam tarėjui: visi valdininkai turi būti paskirti generalinio komisaro įsakymu. Dėl viršaičių ir burmistrų paskyrimo apygardų komisarams leidžiama atsiklausti apskrities viršininko. Tačiau galėjo ir neatsiklausti. Matyt, lietuviškoji administracija tebuvo tik vokiečių valdžios įsakymų vykdytoja. Kažkas panašaus į sovietinius vykdomuosius komitetus.

Tačiau kolaboravimo problema egzistuoja. Archyve neradau tokių dokumentų, kad galėčiau J. Noreiką apkaltinti šaudžius žydus arba lobus iš jų turto. Lygiai taip pat negalima kaltinti visų sovietinių laikų valdininkų. Vis ginčijamės dėl J. Paleckio: vieni jį kaltina niokojus Lietuvos kultūrą, kiti teisina, kad jis išgelbėjęs nuo pražūties nemažai kultūros veikėjų. O gal J. Paleckis buvo geriau už kokį nors M. Suslovą?

Viena istorikė man patarė nesivelti į tuos kaltinimus ir teisinius. Aš ir nesiveliu. Tačiau savo istorijos faktus skelbti turime, nesvarbu, ar jie malonūs, ar nemalonūs. Deja, prieiti prie jų dabar ne taip paprasta. Archyvuose atsirado nauja cenzūra: generalinis prokuroras nurodęs bylų, susijusių su masinėmis žudynėmis, visokiems tyrinėtojams neduoti. Be prokuroro leidimo - šiukštu! Turėjau gauti leidimą.

Atrodo, kad mes jau bijome savo istorijos. Viena archyvere man patyliukais paaiškino, kodėl taip padaryta: dėl šventos ramybės. Tas nemaloniai bylas norima nuslėpti ne tiek nuo lietuvių, kiek nuo žydų. Todėl ir buvo nuspręsta, kad šitokią archyvinę medžiagą pirmiau peržiūrėtų prokurorai. Jie geriau matys, ar galima ją duoti užsieniečiams. Kažką nuslėpdami, pasidarysime geresni?

O ar pasirodėme geresni, kai AT prezidiumas per klaidą reabilitavo kelis žydšaudžius, po to ilgai nenorėjo tos klaidos pripažinti ir sukėlė pasaulinį skandalą? Kol nesuskaičiuosime visų skriaudų ir neteisybių, tol nebaigsime ginčo, kas kam daugiau kiaušysčių iškrėtė. Lietuviai prikiš žydams 1940 metų „išdavystę“ ir Rainius, nors dėl pastarųjų reikia kaltinti NKVD, o ne tautą. Žydus suprasti galime: Hitleris buvo jų mirtis, todėl Stalinas galėjo pasirodyti išgelbėtojas. Senesni žmonės liudija, kad nemažai jų 1940 metais miestuose ir miesteliuose rusų tankus pasitiko su raudonomis vėliavomis. Todėl nėra nieko keista, kad jie visai kitaip žiūrės į lietuvių sukilimą 1941 metais prieš bolševikus ir visus sukilėlius paprasčiausiai vadins fašistų pakalikais. Bet ar lietuviams nebuvo iškilusi tokia pat grėsmė kaip ir žydams, tik ji labiauėjo ne iš fašistų, o iš bolševikų? Ar lietuviai neturėjo teisės gintis prieš bolševizmą, kuris savo nagus parodė dar 1940 metais? Ar toks jau didelis žydų gelbėtojas buvo Stalinas? Ar tik ne jis atbėgusius ieškoti išsigelbėjimo Lenkijos žydus sukišo į vagonus ir per Brestą nugrūdo atgal vokiečiams? Ar ne jis dalį buvusių koncentracijos stovyklų kalinių nugrūdo į Sibiro pataisos darbų stovyklas?

Žydai turėtų pripažinti ir lietuvių teisę gintis nuo bolševizmo. Ir jeigu Lietuvoje vis dėlto nebuvo suformuota SS dalinių, tai nebuvo. O kolaboravimas bolševikams - lygiai toks pat kolaboravimas kaip ir fašistams. Tačiau būtų geriausia, kad ir vieni, ir kiti galų gale suprastų: nei fašistai buvo vienu gelbėtojais, nei bolševikai - kitų. Atrodo, kad tai tikriausiai suprato ir J. Noreika bei kiti Lietuvos inteligentai, iš pradžių mėginę bendradarbiauti su vokiečiais, o paskui stoję prieš juos ir atsidūrę koncentracijos stovykloje. Tikriausiai tai buvo didžiausias ne tik J. Noreikos, bet ir apskritai mūsų tautos

tragizmas. Ir nėra ko pavydėti vieni kitiems, jeigu didysis naikintojas kai kam numesdavo didesnę duonos pluta. Jis tik norėjo mus supjudyti, ir tai jam pavyko.

Šias eilutes rašiau birželio 14-ąją. Tačiau tikiuosi, kad publikacija nesukels priešiškos lietuvių reakcijos. Būkim pagaliau protingi ir pradėkim skaičiuoti, ką patys esam padarę kitiems. Gal J. Noreikos paveikslas dabar atrodyt dar labiau prieštaringas, bet ne mažiau dramatiškas. Nereikia jo nei dailinti, nei purvu tepti - tai mūsų pačių istorija.

Leonas Peleckis-Kaktavičius. *„Generolui Vėtrai -
dėkinga Lietuva taip užrašyta ant naujo kryžiaus,
išaugusio Kryžių kalne
(XXI amžius, 1995 m. spalio 13 d. Nr. 74)*

Pakruojo rajono Stačiūnų bažnyčioje spalio 6-ąją buvo aukotos šv. Mišios už šioje parapijoje gimusių legendinį Generolą Vėtrą - Lietuvos kariuomenės kapitoną, teisininką, žurnalistą, rašytoją Joną Noreiką. Tą pačią dieną Kryžių kalne atidengtas ir pašventintas Stanislovo Grunskio rūpesčiu padirbintas keturių metrų ažuolinis kryžius (autorius - tautodailininkas Kazys Bimba). Šiauliuose surengtas minėjimas ir atidaryta paroda.

Spalvinga Jono Noreikos biografija: karininkas, Karo mokyklos lektorius, „Kariūno“ žurnalo redaktorius prieškarėje, vienas iš sukilimo prieš sovietinius okupantus vadovų 1940-aisiais, Šiaulių apskrities viršininkas vokiečių okupacijos metais, Štuthofio kalnų drauge su 45 žinomais Lietuvos inteligentais, sovietinės armijos eilinis, pasipriešinimo generolas, pokaryje pasirinkęs Generolo Vėtros slapyvardį.

1946 m. kovo 16 d. Joną Noreiką suėmė KGB. Tų pačių metų lapkričio 22 d. jam buvo paskelbtas mirties nuosprendis.

Spalio 8-ąją Jonui Noreikai - Generolui Vėtrai - būtų sukakę 85-eri metai.

Savo dėdę prisimena Stanislovas ir Danutė

Pažinoję J. Noreiką jį prisimena kaip gražų ir stiprų žmogų, per savo trumpą gyvenimą spėjusį patirti dvi okupacijas, tačiau nepalūžusį.

Stanislovas Grunskis ir Danutė Noreikaitė-Nausėdienė - J. Noreikos sesers ir brolio vaikai, jau žilagalviai, vos ne dvigubai pergyvenę savo dėdę. S. Grunskis - daugkartinis Lietuvos dviračių čempionas - tvirtina, kad tai dėdė „kaltas“, jog jis tapo sportininku. J. Noreika labai dažnai atvažiuodavo į Lupaičius, kur gyveno Grunskiai, ir tuoj kviesdavo mažuosius Antaną ir Stanislovą lenktynių. Lenktyniaudavo ant dabartinio Meškuičių plento, kuris tada dar buvo grištas akmenimis. Laimėjusiam tekdavo du, pralaimėjusiam - vienas litas. Paskui būdavo „Kerėpla“, „Palendra“ ir šuolis su kartimi. Susižavėję vaikai sekdavo kiekvieną dailiai nuaugusio, energingo dėdės judesį. Jie labai laukdavo dėdės atvažiuojant. O kai į Lupaičius persikėlė J. Noreikos mama, visas jo kelio galas buvo čia.

Stanislovui labai patiko, kad dėdė Jonas visada geros nuotaikos, o jų mamą vadino taip gražiai - Ašarėle.

S. Grunskis pasakoja, kad J. Noreika jau buvo žinomas kaip pradedantis rašytojas, už noveles, apsakymus net laimėjęs keletą premijų. Tačiau mažai kam žinomas faktas, kad jis buvo parašęs ir romaną „Penki broliai“. Su broliu Antanu to romano rankraštį jie išsaugojo iki Atgimimo. Jį į Ameriką išsivežė ten gyvenanti J. Noreikos dukra Dalia Kučėnienė - žymi išeivijos kultūros veikėja. S. Grunskis dabar gailisi, kad prieš keletą metų nesutiko išspausdinti „Varpuose“. Manė, kad JAV tai bus padaryta greičiau. Deja, kol kas nėra jokių žinių apie tai, kada rankraštis taps knyga.

O „Varpų“ leidėjai neatsitiktinai buvo susidomėję J. Noreika. Juk tai per jį buvo gautas srities komisaro Gevekės sutikimas įsteigti Lietuvių meno ir mokslo centrą ir leisti „Varpų“ almanachą. Antinacinėje rezistencijoje drauge su J. Noreika dalyvavo ir „Varpų“ sumanytojas A. J. Greimas (vadovavo rezistenciniam spaudos ir propagandos sektoriui).

Iš tų dienų Grunskių namuose liko dar kelios J. Noreiką pri-
menančios relikvijos: šachmatai, kurių vidus pripildytas švino („tokių
niekur daugiau nėra tekę matyti, su broliais jais net naktimis loš-
davom“, - pasakoja S. Grunskis), Vytis, kabėjusi ant sienos apskrities
viršininko kabinete, ažuolinis kryželis su marmuriniu Kristumi, kuris
stovėjo valgomajame ant bufeto dar Šukioniuose.

Danutė Noreikaitė-Nausėdienė prisimena, kad į Kalevų kaimą
dėdė užsukdavo beveik visada, kai atvažiuodavo į gimtinę. O kai
tapo apskrities viršininku, dažnai ją su savimi pasiimdavo į Šiaulius.
Dėdienė buvo pradinės mokyklos mokytoja, vesdavosi ją į pamokas.

Ponia Danutė gerai atsimena, kaip dėdė Jonas atsivežė į Kalevus
parodyti savo sužadėtinę. Buvo žiema, dėdė atsivežė pačiūžas, ir jie
eidavo ant Mūšos čiuožti. Dėdienė labai patiko, nes „buvo gražuolė
ir protinga“, tačiau ne mažiau patiko dėdė. Jo vyriškas, stiprus
charakteris žavėjo aplinkinius. Ponia Danutė sako, kad ir jos tėvelis
Pranas buvęs toks, ir visa Noreikų giminė panašaus charakterio:
užsispyrę, visada savo pasiekia. Be to, labai gražios išvaizdos.

Kai žydus vesdavo gatve, dėdienė liepdavo jai su Dalyte No-
reikaite nunešti žydukams blynelių su varške, kuriuos, atrodo, kep-
davo specialiai jiems. Drauge eidavo ir namo, kuriame jie gyveno,
sargo mergaitė.

Kai J. Noreiką išvežė į Štuthofą, baldus, pianiną, knygas dėdienė
Antanina atvežė į Kalevų kaimą. Gal todėl, kad buvo didelis namas,
toli nuo didmiesčių. Užėję rusai dėl jų pradėjo taisyti tėvą. Pakruojo
NKVD viską atėmė, išvežė, o knygas liepė sunešti į kiemą. Uždegti
tas knygas liepė Danutei... Tėvas keletą metų buvo priverstas
slapstyti. „Mes padarėme bunkerį, iškasėme po lova, - prisimena
S. Grunskis. - Kai suuostė enkavedistai, bėgo per pusnį ir sugavo.“

D. Noreikaitė prisimena J. Noreikos suėmimą. Ji tuo metu gyve-
no pas dėdę. Berods jau kitą dieną kažkoks jaunuolis į namus atvežė
poemėlę, skirtą J. Noreikai. Dešimtmetė mergaitė ją išmoko
mintinai, 30 eilučių pamena dar ir šiandien. „Tūkstančiai lietuvių
stos už laisvę, Vytį“, - deklamuoja ponია Danutė nežinomo autoriaus
eiles.

Apie tai, ką J. Noreikai teko patirti Štuthofe, bene daugiausia žinių pateikia drauge ten kalėjęs kunigas Stasys Yla knygoje „Žmonės ir žvėrys dievų miške“. J. Noreika ir tomis baisiomis aplinkybėmis buvo stoviškas. Sukūrus „Štuthofo akademią“ mokslo bei meno temoms nagrinėti, drauge su istoriku dr. A. Kuču jis padėjo „Akademijos“ vadovui prof. V. Jurgučiu. Sruogai subūrus literatų grupę, laikraštėliui „Aitvarai“ parašė novelę.

J. Noreika tuomet labai susidraugavo su prof. V. Jurgučiu. Šiam susirgus šiltine, padėjo iki galo. Užtat, kai po karo vėl atsidūrė Vilniuje, išikūrė pas profesorių, kuris jam ir tarnybą Mokslų akademijoje surado. S. Grunskis prisimena, kad su dėde Pranu Noreika važiavo į Vilnių jo aplankyti, deja, pavėlavo... Generolas Vėtra jau sėdėjo KGB rūsyje.

Reikia paminėti, kad J. Noreika turėjo visas galimybes pasitraukti į Vakarus. Ten būtų susitikęs ir žmoną su dukrele. Tačiau, nors ir labai mylėjo šeimą, buvo tvirtai apsisprendęs likti Lietuvoje. „Visi nepasitrauks, - dar Štuthofe kalbėjo likimo draugui inžinieriui P. Naručiu. - Didesnė dalis liks, kentės ir kovos. Kodėl gi mes turėtume bėgti? Ne, mes turim būti kartu su jais. Kartu kentėt, kovot, o jei reikės, ir mirt.“

J. Noreika lieka Lietuvoje, turėdamas konkretų tikslą: siekti Lietuvos laisvės. Kariškis profesionalas turi daug planų: buriami bendraminčiai, kuriamos Lietuvos ginkluotosios pajėgos, koordinuojami veiksmai su partizanų būriais.

Deja, okupanto galimybės buvo didesnės.

Leonija Malakauskienė. *Jis norėjo nei daug,
nei mažai: jis norėjo gyvenimo viso*
(*Aušros alėja*, 1995 m. spalio 14 d. Nr. 81)

Spalio 8 d. sukanka 85 metai, kai gimė Jonas Noreika - Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės kapitonas, teisininkas, literatas, žurnalistas, Štuthofo kalinys, Lietuvos tautinės tarybos pirmininkas, slapyvardžiu Generolas Vėtra.

Spalio 6 dieną teko dalyvauti jo atminimui skirtuose renginiuose.

Autobuse, kuriuo būrelis šiauliečių vyko į Stačiūnus, buvo dalijamasi laikraščiais. „Šiaulių kraštas“ išspausdino renginių tvarkaraštį bei V. Kirkučio parengtą biografinę medžiagą apie J. Noreiką ir jo nuotrauką. Šiai progai skirtą „Lietuvos aidą“ publikaciją parengė Leonas Peleckis-Kaktavičius.

Stačiūnų bažnyčioje Lygumų klebonas kunigas Rimantas Žeknys aukojo šv. Mišias už a. a. Joną Noreiką. Jis kalbėjo, kad Jonas Noreika buvo šviesuolis, kurio gyvenimą svarbu pažinti jaunimui, dėkojo gausiai susirinkusiems minėjimo dalyviams, ragino melstis, kad velionio gyvenimo kaltės ir klaidos išnyktų visagalio Dievo meilės apšviestos; pabrėžė, kad jau turime tikėjimo laisvę, kuri yra neatskiriama tautos ir Tėvynės laisvės, dėl kurios gyveno ir mirė Jonas Noreika, dalis.

Šukioniuose, J. Noreikos gimtajame kaime, Pakruojo rajono merė Marija Šerienė atidengė prie mokyklos pastato pritvirtintą lentą: „Šukionių kaime gimė Jonas Noreika (1910-1947), kovų prieš bolševikinę ir nacių okupaciją vadas“. Kunigas R. Žeknys ją pašventino. Marija Šerienė kalbėjo, kad jaučiasi tarsi būtų Lietuvos istorijos pamokoje (istorikas yra ir šios mokyklos direktorius Boleslovas Tallat-Kelpša). Cituodama Just. Marcinkevičių ir Juožą Urbšį, ji pabrėžė nuolatinį istorijos vyksmą mumyse ir jausmuose, būtinumą išlaikyti savo kalbą, neiškraipytas tradicijas, kultūrą, vientisą teritoriją. Visa tai reikalinga, kad pakartotume istoriją ir ją pratęstume. Linkėdama sėkmės ir sveikatos, ji sakėsi tikinti, jog šios mokyklos mokytojai ir mokiniai daug padirbės studijuodami neeilinį Jono Noreikos gyvenimą ir jo asmenybę.

Mokytoja Jolanta Tamošaitienė perskaitė Jono Noreikos biografiją, pažymėdama, jog jis mirė kaip savo pareigą atlikęs karys. Jo mirties aplinkybės nėra tiksliai žinomos. Manoma, kad buvo nušautas Rygos kalėjime 1947 metų vasario 16 dieną; dokumentai sako, kad mirties nuosprendis įvykdytas Vilniuje tų metų vasario 26 d.; ėjo kalbos, kad buvo pakartas Telšiuose. Anot dar vienos versijos, buvo nušautas pervežant iš vieno kalėjimo į kitą.

Skambėjo Šukionių mokyklos moksleivių Redos ir Renato skaitomi poezijos posmai:

*Perskaitykit vardus akmeny
Ir trumpučių tarp jų brūkšnelį.
Pamatysit, kokie mes jauni
Pirmas pėdas įmynėm į kelį.*

Perfrazuotos šio eilėraščio eilutės pasirodė labai tinkamos ir mūsų reportažo pavadinimui.

Šiaulių apskrities valdytojas Arvydas Šedžius konstatavo istorijos faktą, kad Jonas Noreika - paskutinis Nepriklausomos Lietuvos Šiaulių apskrities viršininkas, o jam pačiam istorinės lemties skirta būti pirmuoju vėl Nepriklausomos Lietuvos Šiaulių apskrities valdytoju. Paminėjęs trumpą, bet ryškų kovos, ieškojimų ir atradimų kupiną J. Noreikos gyvenimą, kuris iš tiesų yra gera Lietuvos istorijos pamoka, bei tragišką jo baigtį, kalbėtojas baigė žodžiais: „Žemai lenkiuosi reikšdamas dėkingumą jam ir visiems žuvusiems dėl Tėvynės laisvės“.

50 metų jo atminimą buvo bandoma apjuodinti: neva prisidėjęs prie žmonių naikinimo vokiečių laikais. Archyvuose randama medžiaga rodo, kad J. Noreika - karys, šviesuolis, inteligentas - prisiėmė sau visą atsakomybę, didvyriškai atlaikęs tardymus iki kraujo išsiurbimo iš kūno.

Politinių kalinių ir tremtinių sąjungos Šiaulių skyriaus valdybos narys, kultūros komisijos pirmininkas Vladas Ravka Vinco Mykailaičio-Putino eiles „Mortuos voco“ skyrė visiems tiems, kurie išėjo Tėvynės ginti ir negrižo, kurių, nukankintų ir žuvusių, kūnai tebėra ligi šiol paslėpti. Klausytojai turėjo retą progą patirti tobulą minties jausmo ir nuotaikos vienovę, išgyventi nuostabią amžinybės akimirką.

Mokytojas iš Lygumų Jonas Kelevišius prisiminė 1941-ųjų metų įvykius, savo vaikystę. Sovietų valdžios įvedimas labai skaudžiai

paliētė mokyklas. Buvo įsakyta sunaikinti visą patriotinio turinio literatūrą. Po to, kai mokytojas knygas bei žurnalus sukrovė į nerakinamą sandėliuką, vaikai jas išsinešiojo. Teko visa tai slėpti ir nuo „stribų“, ir nuo tėvų, kurie bijojo persekiojimų ir bausmių. Ta iš rankų į rankas perduodama, slapstoma lektūra auklėjo ištisą kartą, kuri išėjo į mišką, o iš ten, jeigu nežuvo - į pataisos darbų stovyklas. Šiai kartai Jonas Noreika buvo pažįstamas iš „Kario“ žurnalo puslapių. Jis darė idealios asmenybės išpūdį, žadino geras, gražias mintis.

Ar aktualu apie jį kalbėti dabar, praėjus beveik 50 metų? Aktualu, nes kalba ir nebaigti mušti Stalino kareivos. Ne viską padarė ir Lietuvos vyriausybė, kad moksleiviai būtų piliečiai.

Partizanų Prisikėlimo apygardos vadovas Viktoras Šniuolis karžygio artimųjų, LLKS vardu dėkojo susirinkusiems pagerbti J. Noreikos atminimą. Šio amžiaus pradžioje savanorių kova ir aukos dovanojo Lietuvai laisvę. Kai didžiosios valstybės dalijosi mažąsias, Lietuvos karo vadai neišdrįso pasipriešinti. Tuomet pakilo į kovą tokie vyrai kaip Jonas Noreika. Pakilo ir žuvo. Paskaitęs savo žuvusio brolio partizano eilėraščių, V. Šniuolis išsakė pageidavimą, kad šiai kaimo mokyklai būtų suteiktas Jono Noreikos vardas.

Linkuvos folklorinis ansamblis padainavo vieną pačių seniausių karinių istorinių lietuvių dainų apie karan išjojusį brolelį:

*Parbėg žirgelis brolio juodbėrelis,
Parneš brolelio mundurėlį.
Skalbė seselė brolio mundurėlį,
Juodu krauju su taškytą.
Džiovė seselė brolio mundurėlį,
Ašarėlėm sumirkytą.*

Per kokį kilometrą nuo mokyklos yra J. Noreikos gimtųjų namų vieta. Ją aplankę minėjimo dalyviai matė išlikusį akmeninį ūkinį pastatą, pasvarstė, kur turėtų stovėti paminklinis šios sodybos akmuo.

Iš gausios Noreikų šeimos užaugo 3 broliai ir 2 seserys. Šiuo metu likusi tik Antanina Misiūnienė, savo vaikų neturėjusi, todėl globojama J. Noreikos dukters Dalios Noreikaitės-Kučėnienės, kuri drauge su savo mama, kapitono Jono Noreikos našle Antanina Karpavičiūte-Noreikiene gyvena Čikagoje. J. Noreikos 85-ųjų gimimo metinių minėjime dalyvavo brolio Prano duktė Danutė Nausėdienė su sūnumi Dariumi ir sesers Onutės sūnus Stasys Grunskis su žmona.

Kryžių kalno papėdėje mons. K. Jakaitis trumpoje išangoje priminė, kad Dievas laimina žmonių pastangas laisvai kurti Tėvynės ateitį su Dievo pagalba, o maldoje linkėjo, kad šventinamasis kryžius būtų paguoda, priedanga ir gynėjas nuo sielų priešų antpuolių. Taip pat buvo pašventintas kuklus betoninis paminklas Šiaulių krašto partizanams bei atminimo kryžius jauniems žuvusiems ir nežinia kur palaidotiems partizanų perlaidojimo komisijos pirmininko giminaičiams. Giesme ir poetiniu žodžiu buvo pagarbintas kryžius - kančios, vilties ir prisikėlimo ženklas.

Apskritis valdytojas A. Šedžius pažymėjo, kad J. Noreika per trumpą laiką nuėjo prasmingą, atminimo vertą gyvenimo kelią, ragino toliau puoselėti jo atminimą, kaip patriotizmo ir meilės savo kraštui simbolį, ir pakvietė visus į apskrities salę dalyvauti minėjime ir pasiklausyti koncerto. Prie ką tik pašventinto kryžiaus nuo apskrities vadovybės buvo pastatytas gėlių krepšelis. Buvo perskaityta D. Noreikaitės-Kučėnienės padėka ir atsiprašymas, kad negalėjo dalyvauti šiame minėjime.

Partizanų vadas Viktoras Šniuolis sakė: „Širdimi bučiuoju kiekvieną nežinomą kauburėlį. Tegu šie kryžiai mums primena tuos, kurių kapų niekada nesurasime“. Jo lūpose labai prasmingai skambėjo partizanų malda už mirusiuosius.

Mokytojas iš Lygumų Jonas Kelevišius akcentavo, kad unikaliam pasaulio kampelyje esame J. Noreikos gimtadienio išvakarėse. Jo gyvenimas buvo skirtas Lietuvai - su jos kryžiais, su pergalmėmis, nelaimėmis ir skausmais. Džiugu matyti jaunus žmones, kurie turėtų sekti didžiu, tvirtu lietuviu.

Savanoris p. Kačiušis, paskaitęs trumpą ištrauką iš Jono Užurkos „Antrosios knygos“, kvietė: „Būkime verti kovotojų už Lietuvos laisvę žygdarbių, įvertinkime kiekvieną tos kovos kruopelę“.

Šukionių mokyklos direktorius p. B. Tallat-Kelpša sakė, kad šiandien - įtempta, ypatingo mąstymo ir didelių užmojų diena. Šukionių mokyklos uždavinys - išnagrinėti J. Noreikos gyvenimą, atsekti jo žingsnius. Mokytojas žadėjo to siekti ir tai padaryti, žadėjo stengtis, kad ir iš mokinių išaugtų tokie piliečiai, koks buvo kapitonas Jonas Noreika.

Pakruojo rajono valdybos kultūros skyriaus vedėjas p. Šimkus pažymėjo, kad J. Noreikos atminimas pirmą kartą minimas pakiliai, iškilmingai, padėjo šiauliečiams, padėjusiems ši vardą prikelti iš užmaršties. Tą patį padarė ir Pakruojo rajono LPKTS pirmininkas Žeronas.

Šiaulių apskrities vyriausiasis architektas Vytautas Kunickas apgailestavo, kad viskas buvo daryta labai skubotai. Jo nuomone, tokie memorialiniai paminklai turėtų būti statomi centralizuotai, turėti savo simboliką. Bus labai gražu, jeigu Šukionių mokykla bus pavadinta Jono Noreikos vardu. Gerai, kad mokykloje iš pamatų pradėta kelti Lietuvos istorija. Labai pageidautina būtų rašyti metrašti, neužmiršti, ką yra padarę tėvai ir proseniai.

Dar po keletą pagarbos, pripažinimo ir padėkos žodžių Kryžių kalno papėdėje tarė kun. R. Žeknys, Jono Noreikos sūnėnas St. Grunskis, partizanų sesuo Jadvyga Jakutienė, Šiaulių apskrities valdybos bendrojo skyriaus viršininkas A. Gaubas, apgailestavęs, kad pagarbaus paminėjimo J. Noreika sulaukė tik 85-ųjų metinių proga. Į apskrities valdybos salę tą popietę susirinkusius minėjimo dalyvius apskrities valdytojas Arvydas Šedžius pakvietė tylos minute pagerbti visus žuvusius ir nukentėjusius dėl Lietuvos laisvės. Trumpai apžvelgęs J. Noreikos, paskutinio anos Nepriklausomos Lietuvos Šiaulių apskrities viršininko, savo priesaikai ištikimo kario, gyvenimą, kalbėtojas pripažino, kad tai buvo žymi asmenybė. Kita pranešimo dalis buvo skirta Šiaulių apskrities istorijai.

„Aušros“ muziejaus darbuotoja Aurelija Malinauskaitė perskaitė J. Noreikos bendražygio Viktoro Ašmensko parengtą pranešimą apie J. Noreikos rezistencinę veiklą.

P. Č. Dirké papasakojo, kaip buvo rengiamasi šiam J. Noreikos minėjimui.

LPKTS Šiaulių skyriaus valdybos narys, Kultūros komisijos pirmininkas Vladas Ravka kalbėjo apie pastebimas pastangas perdažyti istoriją. Turėjome didvyrių, sakė kalbėtojas ir vardijo pastarojo meto įvykius: partizanų pagerbimą Kudžiuose, Radviliškyje, šios dienos minėjimą, švietėjo kunigo Silvestro Gimžausko 150-ąsias metines, Emilijos ir Vlado Putvinskių ekspoziciją „Aušros“ muziejuje, vyskupų M. Valančiaus, A. Baranausko, prelado J. Mačiulio-Maironio nuopelnus.

Vokiečių okupacijos metais žydus slėpę žmonės rizikavo savo gyvybe. Ne mažesnės pagarbos nusipelnė ir medalių verti taip pat savo ir artimųjų gyvybe rizikavę žmonės, kurie padėjo Lietuvos partizanams. Kodėl apie tai nekalbama mokyklose? Ar daug kas mokyklose šiandien minėjo Jono Noreikos vardą? Kalbėtojo nuomone, nereikia varu varyti, bet pasakoti, kad žinotų – būtina. Iš kurgi tie pokario vaikai žinojo, kad reikia eiti į pogrindį? Keletą dešimtmečių bijota net užsiminti apie Žalgirį, Vytautą ar Birutę... Todėl visos širdys turėtų susilieti į vieną žodį „Lietuva“, o visi darbai, paminklai – į pastangas išsaugoti jos dvasią.

Atminimo dienos renginius vainikavo puikus Šiaulių rajono saviveiklininkų (vadovė – Birutė Jarušienė) ir mokytojos Stasės Levickaitės vadovaujamo Linkuvos folklorinio ansamblio koncertas. Skambėjo giesmės, dainos, romansai. Birutė Prokapavičiūtė padainavo autentišką žemaičių dainą. Buvo galima susipažinti su „Aušros“ muziejaus parengta dokumentų ir nuotraukų ekspozicija apie kapitoną Joną Noreiką – pasipriešinimo kovų Generolą Vėtrą.

Balys Sruoga. *Dievų miškas*. 1971 m.

Prof. Balys Sruoga gražia literatūrine kalba aprašo ištremtųjų lietuvių inteligentų, tarp kurių buvo ir Jonas Noreika, pergyvenimus,

kančias Štuthofa koncentracijos stovykloje 1943-1945 metais. Apie savivalę barakų kapų, stovyklos vadovybės, apie gyvenimo ir darbo sąlygas mirties karstuose, apie žuvusius nuo išsekimo, ligų ir kalinių nužudytuosius. Apie Štuthofa kalinių evakavimą ir klaidžiojimus karo baigties mėnesiais.

Stasys Yla. *Žmonės ir žvėrys dievų miške*. 1951 m.

Autorius smulkiai aprašo lietuvių tremtinių pergyvenimus Štuthofa koncentracijos stovykloje, jų buitį, darbus, kalinių - kapų savivalę, atskirus gyvenimo epizodus, mirties siaubo savaites, pirmąsias lietuvių netektis, mirtis, buitį, „Štuthofa akademiją“, leidžiamą „Aitvarą“. Jautriai aprašo J. Noreikos prisirišimą prie prof. Jurgučio J. Noreika įrodė, rašo S. Yla, turįs nepaprastai kilnų būdą. Kai evakuacijos metu prof. Jurgučiu, palaužtam giltinės, grėsė mirtis, liko vienas ir galėjo žūti, J. Noreika niekur nuo jo neatsitraukė.

Petras Jurgėla. *Lietuviškoji skautija*. 1975 m.

P. Jurgėla pamini, kad J. Noreika, mokydamasis Šiaulių gimnazijoje, buvo skautų brolijos narys. Apie tai J. Noreikos anketose neminama. Savo knygoje autorius J. Noreiką primena knygos p. 530-535, 552, 676, 683, 687.

P. Jurgėla patvirtina (p. 687), kad J. Noreika, būdamas Šiaulių apskrities viršininku, palaikė ryšius su pogrindžiu ir griežtai užtardavo vokiečių skriaudžiamus gyventojus. 1946 m. J. Noreika organizavo LGP Šiaulių apygardą.

Kęstutis Girnius. *Partizanų kovos Lietuvoje*
(Mokslo leidykla. 1990 m.)

Autorius VIII skyriuje (p. 327-329) rašo apie pasyviąją rezistenciją. Šio skyriaus 2 pastraipoje rašo apie Vienybės komitetą. „Dar 1945 m. Vilniuje buvo įsteigtas komitetas iš 80 narių, daugiausia iš

inteligentų, gyvenančių Vilniuje, Kaune, Šiauliuose. Vienybės komitetas laikė save vyriausiuoju Lietuvos politiniu organu, mėgino užmegzti ryšius su partizanais. Komitetui vadovavo teisininkas Jonas Noreika."

(Tuo metu dar nebuvo rašyta apie J. Noreikos-Generolo Vėtros vaidmenį, apie jo sukurta Lietuvos tautinę tarybą ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiąją vadovybę. Peršasi išvada, kad gerbiamas K. Girnius, rašydamas apie J. Noreikos įkurtą „Vienybės" organizaciją, turėjo galvoje Lietuvos tautinę tarybą, kurios branduolį ir sudarė įvairių pažiūrų žmonės, turėję vienintelį bendrą tikslą - atkurti Lietuvos valstybingumą. - V. A.)

Dr. A. Liekio žodžiais: „Vienybės komitetas buvo KGB įkurtas 1946 m. jau areštavus J. Noreiką". Yra žinių, kad šiam komitetui vadovavo žinomas KGB agentas Markulis, pasinaudojęs J. Noreikos vardu kaip slapyvardžiu. Šio komiteto veikla vėliau buvo nutraukta „susodinus" jos vadovus (išskyrus Markulį).

Pilypas Narutis apie Joną Noreiką

Pilypas Narutis (Žukauskas), Kauno VDU studentas, ateitininkų sąjungos koalicijos pirmininkas, pergyvenęs sovietinės okupacijos smurtą, 1941 m. birželio 22-28 d. aktyviai įsijungė į sukilėlių gretas. Dar prieš sukilimą kūrė Kauno ir Vilniaus LAF padalinius provincijoje.

Žemaitijoje LAF padalinių kūrimą koordinavo Juozas Mėta. Tuometinės slaptos pogrindžio organizacijos (jų buvo per 30) jungėsi po LAF vėliava bendrai kovai. Viena iš jų buvo lietuvių vienybės sąjunga.

P. Narutis, gyvendamas JAV, 1994 m. birželio 22 d. išleido knygą „Tautos sukilimas". Joje autorius rašo: „Lietuvių vienybės sąjunga kūrėsi Žemaitijoje, jos vadovai - kpt. J. Noreika, Juočeris, J. Mėta. Jie spausdino pogrindžio spaudą, proklamacijas, turėjo gerus ryšius su LAF (p. 176),

- B. Michelevičius LAF pagrindį organizavo Kretingoje (p. 184),
- A. Kenstavičius - Mažeikiuose (p. 184),
- J. Kontauskas - Klaipėdoje (p. 196),
- D. Jasaitis - Šiauliuose (p. 238),
- Žemaitijoje - Veverskis ir kpt. J. Noreika (p. 238),
- Kaišiadoryse - A. Naudžiūnas ir I. Janavičius (p. 238),
- Panevėžyje - mokytojas A. Juška" (p. 239).

P. Narutis 1941 m. birželio 19 d. LAF šaukia specialų pasitarimą, į kurį atvyko A. Juška iš Panevėžio, Varneckas iš Vilniaus, atstovas iš Noreikos Vienybės sąjungos, A. Žemaitis - iš Utenos, Žilys iš Ukmergės (p. 259).

J. Mėta ir S. Vanagaitė (areštuota) drauge važinėjo po bažnytkaimius Žemaitijoje, Aukštaitijoje. J. Noreika buvo Plungėje ir spausdino LAF vardu proklamacijas (500-1000 vnt.). LAF patarė, kad sukilėliai nesiveltų į kautynes su raudonarmiečiais (p. 260).

Yra žinoma, kad „Vienybė“ įkūrė ir KGB tarnybos. Reikia manyti, kad tai nebuvo susiję su kpt. J. Noreika.

Daugiau žinių apie J. Noreikos vaidmenį rengiant 1941 m. sukilimą nėra. KGB archyvuose iki šiol nėra žinių apie minimus J. Noreikos bendraminčius - J. Mėtą, Juočerį ir S. Vanagaitę (ne visos KGB bylos yra aprašytos).

Lietuvos Respublikos vardu Vytauto Didžiojo Universiteto Rektorius, Senatas ir Profesoriai skelbia, kad, ordinariniam profesoriui Dr. MYKOLUI RÖMERIUI rektoriant ir ordinariniam profesoriui Dr. AUGUSTINUI JANULAIČIUI esančiam Teisių Fakulteto Dekanui, JONAS NOREIKA, gimęs 1910 m. spalio mėn. 8 d. Šukionių kaime, Pakruojaus valsčiuje, Šiaulių apskrityje, išėjęs visus Teisių Fakulteto teisių skyriaus mokslus, gerai išlaikęs visus egzaminus ir labai gerai atlikęs diplominį darbą „Bausmės karinės prievolės įstatyme“, 1938 m. birželio mėn. 9 d. gavo diplomuoto teisininko vardą. Tai Vytauto Didžiojo Universitetas liudija savo antspaudu, Rektorius ir Dekano parašais.

Kaunas, 1938 m. birželio mėn. 24 d.

PROF. DR. M. RÖMERS
REKTORIUS

L. S.

PROF. DR. A. JANULAITIS
DEKANAS

Jono Noreikos diplomo kopija

Jonas Noreika su šeima: 1-oje eilėje iš kairės motina Anelė Noreikienė, A. Gurskis, S. Gurskis, Gurskio motina. 2-oje eilėje iš kairės A. Noreikienė, J. Noreika, Gurskis, Ona Noreikaitė-Gurskienė

Jonas Noreika su žmona

Jonas Noreika

Zigmantas Šerkšnas-Laukaitis

Viktoras Ašmenskas

Ona Lukauskaitė-Poškienė

Tadas Masiulis

Jonas Semaška

Jono Noreikos karinis bilietas (Raudonosios armijos)

Красноармейскую книжку иметь всегда при себе. Не имеющие книжек — задерживать

№ 639

1. Фамилия Нореика

2. Имя и отчество Мван Ваурокас

3. Звание и должность Красноармеец

4. Наименование части (подразделения) 258. К. С. П.

5. Наименование подразделения (батальон, рота) Батальон № 5. Ю.

6. № личного знака _____

Личная подпись владельца книжки Мван Ваурокас

Место для фотографич. владельца книжки Коммунальный район, Радзивиш, 14 мая 1941 г. (Место печати части)

1. Общие сведения

1. Номер военно-учетной специальности 1

2. Грамотность и общее образование (если окончил техникум, рабфак или ВУЗ, то указать его название) Минск С. С. Р. Техникум
С. С. Р. Техникум

3. Национальность Литовец

4. Год рождения 1910

5. Год призыва (указать также — нормальный или досрочный призыв) 11. Марта 1940 г. Из В. С. С. С.
С. 25. 03. 43 г. из 11. 03. 40 г.

6. Каким военнослужащим призван Л. Мамалин

7. Специальность во призыве Архивист

8

LTSR — ЛССР
Saugumo Liaudies Komisariatas
Комисариат Государственной Безопасности

ORDERIS № 213
ОРДЕР № 213

1947 m. Marchio 23 diena
г. _____ для

Valstybės Saugumo es. dir. J. Noreika
Мереманис Государств. Безопасности

Статуриски
адомо и б. б. б. б.
адство:

Торейка
часо с. болмасае

Вильшис, Вильшиснае
31

LTSR Valst. Saugumo Liaudies Komisaras
Гос. Комиссар Гос. Безопасн. ЛССР

LTSR VSLK J. Noreika, V. Kuznetsov
Начальник Третьего Отдела НКГБ ЛССР

Leiravimas: Stiprinama J. Noreika
Paker: 1947 m. 3.23.47

Orderis areštuoti J. Noreika

УТВЕРЖДЕНО
Исполнительный директор
Государственного архива
Литовской Республики
Подпись: [подпись]
/МАРГАВУСС/

КОМАНДА ВЛИКЦИОННОГО
АРЕСТ САНКЦИОНИРИУО
Военный Прокурор - войск НКВД
Подполковник [подпись]
194... г.

NUTARIMAS
(areštui)
ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(на арест)

ГОР. ВИЛЬКАС 194 г. МАРТЬ 19 днѣ.
г. днѣ.

АШ. Лил. ТSR VRLK DVMV ст. о/у/пол. и ст. н-ня 2 отдела ЛПР НКВД по горо-
Я. УРКМ НКВД Лит. ССР (регіона - админист.)
ЛУ - ЛЕВТЯНСКИЕ РАЙОНА
(шукити и арестути - шукити и арестути)

(vardas ir pavardė - заиме и фамилия)

Изободжс ганд медзиега арие нусикалстамѣ велкѣ **НУРЭЙНА ГОНСА**, сынѣ. Бол. граса, 1940 г.
рассмотрѣе поступившиѣ материалы о преступной деятельности
рождения, уроженца д.р. **ШУКІТІС**, Покройской волости, Шуклягского уезда,
(pavardė, vardas, šimo vardas ir id. - Фамилия, имя, отчество и др.)
ЛССР, по национальности литовец, беспартийного, гр-ни СССР, рвостамѣ-
го крестиконсулом академии наук ЛССР, проживающего по ул.
Вишувской дом № 21 -

РАДАУ:
НАШЕЛ:

НУРЭЙНА ГОНС является одним из руководителей националистического
(bei kitiu forma rėšias išskirti - в произвольном наложении дается разбернута).

антисоветской организации, организованной в январе 1940 года и ставящей
авшто diktinius tikslus - материальной необходимости ареста,
своей целью свержение Советской власти и устенствление буржуазно-демок-
ратического правительства в Литве.
šiuo reikšmiu išrašytas - выдержки из актов обследования режиски

и т. д.)

НОРЕЙКА Николая, сына Валентина проживающего по адресу: дом № 31 подвергнуть аресту и обыску.

Ст. о/уполн. 2 отделения 2 отдела НКВД СССР
по гор. Вильнюс. — лейтенант.
/НАРЮХИ/

СОВМ.СНН: Зам. начальника 2 отделения 2 отдела НКВД СССР
по гор. Вильнюс. — Ст. лейтенант
/СОВ. Ф. В. С. /

Зам. начальника 2 отдела НКВД СССР
по гор. Вильнюс. — капитан. —
/Л. Д. В. /

Начальнику след. собствен. отдела НКВД СССР
По д. п. о. к. о. /
/ПОЛИНСКИ/

NOTARIU:
ПОСТАНОВИЛ:

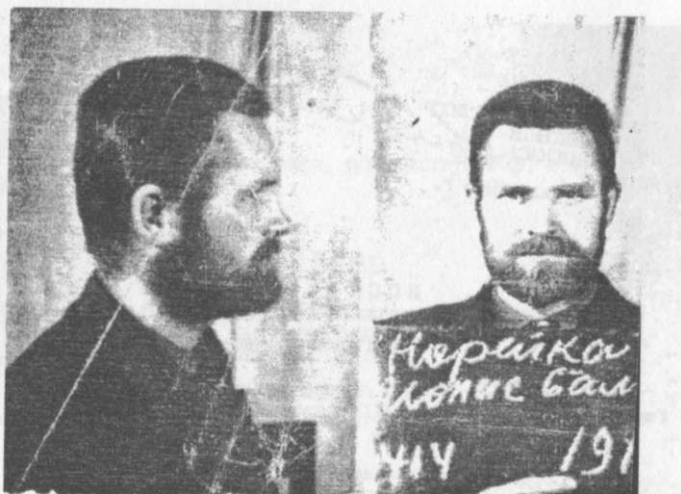
(parakade, vertes ir lyvo vardas — pavardas, gimt. ir atsimenu)

ЗУ: /
проживающего по
адресу и подвергнута
подвергнуть аресту и обыску.

Nutartis areštuoti J. Noreika

Третий год курса	
от	16 марта 1946 года г. Вильнюс.
	вопрос Натал в 23:50
	вопрос описки в
	д. ст. следователя след. оидега НКВД
	лиц. сср или лейтенант Кудин? доктор
	защитником? Нор... "Юлиана сына
	Байграса 1910 года рождения уро-
	женке деревни Шукшюкш Токлейск
	Солово Шауляйского уезда лиц. сср
	Шукшюкш и Шукшюкш Шукшюкш-
	кий лиц. сср. гр. сср. Шукш Шукшюкш
	образование окончил Каднаский
	университет юридический. гражданин
	в 1938 году, проживает в г. Вильнюс
	по улице Вильнюсской в доме № 25
	№ 1 не знает. работает в Яцубовской
	Анкадетки ками в должности юриста
	Коксина.
вопрос.	Владее ли он русским званием
	и может ли работать консулом на
	русском звание?
ответ.	русским званием в Вильнюсе и кон-
	сульский звание на русском звание сего
вопрос.	Как правильно по литовски будет писать
	фамилию Шукшюкш?
ответ.	Над фамилию правильно по литовски
	пишется Норейка, Юлиана сына Бай-
	граса.
вопрос.	Меню ли вы когда-либо встречали?

Pirmosios apklausos 1946 m. kovo 16 d. protokolas

Jonas Noreika KGB rūsiose

Iškviemas pas tardymo skyriaus viršininką E. Rozauską

НАЧАЛЬНИКУ ВНУТРЕННЕГО ТЯЖЕЛАГО ТУСР 93
 ТРЕБОВАНИЕ

Прошу доставить на допрос к "15" час "45" мин.
 1946 года в комн. № 18. и
 ж.в. *Рожаускас* арестованного
Норейка содержащегося в
 камере №

СЛУЖБАТЬ СЛУДОВАТЯ МРБ ГССР

 Р А С П О С Л А

В получении и слухи арестованного *Норейка*.....
 Приход к "15" час "45" мин. *Меликайтис*
 (подпись)
 Сдал во в/торую в "16" ч. "МММ."
 (подпись)

УТВЕРЖДЕНО
ДИРЕКТОР МГБ ЛССР
И. ДИДВИС
С. С. С. С. С.

Дидвис

апреля 1946 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

(О предъявлении обвинения)

Гор. Вильнюс,

" 6 " апреля 1946 года.

Я, Сотрудник Управления МГБ по Ленинградской области, командированный к МГБ Литовской ССР подполковник МЯГОДИН, рассмотрев материалы следственного дела № 7157 в отношении **НОРЬКА** Ионаса сына Балтраса и приняв во внимание, что **НОРЬКА** достаточно изобличается в том, что будучи враждебно настроенным к существующему государственному строю стал на путь активной борьбы против Советской власти.

В январе месяце 1946 года **НОРЬКА** по сговору с **ГОРЩЕНКОС** и **ПАШКЕ** - создали в гор. Вильнюсе антисоветский подпольный - Литовский национальный Совет.

Названный "Литовский - национальный Совет" ставил перед собой задачу об"единить и возглавить все литовское националистическое подполье и их вооруженные банды в единую антисоветскую организацию с целью свержения существующего в ЛССР строя.

Являясь руководителем ЛПС (Литовские вооруженные силы) и Литовским национальным Советом - **НОРЬКА** при активном участии **ГОРЩЕНКОС** и **ПАШКЕ** в январе - марте месяцах 1946 года выпустили и распространили целый ряд директив, приказов и постановлений, направленных и направляющих подполье на активную и более организованную борьбу против Советской власти.

С целью разжечь антисоветскую пропаганду за границей **НОРЬКА** выпустил антисоветское клеветническо-провокационное обращение "Миром Мира" с призывом вмешаться во внутренние дела СССР и активно привлечал отправку этого обращения за границу.

Одновременно **НОРЬКА** организовал побег **ВАРЕНЕЖКАС** для установления связей с литовскими националистами за рубежом.

Являясь одним из активных руководителей литовского националистического совета, **НОРЬКА** установил связь и давал директивы подпольным антисоветским организациям и бандам, сообщая о формах и методах борьбы против советской власти.

Через доверенного участника подполья **АЛЬСОНКАС** - создал группу в 20-25 человек, которая должна была выполнять задачи руководителя "национального Совета".

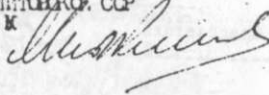
На основании вышеизложенного, руководствуясь ст. ст. 128 и
УК РСФСР, -

ПОСТАНОВИЛ:

Привлечь **НОРЕЙКА** Ионаса сына Балтраса в качестве обвиняе-
мого по ст. ст. 58-1"а" и 58-11 УК РСФСР, о чем объявить ему под
записку в настоящем постановлении.

Копию постановления в порядке ст. 146 УК РСФСР направить
Прокурору и в Отдел "А" МГБ Литовской ССР.

СОТРУДНИК УПРАВЛЕНИЯ по ЛЕНИНГРАДСКОЙ ОБЛ.
ПРИКЛАДНОПРОБАНЫ к МГБ ЛИТОВСКОЙ ССР
ПОД ПОЛКОВНИК
(МЕНСИ)

Настоящее постановление мне объявлено " 6 " апреля 1946 года.

Подпись обвиняемого: *Норейка Ионас*

Kaltinimas, pateiktas J. Noreikai 1946 m. balandžio 6 d.

РАСПЛЕСКА

и получения и сдачи протокола
 принял в 6 часов 47 мин. 14

дел по в/т/т/т/т/т к 1/16

Барышину Е.З.
 Норейка

15.1

ВНУТРЕННИЙ ТЫРЫМЫ НКВД УССР

ТРЕБОВАНИЕ

Прошу доставить на допрос у час. мин.
 20.12.1946 г. в комн. № и тов.
 арестованного
 следственного и камерного

НАЧАЛЬНИК СЛЕДСТВЕННОГО ОТДЕЛА НКВД УССР

Следователь *Клима* *Клима*

РАСПЛЕСКА

и получения и сдачи протокола
 принял в 6 часов 15 мин. *Норейка*
 дел по в/т/т/т/т/т к 1/16 *Клима*
 (подпись) *Клима*
 (подпись)

Iskvietimas apklausai pas gen. D. Jefimovą

Норейка
20 XI - 461. Осушден военнае гурб,
тамош Вильнюсской гарнизона
по ст. 58-1а К ЮМН. Трушова.
ушведет в исполнение 26 XI - 47
срх. следство 9792/3 в архиве
К Ю Латов. сер.

СПРАВКУ НАВОДИЛ:	
Ст. олеркартскайтукс 1-го Вилняуска	
МВД Лат. ССР	
21	АВТ 1981
НАЧ. ОТДЕЛЕНИЯ	
МВД Лат. ССР	

Pažyma apie mirties nuosprendžį J. Noreikai įvykdymą

Сов.секрет №

9792

копия № 2

30

сентября
1947

61
24701

НАЧАЛЬНИКУ УЧЕТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА МГБ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СОЮЗА ССР
ПОЛКОВНИКУ

тов. ПРОКОПЕЧКО А.Б.

г. Москва

Согласно запросу Исполкома Союза Обществ Красного Креста и Красного Полумесяца СССР сообщаем, что НОРЕЙКА Ионас с. Балтреса, 1910 года рождения, урож. дер. Шукновня, Пекруйской волости, Шяуляйского уезде Литовской ССР, 22 марта 1946 года МГБ Литовской ССР был арестован и 20-22 ноября 1946 года военным трибуналом Вильнюсского гарнизона за активное участие в антисоветской националистической подполье по подготовке вооруженного восстания против Советской власти в Литве, т-е по ст. 58-1^а УК РСФСР был осужден к расстрелу.

26/II-1947 года приговор приведен в исполнение. Данных о том, что родственником НОРЕЙКИ сообщалось об его осуждении, в деле не имеется.

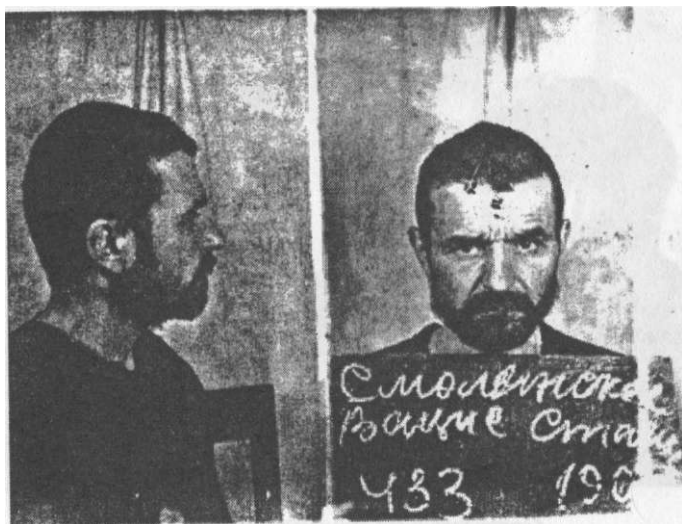
Считается возможным сообщить родственникам НОРЕЙКИ о том, что НОРЕЙКА И.Б. умер 29 декабря 1947 года.

ПРИЛОЖЕНИЕ: запрос на I листе.

4/4
ЗАМ. ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА ГОСУБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ ЛИТ. ССР
ПОЛКОВНИК

/В. КОНОПЦЕВ/

KGB pažuma dėl J. Noreikos mirties

Varys Smolenskas KGB rūsiuose

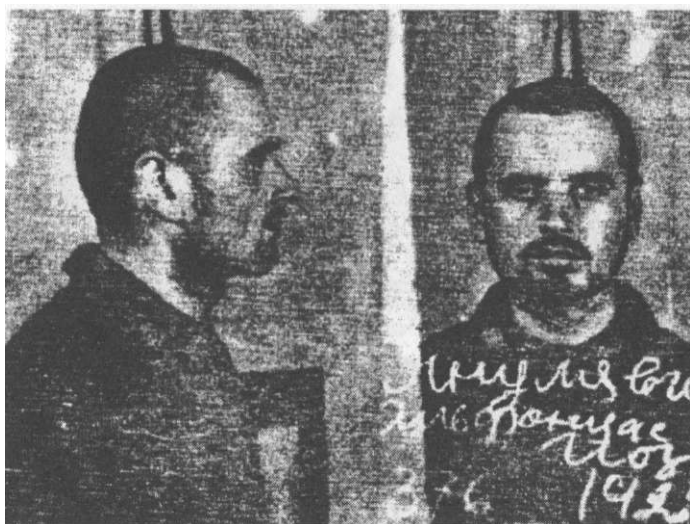
Ona Lukauskaitė-Poškienė KGB rūsiuose

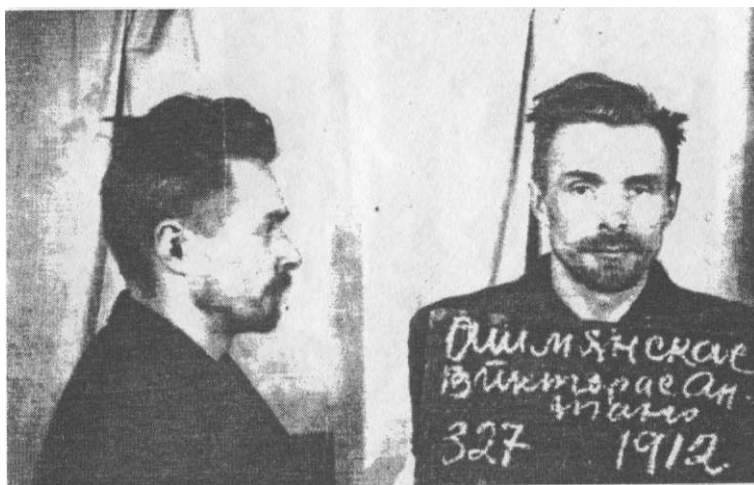

Zigmās Šerkšnas-Laukaitis KGB rūsiose

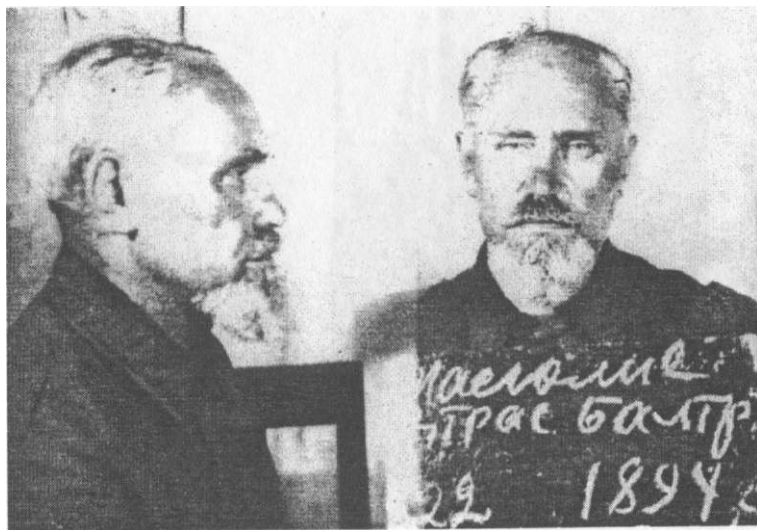
Alfonsas Janulevičius KGB rūsiose

Viktoras Ašmenkas KGB rūsiuose

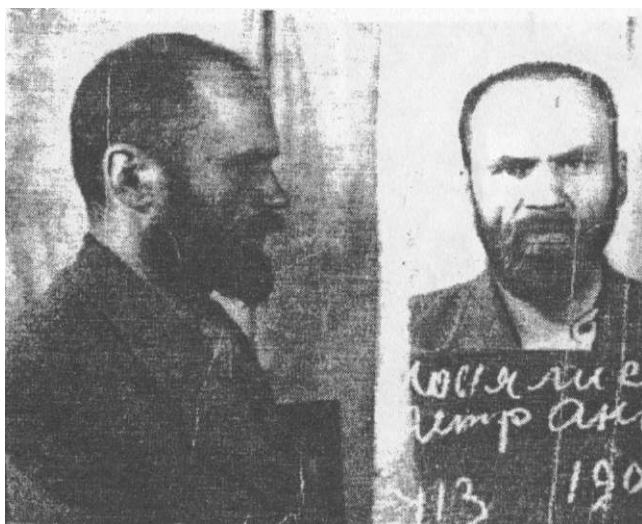
Petras Mastulis KGB rūsiuose

Tadas Masiulis KGB rūsiuose

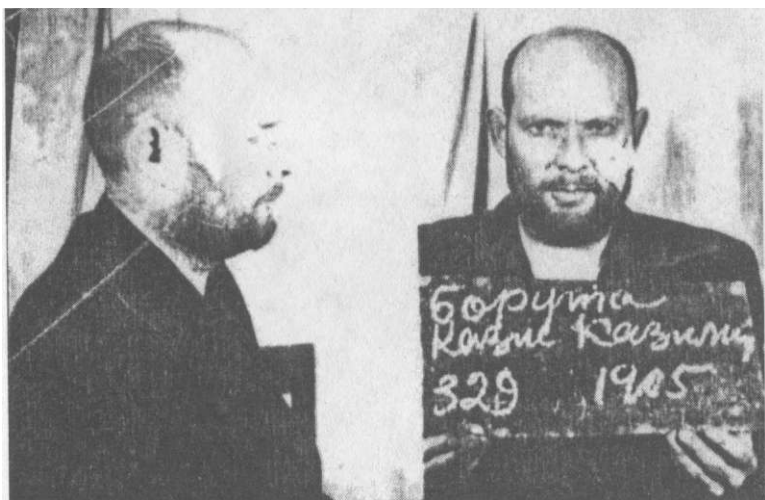
Petras Juodelis KGB rūsiuose

Julija Vaicekauskienė KGB rūsiuose

Kazys Boruta KGB rūsiuose

Stasys Gorodeckis KGB rūsiuose

Stasys Gorodeckis su žmona Onute Intoje

Petras Juodelis

*Petras Masiulis pataisos darbų
stovykloje (Mordovija, 1956 m.)*

Kazys Boruta (Vilnius, 1964 m.)

LIETUVOS RESPUBLIKOS
AUKŠČIAUSIOJO TEISMO

444-1
Bylos Nr. 9792/3 tomų 4

Vilnius, 1991 m. gegužės 24 d.
T-4 61-0543

1991 05 27 Nr. B-12228

P A Ž Y M A

Pemiantis Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos 1989 m. rugsėjo 29 d. Įstatymu "Dėl asmenų, nuteistų už kai kurias veikas, reabilitavimo", šioje byloje yra reabilituoti šie asmenys:

- 1) Noreika Jonas, Baltraus 1910m.
- 2) Gorodeckis Stasys, Kosto 1915m.
- 3) Lukauskaitė-Poškienė Ona, Stasio 1906m.
- 4) Juodelis Petras, Antano 1909m.
- 5) Šerkšnas-Laukaitis Zigmas, Juozo 1924m.
- 6) Jānulevičius Alfonsas, Juozo 1922m.
- 7) Ašmenskas Viktoras, Antano 1912m.
- 8) Masiulis Petras, Baltraus 1894m.
- 9) Masiulis Tadas, Petro 1929m.
- 10) Voicekauskienė Julija, Motiejaus 1897m.
- 11) Boruta Kazys, Kazio 1905m.
- 12) _____
- 13) _____
- 14) _____
- 15) _____
- 16) _____
- 17) _____
- 18) _____
- 19) _____
- 20) _____
- 21) _____
- 22) _____

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teisino pažyma dėl buvusių LTT narių reabilitacijos

P A R E I Š K I M A S V I S U O M E N E I .

Pirmosios sovietų okupacijos metu, 1940m. rudenį, susiorganizavę įvairių politinių grupių pagrindis Lietuvoje, Lietuvių Aktyvistų Fronto vardu /L A F/, vedė slaptą kovą prieš sovietų veiksmus tautoje ir ruošėsi, galimybei susidarius, eventualiam tautos sukilimui prieš okupantą, su tikslu atstatyti laisvą ir Nepriklausomą Lietuvą.

Prasidėjus karui tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos, visos tautos remiamas, LAFRONTAS tą uždavinį įvykdė 1941m. birželio mėn. 23d. 9val. ryto, paskelbdamas tautai Lietuvos Atkūrimą ir Laikinąją Lietuvos Vyriausybę.

Vyriausybės veikla, jei atsisakius tapti Vokietijos "OSTLANDO" tal kininke, po šešių egzistavimo savaitių, buvo sustabdyta.

Dabar, po 55-kių metų, kaž-kas stengiasi, provokaciniais atsišaukimais. LAF įvykdytą darbą žeminti ir, tarp kitko, suniekinti net ir antisemitizmo kaltinimais. Tai lietuvių tautos priešų, nelo ir šmei to skleidėjų darbas.

Noriu pabrėžti, kad L A F Vyriausias Štabas, saugumo sumetimais sovietų okupacijos metu, neleido raštiškų atsišaukimų ir išspėdavo savc narius, nepatikrintus ir neiškios kilmės atsišaukimus, ignoruoti.

LIETUVIŲ AKTYVISTŲ FRONTAS, anuo lėtingu Lietuvai metu, drąsiai ir energingai kovojo už LIETUVOS LAISVĘ ir Savarankiškumą, ir šventai atliko savo pareigą tautai.

Adolfo Damušio
ADOLFAS DAMUŠIS

4.3.1996.

DUAL ACKNOWLEDGMENT

No. 5198

State of ILLINOIS)
County of COOK) SS. On this the 03 day of APRIL 19 96 before me,
JOHN A. RACKAUSKAS
the undersigned Notary Public, personally appeared
DR. ADOLFAS DAMUŠIS

personally known to me
 proved to me on the basis of satisfactory evidence
to be the person(s) whose name(s) _____ subscribed to the
within instrument, and acknowledged that _____ executed it.
WITNESS my hand and official seal.

John A. Rackauskas
Notary's Signature

ATTENTION NOTARY: Although the information requested below is OPTIONAL, it could prevent fraudulent attachment of this certificate to another document.

Number of Pages ONE Date of Document 1996. APRIL. 03
Title or Type of Document PARĖIŠKIMAS VISUOMENĖI
Signer(s) Other Than Named Above DR. ADOLFAS DAMUŠIS

Adolfo Damušio pareiškimas visuomenei dėl Lietuvių aktyvistų fronto veiklos

Liudijantis Pareiškimas

Kauno ir Vilniaus pagrindinio vadų sutarimu 1948 metu rudenį buvo įkurtas Lietuvos Aktyvistų Frontas (LAF), kad galima būtų priešintis okupacijai ir pradėtam Lietuvoje genocidui. Lietuvos Aktyvistų Frontas rėmė nepriklausomoje Lietuvoje sukurtomis programomis ir įstatymais.

Nei Kauno LAF Štabas, nei Vilniaus LAF Štabas, nei sudarytas Vyriausias LAF Štabas nėra šie jokių raštų atsisaukimų ir perspėjimų, kad neplatintų ir nedaugintų neaiškios kilmės pasirodantiems atsisaukimams. LAF štabas ruošė slaptą tinklą, kad susidarius progai galima būtų sukilti prieš okupantą ir atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Užsilmti gamyba pamfletų ar atsisaukimų buvo ytin pavojinga ir galėjo sudaryti KGB siūlą, kuris nuvestų netik pas platintoją, bet ir galėjo išduoti pačią vadovybę. Sukilimui proga susidarė prasidėjus vokiečių-sovietų karui birželio 22d. ir Lietuvos valstybė buvo atstatyta birželio 23d. paskelbiant laikiną Lietuvos Vyriausybę.

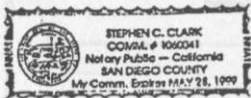
M. Naujokaitis

Mykolas S. Naujokaitis

California
San Diego

On April 5, 1996 before me, Stephen C. Clark, Notary Public
personally appeared Mykolas S. Naujokaitis

proved to me on the basis of satisfactory evidence to be the person whose name is subscribed to the within instrument and acknowledged to me that he executed the same in his authorized capacity, and that by his signature on the instrument the person or the entity upon behalf of which the person acted, executed the instrument.
WITNESS my hand and official seal.

Stephen C. Clark
Signature of Notary Public

Mykolo Naujokaičio pareiškimas dėl Lietuvių aktyvistų fronto veiklos

Liudijantis pareiškimas

Su Raudonosios Armijos invazija pradėta Lietuvoje Sovietų Sąjungos okupacija ir genocidas susilaukė visuotinio lietuvių tautos pasipriešinimo. 1940 metų rudenį Nepriklausomos Lietuvos organizacijoms persiorganizavus, pagrindžio vadų sutarimu. Lietuvoje prasidėjo Lietuvos Aktyvistų Fronto (LAF) sąjūdis: pasipriešinti okupantui ir genocidui, o susidarius progai sukilti ir atstatyti Nepriklausomą Lietuvą.

LAF, rūpindamasis valstybiniu tautinumu, siuntė pasiuntinį iš okupuotos Lietuvos į Berlyną pakviestas Nepriklausomos Lietuvos Igaliojta Ministerį Vokiečiai eiti Ministro pirmininko pareigas pagrindžio pramanytoje Laikinoje Vyriausybėje. Kad labiau būtų užtikrintas slaptumas ir konspiracija, nei Vilniaus nei Kauno LAF štabas, nei sudarytas Vyr. LAF Štabas raštų nerasė. rėmėsi asmeniškais ryšiais ir perspėjo visus, kad neplatintų neišties kilmės pasirodantių programų ar atsišaukimų.

1941 birželio 22 d. prasidėjęs vokiečių-sovietų karas sudarė progą sukilimui ir birželio 23 d. LAF tautos vardu paskelbė atstatanti Lietuvos valstybę, nepriklausomos Lietuvos administracija ir Laikiną Lietuvos Vyriausybę.

Nacinė Vokietija šį Lietuvos demokratinės valstybės atstatymą sužlugdė. Laikinąją Lietuvos Vyriausybę nušalino ir Lietuvos Aktyvistų Frontą uždarė.

Dabar atsiranda tokių, kurie mėgina niekinti sukilimą ir kovojusius prieš bolševikinį ir nacinį okupantą, apkaltindami net antisemitizmu. Primesti tai, ko LAF neplanavo ir nevykdė, niekinti už laisvę kovojusius, tai nesuvisokimas arba Lietuvos priešų darbas. Lietuvių tauta, įsijungusi į sukilimą prieš 55 metus, ryžtingai kovojo už Lietuvos piliečių laisvę ir Nepriklausomybę.

Pilypas Narutis
Pilypas Narutis

1996 balandžio 24 d.

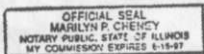
INDIVIDUAL ACKNOWLEDGMENT

State of ILLINOIS
County of COOK } SS.

On this the 24th day of APRIL 1996, before me,

Marilyn P. Cheney
the undersigned Notary Public, personally appeared

Pilypas Narutis

- personally known to me
 proved to me on the basis of satisfactory evidence
to be the person(s) whose name(s) _____ subscribed to the
within instrument, and acknowledged that _____ executed it.

WITNESS my hand and official seal.

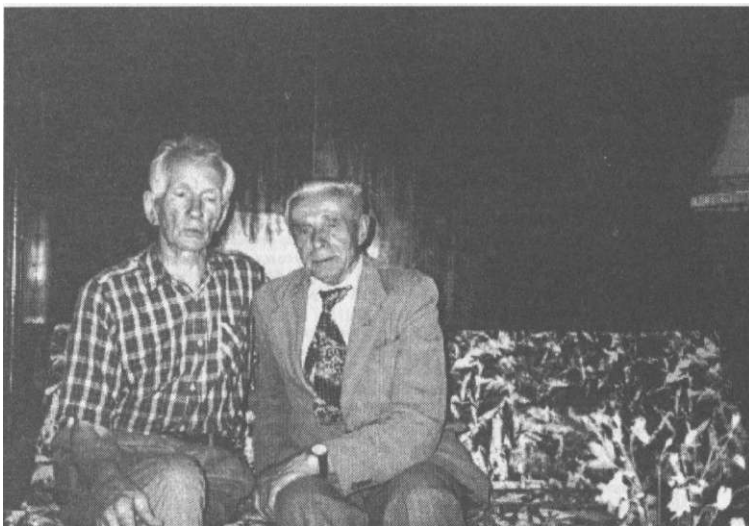
Marilyn P. Cheney
Notary's Signature

ATTENTION (NOTARY): Although the information requested below is OPTIONAL, it could prevent transient attachment of this certificate to another document.

THIS CERTIFICATE
MUST BE ATTACHED
TO THE DOCUMENT
DESCRIBED AT RIGHT:

Title or Type of Document PAREISKIMAS
Number of Pages ONE Date of Document 1996. APRIL. 24
Signer(s) Other Than Named Above _____

Pilypo Naručio pareiškimas dėl Lietuvos aktyvistų fronto veiklos

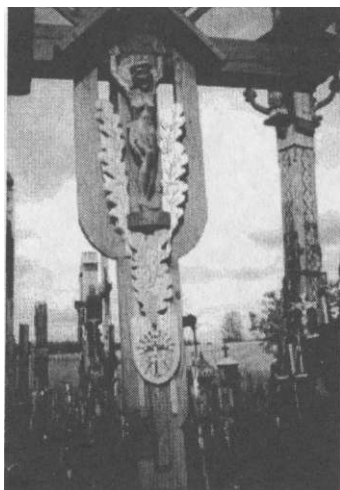
Vytautas Stonis ir Viktoras Ašmenskas (Kačerginė, 1996 m.)

Alfonas Janulevičius ir Viktoras Ašmenskas (Vilnius, 1997 m.)

Paminklinis akmuo Jonui Noreikai tėviškėje

*Kryžių kalne Jono Noreikos atminimui pastatytas kryžius
(85-ųjų gimimo metinių proga)*

*Jono Noreikos apdovanojimo (po mirties) Vyčio kryžiaus 1-ojo laipsnio ordinu
iššilmės (1997 m.). Priekyje - J. Noreikos duktė Dalia Noreikaitė-Kučėnienė,
už jos vaikaičiai Rimas ir Silva*

TURINYS

Įžangos žodis . . .	5
I. SOVIETAI OKUPOUJA LIETUVĄ . . .	9
Ribentropo-Molotovo pakto vienas iš sandėrių - slaptas papildomas protokolas . . .	9
Sovietai okupuoja Lietuvą . . .	10
II. LIETUVA 1940- 1941 m. . . .	14
Genocido vykdytojai . . .	14
Rezistencijos kovų pradžia . . .	17
Rengimasis 1941 m. sukilimui . . .	18
1941 m. birželio 22-28 d. sukilimas ir jo reikšmė. . .	21
III. KAPITONAS JONAS NOREIKA - HITLERINĖS SANTVARKOS PRIEŠAS. . .	26
Lietuvos valstybingumo praradimas. . .	26
Kapitono Jono Noreikos veikla 1941-1943 m. . . .	30
Pakeliui į Štuthofą . . .	33
Štuthofo koncentracijos stovykloje. . .	35
IV. GRĮŽTA SOVIETAI. . .	44
Pokario nuotaikos . . .	44
Partizaninės kovos pradžia. . .	48
Kapitonas Jonas Noreika Raudonojoje armijoje. . .	49
Kapitonas Jonas Noreika išikuria Vilniuje. . .	50
V. MĖGINIMAI ATKURTI LIETUVOS VALSTYBINGUMĄ . . .	52
Kapitonas Jonas Noreika ieško rezistentų . . .	52
Lietuvos tautinės tarybos (LTT) kūrimas. . .	54

Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausiasis vadas Jonas Noreika, slapyvardžiu Generolas Vėtra	59
Ryšininkai ir jaunimo grupės	62
Ryšiai su užsieniu	66

VI. LIETUVOS TAUTINĖS TARYBOS VEIKLOS

PABAIGA

Lietuvos tautinės tarybos veikėjų areštai	69
---	----

VII. LTT NARIAI

Kapitonas Jonas Noreika, slapyvardžiu Generolas Vėtra	72
Liudytojų parodymai	110
Stasys Gorodeckis	124
Ona Lukauskaitė-Poškienė	147
Petras Juodelis	167
Zigmas Šerkšnas-Laukaitis	178
Alfonsas Janulevičius	199
Viktoras Ašmenskas	215
Pulkininkas leitenantas Petras Masiulis	245
Studentas Tadas Masiulis	260
Julija Vaicekauskienė	269
Rašytojas Kazys Boruta	276

VIII. BYLOS IŠSKYRIMAS

Balys Sruoga	285
Kazys Šalkauskis	286
Kazys Inčiūra	288
Leonas Bistras	289
Juozas Galvydis	290
Valerija Valsiūnienė	291
Kazys Umbrasas	292

	Aldona Miškinytė . . .	292
	Domas Jasaitis . . .	293
	Jonas Varaneckas . . .	294
	Kęstutis Valentukevičius . . .	296
	IX. JAUNIMO BYLA . . .	299
	Jaunimo bylos išskyrimas . . .	299
	Jaunimo bylos dalyvių kaltinimai . . .	301
	Jaunimo byla kariniame tribunole . . .	310
	X. KITI LTT VEIKLOS DALYVIAI . . .	314
	Inžinierius pulkininkas leitenantas Juozas Vitkus . . .	314
	Miškininkas Vincas Tamulis . . .	317
	Profesorius Vladas Jurgutis . . .	320
	Majoras Jonas Semaška . . .	323
	Rašytojas Kazys Jakubėnas . . .	329
	Bronislava Stasiūnienė . . .	331
	Vacys Smolenskas . . .	334
	Vytautas Stonis . . .	338
	XI. KALTINAMOSIOS IŠVADOS . . .	343
	XII. KARINIO TRIBUNOLO	
	NUOSPONDŽIAI . . .	358
	LSSR VR kariuomenės Vilniaus įgulos karinio tribunolo	
	teismo posėdžio protokolas . . .	358
	LSSR VR kariuomenės karinio tribunolo 1946 m.	
	lapkričio 20-22 d. nuosprendis . . .	386
	SSRS AT Karinės kolegijos nutartis Nr. 2/5-9844 . . .	392
	XIII. MGB OPERACIJA „FALANGA“ . . .	394
	Suimtujų sąrašai . . .	394
	KGB pažyma . . .	397
	Išdavystės atomazga . . .	405

XIV. ŽMONIŲ LIKIMAI	406
Kelionė iš MGB į Lukiškes.	406
Lukiškėse.	407
Jono Noreikos-Generolo Vėtros ir jo adjutanto Zigmo Šerkšno žūtis.	409
Kitų bylos dalyvių likimai.	410
XV. BENDRAŽYGIŲ ATSIMINIMAI IR SPAUDOJE SKELBTOS PUBLIKACIJOS APIE GENEROLĄ VĖTRĄ - KAPITONĄ JONĄ NOREIKĄ	
S. Radžiūnas „Laisvės žygio pergalė“.	422
Stepas Kontrimas apie Joną Noreiką	426
J. Verseckas apie Joną Noreiką	429
Dalia Noreikaitė-Kučėnienė. Žemyna šaukia. (Tėvo testamentas).	431
Rudolfas Jurgis Minajevas. Baladė apie kpt. Joną Noreiką	432
Petras Dargis. Ilga istorija apie mūsų istoriją	435
Leonas Peleckis-Kaktavičius. „Generolui Vėtrai - dėkinga Lietuva“, taip užrašyta ant naujo kryžiaus, išaugusio Kryžių kalne.	442
Savo dėdę prisimena Stanislovas ir Danutė.	443
Leonija Malakauskienė. Jis norėjo nei daug, nei mažai: jis norėjo gyvenimo viso.	445
Balys Sruoga. Dievų miškas. 1971 m.	451
Stasys Yla. Žmonės ir žvėrys dievų miške. 1951 m.	452
Petras Jurgėla. Lietuviškoji skautija. 1975 m.	452
Kęstutis Girnius. Partizanų kovos Lietuvoje.	452
Pilypas Narutis apie Joną Noreiką	453

Nuotraukos iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus fondu,
S. Grunskio ir autoriaus asmeninių
archyvų

Viktoras A š m e n s k a s
GENEROLAS VĖTRA

Dailininkas *Alfonsas Žvilius*
Redaktorė *Ada Aleksūnaitė*

SL 2015. 1997 12 22. 15,25 sp. 1. Tiražas 1000 egz. Užs. Nr.3193

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras,

Didžioji g. 17/1, 2001 Vilnius

Spausdino „Aušros“ spaustuvė, Vytauto pr. 23, 3000 Kaunas

Kaina sutartinė